د ابن هشام

مختصر سیرة الرسول ﷺ

المؤلف: عبدالسلام هارون
المترجم: لقمان حکیم حکمت

د ابن هشام مختصرسیرة الرسول ﷺ

(تهذیب سیرة ابن هشام)

تألیف

شیخ عبدالسلام هارون

مترجم

لقمان حکیم حکمت

ناشر

کانال تلگرام مکتبة منهاج السنة

(@Mbmenhajsa96)

بسم الله الرحمن الرحيم

لړلیک

د استاد مجیب الرحمن عمر تقریظ	۱۱
د استاد قمر الدین قمر تقریظ	۱۳
د ژباړن پیلیزه	۱۵
د لیکوال پیلیزه	۱۷
تاریخ او سیرت ته لنډه کتنه	۱۷
د سیرت خورا مشهور پیاوړي لیکوالان	۱۹
د ابن اسحاق سیرت	۱۹
د ابن هشام سیرت	۲۰
د ابن هشام د سیرت علمي ارزښت	۲۱
تهذیب سیرت ابن هشام	۲۲
تر ادم عَلَیْهِ السَّلَامُ پورې د محمد ﷺ مبارک نسب	۲٤
د اسمعیل علیه السلام څخه راپېدېخوا نسبي سلسله	۲٥
د ربیعة بن نصر خوب لیدل	۲٦
د یمن واک پر ګډی د ابوکرب تبان اسعد ناسته او د یثرب غزا	۲۹
په یمن باندې د حبشیانو د واک دور	۳۳
په واک باندې د ابرهة او ارياط ترمنځ تریخوالی	۳٤
د اصحاب الفیل قیصه	۳٥
د نزار بن معد د بچیانو سلسله	٤۰
د عبدالمطلب بن هاشم بچیان	٤۰
د نبي کریم ﷺ مور او پلار	٤۱
د زمزم کوهي کنستنه او د عبدالمطلب سره تاو تریخوالی	٤۱
د عبدالمطلب د خپل ځوی د حلالولو نذر	٤۳
کوم مهال چې امنې بي بي په نبي کریم ﷺ حمل واخست	٤۷
د نبي کریم ﷺ زېږدنه	٤۷
د حلیمې قیصه	٤۸
د سینې څیرل	٥۱
د نیکه په څارنه کې	٥۱
نبي کریم ﷺ دخپل تره په څارنه کې	٥۲
د بحیرا قیصه	٥۲
د فجار شخړه	٥٥
پر خدیجې رضي الله عنها باندې د نبي کریم ﷺ	٥٥
د ورقه بن نوفل واقعه	٥۷
د کعبې نوې رغونه	٥۸
د نبي کریم ﷺ په اسماني استازیتوب د عربي کاهنانو، یهودي عالمانو او نصراني عابدانو زیري	٦۰

د نبي كريم ﷺ صفت	٦١
په انجيل کې د نبي ﷺ صفت	٦١
د نبي ﷺ اسماني استازيتوب	٦٢
د قرانکريم د نزول پيل	٦٥
د خديجې رَضِيَ الله عَنْهَا اسلام	٦٦
د وحي ځنډېدل	٦٦
لومړي اسلام ته غاړه اېښودونکي	٦٧
په ښکاره توګه اسلام ته رابلنه	٦٩
د قرانکريم اړوند د وليد بن مغيره دريځ	٧٢
نبي ﷺ ته د قريشو زيان رسونه	٧٤
د حمزه رَضِيَ الله عَنْهُ اسلام	٧٥
د نبي كريم ﷺ په راوړي شريعت کې د عتبه بن ربيعه فيصله	٧٦
د نبي كريم ﷺ او قريشو مشرتابه وو ترمنځ په لويه کچه مذاکرات	٧٨
د ابو جهل غبرګون	٨٢
د نضر بن الحارث واقعه	٨٢
په بې وسه او بې کسه مسلمانانو باندې د مشرکانو زور زياتی	٨٤
حبشو ته لومړی هجرت	٨٧
له حبشې څخه مکې ته بېرته د مهاجرينو راستولو لپاره د قريشو نجاشي ته پلاوې ليږدونه	٨٧
د عمر بن الخطاب رَضِيَ الله عَنْهُ اسلام راوړل	٩٣
د قريشو ژمنليک اړوند معلومات	٩٦
نبي ﷺ د خپل قوم له لاسه د ناورينو سره مخامخ کېدل	٩٧
له حبشې نه د مهاجرينو ستنېدل چې کله خبر شول چې د مکې والا اسلام اعلان کړ	١٠٣
د غوڅ ژمنليک ماتول	١٠٣
له اراشي څخه د ابوجهل د اوښ پيرودلو لړي	١٠٦
د اسراء لړې	١٠٧
د معراج لړې	١١٠
د ابو طالب او خديجې رَضِيَ الله عَنْهَا مړينه	١١٢
له ثقيف قبيلې څخه د رسول الله ﷺ د مرستې اپيل	١١٥
د نصيبين د پېريانو قيصه	١١٧
بېلابېلو قبيلو ته د اسلامي دعوت وړاندېزونه	١١٧
د انصارو د اسلام راوړلو پيل	١٢٠
د عقبې لومړی بيعت	١٢١
د عقبې دوهم بيعت	١٢٢
د دوهمې عقبې د بيعت شروط	١٢٧
د الله پاک له پلوه د جهادې مشن په پيل اجازه	١٢٧
مسلمانانو ته مدينې ته په هجرت کولو اجازه	١٢٩
مدينې ته د مهاجرينو کاروانونه	١٢٩
د نبي ﷺ هجرت	١٣٠
قباء ته رسېدل	١٣٨

مدينې ته رسېدل	۱۳۹
په مدېنه کې د نبي ﷺ خطبې او نوي تړونونه	۱٤۱
د مهاجرينو او انصارو ترمنځ ورورولي	۱٤٦
د اذان قيصه	۱٤۷
په مدينه کې دنبي کريم ﷺ دځېنو ملګرو رنځورېدل	۱٤۸
د هجرت تاريخ	۱٤۹
لمړۍ غزا	۱٤۹
د عبيدة بن الحارث رَضِيَ الله عَنْهُ جنګي ليکه چې د نبي کريم ﷺ لومړۍ جنګي کاروان و	۱۵۰
د بحر غاړې ته د حمزه رَضِيَ الله عَنْهُ جنګي کاروان	۱۵۰
د بواط غزا	۱۵۰
د عشيرې غزا	۱۵۱
د سعد بن ابي وقاص رَضِيَ الله عَنْهُ جنګي کاروان	۱۵۱
د سفوان (بدر) لومړنۍ غزا	۱۵۱
د عبدالله بن حجش رَضِيَ الله عَنْهُ جنګي کاروان	۱۵۲
کعبې ته د قبلې راوړېدل	۱۵٤
د بدر لومړنۍ غزا	۱۵۵
په کُدَر کې د بنو سُليم سره غزا	۱۷۳
د سويق غزا	۱۷٤
د ذي امر غزا	۱۷۵
په بحران کې د فُرُع غزا	۱۷۵
د بنو قينقاع پېښه	۱۷۵
نجد قرده ته د زيد بن حارثة رَضِيَ الله عَنْهُ جنګي کاروان	۱۷۷
د ا حد غزا	۱۷۷
د هجرت په دريم کال د رجيع پېښه	۱۹۵
د هجرت په څلورم کال د بئرمعونې دردناکه پېښه	۲۰۰
په څلورم هجرې کال کې د بنو نظير شړل	۲۰۲
په څلورم هجري کال کې ذات الرقاع غزا	۲۰٦
په څلورم هجري کال کې د بدر دوهمه غزا	۲۰۹
په پنځم کال کې د دومة الجندل غزا	۲۱۱
په پنځم هجري کال کې د خندق غزا	۲۱۱
په پنځم هجري کال کې د بنوقريظه غزا	۲۲۱
د بنو لحيان غزا	۲۳۰
د ذي قرد غزا	۲۳۱
د مصطلق يا د مريسيع غزا	۲۳۳
د هجرت په شپږم کال د بنومصطلق په غزا کې په عايشې رَضِيَ الله عَنْهَا باندې د تور غمجنه پېښه	۲۳۷
د هجرت په شپږم کال د حديبې سوله	۲٤٤
د رضوان بيعت	۲٤۸
د صلح حديبيه سوله ايز تړون	۲٤۹
په اووم هجري کال کې د خيبر غزا	۲۵۳

له حبشې څخه د جعفر بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راتګ	۲۶۰
د هجرت په اووم کال د قضايي عمرې داستان	۲۶۲
د اتم هجري کال د جمادی الاولی په میاشت کې د مؤته غزا	۲۶۳
د هجرت په اتم کال درمضان په میاشت کې د مکې فتحه	۲۷۰
د مکې له فتحې وروسته په اتم هجري کال کې د حنين غزا	۲۹۰
په اتم هجري کال کې د طائف غزا	۲۹۸
له هوازن څخه د غنيمت شوي مال تقسيم	۳۰۲
په اتم هجري کال کې له جعرانې څخه د نبي کريم ﷺ عمره او عتاب بن اسيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته دمکې د چارو سپارتل	۳۰۸
د نبي کريم ﷺ له طائف څخه له راستنېدو وروسته د کعب بن زهير تشويشناک حالت	۳۰۹
په نهم هجري کال کې د تبوک غزا	۳۱٤
نبي کريم ﷺ اکيدر دومه ته د خالد بن وليدرَضِيَ اللهُ عَنْهُ استول	۳۲۱
دهجرت په نهم کال کې د رمضان په میاشت کې د ثقيف د قبيلې پلاوې او اسلام اعلانول	۳۲۳
د هجرت په نهم کال د پلاوو راتګ او د سورت فتح نازلېدل	۳۲۷
د بنو تميم پلاوې راتګ او د سورت حجرات نزول	۳۲۸
د بنوعامر د پلاوې او د عامر بن الطفيل او اربد بن قيس پېښه	۳۳٤
د عبدالقيس په پلاوې کې د جارود راتګ	۳۳۷
د مسيلمه کذاب په ملتيا د بنوحنيفه پلاوې	۳۳۸
د عدي بن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قيصه	۳۳۹
د فروة بن مسک المرادي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راتګ	۳٤۲
د ځينو زبيديانو په ملتيا د عمرو بن معديکرب پلاوې	۳٤۳
د بنو کنده په وفد کې د اشعث بن قيس راتګ	۳٤٥
نبي کريم ﷺ ته د صرد بن عبدالله أزدي راتګ	۳٤٦
د حمير د نوابانو استازي ليک راوړل	۳٤۷
د نبي کريم ﷺ معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته نصيحت چې يمن ته تلو	۳٤۹
د خالد بن وليد په لاس د بنوالحارث بن کعب کورنۍ اسلام	۳٤۹
د دوه سترو دروغجنانو مسيلمه او اسود عنسي پېښه	۳٥۳
د زکاتونو په راټولولو د ګمارل شوي غړو وتل	۳٥۳
نبي ﷺ ته د مسيلمة الکذاب ليک او دهغه ځواب	۳٥٤
حجة الوداع	۳٥٥
فلسطين ته د اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لېږدول	۳٥٦
ټولواکانو، ملکانواو باچايانو ته د نبي کريم ﷺ استازو لېږدول	۳٥۷
د اخرني جنګي کاروان لېږدول	۳٥۹
د رسول الله ﷺ د رنځ لومړی پړاو	۳٥۹
د نبي کريم ﷺ د بي بيانو پېژندګلو	۳٦۰
د نبي کريم ﷺ ناجوړتيا ته دوباره کتنه	۳٦٥
په لمونځ کې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ امامت	۳٦۸
د بنو ساعده د سقيفې پېښه	۳۷۲
د نبي کريم ﷺ د تدفين مراسم	۳۷۷

د کتاب په اړه د درون او علمي شخصیت استاذ مجیب الرحمن حفظه الله تقریظ

الله تعالی فرمايي ﴿لَّقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ لِّمَن كَانَ يَرۡجُواْ ٱللَّهَ وَٱلۡيَوۡمَ ٱلۡأٓخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرٗا﴾ [سورت احزاب: ۲۱].

ترجمه: خامخا یقینا ستاسي لپاره شته د الله په رسول کی ښایسته نمونه، د هغه چا لپاره چې د الله د ملاقات او وروستنی ورځې امید(پخه عقیده) لري او الله ډیر یادوي.

د رسول الله ﷺ سپیڅلی سیرت او د هغه د ژوند کړه وړه په حقیقت کې د اسلامي شریعت د عملي تطبیق یوه نمونه ده، د هغه پاک سیرت زمونږ لپاره د ژوند په ټولو ډګرونو کې: په عباداتو، معاملاتو، اخلاقو او سیاستونو کې د اقتدا ښایسته مصدر دی، افسوس! چې نن سبا ځینې مسلمانان د رسول الله ﷺ تعظیم، احترام او درناوی یوازې په تقلیدي توګه ترسره کوي، او د هغه مبارک سیرت یې یوازې په یوڅو کیسو او شعرونو او په یو څو قصیدو کې خلاصه کړی دی چې یوازې د میلاد په شپو او ورځو کې یې بیانوي.

د رسول الله ﷺ سره محبت په دې نه پوره کیږي چې یوازې په خوله د هغه صفتونه وکړو او بس... بلکې پکار ده چې د ژوند ټول کړه وړه د هغه سپیڅلي سیرت موافق برابر کړو، خپل عبادات، معاملات، اخلاق، او سیاستونه... د رسول الله ﷺ دسنتو او د هغه د تګلارې موافق ترسره کړو، له دې امله په هرمسلمان د نبوي سیرت زده کړه لازمه ده، ترڅو خپله زندګي د هغه موافق تېره کړي.

د نبوي سیرت په برخه کې ډیر کتابونه لیکل شوي دي خو تر ټولو یې د (ابن هشام مختصر سیرت) چې په عربۍ ژبه لیکل شوی دی او زمونږ ورور او نږدې ملګري **(استاد/ لقمان حکیم حکمت)** پښتو ژبې ته ژباړلی خورا مشهور او د اعتماد وړ دی، زمونږ پښتانه ورونه دېته اړ وو چې د سیرت یو داسې مستند کتاب پښتو ژبې ته وژباړل شي ترڅو د خپل ژوند د چارو په سمون ترې ګټه پورته کړي

زمونږ ورور، نږدې ملګري، ژمن لیکوال او ژباړن **(استاد/ لقمان حکیم حکمت)** د پښتو ادب او اسلامی کلتور دعلمی بشپړتابه کاروان سرخیل دی چې پښتون ولس یې د یوه لوی اثر (د ابن هشام مختصر سیرت) په ژباړه وویاړ.

زه د دې کتاب پښتو ژباړه خپل ځوربدلي ولس اوټولو پښتنو ورونو لپاره ډیر ستر خدمت بولم، او د دې کتاب په بریالی ژباړه درانه استاد/ لقمان حکیم (حکمت) ته دزړه له کومي

مبارکي وړاندې کوم، او پوره نیکبخته او د شاباش وړ یې ګڼم، چې په سلګونو مخونو مشتمل د اسلام د ستر پیغمبر دسپیڅلي سیرت ژباړه یې خپلو پښتنو ورونو ته وړاندې کړه.

په پای کې د الله تعالی نه ورته د اسلامي دعوت په ډګر کې د لا زیاتو خدمتونو او بریالیتوبونو غوښتونکی یم.

مجيب الرحمن (عمر)
پیښور کې د امام بخاري جامعې استاد

د کتاب اړوند لوستوالو ته د مولوي صیب قمرالدین (قمر) حفظه الله سپارښتنه

هغه ذات لره ټولې ستاینې او نېک صفتونه دي چې د مالي، قولي او بدني عبادتونو مستحق دی، هغه ذات چې محمد بن عبدالله بن عبد ا لمطلب ﷺ یې دې دنیا ته د خپل استازي او سفیر په صفت راستولی دی او پر مخلوق یې ورته غوره والی ورکړی دی د معراج په سفر کې یې د ټولو لېږدول شو استازو لپاره مقتدا او امام ګرځولی دی، پر دغه بابرکته انسان دې هزار ځله درود او سلام وي چې خپله له ګردو کرغېړنو خویونو او عادتونو څخه پاک او د نورو لپاره پاکونکی و، د هغه پر شخصیت دې بې شمېره درود او سلام وي چې الله پاک دې دنیا ته د خراغ په حیث الله رالېږلی دی او د ټولو ناخوالو په وړاندې یې مبارزه کړې ده او په هر حکم او پیغام کې یې له انصاف څخه کار اخستی دی.

ګرانو! که ز مونږ غوندې خلک هرځومره د محمد ﷺ د نېکو صفاتو بیاندویه شي د هغه د نېکې رویې حق به اداء نه کړی شي که له بعثت څخه وړاندې د جاهلیت دور خلکو چال چلند په نظر کې ونیسو او له هغه بدلون او انقلاب سره یې موازنه کړو چې محمد مصطفی ﷺ د پیغمبرۍ په وجه دنیا کې راغی او په ذاتي او فردي شکل سره یې انسانیت ته کومه ښکلا ورکړېده داسې ښایسته انسان چې تر نن تاریخ پورې د ده په شان انسان نه مور زږولی او نه سترګو لیدلی او نه به یې وزږوي او نه به یې سترګې وګوري، نو راته به جوته شي چې هغه مبارک په سوچه توګه د انسانیت غښتلتیا او دسپیڅلي مقام د برحال ساتو په خاطر راستول شوی دی، د هغه مبارک پر سیرت، احوالو او کړو وړو باندې دیني علماوو ډېر په زړه پورې کتابونه لیکلي دي چې سرې یې نه په لوستلو ستومانه کیږي او نه یې په اورېدو ښپېمانه کیږي د دغو کتابونو له جملې څخه یو کتاب (سیرت ابن هشام) دی که څه هم محمد بن اسحاق رحمه الله ډېر په زړه پورې انداز لیکلی دی او ټول هغه څه چې په دې کې نقل کړې دي ثابت او مستند دي خو دا چې لوستلو یې د وخت لویه برخه نیولې شوه نو غښتلي ادیب او عربي لیکوال عبدالسلام هارون یې تهذیب او تلخیص وکړ خو دا چې له تهذیب سیرت ابن هشام څخه ګټه اخستل پښتنو ورونو لپاره لویه تشه وه، دا چې د کتاب خیر لا پسې وغځیږي او هر څوک ورته لاس رسی ولري نو د ځوان فکر خاوند استاد لقمان حکیم صاحب د محمد رسول الله سره د محبت په جذبه دغه کتاب پښتو ژبې ته وژباړه.

الله دې وکړي چې زمونږ ټول پښتانه لوستوال خلک نر او ښځه او په ځانګړې توګه ځوان نسل خپل قمیتي وخت د بې هوده او بې مفهومه کیسو او رسالو په کتلو خراب نه کړي چې

اخلاقي او ديني دواړه اړخونه يې ګواښي، بايد بدل کې يې دې کتاب ته لاس رسی ولري او د خپل نبي محمد صلی الله عليه وسلم د حالاتو نه ځان په سمه توګه اګاه کړي او نورو ته هم توصيه وکړي.الله دې د کتاب مولف او ژباړونکي او هغه څوک چې د کتاب د چاپ زيار او مصارف پر غاړه اخلي په خپلو عملونو کې ماجور وګرځوي. وصلی الله تعالی علی خيرخلقه محمد ﷺ

قمرالدين (قمر)

د امام بخاري د پوهنتون د اداري چارو مسؤل.

د ژباړن پېلیزه

زه به څه ووايم، د سيرت اړوند خبرې، د تاريخ پس منظر او نور هغه اړخونه چې ياد ترې اړين برېښي ليکوال يې خپله په سريزه کې په زړه پورې شننه کړې ده.

يواځې دومره به ووايم چې که هر څوک د دنيا په هر کونج کې د اسلامي دعوت مينوال وي او دوسته ګڼي چې دين ته په دعوت کې ونډه ولري، په عامه توګه د داعيانو له تاريخ څخه په استنباط بايد لومړی په سيرت پېل وکړي، د سيرت په بيان چې داعي د خپل دعوت دروازه څومره خلاصه او څومره خلک پرې اسلام ته دعوت کولای شي، فکر نه کوم که د دعوت نور اساليب په لومړي ځل دومره وده ولري.

د ژباړې په جريان کې هغه ايتونه چې عبدالسلام هارون نيمګړي ذکر کړي دي، زيار مې ويستی چې د ترجمې سره يې په پوره توګه ذکر کړم او ترجمه مې ورله په حاشه کې په دې خاطر ذکر کړېده تر څو ترجمه شوي متن کې واقعيت وړاندې لا ړ شي.

الله دې د ژباړې دا زيار زما او د ټولو لوستوالو او په چاپ کې د مالي زيار ويستونکو لپاره صدقه جاريه وګرځوي، دا ترجمه دې الله پاک خالص د هغه د رضا په خاطر وګرځوي، الله دعا اوريدونکی او قبلونکی دی، هغه د هېڅ چا زيار نه ضايع کوي، په بندګانو نهايت رحيم او بې تحاشا مهربانه دی.

که د لوستوال تر نظر لاندې هر ډول علمي، املائي او مطبعي خطا راشي د احسان له مخې مو په لاندې عنوان وخبروئ ترڅو يې اصلاح کړو، ځکه له خطا څخه هېڅ څوک هم معصوم نه دی.

لقمان حکيم حکمت

د ليکوال پېلیزه

هغه وړانګينه ځلا چې د وريځو د زوال په خبر يې د بدپرستۍ او ناپوهۍ ګردي تروږمې په زوال کړې، ګرد انسانيت ته د الله پاک له لورې هغه راستولی شوی هدايت چې انسان يې د تمامو بدمرغيو او هلاک څخه وژغوره، انسانيت يې له سترو مهلکو بې نورۍ او بې لارۍ څخه د سعادت په لور رهې کړ، دنبي کريم ﷺ جهادي ژوند د انسانيت د بقاء او بچاو لپاره تر ټولو روښانه صفحه ده، د هغه ژوند ژواک د رحم او مهربانۍ او د ښې رويې ژوندۍ بېلګه ده، د هغه ژوند ژواک د خالق او مخلوق سره د مناسبې رويې لوړ او ستر منار دی، د نبي کريم ﷺ ژوند او سيرت د الله پاک په سپيڅلي کتاب کې په زرينو ځلا ځليږي، الله پاک يې اړوند فرمايي: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ [سورت قلم: ٤].

ژباړه: ته پېغمبر ﷺ په لوړ او لويو اخلاقو سمبال يې.

ژوند يې له ټولو راهيسي د پياوړو تاريخ پوهانو په ارزښتناکو ليکنو کې وړانګينې پلوشې لري، د دغې مبارک ژوند پېټکې خورا خوارږه حيرت انګيز لحظات لري.

صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرضي وَأَنْعَمَ

تاريخ او سيرت ته لنډه کتنه

د جاهليت په دور کې د پلار نيکه څخه راپاتې روايتونو پرته تاريخي ودې شتون نه درلود، تاريخ هم هغه مهال ايکې يوآخې د عربي ژوند ژواک اړوند حرکت درلود، د پلار نيکه وياړونه، د اتلولو او بې چورته مالي لګښت، په ژمني وفا کول، د حسب او نسب او نور قومونه د ځان ملاتړي جوړولو څخه به د تاريخ ميچن چورلښت درلود، که څه هم په دغې تاريخي پس منظر کې د بيت الله او د هغې د سبمالښت، د زمزم د اوبو د راپورته کېدو، د جرهم اود قريشو د سردارانو، د مآرب بند ماتېدل او د خلکو تس نس کېدل، د کاهنانو او دهغوی د سجعو اړوند ورېکې مات ګوډ معلومات وو چې د جاهليت د دور ټولنيز او سياسي او ديني اړخونه پکې په تفصيلي توګه نزدې نبه څېړل شويدي.

که څه هم د جاهليت د ټاټوبي د کهانينو او قيصو غونډې ګرمي وې، او په روايتي بنسټ به له لويانو څخه کوچنيانو ته معلومات پاتې وو، هغه و چې د اسلامي دين د ظهور وړاندې د نبوت

ځينې نښې نښانې راولاړې او څرګندې شوې، د نبي کريم ﷺ کوچنيتوب مبارک او عامه طرز زندګي، د پيغمبرانو حال احوال او د صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ أَجْمَعِيْنَ د ژوند نوی پړاو، د نبي ﷺ د راز راز اغيارو او دښمنانو د اغتيال هلې ځلې، د مشرکانو او يهودانو او نصرانيانو ترمنځ د نبي ﷺ د ژوند بېلګې قيصې او اخبار رانه چينه وه، هغوی هم دغه اخبار د راويانو له مخې مشرانو نه کشرانو ته پاتې اثرات وښودل، د ژوند د دغې نوي پړاو لپاره د قرانکريم اياتونه او نبوي حديثونه او د صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ أَجْمَعِيْنَ رښتينې ويناوې ژوندې بېلګه ده.

که څه هم قرانکريم په ليکلې بڼه شتون درلود خو ولې تر ډېره مهاله نبوي حديثونه د ليک او قلمبندۍ څخه په کناره کې و، خو حديثونه به د موثقو (باوري) جهاتو له لارې خلکو روايت کول، دنبي کريم ﷺ څخه د ابوسعيد الخدري رضي الله عَنْهُ د روايت کړې حديث په بنسټ چې (لاَ تَكْتُبُوْا عَنِّيْ شَيْئاً سِوَى الْقُرْآنِ فَمَنْ كَتَبَ عَنِّيْ شِيْئاً سِوَى الْقُرْآنِ فَلْيَمْحُهُ).

له قرانکريم پرته نور له ما څخه هېڅ شی مه ليکئ، که چا د قرانکريم پرته نور څه ليکلي وي نو ليرې (مټاو، وران) دې کړي.

په عامه توګه هېڅ چا هم د حديثونو د ليکلو او نويشته کولو جرأت او زړه ورتوب نه شو کولای.

د حديثونو د نه ليکلو لامل ډاګيزه و چې تر څو نبوي حديثونه د قراني اياتونو سره ګډوډ نه شي، د دغې نېکې موخې د لاس ته راوړو په خاطر د نه ليکلو خبره په وقتي توګه وه.

د عمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ الله د واک په دور کې (۹۹–۱۰۱هـ) پورې خبره د تېر په څېر وه، داسې ويل کيږي چې د حديثونو په ليکلې بڼه راټولولو باندې عمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ الله څلوېښت ورځې استخاره وکړه، الله پاک ورته د خير لاره خلاصه کړه او ابوبکر محمد بن عمرو بن حزم ته يې اجازه وکړه، هغه په خپل ذهني محيط کې ضبط کړي ټول حديثونه نويشته کړل، او نويشته شوي معلومات (حديثونه) يې د قلمرو بېلابېلو برخو ته واستول.

ابوبکر بن حزم رَحِمَهُ الله دا مهال په مدينه باندې ګورنر و، او په (۱۲۰هـ) کې وفات دی.

د تېر په څېر عمر بن عبدالعزيز د امام مالک استاذ محمد بن مسلم بن شهاب زهري رَحِمَهُ الله ته امر وکړ چې د نبي کريم ﷺ ثابت حديثونه راغونډ کړي، د امر سره سم هغه په کتابي بڼه ځينې حديثونه راغونډ کړل.

له دې پړاو وروسته په حديثونو کې رنګارنګ ليکنې مسلمانانو پيل کړې چې د ځانګړې ترتيب او تنسيق سره يې هېڅ اړيکي نه درلودې، بلکې ځينو لا د تشريع د ځانګړو بابونو اړوند د حديثونو راغونډونې وکړې، خبره تر دې حده ورسېده چې د نبي کريم ﷺ د حديثونو د راټولولو لپاره داسې ډول ليکنو شتون پيدا کړ چې د هغې د روزمره زندګۍ او د عامې زندګۍ لکه د هغه زېږدنه او رضاعت ان تر بعثت پورې يې ژوند په بابونو او مستقلو فصلونو وويشل شو.

له دې وروسته قريش د الله پاک دين ته رابلل او په مکه کې د قريشو په څورونو او ربړولو تحمل او زغم ويستل او د غزاګانو او جنګي پلاوې لېږدوني او د جهاد نور اړوند ګرد متعلقات يې پکې په تفصيلي انداز څېړلې دي.

تاريخ پوهانو پکې د تاريخ د ليکنې نورې لارې هم غوره کړې دي، څېنو يې ليکنه د نبي کريم ﷺ د ژوند مبارک اړوند ځانګړې کړه تر خو خپل دين ته مايله ټنده وخړوبوي، ځکه چې دغه ټنده ماتېدنه د نبي ﷺ د مسلمانانو لپاره د نېکې نمونې او مهتدينو لپاره د لارې مشال و.

د سيرت خورا مشهور پياوړي ليکوالان

د سيرت لومړی ليکوال عروة بن الزبير بن العوام (۹۲ھ) و، بيا ابان بن عثمان (۱۰۵ھ) بيا وهب بن منبه (۱۱۰ھ) ورپسې شرحبيل بن سعد (۱۲۳ھ) او بيا ابن شهاب الزهري (۱۲٤ھ) او بيا عبدالله بن أبي بكر بن حزم (۱۳۵ھ) وو.

هېره دې نه وي چې د دوی ليکوالانو دغه لاس ليکنې له منځه تللې دي، که څه هم مات ګوډ څېنې برخې يې د تاريخ په څېنو کتابونو کې خوندي هم پاتې دي لکه تاريخ طبري، او يا لکه د جرمني په ښار هيډلبرګ کې چې د وهب بن منبه د ليکنې څېنې برخه نمونه پرته ده.

له دې څخه وروسته بيا د مؤلفينو لړۍ پيل شوه چې خورا شهرت يافته يې موسى بن عقبة (۱٤۱ھ)، معمر بن راشد (۱۵۰ھ)، او محمد بن اسحاق (۱۵۰ھ) وو.

بيا دريمه طبقه راڅرګنده شوه چې له جملې څخه يې يو هم زياد البكائي (۱۸۳ھ) واقدي (۲۰۷ھ) چې د مشهور کتاب (المغازي) ليکوال هم دی، ابن هشام (۲۱۸ھ)، او محمد بن سعد (۲۳۰ھ) چې د (الطبقات) په نوم ارزښتناکه ليکنه لري.

د ابن اسحاق سيرت

د ليکوالانو په دغې ليکنو کې ارزښتناکه علمي او باوثوقه باور وړ ليکنه د محمد بن اسحاق رَحِمَهُ الله سيرت دی[1] چې د عباسيانو د واک د دور په لومړيو مرحلو کې يې نويشته کړې دی.

(۱) اسم کنية يې ابو عبدالله، نوم يې محمد او د پلار نوم يې اسحاق او د يسار بن خيار لمسی و، پلرنې ټاټوبې يې د کوفې لويديځه برخه کې د [عين تمر] نوم کلی و، د ابوبکر رضي الله عَنْهُ د واک په دور (۱۲ھ) کې مسلمانانو فتحه کړ او د دې نيکه (يسار) پکې د قيس بن مخرمة بن المطلب بن عبدمناف غلام راوستل شو، هغه و

داسې ويل کيږي چې د محمد بن اسحاق په بغداد کې د ابو جعفر المنصور سره ليدنه کتنه وشوه، د ابوجعفر سره چې خپل ځوي (مهدي) هم ناست و، منصور له ابن اسحاق څخه وپوښتل دا پيژنې؟ هغه ورته وويل: هو دا د اميرالمؤمنين ځوی دی، منصور ورته وويل: د دې لپاره د آدم عَلَيْهِ السَّلاَمُ د پيدائښت له پيل څخه تر نن ورځ پورې ګرد معلومات راټول کړه، ابن اسحاق پيل وکړ او لوی کتاب يې وليکه، هغه ورته وويل: ابن اسحاقه! دا خو دې لوی کتاب ليکلی دی، کله لږ دې نچوړ کړ ډېر به ښه وي.

هېره دې نه وي چې دغه لوی کتاب د اميرالمؤمنين په مکتبه کې خوندي پاتې شو.

د ابن هشام سيرت

د ابن اسحاق نه وروسته ابن هشام[1] راغی او نزدې يوه نيمه پيړۍ وروسته يې د زياد البکائي[2] د يو راوي په توسط د ابن اسحاق سيرت خلاصه روايت کړ.

د ابن هشام په روايت د ابن اسحاق د سيرت کتاب چې نن ځمونږ مخې ته پروت دی په دې اندازه نه دی، بلکې ابن هشام د ابن اسحاق د سيرت ځينې ارخونه د زيادت او اضافه کارۍ

چې په (۸۰ﻫ) کال کې يې لمسی (محمد) په مدينه کې وزږېد، محمد رَحِمَهُ الله که څه هم خپله ځواني په مدينه کې تېره کړه، خو ولې د ځينو مصرينو په ملتيا مصر ته ولاړ، بيا له هغه ځايه کوفې ته، جزيرة العرب، رې، بصره او بيا بغداد ته ولاړ، هلته يې د اجل داعي ته لبيک ووايه او په (۱۵۲ﻫ) کې وفات شو.

د دې اړوند ابن عدي وايي: محمد بن اسحاق چې د وخت واکداران يې له هر څه نه د نبي کريم ﷺ په غزواتو بوخت وساتل، که له دې پرته هېڅ بل فضيلت اوغوره والی ونه لري دا يې بسنه کوي.

(۱) اسم کنية يې ابو محمد، نوم يې عبدالملک د هشام ځوی دی، په قام قبيل حميري و، زوکړه يې په بصره کې شوېده او مصر ته ولاړ، هلته يې د امام شافعي سره ليدل کتل وشول، دواړو سره خپل منځ کې د عربانو د شعرونو زياته برخه يو بل ته زمزمه کړل.

ابن هشام دابن اسحاق د سيرت د تهذيبولو پرته نورې ليکنې هم لري، يوه ليکنه يې د حمير په نسبونو او واکدارانو طبقه خلکو ليکلې ده، او بل اثر يې د عربانو د شعرونو په غريبو الفاظو شرحه ليکلې ده، په فسطاط کې په (۲۱۸ﻫ) کې وفات شوی دی.

(۲) اسم کنيه يې ابو محمد نوم يې زياد د پلار نوم يې عبدالملک او د نيکه نوم يې طفيل و، د کوفې ميشتوال او په قام قبيله عامري و، په بنو عامر کې د بکاء له کورنۍ څخه و نو ځکه ورته بکائي ويل کيږي، بغداد کې يې خلکو ته مغازي د محمد بن اسحاق په روايت او فرائض د محمد بن سالم په روايت ښودل، له بغداد څخه بېرته کوفې ته ستون شو.

ابن هشام به يې ډېر زيات قدر او احترام کو، هغه د کتاب پيل کې وايي: [د ځينو داسې خبرو له ليکلو څخه مې ډډه وکړه چې بد برېښي او نور ځينې داسې و چې په خلکو ښه نه لږېدل، او ځينې نور معلومات داسې وو چې د بکائي روايت درست نه بلل].

سره، او ځينې برخه يې په نچوړ او خلاصه کولو او څه يې هو بهو د هغه روايتونه ذکر کړيدي، کله ناکله پرې نيوکې هم کوي او يا يې هم د نورو علماوو د روايتونو سره پرتله کوي، هغه د کتاب په ليکلو کې خپله د ليکنې تګلاره د کتاب په لومړۍ برخه کې څرګنده کړېده.

د نيوکو او لنډيز باوجود بيا هم ابن هشام د ابن اسحاق د سيرت په کتاب کې د روايت او امانتدارۍ ځانګړی خيال ساتلی دی.

هېڅ يوه کلمه يې ورله رد و بدل کړې نه ده، د نورو روايتونو سره د تعارض په مهال او يا هم د تېروتنې د اصلاح کولو، او يا د لفظ د تشريح کولو څخه وړاندې خامخا وايي [ابن هشام وايي].

که څه هم لنډيز د ابن هشام بنسټيز لامل دی، له همدې کبله يې د اسمعيل بن ابراهيم عَلَيْهِمَا السَّلَامُ څخه وړاندې د پيدائښت پيل، داسمعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ بچيان، زياتره شعرونه او نور هغه حالات چې ابن هشام يې زيادت بولي او له سيرت څخه يې نه شميري ټول حذف کړيدي.

او نه هغه حوادث قابل ذکر بولي چې د راويانو ثقتوب يې مشکوک وي، خو که د ابن هشام د روايت کړي سيرت د اصل غوښه پلټنه وکړی شي جوته به شي چې په روايت کې يې د امانت ډېر زيات خيال ساتلی دی، او دا خبره له شک نه وتلې ده چې مخکنې اسلامي علماوو کې دې خوي په لويه کچه شتون درلود.

د ابن هشام د سيرت علمي ارزښت

د محمد بن اسحاق د سيرت ليکلی کتاب د سيرت د ګردو لوستوالو لپاره له پخوا راهيسې تر نن ورځ پورې عمده او اصيله سرچينه ده، هېڅ شوک به داسې نه وي چې د رسول ﷺ د سيرت اړوند شننه کوي مګر دا چې د ابن اسحاق کتاب يې مخې ته پروت وي.

لږ څه وړاندې تاسو وپېژندل چې د ډېرې زمانې څخه راپدېخوا علماوو د ابن اسحاق نوشته کړې سيرت د ابن هشام د سيرت په نوم ځکه پېژنده چې ابن هشام يې راوي او همدې يې لنډيز کړی و.

ابن خلکان وايي: (**ابن هشام هغه هستۍ ده چې د ابن اسحاق له ليکنې څخه يې د نبي کريم ﷺ سيرت او غزاګانو غورچاڼ کړی دی، هغه دا سيرت پاک صفا او بيا يې لنډيز کړ، د ابن اسحاق ليکلی سيرت د خلکو په منځ کې د ابن هشام د سيرت په نوم شهرت لري**).

په رښتيا چې د ابن هشام سيرت د شارحينو او لوستوالو په نيز ژوندی احترام لري، همدا سيرت ابو القاسم عبدالرحمن السهيلي(۱) د [**الروض الأنف**] په نوم شرح کړی دی.

(۱) اسم کنيه يې ابو القاسم، نوم يې عبدالرحمن، د پلار نوم يې احمد او د نيکه نوم يې اصبغ و و په اندلس کې

له دې څخه وروسته ابو ذر الخشني[1] راولاړ شو او د سيرت کتاب ته په ځانګړې توګه داسې ځير شو چې ګران فهمه کلمات يې ورله شرح کړل او د اړتيا وړ يې په ځينو ځايونو نيوکې هم وکړې، او خپل دغه زيار ته يې د **[شرح السيرة النبوية]** نوم ورکړ، هيره دې نه وي چې د دې کتاب د خيړونې زيار ډاکټر برونله ويستلی دی.

دتېر په څېر پرې بدرالدين محمد بن احمد العيني د **[كشف اللثام في شرح سيرة ابن هشام]** په نوم هم شرح وليکله چې په (۸۰۵هـ) کې ترې وزګار شو.

له بلې خوا ځينې نورو علماوو د سيرت د ليکنې په لنډيز ځانګړې پاملرنې پيل کړې، چې يو يې هم له جملې څخه برهان الدين ابراهيم بن محمد چې په ابن مرحل شافعي يې شهرت درلود و، هغه سيرت نزدې په اتلسو مجلسونو (درسونو) کې راخلاصه کړ چې تر څنګ يې په ناقصو ځايونو زياتونې هم وکړې، او خپلې دغې ټولګې ته يې د **[الذخيرة في مختصر السيرة]** نوم ورکړ، او په (۶۱۱هـ) کال يې د ليکلو له زيار څخه وزګار شو.

له بلې خوا د ابن هشام سيرت ابو العباس احمد بن ابراهيم بن عبدالرحمن الواسطي هم د **[مختصر سيرة ابن هشام]** په نوم خلاصه کړ او په (۷۱۱هـ) کې يې له زيار څخه وزګار شو.

او ځينې نور هغه علماء چې سيرت يې د نظم او شعر په بڼه ترتيب کړ يو هم ورېکې ابو محمد عبداالعزيز بن محمد بن سعد الدميري الديريني دی چې په (۶۶۳هـ) کال کې وفات دی.

سيرت په شعري بڼه ابوبکر محمد بن ابراهيم چې په ابن شهيد شهرت لري هم ترتيب کړ او خپل دغې ترتيب شوې ليکنې ته يې د **[الفتح القريب في سيرة الحبيب]** نوم ورکړ، نزدې څه د پاسه لس زره بېتونه لري.

تهذيب سيرة ابن هشام

د خپلې ځوانۍ په لومړيو کې ما خو خو وار د دې کلک هوډ وکړ چې د سيرت دغه عملي او ارزښتناکه ليکنه له پيل څخه تر پای ولولم، خو ولې د تېروپاتو او د خبرو ترمنځ يو تر بله د نه سمون له کبله چې ذهن نا ارامه کوي، نفس ته له ستوماني پرته نور څه نه ورکوي، ما ترې

د سهيل د درې هستوګن و، اندلس کې په (۵۰۸هـ) کې زږېدلی دی، او د ژوند زياتره برخه يې هم دلته تېره ده، په مراکش کې درې کاله پاتې شو او هلته په (۵۸۱هـ) کې وفات شوی دی.

(۱) اسم کنيه يې ابو ذر نوم يې مصعب د محمد ځوی او د مسعود لمسی و، په اندلس کې د خشين نوم کلي اوسېدونکی و، په (۵۳۲هـ) کې پېدا او په (۶۰۴هـ) کې وفات دی.

هم لکه په لویه شلېدلي بیابان کې د ګل او ګلاب په څېر ځېنې ځېنې برخې ولوستې، د نېکې پای او ګلابترینو خوږو خوږو اسلوبونو یې د لوستلو سره ځان ته جذب کړم.

په رښتیا چې ما د نبي کریم ﷺ د سیرت په لوستلو کې د قرانکریم د ایاتونو د تلاوت او یا هم د نبي ﷺ د حدیثونو او مبارکو خبرو په څېر رښتني او ځان نه ښوولو عبادت او خاکسارۍ او عاجزانه انداز مونده کړ.

زما پلار چې په [**تلخيص الدروس الأولية في السيرة المحمدية**] په نوم کتاب قلمبند کړ، دیرش فصلونه یې درلودل، د دیني معاهدو پرته نور په هېڅ کومې تعلیمي اداره کې نه لوستل کېده، ځکه چې له نورو ادارو سره د [**دروس السيرة**] په نوم ځانګړې او مستقلې مادې شتون درلود، شاید د سیرت بیا لوستلو زه همدې ته اړ کړم چې د ابن هشام لیکلی سیرت را لنډ کړم.

چونکه مخکې مې د دې یادونه وکړه چې د کتاب خپل اسلوب ډېرې ستړیاوې لرلې، خو د لوستلو لپاره مې ټول کتاب بیا له توانه ووت.

د بدر د بندیوانانو د نومونو په مهال د سیرت په کتاب کې لوستوال ته نور ګڼ شمېر فصلونه مخې ته ورځې، دا چې په بدر کې د مسلمانانو د اسونو نومونه څه و؟ هغه خلک چې د انصارو یا مهاجرینو له جملې څخه یې د بدر په غزا کې ګډون کړی وو، د هغوی نومونه، کوم مسلمانان په بدر کې شهیدان شوي وو؟ یا د بدر په معرکه کې چې کوم اشعار او ترانې ویل شوې وې، د اوږد ترینو نسبونو په ذکرکولو او لوی لوی قافیه لرونکي اشعار او دېته ورته سردي نورې اړوند پېښې چې د کتاب خوند یې ورک کړی و، لکه سرسخته الفاظ، یا د قرانکریم ځېنې هغه ایاتونه چې د سیرت د دغې ذکر کړي ځای سره هېڅ سمون نه خوري، ولو که اندکه اشاره یې ورته کړې وي، وروسته بیا ایت ذکر شوی دی، ټول هغه څه وو چې زه یې هک پک او حیران دریان کړی وم.

باید هغه سند ته پکې هم اشاره شوی وای چې د سیرت زیاتې فقرې وروباندې روایت شوي دي، د نیوکه کونکي علماوو پرته نور هېڅ چا ته دا ارزښت نه لري.

ما دا زیار وویست چې دا (لنډیز) لوستوالو او مینوالو ته په داسې پوښاک کې وړاندې کړم چې د هغوی سترګې وروباندې یخې شي، او له بل پلوه یې ورته په لوستلو کې هم هېڅ ستونزې نه راولاړېږي، د دې برسېره مې د اصلي کتاب په نص ځانګړی خیال ساتلی دی، لوستوال کولای شي نص یا د استشهاد لپاره د نظم په ژبه شعرونه لومړني کتاب (اصل) ته منسوب کړي، دا ځکه چې ما د کتاب هېڅ نص هم رد او بدل کړی نه دی، د علمي امانت خاص خیال مې کړی دی چې چرته هم د ابن هشام نصوص دي، زیاتره مې هغه ته د کتاب په متن کې او یا هم لاندې حاشیه کې منسوب کړي دي.

کوم چې عام طوره نصوص دي نو هغه د ابن هشام په روايت د ابن اسحاق نصوص دي، له اړتيا پرته مې هغه ته نص منسوب کړی دی، او نور مې د ليکنې په مقتضا عام تام پرېښي دي چې يا دا ابن هشام او يا هم ابن اسحاق روايت کړيوي.

د ټولو نصوصو د ضبط انتهايي ډېر خاص خيال مې ساتلی دی، کوم ځای چې مې د شرحې ځينې ځايونو کې اړتيا ليدلې ده د هغې شرحه مې هم د سيرت د شارحينو، او يا هم د اثارو له ليکنو او د لغت د معتمدو کتابونو څخه مې پکې استفاده کړېده.

چونکه مختصر سيرت د هغه چا لپاره د لوستلو زرينه موقعه ده چې دکتاب اصل ته لاس رسی نه شي لرلی، او له بل پلوه د نني اوسني ځوانانو د تېرو قابل شرف له سپيڅلي تراث سره د تړون ډېر ښه پړاو هم دی.

ستا لپاره همدومره بسنه کوي چې د زيات خير او علمي تراث د لاس ته راوړلو لپاره دا کتاب لږ شمېر ورځو کې ولولې، خو که د کتاب د اصل لوستل دې پيل کړل سره له دې چې له توانه به دې هم بهر وي خو نږدې لوستل به يې درڅخه ګڼ شمېر مياشتې هم ونيسي.

د الله پاک څخه ارزو لرم چې دا کتاب چې زما په اند ډېر لږ زيار مې پکې ايستلی دی، د خير نه ډک وګرځوي، په دې مې يواځې د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ خوشحالول موخه ده، نور هيڅ نه دي.

مصر [ربيع الثاني / ۱۳۹٦ هاپريل ۱۹۷٦ م]

تر ادم عَلَيْهِ السَّلَامُ پورې د محمد ﷺ مبارک نسب:

ابو محمد عبدالملک بن هشام وايي:

دا د نبي کريم ﷺ دسيرت اړوند ټولګه ده.

محمد د عبدالله ځوی د عبدالمطلب (شيبه) ځوی د هاشم (عمرو) ځوی د عبدمناف (مغيرة) ځوی د قصي (زيد) ځوی د کلاب ځوی، د مرة ځوی د کعب ځوی د لؤي ځوی د غالب ځوی د فهر ځوی د مالک ځوی د نضر ځوی د کنانة ځوی د خزيمة ځوی، د مدرکة (عامر) ځوی د الياس ځوی دمضر ځوی د نزار ځوی د معد ځوی د عدنان ځوی د أدد ځوی د مقوم ځوی د ناحور ځوی د تيرح ځوی د يعرب ځوی د يشجب ځوی د نابت ځوی د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ ځوی د ابراهيم

خلیل الرحمن عَلَيْهِ السَّلاَمُ ځوی د تارح (ازر) ځوی د ناحور ځوی د ساروغ ځوی د راعو ځوی د فالخ ځوی د عیبر ځوی د شالخ ځوی د ارفخشذ ځوی د سام ځوی د نوح عَلَيْهِ السَّلاَمُ ځوی د لمک ځوی د متوشلخ ځوی د اخنوخ (د ګمان له مخې دا د ادریس عَلَيْهِ السَّلاَمُ نوم و) د یرد ځوی د مهلیل ځوی د قینن ځوی د یانش ځوی د شیث ځوی د ادم عَلَيْهِ السَّلاَمُ ځوی.

ابن هشام وايي: زه ددې کتاب د اسمعیل عَلَيْهِ السَّلاَمُ تر نبي کريم ﷺ او د ټولو هغو چا چې ددې دواړو ترمنځ وي، په پرله پسې توګه چې په نسبي سلسله کې شمول لري پيل کوم، داسمعیل عَلَيْهِ السَّلاَمُ نه تر نبي کريم ﷺ پورې چې د دوی ترمنځه تېر شوي وي او څه ورته مخې ته راغلي وي، او د مزید اختصار له کبله د اسمعیل عَلَيْهِ السَّلاَمُ دنورو بچيانو د ژوند کهانۍ نه صرف نظر کېږو، او وړاندې مو وويل چې د اختصار له کبله به د ابن اسحاق هغه معلومات هم نه ذکر کوو چې د نبي کريم ﷺ اړوند نه وي، او نه يې په هکله قراني ایاتونه نازل شوي وي، نه دکتاب ستونزې اواروي، او نه يې سرسخته الفاظ تشريحوي، او نه د شواهدو په حيث تاييدي کلمات وي.

هغه داسې شعرونه ذکر کړيدي چې علماء يې د شعرونو په نوم نه پېژني، او ځېنې نور يې داسې شيان ذکر کړيدي چې ياد يې ښه نه برېښي او ځېنې نور يې داسې معلومات ذکر کړيدي چې خلک يې پرکنډ او نيمګړتياوې بولي، او نور ځېنې داسې معلومات دي چې په دروستوالي يې مونږ ته بکائي[١] رَحِمَهُ الله پخپلو روايتونو کې هېڅ ذکر نه دی کړی، له دغې پرته به دنورو متعلقاتو لړې درواياتونو او د علم په اندازه جاري ساتو –ان شاء الله–.

د اسمعیل عَلَيْهِ السَّلاَمُ څخه راپېدېخوا نسبي سلسله

اسمعیل عَلَيْهِ السَّلاَمُ دولس نارينه زامن زېږولي وو: نابت، قیذر، اذبل، میشا، مسمعا، ماشي، دما، آذر، طیما، یطور، نبش، قیذم، نابت.

نابت نه یشجب پیدا شو اود یشجب نه یعرب او د یعرب نه تیرح او دتیرح نه ناحور، د ناحور نه مقوّم، د مقوّم نه أدد، د أدد نه عدنان پیدا دی.

بیا د اسمعیل عَلَيْهِ السَّلاَمُ په اولاد کې د عدنان نه قبائل خواره واره شول.

عدنان د وه نارينه زامن لرل: معد بن عدنان، او عک بن عدنان، عک یمن ته ولاړ او هتله

(١) بکائي رَحِمَهُ الله د ابن هشام استاذ او د ابن اسحاق شاګرد دی، خپل نوم يې زيادبن عبدالله بن طفيل بکائي دی، په (١٨٣هـ) کې وفات دی، او بکاء د بنو عامر بن صعصعة دقبيلو په خېلونو کې یو خېل دی.

شته شو، هغه داسې چې عک په اشعریانو کې رشته وکړه او له رشتې کولو سره هلته پاتې شو، ان چې کور او ژبه یې سره یوه شول، او اشعریان د اشعر بن نبت بن أدد بن همیسع بن عمرو بن عریب بن یشجب بن زید بن کلهان بن یشجب، بن یعرب بن قحطان اولاده ده.

د معد بن عدنان نه څلور نارینه بچي پیدا شول: نزار، قضاعة، قنص، او ایاد.

قضاعة ترې حمیر بن سبأ ته ولاړ، او د معد د نسبیانو په وینا دقنص بن معد پاتې اولاده نیست نابود او هلاک شول چې د جملې څخه یې یو دحیري باچا نعمان بن منذر هم و.

د ربیعة بن نصر خوب لیدنه

ربیعة بن نصر دیمن له واکدارانو څخه هغه ټولواک دی چې له هول او هیبت څخه یې ډک ډارونکی خوب ولید، هېڅ یو ساحر، کاهن او پالګر یې پرې نښود مګر دخپل خوب د تعبیر کشۍ غوښتنه یې ترې وکړه، تر دې چې د خپل قلمرو په داخل کې یې ټول نجومیان هم پرې نه ښودل، ټول یې راپنډ کړل او ورته یې وویل: ما ډېر زیات ډارجن خوب لیدلی دی، او زه یې نهایت زیات ګبراو کړی یم، په جدي توګه یې راته تعبیر وواياست، ټولو ورته وویل: مونږ ته دې لیدلی خوب واوروه تر څو یې درته تعبیر درکړو.

هغه وویل: که زه درته خپل لیدلی خوب هم واوروم ګومان مې نه شي که ډاډمن تعبیر راکړې او حوصله مې جوړه کړئ، زما د لیدلي خوب تعبیر هغه څوک کولای شي چې د خوب اورېدو وړاندې تعبیر کشي وکړي.

یو تعبیر کش وویل: که رښتیا هم باچا سلامت دخوب تعبیر د خوب ویلو وړاندې غواړي نو هرومرو دې سطیح او شق راوغواړي، په تعبیر کشۍ کې له هغو دواړو څخه څوک ډېر نه پوهیږي، که باچا سلامت له هغوي څخه وپوښتي شاید دروست معلومات ورکړي.

هغه و چې دواړه یې راوغوښتل خو دا چې سطیح له شق څخه مخکې دربار ته حاضرې ورکړه، باچا ورته وویل: داسې خوب مې لیدلی دی چې زه یې په ډار او ترس کې اچولی یم، او ورڅخه ډېر زیات ګبراو یم، ما ته یې تعبیر واوروه، که په خوب پوهه یې شاید تعبیر به یې هم دروست ووایې.

سطیح وویل: هو ولې نه، تعبیر یې درکولی شم، تا د اور توکړه (بخرکې) ولید چې د تورتم نه راووت، او په ټیټه نسکوره ځمکې پرېوت، او هلته یې هر یو د سر ځښتن وخوړ.

باچا وويل: سطيحه! روغه خبره دې وکړه خو وايه چې د خوب تعبير څه دی؟

سطيح: د تورو غونډو ترمنځ په ميشتو انسانانو مې دې سوګند وي چې ستاسو قلمرو ته به حبشيان راځي او د (ابين) نه تر (جرش) پورې به ستاسو د ځمکې واک او اختيار د هغوی په لاس کې ولېږي.

باچا: سطيحه! دا خو ډېر زيات دردونکی او غمجن تعبير دی!! خو دغه حالات به کله وي؟ زما د واک په دور کې او که له دې جريان نه به وروسته وي؟

سطيح: نا ستا په دوران کې نه بلکې شپېته يا اويا کلونه وروسته به وي.

باچا: د حبشيانو دغه زور ځواک به دوامدار وي او که به زوال خورې؟

سطيح: نا، څه د پاسه او يا کاله وروسته به د وراوښتې مرګ ژوبلې له کبله زوال سره مخ شي او په تيښته به ولاړ شي.

باچا: د حبشيان د مرګ ژوبلې او د ويستلو دواک واګې به چا سره وي؟

سطيح: د دغې لړې سرمشري به دارم بن ذي يزن سره وي، هغه به عدن څخه پېل واخلي او په يمن کې به د حبشيانو نه هيڅ څوک پرې نهږدي.

باچا: ايا د ارم دغه رژيم به دوام وخوري او که نه له منځه به ولاړ شي؟

سطيح: دغه رژيم به له منځه ولاړ شي.

باچا: څوک به يې له منځه يوسي؟

سطيح: پاک دامن پيغمبر چې د الله پاک له پلوه به ورته وحي کېدای شي.

باچا: دغه پيغمبر به د کومې کورنۍ غړی وي؟

سطيح: دغه پيغمبر به د غالب بن فهر بن مالک بن النضر له زاوزاد څخه وي، او د دغه پيغمبر زور ځواک به د زمانې تر پايه وي.

باچا: ايا زمانه هم زوال او نهايت لري؟

سطيح: هو پای به يې هغه ورځ وي چې ټول لومړني او وروستني پکې راغونډ کړی شي، ديندراه او نيکه طبقه خلکو ته به پکې د نيکمرغۍ ژوند ورکړل شي، او بدبخته به ورپکې د خپل بد برخليک په منګولو کې حصار شي.

باچا: ايا ته سمې دمې خبرې کوې؟

سطيح: هو زما دې د ورځې په اخرنۍ رڼا او د شپې په سرخۍ قسم وي، زما دې په هغه

سهار قسم وي چې د شپې تورتمونه ختموي چې زما خبرې رښتيا او حقيقت دي؟

وخت لا تېر نه و څه ګوري چې (شق) هم راغی، شق ته يې هم هغه څه وويل چې سطيح ته يې ويلي و، خو له شق څخه يې د سطيح تول تعبير په بشپړ توګه پټ کړ تر څو وپوهيږي چې ايا شق او سطيح سره په تعبير کې يو شان دي او که بېلابېل تعبيرونه لري؟

شق ورته وويل: ستا د ليدلي خوب اورولو وړاندې درته تعبير درکولی شم.

تا اور وليد چې له تيارو څخه رابهر شو، د شنې سرسبزې ځمکې او د کجورو د ونو ترمنځه ولوېد او هر انسان يې وخوړ.

د تعبير اورېدو سره باچا پوهه شو چې دواړه تعبيرکش سره يو شان او دواړو رښتيا وويل:

باچا: تېر نه وتې، رښتيا دې وويل خو د دغې خوب تعبير څه دی؟

شق: د تورو ګټکو د خاورې په انسان مې دې قسم وي چې ستاسو قلمرو ته به توريان هرومرو راشي، په هر چا به برلاسي شي د (ابين) نه تر (نجران) پورې به يې واک او اختيار وي.

باچا: دا خو ډېر زيات دردونکی او غمجن تعبير دی!! خو دغه حالات به کله وي؟ زما د واک په دور کې او که له دې جريان نه به وروسته وي؟

شق: نا ستا د واک او اختيار نه به ډېر وروسته وي، بيا به عظيم الشان انسان تاسو د مصيبت د دغه لړې نه خلاص او ورته به امان ورکړي، او توريان به د ډېرې سپکاوې سره مخ کړي.

باچا: دغه عظيم الشان انسان څوک دی؟

شق: دغه عظيم الشان انسان به ذويزن له کورنۍ څخه وي، د ډېر کمال له کبله به پليت او وليدلي کارونه نه کوي، او د يمن نه به تول توريان وباسي.

باچا: ايا د دغه عظيم الشان د واک ګدۍ به دوامداره وي او که د زوال سره به مخ شي؟

شق: نا د واک ګدۍ به يې د عادل او حق رښتونی پيغمبر په راتګ نسکوره شي، او د دغه پيغمبر واک او زور ځواک به د فيصلو تر ورځې پورې وي.

باچا: د فيصلو ورځ لا څه شی ده؟

شق: هغه ورځ ده چې خلکو ته به پکې بدلې ورکول کيږي، په دغه ورځ کې به له بره څخه خلک راوبلل شي، د بلنې دغه اواز به هر ژوندی او مړی واوري، د معلوم وخت لپاره به پکې خلک راغونډ کړی شي او تول نېکه طبقه خلک به په بريالیتوب او نېکو بدلو ونازول شي.

باچا: ايا ستا خبرې رښتيا دي؟

شق: هو! زما دې د اسمانونو او ځمکو او د اسمانونو او ځمکو ترمنځ د لوړو ژورو او تیټو نسکورو په رب قسم وي چې زما تعبیر کشي او ټولې خبرې رښتیا دي، هیڅ شک پکې نشته.

دشق او سطیح په تعبیر کشۍ د ربیعة زړه ناقراره شو، خپله او خپله ټوله کورنۍ یې د عراق په لور وتپول، او په عراق کې یې فارسي باچا سابور بن حرذاذ ته ددې د کورنۍ هلته د میشت کېدو اړوند غوښته ولیکله، هغه و چې فارسي باچا ورته په (حیره) کې ځای ورکړ او هلته ځای پرځای شول.

د یمن واک پر ګدۍ د ابوکرب تبان اسعد ناسته او د یثرب غزا

چې کله هم ربیعة بن نصر ومړ، د یمن واک او اختیار واګې حسَّان بن تبان اسعد په لاس کې ونیولې، د حسان د رژیم نه وړاندې د دې پلار تبان اسعد د مدینې په لار کې له ختیځ څخه راروان و چې هلته په مدینه یې خپل ځوی د مدینې د چارو په سمبالولو وګمارو، هغه و چې ځوی یې د یوې حملې په ترځ کې سر وخوړ، تبان اسعد د خپل ځوی د غچ اخستنې په فکر د غټ لښکر په شمول د مدینې د ویجاړولو او د هستوګنوالو د بیخ کنۍ او نیست نابودولو لپاره راوتېېد، د مدینې خلکو د خبر د اورېدو سره سم د عمرو بن طلة په مشرې د جنګ لپاره راغونډ شول، د تبان اسعد او د عمرو بن طُلّة د لښکرو ترمنځ خونړیزې معرکې پیل واخیست، د مدینې د انصارو د روایت له مخې چې دوی به ورسره د ورځې په خونړیزۍ بوخت او د شپې له مخې به یې ببرته په میلمستیا بوخت وو، تبان اسعد دغې جریان هک پک او حیران کړی و چې دا خو ډېر عزتمند خلک دي!!

د جنګ میدان لا همغسې تود و چې تبان اسعد ته د یهودانو دوه پیاوړي او غښتلي عالمان راغلل، دواړو اوریدلي و چې تبان اسعد د مدینې ټول میشت خلک له تیغه تیروي او مدینه ورانوي، دواړو ورته وویل: په مدینه له نظامي برید او یرغل څخه لاس په سر شه، که زمونږ خبره ونه منې او هرومرو په مدینه یرغل وکړې، د دنیاوي سختو شکنجو او ازار سره به مشت او ګرېوان شې.

تبان اسعد وویل: ولې؟ او دغه څنګه؟ یهودي عالمانو ورته وویل: په مکه کې به د قریشو په قبیله کې وروستنی پیغمبر راځي او مدینه به د دغه پیغمبر کور او سکون وي!

له یرغل څخه لاس په سر شو او دواړو عالمانو خبره یې ومنله، د دې سره سره یې د هغوی د دین پیروي یې هم پیل کړه.

چونکه مکه د تُبَّع (تبان اسعد) یمن ته لاره وه او تبع د خپل قوم په شمول بدپرستان وو، د یمن په لور روان شو، کله چې تبان اسعد د (عسفان) او د مدینې اړوند (امج) نومې کلي ته راورسېد، د هذیل بن مدرکة له قبیلې څخه څه خلک راغلل او ورته یې وویل: باچا سلامت! تا ته مونږ د مالیت نه د ډکې خونې رهنمایي نه کوو چې له تا څخه مخکې ټول باچاهان له دغې خزانې څخه بې غوره او نا خبره وو؟ په دغې خونه کې لعلونه، ملغلرې، یاقوت، زبرجد، سره او سپین زر پراته دي.

باچا وویل ولې نه، توندي وکړئ او په چټکه توګه یې راته واښایئ، هغوی ورته وویل: په مکه کې یو کور دی چې د مکې خلک یې عبادت کوي او ترڅنګ یې لمونځونه اداء کوي!!

هذلینو غوښتل چې مکه او وریکې د الله پاک ودان کور د باچا په لاسونو ونړوي، چونکه د یهودو دواړو عالمانو ته معلومات وو چې په بیت الله که هر چا او هر ټولواک بده اراده لرلې ده عذابونه یې خوړلي دي، نو باچا (تبان اسعد) د خپلې زیرکتیا له مخې دواړو یهودانو ته د هذلینو رواړی نظر وړاندې کړ او ورڅخه یې تفصیل هم وغوښت، یهودي عالمانو ورته وویل چې دغه هذلین تا او ستا جنګي لیکې نیست نابودول غواړي، مونږ په ګرده ځمکه کې له دغې خونې پرته د الله پاک بل کور نه پېژنو، او که د ویجاړولو اراده دې وکړه، ته او ستا ټوله جنګي قوه به د مرګ او هلاکت ښکار شئ.

باچا (تبان اسعد) ورته وویل: چې کله زه د الله پاک دغې خونې ته ورشم ستاسو راته وصیت او نېکه مشوره څه ده؟ باید څه وکړم؟

دواړو ورته وویل: ته به هغه څه کوې چې د دغه ځای میشت خلک یې کوي، په ډېر زیات درناوی، عزت او احترام به ترې طواف وکړې، د خپل سر وېښتان به لرې کړې، او تر هغه ګړۍ به په ډېره عاجزانه انداز د ژوند لمحات تېروې چې تر څو ترې راووځې.

باچا ورته وویل: تاسو ولې بیا د دغې عبادتونو لپاره خپله نه ورځې؟

هغوی وویل: لوړه په رب لایزال چې دغه زمونږ د پلار ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ جوړ کړی کور دی، او حقیقت ټول ستا تر غوږ دی، خو زمونږ د نه ورتګ ستر لامل هم دا دی چې د مکې میشتوالو وریکې بوت پرستي پیل کړې ده، د غیر الله لپاره وریکې نذرانې او وینې تویوي، او د مشرکانو ترمنځ دوی حالاً ډېر پلیت مشرکان دي.

تبان اسعد دواړو یهودان په ګفتار کې رښتوني وبلل او په کړي نصیحت یې عمل پیل کړ، هغه هذلین چې د بیت الله د تخریب اړوند یې غمازي کړېوه د خلکو په مخکې راوغوښتل، لاسونه او ښپې یې ترې غوځې کړې، بیا مکې ته ولاړ له بیت الله څخه یې طواف وکړ او حلالکه یې وکړه، هلته شپږ ورځې پاتې شو، ذبحې به یې کولې او خلکو ته به یې خوراکونه هم تیارول، او په څښاک کې به یې ورته شهد ورکول.

بیا تبان اسعد خوب ولید چې بیت الله ته جامه واغوندي، هغه و چې بیت الله يې په پېړو قیمتي ورېښمین پوښاک باندې وپوښو.

بیا يې وروسته بل خوب ولید چې بیت الله په تور قیمتي پوښاک باندې هم وپوښي، د خوب لیدو سره سم يې دوباره بیت الله د یمن په ښائسته اعلی ترینو پوښاکو سمبال کړ.

د روایتونو له مخې تبع (تبان اسعد) لومړنۍ هستۍ ده چې بیت الله ته يې د لومړي ځل لپاره پوښاک اچولی دی، او د جرهم د قبیلې واکداره طبقه يې د بیت الله د صفایۍ په کولو مامور کړل، هغوی ته يې هدایت وکړ چې له دې وروسته به د بیت الله ترخنګ د ښځو په میاشتني مرض لړل شوې ټوټې، ګندګي او خځلې او نورې مردارې نه اچول کیږي.

هغه د بیت الله لپاره دروازه او د دروازې کونجي هم جوړه کړه.

د ګردو مراسمو له اداء کولو وروسته تبان اسعد د خپلو لښکرو سره د دواړو یهودي عالمانو په شمول یمن ته مخه کړه، کله چې د یمن خاورې ته ننوتل د یمن د قلمرو میشت خلک يې هغه دین ته راوبلل چې د نوي سفر په دوران کې يې د ځان لپاره غوره کړی و، د یمن خلکو يې د دعوت له منلو څخه سرغړونه اختیار کړه، بالاخره يې پرېکړه په یمن کې اور ته یوړه.

په یمن کې یو اور و چې کله به سره یمنیان خپل منځ کې مختلف او تریو تریخ شول اور به يې فیصله کوله، ظالم به يې وخوړ او مظلوم به بچ، روغ رمټ او سالم راووت.

د یمن خلک د خپلو بتانو او نذرانو سره راووتل او دواړه پیروانو (یهودي عالمانو) هم خپل کتابونه په ګرېوان راوځړول، چې له کوم ځای څخه به اور راوتو هلته يې د انتظار شپې تېرې کړې.

هغه و چې اور راووت او خلکو په وړاندې رانږدې شو، خلک وېرې او هیبت ونیول، خو د پرېکړې انتظار ویستونکو ورته په صبر او زغم بار بار توصیه کوله، په صبر دومره کلک شول چې اور راغی او د حمیر د قبیلې ټول بوتان، نذرانې، او دبتانو په عبادت کلک ولاړ خلک يې وخوړل، او داوړه یهودي عالمان له اور څخه په داسې حالت کې راپورته شول چې په تندي يې خولې راماتې وې، او کتابونه يې هم هغسې په ګرېوانونو کې اوېزان وو چې اور ورته هیڅ راز ځاني نقصان نه و اړولی.

د حقانیت د راښکارېدو سره سم ټولو د حمیر د قبیلې خلکو د تبان اسعد راوړي دین ته غاړه کېښوده.

یمن ته یهودیت په اصل کې له دې لارې ننوتی و.

کله چې د واک واکې د تبان اسعد ځوی حسان ته په لاس ورغلې او د زور ځواک په ګدۍ

کېناست، د ټولو عربو او عجمو د ځمکې د لاندې کولو لپاره يې يمنيان په مسلح انداز له يمن څخه وويستل، کوم مهال چې د بحرين ځمکې ته د يمنيانو جنګې قوه ورسېده، حمير او د يمن نورو قبيلو نه غوښتل چې جنګي مهم يې نورو ځمکو ته هم وغځېږي.

د حسان بن تبان ورور عمرو بن تبان اسعد سره يې پټه خبره زمزمه کړه چې ته دې خپل ورور وواژه، مونږ به پخپل ځان د واک واګې تا ته درکړو، او ته به مو بېرته خپل ټاټوبي ته ستانه کړې.

عمرو د خلکو سره د خپل ورور د مرګ په هکله سلا مشوره وکړه خو د حمير د قبيلې نه (ذو رعين) ورسره موافقه ونه وکړه، او د ورور له مرګ څخه يې منعه کړ، خو د ذو رعين خبره يې و نه منله، ذو رعين دغه شعرونه وويل:

أَلاَ مَــنْ يَشْــتَرِيْ سَــهَراً بِنَــوْمٍ *** سَعِيْدٌ مَنْ يَبِيْتُ قَرِيْرَ عَيْنِ

فَإِمَّــا حِمْــيَرٌ غَــدَرَتْ وَخَانَــتْ *** فَـمَـعْـذِرَةُ الْإِلَهِ لِذِيْ رُعَــيْنِ

❁ ايا داسې څوک شته چې د شپې په خوب شبګېرې وپېرې؟ څوک چې په سوکالۍ سره د شپې ارام او خوب کوې ډېر نېکمرغه او نېکبخته دی.

❁ د حمير قبيلې دوکه او خيانت وکړ، خو ولې ذو رعين الله پاک ته د دغې دوکې په هکله خپل عذر وړاندې کوي.

دغه شعرونه يې وليکل او له لاسليک وروسته عمرو ته راغی او ورته يې ورکړل، ورته يې وويل: زما دا ليکل د ځان سره سمبال کړه، بيا لاړ او خپل ورور حسان يې وواژه او د يمن ټولې قبيلې يې بېرته يمن ته ستنې کړې، کوم مهال چې عمرو د يمني قبيلو د لښکرو په شمول د يمن قلمرو ته داخل شول له عمرو څخه خوب وتښتېد او سترګې يې بې خوبه شوې، دغې بې خوبۍ دومره ستومانه کړ چې په خپل قلمرو کې يې هېڅ پالګر او معالج پرې نه ښود خو د علاج لپاره يې راوغوښت، يو ورته پټې وويل:

لوړه په رب لايزال چې ستا په څېر هر څوک خپل ورور او يا هم بل خپل خپلوان بې ګناه په زياتي سره قتل کړي مګر له سترګو څخه يې خوب تښتي او بې خوبه کيږي.

هغه و چې د يمن په مخه ورو کې چې چا هم د ورور د قتل سلا مشوره ورکړې وه، ټول يې راغوندډ او بيا يې قتل کړل، دا چې لاسونه يې د ذورعين ګرېوان ته وغځېدل هغه ورته وويل:: ستا د ورور د مرګ نه له تا سره زما براءت شتون لري، عمرو وويل: ستا براءت ما سره چرته دی؟؟ ذورعين ورته وويل: هغه خط چې ما تا ته درکړی و.

عمرو چې کله هم ليکل پړاو کړل وپوهېد چې ذورعين ورته نصيحت کړی دی، د وخت په تېرېدو سره عمرو هم ومړ، او د عمرو د مرګ سره سم دحمير د قبيلې دبدبه او شان شوکت هم اوبه شو، ټول سره جلا جلا شول.

په حمير قبيلې باندې د (لخنيعة ينوف ذو شناتر) په نوم حميري مسلط او د حمير د قبيلې ټول مخه ور خلک يې ووژل، او د پاتې حميرينو په کورنو يې لوبې وکړې، هېره دې نه وي چې دغه حميري د حمير د قبيلې د شاهانو له کورنۍ څخه نه و.

لخنيعه چې پخپله فاسق، فاجر او لوطي انسان و، د حسان بن تبان وروور زرعة ذي نواس بن تبان چې د خپل وروور د مړيني په مهال لا ماشوم و پسې يې سوال ځواب وکړ، زرعة چې د ځواني په موسم کې ښه په زور زبردستۍ کې و، د لخنيعه د استازي د راتګ سره زرعة وپوهېد چې ما د بدکارۍ لپاره ځان ته غواړي، په پېزار کې پټ يې د ځان سره چاړه (خنجر) ننويست، او په ناڅاپي بريد کې يې لخنيعه له منځه يوړ، چې کله بهر خلکو ته راووت خلکو ورته وويل: دا چې تا مونږ له ځان سره او پلتې څيرې نه په ارام کړو، ته زمونږ باچا او ټولواک يې.

د حمير قبيلې په شمول د يمن ټولو قبيلو يې حکم ته غاړه کېښوده، په واک او اقتدار تر ډېره مهاله پاتې شو، زرعه ذو نواس د حمير د قبيلې اخرنی باچا دی، او دا هغه څوک دی چې د الله پاک په دين ولاړو ته يې د اور کندې کنستلې وې.خو بيا هم په نجران کې د عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ په دين ولاړ طبقه خلک د ګوتو په شمېر شتون درلود چې مشري يې عبدالله بن تامر په غاړه لرله، ذو نواس باچا د خپل زور ځواک له مخې ټول عيسويان د يهوديت پر منلو مجبور کړل، او مجبوريت ته يې هم ورله دوه ډوله اختيار ورکړ چې يا خو به يهوديت ته غاړه ږدي او يا به قتلېږي.څوک يې په کندو کې په اور وسوځول او څوک يې له تيغه تېر او وربانديې يې مثله وکړه، نږدې شل زره مسلمانان يې ووژل.د ذو نواس او د جنګې قوې اړوند يې الله فرمايي:
﴿قُتِلَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأُخۡدُودِ ٤ ٱلنَّارِ ذَاتِ ٱلۡوَقُودِ ٥ إِذۡ هُمۡ عَلَيۡهَا قُعُودٞ ٦ وَهُمۡ عَلَىٰ مَا يَفۡعَلُونَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ شُهُودٞ ٧ وَمَا نَقَمُواْ مِنۡهُمۡ إِلَّآ أَن يُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَمِيدِ﴾[1].

د يو روايت له مخې ذو نواس په لاس شهيدانو کې د مسلمانانو سرلښکر ابن تامرهم و.

په يمن باندې د حبشيانو د واک دور

د هغه وخت مومنانو نه د ذو نواس باچا د تعذيب د «دوس ذو ثعلبان» په نوم يو سړي پخپل اس باندې په شکلنه څمکه کې د روم باچا قيصر ته د انتقام او بدلې اخستنې لپاره د مرستې

(١) سورت بروج: (٤-٨) ژباړه: د کندو ويستونکو والا هلاک او برباد او لعنتيان دی * د هغه اور والا چې بليدونکې اور و * چې دوی خپله د اور او مسلمانانو د سوځولو سېل او تماشې ته ناست و * او دوی چې په مسلمانانو څه کول دوی پرې خپله ګواه دي * او دغو يهودانو انتقام نه اخست له دغو مسلمانانو نه مګر د دې چې دوی په الله پاک باندې چې زور اور او ستائلې شوی ذات دی ايمان راوړی و.

کولو پناه یوړه، او ترځنګ یې ترې د ذو نواس باچا پر ضد د جنګیالو غوښتنه هم وکړه، قیصر ورته وویل: ستاسو کلي کورونه زمونږ څخه ډېر زیات لرې دي، شاید دغه لرېوالی د نه کومک کولو ستر لامل وي، خو ستا د مرستې لپاره به زه تا ته د حبشې باچا ته ستا په لاس لیک واستوم شاید مرسته درسره وکړي چې هغه خپله هم د عیسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ په دین دی.

قیصر د حبشې باچا ته د «دوس ذو ثعلبان» سره د مرستې او ورله د انتقام اخستلو امر وکړ.

دوس هم نجاشي ته د قیصر راستولی لیک په احترام وړاندې کړ، نجاشي فوراً د «دوس ذو ثعلبان» سره د «ارياط» په نوم قائد لاندې اویا زره جنګیالي یمن ته واستول، په دغې جنګیالیو کې «ابرهه» هم شمول درلود.

ارياط د دوس ذو ثعلبان په شمول خپلې جنګي لیکې د بحر له لارې د یمن خاورې ته ننویستې، د مقابلې لپاره ورته ذو نواس د حمیر د قبیلې په شمول د یمن ټولې قبیلې راوویستې خو بالاخره هم د جنګ پایله د ذو نواس او د هغه د لښکرو په شکست تمامه شوه.

کله چې ذو نواس د خپل جنګي لښکر شکست ولید، خپل اس یې تونډ د بحر په لور وځغلو، او په اوبو کې تر هغه حده ولاړ چې مرګ ترې طمعه توقع وه، هلته تباه او له منځه ولاړ.ارياط چې خپله حبشي و، د ذو نواس مرګ نه وروسته یې د یمن واک واکې سمبال کړې.

په واک باندې د ابرهة او ارياط ترمنځ تریخوالی

ارياط لا هم هغسې د واک په ګدۍ ناست و چې د واک او اختیار د لاس ته راوړنې لپاره ورسره ابرهه کړېږې نسکورې شروع کړې، هغه و چې په یمن کې نیم حبشیان د ارياط او نور سم نیم یې د ابرهة پلوي وکړه، د دواړو لښکرو ترمنځ خونړیزه معرکه د پیل کیدو په حالت کې وه، چونکه ابرهه ډېر ځیرکه او دانا و، د بدن په لحاظ هم ځربه او ښه ودان و، په قد او قامت لنډ و، ارياط ته یې وویل: د واک د لاس ته راوړنې لپاره ولې حبشیان سره پخپل منځ کې له تیغه تېروو، خو د دواړو لښکرو په وړاندې به ما او تا د جنګ مېدان ته راوځو، څوک چې مړ شو د واک پر ګدۍ به یې قاتل کیني، ارياط چې له ونې څخه لوړ چاق او ښایسته سړی و، خبره یې ورله سمه وبلله، نېزه په لاس د مېدان په منځ کې ودرېد، ابرهه چې خپله هم نصراني و د «عتوده» په نوم غلام یې د ځان نه وروسته ودرو، ارياط په ابرهة یرغل وکړ غوښتل یې چې سر یې دوه پړقه کړي، خو ګوزار پرې سم ونه لګېد او تندی، پوزه، ورو ځې، سترګه او شونډې یې پرکنډ شوې، له وروسته څخه پرې د ابرهه غلام عتوده حمله وکړه او ارياط یې له منځه یوړ، هغه و چې په یمن کې ټول حبش د ابرهه تر ولقې لاندې په یو ځېر راټول شول.

د اصحاب الفيل قيصه

وخت لا په تېرېدو و چې ابرهه د قُلَيّس په نوم بې نظيره او لا مثاله كليسا د يمن په صنعا ښار كې په دې خاطر ودانه كړه چې د عربو د حج په نوم د عبادت مراسم به ټول هلته ادا كولاى شي، او نجاشي ته يې ليک واستو چې ستا لپاره مې داسې لا مثاله كليسا جوړه كړه چې ستا نه مخكې به د بل باچا لپاره دغسې عبادت خانه هېڅ چرته هم نه وي جوړه شوې، تر هغه دمه نه كېنم تر څو د عربانو د حج مراسم ورته راواړوم.

دغه مهال په يمن كې نسأي عرب[1] و، د ابرهه د شومې ارادې اورېدو سره يې سم په كليسا كې ډک اودس مات كړ او په چټكه توګه مكې ته ستون شو.

ابرهه ته د دغه جريان لړي واورول شوه، هغه وپوښتل چې د كليسا دغه بې عزتي چا كړېده؟

چا ورته وويل: دغه كار د مكې هغه هستوګن كړى دى چې په مكه كې يې د كور نه يې ټول عرب د حج د عبادت مراسم تره سره كوي، او دغه كار يې هغه مهال وكړ چې ستا دا خبره يې واورېده چې دې كليسا ته به زه د عربانو د حج مراسم راړوم، دغه عرب نژاد غصه شو او ستا د كليسا بې عزتي يې په دغې انداز وكړه چې يمنې كليسا هيڅكله هم دومره قابل قدر نه شي كېداى چې د بيت الله مقابله پرې وشي.

ابرهه سوګند پورته كړ چې مكې ته به هرومرو ځي او بيت الله (كعبه) به له بنسټه نړوي، ټول حبشيان يې دغې معركې ته چمتو كړل، ځان سره يې فيل هم روان كړ، د ابرهه په دغې كار چې كله هم عرب خبر شول ډېر زيات ګبراو شول او د ابرهه كړې ارادې ته يې په غټه سترګه وكتل، د بيت الله د ورانولو او ويجاړولو څخه د راښندولو په هكله يې ورسره جنګ جګړه ستر جهاد وباله، په يمن كې (ذونفر) د خپلې قوماندې لاندې د يمن د عربانو قبيلې دابرهه پرضد راپورته كړې، او د ابرهه خلاف د جهاد اعلان يې وكړ، زيات شمېر عربانو د د ذونفر قوماندې لاندې د ابرهه په ضد د جنګ مېدان ته ګامونه پورته كړ خو ولې د جنګ پايله د ذونفر په شكست تمامه شوه، او ذونفر يې د ځان سره بندي د مكې په لور روان كړ.

(۱) دويته ناسيئ ځكه ويلى شي چې د مياشتو حرمتونه به يې تاخيرول، له منى څخه چې به ووتل د بنوكنانه څخه به هلته يو سړي كښېناست او ورته به يې وويل: زه عيب او تور نه لګوم، زما دعا هرومرو قبلېږي، تولو به ورته وويل: ته رښتوني يې، له مونږ څخه د محرم د مياشتې حرمت صفر مياشتې ته واړوه، ځكه چې مشركانو به د دريو حرامو مياشو پرله پسې توب غندو چې يرغل به يې پكې نه شو كولاى، او حالانكه د هغوى رزق اوخوراكونه په نورو قومونو باندې په بريدونو كې وو.

ابرهه د خپلې موخې د لاس ته راوړنې لپاره مخ په وړاندې روان و چې ناګهانه د نفیل بن حبیب خثعمي په قیادت د خثعم د قبیلې دوه کندي (شهران او ناهس) د ابرهه پرخلاف د خثعمیانو په څمکه ورسره د بیت الله د ویجاړولو څخه د رامنعه کولو لپاره جنګي مهم پیل کړ، خو له بده مرغه د نفیل بن حبیب برخلیک شکست او ماتې وه، او د ذونفر په څېر ورته نفیل هم لاس تړلی او بندي راوستل شو، ابرهه نفیل له بند څخه خلاص او په بدل کې به یې ورته د مکې لارې او کږلیچونه سمول.

کله چې ابرهه د طائف خاورې ته ننوت، مسعود بن معتّب ورته د ثقیف د قبیلې په مخه ورو کې د استقبال لپاره راووت، او ورته یې وویل: باچا سلامت! مونږ ټول لکه ستا د غلامانو په څېر یو، ستا د هرې خبرې اوریدونکي اوتابعدار یو، ستا سره مو هېڅ راز مخالفت نشته، ته زمونږ عبادت خانه (لات) نه ورانوې، بلکې ته په مکه کې موجود کور ورانول غواړې، ستا د مزېدې مرستې لپاره مونږ کولای شو درسره داسې څوک واستوو چې د مکې لارې کوڅې درته په نښه کړي.

د ې خبرو د اوریدو سره ترې ابرهه صرف نظر شو او ابورغال یې ورسره لارښود ولیږدو، کله چې د ابورغال په شمول د ابرهه لښکرې د طائف او مکې ترمنځ (مغمّس) نوم ځای ته ورسېدې، ابو رغال مړ شو چې بیا به په مغمس کې به ټولو عربانو او خلکو د ابورغال قبر په تیګو او کاڼو ویشته.

مغمس ته په رسېدو سره ابرهه د خپلې جنګي قوې په شمول واړوله، او د (اسود بن مقصود) په نوم یې یو حبشي مکې ته واستو، اسود بن مقصود د تهامې د خلکو څاروي راپه مخه کړل چې د عبدالمطلب دوه سوه اوښان هم پکې وو، دغه مهال عبدالمطلب خپله د قریشو مشر، مخه ور اولوي جرګه مار هم و.

قریشو، بنو هذیل، اوبنوکنانه په دې کلک عهد وکړ چې د سختې جګړې له لارې د ابرهه مخه ونیسي خو چې کله په دې وپوهېدل چې د ابرهه د جنګي قواو پرضد یې د زور اوبه په بره نه ځي، بېرته ساړه او قلاره شول.

له دغې لړې وروسته ابرهه یو ځل بیا د (حناطة حمیري) په نوم بل نفر مکې ته واستو تر څو د مکې د سیّد او مشر سره لیدل کتل وکړي او د ابرهه فرمان ورته واوروي چې: زه تاسو سره جګړه کول نه غواړم، زما موخه یواځې هم د دغې کور نړول دي، تر څو تاسو خپله زما د موخې د لاس ته راوړنې ترمنځ حائل واقع نه شئ، نو زما هم ستاسو وینو تویولو ته ته هېڅ اړتیا نشته.

او که د مکې مشر مونږ سره د جنګ کومه اراده نه لرله نو زما خوا ته یې راوله.

کله چې د ابرهه استازی حناطة مکې ته ننوت لومړی یې د مکې د سید او مشرتابه په هکله پوښتنه وکړه، عبدالمطلب بن هاشم ورته په ګوته کړی شو، حناطه ورته د ابرهه د امر سره سم

فرمان واورو، عبدالمطلب ورته کړه: مونږ د ابرهه سره هېڅکله د جنګي ټکراو اراده نه لرو، او نه مونږ د هغه د جنګ وس او توان لرو، دا د الله کور دی او هغه به يې ترې خپله منعه کوي، او دا د هغه د خليل ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ کور دی، که الله پاک يې ترې وګرځوي نو د هغه کور او حرم دی، او که الله پاک يې ورته پرېږدي، مونږ يې د دفاع هيڅ توان نه لرو.

حناطه ورته وويل: سمه ده، د ابرهه د امر سره سم ته زما سره د هغه حضور ته عارض شه، ځکه ما ته هغه امر کړی دی چې د مکې مشرتابه به د جنګ نه کولو په مهال ما ته راولې، عبدالمطلب ورسره د خپلو ځينو بچو په شمول ولاړ، ان چې د ذونفر سره د هغه د بنديوانۍ په حالت مخامخ شو.

عبدالمطلب وويل: ايا په مونږ باندې د متوقع خطر د لرې مخه نه شې نيولای؟

ذونفر ورته کړه: هغه سړی به د مصيبت مخه څه ونيسي چې پخپله د باچا د بند په ولقه کې پروت دی، د دې معلومات ورته نشته چې سبا او که بېګاه به د مرګ ښکار کيږي؟؟

خو دومره ده د فيل واکوال مې يو اندازه ملګری دی، زه دی سره ستا د راروان مصيبت اړوند خبرې اترې کوم، او انيس (د فيل واکوال) به ستا له قومي رتبې او عظمت څخه هم خبر کړم شايد ستا لپاره د باچا سره د ملاقات او خبرو اترو اجازه وغواړي، او ورته به د خپل توان په اندازه ستا سفارش هم وکړي، عبدالمطلب وويل: ډېره ښه ده.

ذونفر د فيل واکوال انيس ته سوال ځواب وکړ چې عبدالمطلب په مکه کې د قريشو مشرتابه دی، عبدالمطلب هغه هستۍ ده چې په اواره کې خلکو ته او په لوړو کې وحشي ځناورو ته د خوراک څښاک غم کوي، او وس مهال ترې پاچا دوه سوه اوښان ترخپلې ولقې لاندې راوستي دي، لومړی خو د دې لپاره د باچا نه د ملاقات وخت واخله، او ورته د دې لپاره د خير او منفعت نه ډک سفارش او منځګړيتوب هم وکړه.

انيس وويل: ډېره ښه ده، انيس د ابرهه مقام ته حاضر شو او ورته يې وويل: باچا سلامت! عبدالمطلب په مکه کې د قريشو مشرتابه دی، په سمه او اواره کې د خلکو او په لوړو غرونو کې د وحشي ځناورو د خوراک او څښاک، او د لوږې او تندې د درد او غم پالنه کوي، هغه غواړي چې ستا سره خبرې اترې وکړي.

ابرهه ورته د هغه د اړتيا اړوند خبرو اترو اجازه ورکړه.

د قوارې او څېرې په لحاظ عبدالمطلب ښايسته لوړ او په غوښه ډک انسان و، چې کله هم ابرهه وليد، د وقار او باعزته انسان په سترګه يې ورته وکتل، ابرهه يې د ميلمستيا له کبله دا هم مناسبه ونه ګڼله چې خپله پخپل پالنګ او عبدالمطلب لاندې کښېنوي، او نه يې دا مناسب وليدل چې له خپل ځان سره سره يې د خپل پاچاهۍ په تخت کېنوي تر څو حبش يې و نه ويني.

ابرهه خپله هم له پالنګ څخه راښکته شو او د پالنګ لاندې په غوړېدلي تغر يې د ځان سره کېنو، او ترجمان ته يې وويل: ورته ووايه غوښتنې دې پېل کړه.

عبدالمطلب: باچا سلامت، بايد ما ته زما دوه سوه اوښان چې دې راڅخه نيولي دي بېرته را کړې!

ابرهه ترجمان ته وويل، ورته ووايه چې: زما په سترګو کې خو ته د يو باچا په څېر ما ته ښکاره، ته د خپلو دوه سوو اوښانو غم راخستی يې او يواځې د هغې اړوند وغږېدې، او هغه کور دې تر شاه کړ چې زه يې د نړولو په خاطر راوتی يم، سره له دې چې دغه کور ستا او ستا د پلار او نيکونو دين هم دی، ولې دې هېڅ ونه ويل او عبث دې پرېښود؟؟

عبدالمطلب وويل: زه د اوښانو څښتن يم، او دغه کور خپل مالک او څښتن لري، هغه يې ورانولو ته نه پرېږدي.

ابرهه وويل: کله هم هغه ما د کور له رانړولو څخه نه شي بندولای. عبدالمطلب ورته وويل: ته او هغه سره پوهه شئ، مونږ مو منځ کې مداخلت نه لرو.

ابرهه د غوښتنې سره سم عبدالمطلب ته خپل اوښان وسپارتل،، عبدالمطلب مکې ته ولاړ، او قريش يې په ټولې کهانۍ وخبرول او ورته يې امر وکړ چې د مکې هر اوسېدونکی دې د غرونو سرونو او لمنو ته د ابرهه له لښکره پناه يوسي، د څه شمېر کسانو په شمول عبدالمطلب کعبې ته نږدې راغی او د دروازې د ستګير يې ونيو، د ابرهه او د هغه د لښکر د ماتې او شکست دعا يې له الله پاک څخه په ډېرې عاجزې سره وغوښته.

عبدالمطلب لا هم هغسې د کعبې د دروازې دستګير نيولی و او دا شعرونه يې هم وويل:

لاَ هـــمَّ اِنَّ العَبْدَ يَمْنَــعُ رحْلَهُ فَامْنَــعْ حِلاَلِكَ

لاَ يَغْلَــبَنَّ صَلِيْبُهُــمْ وَ مِحَالهُــمْ غُــدْواً مِحَالِكَ

اِنْ کُنْــتَ تَارِکَهُــمْ وَ قِبْلَتَنَــا فَأَمْرٌ مَــا بَدَا لَكَ

۞ په دې کې هېڅ شک نشته چې د کور څښتن د خپل کور نه کلکه دفاع کوي، ای الله! ته د خپل کور نه پخپله د راټولېدونکو خلکو دفاع وکړه.

۞ سبا دې د هغوی د صليب زور ستا په زور او قوت غالب نه شي.

۞ او که ته هغوی ته کعبه د نړېدو لپاره پرېږدې، نو دا به داسې کار وي چې ته به پرې خوشحاله او راضي يې..ستا به خوښه وي.

عبدالمطلب بيا د کعبې د دروازې دستګير پرېښود او د خپلو ملګرو سره يې د غرونو سرونو ته د ځان ساتنې په خاطر ګامونه پورته کړل، او تر څو ابرهه ووينې چې مکې ته د ننوتو په مهال د مصيبت او چور چپاول لړې په کوم ډول پېلوي.

کله چې د شپې تاریکي وښوېدې او سهار شو، مکې ته یې د ننوتو لپاره تیاری ونیو، د محمود په نوم یې خپل فیل د مکې طرف ته برابر کړ، لښکرې یې هم صفونه صفونه سره ودرول، ابرهه غوښتل چې بالاخره هم بیت الله ونړوي او یمن ته په فاتحانه انداز ستون شي،

کوم مهال چې یې فیل د مکې اړخ ته تیار او برابر کړ، نفیل بن حبیب یې غوږ ته نږدې شو او ورته یې وویل: چې له کوم ځایه راغلی یې بېرته هم هلته ستون شه او یا ځای پر ځای ټینګ کېنه، ته د الله پاک په محترم ښار کې یې، د نفیل بن حبیب د خبرې سره فیل په ځمکه کلک کېناست او نفیل خپله د غر سر ته وښوت، دابرهه لښکر فیل په ډېرو دردناکو وهلو و زورو خو فیل مکې ته له ننوتو څخه خپل دریغ لا پسې نور هم ټینګ کړ، فیل یې بالاخره په سرکږې وسپنې ووهو خو فیل هم هغسې کلک ناست و، بیا یې ورله خېټه په خنجرونو تر وینې بهېدو زخمي کړه خو فیل په یو حالت و.

هسې د پاخولو په خاطر یې د فیل مخ یمن ته کړ، فیل په منډو وهلو پیل وکړ، چې کله یې ورله مخ شام ته کړ بیا فیل منډې ووهلې، خو چې مخ به یې ورله مکې ته کړ بېرته به ځای پر ځای میخ شو، دوی لا د فیل په چمتو والي بوخت وو چې الله پاک د بحر له اړخ نه د توتکرکو په څېر تور مارغان راولیږدول چې درې کاڼي یې رابار کړي وو، یو یې په خوله (مښوکه) کې او دوه دوه یې په پنجو کې نیولي و، دغه کاڼي د لوبیا او د دالو په څېر وو، چې هر څوک به پرې ولګېد سمدستي به هلاک او مړ شو، هېره دې نه وي چې دغه کاڼو باندې ټول قوم نه وو لګېدلی.

ټولو لښکرو د هغې لارې تالاش پیل وکړ چې په کومې راغلي وو، له ډېرې وارخطایي او د مرګ څخه له تېښتې نه په هر ځای راپرېوتل، په هر ځای کې به دم به دم مردارېدل، ابرهه هم د دغې کاڼو ښکار شوی و، او د دغې کاڼو له کبله مړ هم شو.

ابن اسحاق وایي: چې کله الله پاک محمد ﷺ د خپل رسول په توګه مخلوق ته راواستو، په قریشو یې خپل دغه نعمت هم وریاد کړ چې د دوی د بقاء او د زیاتي عمر په خاطر یې د ابرهه لښکرې او د حبشو فوجونه تالا ترغی کړ، الله پاک فرمایي: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۝١ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۝٢ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝٣ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۝٤ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ﴾[1].

---

(۱) سورت فیل: (۱–۵). ژباړه: ایا ته نه ګورې چې ستا رب د فیل په خښتنانو څه وکړل؟ ایا د هغوی ترتیب شوي پراډونه یې تالا ترغې نه کړل؟ او لښکرې لښکرې مارغان یې پرې راولیږدول، او په اورو پخ شوي کوڼو یې وویشتل، او د حیواناتو د لرښن شوي خوراک په څېر یې وګرځول.

د نزار بن معد د بچيانو سلسله

(نزار) درې بچيان زږولي وو: مضر، ربيعة، انمار[١].

(مضر) دوه بچي زږولي وو: الياس، عيلان.

(الياس) درې بچيان زږولي وو: مدركه، طابخه، قمعه.

(مدركه) دوه بچيان زږولي وو: خذيمه، هذيل.

(خذيمه) څلور بچي زږولي وو: كنانه، اسد، اسدة، هون.

(كنانه) هم څلور بچي زږولي وو: نضر، مالک، عبدمناة، ملكان[٢].

(نضر) دوه بچي زږولي و: مالک، يخلد.

(مالک) نه بيا فهر پيداشو.

(فهر) څلور بچي وزږول: غالب، محارب، حارث، اسد.

(غالب) دوه بچي وزږول: لؤي، تيم.

(لؤي) څلور بچي وزږول: كعب، عامر، سامة، عوف.

(كعب) درې بچي وزږول: مرة، عدي، هصيص.

(مرة) هم درې بچي وزږول: كلاب، تيم، يقظه.

(كلاب) دوه بچي وزږول: قصي، زهرة.

(قصي) څلور بچيان وزږول: عبدمناف، عبدالدار، عبدالعزى، عبدقصي.

(عبد مناف) څلور بچي وزږول: هاشم، عبد شمس، مطلب، نوفل.

د عبدالمطلب بن هاشم بچيان

ابن هشام وايي: دعبدالمطلب نه لس زامن او شپږ لوڼې پيدا شوې:

عباس، حمزه، عبدالله، ابوطالب، زبير، حارث، حجلا، مقوم، ضرار، عبدالعزى (ابو لهب)

صفيه، ام حكيم (بيضاء) عاتكه، اميمه، اروى، بره.

(١) ابن هشام د (اياد) په نوم ورله څلورم هم ذكر كړى دى.

(٢) ابن هشام وايي: (نضر) قريش و، د دينه چې څوک پيدا دي ټولو ته قريش ويل سمه ده، او ځينې علماء وايي چې (فهر) قريش و.

د نبي کریم ﷺ مور او پلار

بیا عبدالله بن عبدالمطلب نه د ټولو مخلوقاتو خېرخواه، د ادم عَلَيْهِ السَّلَامُ د ټولو بچیانو سردار محمد بن عبدالله ﷺ پیدا شو.

او مور یې امنه بنت وهب بن عبد مناف بن زهرة بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي بن غالب بن فهر بن مالک بن النضر وه.

او د امنې مور بره بنت عبدالعزی بن عثمان بن عبدالدار بن قصي بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي بن کلاب بن مره بن غالب بن فهر بن مالک بن النضر وه.

په ډاګه شوه چې نبي کریم ﷺ د مور اوپلار دواړو له پلوه په نسبي سلسله کې د ټولو بني ادمو څخه بهتر اوغوره دی، له دواړو خواو پرې د شرافت او خیریت تمامه ده.

د زمزم کوهي کنستنه او له عبدالمطلب سره تاو تریخوالی

عبدالمطلب د کعبې په خواکې ویده و، د زمزم د کوهي د راکنستو اړوند یې خوب ولید، عبدالمطلب وایي: زه د کعبې تر څنګ ویده وم، خوب کې څوک راغی او راته یې وویل: (طیبه) راوکنه، ماورته وویل: طیبه څه شی دی؟ بیرته راڅخه لاړ او هیڅ یې ونه ویل، د تیر په څیر سبا بیا هلته پخپل ځای ویده شوم، بیا راته په خوب کې څوک راغی او راته یې وویل (مضنونه) راوکنه، ما ورته وویل: مضنونه څه شی دی؟ بیا راڅخه ولاړ او هېڅ یې راته ونه ویل، د عادت په څیر بیا سبا په خپل ځای کې ویده شوم په خوب کې څوک راغی او راته یې وویل: (زمزم) راوکنه، ما ورته وویل: زمزم څه شی دی؟ هغه وویل: زمزم داسې اوبه دي چې نه بهیږي اونه خرابیږي، ته به ترینه ټولو حاجیانو ته اوبه ورکوې، او دغه اوبه د وینې او خوشیانو ترمنځ موقعیت لري، په کوم ځای کې چې سپین کارغه ټونګکې وهي[۱].

(۱) د روایتونو له مخې داسې ویل کیږي چې عبدالمطلب د مېږانو او د سپین وزري کارغه د ټونګوهنې نښو سره د کوهي په کنستلو د پیل اراده وکړه، خو ولې خوشیان او وینه نه وه، هغه لا ولاړ و چې ناڅهانه له قصاب نه غوا راوتښتېده او عبدالمطلب ته په خوب کې د رسم شوي ځای سره یې راښکلوله او هم هلته یې ذبحه کړه، وینه او خوشیان دواړه ترې د ذبحې په مهال ووتل، سمدستي عبدالمطلب هم د ورته ښودل شوي ځای پرسر د کولنګ خوله کېښوده.

چې کله يې د حقيقت په سترګو هر څه وليدل چې په خوب کې راته خبره په رښتيا توګه شوېده، نو د سبا په ورځ يې کولنګ او جبل راواخست او د خپل ځوی (حارث) په شمول يې دکار پيل وکړ، دغه مهال عبدالمطلب له حارث پرته نور اولاد نه درلود.

چې کله يې کوهی وکنست او عبدالمطلب د کوهي په خوله ورغونده شوې تيګه وليده د تکبير اوازونه يې پورته کړل، د غږ د اورېدو سره سم ټول قريش وپوهېدل چې عبدالمطلب وس خپلې موخې ته ورسېد، ټول قريش راغلل او ورته يې وويل: عبدالمطلبه! دا زمونږ د پلار اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ کوهی دی، ستا په شان مونږ هم د دې کوهي حقدار يو، مونږ د ځان سره شريک کړه.

عبدالمطلب وويل: دغه به هېڅکله هم ونه کړم، زه يواځې په دې فضيلت راته ځانګړتيا راکړل شوې ده.

هغوی وويل: انصاف وکړه، ورنه تر هغه دې نه پرېږدو تر څو درسره لاس ګرېوان نه شو.

عبدالمطلب وويل: که تاسو د پرېکړې لپاره هر څوک درېمګړی پسند کړئ، زه درسره په هغه فيصله کوم.

هغوی وويل: که دې خوښه وي د فيصلې اورېدو لپاره به د هذيم په نوم د بنوسعد کاهنې ته ولاړ شو.

عبدالمطلب: سمه ده، هېره دې نه وي چې دغه ښځه د شام د باندو په دور دراز علاقو کې وه.

عبدالمطلب د بنو عبدمناف د ځينو کسانو په ملتيا چې د قريشو له هرې قبيلې څخه ورسره يو يو غړی هم و د شام په لور رهی شول، دغه مهال د مکې او شام ترمنځ پرتې علاقې شاړې دشتې او مېرې وې.

په يوه مېره کې لا روان وو چې د عبدالمطلب او د هغه ملګرو سره د څښلو اوبه ختمې شوې، تر دې حده تږي ستومانه شول چې د تندې له امله يې په مرګ يقين راغی، د قريشو د ځينو قبيلو څخه يې د تندې د ختمېدو لپاره د څښلو اوبه وغوښتې، خو ولې هغوی ورته وويل: لا خو ټول په دشتو او مېرو کې روان يو، که تاسو ته اوبه درکړو شايد د تندې هغه سخته مونږ ته هم ورسيږي چې تاسو پرې اوسمهال اخته ياست، نو مرسته مو نه شو کولای.

عبدالمطلب چې د قريشو کردار وليد د خپل ځان او ملګرو په هکله يې د مرګ څخه ويره محسوس کړه، ملګرو ته يې وويل: وس مو څه رايه ده؟ هغوی وويل: مونږ ستا تابع يو او ستا خبره مو خبره ده، چې څنګه دې خوښه وي، امر کوه.

عبدالمطلب وويل: ما ته خو مناسب دا ښکاري چې د توان په اندازه دې هر يو نفر د ځان لپاره قبر وکني، چې کله هم له تندې ومري، پاتې ملګري به يې پخپل قبر کې ښخ کړي، تر دې چې اخر کې يو نفر پاتې شي، که يو نفر ضائع شي دا به له دې نه ډېره ښه وي چې ټوله قافله ضائع شي.

هغوی وويل: ډېره ښه خبره ده.

هر يو وپاځېد او د خپل ځان لپاره يې د قبر په كنستلو پيل وكړ، او هر يو د مرګ د راتګ په انتظار و، دغه مهال عبدالمطلب بيا خپلو ملګرو ته وويل: د مرګ په كومې كې خپله خپل ځان وركول او په ځمكه كې د اوبو تالاش او پلټنه نه كول لوی حماقت دی، ځئ چې روانيږو، كېدای شي الله پاک مونږ ته چرته اوبه په لاس راكړي، پاځېږئ او د سفر دورانيه پيل كړئ.

هغو بيا د امر سره سم حركت پيل كړ، چې څنګه عبدالمطلب سورلۍ ته راغی او ورباندې سپور شو، د ښې خپې لاندې يې چينه راوختېكېده، عبدالمطلب او د هغه ملګرو د تكبير اوازونه پورته كړل، بېرته ټول له خپلو سورليو څخه راكېوتل، سورلۍ او ځانونه يې په اوبو ښه خړوب كړل، له دېنه وروسته يې د قريشو ټولو قبيلو د دې انتظار ويستو چې عبدالمطلب او مليان به يې د تندې له لاسه څه كوي؟

عبدالمطلب او ملګرو يې نورو قريشو ته د ځانونو او سورليو د خړوبولو دعوت هم وركړ، له اوبو څخه ټول قوم خپل مشكونه او غړكۍ هم ډكې كړې، چې قريشو ځانونه كله ښه خړوب كړل عبدالمطلب ته يې وويل:

زمونږ د اختلاف پای ستا په سلامتيا او زمونږ په ملامتيا پای ته ورسېده، لوړه په رب لايزال چې د زمزم اړوند به درسره هېڅكله د شخړې اراده او مېدان ګرزي ونه كړو، د دې دښتې او ميرې په كندو كپرو كې تا ته د الله پاک اوبه دركونه د دې دليل دی چې زمزم يې هم درته په ځانګړې توګه دركړيدي، څه خپل زمزم ته دې په امن او اطمئنان ستون شه.

له دې مېرې څخه بېرته ټول راستانه شول، او تر كاهنې ونه رسېدل، له دې وروسته قريشو د عبدالمطلب او د زمزمو ترمنځ لاره هواره پرېښوده.

د عبدالمطلب د خپل ځوی د حلالولو نذر

د زمزم د كوهي د راكنستلو په مهال چې قريشو د عبدالمطلب بن هاشم سره كومه ميدان ګزي وكړه، نو عبدالمطلب نذر ومنو چې كه الله پاک ورته لس بچي په داسې حالت كې راځلمي كړل چې دفاع يې ورڅخه كولای شوه، نو يو به ترېنه د كعبې خوا ته د الله پاک لپاره ذبحه كوي.

چې كله يې لس بچيان پوره شول او خپله هم په دې ويوهېد چې وس راڅخه كلكه دفاع كولای شي نو بچيان يې راغونډ كړل او خپل منلی نذر يې ورته واورو، او د الله پاک لپاره يې د

نذر پوره کولو ته راوبلل، ټولو بچيانو يې پيروي وکړه او ورته يې وويل: څنګه بايد وشي؟ هغه ورته وويل: هر يو دې غشی رواخلي او خپل نوم دې پرې وليکي، بيا دې زما خوا ته راشي، هغوی هر يو د ځان لپاره غشی راواخست او نومونه يې پرې نويشته کړل او د پلار خوا ته راغلل، پلار يې ټول د هبل بوت په دربار کې وړاندې کړ، او دغه مهال د هبل بوت د کعبې په منځ کې د کوهي په غاړه ايښودل شوی و، او په دې کوهي کې به د کعبې لپاره تحفې او نذرانې جمع کېدې.

د هبل د بوت سره نزدې اووه غشي وو، په يو غشي يې (عقل[1]) ليکلی و، دا غشی چې به په چا راوښوت ديت به يې ورکو.

په بل غشي يې (نعم[2]) ليکلی و، چې کله به هم دا غشی راوښوت نو د کوم کار اراده چې به يې درلوده هغه به يې کو.

په بل غشي يې (لا[3]) ليکلی و، چې کله به دا غشی راوښوت نو د کوم کار اراده چې به يې درلوده هغه به يې نه کو.

په بل غشي يې د (منکم[4]) او په بل يې (ملصق[5]) او په بل يې (من غيرکم[6]) ليکلي و، په بل يې (المياه[7]) ليکلي و، چې کله به يې کوهی کنستو، چې چرته غشی راووت هلته به يې دکوهي کنستل پيل کړل.

چې کله به يې ماشومان سنتول، يا به يې نکاحونه کول، يا به يې د چا په نسب کې شک او شبهه پيدا شوه، هبل ته به راغلل، سل درهم او اوښان به يې ورته د نذر نياز وړاندې کړل، او چا چې به غشي وهل هغې ته به يې ورکړل، په چا باندې به يې چې څه اراده لرله هغه به يې د هبل مخ کې نزدې ودرولو، او خپله به يې ويل: ای زمونږ معبوده! دا پلانکی د پلانکي ځوی او مونږ پرې دغه اراده لرو، دې انسان اړوند سمه دمه فيصله وکړه.

بيا به يې د غشو والا ته وويل: غشی دې ووهه، که د (منکم) په نوم غشی به راووت نو سړی به يې سوچه او خالص خپل نسبي و، که د (من غيرکم) غشی به راووت هغه به يې حليف و، او که د (ملصق) غشی به راووت هغه به په دوی کې پخپلې نسبي رتبې و، چې نه خو به په دوی کې نسب ثابت و او نه به يې حليف جوړېدای شو، او که د (نعم) غشی به راووت په اراده کړي کار به يې پيل وکړ، او که د (لا) غشی به راووت اراده کړی کار به يې بل

(١) عقل معنی: ديت.
(٢) نعم: يعنې دا کار کول غواړي.
(٣) لا: يعنې دا کار نه کول غواړي.
(٤) منکم: يعنې دا ستاسو نسبي دی.
(٥) ملصق: دا ستاسو پسې پيوسته دی.
(٦) من غيرکم: دا ستاسو نسبي نه دی.
(٧) المياه: اوبه.

کال ته تاخير کړ، تر څو دوباره د دغې کار لپاره هبل بيا راشي، لنډه دا چې خپل ټول کارونه به يې د غشو له لارې انجامول.

عبدالمطلب د غشو والا ته وويل: زماد بچو په غشو باندې نصيب معلوم کړه، او د هبل منجور ته يې دخپل نذر لړی هم بيان کړه، هر يو بچي يې مينجور ته خپل خپل غشی ورکړ، او عبدالله چونکه د پلار کشری ځوی و او په ټولو بچو کې ورته ګران هم و، د عبدالمطلب په ذهن کې دې خبرو چکر واهه چې که غشی د عبدالله څخه واوښت، داسې فرض کړه لکه ځوی چې يې نه وي حلال کړی.

دهبل مينجور لا دغشو په وهلو مصروف و او عبدالمطلب د هبل خو اته ولاړ و، او د الله پاک درباركې يې د سوال زارۍ منګولې نيولې وې، دغشو والا چې غشي ووهل نو په عبدالله راوښوت، عبدالمطلب دنذر د تنفيذ لپاره چاړه راواخسته او عبدالله له لاس څخه ونيو، د ايساف او نائله ترمنځ يې د ذبحې اراده وکړه، سمدستي د قريشو مخور او جرګه مار راغلل، خپلو بچو او راغلو مشرانو ورته وويل: چې عبدالله هيڅ کله هم نه شي حلالولې، ځکه ستا نه وروسته به دا سنت جوړ شي چې د چا هم بچي کيږي يو نارينه به ترې نذراً ذبحه کوي تر دې چې هيڅ خلک به پاتې نه شي.

مغيره بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم چې د دوي خورى هم کېده عبدالمطلب ته وويل: ته هيڅکله عبدالله نه شې ذبحه کولې، که عبدالله زمونږ د شتمنيو په فديه هم خلاصېدای شي مونږ يې فديې ورکولو ته چمتو يو.

قريشو او خپلو بچو يې هم ورته وويل چې د عبدالله په شمول حجاز ته ولاړ شه هلته ښځينه عرّافه ده او هغه خپل پيريان لري، له هغې څخه دخپل نذر اړوند وپوښته بيا ته پوهه شه او کار دې، که يې درته وويل چې حلال يې کړه نو حلال به يې کړې او که د بچاو ګنجائش يې درته په ګوته کړ نوترې قبول به يې کړې.

هغوی ټول راروان شول تر دې چې ښځه يې په خيبر کې پيدا کړه، عبدالمطلب ښځينه عرافې ته دخپلې کهانې لړۍ پېل کړه، او بيا يې ورته نذر اود ځوی د ذبحه کولو واقعه هم واوروله.

ښځينې عرافې ورته وويل: زما پيرې نن چرته تللې دی، چې سبا راشي زه به ترې پوښتنه وکړم، د سبا د ورځې د ورتګ نه مخکې عبدالمطلب د الله پاک نه ډېر سوال زاري وکړه تر څو يې ځوی له ذبحه څخه بچ او سالم پاتې شي، کله چې د سبا په مهال قريش ښځې ته راغلل، ښځې ورته وويل: ستاسو اړوند راته معلومات حاصل شول، ستاسو د مړي ديت څومره دی؟ دوی ورته وويل لس اوښان. ښځې عرافې ورته وويل: په عبدالله او لسو اوښاو باندې غشی ووهئ که په عبدالله غشی راووت لس اوښان پسې نور هم اضافه کړئ، اوکه په اوښانو راوښوت نو

نزدې خپل معبود ته يې ذبحه کړئ، او ستاسو معبود به هم له ستاسو نه خوشحاله وي او غړى به مو هم نجات بيامومندي.

د ښځينې عرافې له خوا نه راووتل او د مکې په لور روان شول تر دې چې مکې ته راورسېدل، بيا چې کله د هبل خوا ته راغلل او عبدالمطلب د سوال زارۍ لپکۍ الله ته يورته کړې تر څو غشى په اوښانو راوخيژي، څه ګوري چې غشى بيا په عبدالله راوښوت، لس اوښان يې نور زيات کړل دا مهال د اوښانو شمېر شلو ته ورسېد، عبدالمطلب بيا د سوال زارۍ لپکۍ الله ته پورته کړې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې نور پسې زيات کړل اوښان دېرشو ته ورسېدل، عبدالمطلب بيا د الله پاک نه سوال زاري شروع کړه ګوري چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور هم اضافه کړل اوښان څلويښتو ته رسيدګې وکړه، عبدالمطلب بيا د الله پاک دربار کې لاسونه پورته کړل غشى بيا په عبدالله راوښوت، لس اوښان يې پرې نور هم زيات کړل دا مهال د اوښانو شمېر پنځوسو ته ورسېد، عبدالمطلب لا هم هغسې الله پاک ته په سوال زارۍ ولاړ و چې غشى بيا په عبدالله راوښوت، لس اوښان يې نور هم اضافه کړل او اوښانو شمېر دا مهال شپېتوو ته ورسېد، عبدالمطلب د الله پاک نه د خپلو غوښتنو اړوند بوخت و چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور اضافه کړل د اوښانو شمېر دا ځل اوياو ته ورسېد، بيا عبدالمطلب هم هغسې د سوال زارۍ په کيفيت کې و چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور هم اضافه کړل دا وخت د اوښانو شمېر اتياو ته ورسېد، عبدالمطلب بيا د الله پاک نه د سوال زارۍ لړۍ پيل کړه ګوري چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور هم زيات کړل دا ګړۍ د اوښانو شمېر نوي ته ورسېدل، عبدالمطلب لا د الله پاک نه سوال زاري کوله چې په لسم ځل بيا غشى په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور هم اضافه کړل، دا مهال د اوښانو شمېر سلو ته ورسېد، عبدالمطلب هم هغسې د الله پاک نه د خير غوښتنه کوله چې څه ګوري غشى په اوښانو راوښوت، قريشو او ټولو حاضرينو عبدالمطلب ته وويل چې نور بس دى، ستا رب له تا څخه راضي شو!!

داسې ويل کيږي چې عبدالمطلب وويل: په الله قسم که دې باندې بسنه وکړم تر څو درې ځل په اوښانو د غشي راوتل تکرار نه شي.

په عبدالله او اوښانو يې بيا غشي بازي وکړه نو غشى په اوښانو راوښوت، عبدالمطلب دتېر په څېر په دعا او خير غوښتنې بوخت و چې غشى بيا په اوښانو راوښوت، په دريم ځل بيا غشى په اوښانو راوښوت.

ټول اوښان يې ذبحه کړ او هر چا کولاى شول چې استفاده ورڅخه وکړي.

کوم مهال چې امنې بي بي په نبي کريم ﷺ حمل واخست

د خبر راویان داسې انکیروي چې امنه بنت وهب چې کله په رسول الله ﷺ امېدواره شوه وايي: هغه چې کله په رسول الله ﷺ امېدواره شوه راوستل شوه او ورته وويل شول: ته د دې امت په لوی او ستر مخور انسان باندې امېدواره يې، چې کله دې هم وزېږو دا کلمات به ووايې: د هر حاسد او کینه ګر انسان د شر نه د الله پاک پورې د دې پناه نیسم! او بیا به يې په محمد ونوموې[١] او چې کله يې پرې حمل واخست نو د مور نه يې رڼا ووته چې په شام کې يې پرې د بصری د ښار ماڼۍ ولیدې.

بیا يې ډېر کم وخت پلار ژوندی و چې مړ شو او مور يې په ده حامله وه.

د نبي کريم ﷺ زېږدنه

نبي کريم ﷺ د فیل د واقعې په کال د ربیع الاول د میاشتې په دولسمه ورځ د دوشنبې په ورځ زېږېدلی دی.

قیس بن مخرمه وايي: زه او رسول الله ﷺ دواړه په يو کال (د فیل په کال) زېږېدلي يو، زه او هغه سره دواړه همزولي يو.

حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ وايي: زه لوړ قدی اووه يا اته کلن هلک وم، د خبرې د اورېدو سره به په خبره پوهېدم، په يوه قلعه کې مې له يهودي څخه تر غوږ شول چې په لوړ اواز يې وويل: ای يهودانو!! ټول يهودان ورته راغونډ شول او ورته يې وويل: ولې څه دروشول؟ هغه ورته کړه: نن شپه د احمد ستوری راښتلی و.

بیا چې کله يې مور وزېږو نو عبدالمطلب پسې يې استازی واستو چې راشه او لمسی دې پیدا شوی دی، لمسي ته دې وګوره.

(١) په دې نوم باندې د رسول الله ﷺ نه مخکې درې کسان نور هم نومول شوي وو، هغه هم کله چې پلارانو دنوی پیغمبر په راتګ خبر شول په دې امید چې دغه پیغمبر به زماځوی وي په محمد يې ونومول، ځکه داسې به ويل کېدل چې دغه پیغمبر په حجاز کې راځي، يو يې محمد بن سفيان بن مجاشع چې دفرزدق شاعر د نیکه نیکه و، دوهم محمد بن احیحه بن الجلاح، دريم محمد بن حمران بن الربيعه، د دغې درېواړو پلاران د انجیل د علماوو سره مخامخ شوي وو او هغوی ورته ويلي وو چې نږدې به د محمد ﷺ په نوم له حجاز نه پیغمبر راشي، او له درېواړو نه خپلې خپلې بې بیانې امېدوارې پاتې شوې وې، او درې واړو وصیت کړی و چې که هلک بچی يې پیدا شي په محمد به يې ونوموي، او همدغسې وشول.

هغه راغی او ورته يې وکتل، امنې هم ورته د حمل په وخت د نور او رڼا د وتلو قيصه، او بيا د زږېدلو په مهال ورته د الله پورې د حاسدينو د شر نه پناه غوښتنې لړې، او په محمد يې نومولو واقعه ولوسته، راويان داسې انګيروي چې عبدالمطلب واخست او کعبې ته يې يوړ، له الله پاک څخه يې ډېره شکريه ادا کړه چې لمسې يې ورته ورکړ.

عبدالمطلب بېرته امنې بي بي ته بچی وسپارت، او دايي (تېګرو) ښځو په لټنه يې پېل وکړ، تر دې چې په بنو سعد کې ورته د حليمه بنت ابي ذؤيب په نوم زنانه د خپلې سينې شيده ورکړل.

د حليمې قيصه

حليمه وايي: چې دخپل خاوندپه شمول د غيرې ورکوتي بچي (عبدالله بن الحارث بن عبدالعزی) سره د خپلې بانډه چنې علاقې نه د ماشومانو ته د تې ورکولو د پلټنې لپاره راووتو چې ورسره دبنو سعد د قبيلې نورې دايانې (تېګرې) هم وې، په دغه کال کې د وچکالۍ له کبله د هيڅ شي درک مونږ سره نه و، زه هم پخپلې سوربخنې خرې باندې په داسې حالت کې سپره ووتم چې زمونږ اوښې څاڅکی شيده هم نه کول، د خپل ځوی د ولږې د ژړا فرياد نه مو دغه شپه په ارامه سترګې پټې نه کړې، نه ما کې دومره شيده و چې هغه پرې موړ شوی وای، او نه په اوښه کې شيده و چې هغې ته مې ورکړې وای، خو د دغې تنګې سختې سره سره بيا هم مونږ د ارام او سوکالۍ او د باران څخه نا اميده نه وو.

ما خپل د سفر ملګري د خپلې خرې د ډېرې کمزورتيا له امله د سفر په دوران کې د يو لړ مشقت سره هم مخ کړل، خو روان وو تر څو مکې ته په تنګۍ سختۍ ورسېدو، او د رضاع لپاره مو د ماشومانو په پلټنه پېل واچوو، زما نه وړاندې نبي کريم ﷺ هرې دايي (تېګرې) ته وروړاندې شوی و خو د يتيم ولۍ له کبله ترې ټولو مخ اړولی وو، ځکه چې د رضاعت په بدل کې مونږ د بچي له پلار څخه مزدوري اخسته، او چې پلار به يې نه و نو د مور او نيکه نه به مو ورله د خير څه طمعه توقع نه کوله، له ما پرته نورو ټولو تېګرو ماشومان پيدا کړي وو خو ما ته کوم ماشوم په لاس رانغی، چې کله بېرته مو کور ته د تګ اراده وکړه نو ما خپل خاوند -حارث بن عبدالعزی- ته وويل: لوړه په خدای چې که د همزولو ترمنځ کور ته خالي غېږه ستنه شم، دغه يتيم ولې نه دی خو زه يې راخلم، هغه راته وويل: څه ورشه، هېڅ خبره نشته، يتيم راواخله کېدای شي الله پاک ورپکې زمونږ لپاره خيراو برکت واچوي.

حليمه وايي: زه لاړم او يتيم مې په دې خاطر غېږ ته راپورته کړ چې بل څوک مې پيدا نه کړ، چې خپلې دمه ځای ته کله لاړم او هلک مې سينې ته واچو نو ډېر زيات شېده راپکې راغلل، دی خپله هم دومره شېده وخوړل چې موړ شو او بيا مې د هغه وررور ته شېده ورکړل هغه هم دومره وخوړل چې په پوره توګه پرې موړ شو، دواړه مې له مړښت څخه ورسته ويده کړل، هېره دې نه وي چې له دغې شپې نه مخکې مو هېڅ شپه په ارام نه وه تېره کړې.

زما خاوند اوښې ته ورپاڅېد څه ګوري چې غلانځه يې له شيدو څخه ډکه ده، او ښه يې ولوشله، هغه هم د شېدو په څښلو موړ شو او زه هم د شېدو په څښلو مړه شوم، شپه مو هم په ډېره زياته ارام او راحت سره تېره کړه.

حليمه وايي: د سهار په مهال راته همځولو وويل: د خير او برکت نه ډک ساه کښښ دې تر لاسه کړ! ما ورته وويل: د الله پاک نه مې همدغه طمع توقع ده.

بيا مو له مکې څخه سفر پيل کړ او محمد ﷺ مې له ځان سره يخپلې خرې غېږه کې سپور کړ، لوړه په رب لايزال چې زما خرې به زياته مسافه په لږ وخت کې په ډېره چټکۍ سره وهله، او د نورو همزولو ښځو سورلۍ به راته نشوې رارسېدلې، تولو به راته ويل: د ابن ابي ذؤيب لورې! مونږ ته لږه خپه نيولې شه، ايا دا ستا هغه کمزروې خره نه وه چې له کور څخه پرې راسپره شوې وې؟

ما ورته کړه: ولې نه!! هم هغه خره ده خو...!

هغوی وويل: دا خو ډېره زياته تېز رفتاره شوې ده! تر دې چې بنو سعد کې خپلو کلو کورونو ته راورسېدو.

د سهار په مهال به مو خپلو وچو کړسو ميرو ته څاروې بوتلل چې د ځمکې په مخ به بله دغسې وچه کړسه مېره نه وه، که به چا څه هم د سختريزې وچکالۍ له کبله له غلانځې شېده نه شول لوشلی، خو مونږ ته به مو څاروې هر ماښام ډکې غلانځې راتلل او دغه شېدې به مو څښلې.

هر چا به خپلو شپونکو ته ويل: غرق شئ!! د ابن ابي ذؤيب د لور شپونکي چې رمه کوم څرځای ته بوځي تاسو يې هم هلته بوځئ.

د دغې سره سره به بيا هم د هغوی رمۍ تشې غلانځې راستنېدې او زما د هغې به غلانځې له شېدو نه ډکې وې.

هره ورځ به راته د الله پاک له خزانې نوې نوې برکتونه او خيراتونه راتلل تر دې چې دوه کاله يې پوره شول او له سينې څخه مې وشکو.

ورځ تر ورځ به د نورو ماشومانو په پرتله ډېر غټېده، د دوه کلنۍ په موده کې تکړه او مضبوط ماشوم و، دوه کاله وروسته مې بېرته مور ته راوست خو د زیاتو برکتونو له کبله مې زړه نه کېده چې ماشوم دې په مکه کې پاتې شي، دا چې بېرته یې دوباره خپل کور ته بوځم، مور ته مې ورله وویل: داسې نه چې د مکې رنځونه ماشوم خراب نه کړي، مور یې بېرته د لیږدلو لپاره راسره راضي شوه، بنو سعد ته د دوو میاشتو له راستنېدو وروسته زمونږ دکور تر شا یې د خپل ورور سره رمه څروله، څه ګورو چې ورور یې په ساه تیګاه کور ته رانڼوت، ما او پلار ته یې وویل: دوه سپین پوښاکه سړي راغلل او زما قریشي ورور یې تکیه کړ او خېټه یې ورله وڅیرله، وس لګیا دي د بدن غړي یې یو په بل وهي.

زه او د هلک پلار توند او چټک لاړو، څه ګورو چې هلک بې دمه ولاړ او رنګ یې تک ژېړ تختېدلی دی، ما او پلار یې سینې ته راجوخت کړ او ورته مووویل: څه پېښه وه؟ څوک؟

هغه وویل: دوه سپین پوښاکه سړي راغلل په ډډه یې واچولم او خېټه یې راله دوه پړقه کړه، زه وه نه پوهېدم چې د څه تالاش یې پکې کوو؟!

د وېرې سره مو کور ته روان کړ، خاوند مې راته وویل: حلیمې! شاید په دې کې پیریان وي، وړاندې له دې چې پیریان پرې راښکاره شي پخپل کور یې وسپاره.

چې خپلې مور ته مو کله راوست راڅخه یې وپوښتل: تېګرې ولې؟ څنګه دې له ټاکلې مودې مخکې راوست؟ تا خو ویل چې تر ډېره موده به ما سره وي؟؟

ما ورته وویل: د ځینو ستونزو څخه پرې ویرېدم، او ستا د مرضۍ سره سم مې درته حواله کړ.

مور یې وویل: خبره دا نه ده، حقیقت بدل دی، خبره به رښتیا رښتیا کوې.

حلیمه وایي: مور یې نه پرېښودم تر دې چې ټوله لړي مې ورته واوروله.

مور یې: له شیطانانو څخه پرې و ډار شوې؟

ما وویل: هو.

مور یې وویل: شیطان هیڅکله هم دېته لاره نه شي موندی، زما ځوی لوی او بې ساری عظمت لري، د دې له عظمته دې خبره کړم؟

ما ورته کړه: هو، ولې نه!

هغې وویل: ما چې کله په دې حمل واخست زما څخه رڼا ووته او د بصری د ښار ماڼۍ مې پرې ولیدې(۱).

او بیا د حمل په مهال مې پرې هم هیڅ تکلیف نه دی محسوس کړی، او د زوکړې په مهال

(۱) بصرى وسمهال د دمشق ښار دی.

هم دی داسې وزږېد چې لاسونه يې په ځمکه ايښې وو، او اسمان ته يې سر پورته کړی و، مه ويرېږه او کور ته دې ښه په ډاډ ستنه شه.

د سينې څيرنه

ابن اسحاق وايي: ثور بن يزيد راته د ځېنو علماوو څخه روايت وکړ، زما په خيال چې د خالد بن معدان الکلاعي څخه يې راته نقل وکړ چې د نبی کريم ﷺ ځينو ملګرو يې ورته وويل: ای د الله پېغمبره! د خپل ځان اړوند راته ځېنې معلومات راکړه، هغه ورته وويل: ولې نه، زه د خپل پلار ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ دعا يم، د خپل ورور عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ زېری يم، زما مور چې کله په ما بانديې حمل واخست، نو يوه رڼاترې ووته او په شام کې يې د بصری د ښار ماڼۍ پرې ولېدې، او په بنو سعد بن بکر کې راته د سينې شېده راکړل شويدي.

هلته مې يوه ورځ د کور تر شا د خپل ورور په ملتيا رمه څروله، دوه سپين پوښاکه سړي راغلل او د واورې نه ډک د سرورزو لوښی ورسره و، دواړو ونيولم او خېټه يې راله وڅيرله، زړه يې ترې راوويست او دوه پرڅه يې کړ، توره توکړه يې ترې راوويسته او ويې غورځوله، زما زړه او خېټه يې په همدغې واورې ووينځل تر څو ښه يې پاک او صفا کړ، يو دی بل ملګري ته وويل: د لسو کسانو امتيانو سره يې وزن کړه، زه يې ورسره وزن کړم نو زه پرې درون شوم، بيا يې ورته وويل: د دې امت د سلو کسانو سره يې وتله، بيا يې د سلو کسانو سره وتللم زه پرې درون شوم، بيا يې ورته وويل: د زرو کسانو سره يې وتله، د زرو کسانو سره يې وتللم په هغوی هم درون شوم، نو هغه ورته وويل: پرېږده، که د ټول امت سره يې هم وزن کړې دا پرې درنيږي.

د نيکه په څارنه کې

نبي کريم ﷺ لا هم هغسې د خپلې مور امنه بنت وهب او د نيکه عبدالمطلب بن هاشم سره د الله پاک په ساتنه کې و، ورځ تر بلې به الله پاک په عجيب او غريب او ښايسته انداز رالوی کو، تر څو يې الله پاک په خپلو کرامتونو وناز وي.

چې کله هم نبي کريم ﷺ شپږ کلن شو مور يې د (ابواء) نوم مقام د مکې او مدينې تر منځ وفات شوه، هغه مدينې ته د نبي کريم ﷺ د ماماګانو بنو عدي بن النجار د ملاقات لپاره تللې وه، او بېرته مکې ته د راستېندو په حالت کې وفات شوه.

د مور له مړینې وروسته نبي کریم ﷺ تر اته کلنۍ پورې د خپل نیکه عبدالمطلب بن هاشم تر څارنې لاندې و، د کعبې د سیورې لاندې به د عبدالمطلب لپاره د ناستې ځانګړی انتظام او بندوبست کېده، د ډېر تعظیم او احترام له مخې به یې یو ځوی هم په تیار شوي پالنګ نه کېناست، بلکې شاوخوا به ترې کېناستل تر څو عبدالمطلب راووځي، نبي ﷺ چې په کوچنیتوب کې هم چست چالاکه او توند ګرندی و، د عبدالمطلب له راتلو مخکې به په پالنګ هم کېناسته، ترونو به یې زیار ویستو چې یا خو یې په پالنګ له ناستې څخه رابند کړي او یا یې هم د پاڅولو بله کومه لار ولټوي، عبدالمطلب چې به کله خپل زامن ولیدل چې نبي کریم ﷺ له پالنګ څخه رابندوي ورته به یې ویل: زما ځوی پرېږدئ، دا د لوړې مرتبې څښتن دی.

بیا به یې د ځان سره په پالنګ کېناو، او له ډېرې مینې به یې ورله په شا لاس راښکو، په ډېرې خوشحالۍ به یې ورله د کوچنیتوب لوبې او مشغولتیا استقبالوله.

د فیل کال نه وروسته د نبي کریم ﷺ اته کلنۍ موده کې عبدالمطلب هم ومړ.

نبي کریم ﷺ دخپل تره په څارنه کې

نبي کریم ﷺ د نیکه نه وروسته د خپل تره په څارنه کې و.

بنو لهب قوم[1] چې په پال کې ډېر زیات مشهور وو په دوی کې یو سړی و، کله چې به مکې ته راغی قریشو به ورته خپل ماشومان بچي د راروانو حالتونو د پېژندلو په خاطر راوستل، ابو طالب هم ورته نبي کریم ﷺ راوست، دغه مهال مذکوره عَیَّاف سړی په بل څه بوخت شو، خو چې کله هم وزګار شو ویویل: دلته چې ماشوم و څه شو؟ چابک یې راولئ، ابوطالب چې د یاد سړي باربار تکراري کلمات واورېدل ورڅخه یې پټ کړ، او عیاف به په یو اواز ویل: غرق شئ!! ما چې وس ولیدل هغه هلک راولئ، هغه د بې مثاله رتبې څښتن دی!!

د بحیرا قیصه

ابو طالب غوښتل چې شام ته د تجارت په کاروان کې ګډون وکړي، د سفر لپاره چې یې چمتوالی ونیو نبي کریم ﷺ ورپورې کلک ونښت، په فراق یې د ابوطالب زړه هم درمند شو، سمدستي یې وویل: لوړه په رب کائنات چې هرومرو به دې د ځان سره بیایم، نه خو به تا له

(۱) دوی په پالګرۍ کې خورا مشهوره قبیله وه.

ځان څخه او نه به ځان له تا څخه جلا کړم، هغه و چې په تجارتي کاروان کې یې د ځان مل کړ، روان وو چې په شام کې د بصری نوم ښار ته ننوتل، د بحیرا په نوم راهب چې دغه مهال لا پخپلې عبادتخانه کې په عبادت بوخت و، او د دغې وخت د نصرانیت د علم انتها هم دې ته وه، له بحیرا څخه وړاندې په دغې صومعه کې بل راهب لا نه و شته شوی، رهبانیت او د انجیل علم د بحیرا راهب کورنۍ مشغله وه چې خپلو مشرانو پرې روزلی و، د قریشو تجارتي کاروان به همیشه په دغې لار تلو راتلو، نه خو به دغې راهب ورسره خبرې کولې او نه به یې ورته د چای دوړی ست کو، په دغه کال د قریشو تجارتي کاروان د صومعې تر نزدې دمه ځای کې واړوله، راهب ورله د میلمستیا په خاطر خواړه هم تیار کړل.

د قریشو د تجارتي کاروان دنظر له مخې بحیرا راهب نبي کریم ﷺ د قریشو په تجارتي کاروان کې په داسې حالت کې ولید چې د لمر څخه پرې وریځې سیوری کېدې، هغه لا د قوم په منځ کې روان دی چې د راهب د صومعې تر نزدې ونې لاندې یې دمه واخسته نو وریځو ونه او نبي ﷺ دواړه سیوری کړل، دونې څانګې او پاڼې هم په نبي ﷺ باندې راښکته شوې، نبي ﷺ یې د سیورې لاندې ساه واخسته، د بحیرا راهب د حالاتو د لیدو سره سم ټولو قریشو ته سوال ځواب وکړ چې ما ستاسو د میلمستیا په خاطر خوراک تیار کړې دی، هیله ده چې تاسو ټول، ستاسو کشر او مشر، ازاد او غلام ټول باید دعوت قبول کړئ.

یو قریشي وویل: عجیبه خبره ده!! له ډېرې مودې راهیسې مونږ په دې لارې ځو راځو هیڅکله دې هم راته د دمې ست نه دې کړی او نن دې راله دومره میلمستیا تیاره کړه؟ خیر خو دی؟ ولې؟

بحیرا وویل: هو همدغسې ده اوسمهال تاسو میلمانه یاست او زه په دې خوښ یم چې تاسو په ښه میلمستیا ونازوم، تر څو تاسو ټول زما میلمستیا وخورئ.

ټولو قریشو دعوت ته حاضري ورکړه خو د کشرولۍ له کبله نبي کریم ﷺ د ونې د سیورې لاندې له دعوت څخه پاتې شو.

په حاضر شوو خلکو کې چې کله بحیرا ته په معلومو صفتونو نبي کریم ﷺ تر سترګو نه شو ویویل: ای قریشو! زما له دعوت څخه دې هېڅ څوک هم نه پاتې کیږي.

قریشو وویل: د کشرولۍ له کبله یو ماشوم پاتې شوی دی ورنه نور ټول کاروان ستا دعوت ته حاضري ورکړېده.

بحیرا وویل: دغسې کار باید هیڅکله ونه شي، هغه دې هم دعوت ته ستاسو په څېر حاضري ورکړي.

د بحیرا په میلمستوب کې یو قریشي وویل: په لات او عزی مې دې قسم وي زمونږ سره په ملګرتیا کې د محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب د میلمستیا د دعوت څخه یاتې کېدل د حیرت او ملامتیا... او څه بل ډول کار دی؟

کله چې یې نبي کریم ﷺ خوراک او څښاک ته حاضر شو، د بحیرا سترګې په هغه کې میخ شوې، په دمه دمه یې ورله د بدن یو یو غړی په نظر کې ونیو.

کله چې ټول خلک له دسترخوان څخه پاڅېدل، د خوراک اوڅښاک مهم پای ته ورسېد، بحیرا نبي کریم ﷺ ته ورنږدې شو او ورته یې وویل: د لات او عزی په خاطر چې د څه باره کې درڅخه پوښتنې کوم باید سم دم ځواب راکړې، بحیرا ورته د لات او عزی نومونه ځکه په قسم کې کېښودل چې وړاندې ورباندې د هغه په مخکې قریشي لوړه پورته کړه.

هغوی داسې انګیروي چې نبي کریم ﷺ ورته وویل: په خاطر کې راته د لات او د عزی نومونه مه ردَه، لوړه په رب کائنات چې د دغې دواړو نه راته بل هیڅ شی ډېر مبغوض ترین نشته، بحیرا ورته وویل: د الله په خاطر چې د څه شي اړوند چې درڅخه پوښتنه کوم باید سم دم ځواب راکړې.

هغه ورته وویل: پښتنو ته دې ادامه ورکړه.

بحیرا ورڅخه د هغه د خوب، د هغه د ژوند ژواک اړوند ټولو چارو په هکله پوښتنې شروع کړې، او نبي کریم ﷺ به یې پوښتنې ځوابولې، دغه ټول ځوابونه به د بحیرا د ادراک کړې صفتونو سره سمون خوړو، بیا بحیرا د پېژندلې صفت سره سم دنبي کریم ﷺ د وولو منځ وکتو، څه ګوري چې د نبوت مهر یې ترمنځ لږېدلی دی.

د دغې لړې د پای ته رسېدو نه وروسته بحیرا ابوطالب ته مخ واړو، او ورڅخه یې وپوښتل چې دا دې څه کیږي؟

ابوطالب: دا زما ځوی دی.

بحیرا: دا هېڅکله هم ستا ځوی نه شي کېدای، او نه د دې هلک سره ښایي چې پلار یې ژوندی وي.

ابوطالب: دا زما وراره دی.

بحیرا: پلار یې څه کول؟

ابوطالب: پلار یې لا مړ و او مور یې پرې امېدواره وه.

بحیرا: رښتیا دې وویل: بېرته په ارام او سم دم دې وراره خپل کلي ته ستون کړه، د دې اړوند له یهودو څخه په ډېر احتیاط کې ووسه، لوړه په رب لایزال که یهودانو دا ولید او په هغه صفتونو یې وپېژند چې ما پرې وپېژند هرومرو به پرې د شر اراده ولري، ستا وراره د لوی شان او د عظیمې مرتبې څښتن دی.

ابوطالب بېرته په ډېره توندې نبي کریم ﷺ مکې ته راستون کړ.

د فجار شخړه

نبي کریم ﷺ لا د شلو کالو په موده کې و چې د فجار د جنګ غېږې نه د اور لمبې پورته شوې(۱).

دغه لړايي په فجار ځکه شهرت لري چې ورپکې (کنانه) او د (قیس عیلان) قبیلو دیني محارم د خپو لاندې کړل.

په دغې جنګ کې د قریشو او د کنانه جنګي سالار (حرب بن امیه) و، د ورځې په لومړیو کې کنانه مغلوب او د قیس عیلان قبیله برلاسې وه، خو د ورځې په نیمه کې قیس عیلان بېرته مغلوب او کنانه قبیله وربادې برلاسې شوه.

د نبي کریم ﷺ خدیجه باندې نکاح

خدیجه بنت خویلد رضي الله عَنْهَا اصیله نسبې، د عزت څښتنه او تاجره ښځه وه، د قریشو خلکو ته به یې خپله شتمنې د ټاکلې مزدورۍ په بدل ورکوله، د قریشو قبیله دغه مهال لا د تجارت په مشغله بوخته وه، چې کله خدیجې رضي الله عَنْهَا ته د نبي کریم ﷺ د رښتیا، امانتدارۍ، نیک اخلاق، د سرې وښ په جامه کې انساني رویه، عادت او نور د نیکو صفتونو جریان تر غوږ ورسېد، بڅپل مالیت کې د تجارت کولو لپاره یې ورپسې استازی واستو، تر څو شام ته تاجر ولاړ شي، او دنور تجارانو په پرتله به ورته زیاته بدله او ګټه ورکړې، او د خدیجې غلام میسره به ورسره د سفر ملګری وي.

نبي کریم ﷺ له خدیجې رضي الله عَنْهَا څخه د تجارت اړوند غوښتنې قبولې کړې، او د میسرة په شمول د شام په لور وتېپد، تر دې چې شام ته ورسېدل.

(۱) ابن هشام ذکر کوي چې نبي کریم ﷺ هم د فجار د جنګ ځینې ورځې بڅپل حضور مصروفه کړې وې، خپلو ترونو یې د ځان سره وېستلی و، نبي کریم ﷺ بڅپله فرمايي: [كُنْتُ أَنْبُلُ عَلَى أَعْمَامِيْ] ما به مې ترونو ته د دښمن له پلوه راویشتلې غشي وروړل.
هېره دې نه وي چې دا وروستنی فجار و او په (فجار البراض) نومول کېده، له دېنه مخکې درې نورې شخړې هم تېرې شوې وې، لومړې شخړه یې د کنانه او د هوازن ترمنځ وه، دوهمه د قریشو او د هوازن ترمنځ، دریمه د کنانه او د هوازن ترمنځ وه، عقد الفرید او الأغاني کې د دې جنګونو یاد په تفصیلي ډول ذکر شوی دی.

د يو راهب[1] د عبادتخانې نږدې ونې ته نبي کريم ﷺ دمه واخسته، راهب ميسره ته رانږدې شو او ترينه يې وپوښتل: دا سړی څوک دی؟ ميسره ورته وويل: دا د حرم څخه يو قريشي دی، راهب وويل: له نبي پرته له دې ونې لاندې نور څوک دمه نه کوي.

بيا نبي کريم ﷺ له مکې څخه وړلې توکې وپېرودې، او د مکې لپاره يې دنورو شيانو پلورلو ښه اتنخاب هم وکړ، او مکې ته بېرته په تجارتي کاروان کې راستون شو، ميسره هم حيرت لاهو کړی دی چې کله هم د ماسپښين په مهال ګرمي سخته شي، څه ګوري چې دوه ملائکې ورباندې له ګرمۍ څخه سيوری کوي، او دا هم هغسې پخپل اوښ روان وي.

بيا چې کله نبي ﷺ خپل ټاټوبي (مکې) ته راورسېد په شام کې پېرودلې توکې يې په مکه کې وپلورلې، نږدې راس المال ته قريبه ګټه يې ترلاسه کړه.

يوائې دا نه بلکې ميسره خديجې رضي الله عَنْهَا ته د نبي کريم ﷺ په هکله د راهب (نسطورا) په مستقبل کې د نبوت خبره هم وکړه.چونکه خديجه رضي الله عَنْهَا خپله زياته هوښياره، ځيرکه، او په عقل پوره ښځه وه، او الله پاک يې مزيد نور هم د سعادت او هدايت اراده کړېوه، د نبي کريم ﷺ پسې يې استازی واستو چې د تره ځويه! زما او ستا ترمنځ د قوميت له نګاه نه هم او بېرته په قوم کې ستا سره د قربت او د شرافت، ستا د امانتدارۍ او د نيکې رويې له کبله مې تا ته ميلان محسوس کړ، بيا يې ورته د نکاح وړانديز وکړ.خديجه رضي الله عَنْهَا دغه مهال د قريشو په زنانه و کې د ښه نسب، د ډېر عظمت، احترام او قدر، د ډېر ماليت او پانګې څښتنه هم وه، هر څوک يې نکاح کولو ته ډېر لېواله وو خو که توان يې پرې درلودای. هغه و چې کله نبي ﷺ ته دغه خبرې وکړی شوې نبي ﷺ خپلو ترونو ته دغه پيغام ورسو، حمزه رضي الله عَنْهُ د نبي ﷺ په شمول د هغې پلار خويلد[2] بن اسد ته ولاړ او په نکاح يې ترې واخسته[3] د ابراهيم[4] پرته نور ټول بچيان يې له خديجې څخه دي.قاسم، طاهر طيب[5]، زينب، رقيه، ام کلثوم، فاطمه رضي الله عَنْهُمْ أَجْمَعِيْنَ، قاسم او طيب دواړه له بعثت څخه وړاندې د جاهليت په درو کې وفات دي او لونړه يې د بعثت دور راګير کړی و، هم يې پرې ټولو ايمان راوړی دی او هم يې ورسره هجرت کړی دی.

---

(١) د راهب نوم (نسطورا) و.

(٢) د خديجې رضي الله عَنْهَا پلار خويلد بن اسد بن عبدالعزی بن قصي بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي و.

(٣) نبي ﷺ ورته په مهر کې شل ځواني اوښې ورکړې، خديجه رضي الله عَنْهَا يې لومړنۍ بي بي وه، د مرګ تر ورځې پورې يې پرې بن نه وه راوستې.

(٤) د ابراهيم مور ماريه قبطيه وه، د مصر اړوند د کوره انضا د سيمې متعلق د (حفن) د کلي وه، د قبطيانو باچا مقوقس ورته هديه کړې وه.

(٥) طاهر او طيب دواړه د (عبدالله) لقبونه دي، او دا د نبي کريم ﷺ اسم کنيه هم وه.

د ورقه بن نوفل واقعه

کله چې میسره خدیجې رضي الله عَنْهَا ته د راهب نسطورا خبره وکړه، او په دې يې هم وپوهوله چې د لمر ګرمۍ نه به پرې دوو ملائکو سیورى کوو، دغه ټولې خبرې خدیجې رضي الله عَنْهَا ورقه بن نوفل ته چې ببرته يې د تره ځوى هم کېده وکړې، ورقه بن نوفل چې پخپله نصراني و او په تورات يې پوره علم او عبور درلود، د خدیجې- رضي الله عنها - د خبرو د اورېدو سره سم لټکه ووېل: که ستا خبرې رښتیا هم سم حقیقت ولري نو محمد به د دې امت پېغمبر وي، او زه په دې پوهه يم چې په نزدې وختونو کې به دې امت ته نوى الهي استازى رالیږدول کیږي:

ورقه بن نوفل به ویل چې دغه استازى به کله رالیږدول کیږي؟ نور لا پسې وروسته نه شي؟ بیا يې دا شعرونه ووېل:

لَجِجْتُ وَكُنْـتُ فِيْ الذِّكْرَى لَجُوْجاً *** لِهَـمٍ طَالَمَـا بَعَـثَ الْنَّشِـيْجَا
وَوَصْفٌ مِـنْ خَدِيْجَةَ بَعْدَ وَصْفٍ *** فَقَدْ طَـالَ انْتِظَارِيْ يَـا خَدِيْجَا
بِبَطْـنِ المَكَّتَـيْنِ عَلَى رَجَـائِيْ *** حَدِيْثُـكِ أَنْ أَرَى مِنْـهُ خُرُوْجاً
بِمَـا خَبَّرْتِـنِيْ مِـنْ قَـوْلِ قِسٍ *** مِـنَ الرُّهْبَـانِ أَكْـرَهُ أَنْ أَعُوْجَا
بِـأَنَّ مُحَمَّـداً سَيَسُـوْدُ فِيْنَـا *** وَيَخْصِمُ مَنْ يَكُـوْنُ لَهُ حَجِيْجَا
وَيُظْهِـرُ فِيْ البِـلَادِ ضِيَـاءَ نُوْرٍ *** يُقِيـمُ بِـهِ البَرِيَّـةَ أَنْ تَمُوْجَـا
فَيَلْـقَى مَـنْ يُحَارِبُهُ خَسَـاراً *** وَيَلْقَـى مَـنْ يُسَـالِمُهُ فُلُوْجاً
فَيَالَيْتَـنِيْ إِذَا مَـاكَانَ ذَاكُـمْ *** شَـهِدْتُّ فَكُنْتُ أَوَّلَكُـمْ وَلُوْجاً

۞ د يو څه سره مې دومره ټينګ سوچ پيدا شوى دى چې بيخي ورڅخه جلا کېداى نه شم، تر دې چې په سينه کې يې راله اوازونه پيدا کړل.

۞ د خديجې د بار بار ذکر او ياد زما د انتظار شيبې نورې هم وردې او وريسې وغځولې.

۞ ستا د خبرې په تاييد کې زما هم د مکې له لوړو ژورو څخه د هغه د راتګ اميد و.

۞ د نسطورا د راهب قول نه چې دې خبر کړم، دهغه له خبرو څخه کږېدنه راته سمه نه بريښي.

۞ هغه دا چې محمد ﷺ به زمونږ مشرتابه وي، او ټول هغه څوک به پړ کړي چې ورسره دليل بازي کوي.

- هغه به په ښارونو کې ورانګيه رڼا راښکاره کړي، تر څوک د امن نيک قيادت وکړي او د خلکو چارې ګډې وډې نه شي.
- د ورسره مشت ګريوان خلکو پايله به زيان وي، او د ورسره د جوړې روغې پلويانو پايله به کامراني وي.
- های کاشکې زه هم دغې حالتونو ته پاتې شم، ترڅو په دغې دين کې لومړی ننوتونکی شم.

د کعبې نوې رغونه

کله چې نبي کريم ﷺ پنځه دېرشت کلنې ته ورسېد، کعبه چونکه د ابادۍ له نګاه نه کمزورې شوې وه، قريش ويريدل تر څو ونه نړېږي، د بيا ابادونې هوډ يې وکړ، او ديوالونه يې دغه مهال هم هغه ترې تيرې وې چې ختين اخېړ يې هم نه درلود.

دغه وخت د روم د تجارانو د يو تجار کشتۍ د بحر څپې ساحل ته ويشتلې وه چې دکشتۍ د جوړ ښت نظم او ضبط يې د بېرته جوړونې څخه ويستلې وه، د مکې ميشتوالو يې تختې دکعبې د چت لپاه برابرې کړې، دخپل ګمان سره سم يې په مکه کې يو ميشت قبطي نجار ته مات ګوډ شيان راغونډ کړل، کعبې ته د هديه شوي شيانو کوهې څخه به هره ورځ اژدها مار راوته او د کعبې پر دېوال به لمر ته پروت و، د مکې خلک به له دغې مار څخه ډېر ترسېدل، که څه به هم دوی لږ ورنږدې شول سر به يې راپورته کړ او د خوف او خطر نه ډک اوازونه به يې پېل کړل، د دغې ډارجنې سحنې سره سره به يې خوله هم وازه نيولې وه.

د عادت سره سم اژدها يوه ورځ د کعبې په دېوال لمر ته اوښته را اوښته چې الله پاک وربادنې مارغه راوست، مار يې په پنجو کې پورته کړ، قريشو وويل: د کعبې د تجديد په نظريه شايد الله پاک مونږ سره رضا او له مونږ څخه خوشحاله وي، د تجديد لپاره راسره نجار او لرګي او نور داړتيا وړ توکې هم شتون لري، الله پاک د مار او د دغې لوی اژدها له کړاوجن حالت څخه هم خلاص کړو.

قريش مجبور وو چې د کعبې د تجديد په خاطر سابقه ابادي تر يو حده ونړوي، ابو وهب بن عمرو بن عائذ بن عبد بن عمران بن مخزوم په نړولو پېل وکړ، دکعبې له دېوال څخه يې تړه پورته کړه، څه ګوري چې ترې يې له لاس څخه ټوپ کړ او پخپل ځای بېرته ځای پرځای شوه، د سحنې د ليدو سره يې په لوړ اواز وويل: ای قريشو! د کعبې د بيا رغونې لپاره راټوله شوې مالي پانګه بايد حلاله او پاکه وي، د زنا په بدل کې ماليت، سود، او له چا څخه په جبر زور اخستل شوی او دېته ورته د ماليت ګرد ډولونه بايد پکې شتون ونه لري.

له دغې جريان وروسته قريشو سره خپل منځ کې د کعبې اړخونه د بيا رغونې لپاره وويشل.

زهره او بنو عبدمناف يې د دروازې اړخ واخست.

د حجر اسود او رکن يماني ترمنځ ابادي بنو مخزوم او د دوی پسې ټل نورو د قريشو قبيلو په غاړه واخسته.

د حجر اسود پلو بنو عبدالدار، بنو اسد بن عبدالعزی، او بنو عدي بن کعب واخست.

د کعبې منځ بنوجمح او بنو سهم واخست.

بيا قريشو سره پخبل منځ کې ګنګوسی پيل کړ چې هسې نه د کعبې د ويجاړولو په مهال ورته نوري اسماني ستونزې متوجه نه شي.

وليد بن مغيره وويل: زه يې په نړولو پيل اچوم، کولنګ يې راواخست او د رکنينو څخه يې د کعبې په نړولو پيل واچو، او دا يې وويل: ای الله! له خير پرته بله هيڅ اراده نه لرو.

له وليد پرته بل هيڅ قريشي د کعبې په نړولو پيل ونه کړ، او ويې ويل چې که نن شپه وليد د کومو ستونزو او نادودو ښکار شو، نو مونږ به هم ځانونه د کعبې له نړولو څخه راغونډ کړو او ورانه شوې برخه به يې بېرته ترميم کړو، خو که د سهار په مهال روغ رمټ راووت، الله پاک به له مونږ څخه خوشحاله وي او هر څوک به د تقسيم له مخې وررسيدلې برخه ونړوي.

د سهار په مهال (وليد) په عادي توګه له کور څخه راووت او د وليد بن مغيره په شمول ټولو قريشو د کعبې نړول پيل کړل، قريش چې کله د ابراهيم عليه السلام بنيادونو ته ورسېدل لکه د اوښانو د کوپو په څېر شنې ګټې مخې ته راغلې، هغه يې په اجتماعې توګه يو له بل څخه راواخستې.

د کعبې د نړولو وروسته يې بېرته دکعبې په ابادولو پيل واچوو، چې کله هم په رکن کې د حجر اسود د کېښودو ځای ته ورسېدل، قبيلې سره پخپل منځ کې تروې ترخې شوې چې د حجر اسود په دېوال کې د کېښودو اعزاز به د چا لاس ته راوړنه وي، نږدې وه چې اختلاف په مرګوني منځني يرغل تبديل شي، هرې قبيلې د جنګ لپاره چمتوالی ونيو.

د روايتونو له مخې ابو اميه بن المغيره چې دغه مهال په قريشو کې د زيات عمر څښتن و، وويل: ای قريشو! د سبا ورځې لپاره چې له دغې دروازې څخه هر څوک مخکې راننوځي، دا خبره به فيصله کړي، ټولو قريشو يې خبره تاييد کړه.

د سبا د ورځې په راتګ سره هر يو قريشي ګورې چې نبي کريم ﷺ له ټولو څخه مسجد حرام ته لومړی راغلی دی، دليدو سره سم قريشو وويل: محمد راغلی دی!! دا خو امين دی په دې ټول رضا يو.

ټول د نبي کريم ﷺ حضور کې عارض شول او پرونې خبره يې ورله تر غوږه تېره کړه، هغه وويل: غټ څادر راته راوړئ، غټ څادر ورته راوړل شو، حجر اسود يې په خپل لاس په څادر کې کېښود او ټولو ته مخاطب شو: د هرې قبيلې مخور دې د څادر پلو ونيسي او په ټولنيزه توګه دې حجر اسود تر ديواله يوسي، کله چې يې کله تر خپل ځايه ورسوو پخپلو مبارکو لاسونو يې حجر اسود له څادر څخه راپورته کړ او په دېوال کې يې کېښود، له دې وروسته پرې نوره ابادي د تير په څېر پيل واخست.

د نبي کريم ﷺ په اسماني استازيتوب د عربو کاهنانو، يهودو عالمانو او نصراني عابدانو زيری

د نبي کريم ﷺ د بعثت په رانېږدو د يهودانو پېشواګانو، د نصرانيانو مذهبي رهنماګانو، او د عربانو د کاهنانو د نبي ﷺ له بعثت نه وړاندې د خبرو اشاعت په ډېره توندۍ سره روان و چې په نزديو کې اسماني پېغمبر راروان دی.

يهودانو او نصرانيانو خو يې بعثت او د بعثت د زماني پېژندګلو په خپلو کتابونو کې د مذکوره صفتونو او د وخت تعين له نصوصو څخه اخستی و، او يا يې پېژندګلو ورته خپلو انبياوو په دغې صفتونو کړې وه.

او عربانو کاهنانو ته خو به خپل شيطانان او پيريان چې د اسمان په دروازو کې به ناست وو، او خبرې به يې غلا کولې ورته دغې خبرې راوړلې، دغې نارينه او ښځينه کاهنانو به هم عربانو ته د بعثت او د نوی رسالت څه نا څه خبرونه ورکول، خو عربانو به ورته هېڅ اهميت نه ورکوو.

تر دې چې الله پاک نبي کريم ﷺ د نبي او رسول په صفت خلکو ته وروپېژند، او هغه راتلونکي واقعات چې کاهنانو به پرې خلک خبرول په تدريجي توګه يې حقيقي وقوع پيل شوه.

نبي ﷺ ته د رسالت د دندې سپارښتنه چې کله هم نږدې شوه، د اسمان دروازې له شيطانانو څخه وتړل شوې، شيطانان هم په هغه ځايونو بند شول چې ورڅخه به يې فيصلې غلا کولې، که لږ به هم ورنږدې شول په ستورو به ويشتل کېدل، په دې سره پيريان وپوهېدل چې الله پاک په انسانانو کې نوې فيصله کوي.

د نبي کريم ﷺ صفت

ابن هشام وايي:

د ابراهيم بن محمد بن علي بن ابي طالب نه د غفره د غلام (عمر) په روايت چې علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ به د نبي کريم ﷺ صفت په دې کلماتو بيانو چې:

نبي ﷺ نه ډېر لوړ دنګ و، او نه لنډۍ بوچی و، هغه په ټول قوم کې د ميانه رو قد و قامت څښتن و، نه يې ويښتان ډېر هوار او نه پېچ و تاو و، پېچ ويښتانو ته ورته ګمنځ کړي ويښته يې درلودل، نه ډېر ډک مخی چاق څربه و او نه ورکوټی ګرد مخی و، هغه سور سپين خورا ډولي انسان و، ښايسته غټې تورې سترګې او اوږده بانډه يې لرل، د لېچو (مړوندونو) هډوکي يې لوي او په قوت کې وو، د اوګو ترمنځ يې پراښوالی و، له سينې څخه تر نامه پورې يې لږ ويښتان درلودل، د خپو او لاسونو ګوتې يې ځګې وې، توند او اوار مزل به يې کو لکه په کږه نسکوره ځمکه چې روان وي، په کتلو کې به يې ټول اړخ اړو، د نبوت مهر يې د اوګو ترمنځ و، نبي ﷺ خاتم النبيين دی، د ډېرې صدقې او د پراخه لاس څښتن و، په ګرد مخلوق کې زړه ور او مېړانه، په ګړ دود کې له هر چا رښتونی و، له هر چا څخه د نيکې رويې څښتن او په وعده کلک ولاړ هستي وه، د ښه ژوند څښتن، که به نابېره چا وليد ترې به ډارېده، او که به ورسره يو ځای شو مينه به يې ورسره کوله، علي رضي الله عَنْهُ فرمايي: د نبي ﷺ په څېر هستي مې نه مخکې او نه ورڅخه وروسته ليدلې ده.

صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورضي وَ أَنْعَمَ

په انجيل کې د نبي ﷺ صفت

ما ته د رارسيدلي راپور او روايتونو له مخې چې کومه وحي عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته د الله پاک له پلوه راغلې وه چې هغه به اهل الانجيل ته هم ښوولې وه، حوارينو هم په ياداشت کې اخستې وه، دا ده چې عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ به ويل:

ما سره چې هر څوک تربګني کوي، ګويا که د الله سره تربګني کوي، ما چې ستاسو له مخې کوم څه وکړل، که له ما څخه وړاندې خلکو کړی وی هيڅ ګناه به يې نه وه، دومره وه چې له حق څخه ياغي شول او سرغړونه يې وکړه، دغه خلک په دې اند وو چې ګټي په ما او الله پاک به غالبه شي.

هرومرو به دا دين بشپړېږي، زما سره خلکو هېڅ په هيڅه کينه کشي وکړ، خو چې بيا کله هم (منحمنا) د الله پاک له پلوه داستازي په توګه امت ته وروپېژندل شي... هغه به په ما او تاسو ګواهي ورکوي، دا چې وروسته ګېلې قيصې ونه کړئ دا مو وخت دی[1].

په سرياني ژبه کې منحمنا د (محمد) ترجمه ده، او په روميه کې ورته (برقليطس) ويل کيږي.

د نبي ﷺ اسماني استازيتوب

کوم مهال چې نبي کريم ﷺ خلويښت کلنې ته ورسېد نو الله پاک د ګرد بشريت او د ټول مخلوق لپاره د رحمت په توګه بشير او نذير راولېږدو.

د نبي کريم ﷺ له بعثت نه وړاندې الله پاک د ټولو هغو پيغمبرانو نه چې له دې څخه وړاندې تېر شوي وو کلکه وعده اخستې وه چې په محمد ﷺ به يې ايمان، په اسماني شرايعو کې يې تصديق، او ورڅخه يې د باغيانو پر ضد د ننګه کولو وعدې اخستې وې، ټولو پيغمبرانو دغه وعدې خپلو امتونو ته د امانت په ښه ډول رسولې وې.

د عائشې رضي الله عَنْهَا څخه روايت دی چې: کله چې الله رب کائنات د نبي کريم ﷺ دتکريم اراده وکړه، خپلو بندګانو ته يې د رحمت په نوم ورپېژندل غوښتل نو د نبوت د لومړي پړاوونو پيل يې د هغه په ښو او نېکو خوبونو ليدلو شروع کړ، چې هر څه به يې په خوب کې وليدل دسپين سهار په څېر به شته شول، ددغې برسېره ورته الله پاک ګوشه شيني هم غوره کړه، نبي ﷺ ته له ځان ځاني څخه هېڅ شی هم ډېر محبوب نه و.

عبدالملک بن عبدالله وايي: کله چې الله پاک د نبي ﷺ په رسالت د نازونې اراده وکړه او نږدې وه چې د نبوت پړاوه پيل شي، دا و چې د قضاء حاجت لپاره به کله هم له کور ووت، دومره لرې به ولاړ چې کورونه به ترې لرې پاتې شول، د مکې خوړونو، غرونو او ناوچو ته به ولاړ، دتګ په دوران کې به ورته هرې ګټې بوټې اوازونه کول چې (السلام عليک يا رسول الله).

نبي ﷺ به وړاندې، وروسته، ښی اړخ، کيڼ اړخ ته وکتل، له ګټو بوټو پرته به ورته نور هېڅ په نظر نه ورتلل.

د الله پاک د ارادې سره سم دغه حالت په نبي ﷺ باندې تر يو حده تېر شو، د حراء په غار کې د رمضان په مبارکې مياشت کې د الله پاک له پلوه جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ په وحي راغی[2].

(١) انجيل يوحنا: (١٥ / ٢٣ – ٢٦).
(٢) حراء له مکې څخه درې ميله فاصله کې لرې د غر نوم دی.

عبید بن عمیر وایي:

نبي کریم ﷺ به په هرکال کې یوه میاشت دحراء د غر په غار کې تېروله، په داسې حال کې چې قریش به په خپلو بوتانو راپراته وو، هغه به له بوتانو څخه د ځان ژغورنې په خاطر په غار کې عبادت کو، که به ورته هلته خوار او ناداره څوک راغی خواړه به یې هم ورته ورکول، له غار څخه چې به کله بېرته راستون شو، وړاندې له دې چې کور ته لاړ شي لومړی به کعبې ته راغی اووه یا زیات کرته به یې ترې طواف وکړ او بیا به کور ته ولاړ.

د عادت په توګه د رمضان د میاشت د بعثت په کال کې د تېر په څېر یې غار ته ګامونه پورته کړ، چونکه په دغې میاشت کې یې الله پاک د رسالت په دندې دګمارلو او ورته د سعادتمندانه درجې ورکولو اراده کړې وه، جبریل عَلَيْهِ السَّلَامُ ورته د الله پاک له پلوه وحي راوړه.

نبي ﷺ فرمایي: زه لا ویده وم چې جبریل عَلَيْهِ السَّلَامُ د ورېښمو په ټوټه کې نغښتلی کتاب راوړ، او راته یې وویل: ولوله. ما ورته وویل: څه ولولم[1]؟ هغه خپل ځان ته جوخت کړم، د زیات زور له کبله مې وانګیرول چې مرګ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم؟ هغه یو ځل بیا ځان ته جوخت ونیولم او دومره زور یې راکړ چې ما د ډېر زیات زور له کبله وانګیرول چې مرګ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم؟ هغه په دریم ځل بیا ځا نته دومره جوخت ونیولم او زور یې راکړ چې د ډېر زیات زور له کبله مې وانګیرول چې مرګ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم؟ هغه راته وویل: ووایه: ﴿ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ ١ خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِنۡ عَلَقٍ ٢ ٱقۡرَأۡ وَرَبُّكَ ٱلۡأَكۡرَمُ ٣ ٱلَّذِي عَلَّمَ بِٱلۡقَلَمِ ٤ عَلَّمَ ٱلۡإِنسَٰنَ مَا لَمۡ يَعۡلَمۡ﴾[2].

نبي ﷺ فرمایي: ما هم د امر مطابق دغه کلمات وویل، او بیا رانه هغه لاړ، چې له خوبه راببدار شوم او دغه کلمات مې ګویا که په زړه نویشته شوي وو.

بیا له غار څخه د باندې راووتم، د کور په لور روان شوم، نابېره مې تر غوږ شول: ای محمده! ته د الله استازی یې او زه جبریل یم.

خپل نظر مې د اسمان په لور پورته کړ څه ګورم چې جبریل عَلَيْهِ السَّلَامُ د اسمان په کنارو کې دی او راته وایي: ای محمده! ته د الله رسول یې او زه جبریل یم.

(۱) نور روایتونو کې راغلي چې لوستوال (لوستونکی) نه یم.
(۲) سورت علق: (۱–۵). ژباړه: ای محمده! د خپل هغه رب د نوم په برکت ولوله چې ټول مخلوقات یې پیداکړیدي، هغه رب چې د وینې له ټوټې څخه یې انسان پیداکړی دی، ولوله په داسې حال کې چې ستا رب کریم دی، هغه رب چې انسان ته یې هغه څه وښودل چې پرې نه پوهېده.

ځای پر ځای ودرېدم، وړاندې او وروسته له تګ څخه بې غوره شوم چې په هر لور مخ اړوم د جبریل عَلَيْهِ السَّلَامُ شکل اوصورت مې تر سترګو کیږي، زه لا هم هغه شان پخپل ځای میخ شوی وم چې وروسته او مخکې مې د حرکت هېڅ توان نه درلود، دډېر څنډ له کبله راپسې خدیجې رضي الله عَنْهَا خپل استازي د پلټنې لپاره د مکې د غرونو لوړو سرونو ته هم راستولي وو، اوبېرته هغې ته ستانه شوي وو، او زه پخپل حالت وم چې له ځای څخه د حرکت راپکې ساه نه وه.

کور ته له ډار او ترس نه ډک ستون شوم تر دې چې خدیجې رضي الله عَنْهَا ته مې ځان ورسو، او د هغې ورون ته کېناره شوم، هغې راڅخه وپوښتل: ابوالقاسم!! چرته وې؟ له دومره وخته مې درپسې خپل استازي هم دراستولي وو تر څو تا وګوري، د مکې غرونه رغونه یې درپسې لټولي وو خو ستا په لیدو نه وو توانېدلي او بېرته تش تور راستانه راغلل.

ما یې د پوښتنې په ځواب کې خپل د سترګو لیدلی حالت واورو.

هغې وویل: بې غمه شه د تره ځویه! په هغه ذات مې دې قسم وي چې د خدیجې دنفس واک یې په لاس کې دی، داسې بریښي چې ته به دې امت ته الهي استازی یې!!

خدیجه رضي الله عَنْهَا پاڅېده، خپل کالي یې د ځان پسې راونغښتل او ورقه بن نوفل چې د خدیجې رضي الله عَنْهَا دتره ځوی و او د نصرانیت په دین معتقد و، ددې ترڅنګ هغه د تورات اوانجیل پیاوړی عالم هم و، خدیجې رضي الله عَنْهَا ورته زما د سترګو ټول لیدلی حالت واورول او هغه یې پرې اګاه کړ.

ورقه بن نوفل ورته ویلي و: که ستا خبرې رښتیا هم دغسې وي لکه څنګه چې دې وویل نو په الله قسم چې دا ورته د وحي هغه ملائکه راغلې ده چې موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته به راتله[١] هرومرو به دا د دې امت پېغمبر وي، اوورته ووایه چې له سرښندنې کار واخله.

خدیجه رضي الله عَنْهَا د نبي کریم ﷺ حضور ته عرض شوه او د ورقه بن نوفل ټوله خبره یې ورته کټ مټ وکړه، ورځ د ورځو نه نبي کریم ﷺ له کعبې څخه طواف کو څه ګوري چې ورقه بن نوفل ورسره مخامخ شو، ورقه ورته وویل:

وراره! ته دې خپل لیدلي او اورېدلي حالت اړوند لږ ما ته بشپړ راپور راکړه.

نبي کریم ﷺ ورته ټول راپور ورکړ.

ورقه وویل: په رب لایزال مې دې قسم وي چې زما نفس یې په لاس کې دی ته به د دې

---

(١) سهیلي وايي: ورقه موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ ذکر کړ او عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ یې ذکر نه کړ سره له دې چې خپله نصراني هم و په دې خاطر چې نصرانیانو په عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ کې دنبوت عقیده نه ساتله چې ګنې جبریل عَلَيْهِ السَّلَامُ ورته وحي راوړله، بلکې هغوی د عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ باره کې ویل چې لاهوتي اقنوم د مسیح په ناسوتي اقنوم کې ننوتی دی، په دغه حلول کې نصرانیان خپلمنځي دیني اختلافات هم لري.

امت پیغمبر یې، تا ته د وحې هغه ملائک راغلې ده چې موسی عَلَیْهِ السَّلَامُ ته به راتله، ستا په دعوتې مشن کې به خلک تا تکذیبوي، تا ته به د زیان رسونې ټول زیار باسي، له کلې څخه به دې د ویستلو کوښښ کوي، ټول قوم به درسره مشت او ګرېوان کیږي، خو که تاسره د تاو تریخوالي وختونو ته زه ژوندی پاتې شم نو زه به د الله پاک د دین دومره مرستندویه جوړ شم چې اندازه یې الله پاک ته معلومه ده.

بیا ورقه بن نوفل سر راښکته کړ او د نبي کریم ﷺ سر یې ښکل کړ، له دې لړې وروسته نبي کریم ﷺ خپل کاله ته ستون شو.

د قرانکریم د نزول پیل

په نبي ﷺ باندې د قرانکریم د نزول لړې د رمضان په مبارکه میاشت کې پیل شوه، الله فرمایي: ﴿شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِیٓ أُنزِلَ فِیهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَبَیِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِ﴾[1].

او الله فرمایي: ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِی لَیۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ۝١ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا لَیۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ ۝٢ لَیۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ خَیۡرٞ مِّنۡ أَلۡفِ شَهۡرٖ ۝٣ تَنَزَّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِیهَا بِإِذۡنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمۡرٖ ۝٤ سَلَٰمٌ هِیَ حَتَّىٰ مَطۡلَعِ ٱلۡفَجۡرِ﴾[2].

الله پاک فرمایي: ﴿حمٓ ۝١ وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُبِینِ ۝٢ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِی لَیۡلَةٖ مُّبَٰرَكَةٍۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِینَ ۝٣ فِیهَا یُفۡرَقُ كُلُّ أَمۡرٍ حَكِیمٍ ۝٤ أَمۡرٗا مِّنۡ عِندِنَآۚ إِنَّا كُنَّا مُرۡسِلِینَ﴾[3].

او الله پاک فرمایي: ﴿إِن كُنتُمۡ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ وَمَآ أَنزَلۡنَا عَلَىٰ عَبۡدِنَا یَوۡمَ ٱلۡفُرۡقَانِ یَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَیۡءٖ قَدِیرٌ﴾[4].

او دغه ورځ د نبي کریم ﷺ او مشرکینو ترمنځ په بدر کې د مخامخ کیدو ورځ وه.

---

(۱) سورت بقره: (۱۸۵). ژباړه: رمضان هغه میاشت ده چې قرانکریم پکې نازل شوی دی چې د خلکو لپاره هدایت او وریکې داسې دلیلونه دي چې حق او باطل سره بیلوي.

(۲) سورت قدر: (۱-۵). ژباړه: مونږ قرانکریم د قدر په شپه نازل کړی دی، تا ته څه پته ده چې د قدر شپه څه شی ده؟ د قدر شپه د زرو میاشتو نه هم غوره ده، په دې شپه کې جبریل عَلَیْهِ السَّلَامُ او نور ملائکې د خپل رب په اجازه د هر حکم لپاره راښکته کیږي، د سبا تر ختو پورې دغه شپه له هر افته نه امان او سلامتیا ده.

(۳) سورت دخان: (۱-۵). ژباړه: حم، په دغه کتاب مې دې قسم وي چې دیني احکام ښکاره کونکی دی، مونږ دغه کتاب په برکتناکه شپه کې نازل کړی دی په یقین سره چې مونږ ویروونکي یو، په دغې شپه کې هر د حکمت کار بیلاوی شي، زمونږ له پلوه حکم دی په یقین سره چې مونږ استازي لیږدونکي یو.

(٤) سورت انفال: (٤١). ژباړه: که تاسو په الله او د هغه په هغې ایتونو ایمان لرئ چې مونږ پخپل بنده نازل کړي دي په هغه ورځ چې د حق او باطل ترمنځ فیصله کونکې وه، په هغه ورځ چې دواړه ډلې سره مخامخ شوې، او الله پاک په هر څه باندې قدرت لرونکی دی.

د خديجې رضي الله عَنْهَا اسلام

لومړۍ هستۍ خديجه رضي الله عَنْهَا وه چې په نبي کريم ﷺ يې ايمان راوړ، د الله پاک له پلوه په راوړې دين کې يې د هغه تصديق وکړ، هغه ناورين او زړه بوګنونکې سختۍ چې د نبي کريم ﷺ زړه به پکې مرئ ته راوښوت، يا به يې چا په ديني امورو کې تکذيب وکړ او هغه به پرې بې تابه شو، الله پاک به ورله ټول غمونه د خديجې رضي الله عَنْهَا ته په راتګ سره لاهو کړل، خديجې رضي الله عَنْهَا به ورته د سرښندنې، ډاډګېرنې، تصديق او ورته د دعوتي مشن په لړ کې د راپېښو ستونزو د اسانتياو پېغامونه ورکول، الله پاک دې په دواړو رحم وکړي.

نبي کريم ﷺ فرمايي: په دې راته امر کړی شوی دی چې خديجې رضي الله عَنْهَا ته په جنت کې د تراشل شوي ملغلرې څخه په جوړ شوي کور زېرې ورکړم، داسې کور چې هم به پر ارام وي، شور شرغب به پکې نه وي، او هم به پر امن وي ستړيا به پکې نه وي.

د وحې ځنډېدل

بيا تر يو حده د وحې راتګ وځنډېدل، دغې ځنډېدنې نبي کريم ﷺ ډېر زيات نا ارامه کړ، هغه و چې جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ ورته په سورت ضحی راتګ وکړ، الله پاک ورته په دې سورت کې سوګند پورته کوي چې د الله پېغمبره! الله پاک ته په ډېر قدر او احترام نازولی يې، اوسمهال نه الله پرېښی يې او نه يې درسره دښمني کړېده، الله پاک فرمايي: ﴿وَٱلضُّحَىٰ ۝١ وَٱلَّيۡلِ إِذَا سَجَىٰ ۝٢ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ۝٣ وَلَلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ لَّكَ مِنَ ٱلۡأُولَىٰ ۝٤ وَلَسَوۡفَ يُعۡطِيكَ رَبُّكَ فَتَرۡضَىٰٓ ۝٥ أَلَمۡ يَجِدۡكَ يَتِيمٗا فَـَٔاوَىٰ ۝٦ وَوَجَدَكَ ضَآلّٗا فَهَدَىٰ ۝٧ وَوَجَدَكَ عَآئِلٗا فَأَغۡنَىٰ ۝٨ فَأَمَّا ٱلۡيَتِيمَ فَلَا تَقۡهَرۡ ۝٩ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنۡهَرۡ ۝١٠ وَأَمَّا بِنِعۡمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثۡ﴾ (١)

له دې وروسته به نبي کريم ﷺ د الله پېرزوينې ځپل ځان او په خلکو چې الله ورته دی راستولی دی په پټه توګه هغو ته بيانولې چې نبي کريم ﷺ به ورڅخه ډاډمن و.

(١) سورت ضحی (١-١١). ژباړه: قسم په څاښت او قسم په شپه چې کله ښه توره شي، چې ته الله پرېښی نه يې او نه يې تاسره دښمني نيولې ده، او خامخا له دنيا څخه ستا لپاره اخرت ډېر غوره دی، او خامخا به تا ته ستا رب هغه څه درکړي چې ته به پرې خوشحاله شې، ايا ته يې يتيم نه وې موندلی چې ځای يې درته درکړ؟ او ته يې موندلی نه وې چې نه پوهېدې نو ښوونې يې درته وکړې؟ او فقير يې نه وې موندلی چې غني يې کړې؟ نو يتيم ته قهر مه کوه، او سوالګر مه رټه، او دخپل رب د نعمتونو بيان کوه.

لومړی اسلام ته غاړه اېښودونکي

هغه هستي چې په نبي کريم ﷺ يې ايمان راوړ، ورسره يې يو ځای لمونځ وکړ، د الله پاک له پلوه په راوړي شريعت کې يې د نبي ﷺ پوره اوبشپړه تصديق وکړ، علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ دی چې د ايمان راوړنې په مهال يې عمر لس کاله و.

چونکه الله پاک به د علي رضي الله عَنْهُ برخليک کې دغه سعادت ليکلی و چې قريش د وخت ناورينو او د رزق د کمښت ناسم حالتونو سره مشت ګريوان شول، ابوطالب چې د زيات اولاد او د ډېرو بچو څښتن و، او له بلې خوا يې لاس هم پراخه نه و تنګ دسته و، هغه هم د نورو په څېر د ارتزاقي توکو د کمښت په جال کې ونښت، نبي کريم ﷺ خپل تره عباس رضي الله عَنْهُ ته وويل: ای تره! د خوراکي او ارتزاقي موادو د کمښت په ستونزو کې ښکيل وګړي خو ته بهتر پېژنې، تر څو ابوطالب ته ور اوختې ستونزې خطا شي، لاس يې پراخه شي، بايد له بچو څخه يې يو زه او بل ته واخلې، تر څو ما او تا ورڅخه دغه وربار درون پېټی سپک کړو، عباس رضي الله عَنْهُ وويل: ډېره ښه ده، دواړه سره د ابوطالب په حضور کې عرض شول، او ورته يې وويل: مونږ غواړو چې خلکو ته د رسېدلې ستونزې د اسانتيا په خاطر چې ته هم پکې ښکيل يې - ستا څخه ستونزې تر يو حده دفع کړو، هغه ورته وويل: هو، ولې نه، عقيل راته پرېږدې او نوره ستاسو خوښه ده.

نبي کريم ﷺ ترې علي رضي الله عَنْهُ او عباس رضي الله عَنْهُ ترې جعفر رضي الله عَنْهُ له ځان سره سمبال کړل، تر دې چې نبي کريم ﷺ د بعثت او رسالت په پاکه مقدسه دنده وګمارل شو، نو علي رضي الله عَنْهُ يې ملګرتوب، پر هغه ايمان او د هغه پيروي يې نوره لا هم پسې کلکه کړه.

ځيني علماء ذکر کوي چې کله به هم د لمونځ وخت داخل شو، نبي کريم ﷺ به د مکې د غرونو ناونو ته وخوځېد، د ابوطالب نه په پټه توګه به ورسره علي رضي الله عَنْهُ هم ولاړ، د علي رضي الله عَنْهُ په ملګرتوب د هغه ټول ترونه او قوم ناخبره وو، دواړه به سره په شريکه د لمونځ عبادت تر پايه ورسوو او د ماښام له مخې به بېرته راستنېدل، د الله پاک د ارادې سره سم دغه عبادت تر ډېره دمه جريان ودرلود، يوه ورځ ابوطالب سره دواړه وليدل چې په لمونځ بوخت دي، سم دلاسه يې ورته وويل: وراره! دا کوم ديني شعائر دي چې پرې ومې ليدئ؟

هغه ورته وويل: ای تره! دا د الله پاک، د هغه د ملائکو، د هغه د ټولو پيغمبرانو، او زمونږ د پلار ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ دين دی، زه پرې الله پاک خلکو ته راستولی يم، دغې دين ته ستا

په رابلنې، ستا دغې دين ته غاړه کېښودنه او زما د نصيحت د منلو وياړ هم بايد لومړی ته ترلاسه کړې!!

ابوطالب وويل: وراره! د پلرونو او نيکونو څخه راپاتې دين نه په کناره کېدای نه شم، خو زما د ژوند تر پايه به د ديني مراسمو په انجامولو کې تا ته هېڅوک وچورلی هم تريو نه کړي.

په دوهم پړاو کې زيد بن حارثه بن شرحبيل بن کعب بن عبدالعزى اسلام راوړ.

حکيم بن حزام بن خويلد چې په شام کې يې غلامان اخستي وو، مکې ته راوستل چې يو هم وريکې زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُ و.

خديجه رضي الله عَنْهَا چې د حکيم بن حزام د پلاره له اړخه ترور او دغه مهال د نبي کريم ﷺ بي بي هم وه، د حکيم بن حزام کور ته لاړه، هغه ورته وويل: زماتروري! په دغې غلامانو کې دې چې هر يو غلام خوښ شو ځان سره يې بوځه.

د خديجې رضي الله عَنْهَا وريکې زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُ خوښ شو، خو چې کله نبي کريم ﷺ وليد له خديجې څخه يې د هديې په توګه وغوښت، د غوښتنې سره سم يې نبي کريم ﷺ ته ورکړ، د وحې د راتګ نه وړاندې نبي کريم ﷺ زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُ ازاد او په ځوی ولی يې ونيو.

په دريم پړاو کې (ابوبکر بن عثمان [ابوقحافه]) رضي الله عَنْهُ چې په عتيق يې شهرت درلود ايمان ته غاړه کېښوده، داسلام د راوړنې سره سم ابوبکر رضي الله عَنْهُ اسلام ښکاره او ورته يې د بلنې پيل هم وکړ.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې قوم ورته ډېر زيات ګران وو، او قوم ته خپله هم په لوړه کچه محبوب و، په نسبي لحاظ هم په قريشو کې نسبي او د قريشو په خير او شر ډېر ښه دانا انسان و، ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې خپله د پلورلو او پېرودلو سره مينه لرله، تر څنګ يې د زياتو نيکو اخلاقو اوانساني رويې څښتن هم و، د ابوبکر رضي الله عَنْهُ د علم او تجارت له کبله، د انساني پياوړي او منلي اخلاقو او د سمې ناستې پاستې او د نېک کردار له کبله به ورسره خپل قوم ناسته او ورسره مينه کوله، دی به هم پخپلو ناستو پاستو کې د ده په ګومان د باور وړ خلکو ته د اسلامي دعوت پرته نوره څه دنده نه ترسره کوله.

د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په دعوت باندې عثمان بن عفان، زبير بن العوام، عبدالرحمن بن عوف، سعد بن ابي وقاص، طلحة بن عبيدالله رضي الله عَنْهُمْ أَجْمَعِيْن اسلام ته غاړه کېښوده، دغې اتوو کسانو[۱] به په ټولنيزه توګه د لمونځ ادا کوله او د نبي کريم ﷺ تصديق به يې کوو.

له دغې څخه وروسته بيا د مسلمانانو شمېره ورځ تر بله زياتېده، ابوعبيده بن الجراح، ابو

(۱) لکه علي او زيد بن حارثه او ابوبکر رضي الله عَنْهُ او نور هغه خلک چې د دې په لاس يې ايمان راوړی وو.

سلمة بن عبدالاسد، ارقم بن ابي الارقم[۱]، عثمان ن مظعون، او د دې ورونه قدامه بن مظعون او عبدالله بن مظعون، عبيدة بن الحارث، سعيد بن زيد بن عمرو او د هغه بې بي فاطمة بنت الخطاب د عمر رضي الله عَنْهُ خور، اسماء بنت ابي بكر، عائشه بنت ابي بكر، چې لا دغه مهال وړه وه، خباب بن الارت، عمير بن ابي وقاص، عبدالله بن مسعود، مسعود بن القارئ، سليط بن عمرو، عياش بن ابی ربيعه، او د عياش بې بي اسماء بنت سلامة، خنيس بن حذافه، عامر بن ربيعه، عبدالله بن جحش، او د عبدالله ورور ابو احمد، جعفر بن ابي طالب، او د جعفر بې بي اسماء بنت عميس، حاطب بن الحارث، او د حاطب بې بي فاطمة بنت مجلل، او د حاطب ورور حطاب بن الحارث، او د حطاب بې بي فکيهه بنت يسار، معمر بن الحارث، سائب بن عثمان بن مظعون، مطلب بن ازهر، او د مطلب بې بي رمله بنت ابي عوف، نعيم بن عبدالله چې په نحام يې شهرت درلود، عامر بن فهيرة، خالد بن سعيد بن العاص، د خالد بې بي امينه بنت خلف، خاطب بن عمرو، ابو حذيفه بن عتبه بن ربيعه، واقد بن عبدالله، د بکير بن عبدياليل زامن هر يو خالد، عامر، اياس، عمار بن ياسر، صهيب بن سنان رومي[۲] رضي الله عَنْهُمْ د اسلام پاک مقدس او مبارک دين ته په خوشحاله خوشحالۍ غاړه کېښوده.

په ښکاره توګه اسلام ته رابلنه

له تېر پړاو څخه وروسته په اسلام کې نارينه او زنانه په ډلو ډلو ننوتل، په دې پړاو کې د مکې په ټول قلمرو کې د اسلام نوم زمزمه کېده.

نبي کريم ﷺ ته الله پاک په راستولي دين د ښکاره دعوت او څرګندولو د پيل امر وکړ.

نبي کريم ﷺ ته الله پاک راستولی دين درې کاله په پټ او سرّي دعوت مخ په وړاندې بوت، تر دې چې الله ورته د دې ايت په نزول د جهري دعوت امر وکړ ﴿فَٱصۡدَعۡ بِمَا تُؤۡمَرُ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡمُشۡرِكِينَ﴾[۳].

او الله پاک ورته و فرمايل: ﴿وَأَنذِرۡ عَشِيرَتَكَ ٱلۡأَقۡرَبِينَ ۝٢١٤ وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾[٤].

(۱) په مکه کې نبي کريم ﷺ د دې صحابي په کور کې اسلام ته پټه بلنه پيل کړه چې په صفا کې يې موقعيت درلود، چې کله د عمر رضي الله عَنْهُ په ايمان راوړنې شمېره څلوېښتو ته ورسېده، بهر راووتل.

(۲) صهيب رضي الله عَنْهُ په اصل کې خپله عربي دی خو روميانو د کوچنيتوب په مهال غلام کړی و، هلته په بنو کلب کې يو سړي واخست او ازاد يې کړ، حديث کې هم راځي (صُهَيْب سَابِقُ الرُّومِ) د روم لومړنی مسلمان صهيب دی. هيره دې نه وي چې حديث مرسل دی.

(۳) سورت حجر: (٩٤). ژباړه: تا ته چې په څه امر کېږي هغه ښکاره کړه، او له مشرکانو نه مخ واړوه.

(٤) سورت شعراء: (٢١٤-٢١٥). ژباړه: خپل نږدې خپل خپلوان وېروه، او کوم مومنان چې دي پيروي کوي ورته

د مخکنۍ عادت سره سم نبي کریم ﷺ یوه ورځ د خپلو ملګرو په شمول د مکې د غرونو په ناونو کې لمونځونه ادا کول و د مشرکانو له پلوه څو نفرو مسلمانان د عبادت د ادا کولو په مهال ولیدل، دغه عبادت یې له سترګو بدي راغی تر دې چې له کړو نسکورو نه وروسته یې مسلمانانو ته د شخړې او راپرزولو لاسونه اوږده کړل، سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ وړپکې یو مشرک داوښ د ژامې په غاښ ووهو او په سر یې ټپي کړ او وینه ورڅخه روانه شوه، لومړی سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ دی چې په اسلام کې یې له مشرک څخه وینه بهولې ده.

نبي کریم ﷺ چې کله هم اسلام ته ښکاره بلنه پیل کړه، تر هغه ورته خپل قوم په بده ونه کتل چې تر څو یې د هغوی باطل معبودان په واز کومې او په ډېرې اتلولۍ سره په حقیقي نیمګړتیاو یاد کړل، د نبي کریم ﷺ د دعوت سره دغه ګړۍ مشرکانو د خپلو معبودانو په تایید کې د نکارت، حسد او عداوت او د تربګنۍ لمحات پیل کړل، د مسلمانانو پر خلاف یې سخت غبرګون وښود، ډېر کم او د ګوتو په شمېر مسلمانان وو چې د اسلام د پټ ساتلو له کبله د مشرکانو له زیان څخه په امان کې وو.

ابو طالب چې د نبي کریم ﷺ خپل شقیق تره دی، د مسلمانانو د ربړولو د لړې پیل پرې بده اغېزه وکړه، د اسلام منلو پرته یې د نبي کریم ﷺ دفاع او محافظت، او د هغه د دعوت تایید په ډاګه کړ، کله چې قریش وپوهېدل چې ابوطالب اګر که اسلام ته غاړه هم نه ږدي او نه به یې کیږدي خو دغې ستونزمنو حالتونو یې د نبي ﷺ او د هغه د ملګرو په اړه زړه نرم او د دلسوزۍ اظهار کوي، او د محاکمې لپاره یې مونږ ته هیڅکله هم په لاس نه راکوي، د یو وفد په شکل د ابو طالب په حضور کې عارض شول او ورته یې وویل: قدرمند ابوطالبه! ته ډېر ښه پوهېږې چې ستا وراره زمونږ معبودانو ته کنځاوې کوي، زمونږ دین نیمګړی بولي، زمونږ د بچو او په ځانګړي توګه د ځوانانو ذهن او فکر تخریبوي، زمونږ پلرونه او نیکونه ته بې لارې او خطا شوي وايي، یا خو دا چې د وراره د ژبې واګې دې په خپلې ولقه کې راوله، او یا زمونږ او د هغه له منځ څخه په کناره شه تر څو مونږ او هغوی سره پوهه شو.

ابوطالب ورته ډېرې ښې خبرې وکړې او په شریفانه انداز یې د هغوی پوښتنې ځواب کړې، تر دې چې د مشرکانو وفد ستون شو.

نبي کریم ﷺ هم هغسې خپل دین ته دعوت په ځرګند ډول بې له کوم ځنډ څخه په زیاته چټکې سره روان کړی و، تر دې چې خبره سره ټچپلو کې بدله شوه، خلکو له یو بل سره تربګنې او کینه شروع کړه، او له یو بل څخه په جدایۍ او خپلولۍ شکولو هم رضا او خوښ شول.

قریش سره ټچپل منځ کې د نبي کریم ﷺ د کلکې مقابلې شعارونه زمزمه کول، او یو بل به یې ورسره په مقابلې کولو هم ناز وو.

خپل ارځ ټیټ کړه.

قریش یو ځل بیا د ابو طالب په حضور کې عارض شول، او ورته یې وویل: په موږ کې ته د ډېر عمر، د قدر او احترام، او د لوړې رتبې څښتن یې، په مخکنۍ ناسته کې مو درته وړاندېز وکړ چې وراره دې له موږ څخه په قابو کې راوله، تر وسه دې وراره له موږ څخه قابو نه کړ.

له دې څخه وروسته لوړه په رب لا یزال چې زموږ د ځواني طبقې د ذهنيت په تخريب او پلرونو ته کنځاوې نه شو زغملای، زموږ معبودان په نېمګړتياو يادولو باندې نور موږ هم له قابو څخه وتلي يو.

يا خو دا چې له دې وروسته دې د وراره د ژبې مهار تر ولکې لاندې راوله، او يا هم د وراره په شمول دې ټوله کورنۍ د غوښې پرېکړې په خاطر د جنګ مېدان ته راوباسه، تر څو يوه ډله تر اخره د مرګ او ځاني زيان له پړاو څخه ووځي.

د خبرو د اورېدو سره سم ابو طالب د نبي کريم ﷺ پسې استازی واستو چې پخپل ځان او ما باندې نور ورحمېږه، ستا اړوند راته قريشو دغسې کړې نسکورې او لوړې ژورې وويلې، د ستونزو سترياو په حالت مې نور مه مجبوروه چې سربښندنه يې زما له توانه بهر ده.

د خبرو د اورېدو سره سم نبي کريم ﷺ ګومان وکړ چې شايد کاکا يې قريشو ته لاس په لاس ورسپاري، تر دې وروسته ورسره کېدای شي د مرستې لاس وا نه اړوي، هغه ته داسې وبرېښېدل چې کاکا يې نور د مزيد کومک توان نه لري.

نبي ﷺ ورته وويل: ای کاکا! لوړه په رب کائنات.. که لمر راته په ښي لاس او سپوږمۍ راته په کيڼ لاس کې کېږدي، تر هغه پورې اسلام ته دعوت نه پرېږدم چې يا خو داسلام پلوشې خپرې شي او يا يې زه په دعوت کې په مرګ او مړينه قرباني شم.

بيا ترې نبي کريم ﷺ په ژړا روان شو.

ابوطالب پرې غږ پورته کړ چې وراره! لږ خوا ته مې راشه! نبي ﷺ ورته رانږدې شو، ابو طالب ورته وويل: پورته شه او چې اسلامي دين په دعوت کې درته څنګه اسلوب پسند وي په کار يې واچوه، هېڅکله دې مرګ ژوبلې ته نه شم ورکولی.

قريش چې کله وپوهېدل چې ابوطالب ورته کله هم نبي کريم ﷺ په لاس نه ورکوي، د ابوطالب سره يې د دښمنۍ او ورسره د مړي ژوندي په پرېښودلو سره يوه خوله شول.

د بيا ځل لپاره يې ورته عمارة بن الوليد واستو او ورته يې په يو اواز وويل: عمارة بن الوليد چې په ګردو قريشو کې د ډول ډال او د ښکلا، د زور او زبردستۍ په باب کې نظير نه لري، تا ته به يې د نبي کريم ﷺ په بدل کې په ځوي ولۍ درکړو، او ستا وراره راته وسپاره چې ستا او

ستا د پلرونو د پاتې دين کلک مخالفت کوي، له بلې نګا نه يې د قريشو د قوم او قبيلې زور او ځواک هم اوبه کړ، د نوي راټوکېدلي نسل ذهنيت يې په بل پلو رهی کړ، مونږ ته راکړه ترڅو يې مونږ مړ کړو، سړی به د سړي په بدل کې واخلې.

ابو طالب ورته ووېل: ډېره بده او ناوړه خبره مو وکړه، تاسو به راته خپل بچی په دې خاطر راکوئ چې ستاسو لپاره ورته وده ورکړم او خپل ځوی به تاسو ته د وژنې لپاره درسپارم!! په الله قسم چې دغه کار خو به هېڅکله هم ونه کړم.

مطعم بن عدي ووېل: ابو طالبه! په رښتيا هم چې خلکو درته ډېره ښه خبره وکړه او نېکه مشوره يې درکړه، په دغې کار سره ټول قوم تا د درپېښې ستونزې څخه خلاصوي، خو های های ته هېڅ خبره هم نه منې!

ابوطالب ورته ووېل: لوړه په رب لايزال چې سمه دمه مشوره يې نه ده راکړې، ته او ټول قوم خو ما ته د رسوايۍ او د شرم او عار پېټی راپه سروئ، ولاړ شئ خپل چل ول او زور ځواک مو وازموئ.

د مشرکينو دغه جرګه هم دړې وړې او رېز مرېز شوه، د خونړيزو معرکو او د ژبو تاو ترېخوالي له ډېر څخه د انتقام او بېرته د کافر کېدنې نامراده هيلې راپورته کړې، قوم سره پخپل منځ کې نږدې د تورو او ډانګ په خوله خبرې پيل کړې وې.

خپل منځ کې سره مشرکانو يو بل په دې وهڅول چې بايد هر يو بايد له خپلې قبيلې څخه مسلمان شوي وګړي د ربړونو او ځورونو له لارې بېرته مخکني دريځ ته را په شا کړي، خو الله پاک له دغې دردونکي لړي څخه نبي کريم ﷺ د خپل تره ابوطالب په وجه بچ اوسالم پاتې کړ.

د نبي کريم ﷺ پر ضد د قريشو څغلنده لړې چې کله هم د ابوطالب تر سترګو شوه، بنوهاشم او بنو مطلب يې د خپل ځان په تاييد کې د نبي ﷺ د ناخوشګوارو مصيبوتو د لړې څخه د بچ کولو غوښتنه وکړه، هغه وو چې ټول يې د دفاع لپاره ترڅنګ ودرېدل، او د لوی اسلامي دښمن ابو لهب پرته يې نورو ټولو غوښتنه قبوله کړه.

د قرانکريم اړوند د وليد بن مغيره دريځ

وليد بن مغيره چې په قريشو کې د زيات عمر څښتن و، د قريشو مشرتابه طبقه خلک يې ځان ته راغونډ کړل، او ورته يې ووېل: دا چې وسمهال د حج دوران رانږدې شو، شايد د عربو

د قبيلو خيل خيل ډلې خلک مکې ته راشي، د هغوی له راتګ څخه وړاندې هغوی ټځپله د نبي کريم ﷺ اړوند ټولې خبرې او د نبوت دعوه اورېدلې ده، ځکه له دې چې د مکې داخل ته دغه قبيلې او کورنۍ راننوځي، د نبي ﷺ په هکله سره خبره يوه کړئ، تر څو راغلو خلکو ته ستاسو خبرې د يو بل تکذيب ونه کړي، او يا هم سره خبرې خپل منځنی تضاد ونه لري.

ټولو ورته وويل: د نبي ﷺ پر ضد د يکجهتۍ لپاره ته راته دريځ غوره کړه.

وليد بن مغيره وويل: نا بلکې تاسو يې غوره کړئ او زه به يې اورم.

هغوی وويل: ټول به وايو چې دا کاهن دی.

وليد وويل: کاهن ويل وورته درست نه دي، مونږ کاهنان ليدلي دي، قران نه د هغوی د ګنګوسي په څېر دی او نه يې د سجعې په څېر.

هغوی وويل: بايد بيا ورته ليونی ووايو.

وليد: ليونی ويل ورته هم سم نه برېښي، مونږ ليونيان ليدلي دي، قراني اسلوب نه خو وسوسې ته ورتوالی لري، او نه پاګلتوب باسري ده.

هغوی وويل: راغلو خلکو ته به يې په شاعر و نوموو.

وليد وويل: شاعر هم نه دی، د شعرونو ټول ډولونه مونږ پېژنو، قران د شعر يوه نوعه هم نه ده.

قريشو وويل: ساحر به يې وبولو!

وليد وويل: ساحر ويل ورته هم کږه خبره ده، مونږ د ساحرانو سحر، دم دورهې او د هغوی چوپ شوپ ليدلی او اورېدلی دی، سحر هم نه دی.

قريشو وويل: ابوعبدالشمس!! څه بايد ورته ووېل شي؟

وليد: قسم په الله چې خبرې يې خوږې او شکرې دي، ګويا که اصل يې د کجوري تنه ده، او څانګې يې مېوه دارې دي، که راروانو حاجيانو ته مو د قران اړوند هر څه ووېل، هغوی پوهيږي چې ستاسو خبرې هيڅ بنسټ نه لري.

چونکه جادو ورته ويل نږدې خبره ده چې قران وورور له ورور نه، له قوم نه، له کورنۍ نه، او حق له ښځې څخه په بله روانوي.

له دغې غونډې وروسته خواره واره شول او د خلکو په ټولنيز تګ ځايونو کې کښېناستل او حج ته راروانې قافلې به يې د محمد ﷺ او د هغه له اسماني دين څخه زړه توري کول، او په ځان ژغورنې به يې ورڅخه هر حاجي هڅوو.

هغه و چې د وليد بن مغيره په باره کې الله پاک دا ايتونه نازل کړل: ﴿ذَرۡنِي وَمَنۡ خَلَقۡتُ وَحِيدٗا ١١ وَجَعَلۡتُ لَهُۥ مَالٗا مَّمۡدُودٗا ١٢ وَبَنِينَ شُهُودٗا ١٣ وَمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمۡهِيدٗا﴾[1].

وليد ورزده کړې مفکوره به دغې ګمارل شوو خلکو د وخت حاجيانو ته وروړاندې کوله او د حج په دغې موسم کې په ټوله عربي نړۍ کې د نبي کريم ﷺ او د هغه دعوت زيات شهرت تر لاسه کړ.

نبي ﷺ ته د قريشو زيان رسونه

د نبي کريم ﷺ او د قريشو تر منځ د اسلامي دعوت پر خلاف رامنځ ته شوی اخ او ډب لا مخ په زياتېدو و، قريشو د مزيد تخريب لپاره خپل نوي راټوکيدلي ځوانان د نبي ﷺ او د مسلمانانو پسې د خندا بقاء، د اذيت او زيان رسوني لړې په تونډولو نور هم و هڅول، د خنداګانو ترڅنګ به يې په نبي ﷺ د ساحر، کاهن، ليوني، او د شاعر اوازونه کول.

د قريشو پخپل کفر او دريځ کلک مقاومت او په اسلامي دين باندې بې بنسټه تور لګولو د نبي ﷺ د هغوی په بوتانو د عيب لګوني په مهم کې هېڅ سستوالی رانه وست.

عبدالله بن عمرو بن العاص وايي:

د حجر اسود سره نږدې د قريشو مشرتابه ټول راغونډ شوي وو، زه هم ورغلم، خپل منځ کې يې سره نبي ﷺ راياد کړ چې د دې سړي د دين په راوړنې خو مونږ دومره صبر او زغم هېڅ چرته او هېڅ چا ته نه دی کړی، زمونږ ځوانه طبقه يې بې لارې کړل، زمونږ ټول معبودان يې په ډېرو بدو ردو ياد کړل، په رښتيا هم چې له ډېر زغم څخه مو کار واخست.

هغوی لا په خبرو اترو بوخت وو چې نبي کريم ﷺ نابېره د کعبې په لور راغی، حجر اسود يې ښکل کړ، له کعبې څخه يې طواف پيل کړ خو چې د ناستو خلکو په مجلس کله هم تېرېده ټولو ورته ردې بدې وويلې.

عبدالله بن عمرو بن العاص وايي:

ما يې په مخ کې د خفګان اثرات وليدل.

د دوهم ځل لپاره چې د طواف په حالت کې بيا په مجلس تېرېده بيا يې ورته ردې بدې وويلې، ما يې په مخ د بدو خبرو اثرات بيا وليدل، د دريم ځل لپاره يې ورته بيا ردې بدې

(۱) سورت مدثر: (۱۱–۱٤) ژباړه: ما او هغه سړه پرېږده چې ځانله مې پيدا کړی دی، او ډېر مال او دولت مې هم ورکړی دی، حاضر (شته) بچي مې هم ورکړي دي، او ډېره پراخي مې پرې راوستې ده.

وويلې، هغه ورته ودرېد او ورته يې وويل: په هغه رب مې دې قسم وي چې زما روح يې په لاس کې ده، تاسو ته مې ذبحه[1] (حلالکه) راوړېده.

د دې خبرې د اورېدو سره سم ټول داسې چوپ چاپ او ټيټ سرونه کښېناستل ګويا که په سرونو يې مارغان ناست دي.

هغه خلک چې چا ورته په اذيت رسونه کې نازيبا او ناوړه کلمات استعمالول، دغه مهال يې د نبي ﷺ د غصې د ټيټولو لپاره ښايسته او له سړيتوب ډک کلمات وړاندې کړل، تر دې چې زيان رسونکو قريشو ورته خپله ويل چې: ابو القاسم! څه خير دی، لوړه په خداى چې ته هيڅ جاهل نه يې.

د نن په څېر سبا سره بيا راټول شول، زه هم ورسره ناست وم خپل منځ کې يې سره وويل: پرون مو ځان هم بې عزته کړ او هغه مو هم په خبرو غصه کړ، هغه چې د غصې په حالت کې تاسو په بده لهجه ياد کړئ ولې مو پرېښود؟!!

څه ګوري چې نبي کريم ﷺ بيا راغی، ټولو پرې لکه د يو سړي په شان د زبان درازۍ دروازه ېرته کړه، څلور اړخه ترې ودرېدل او ورته يې وويل: هغه زمونږ په معبودانو او دين باندې د نيمګړتياو تورونه ته لګوې؟

نبي ﷺ ورته وويل: هو، هغه زه يم.

عبدالله بن عمرو بن العاص وايي: يو مې وليد چې له ګرېوانه يې ونيو، دا چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ يې شا ته ولاړ و، په ژړا کې يې ورته وويل: ﴿أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ ٱللَّهُ﴾[2] له دې لرې وروسته ترې ټول قريش ېرته ستانه شول.

نبي کريم ﷺ ته دا د قريشو د زيان رسونې او تکليفولو هغه درمند حالت و چې ما پخپلو سترګو ورڅخه بل درمند حالت نه و ليدلی.

د حمزه رضي الله عَنْهُ اسلام

د بنو اسلم له قبيلې څخه راته يو هوښيار او عقلمند مسلمان د حمزه رضي الله عَنْهُ د اسلام اړوند وويل:

د صفا په مقام کې ابوجهل نبي کريم ﷺ ته سپورې ستغې وويلې، د نبي کريم ﷺ په ر اورې اسلامي شريعت يې د نيمګړتياو او حيوانيت تورونه پورې کړ، هغه څه يې ورته وويل

(١) د هلاکت نه کنايه ده، معنی: که دين ونه منئ هلاک به شئ.
(٢) سورت غافر: (٢٨). ژباړه: ايا تاسو داسې څوک وژنئ چې وايي زما رب الله دی؟

چې نبي کريم ﷺ پرې ډېر بې دمه او خفه شو، خو نبي کريم ﷺ ورته هېڅ هم ونه ويل، د ابوجهل ټولې سپکې سپورې د عبدالله بن جدعان وينځې واورېدې، ابوجهل د خپل ناپاکه مهم وروسته کعبې ته نژدې د قريشو په غونډه کې شامل شو.

حمزه رضي الله عَنْهُ چې د ظلم پر ضد غچ اخستنه کې خورا مشهور و، او په قريشو کې هم باعزته او قوي نوی تازه ځوان و، له ښکار څخه د راستنېدو په حالت کې توره او لينده يې هم هغسې په ګرېوان ځړولې وه، چې کله به هم له ښکار څخه راستون شو نو د قريشو د مجلسونو حضور او حال احوال به يې اخستل، نبي کريم ﷺ دغه مهال بېرته کور ته ستون شوی و، خو د حمزه رضي الله عَنْهُ لومړی ليدنه او کتنه د عبدالله بن جدعان د وينځې سره وشوه، هغې ورته وويل: ای ابو عماره! ستا له راتګ څخه لږ څه وړاندې ابو الحکم[1] ستا وراره محمد ﷺ ته سپکې سپورې او کنځاوې وکړې، هغه دلته ناست و، او ابو الحکم يې په دين او شريعت تورونه او الزامونه ولګول، او ستا وراره ورته هېڅ هم ونه ويل، د پوره خاموشتيا په حالت کې کور ته ستون شو.

چونکه الله پاک د حمزه رضي الله عَنْهُ د کرامت او اسلام قبلولو اراده کړېوه (وينو يې د انتقام الهام پورته کړ، غضب او غصې يې رنګ تغير او بدل کړ) له روغ بر لپاره د هېڅ چا سره ونه درېد او نه تم شو، تر څو ځان ابو جهل ته ورسوي او انتقام ترې واخلي.

حمزه رضي الله عَنْهُ مسجد ته ننوت، څه ګوري چې ابو جهل د بنو مخزوم په مجلس کې په عزت سره ناست دی، دی په اس سپور د ابو جهل په سر ودرېد او سر يې ورله په ډال پرهار پرهار کړ (په لوړ ويرونکي اواز يې ورته) وويل: ته محمد ته کنځاوې کوې او حالانکه زه يې په دين کلک ولاړ يم، که رښتيا درېکې غيرت وي له ما څخه دې د سر د پرهارونو بدل واخله.

د بنو مخزوم حاضرين د حمزه رضي الله عَنْهُ خوا ته د انتقام اخستنې لپاره ورپورته شول، ابو جهل ورته وويل: ابو عماره پرېږدئ، خير دی ما يې هم وراره ته ډېرې ناروا سپکې سپورې ويلي دي، دا جريان د حمزه رضي الله عَنْهُ لپاره د نبي کريم ﷺ په پېروۍ تمام شو.

د حمزه رضي الله عَنْهُ اسلام راوړنې جريان چې کله د قريشو غوږونه وسکوندل، قريش وپوهېدل چې وس محمد ﷺ په مکه کې په قوت پياوړی شو، هغه و چې په زيان رسونې کې ورته څه نا څه نه بلکې ډېر خفت راغی.

د نبي کريم ﷺ په راوړي شريعت کې د عتبه بن ربيعه فيصله

زه داسې خبر شوی يم چې:

(۱) ابو الحکم د ابوجهل اسم کنيه وه، او خپل نوم يې عمرو بن هشام بن مغيره بن عبدالله بن عمر بن مخزوم دی.

عتبه بن ربيعه چې يو مشرتابه و، يوه ورځ د قريشو په مجلس کې ناست و، او ويويل -دغه مهال نبي کريم ﷺ هم په مسجد کې يواځې ناست و- زه د محمد ﷺ سره کېنم، خبرې اترې ورسره کوم، کېداى شي څه خبرې ومني، که څه يې خوښ ورته به يې ورکړو، ګټه به دا وکړو چې زمونږ معبودان به په سپکه نه يادوي.

عتبه دا خبرې هله وکړې چې حمزه رضي الله عَنْهُ په اسلام مشرف شوى و، ورځ تر بلې هم د مسلمانانو شمېر مخ په زياتېدو وه.

ټولو قريشو ورته په يو اواز وويل: ولې نه، ورشه، د روغې جوړې اړوند ورسره خبرې تبادله کړه.

عتبه بن ربيعه يې تر څنګ کښېناست او ورته يې کړه:

-: وراره: په قريشو کې ستا نسبي مکانت او نور عزت او شرف ته ښه پېژنې، له دغې وروسته تا په خپل قوم کې د داسې دين د بالاترۍ اواز پورته کړ چې د هغوى يو والى دې پرې درې ورې کړ، د هغوى نو شده ځوانان دې بې لارې او بې زاره کړل، د هغو په پلرونو دې تورونه پورې کړ، د نېکې پايلې په خاطر درسره يو څه مذاکرات او درسره خيالات تبادله کوم، کېداى شي ځېنې هغه شيان چې زه يې درته وس يادونه کوم ته يې ومنې او روغې ته سره ورسېږو.

-: نبي کريم ﷺ وويل: تا ته متوجه يم خبرې دې کوه.

-: عتبه: زما ګرانه وراره!

-: که ستا له دغې دين راوړنې څخه موخه دا وي چې له مونږ څخه زمونږ شتمنې واخلې تر ځو په مونږ لوى شتمن شمېر شې هم تيار يو، کولاى شو چې خپله شتمنې درته راغونډه کړو.

-: که مشرې غواړې تا به مونږ د خپلو ځانونو واکدار کړو، ستا سره د خبرې شريکېدو پرته به مونږ هېڅ راز غوڅه پرېکړه نه کوو.

-: که باچاهي غواړې سر د نن نه ته زمونږ ټولواک يې.

-: يا هغه پېرې چې تا ته دغه دين درزده کوي، او ته يې د شړلو هېڅ توان نه لرې، ستا د صحتمندۍ تر اخرې سحنې پورې به مونږ خپلو مالونو او شتمنيو ستا تداوي وکړو، کله ناکله پېرى په انسان ډېر زور اور وي نو تداوي يې هم کېداى شي.

عتبه خپلې خبرې تر پايه ورسولې او نبي کريم ﷺ ورته غوږ اېښى و، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ابو الوليد: ته له خپلو خبرو څخه وزګار شوې؟

عتبه: هو.

نبي ﷺ ورته وويل: وس يې له ما څخه هم واوره.

عتبه: سمه ده، وايه.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: ﴿حمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلٞ مِّنَ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٢﴾ كِتَٰبٞ فُصِّلَتۡ ءَايَٰتُهُۥ قُرۡءَانًا عَرَبِيّٗا لِّقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ﴿٣﴾ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗا فَأَعۡرَضَ أَكۡثَرُهُمۡ فَهُمۡ لَا يَسۡمَعُونَ ﴿٤﴾ وَقَالُواْ قُلُوبُنَا فِيٓ أَكِنَّةٖ مِّمَّا تَدۡعُونَآ إِلَيۡهِ وَفِيٓ ءَاذَانِنَا وَقۡرٞ وَمِنۢ بَيۡنِنَا وَبَيۡنِكَ حِجَابٞ فَٱعۡمَلۡ إِنَّنَا عَٰمِلُونَ﴾[1]، یو ه حصه يې ورته واوروله، عتبه د نبي ﷺ خخه د سورت په اورېدو سره شاته لاسونو ته تکيه شو او غوږ يې کېښود، سورت کې سجدې ته په رسېدو نبي ﷺ سجده وکړه، بیا يې ورته وويل: ایتونه خو دې واورېدل!! وس ته او ستا ضمير!!

عتبه له اورېدو وروسته د ملګرو په لور رهی شو، ملګرو يې سره پخپل منځ کې وويل: لوړه په رب کریم چې ابوالولید چې څنګه تللی و هغسې رانغی، خو چې کله ورسره کښېناست، ټولو ورته وويل: ابو الولید! ولې؟ څه دروشول؟

عتبه وويل: قسم په الله چې دغسې خبرې مې هېڅ چرته نه وې اورېدلې، او نه مې لیدلي وې!! ای قریشو! قسم په الله چې دغه قران نه سحر دی، نه شاعري ده، او نه کهانت دی، خبره مې ومنئ چې نور د دغه پېغمبر او ديني شعائرو ترمنځ يې مانع واقع نه شئ، ما چې ترې څه واورېدل خامخا او هرومرو لوی شان او لوړ عظمت لري، خبره يې ومنئ، که نور عربان يې مد مقابل شول، ستاسو پرته به د بل چا په لاس ومري او که په نورو عربانو برلاسی شو نو د دې زور ځواک به ستاسو زور ځواک وي، د دې عزت او نېکمرغي به ستاسو عزت او نیمکرغي وي.

قریشو وويل: لکه چې ته يې هم د ژبې د تاثیر لاندې راوستې!!

عتبه: نوره ستاسو خوښه چې څه کوئ خو زما مشوره همدغه ده.

د نبي کریم ﷺ او قریشو مشرتابه وو ترمنځ په لویه کچه مذاکرات

چونکه اسلام ورځ تر بلې پیاوړی کېده، نشر اشاعت يې په ډېره چټکۍ سره روان و، سړي او ښځې معلوم نه وو خو اسلام ته يې ربښتني غاړه ورکوله، قریشو چې د چا په بند او ازار توان درلود هغوی يې بندیان او یا هم ازار کړل.

بیا د قریشو د قبیلې ټول مشرتابه لکه: عتبه بن ربیعه، شیبه بن ربیعه، ابو سفیان بن حرب،

(۱) سورت فصلت: (۱–۵) ژباړه: حم، دا کتاب د نهایت زیات او بې اندازه ښښونکي ذات له پلوه نازل شوی دی، داسې کتاب دی چې ایتونه يې په نهایت زیات تفصیل سره بیان شوي دي، په عربي کې دی خو د هغه قوم لپاره چې پوهیږي، دا کتاب زیرې او ویره ورکونکی دی، له کافرانو څخه مخ واړوه دوی زیاتره خبره نه اوري، دوی وايي زمونږ زړونه په پردو کې دي له هغه څه نه چې ته مو ورته رابلې...

نضر بن الحارث، ابو البختري بن هشام، اسود بن عبدالمطلب، زمعة بن اسود، ولید بن مغیره، ابو جهل بن هشام، عبدالله بن ابي امیه، عاص بن وائل، نبیه بن الحجاج، منبه بن الحجاج، امیة بن خلف د لمر پرېوتو وروسته د کعبې تر څنګ راغونډ شول، او خپلمنځي خبرې یې شروع کړې چې تاسو محمد ﷺ ته یو څل بیا استازی واستوئ، د بیا څل لپاره ورسره خبرې اترې وکړئ، په دې خاطر که بیا کومه ناخوشګواره پېښه رامنځ ته شي تاسو به معذور وګڼل شئ.

د لومړي څل لپاره یې ورپسې استازی ولیږدوو چې د قریشو ټول معزز هستۍ درته د مذاکراتو لپاره دعوت درکوي او راشه، نبي کریم ﷺ له ځنډ پرته په ډېره چټکۍ راغی، هغه داسې اټکل کړل چې ګنې کېدای شي هغوی ټول اسلام ته د غاړې ورکولو اراده کړې وي او نور له سرغړونې څخه په ډډه خوښ دي.

نبي کریم ﷺ د دغو مشرانو اسلام د ترخو شیبو لحظات تېرول تر څو له ضرر او زیان څخه یې نور په کناره شي.

نبي کریم ﷺ یې تر څنګ کښېناست، ټولو ورته وویل: د ځینو خبرو اترو لپاره مو تا پسې استازی درواستو، قسم په الله چې د عربو په ګرد قوم کې مونږ داسې څوک نه دی لیدلی چې په خپل قوم او قبیلې هغه لوبې وکړي لکه تا چې وکړې!!

یوګونه او متحد قوم دې ریښې ریښې کړ، پلرونه دې راله وکنځل، زمونږ په دین دې د بطلان تورونه پورې کړل، زمونږ ګران معبودان دې په سپکه یاد کړل، زمونږ نوي غوټکي هلکان دې بې دینه او بې مینې کړل، د دنیا پر مخ چې څومره زړه بدي کارونه دي تا زمونږ ترمنځ واقع کړل، که په دغه دین ته مالیت غواړې له خپلې شتمنۍ څخه به درته ستا په خوښه معلومه برخه راغونډه کړو، زمونږ ترمنځ به ته ډېر مالداره شې، که عزت او شرف غواړې نو د مشرۍ واګې سر له اوسه په لاس کې درواخله، که باچاهي غواړې ته زمونږ باچا یې، که در زده کونکی پېری دې دربانديې ستا له توان نه بهر غلبه کړې وي نو حتی الامکان به درله تداوي هم وکړو، تر څو روغ رمټ شې، او یا هم مونږ دربانديې معذور وګڼل شو.

نبي ﷺ ورته وویل: زه په هغې رنځونو ککړ نه یم چې تاسو مې پرې تورنوئ، زه ستاسو شتمنې، شرف او عزت، په تاسو مشرې کول بیخي زما د دعوت موخه نه ده، الله پاک زه تاسو ته د اسماني استازي په توګه رالیږلی یم، ما ته یې د دلیل لپاره کتاب راکړی دی، تر څو په جنتونو درته زیري او عذابونو څخه مو وډاروم.

ما تاسو ته پند او وعظ وکړ، ستاسو د نېکمرغه ژوند تالاش مې وکړ، د الله پاک پیغامونه مې دوررسول، که زما نصیحتونه مو قبول کړئ او دین ته مو غاړه ورکړه، دغه مو دنیوي او اخروي برخه ده، او که مو ورڅخه سرغړونه وکړه تر هغه به زغم او صبر وکړم تر څو زما او ستاسو ترمنځ د الله پاک غوڅه پرېکړه راشي.

قریشو وویل: محمده! که ته زمونږ یوه غوښتنه هم نشې منلای، نو په دې خو ښه پوهیږې چې په ټولو خلکو کې مونږ د کورونو په لحاظ تنګ، د اوبو په لحاظ تږي او نار نهر یو، ژوند مو هم له هر چا څخه ناکاره دی، هغه رب چې ته یې مونږ ته راستولی یې ورڅخه وغواړه چې له مونږ څخه غرونه وخوځوي، زمونږ تنګستیا پراخه کړي، د شام او د عراق په څیر دې په مکه کې هم نهرونه او د اوبو چینې روانې کړې، زمونږ وفات شده پلاران او په ځانګړې توګه (قصي بن کلاب) را ژوندی کړي، دا چې قصي بن کلاب رښتني هستۍ وه تر څو ستا د رسالت تایید وکړي او مونږ دې هم د رسول په نوم وپېژنو، مونږ به ورڅخه وپوښتو چې ایا د ده دعواګانې حقیقت لري او که نه؟

که زمونږ غوښتنې دې په رښتیا وځوابولې، را ژوندي شوو مړو دې دعوت تایید کړ، مونږ به د الله پاک په وړاندې ستا مکانت او رتبه وپېژنو چې ته یې په رښتیا راستولی یې.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: زه تاسو ته د ګوڼي امورو د بدلون لپاره نه یم راستول شوی، زه درته الله پاک په هغه څه راستولی یم چې مې درته ښوولي دي، او د الله پاک پیغامونه مې تاسو ته در ورسول، که تاسو د الله پاک پیغامونه ومنئ دغه به مو د دنیا او اخرت د نیکمرغۍ برخه او حصه وي، او که زما دعوت ته مو شاه کړه، زه به د خپل ځان او ستاسو ترمنځ د الله پاک د غوڅې پریکړې زغم وباسم.

قریشو وویل: که زمونږ غوښتنې دې له توان څخه بهر وي بیا نو د الله پاک څخه د ملائکې غوښتنه وکړه تر څو ستا دعوت راته تایید کړي، ستا پر ځای راته هغه د دعوت لړې پیل کړي.

ته دې له رب څخه وپوښته چې هرومرو تا ته په مکه کې بې مثاله ماڼۍ، باغونه، د سرو او سپینو زرو خزانې درکړي تر څو په بازار کې د خپل رزق طلبي پرېږدې او د نیک سم دم د ژوند نوی اغاز پیل کړې.

ته خو هم زمونږ په شان په ښارونو او بازارونو کې د پلور پېر جریانونه لرې، چې څنګه مونږ د ښه ژوند تالاش کوو ته یې هم کوې، خو که غیبي ګټه وټه دې هم کله راته وښوده مونږ به د الله پاک به وړاندې ستا رتبه وپېژنو چې ته په رښتیا د الله رسول یې.

نبي ﷺ ورته وویل: زه کله هم له الله پاک څخه دغسې غوښتنې نه کوم،

او نه درته د دغې کارونو په شته کولو رالیږدول شوی یم، زه درته الله پاک په جنت د زیرې ورکولو او له دوزخ څخه په وېرې ورکولو راستولی یم، که زما دین مو ومنو دغه به مو دنیوي او اخروي سعادت وي، او که مو سرغړونه وکړه نو د الله پاک د غوڅې پریکړې انتظار به وباسم.

قريشو ورته وويل: که دا هم نه منې نو بيا راباندې اسمان ټوټې ټوټې راوغورځوه، ځکه چې ته وايې چې زما رب چې څه وغواړي کولی يې شي.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: هو چې د الله پاک خوښه شي هم دغسې به وکړي.

قريشو ورته وويل: ايا ستا رب ته د دې علم نشته چې مونږ ستا د راوړي دين اړوند تا سره ناستې پاستې او ستا سره مو د مذاکراتو لړۍ پيل کړېده؟

ستا نه مو د څه شمېر شيانو غوښتنې وکړې مونږ پرې ډېره ښه پوهيږو چې د يمامې رحمان[١] تا ته د دې دعوت ښوونه کوي، او هغه دې په دې دعوت باندې روزي، تر هغه دې نه پرېږدو تر څو دې له منځه يوسو او يا هم مونږ له منځه لاړ شو.

ځينو قريشو وويل: مونږ خو د ملائکو عبادت کوو او ملائک د الله لوڼه دي.

ځينو نورو وويل: تر هغه درباندې د ايمان راوړنې اقرار نه کوو چې تر څو الله پاک او د هغه ملائک راته خپله نه وي راغلي.

نبي ﷺ د دې خبرو په اورېدو سره ودرېد او روان شو، عبدالله بن ابي اميه بن مغيره[٢] چې د نبي ﷺ د پلار له اړخه ترورځوی کېده ورته وويل: محمده! له تا څخه خو قوم ډېر څه وغوښتل او ډېر څه يې درته وړاندې کړل، هېڅ دې ترې هم قبول نه کړل، بيا يې له تا نه د خپلو ځانونو لپاره د ځينو شيانو غوښتنې وکړې تر څو ستا د رسالت صدق پرې وپېژني، ستا تصديق وکړي او تا ورته په ښوولې لار روان شي هغه دې هم ونه کړل.

بيا يې درڅخه وپوښتل چې ته دې د خپل رب نه د خپل ځان لپاره د ځينو شيانو غوښتنه وکړه ترڅو هغوی د الله پاک په وړاندې ستا لوړه رتبه او لوی شان وپېژني هغه دې هم ونه کړل.

قسم په الله چې تر هغه درباندې ايمان نه راوړم تر څو اسمان ته په پاړخنګ ونه ختېژې په داسې حال کې چې زه درته په ټيټو ټيټو وګورم، او ته ورته ورسېږې، او بېرته له اسمان څخه په داسې حالت کې راشې چې څلور ملائکې دې په رسالت ګواهي ورکړي.

او قسم په الله که دغه کار ونه کړې فکر نه کوم که ايمان درباندې راوړم.

له دغه جريان څخه نبي کريم ﷺ بېرته د کور په لور له درد او غم نه ډک روان شو، هغه په دې سوچ راغلی و چې ګنې قريش اسلام ته غاړه ږدي، او دې ورڅخه برخلاف نورې تېرې پاتې واورېدې.

(١) د يمامې رحمان به د جاهليت په دور کې (مسيلمة بن حبيب الحنفي) چې په مسيلمة الكذاب شهرت لري، ويل کېده.
(٢) ده بيا د مکې له فتحې نه مخکې ايمان راوړ.

د ابو جهل غبرګون

نبي کريم ﷺ چې کله د قريشو له مجلس څخه و کوچېد، ابو جهل وويل: وس خو تېول وپوهيدئ چې محمد هم هغسې پخپل دريځ کلک ولاړ دی، زمونږ معبودان په سپکه يادوي، زمونږ دين نيمګړی بولي، زمونږ څوانه طبقه يې بې لارې کړل، زمونږ پلاران يې وکنځل، زما دې په الله قسم وي چې سبا به د ځان سره دومره وزن دار تږه (ګټه، تيګه) چې زه يې خپله د اوچتولو توان نه لرم راوړم، او چې کله محمد سجده وکړي، په سر به يې پرې ووهم، که تاسو مې دفاع کوئ او که نه يې کوئ خوښه مو، خو د بنو عبد مناف لاس دې ښکته پورته خلاص وي چې څه کولای شي خپل زور دې وازموي.

قريشو وويل: هېڅکله به دې ورته د غچ اخستنې لپاره پرې نه ږدو، زړه چې دې څه غواړي هغه وکړه.

د سبا د ورځې د سهار په مهال قريش په دې ننداره دي چې ابو جهل د نبي کريم ﷺ سره څه څه کوي؟

نبي کريم ﷺ د خپل عادت سره سم راغی او دغه ګړۍ قبله شام ته وه، د حجر اسود او رکن يماني ترمنځ ودرېد، قبله يې د ځان او د شام ترمنځ راوسته، نبي کريم ﷺ د لمونځ په کولو پېل وکړ، او قريش هم هغسې د ننداری په حال کې دي، د نبي ﷺ د سجدې کولو په دوران کې ابوجهل درنه تيګه په ډېر تکليف او مشقت پورته کړه، کوم مهال چې نبي ﷺ ته ورنږدې شو، له وېرې او ډار څخه ورنه تيګه وغورځېده، ټول قريش پاڅېدل او ورته يې کړه: ولې؟ ابوالحکم!! څه دروشول؟

ابوجهل وويل: د پرونۍ خبرې د رښتيا کولو لپاره زه ور پاڅېدم خو چې کله هم ورنږدې شوم نو د اوښانو د داړو او وازو خولو او لوړې غړۍ چې ما هېڅ نه وې ليدلې لکه وس چې مې وليدلې، که راروسته شوی نه وای نږدې وه چې زه يې خوړلی وم.

د نضر بن الحارث واقعه

نضر بن الحارث چې کله د ابو جهل د خولې اقرار واورېد ودرېد او ويويل: ای قريشو! وس مهال تاسو د داسې ستونزې سره مش او ګرېوان ياست چې د بريا توان يې نه لرئ، محمد چې

ستاسو په مخ کې ماشوم راوتوکېد، تول ترې خوشحاله وئ، په تاسو کې هغه د رښتني کړ دود او د امانت دارۍ سمبول و، خو چې په څڼو کې یې سپین ولګېدل او د اسلام په نوم یې درته دین راوړ نو په ساحر مو ونوموو؟؟ نا، لوړه په رب لا یزال چې ساحر نه دی، مونږ ساحران او د ساحرانو دم دورهي لیدلي دي.

تاسو ورته کاهن وایئ، خو نا لوړه په رب لا یزال چې کاهن هم نه دی، مونږ کاهنان او د کاهنانو ګنګوسی او په قافیه وزن شوې جوړې سجعې اوریدلي دي.

تاسو یې شاعر بولئ خو نا شاعر هم نه دی، لوړه په رب لا یزال چې مونږ شاعران او د شعر تول ډولونه لیدلي او پېژندلي دي.

تاسو وایئ لیونی دی خو نا، لیونی او باسر هم نه دی، لوړه په رب لا یزال چې مونږ لیونیان او لیونتوب پېژنو، دا خو نه وسوسې دي او نه ګډې وډې خبرې دي.

ای قریشو! لنډه دا چې د ستونزې د حل لارې پلټنه وکړئ، په رب لا یزال قسم چې د ډېرې سترې ستونزې سره مخ یاست.

نضر بن الحارث چې د قریشو لوی شیطان و، د نبي ﷺ پر ضد به یې په عملي میدان کې د ستونزې جوړولو لړې مخ په وړاندې بووله.

نضر بن الحارث چې په (حیره) کې یې د فرس د باچاهانو، د رستم او اسفندیار قیصې یادې کړې وې، چې کله به هم نبي کریم ﷺ خلکو ته وعظ او نصیحت لپاره غونډه دائره کړه، په مخکنو امتونو باندې د الله پاک د رالیږلي عذابونو څخه به یې وډارول، خو چې کله به نبي کریم ﷺ له مجلس څخه پاڅېد، پر ځای به یې نضر بن ا لحارث کښیناست، او خلکو ته به یې ویل: ما ته رانږدې شئ چې زه درته له هغه نه ډېرې ښې او خوندورې خبرې وکړم، او خلکو ته به یې بیا د فارس د باچاهانو، د رستم او اسفندیار قیصې واورولې.

بیا به یې وویل: زما د خبرو نه د محمد ﷺ خبرې په څه شي بهترې لري؟

عبدالله بن عباس رضي الله عَنهُمَا فرمايي: دنضر بن الحارث اړوند الله پاک په قرانکریم کې اته ایتونه نازل کړې دي ﴿إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ﴾[1] په قرانکریم کې چې د اساطیر کلمه په کوم ځای کې هم راشي د نضر بن الحارث اړوند به وي.

(۱) سورت قلم: (۱۵). زمونږ ایتونه چې پرې کله لوستل کیږي دا وايي: دا د مخکنو خلکو قیصې دي.

په بې وسه او بې کسه مسلمانانو باندې د مشرکانو زور زیاتی

مشرکانو د خپلو خپلو قبیلو څخه هغه بې وسه وګړي چې د نبي کریم ﷺ په دین نوی مشرّف شوي وو، هغوی به یې د بند، وهلو او د ولږې تندې په سزا ځورول، په سخته ګرمۍ کې به یې د مکې د لمر په تاو ګرمه شوې شګه باندې واچول، ځینو بې وسه خلکو د دغې سختو او ناورینو له کبله له اسلام راوړنې څخه ډډه وکړه، خو ولې نور بې وسه هم هغسې د سختیو په ګاللو د اسلام په دین ثابت قدم پاتې شول.

بلال بن ابي رباح چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ اخستلی او ازادکړی غلام دی د مور نوم یې حمامه وه، خپله ډېر سپین نیتی او رښتیا په اسلام کلک ولاړ و، امیه بن خلف بن وهب بن حذافه بن جمح به د هرې ورځ د ماسپښین په مهال چې لمر به په خپل تاو شګې سرې لمبه کړې، بلال به یې د مکې شګلنې ساحې ته وویست، او په سینه به یې ورته درنه تیګه کېښوده او ورته به یې ویل:

لوړه په رب لایزال چې یا خو به دې په دې حالت ساه ووځي تر څو ومرې، او یا به بېرته په محمد ﷺ د کفر مخکښې دریځ اختیار وې، بېرته به د لات او عزی د عبادت لومړنۍ لړې پېل کوې.

بلال به د ورپېښو مشکلاتو له ډېرې ځوریدلي انداز وروسته وویل: (احد، احد).

ورقه بن نوفل پرې یوه ورځ تېرېده او بلال یې د ځورونې په حالت کې ولید، هغه د (احد، احد) نارې وهلې، ورقه به ورته د مزیدې ډاډګېرنې لپاره ویل:: بلاله!! قسم په رب لایزال ای بلاله چې الله یو دی یو.

بیا به ورقه بن نوفل امیه بن خلف او د بنو جمح هغه خلکو ته مخ واړو چې د بلال په ځورولو به بوخت وو او ورته به یې کړه: زما دې په الله قسم وي که بلال مو په دې ځای مړ کړ، نو زه به په دې ځای تبرک ونیسم.

د ورځو نه یوه ورځ ابوبکر رضي الله عَنْهُ په لاره روان دی څه ګوري چې امیه بن خلف د بلال رضي الله عَنْهُ ځورولو ته پونده وهلې ده، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وویل: ته د دې بې چاره اړوند له الله څخه نه ډارېږې؟ دا استبداد به تر څو وي؟

امیه ورته وویل: دا خو تا بې لارې او بې چاره کړ!! وس یې له مصیبتونو څخه خلاص کړه کنه!!

ابوبکر ورته وویل: ولې نه، ډېره ښه ده، ما سره یې زما په تور غلام تبادله کړه، زما غلام له دې څخه په قد او قامت کې ډېر بهتره دی، او بله دا چې هغه هم ستا په دین دی، زه به هغه درکړم.

امیه بن خلف وویل: سمه ده، هغه مې په دې قبول دی.

ابوبکر وویل: هغه ستا شو، بلال يې ترې واخست او د اختسو سره يې سم دواره ازاد کړ.

وړاندې له دې چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ مدينې ته هجرت وکړي نور شپږ غلامان يې هم ازاد کړي وو چې بلال رضي الله عَنْهُ يې اووم غلام و.

عامر بن فهيره، ام عبيس، زنيره رضي الله عَنْهُمْ د دې سترګې لړ وروسته بې ديده شوې او ړنده شوه، خلکو به ويل: لات او عزى ترې د سترګو ديد واخست، زنيرې رضي الله عَنْهَا به ويل: د کعبې په رب مې دې قسم وي چې دوى دروغ وايي، لات او عزى نه د چا د خير او ښېګړې مالکان دي او نه د ضرر او زيان، هغه و چې الله پاک ورته بېرته سترګې بينا کړې-.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ (نهديه) او دهغې لور هم ازاد کړې وو، دا دواړه د بنو عبدالدار د يوې ښځې وينځې وې، دواړه به د تعذيب په خاطر د غنمو وړه کولو لپاره لرې استول، او قسمونه به يې ورته کول چې تاسو دواړه به يې هېڅ چرته ازاد نه کړم.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د سوګند کفاره دې ورکړه.

ښځې ورته وويل: وشوه!! تا په دواړو د فساد او زور زياتي دوران راوستى دى، وس يې ازاد کړه کنه!!

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: دواړه په څو پلورې؟

ښځه: په دومره دومره.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: دواړه مې په همدغه قيمت شول، ما واخستل، او دا دواړه ازاد دي، بېرته ورته غنم ورکړې چې وړه يې نه کړې.

مور او لور: خير دى غنم به ورله وړه کړو او ورله به يې ورکړو!!

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: ستاسو خپله خوښه ده.

د بنو مؤمل په يوه وينځه بله ورځ تېرېده، څه ګوري چې عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ يې په څورولو بوخت دى، اخر وهلو ټکولو ستومانه کړ -هيره دې نه وي چې دا وخت هغه مشرک و- خو چې کله به ستړى ستومانه شو ورته به يې وويل: په څورولو دې ډېر ستړى شوم ځکه درنه قرار شوم.

وينځې به ورته وويل: ځکه خو الله پاک ستړى کړې چې له ما څخه قرار شې.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ترې د پېرودلو غوښتنه وکړه، ترينه يې واخسته او ازاده يې کړه.

پلار يې ورته يوه ورځ وويل: ابوبکره! زه دې ګورم چې ډېر بې وسه او بې توانه غلامان ازادوې، که هرو مرو غلامان ازادوې نو که مضبوط او قوي ځوانان ازاد کړې ډېره به ښه وي تر څو له خلکو دې دفاع وکړى شي او ستا ملاتړ جوړ شي!!

ابوبکر وځوابو چې: زه په دې د الله رضا او خوشحالي غواړم.

ټولو بنو مخزوم به عمار د خپل مور او پلار رضي الله عَنْهُمْ په شمول دریواړه دماسپښین په تود او ګرم لمر کې په تودو ګرمو شګو واچول، دا په دې چې دریواړه مسلمانان وو، نبي ﷺ به ورته ویل: ای د یاسر کورنۍ! کړاونه وزغمئ ستاسو ځای جنت دی.

د عمار رضي الله عَنْهُ مور سمیه رضي الله عَنْهَا یې په دغې حالت کې شهیده کړ، په داسې حال کې چې هغه په اسلام کلکه ولاړه وه.

ابو جهل فاسق چې به کله هم له یو چا څخه خبر شو چې اسلام ته یې تن ایښی دی، که سړي به کوم کورنۍ شرف او دفاعي ملاتړ درلود په خوله به یې ورته ډېرې بدې ردې وویلې چې تا خو د پلار او نیکه دین پرېښود، حالانکه ستا پلار او نیکه دې درڅخه بهتري او غوروالی لري، د اسلام په راوړلو مونږ تا ته بې وقوفه وایو، ستا لاره خطا او ناسمه ده ستا نسبي شرف هم مونږ ته هېڅ ارزښت نه لري.

او که اسلام ته غاړه اېښودونکی به تاجر و ورته به یې وویل:

لوړه په رب لایزال چې ستا تجارتي معاملات به له زیان سره مخ کړو، ستا ټوله پانګه به له منځه یوسو.

او که اسلام ته غاړه کېښودونکی به ناچاره، بې وسه او بې کسه و، په نورو خلکو به یې وهو ټکو.

سعید بن جبیر رَحِمَهُ الله فرمايي:

ما عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُ ته وویل: ایا مشرکانو به د نبي کریم ﷺ ملګري په داسې انداز ځورول چې تر څو بېرته یې کفري دریځ ته واړوي؟

هغه راته وویل: هو! په الله قسم چې مشرکانو به یو نفر تر دې حده ووهوو او تر دې حده به یې تږی وږی کړ چې د ناستې پاستې هېڅ توان به یې نه درلود، د دغې سختۍ څخه دخلاصون لپاره به یې ورته د کفر وړاندیزونه کول، تر دې پورې به یې ورته ویل چې: ایا له الله پرته د لات او عزی الوهیت ته قائل او که نه؟

تر دې چې ګونګټه به یې ورته وړاندې کړه چې له الله پاک پرته دا ګونګټه په الوهیت منې او که نه؟

هغه به ورته ویل: هو، د لات او عزی او حتی د ګونګټې په الوهیت قایل یم.

دا به یې ځکه ویل چې تر څو ورپېښو ستونزو او ازار کې پرې تخفیف راشي.

حبشو ته لومړۍ هجرت

نبي كريم ﷺ چې الله پاک پخپله د مشركانو څخه هم ساتو او ابوطالب يې هم د نبي كريم ﷺ د حفاظت لوى لامل جوړ كړى و، خو ولې نور مسلمانان چې د مشركانو د زور زياتي او تودو ترخو څخه په ډېره زياته نا ارامى كې وو، نبي ﷺ وغوښتل چې حبشې ته يې د ارام ژوند لپاره واستوي، او ورته يې وويل: د حالاتو د ښه كېدو پورې تاسو حبشې ته لاړ شئ، د حبشې ځمكه رښتنې ځمكه هم ده او هم يې باچا عادل او منصف دى، د هغه په واک كې څوک په چا ظلم او زياتى نه شي كولاى.

د نبي ﷺ د امر سره سم ځينې مسلمانان خپل دين د سالم حفاظت او د مشركانو نه د ورپېښو ستونزمنو حالتونو نه د بچاو لپاره د حبشې په لور ګامونه پورته كړ، همدغه د مسلمانانو او په اسلام كې لومړۍ هجرت و.

له مكې څخه حبشو ته لومړني مهاجرين: عثمان بن عفان او دهغه بي بي رقيه بنت رسول الله ﷺ ابوحذيفه بن عتبه، او د هغه بي بي سهله بنت سهيل، زبير بن العوام، مصعب بن عمير، عبدالرحمن بن عوف، ابو سلمة بن عبدالاسد او د هغه بي بي ام سلمة بن ابى اميه، عثمان بن مظعون، عامر بن ربيعه او د هغه بي بي ليلى بنت ابي حثمه، ابو سبره بن ابي رهم،، سهيل بن بيضاء وو(١).

حبشو ته هجرت لومړى همدې لسو كسانو كړى دى.

له دې وروسته جعفر بن ابي طالب له مكې څخه حبشو ته د مهاجرت لاره غوره كړه، د جعفر پسې ورځ تر بله خلک په روانېدو شول، څوک دخپلو ښځو او ماشومانو سره لاړل مهاجر شول او څوک له بچو پرته د حبشو په ځمكه مهاجر پرېوتل.

بالاخره حبشو ته له مكې څخه د مهاجرينو ټوله سر شمېرنه درې اتيا سړو ته ورسېده، بغير د خپلو هغې وړو ماشومانو بچو نه چې يا خو ورسره واړه تللي وو او يا هم په حبشو كې شوي وو.

له حبشې څخه مكې ته بېرته د مهاجرينو راستونې لپاره د قريشو نجاشي ته پلاوې لېږدول

قريش چې كله وپوهېدل چې د نبي كريم ﷺ پيروانو ته د حبشې په ځمكه كې اطمئنان او د ډېرې سوكالۍ ژوند وريه نصيب شو، خپل منځ كې سره راټول شول او په دې خبره سره اتفاق

(١) ابن هشام وايي: په دې خلكو مشر عثمان بن مظعون و.

ته ورسېدل چې باید نجاشي ته دوه ژبه ور استازي واستوي، تر څو حبشو ته تللي مهاجرین بېرته مکې ته د تعذیب او تنګې سختې ځکنو حالتونو ته راستانه کړي.

هغه و چې د قریشو مشوره په عبدالله بن ابي ربیعه او عمرو بن العاص بن وائل باندې راغله، ټولو قریشو د نجاشي او دهغه ټولو لوړ پوړو چارواکو ته نایابه او قیمتي ډالۍ د دواړو استازو په لاس هم واستولې.

د نبي کریم ﷺ بي بي ام سلمه بنت ابي امیه بن المغیره رضي الله عَنْهَا وایي:

کله چې مونږ حبشو ته په خیر خیریت ورسېدو، د نجاشي په څېر د ښو اخلاقو سمبول سره مو چم ګاونډ شو، د دیني شعیرو په انجامولو به مو له هیڅ چا څخه د درد او غم سحنې نه تر سترګو کېدې، مونږ هلته د الله پاک عبادت کوو، نه خو به راته د چا وچورلی تریو و، او نه به د چا د لاسه په زحمت او مشقت کې لویدو.

کله چې قریش زمونږ په سوکاله ژوند خبر شول هوډ يې وکړ چې نجاشي ته دوه تکړه خوله ورې هستۍ د قیمتي او نایابه تحفو په شمول راواستوي، چونکه د مکې اعلی ترین او ښه واردات د څرمنو او پوستکو نه جوړ سازوسامان و، ورته راوړل، په حبشه کې هیڅ لوړ پوړی چارواکی نه و مګر قریشو ورته ارزښتناکې تحفې راستولې وې، قریشو عبدالله بن ابی ربیعه او عمرو بن العاص ته د دې لارښوونه کړې وه چې د نجاشي سره د خیالاتو له تبادلې وړاندې هرو مرو مذهبي مشرانو سره وګورئ، او تحفې ورته لاس په لاس ورکړئ.

له دغې پړاو وروسته باید تاسو د نجاشي سره تفصیلي خبرې اترې وکړئ، تر څو مهاجرین تاسو ته د هغوی سره دخبرو اترو نه مخکې لاس په لاس در ورسپاري، خو د نجاشي سره ستاسو لیدنه باید د تحفو په ورکونه پېل شي.

مونږ لا هم هغسې په خیر خیریت سره شپې سبا کولې چې د قریشو دواړه استازي حبشو ته راورسیدل، وړاندې له دې چې د نجاشي سره د لیدو کتو لړې پېل کړي، لومړی یې ټولو لوړ پوړو چارواکو سره وکتل، تحفې یې ورته ورکړې او ورته یې وویل:

ستاسو خاورې ته زمونږ څه شمېر بې عقله او بې شعوره خلک راغلي دي، هغوی د خپل پلار نیکه دین پرېښی دی، او له ځان څخه یې د تېر دین په بدل کې بل دین راوړی دی، داسې دین دی چې نه خو یې مونږ پېژنو او نه تاسو، د دغو خلکو د قوم شریفو او مخه ورو خلکو مونږ تاسو او ستاسو باچا ته رالیږلي یو تر څو بېرته یې راسره مکې ته ولیږدوئ، چې کله هم مونږ د دغو خلکو اړوند باچا سلامت سره خبرې اترې پېل کړو، تاسو زمونږ د دریځ کلک ملاتړ وکړئ، ځکه چې وسمهال هغوی تاسو ته پناه راوړېده، خپل قوم یې په کورني او عقلي حالت ډېر ښه پوهیږي، د دوی عیب جن حالتونه هغوی ډېر ښه پېژني، ټولو ورته وویل: سمه ده.

بیا د قریشو استازو نجاشي ته تحفې وړاندې کړې، نجاشي ترې تحفې قبولې کړې.

دواړو استازو نجاشي ته وویل: زمونږ د قوم څه خلکو ستا خاورې ته پناه راوړېده، د خپل قوم دین یې پرېښی دی او ستا په دین کې هم نه دي داخل شوي، له خپل ځان څخه یې د بل دین ایجاد کړی دی چې نه یې ته خپله پېژنې او نه یې مونږ پېژنو.

د دې خلکو مشرانو او مخه ورو خلکو، د دوی پلارانو او ترونو او قبیلو مونږ دواړه تا ته راواستولو چې ته یې مونږ ته بېرته مکې ته د ستنولو لپاره حواله کړې، د دې خلکو خپل خپلوان او ټو ل مشران د دوی په جنون او لیونتوب ډېر ښه پوهېږي، هغوی چې په دوی کې شته څومره خوګانې ویني نور څوک یې هغسې نه ویني.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وایي:

عبدالله بن ابي ربیعه او عمرو بن العاص ته دا ډېره نا پسنده وه چې هسې نه نجاشي یې خبرې واوري.

نجاشي ته خپلو لوړ پوړو چارواکو وویل: د دې خلکو خبرې سمې دي.

د راغلو خلکو قوم او کورني مشران په دوی ښه خبر دي، هغوی یې خوګانې له نورو څخه ډېرې ښې پېژني، دواړو ته ټول راغلي حواله کړه چې له ځان سره یې مکې ته بوځي.

نجاشي په غصه شو او ښه پسې غصه شو، بیا یې وویل: په الله مې دې قسم وي چې هېڅکله به دغسې کار ونه شي، داسې قوم چې ما ته یې پناه راوړې وي هېڅکله به یې ورته تسلیم نه کړم، زه یې په نورو خلکو غوره کړی یم، زما په قلمرو کې د میلمنو حیثیت لري، تر هغه به یې ورته تسلیم نه کړم تر څو یې راوغواړم او خبرې یې واورم، که هغوی رښتیا هم داسې وو لکه څنګه چې یې دوی وایي، ټول به له خپلې ځمکې څخه وباسم او دوېته به یې تسلیم کړم، او که خبره له دې څخه بدله وه، نو زه به ترې خپله دفاع نوره هم پسې پیاوړی کړم، نوره ننګه به یې هم وکړم، او قدر احترام به یې پسې لا زیات کړم.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وایي: نجاشي د مهاجرینو پسې خپل استازی راواستو، د ا ستازي د راتګ سره مهاجرین خپل منځنی خبرې پیل کړې چې که باچا سلامت ته ورشو، باید څه شه ورته وویل شي، ځینو یې وویل: که د کړاونو هر ډول سره مخامخ کیږو مخامخ دې شو خو چې څنګه راته نبي کریم ﷺ دیني ښوونې کړې دي هم هغه به ورته ووایو.

مهاجرین چې کله د نجاشي دربار ته حاضر شول، نجاشي خپل ټول مذهبي مشران طلب کړل، ټول راغلل او خپل خپل کتابونه یې بېرته کړل، نجاشي له مهاجرینو څخه وپوښتل:

دا څنګه دین دی چې له کبله مو پرې خپل قوم قبیله پرېښې ده، زمونږ دین هم نه دی چې تاسو قبول کړی وي او نه نور هغه دینونه دي چې خلک یې پېژني؟؟

جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ چې د مهاجرینو مشري يې کوله ورته وویل: باچا سلامت! مونږ نا پوهه او ناخبره قوم وو، مونږ به د بوتانو عبادت کو، پلیته او هر ډول مرداره به مو خوړله، د سړیتوب ضد فاحشه کارونه به مو کول، خپلولي به مو نه پاللـه، ګاونډي به رانه تر دوو سپېړ.مو راغلی و، زورور به د خپل ځواک له مخې ناچاره تر هډوکو خوړه، مونږ په دغې بې دینۍ کې وو چې الله پاک راته د خپل اړخه پیغمبر راواستو، مونږ د هغه نسب او ښتنی ګړدود ډېر ښه پېژنو، مونږ د هغه امانتدارۍ او پاک دامنۍ ته قایل یو، هغه مونږ د الله پاک توحید او عبادت ته دعوت کړو، تر څو د هغې بوتانو عبادت پرېږدو چې لږ څه وړاندې مونږ او زمونږ پلارانو کوو، دغه پیغمبر مونږ ته د ښتیا خبرو په کولو توصیه کوي، مونږ د امانت په بېرته سپارتلو او د خپلولۍ په پالــلو، د ښه ګاونډیتوب، له ناروا او وینو تویلو څخه د ځان ژغورنې په نیکو اخلاقو روزي، هغه مونږ له بدو کارونو، د درواغو ویلو، د یتیم شتمنۍ د خوړلو او په پاک دامنو زنانوو باندې له تور لګونې څخه رابندوي.

دغه راغلی پیغمبر مونږ ته د الله پاک په عبادت امر کوي چې په عبادت کې ورسره هیڅ شریک مه جوړوئ، مونږ ته د لمونځ کولو، د زکات په ورکولو او د روژې په نیولو امر کوي...

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: نور ديني شعاير يې هم نجاشي ته د بېلګې په توګه یاد کړل.

کله چې دغه پیغمبر راغی مونږ يې تصدیق وکړ او ایمان مو پرې راوړ، د الله پاک له پلوه په راوړي شعایرو لمانځلو کې مو د هغه پیروي وکړه، د الله پاک د عبادت پیل مو داسې وکړ چې د هر راز شریک نه مو پاک کړ، له هغه شیانو نه مو ځان رابند کړ چې په مونږ يې حرام کړي وو، او هغه شیان مو زیر استعمال کړل چې يې راته روا کړي وو، زمونږ قوم په مونږ لاس پورته کړ، زمونږ وهل او ډبول يې په دې خاطر شروع کړل چې له دین څخه مو بېرته کفر ته ستانه کړي، او تر څو د الله پاک سره بېرته په عبادتونو کې د برخه دار عقیده ولرو، بېرته هغه مردارې چې مونږ به ورته حلال ویل یو ځل ورته بیا حلال ووایو.

زمونږ قوم چې کله زمونږ پر ضد خپل زور ځواک استعمال کړ، په مونږ يې د استبداد لړي پیل کړه، مونږ يې تنګ کړو، د ديني شعایرو ادا کولو ته يې نه پرېښودو، ته مو په نورو باچاهانو غوره کړې، ستا په ګاونډ کې مو د خیر احساس وکړ، دغه دی چې ستا خاورې ته راننوتو، دا مو په ذهن کې وه چې شاید ستا په اقتدار کې څوک په مونږ ظلم ونه کړي.

نجاشي ورته وویل: ایا الله پاک چې ستاسو پیغمبر ته د څه وحي کړېده تا ته ترې څه یاد دي؟

جعفر رضي الله عَنْهُ ورته وویل: هو ولې نه. نجاشي ورته کړه: ما ته يې واوروه.

جعفر رضي الله عَنْهُ ورته د سورت مریم ﴿كٓهيعٓصٓ﴾ لومړۍ برخه ولوسته.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: نجاشي او د هغه مذهبي مشرانو د سورت د اورېدو سره سم د لاسه دومره وژړل چې ګيرېږ يې په اوښكو لوندې شوې، اود ډېرې ژړا له كبله چې كوم مصحفونه او كتابونه يې پرانستي و هغه هم لانده شول.

بيا ورته نجاشي وويل: قسم په الله چې دا ايتونه او هغه څه چې عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ راوړي وو، له يو تاق (تاخچې) څخه راخستل شوي دي.

د قريشو استازو ته يې وويل: ځئ له دې ځاى څخه ولاړ شئ، هېڅكله نه شي كېداى چې زه يې درته تسليم كړم.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: كله چې دواړه د نجاشي له دربار څخه راووتل، عمرو بن العاص وويل: زما دې په الله قسم وي چې زه به سبا نجاشي ته بيا راځم او داسې خبرې به ورته وكړم چې د مهاجرينو جرړې پرې وباسم.

عبدالله بن ابي ربيعه ورته وويل: – په دواړو كې عبدالله بن ابي ربيعه زمونږ اړوند ډېر نرم و – لږ په ارام شه، كه دوى څه هم زمونږ ضد دي خو ولې خپلولي سره لرو.

عمرو بن العاص وويل: قسم په الله چې زه به ورته سبا ووايم: دوى داسې انګيروي چې عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ انسان او د الله بنده دى.

بيا چې كله ورته سبا د ورځې دوباره راغلل، نجاشي ته يې وويل: باچا سلامت! دوى د عيسى بن مريم عَلَيْهِمَا السَّلاَمُ اړوند ډېره بده عقيده لري كه لږ يې بيا راغواړې او ورڅخه پوښتنه وكړې؟

نجاشي راغلو مهاجرينو پسې خپل استازى راواستو چې د باچا دربار ته حاضري وركړئ.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: دغسې مصيبت په مونږ چرته هم نه و راغلى، بيا سره مهاجرين راپنډ شول چې كه باچا پوښتنه وكړه چې د عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ اړوند څه عقيده لرئ؟ نو ځواب به مو څه وي؟

هغوى وويل: د عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ اړوند به ورته ټول هغه څه ووايو چې الله پاک راته د نبي كريم ﷺ په خوله ويلي دي، او كه هر څه راته راپېښ شول راپېښ شوي به وي.

چې كله ټول مهاجرين د نجاشي دربار ته حاضر شول، هغه وپوښتل: تاسو مسلمانان د عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ اړوند څه عقيده لرئ؟

جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د عيسى بن مريم عَلَيْهِمَا السَّلاَمُ اړوند زمونږ عقيده ټول هغه څه دي چې زمونږ پيغمبر ﷺ راته ښوولي دي چې عيسى بن مريم عَلَيْهِ السَّلاَمُ د الله پاک بنده او د هغه سپېڅلى استازى دى، عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ د الله پاک روح ده

چې مريم عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته يې راليږدولې وه.

د خبرې د اورېدو سره سم نجاشي باچا ځمکه په لاس ووهله، وركوټې كوچنى ډکی (خځنى) يې راواخست او ويويل: لوړه په الله پاک چې د دې ډكي په اندازه هم عيسى بن مريم عَلَيْهَا السَّلاَمُ ستا له خبرې کم او زيات نه دی.

د نجاشي د خبرو د اورېدو سره سم ټولو مذهبي مشرانو خنډار شروع کړل، هغه ورته وويل: لوړه په رب کریم چې خبره هم دا ده که هر څومره وخنېږئ، دوی په حق دي.

مهاجرينو ته يې وويل: زما په ځمکه کې ازاد ياست، د هغه چا به اجل راغلی وي چې تاسو وكنځي او يا مو د سپكوالي اراده ولري، ستاسو د اذيت او ستونزو ته د وركولو په بدل کې د سرو زرو غر هېڅ ارزښتناک او قابل قدر نه بولم، دوی ته بېرته خپلې ډالۍ وركړئ زه ورته هېڅ اړتيا نه لرم.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: دواړه يې له دربار څخه ناهيلي نا مراده ووتل، راوړې ډالۍ ورته بېرته وركړل شوې، مونږ د نجاشي سره په پر امنه ځمکه د پر امن زندګۍ پړاو پيل کړ.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: مونږ لا په حبشو کې وو چې د نجاشي سره په زور ځواک د بل سړي انقلابي پاڅون بد خبر مو تر غوږ شو، په الله مې دې قسم وي چې د دغې ورځې خفګان په څېر خفګان په مونږ هېڅ چرته نه و راغلی، مونږ ويل هسې نه واک او اختيار د نجاشي ضد سړي ته په لاس ورشي او د ده په څېر به مو حقوق ونه پېژني، نجاشي يې مقابلې ته ووت، د دواړو ترمنځ د نيل نهر ساحل معركه ځای و، د نبي ﷺ ملګرو وويل: د نجاشي د بريا يا شكست د خبر راوړني لپاره به څوک د جنګ ميدان ته لاړ شي؟

زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ وويل: زه به ولاړ شم، ټولو ورته وويل: ته ښه يې، ته لاړ شه.

زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ دغه مهال نوی نوی ځوان و، په نهر د تېرېدو لپاره يې ورله شناز پوک کړ، د هغه د سينې پورې يې وتړو، په سيند د لامبو له لارې تېر شو او د دواړو لښكرو جنګ ځای ته يې ځان ورسو او د هغوی خونړيزې معركې ته حاضر شو.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: د نجاشي په دښمن باندې د بريا او په هېواد د هغه د حكمرانۍ د ټينګښت لپاره مو له الله پاک څخه ډېرې دعاګانې وكړې، لوړه په رب لايزال چې له الله پاک څخه مو طمع توقع داسې وه چې نجاشي به بريا مومي، نابېره زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ مو وليد چې خورا تېز راځغليد، له ورايه يې په ټادر اشارې كولې او نعرې سورې يې وهلې: زيرى زيرى!! نجاشي برى مند شو.

هغه و چې الله يې دښمن نيست نابود کړ، په هيواد کې يې حكمراني برحاله پاتې شوه،

حبش پرې سره نور هم باوري شول.

تر هغه مو ورسره د ژوند نیک لمحات تېرول چې بېرته مکې ته نبي ﷺ ته راستانه شول.

د عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ اسلام راوړل

عمرو بن العاص او عبدالله بن ابي ربیعه چې د نجاشي له درباره قریشو ته راستانه شول، د نبي کریم ﷺ د ملګرو اړوند په تدبیر جوړه کړې پلمه کې ناهیلي او نامراده شول، نجاشي په هغه سوغات راستانه کړل چې د دوی زړونه پرې چاودېدل، په دې کې عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ هم اسلام ته غاړه ورکړه، چونکه عمر رضي الله عَنْهُ د دښمن هر چل او پراد بې ستونزې بوله، ټول مسلمانان د عمر او حمزه رضي الله عَنْهُمَا د اسلام په راوړلو په قریشو زړه ور او باتوران شول.

عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ وايي: د عمر رضي الله عَنْهُ له اسلام راوړو وړاندې مونږ د کعبې سره نږدې د لمونځ کولو هیڅ توان نه لرو، خو عمر رضي الله عَنْهُ چې کله اسلام راوړ د هغه سره په ملګرتوب کې مو دکعبې سره نږدې ایله بیله لمونځ وکړ، خو د عمر رضي الله عَنْهُ اسلام راوړنه حبشو ته د نبي کریم – صلی الله علیه وسلم – د ملګرو له هجرت کولو څخه وروسته وه.

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې د عمر رضي الله عَنْهُ خور فاطمه بنت الخطاب او د هغې خاوند سعید بن زید رضي الله عَنْهُمَا دواړو د عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ نه پټ او پناه اسلام قبول کړی و، نعیم بن عبدالله النّحام چې خپله هم د عمر رضي الله عَنْهُ له قبیلې (بنو عدي) څخه و، دی هم د قوم له وېرې څخه خپل اسلام پټ ساتلی و.

خباب بن الأرت رضي الله عَنْهُ به فاطمه بنت الخطاب ته د قرانکریم ښووني لپاره راتلو، یوه ورځ چې نبي کریم ﷺ او ملګري یې د صفا تر څنګ یو کور کې عمر رضي الله عَنْهُ ته په نښه کړی شوي وو، توره په لاس د هغوی پسې رهی شو، هغه ته په نښه شوي کور کې د نارینه او زنانه وو په شمول د مسلمانانو سر شمېرنه نږدې څلویښتو شاوخوا ته رسیده.

د نورو مسلمانانو په شمول د نبي کریم ﷺ سره د هغه تره حمزه بن عبدالمطلب، ابوبکر الصدیق او علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُمْ هم ناست وو، تر څنګ یې نور هغه مسلمانان هم ناست وو چې حبشې ته یې هجرت نه و کړی، نعیم بن عبدالله ورڅخه وپوښتل: عمره! په کومه روان یې؟

عمر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: محمد پسې ځم تر څو يې ووژنم، د خپل پلار دين يې پرېښود، د قريشو ځوانان يې بې وقوفه کړل، د هغوی معبودان يې په سپکه سپوره لهجه ياد کړل، او لا هم د قريشو دين ته باطل دين وايي.

نعيم بن عبدالله رضي الله عَنْهُ ورته وويل: عمره! ځان دې غره او دوکه کړې يې، ته څه ګومان لرې چې محمد ووژنې نو بنو عبدمناف به دې په ځمکه ژوندې پرېږدي!!

ولې لومړی دې د خپل کور غم ولې نه خورې؟

عمر: ولې؟ د کوم کور؟!! د چا غم؟!

نعيم بن عبدالله رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ستا د اووښې او د کاکا ځوی سعيد بن زيد او ستا د خور فاطمة بنت الخطاب رضي الله عَنْهُمَا هغوی دواړو خو هم اسلام راوړی دی کنه! لا ړ شه لومړی د دوی غم وخوره بيا...[1]

عمر رضي الله عَنْهُ دخپلې خور او اووښې په لور روان شو، دغه مهال خباب بن الارت رضي الله عَنْهُ هم ورسره ناست و، او سورت (طه) يې دواړو ته ورزده کوله، درېواړه چې کله د عمر رضي الله عَنْهُ په راتګ وپوهېدل خباب بن الارت رضي الله عَنْهُ خو د کور په څېنې پټه برخه کې پټ پناه شو او فاطمې رضي الله عَنْهَا ليکل شوی سورت د خپل ورون لاندې کړ، له ننوتو وړاندې عمر رضي الله عَنْهُ د خباب بن الارت رضي الله عَنْهُ اواز اورېدلی و، عمر رضي الله عَنْهُ وويل: دا د څه شي ګنګوسی و؟

فاطمې او سعيد بن زيد رضي الله عَنْهُمَا دواړو ورته وويل: مونږ خو ګنګوسی نه دی کړی، مونږ نه پوهيږو چې تا به څه اوريدلي وي؟

عمر رضي الله عَنْهُ وويل: په لوی الله مې دې قسم وي چې زه وخبرېدم چې تاسو دواړو اسلام راوړی دی، او د محمد ﷺ پيروکار جوړ شوي ياست، سمدستي يې د سعيد بن زيد ګريوان ته لاس وغځو او په ځمکه يې خطا کړ، فاطمې رضي الله عَنْهَا تونده وکړه تر څو ترې خپل خاوند خلاص کړي، په سر يې ووهله او ټپي شوه، له سر څخه يې وينې په مخ رودنه شوې، عمر رضي الله عَنْهُ چې کله د خور په مخ وينې وليدې، زړه يې پرې وسوځېد دواړو ورته وويل: هو مونږ اسلام راوړی دی، مونږ په الله پاک او د هغه په رسول ايمان راوړی دی، دا چې د فاطمې رضي الله عَنْهَا په مخ پرتو وينو پښېمانه کړل، ورته يې وويل: هغه کتاب مو را کړئ چې لږ وړاندې مې د ګنګوسي په صورت کې واورېد، تر څو د محمد راوړی دين ښکېله ووينم، که څه هم عمر رضي الله عَنْهُ په ليک لوست ډېره ښه پوهېده خو خور يې ورته وويل: زه وېرېږم چې هسې نه بېرته يې رانه کړې!!

(۱) دا دواړه يې ورته ځکه ياد کړل تر څو له نبي کريم ﷺ څخه يې پام واوړي، او ددوی دواړو تکليف د نبي ﷺ ته د تکليف په پرتله ډېره کم دی.

عمر رضي الله عَنْهُ ورته پخپلو معبودانو سوګند پورته کړ چې د صحيفې اړوند د ضياع هېڅ خوف او خطر مه لره.

د دې خبرې د اورېدو سره يې خور د اسلام راوړنې امېد ودرلود او ورته يې وويل: ته لا پخپل شرک او کفر ياتې يې نجس يې[1]، عمر رضي الله عَنْهُ سم دواره پاځېد او غسل يې وکړ، بيا ورته فاطمې رضي الله عَنْهَا صحيفه ورکړه چې سورت (طه) پکې ليکل شوی و.

عمر رضي الله عَنْهُ چې کله لومړني ايتونو ولوستل، ويويل: دا څومره خوندور او ښايسته کلام دی!! د دې خبرې اورېدو سره خباب بن الارت رضي الله عَنْهُ په بېړه راووت او ورته يې کړه: امېد لرم چې الله پاک د خپل پيغمبر په دعا ستا د خېر اراده کړې وي، پرون مې ورڅخه واورېدل چې: ای الله! په ابو الحکم عمرو بن هشام او يا په عمر بن الخطاب د اسلام مبارک دين پياوړی کړه، تاخير ونه کړې او د الله دين ومنه!

عمر رضي الله عَنْهُ وويل: خبابه! محمد ﷺ وسمهال چرته دی تر څو لاړ شم او خپل اسلام اعلان کړم.

خباب رضي الله عَنْهُ ورته وويل: هغه د صفا تر څنګ کور کې دخپلو ځېنو ملګرو په شمول شتون لري.

عمر -رضي الله عنه- له تېکې څخه بيا توره راوويسته او د نبي ﷺ په لور رهی شو، کوم مهال چې يې دروازه ټک ټک کړه يو صحابي راغی، د دروازې په چاو کې يې پام وکړ څه ګوري چې عمر رضي الله عَنْهُ له تيکې څخه توره راويستې ولاړ دی، صحابي توند د نبي ﷺ حضور ته لاړ او په روان جريان يې خبر کړ چې عمر رضي الله عَنْهُ په دروازه توره په لاس ولاړ دی.

حمزه رضي الله عَنْهُ ورته وويل: دروازه ورته خلاصه کړه، که د خير اراده يې درلوده په خير به يې ونازوو، او که د شر اراده يې درلوده په خپلې تورې به يې ووژنو.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: دروازه ورته خلاصه کړئ، صحابي راغی او دروازه يې خلاصه کړه، په خونه کې پسې نبي کريم ﷺ ورپاڅېد، له بدې يا له ګرېوان نه يې کلک ونيو، او ورته يې وويل: عمره! په کوم نيت راغلی يې؟!! په الله پاک مې دې قسم وي وراندې له دې چې له موخې دې وزګار شې الله به درباندې سخت عذاب راولېږدوي.

عمر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: غواړم چې په الله پاک او د هغه په رسول او په ټولو هغه څه چې الله پاک راستولي دي ايمان راوړم.

---

(۱) په طهارت باندې د قرانکريم په (مس) کولو کې اختلاف دی، څوک وايي فرض دی او څوک وايي مندوب دی.

نبي ﷺ په لوړ اوازو د تکبير ناره ووهله، په کور کې شته خلک وپوهېدل چې عمر رضي الله عَنْهُ اسلام ته غاړه کېښوده.

د نبي کريم ﷺ ټول ملګري د عمر او حمزه رضي الله عَنْهُمَا د اسلام راوړلو سره سم خواره واره شول، او د مشرکانو د زور زياتي څخه د بچاو لپاره په عمر رضي الله عَنْهُ ډاډمند او نور هم پسې زړه ور شول.

عمر رضي الله عَنْهُ خپله وايي: له کله راهيسې چې مې اسلام راوړ په همدغه شپه مې سوچ وکړ چې په ټوله مکه کې به د نبي کريم ﷺ کلک او قوي دښمن څوک وي تر څو ځپل ايمان يې وخبروم، ومې ويل چې لوی دښمن يې ابوجهل دی، د سهار په مهال مې ورته دروازه ټک ټک کړه، ابوجهل چونکه ځپله راووت راته يې وويل: زما خوری دې هر کله او ځير راشي[1]، ولې څنګه راغلې؟

ما ورته وويل: تا ته راغلم تر څو دې وخبروم چې په الله او د هغه په رسول مې ايمان راوړ او د نبي کريم ﷺ راوړی دين مې تصديق کړ.

عمر رضي الله عَنْهُ وايي: ابو جهل راپسې دروازه په کړنګيدلي اواز راپورې کړه او ويويل: تا دې هم الله تباه کړي او ستا راوړی خبر دې هم الله تباه کړي.

قريشو ژمنليک اړوند معلومات

قريش چې کله وپوهېدل چې د نبي کريم ﷺ پيروکار په داسې خاوره واوښتل چې د امن او ډاډ خزانه ده، نجاشي هم پرې کلکه ننګه وکړه او دفاع کې يې واخستل، عمر او حمزه رضي الله عَنْهُمَا هم اسلام ته غاړه کېښوده او د نبي ﷺ او د ملګرو سره يې يو ځای شول، ورځ تر بلې اسلامي نظام د بېلابېلو قبيلو ترمنځ نشرو اشاعت پيدا کوي، په دې پرېکړې سره يو خوله شول چې د بنو عبدالمطلب او بنو هاشمو سره به دواړه اړخيزې ازدواجي اړيکې هم وشکوي او پلور او پېر به هم ورسره پرېږدي.

د مکې کفارو له غبرګون ښودو وروسته متفقه ژمنه لاسليک کړه او پر ليکلي عهد يې د ملي پاڅون مضبوط لوظونه وکړل، د زيات باور او ځپلو خبرو کلک ودرېدو لپاره يې ليکلې فيصله د کعبې په منځ کې ديوال پورې اوېزان کړه.

(۱) د عمر رضي الله عَنْهُ مور حنتمه بنت هشام بن المغيره د ابو جهل خور کېده.

منصور بن عکرمه چې دغه پرېکړه لیکلې وه د نبي ﷺ ورته کړې ښېراه له مخې یې دواړه لاسونه شل فشل شول.

دغې پاڅون ته چې قریشو کله عملي بڼه ورکړه ټول بنو هاشم او بنو عبدالمطلب د ابوطالب بن عبدالمطلب په مشرۍ د غرو لمنو او ناونو ته ننوتل، د بنو هاشم له کورنۍ څخه ابولهب عبدالعزی بن عبدالمطلب قریشو ته وویل: محمد راسره د هغه څه لوظونه کوي چې د سترګو په نظر کې مې نه راځي چې دغه ټول هر څه به له مرګ نه وروسته وي، له مړینې وروسته به هغه ما ته څه راکړي؟

ابولهب به بیا د دواړو لاسونو ترمنځ اسوېلې وکړل او دا به یې وویل: ای لاسونو!! تاسو کې مې هغه څه ونه لیدل چې محمد یې درسره ژمنه کوي، نو الله پاک دا سورت نازل کړ ﴿تَبَّتْ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ ١ مَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ٢ سَيَصۡلَىٰ نَارٗا ذَاتَ لَهَبٖ ٣ وَٱمۡرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ ٤ فِي جِيدِهَا حَبۡلٞ مِّن مَّسَدِۭ﴾[1].

دوه یا درې کاله دغې ستونزمنې لړې دوام لرو تر دې چې زیات وځپل شول، هغه قریش چې په لیکلې پرېکړې خوښ نه وو، مسلمانانو او ورسره نورو خلکو ته به یې خوراکي توکې په پټه توګه انتقالولې.

نبي ﷺ د خپل قوم له لاسه د ناورینو سره مخامخ کېدل

له قریشو څخه چې کله الله پاک خپل استازی محفوظ وساته، د هغه تره او په بنو هاشم او بنو مطلب کورنې یې هغه ته د ورپېښو ستونزو نه مانع کړل، هغوی ورپسې د ملنډو مسخرو، د رشخن او خنداګانو، د جنګ او جدل او حتی د ژبې درازۍ لاره غوره کړه.

هغه و چې د قرانکریم زیاتره برخه د هغه چا په حق کې وغږېده چې د نبي کریم ﷺ سره یې د دښمنۍ او تربګنۍ لاره غوره کړېوه، ځینې دښمنان داسې دي چې په قرانکریم یې الله

(۱) سورت مسد: (۱-۵). ژباړه: د ابولهب دواړه لاسونه دې برباد شي او برباد شوي دي، هغه ته خپلې شتمنۍ او کسب کار هېڅ ګټه ونه رسوله، د غومبرو والا اور ته به ډېر زر ننوځي، او د هغه ښځه به هم ورسره اور ته ننوځي چې د لرګو والا ده، په غاړه کې به یې د کجورو د پڅو رسۍ وه.
ځینې روایتونه دا هم په ګوته کوي چې د دې سورت سبب نزول دا دی چې کله هم (وَأَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الْأَقْرَبِيْنَ) ایت نازل شو، نبي کریم ﷺ د صفا غونډۍ ته راغی او د (يَا صَبَاحَاه) لوړ غږ یې وکړ، کله چې ورته ټول قریش راغونډ شول ورته یې وویل: که د دې غونډۍ نه پناه دښمن درباندې د یرغل اراده لري او زه مو پرې وخبروم، ایا زما خبره تاسو تصدیقوئ؟ ټولو ورته وویل: تر وسه مو په دروغو ویلو نه یې پېژندلی، هغه ورته وویل: له سخت دردونکي عذاب وړاندې درته وېره او ډار درکوم، ابو لهب ورته وویل: هلاک او برباد شې، د دې لپاره دې راغونډ کړي وو، نو الله پاک دا سورت نازل کړ (تَبَّتْ يَدَا...)

پاک يادونه کړېده، او ځينې نور داسې دي چې د عامو کافرانو په جمله کې يې ذکر کړيدي.

د قريشو د هغه کافرانو له جملې نه چې قرانکريم بيخي په نوم ياد کړيدي، يو هم د نبي ﷺ تره ابولهب بن عبدالمطلب او د هغه ښځه ام جميل بنت حرب بن اميه چې قران کريم په (حمالة الحطب) ياده کړېده دي.

د ابو لهب ښځې ام جميل به د نبي کريم ﷺ په تګلاره کې د غنو ازغو لوی باروونه پاشل، الله پاک د ابو لهب او د ام جميل په باره کې دا سورت نازل کړل ﴿تَبَّتْ يَدَآ أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝١ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ۝٢ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝٣ وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ۝٤ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍۭ﴾[1].

ابن اسحاق وايي: زه خبر شوم چې ام جميل کله خبره شوه چې دې او د خاوند په باره کې يې څه نازل شوي دي، د لاس ورغوی يې له خاورو ښځلو ډبرو ډک کړل، نبي ﷺ او ابوبکر دواړه د کعبې سره نږدې ناست وو، د رانږدې کېدو سره ترې الله پاک د سترګو ديد واخست او نبي ﷺ يې ونه ليد، ابوبکر رضي الله عَنْهُ څخه يې وپوښتل: ملګری دې څه شو؟ زه خبره شوې يم چې هغه ما په سپکه سپوره لهجه يادوي!! او بېرته لاړه.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: ای د الله رسوله! ولې هغې ته نه ليدلې؟ نبي کريم ﷺ وويل: هغه ما باندې الله پاک ړنده کړه، زه يې نه شوم ليدلای.

اميه بن خلف بن وهب بن حذافه بن جمح چې به نبي ﷺ وليد، په ښکاره به يې ورته بدې ردې ويلې، پيشه شا به يې ورپسې ډېرې ناروا خبرې کولې، د هغه په باره کې الله دا سورت نازل کړل ﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ۝١ ٱلَّذِى جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُۥ ۝٢ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُۥٓ أَخْلَدَهُۥ ۝٣ كَلَّا ۖ لَيُنۢبَذَنَّ فِى ٱلْحُطَمَةِ ۝٤ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ ٱللَّهِ ٱلْمُوقَدَةُ ۝٦ ٱلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى ٱلْأَفْـِٔدَةِ ۝٧ إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ۝٨ فِى عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍۭ﴾[2].

بل هغه کافر چې په قرانکريم کې يې الله پاک يادونه کړېده عاص بن وائل السهمي دی.خباب بن الارت رضي الله عَنْهُ اهنګر و، هغه به تورې جوړولې، د عاص بن وائل لپاره يې د هغه په پشنهاد (ارډر) تورې جوړې کړې وې، د دغې مزدورۍ په بدل کې يې عاص بن وائل ډېر پور ورې و، خباب بن الارت -رضي الله عَنْهُ- راغی او خپله مزدوري يې ترې وغوښته، عاص بن وائل ورته وويل: محمد چې ته يې په دين کلک ولاړ يې، تاسو سره د دې وعده نه کوي چې په

(١) سورت مسد: (١ - ٥).

(٢) سورت الهمزه: (١-٩). ژباړه: هلاکت دی هر غيبت کر او عيب کر لره، هغه غيبتکر او عيبکر چې شتمني جمع کوي، بار بار يې شماري او ذخيره کوي، ګومان کوي چې شتمني به يې تل ژوندی وساتي، نا داسې نه ده، په قسم سره چې په هغه څه کې به يې وغورځوو چې ماتونکی او بربادونکی دی، ته څه پوهېږې چې دغه بربادونکی او ماتونکی شی څه شی دی؟ د الله بل کړی شوی اور دی چې په زړونو باندې خيژي، او دغه اور به په دوی رابند وي (د وتلو لاره يې ترې نشته) داسې اور چې په راښکلې شوو اوږدو ستنو کې به وي.

جنت کې سره او سپین زر، حورې او غلمان دي؟ خباب رضي الله عَنْهُ ورته وویل: ولې نه، هو. عاص ورته وویل: که دغه وعدې رښتیا وي تر قیامته دې غوښتنه وځنډوه، تر څو جنت ته لاړ شم او تا ته ستا حق په پوره توګه دروسپارم، په لوی الله قسم چې ستا او ستا له ملګري نه پرې زه ډېر حقدار یم، الله پاک یې په حق کې دا ایتونه نازل کړل ﴿أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى كَفَرَ بِـَٔايَـٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ ٱلْغَيْبَ أَمِ ٱتَّخَذَ عِندَ ٱلرَّحْمَـٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُۥ مِنَ ٱلْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُۥ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ ءَالِهَةً لِّيَكُونُوا۟ لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّآ أَرْسَلْنَا ٱلشَّيَـٰطِينَ عَلَى ٱلْكَـٰفِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ ٱلْمُتَّقِينَ إِلَى ٱلرَّحْمَـٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ ٱلْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَّا يَمْلِكُونَ ٱلشَّفَـٰعَةَ إِلَّا مَنِ ٱتَّخَذَ عِندَ ٱلرَّحْمَـٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا۟ ٱتَّخَذَ ٱلرَّحْمَـٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَّقَدْ جِئْتُمْ شَيْـًٔا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ ٱلسَّمَـٰوَٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ ٱلْأَرْضُ وَتَخِرُّ ٱلْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوْا۟ لِلرَّحْمَـٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنۢبَغِى لِلرَّحْمَـٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ إِن كُلُّ مَن فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ إِلَّآ ءَاتِى ٱلرَّحْمَـٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَّقَدْ أَحْصَىٰهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ ءَاتِيهِ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ فَرْدًا﴾[1].

ابوجهل یوه ورځ د نبي کریم ﷺ سره مخامخ شو، اوورته یې وویل: لوړه په رب لایزال چې یا خو به زمونږ د معبودانو په رابطه سپکې سپورې پرېږدې او یا به ستا معبود هم په سپکه لهجه یاد کړو! نو الله پاک دا قول نازل کړل ﴿وَلَا تَسُبُّوا۟ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَسُبُّوا۟ ٱللَّهَ عَدْوًۢا بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾[2]، زه داسې خبر شوم چې نبي کریم ﷺ د هغوی د معبودانو څخه راستون شو، او د الله طرف ته به یې بلنه ورکوله. بل غټ کافر چې قرانکریم یې له خباثت نه پرده پورته کړېده، نضر بن الحارث بن کلدم بن عبدمناف بن عبدالدار بن قصي دی، کله چې به هم نبي کریم

(۱) سورت مریم: (۷۷-۹۵). ژباړه: ایا تا هغه څوک لیدلی دی چې زمونږ په ایتونو یې کفر غوره کړ او وایي چې په اخرت کې به راته ضرور مال او بچې راکړل شي، ایا دغې کافر په غیبو پوهیږي او که نه الله نه یې وعده اخستې ده، نا هېڅکله داسې نه ده، دا چې څه وایي مونږ یې لیکو او عذاب به ورته ډېر زیات اوږد کړو، ورسره شته مال او دولت به ترې په مرګ سره واخلو او مونږ ته به ایکې یواځې راشي، دغو کافرانو له الله پرته نور باطل معبودان نیولي دي چې دوی ته به پرې عزت ورکړل شي، نا داسې نه ده بلکې دغه معبودان به یې په عبادتونو زر منکر شي او برعکس د دوی دښمنان به جوړ شي، ایا ته نه ګورې چې مونږ شیطانان په کافرانو مسلط کړي دي چې دوی نور هم تیزوي، ته پرې تلوار مه کوه مونږ یې په شمېرلو سره شمېرو، هغه ورځ رایاده کړه چې پرهېزګاره بندګان به پکې رحمن ذات ته میلمانه او سپاره راوستل شي، او په شدت سره به مجرمان جهنم پلو ته وشړوو، د شفاعت واک به نه لري مګر هغه څوک چې د رحمن ذات سره یې وعده اخستې وي (په نیکو عملونو او صالحه عقیدې سره)، او دوی وایي چې رحمن ذات ځوی نیولی دی، په تحقیق سره چې د ګناه لویه خبره مو راوړه، نزدې ده چې د نسبت له کبله یې اسمان وچوی او ځمکه پرې ټوټې ټوټې شي او غرونه ترې ډېرکی ډېرکی شي، له دې کبله چې وایي رحمن ذات ځوی نیولی دی، الله سره نه دي مناسب چې ځوی ونیسي، نه دې په اسمانونو او ځمکو کې هېڅوک مګر الله ته به د بنده په صفت راشي، الله پرې احاطه کړېده او دوی یې شمارلې دي په شمارلو سره، او ټول به هغه (الله پاک) ته ایکې یواځې راشي.

(۲) سورت أنعام: (۱۰۸). ژباړه: تاسو هغه چا ته ردې بدې مه وایئ چې له الله پرته نور معبودان رابلي، هسې نه هغوی الله ته په ناپوهی سره سپورې ستغې ونه وایي.

ﷺ په يو مجلس کې د الله پاک اړخ ته بلنه ورکوله او قرانکریم به یې خلکو ته ورزده کو، د تېرو امتونو د هلاکت او بربادي به نبي کریم ﷺ قریشو ته نمونې یادولې، د نبي کریم ﷺ له پاڅېدو وروسته به یې په ځای کې کښېناست، د رستم او اسفندیار او د فارس د باچاهانو د قیصو لړي به یې پیل کړه، بیا به یې وویل: محمد له ما ښخه په خبرو کې څه بهتري لري؟ ما هم دغه قیصې د ځان لپاره داسې لیکلي دي لکه محمد چې د ځان لپاره لیکلي دي، نو الله پاک دا ایتونه نازل کړل ﴿وَقَالُوٓاْ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ٱكۡتَتَبَهَا فَهِيَ تُمۡلَىٰ عَلَيۡهِ بُكۡرَةٗ وَأَصِيلٗا ۝٥ قُلۡ أَنزَلَهُ ٱلَّذِي يَعۡلَمُ ٱلسِّرَّ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ إِنَّهُۥ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا﴾[١]، دا ایت یې هم په هکله نازل شوی دی ﴿وَيۡلٞ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٖ ۝٧ يَسۡمَعُ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسۡتَكۡبِرٗا كَأَن لَّمۡ يَسۡمَعۡهَاۖ فَبَشِّرۡهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٖ﴾[٢].

اخنس بن شریق بن وهب الثقفي هم هغه لوی کافر و چې د قوم د ور په غاړې مشری سره سره به یې د نبي کریم ﷺ نه دین هم اورېد، خو په رسول الله ﷺ به یې ردونه کول، او ورته به یې زیان او تکلیفونه رسول، الله پاک یې په حق کې دا ایت نازل کړ چې ﴿فَلَا تُطِعِ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ۝٨ وَدُّواْ لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ ۝٩ وَلَا تُطِعۡ كُلَّ حَلَّافٖ مَّهِينٍ ۝١٠ هَمَّازٖ مَّشَّآءِۭ بِنَمِيمٖ ۝١١ مَّنَّاعٖ لِّلۡخَيۡرِ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢ عُتُلِّۭ بَعۡدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ﴾[٣].

ولید بن مغیره به ویل: د وحي د نزول په فضیلت به نبي کریم ﷺ نازول کیږي او زما په څېر هستي چې د قریشو سردار او مخه ور یم پرېښودل کیږم، او په طائف کې د ې ابو مسعود عمرو بن عمیر ثقفي چې دروند او مشرتابه دی ورته دې دغه منقبت نه ورکول کیږي؟ زه او هغه دواړه د لویو لویو سترو کلیو مشرتابه یو[٤] نو الله پاک یې اړوند دا ایت نازل کړ ﴿وَقَالُواْ لَوۡلَا نُزِّلَ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانُ عَلَىٰ رَجُلٖ مِّنَ ٱلۡقَرۡيَتَيۡنِ عَظِيمٍ ۝٣١ أَهُمۡ يَقۡسِمُونَ رَحۡمَتَ رَبِّكَۚ نَحۡنُ قَسَمۡنَا بَيۡنَهُم مَّعِيشَتَهُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۚ وَرَفَعۡنَا بَعۡضَهُمۡ فَوۡقَ بَعۡضٖ دَرَجَٰتٖ لِّيَتَّخِذَ بَعۡضُهُم بَعۡضٗا سُخۡرِيّٗاۗ وَرَحۡمَتُ رَبِّكَ خَيۡرٞ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ﴾[٥].

ابي بن خلف او عقبه بن ابي معیط چې دواړه سره ګرم دوستان او تاوده ملګري وو،

(١) سورت فرقان: (٥-٦). ژباړه: دوی وايي چې دا د مخکنو خلکو قیصې دي چې لیکلي یې دي او سهار ماښام ورته لوستل شي، ورته ووایه چې دا خو هغه ذات نازل کړی دی چې په اسمانونو او ځمکو کې ټول پټ او پناه باندې پوهیږي، او هغه بښونکی او بې اندازه مهربانه دی.
(٢) سورت جاثیه (٧-٨). ژباړه: هر لوی دروغجن او غټ ګناهکار لره هلاکت دی، د الله ایتونه اوري چې لوستل کیږي پرې، په ډېر تکبر ترې داسې ستون شي لکه چې اورېدلي یې نه وي، دوی ته په دردناک عذاب زېرې ورکړه.
(٣) سورت قلم: (٨-١٣). ژباړه: د دروغو ګڼونکو خبره مه منه، دوی دوسته ګڼي که ته ورسره نرمي وکړې دوی هم درسره نرمي کوي، او مه د هر قسم خور او سپک انسان خبره منه، داسې انسان چې عیبونه لګوي او چغلي کوي، د هر خیر کار منعه کونکی، له حده تجاوز کوي او ډېر ګناهکار دی، بد خوي او له دې ټولو وروسته حرام زاده هم دی.
(٤) له لویو کلیو ښخه موخه یې مکه او طائف دي.
(٥) سورت زخرف: (٣١-٣٢). ژباړه: او دوی وايي: دغه قران ولې د دوو کلو (مکه او طائف) په لویو خلکو (ولید بن مغیره، او ابو مسعود عمرو بن عمیر ثقفي) باندې نه نازلیږي؟ ایا د الله د رحمت تقسیم او توزیع دوی خپله کوي؟ د دنیا په ژوند کې د دوی معیشت مونږ تقسیموو، او ځینې مو په ځینو نور باندې په مرتبو کې اوچت کړي دي، د دې لپاره چې ځینې (غنیان) یې نور ځینې (فقیران) تابعداران ونیسي.

خپلمنځنۍ ټینګې اړیکې یې سره درلودې، یو وخت عقبه د نبي کریم ﷺ په مجلس کې ناست و او ورڅخه یې څه نا څه واورېدل، د دې کېدون خبر ابی بن خلف ته ورسېد، عقبه ته راغی او ورته یې وویل: زه وخبرېدم چې د نبي کریم ﷺ په مجلسونو کې د ناستې پاستې ارادې لرې؟ د قسم په سختو کلماتو یې ورته وویل: ستا مخ په ما حرام دی او تر هغه درسره خبرې نه کوم چې د محمد ﷺ په مخ دې توکانې نه وي اچولې، دې او دېته په ورته نورو خبرو او قسمونو یې و ډار و، عقبه بن ابي معیط -لعنه الله- لاړ او د ابي بن خلف شرط یې پوره کړ، نو الله پاک یې په حق کې دا ایت نازل کړ ﴿وَيَوۡمَ يَعَضُّ ٱلظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيۡهِ يَقُولُ يَٰلَيۡتَنِي ٱتَّخَذۡتُ مَعَ ٱلرَّسُولِ سَبِيلٗا﴾(۱).

د تېر په څېر ابي بن خلف په خپل لاس کې ریښې ریښې او وړه وړه هډوکی نیولی د رسول الله ﷺ حضور کې عرض شو او ورته یې وویل: ای محمده! دې عقېدې ته ته دومره ژمن یې چې دا ډول هډوکي به الله راژوندي کړي؟؟

بیا یې هډوکی په دواړو لاسونو کې ومښو او په فضا کې یې د نبي کریم ﷺ مخې ته ذره ذره وشیند.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: هو زه وایم چې دا هډوکی به الله پاک ستا په شمول راژوندی کړي وروسته له دې چې ته هم ذره ذره شې او بیا به دې الله پاک اور ته داخل کړي.

نو الله پاک یې اړوند دا ایت نازل کړل ﴿وَضَرَبَ لَنَا مَثَلٗا وَنَسِيَ خَلۡقَهُۥۖ قَالَ مَن يُحۡيِ ٱلۡعِظَٰمَ وَهِيَ رَمِيمٞ ۝٧٨ قُلۡ يُحۡيِيهَا ٱلَّذِيٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٖۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلۡقٍ عَلِيمٌ ۝٧٩ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلشَّجَرِ ٱلۡأَخۡضَرِ نَارٗا فَإِذَآ أَنتُم مِّنۡهُ تُوقِدُونَ﴾(۲).

ما ته د یو بل رارسیدلي راپور له مخې اسود بن مطلب بن اسد بن عبدالعزی، او ولید بن مغیره، امیة بن خلف، عاص بن وائل السهمي چې د قریشو په قوم قبیل کې زیات لحاظ درلود، نبي کریم ﷺ ته ورغلل، او هغه له کعبې څخه طواف کو، ټولو ورته وویل: مونږ به ستا او ته به زمونږ د معبودانو عبادت پیل کړې، که ته په حقه وي نو تر یو حده به مونږ د خیر کار کړی وي، او که چرته مونږ په حقه وو تر یو حده به تا خیر وړی وي، نو الله پاک دا سورت نازل کړ ﴿قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡكَٰفِرُونَ ۝١ لَآ أَعۡبُدُ مَا تَعۡبُدُونَ ۝٢ وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ۝٣ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ مَّا عَبَدتُّمۡ ۝٤ وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ۝٥ لَكُمۡ دِينُكُمۡ وَلِيَ دِينِ﴾(۳).

---

(۱) سورت فرقان: (۲۷). ژباړه: هغه ورځ یاده کړه چې ظالم به په دواړو لاسونو د ندامت خولې لګوي او وایي به کاشکې د رسول لاره مې نیولی وای.

(۲) سورت یس: (۷۸-۸۰). ژباړه: او مونږ پسې د وراسته هډوکي مثال تړي او خپل پیدائښت یې هېر کړی دی او دا وایي چې دا وراسته هډوکي به څوک راژوندي کړي؟ ورته ووایه ای محمده ﷺ هغه ذات به یې راژوندي کړي چې د اول ځل لپاره یې پیدا کړي وو، او دغه الله د پیدائښت په هر ډول عالم دی، دغه ذات هغه څوک دی چې له شنې ونې څخه یې درته اور پیدا کړی دی چې تاسې ورڅخه اور بلوئ.

(۳) سورت کافرون: (۱-۶).ژباړه: ورته ووایه ای کافرانو! تاسو چې د څه عبادت کوئ زه یې عبادت بیخي نه کوم، او نه تاسو د هغه ذات عبادت کوئ چې زه یې عبادت کوم، او نه زه عبادت کونکی د هغه معبودانو یم چې تاسو یې عبادت کوئ، او نه تاسو د هغه ذات عبادت کونکي یاست چې زه یې عبادت کوم، ستاسو

او کله چې الله پاک مشرکانو ته تخویفاً د زقوم ونه وریاده کړه، ابو جهل ابن هشام قریشو ته وویل: ای خلکو! تاسو ته پته شته چې محمد ﷺ مو د زقوم له کومې ونې څخه ډاروي؟ هغوی وویل: نا، ابو جهل ورته وویل: د یثرب (مدینې) د اعلی ترینو کچورو سره د کوچو خوړلو مو ډاروي، خو په الله مې دې قسم وي که چرته وتوانېدو نو هرومرو به د کوچو سره د یثرب کجوري وخورو، نو الله یې اړوند دا ایت نازل کړ ﴿إِنَّ شَجَرَتَ ٱلزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ ٱلْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَٱلْمُهْلِ يَغْلِى فِى ٱلْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْىِ ٱلْحَمِيمِ﴾[1].

یعنې د زقوم ونه داسې نه ده لکه ابو جهل چې یې وایي.

یوه ورځ نبي ﷺ سره ولید بن مغیره ولاړ و، خبرې اترې پخپل منځ کې کولې د خبرو اترو څخه یې نبي کریم ﷺ د اسلام راوړلو طمع ولرله، عبدالله بن ام مکتوم چې ړوند او نابینا صحابي و له نبي کریم ﷺ څخه یې د ځینو ایاتونو د زده کولو غوښتنه وکړه، نبي ﷺ په دې ورته چې د ولید بن مغیره ته د دعوت ورکولو زرینه موقعه دې خرابه کړه. عبدالله بن ام مکتوم رضي الله عَنْهُ به ورته بار بار له هر اړخه راتلو او نبي ﷺ به ورڅخه مخ اړو، نو الله پاک دا ایتونه نازل کړل ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١﴾ أَن جَآءَهُ ٱلْأَعْمَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُۥ يَزَّكَّىٰٓ ﴿٣﴾ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكْرَىٰٓ ﴿٤﴾ أَمَّا مَنِ ٱسْتَغْنَىٰ ﴿٥﴾ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسْعَىٰ ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشَىٰ ﴿٩﴾ فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ﴿١٠﴾ كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾ فِى صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍۭ﴾[2].

معنی دا شوه چې الله پاک ورته وویل: ما خلکو ته زیری ورکونکی او ویره وروړونکی استولی یې، په دعوتي مشن کې ستا یو امتي بل باندې هیڅ ځانګړنه او برتري نه لري، څوک چې د دین لټونوال وي، له زده کړې څخه یې مه منعه کوه او مه ورته ښوونه ځنډوه، او څوک چې یې پرواګیر نه وي وخت دې پرې مه خرابوه.

پاتې نور هغه کافران چې نبي ﷺ ته به یې د کور په داخل کې د ظلم او ستم سلسله واره زیانمنه لړې جاري ساتله هغوی: ابولهب، حکم بن ابي العاص، عقبه بن ابي معیط، عبدي بن حمراء الثقفي، ابن الأصداء الهذلي، دا ټول د نبي ﷺ ګاونډیان وو، د رارسیدلي راپور له مخې د حکم

لپاره خپل او زما لپاره خپل دین دی.

(۱) سورت دخان: (۴۳-۴۵). ژباړه: په یقین سره د زقوم ونه به د ډېر ګناهګار انسان خوراک وي، لکه د ویلې شوي مسو په شان به یې په خیټو کې خوټکیږي،

(۲) سورت عبس: (۱-۱۴). ژباړه: وچورلی یې تریو کړ، او مخ یې وګرځاوه، ددې له امله چې ړوند ورته راغی، او ته څه شي پوهه کړې شاید هغه (ړوند) پاک شي، او یا به ذکر پند واخلي او ورته به خیر او ګټه ورسوي دغه پند، او هغه څوک چې د هدایت هیڅ پروان نه کوي نو ستا قصد هغه دی؟ او په تا هیڅ الزام نشته که هغه په اسلام راوړنې سره پاک نه شي، او هغه څوک چې په تلوار سره تا ته راشي او حال دا چې له الله څخه ویرېږي نو ته له هغه نه مخ ګرځوې، داسې بیا مه کوه، دا سورت یو پند دی، که څوک دغه سورت پند منل غواړې ودې مني، دغه قراني ایاتونه په عزتناکو پاڼو کې لیکل شوي دي، چې هم پورته کړې شوي دي او هم په قدر او عظمت کې پاک کړې شوي.

بن ابي العاص نه پرته پکې بل هېڅ چا ايمان نه دی راوړی، دې به هم پيروانونه په نبي کريم ﷺ راغورځول، دوی به زيات کله په نبي کريم ﷺ باندې کانې هم له بره راورول، نبي ﷺ د ځان ساتنې په خاطر پخپل کور کې چوپالګی جوړ کړ، له دې وروسته چې به کله هم دغو ظالمانو مردارې او پليتي وروغورځوله، نبي کريم ﷺ به په امسا باندې له کوره رابهر کړه او د ورغورځونکې په دروازه به ودرېد او ورته به يې کړه: ای د عبدمناف کورنۍ! ايا ګاونډيتوب داسې وي؟

بيا به يې دغه ګندګي په لاره کې وارتوله.

له حبشې نه د مهاجرينو ستنېدل چې کله خبر شول چې د مکې والا اسلام اعلان کړ

په حبشو کې پرتو مهاجرينو ته راپور ورسېد چې د مکې اوسېدونکو ټولو اسلام ته غاړه اېښې ده، د خبر د اورېدو سره ټولو مهاجرينو مکې ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، مکې ته د نږدې کېدو په مهال يې خبر غوړونه وسکوندل چې تاسو اورېدلی خبر ناسم دی.

ځينې مهاجرين د چا په ذمه کې او ځينې نور يې مکې ته پټ او پناه ننوتل.

له حبشې نه بېرته مکې ته راستانه شوې مهاجرينو شمېر درې دېرشت کسانو ته رسېده.

زمونږ د علم له مخې چې نومونه يې راته ياد شويدي: عثمان بن مظعون بن حبيب الجمحي د وليد بن مغيره په جوار کې مکې ته ننوت، ابوسلمة بن عبدالاسد بن هلال بن عبدالله بن عمر بن مخزوم د ابو طالب بن عبدالمطلب چې بېرته د ابوسلمة ماما کېده په ذمه کې ننوت، ځکه ام سلمه چې خپل نوم (برّه) و د عبدالمطلب لور وه.

د غوڅ ژمنليک ماتول

هغه پرېکړه چې قريشو د بني هاشمو او بني عبدالمطلب په ضد کښلې وه له قريشو څخه څه شمېر کسانو يې پر ضد اغېزمن ګامونه پورته کړه، په دغې انقلابي پاڅون کې هاشم بن عمرو چې د مور له اړخه د نضله بن هاشم بن عبدمناف وراره کېده مثبت ترين رول ولوباو.

هشام بن عمرو به د ترون لاسلیک باوجود بیا هم خپلولي پالـله، هشام بن عمرو چې پخپل قوم کې خورا مخور او د مکانت څښتن و، ما ته د رارسیدلي راپور له مخې به یې د شپې په اوښ د خوراکي توکو درووند بار یوړ، چې کله به د ناوچې تر خولې ورسېد له اوښ څخه به یې واګې لرې کړې او اوښ به یې د ناو په منځ کې خوشې کړ، اوښ به نیغ په نیغه ځان متاثرینو ته ورساو.

هشام بن عمرو به د دواړو کورنیو سره د همدردۍ پاللو لپاره پوښاک هم په اوښ بار او د شپې له مخې به یې ورته واستول.

څه وخت وروسته هشام بن عمرو زهیر بن ابي امیه بن المغیره ته چې د عاتکه بنت عبدالمطلب ځوی و -یعنې زهیر د ابوطالب خوری کېده- ورغی او ورته یې وویل: ایا دا درته پسنده ده چې دښه او پسند خوراک او څښاک څښتن یې، د ښځو سره نکاحونه کوې، او د خپلو ماماګانو درته ښه پته ده چې وږي تږي او نهر دي، نه ترې څوک څه اخلي او نه پرې څوک څه شی پلوري، نه ورسره څوک نکاحونه کوي او نه ترې څوک نکاحونه کوي، زما دې په لوی الله سوګند وي که دغه خلک چرته د ابو الحکم بن هشام (ابوجهل) ماماګان یا نور خپل خپلوان وای، او دغسې غوڅې پرېکړې ته دې رابللی وای، هېڅ کله به یې درسره نه وه منلای!!

زهیر ورته وویل: خوار شې! زه به څه وکړم؟ یک تنها او یو سړی یم، لوړه په رب لایزال چې که دوهم سړی راسره پېدا شي او په دغې پرېکړې ناخوښ وي، زه به یې لومړی د مخالفت غبرږ پورته کړم.

هشام ورته وویل: دوهم سړی درسره مل شته کنه! زهیر کړه: څوک دی؟ هشام وویل: زه یم.

زهیر وویل: د دریم پلټنه هم وکړه.

هشام په بېړه مطعم بن عدي ته ولاړ او ورته یې وویل: مطعمه! ایا ته په دې خوښ یې چې د عبدمناف د خاندان دوه لوی لوی کندي (کورنۍ) د مرګ کومې ته ولوېږي؟؟ او ته ورته ګورې؟! د دوی پر ضد دې د قریشو سره یکجهتي اعلان کړېده؟!!

زما دې په الله قسم وي که ته د ستونزې روانه لړي ته نور هم ژمن شې نو قریش یې ژمنتیا ته هم شنه ناست دي.

مطعم بن عدي ورته وویل: خوار شې!! زه یو سړی یم، په تنهایي کې به زه څه وکولی شم؟ د دوهم نفر پلټنه هم وکړه، هشام ورته وویل: دوهم درسره شته دی، هغه ورته وویل: څوک دی؟ هشام ورته کړه: زه یم کنه.

مطعم ورته وویل: دریم هم وګوره، هشام ورته وویل: دریم هم شته دی، مطعم وپوښتل: څوک دی، هشام وویل: زهیر بن ابي امیه، مطعم وویل: څلورم هم وګوره.

هشام ابو البختري پسې ولاړ او ټول هغه څه یې ورته کټ مټ وویل چې مطعم ته یې ویلي و.

ابوالبختري ورته وويل: په دې کار کې زمونږ نور مرستندويان څوک شته؟ ايا تر شا نور څوک لرې او که نه؟

هشام ورته کړه: هو. ابو البختري ورته وويل: څوک څوک دي؟

هشام: زهير بن ابي اميه، مطعم بن عدي، او زه هم د رسره کلک ژمن يم.

ابوالبختري ورته د پنځم نفر د تالاش غوښتنه هم وکړه.

هشام زمعه بن اسود بن المطلب ته ولاړ، د هغه سره يې د خبرو اترو په ترځ کې د ورسره خپلې خپلولۍ او نزدېکت يادونه هم وکړه.

زمعه بن الاسود ورته وويل: د کوم مهم بشپړونې لپاره مې چې څه ته راغواړې نور دې تر شا څوک شته؟

هشام ورته وويل: هو، بيا يې ورته د ورسره ملګرو او د ملاتړ نومونه ورياد کړل.

پخپل منځ کې سره يې د شپې له مخې په (حَجون) غر کې راټولېدل نېټه کړه.

کوم مهال چې سره دوی د حجون د غر په لوړه برخه کې راغونډ شول او د ليکلي کلکې ژمنې په څېرلو يې سره د يو بل هراړخيزه ملاتړ کې توافق ته ورسېدل، زهير بن اميه وويل: د ليکلي ژمنې د منځپانګې د ماتولو اړوند به لومړی خبرې زه پېلوم.

شپه چې کله رڼه شوه د سهار په مهال هر يو ژمن تر خپلې سايې ورسېد، زهير بن اميه هم د کړې وعدې په بنسټ په داسې انداز راغی چې چپن پرې پرته وه، له بيت الله څخه يې اووه ګشته طواف وکړ، بيا يې خلکو ته مخ راواړو ويويل: ای د مکې ميشتوالو!! ايا مونږ به خوراک او پوښاک څخه په لويه ګچه برخمن يو او بنو هاشم به په ناوونو کې د ولږې تندې له درده د مرګ ښکارکيږي؟ نه پرې څه پلورل کيږي او نه ترې څه پېرودل کيږي؟

په الله مې دې قسم وي چې تر هغه نه قلارېږم تر څو مې د ظلم او ستم، د تېرو پاتو دغه لوظنامه نه وي څيرلې.

ابوجهل چې د مسجد په يو اړخ کې ناست و ورته وويل: په الله قسم چې دروغ دې وويل، هېڅکله يې نه شې څېرلی.

زمعه بن الاسود ورته وويل: ابو جهله! نا بلکې ته دروغجن يې، د دې عهدنامې د ليکلو په مهال مونږ هم خوښ نه وو.

ابوالبختري پرې غږ کړ: هو، زمعه سمه خبره وکړه، کوم مهال چې دا پاڼه ليکل کېده مونږ پرې نارضا وو.

مطعم بن عدي وويل: تاسو داوړه په سمه غږېږئ، له ما تېدو پرته نورې ټولې خبرې ناسمې

دي، ددغې لوظ منځ پانګې څخه مونږ الله پاک ته خپل برائت اعلانوو.

هشام بن عمرو پرې راغبرګه کړه او دېته نږدې خبرې اترې يې وکړې.

ابو جهل وويل: په دې خبره د شپې له مخې پوره غور شوی دی، او د دې ځای پرته به پل ځای کې د پوره تصميم سره پټ پناه يوه خوله شوي دي.

ابوطالب چې خپله هم د مسجد په يوې برخې کې ناست و په حضور کې يې مطعم بن عدي وپاځېد تر څو راځړول شوی ژمن ليک ټوټې ټوټې کړي څه ګوري چې د (باسمک اللّٰهُمَّ) پرته نور ټوله منځپانګه وينو چڼ چڼ کړې وه.

منصور بن عکرمه چې دغه لوظ يې ليکلی و په دواړو لاسونو شل او فشل شو.

له اراشي څخه د ابوجهل د اوښ پېرلو لړې

ابن اسحاق وايي: عبدالملک بن عبدالله بن ابي سفيان چې خورا ځيرک او هوښيار و راته وويل:

د بابل له اراش څخه يو سړي مکې ته اوښان د پلورلو لپاره راوستل، ابو جهل ورڅخه اوښان وپېرل او د ورباندې پلورل شوو اوښانو د قيمت په ادائيګې کې يې ورسره ټيل مټال وکړ، اراشي هم سم د لاسه د قريشو ناستې يوې غونډې ته راغی، دغه مهال نبي ﷺ د مسجد حرام په يوه ساحه کې هم ناست و، اراشي وويل: ای قريوشو! دا چې زه يو مسافر، بې وسه او بې کسه يم، ابوالحکم بن هشام څخه زما د حق اخستنې باره کې به راسره څوک مرسته وکړي؟ هغه زما په پاکه برخه خېټه اچولې ده.

د نبي کريم ﷺ پسې د ټوقو او مسخرو په شکل يې ورته اشاره وکړه چې ورشه هغه سړی به درله ترې پوره حق واخلي، ځکه قريشو ته د ابوجهل د نبي کريم ﷺ د دښمنۍ او تربګنۍ لويه کچه معلومه وه.

نبي کريم ﷺ لا ناست و چې اراشي يې په سر ودرېد او ورته يې کړه چې: ای عبدالله! ابوالحکم بن هشام چې زما په حق يې خېټه اچولې ده او حق نه راته سپاري، د دې برسېره زه غريب، بې وسه اوبې کسه او مسافر هم يم، د قريشو هاغې ناستو کسانو ته ورغلم ترڅو زما حق ورڅخه واخلي، هغو تا ته راواستولم، په تا دې الله ورحميږي زما حق ورڅخه واخله او ما ته يې وسپاره!

نبي ﷺ ورته وويل: ما پسې راځه.

د قريشو د مجلس څخه هم يو نفر د دواړو پسې وروسته روان شو تر څو ناست قريش په

روانه لړي وخبر وي.

نبي ﷺ له مسجد څخه د ابوجهل د کور په لور رهی شو، چې کله يې ورته د دروازه ټک ټک کړه ابوجهل غږ کړ: څوک يې؟ هغه ورته وويل: محمد يم، لږ بهر راوځه.

ابوجهل له کور څخه په داسې حالت کې راووت چې له بدن څخه يې ساه، او له رګونو څخه يې وينه تختېدلې وه، رنګ يې هم تک ژېړ اوښتی و، ورته يې وويل: په توندی سره دې سړي ته خپل حق وروسپاره.

ابوجهل وويل: خا خا وس سمدستي به يې ورته وسپارم.

کور ته ننوت او په رښتيا يې هم په ډېرې توندۍ سره ورته خپل حق ورکړ.

نبي کريم ﷺ اراشي ته وويل: په کار پسې دې مخه کړه، اراشي بېرته د قريشو په هغه مجلس ودرېد چې چا ورته د نبي کريم ﷺ په لور اشاره کړې وه، او ورته يې وويل: الله دې ورله خير ورکړي، محمد ته د کتلو سره سم يې راله حق را کړ، قريش څه ګوري چې د هغوی استازی هم راغی، ټولو ورته وويل: خوار شې!! څه څه دې وليدل؟

هغه ورته وويل: د حيرانتيا وړ جريان مې وليد، قسم په الله چې دروازه يې ورته ووهله، ابوجهل بهر ته رنګ تختيدلی تک ژېړ راووت، دومره يې ورته وويل چې دې سړي ته خپل حق ورکړه، ابوجهل ورته وويل: خا خا، په ډېره چټکۍ به ورته حق وسپارم، چټک ننوت اووخت لا تېر نه و چې رښتيا هم په ډېره توندۍ له کوره رابهر شو او اراشي ته يې خپل حق ورکړ!!

لږ وخت وروسته ابوجهل خپله مسجدحرام ته راغی، ټولو قريشو ورته وويل: ورک شې!! خوار شې!! څه دروشول؟ تر ننه مو له تا څخه دومره ډار نه و ليدلی!

هغه وويل: لوړه په الله چې کله يې راته دروازه ټک ټک کړه، د دروازې د اواز سره له هول هيبت څخه ډک شوم، بيا چې کله ورته راووتم د سر له پاسه يې د اوښانو لوی لوی ډارونکي دارې وې، د اوښانو دغسې سرونه او څټونه او دارې ما نه وې ليدلې، قسم په الله که لږ زره هم په شا تللی وی نو زه به يې خوړلی وی.

د اسراء لړۍ

د شپې له مخې نبي کريم ﷺ له مسجد حرام څخه مسجد اقصی ته بوتلل شو[1]، هېره دې نه وي چې مسجد اقصی د ايلياء په خاوره شتون لري، دغه مهال اسلام په قريشو او د عربانو په قبيلو کې په لوړه کچه قبوليت پيدا کړی و.

(۱) سهيلي وايي: داسې ويل کيږي چې د اسراء واقعه له هجرت څخه يو کال وړاندې وه.

ما ته د عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ څخه راپور رارسېدلی چې هغه به ویل: نبي کریم ﷺ ته بُراق راوستل شو، براق هغه سورلۍ ده چې له دې وړاندې پرې نور پیغمبران هم سپاره شوي وو، د خپل دید په اندازه یې یو قدم دی، نبي ﷺ پرې سپور کړی شو، د براق والا په فضاء کې روان کړ، د اسمان او ځمکې ترمنځ یې پرې د الله د وحدانیت نښې نښانې ولیدي تر دې چې بیت المقدس ته ورسېد، په بیت المقدس کې یې ابراهیم، موسی، عیسی او نور پیغمبران عَلَيْهِمُ السَّلاَمُ چې ددې لپاره راټول کړی شوي وو ورسره لیدل کتل وکړل، ټولو پیغمبرانو ته یې پخپل امامت کې لمونځ هم ورکړ.

کوم مهال چې لمونځ تر پای ورسېد څه لوښي ورته راوړل شول، په یو کې شېدې، په بل کې شراب، او په بل کې اوبه وې.

نبي کریم ﷺ فرمایي: یو چا اواز وکړ چې که اوبه یې واخستې نو خپله او امت دواړه به په اوبو غرق شي، که شراب یې واخستل خپله او امت به یې بې لارې او بې مهارې شي، او که شېده یې واخستل نو دی او امت دواړو ته به یې هدایت او نیکې لارې الهام شي.

هغه وایي: ما د شېدو لوښی راپورته کړ او شېده مې وڅښل، جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ راته وویل: ته او ستا امت دواړه د هدایت په لور رهي شوئ.

ابن اسحاق وایي: له حسن څخه راته راورسېدل چې هغه ویل:

نبي ﷺ به فرمایل: د مقام ابراهیم ترڅنګ ویده ملاست وم چې جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ په قدم ووهلم، راپورته شوم هېڅ مې ونه لیدل، بېرته څملاستم بیایې ووهلم چې راویخ شوم هېڅ مې و نه لیدل، بیا وملاستم بیا یې په قدم ووهلم چې راپورته شوم له لاس څخه یې ونیولم او له مسجد څخه یې بهر کړم، څه ګورم چې د اس او خر ترمنځ تکه سپینه سورلۍ ولاړه وه، په خپو کې یې وزرې وې، دغې سورلۍ به خپل لاس هغه ځای کېښوده چې تر کومه یې د سترګو دید رسېده، زه یې پرې سپور کړم هغه له ما څخه تېرو پاتې نه و او زه له هغه نه تېرو پاتې نه وم...

حسن وایي: نبي ﷺ د جبریل عَلَيْهِ السّلاَمُ په ملګرتوب تر مسجد اقصی ورسېد، هلته یې ابراهیم، موسی او عیسی او د نورو پیغمبرانو عَلَيْهِمُ السّلاَمُ په شمول ولیدل او ټولو د دی په امامت کې لمونځ وکړ.

بیا ورته دوه لوښي راوړل شول په یو لوښي کې شېده او په بل لوښي کې شراب وو، نبي ﷺ د شېدو لوښی راپورته کړ او شېدې یې وګوټلې، جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته وویل: په سم دم فطرت روان شوې، ای محمده! امت دې هم په سمه روان شو، له نن څخه درباندې شراب حرام شول.

بیا چې کله نبي کریم ﷺ مکې ته راستون شو او قریشو ته یې د سهار په مهال لړې واوروله، زیاتره خلکو به ویل چې دا خو زړه بګنونکې قیصه ده؟ له مکې څخه تر شام پورې قافله په

پوره میاشت کې رسیدګي کولی شي او د پوره میاشتې په موده کې بېرته راستنېږي، خو ولې محمد دعوه لري چې په يوه شپه کې ولاړ او بېرته راغی؟!!

حسن وايي: زياتره نوي مسلمان وګړي بېرته کفر ته هم ستانه او په شا وګرځېدل، ځينې خلک ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته ولاړل او ورته يې وويل: له ملګري دې وخبرېدې؟ هغه انګيروي چې ګنې نن شپه بيت المقدس ته تللی و، هلته يې لمونځ هم وکړ او په شپه کې بېرته راستون هم شو؟

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: تاسو ته په هغه دروغ تړل خوند درکوي.

هغوی ورته وويل: وسمهال هم په مسجد کې ناست دی، او خلکو ته د قيصې په بيان بوخت دی.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: که رښتيا يې هم دا خبره کړې وي نو سمه ده، زما دې په الله قسم وي چې هغه کله هم ما ته څه بيانوي چې دا راته الله پاک وحي کړې ده، او حتا چې د شپې او ورځې ډېر لږ وخت تشکيلوي او زه يې تصديقوم، نو شپه خو لا ډېر لويه ده، په دې کې د حيرانتيا وړ څه خبره ده؟؟

ابوبکر رضي الله عَنْهُ د مسجد په لور د نبي کريم ﷺ اړخ ته ورغی او ورته يې کړه: ای د الله رسوله! رښتيا دي خلکو ته ويلي دي چې نن شپه بيت المقدس ته تللی وې، هغه ورته وويل: هو. ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: د دغې خبرې لپاره راغلم لږ ما ته هم جريان واوروه، نبي ﷺ وفرمايل: بيت المقدس راته راپورته شو ګويا که زه ورته ګورم، جريان چې کله تر پايه ورسېد ابوبکر رضي الله عَنْهُ وويل: چې څه دې وويل رښتيا دې وويل، زه په دې ښکاره ګواهي ورکوم چې ته د الله رښتني استازی يې.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې کله خپلې خبرې تر پايه ورسولې نبي ﷺ ورته وويل: ابوبکره! ته صديق يې، له دغې ورځې څخه راپدېخوا په صديق ونومول شو.

سعيد بن المسيب وايي: د دغې شپې د جريان ځينې برخه دا هم وه چې نبي کريم ﷺ خپلو ملګرو ته ابراهيم، موسی او عيسی عَلَيْهِمُ السَّلَامُ داسې توصيف کړل چې: ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ هو بهو ستاسو د پيغمبر او ستاسو پيغمبر هو بهو د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ په څېر دی، او موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ لوړ، غنم رنګی او کم غوښی و، پوزه يې خورا لوړه ښائسته وه، ته به وايې لکه د شنوءه قبيلې وګړی چې وي.

او عيسی عَلَيْهِ السَّلَامُ د منځنې قدو قامت څښتن او ښائسته سور سړی و، اوار او ګڼ وېښتان يې درلودل، پر مخ يې ځوانکۍ وې، ته به وايې چې ګنې تازه له غسل خانې څخه راوتی دی، له سر څخه يې اوبه قطرې قطرې څڅېدې، هغې ته په رنګ کې ورته سړی په تاسو کې عروة بن مسعود الثقفي دی.

د معراج لړې

ابن اسحاق وايي:

له ابو سعید خدري رضي الله عَنْهُ څخه راته یو رښتیا ګویه انسان قیصه کوله چې:

ما له نبي کریم ﷺ څخه اوریدلي دي، هغه ویل:

په بیت المقدس کې چې کله تر یو حده وزګار شوم نو ځینه (پارځنګ) راوړل شوه دومره ښائسته وه چې بل ښائسته شی ترې ما نه و لیدلی، او دغه پوړۍ هغه شی دی چې د زنکدن په وخت کې ورته انسان براندې سترګي ګوري.

زه پرې خپل ملګري د (باب الحفظه) تر نوم لاندې د اسمان دروازې ته وخېژولم، په دروازه باندې د (اسمعیل) په نوم ملائکې د مشرې لاندې دولس زره ملائک وو، او هرې ملائکې د نورو دولس زره ملائکو مسؤلیت درلود، په دې وخت کې نبي ﷺ دا ایت ولوست ﴿وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ﴾[1].

چې کله دروازې ته ورننږدې شول هغه ورته وویل: جبریله! دا څوک دی؟

جبریل عَلَيْهِ السَّلَامُ ورته وویل: دا محمد دی، هغه وویل: ولې په اسماني استازیتوب ونازول شو؟ جبریل عَلَيْهِ السَّلَامُ ورته کړه: هو.

نو اسمعیل ملائکې زما لپاره د خیر او سعادت دعاګانې وکړې.

چې کله اسمان ته وختلم یو ناست سړی مې ولید چې د انسانانو روحونه ورته وروړاندې کیږي،، ځینې روحونو ته ښه او نیک کلمات وايي او ورته ډیر خوشحاله شي، بیا ورته ووايي: نیکه اروا وې او له نیک بدن څخه راوتلې یې.

او چې کله ورته نورې ارواګانې راوړل شي ورته وايي: اف اف، او وچورلی پرې راغونډ کړي، دا هم ورته ووايي: پلیته او نجسه اروا وې او له پلیت او نجس بدن څخه راوتلې یې.

ما وپوښتل: جبریله! دا څوک دی؟ هغه وځوابولم: دا ستا پلار ادم عَلَيْهِ السَّلَامُ دی، چې کله ورته د مومن مسلمان سړي اروا راوړل شي نو پرې خوشحاله شي، او ورته ووايي چې نیکمرغه اروا وې او په نیکمرغه بدن کې وې.

او چې کوم مهال ورباندې د کافر بې دینه انسان اروا ولیدل شي نو ورته وايي: پلیته اروا وې او په پلیت جسد کې وې.

بیا مې هلته نور خلک ولیدل لکه د اوښانو په څیر غټې غټې شونډې یې وې او په لاسونو کې یې د اور لوی بڅرکي وو، خولو ته به یې دغه بڅرکي اچول او د بولو په ځای به ترې وتل،

(۱) سورت مدثر: (۳۱). او ستا د رب لښکرې نه پیژني مګر هغه یې خپله پیژني...

ما وپوښتل: دا څوک دي؟ جبریل عَلَیْهِ السَّلاَمُ وویل: دا هغه خلک دي چې په ظلم زیاتي د یتیمانانو شتمني خوري.

بیا مې نور غټ خیټي ولیدل، چې کله به فرعونیان سزا ته بوتلل کېدل، دوی به یې لکه د تږي اوښانو په څېر د خپو لاندې پایمالول، دغسې غټ خیټي ما هېڅ چرته نه و لیدلي، د ډېر غټوالي له کبله یې حرکت هم نه شو کولی، ما وپوښتل دا څوک دي؟ جبریل عَلَیْهِ السَّلاَمُ ځواب راکړ: دوی سود خواره دي.

بیا مې نور خلک ولیدل چې یو اړخ ته یې ښائسته چاقه غوښه پرته وه او بل اړخ ته یې مرداره بد بویه غوښه پرته وه، مرداره به یې خوره او مزیداره به یې پرېښوده، ما وپوښتل: دا خلک څوک دي؟

جبریل عَلَیْهِ السَّلاَمُ راته وویل: دا هغه خلک دي چې الله پاک ورته حلالې کړې ښځې به یې پرېښودې او حرامو ښځو پسې به ګرځېدل.

بیا مې نورې ښځې ولیدې چې له تیونو څخه راځړول شوې وې، ما وپوښتل: داڅوک دي؟ جبریل عَلَیْهِ السَّلاَمُ وځوابولم: دا هغه ښځې دي چې خپلو خاوندانو ته یې د هغو بچو نسبت کوو چې له خاوندانو څخه یې نه وو پیدا شوي.

بیا دوهم اسمان ته ولاړم، هلته مې دواړه ترورځوی عیسی او زکریا عَلَیْهِمَا السّلاَمُ ولیدل.

بیا دریم اسمان ته لاړم، هلته مې یو سړی ولید چې په ډول ډال کې لکه د څوارلسمې سپوږمۍ په څېر و، ما وپوښتل: جبریله! دا څوک دی؟ هغه راته وویل: دا ستا ورور یوسف عَلَیْهِ السَّلاَمُ دی.

تر دې چې پنځم اسمان ته ورسېدم، هلته مې ډولې او ښکلې مزېدار سپینږیری چې د سر وېښتان یې هم سپین و ولید، لویه ښائسته ګیره یې درلوده، ټخپله ټوله زندګۍ کې مې دغسې ښائسته بوډا نه دی لیدلی، ماوپوښتل چې دا څوک دی؟ جبریل عَلَیْهِ السَّلاَمُ راته ځواب راکړ چې دا قوم ته خوښ هارون بن عمران عَلَیْهِ السَّلاَمُ دی.

بیا شپږم اسمان ته وښتم، هتله مې د لوړ قدوقامت څښتن، غنم رنګی ښائسته ډولې د مزېدارې پوزې والا ولید، ته به وایې لکه د شنوءه د قوم کوم وګړی چې وي، ما وپوښتل: دا څوک دی؟ جبریل عَلَیْهِ السَّلاَمُ راته وویل: دا ستا ورور موسی بن عمران عَلَیْهِ السَّلاَمُ دی.

بیا یې اووم اسمان ته پورته کړم، هغه بیت المعمور چې کوم ملائک ورڅخه یو ځل طواف وکړي تر قیامت به بیا ورته د بیا طواف موقعه ورنه شي، تر څنګ یې ښائسته سپین ږیرې سړی ناست و، هو بهو ستاسو پیغمبر ته یې ورته والی درلود، او ستاسو پیغمبر هغه ته ورته والی لري، ما وپوښتل: داڅوک دی؟ جبریل عَلَیْهِ السَّلاَمُ راته وویل: دا ستا پلار ابراهیم عَلَیْهِ السَّلاَمُ دی.

بیا جنت ته ننوتم هلته مې ښائسته په ډول ډال پوره (حوره) ولیده، د ډېر ښائست له کبله یې شونډې تورولي ته ورته وې، ما ترې وپوښتل: ته د چا یې؟ هغې راته وویل: زه د زید بن حارثه یم.

د بېرته د راستنېدو په حالت کې چې کله هم تر موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ راورسېدم هغه ستاسو په حق کې ډېر خېرخواه و - را څخه یې وپوښتل: څومره لمونځ درباندې فرض شو؟ ما ورته وویل: روزمره راته پنځوس لمونځونه راکړل شول.

هغه راته وویل: د لمونځ په ادا کولو پابندي ډېره ګرانه ده، بېرته دې رب ته ستون شه چې په تا او امت دې تخفیف راولي.

بېرته مې رب ته ستون شوم چې زما د امت لپاره په لمونځ کې اسانتیا راوله، لس لمونځونه یې راته معاف کړل.

چې بیا د موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ تر خوا راورسېدم، بیا یې په ورستنېدو ټینګ کړم، زه بیا الله ته ستون شوم او لس لمونځونه یې راته مزید نور معاف کړل.

چې د موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ تر څنګ بیا راورسېدم، بیا یې الله پاک ته په ورستنېدو وهڅولم، او زه هم الله ته بیا ورستون شوم، بیا یې راته لمونځونه معاف کړل، خو بس هر دفعه به هغه الله پاک ته د تخفیف لپاره په ورستنېدو توصیه کولم، او په هر دفعه به یې راته لمونځ بخشش کو تر دې چې په شپه اوورځ کې یې شمېر تر پنځوو راورسېد، بیا یې راته په ورستنېدو امر وکړ، ما ورته وویل: بس دی بارها ډېر ځل ورغلم نوره حیا راته راځي، که چا دغه لمونځونه د الله پاک باندې د ایمان په غوښتنې او د ثواب او اجر په خاطر وکړل، الله پاک به ورله د پنځوسو لمونځونو اجر او ثواب ورکړي.

د ابو طالب او خدیجې رضي الله عَنْهَا مړینه

دوخت په تېرېدو سره ابوطالب او خدیجه بنت خویلد رضي الله عَنْهَا دواړه په یو کال کې ومړ.

په نبي کریم ﷺ د خواشینې لړي یو په دوه شوه، خدیجه رضي الله عَنْهَا د اسلام په نشر اشاعت کې د نبي ﷺ رښتونې کلکه ملاترې وه، له قوم څخه به یې همدې ته ګیلې شکوې کولې.

د ابو طالب په مړینه یې هم زړه ولړزېد، په اسلامي دعوت کې ابوطالب د نبي کریم ﷺ په ثبات قدمۍ او سربښندنې کې لکه د پیاوړي بدنې غړي مثبت ترین رول لوباو، هغه د نبي کریم

ﷺ ډېر نېک مرستندویه او ورڅخه د نورو لاس نیونکی و.

د ابوطالب مړینه مدېنې ته له هجرت کولو څخه درې کاله وړاندې وه.

ابوطالب چې کله ومړ د قریشو له پلوه نبي ﷺ د هغه ناورینو او نا خوښو سره مشت ګرېوان شو چې په سوچ کې یې هم نه راتلل، د قریشو له بې وقوفه ګروپ څخه ورته یو بې وقوف په سر خاورې وشیندلې، نبي کریم ﷺ کور ته ننوت او خاورې یې په سر پرتې وې، یوه لور یې راوپاڅېده په ژړا ژړا یې ورڅخه خاورې ووینځلې، او رسول الله ﷺ به ورته ویل: لورجانې! مه ژاړه، الله پاک ستا د پلار مرستندویه دی.

بیا به یې وویل: د ابوطالب له مړینې راپدېخوا راته له قریشو هغه څه رارسیږي چې ما ډېر خفه کوي.

د ابوطالب د زنکدن له حالت څخه چې کله قریش وخبرېدل یو بل ته یې وویل: له یو اړخه عمر او حمزه رضي الله عَنْهُمَا اسلام راوړ، او له بل پلوه اسلام هم د قریشو په قبیلو کې په خورا تېزۍ سره روان دی، ابوطالب ته به ولاړ شوو، زمونږ له پلوه څه قیودات به په محمد ﷺ کېږدي، او څه قیودات به په مونږه کېږدي، ورنه هر څه به رانه خپل کړي.

د قریشو ټول مخه ورلکه: عتبه بن ربیعه، شیبه بن ربیعه، ابوجهل بن هشام، امیه بن خلف، ابو سفیان بن حرب د قریشو نورو مخه ورو په شمول د ابوطالب در کې حاضر شول، ټولو ورته وویل: زمونږ په زړونو کې ستا قدر او احترام ته ښه پېژنې، ته د مرګ په وړومبې حالتونو کې یې، په تا مو ډار محسوس کړ، زمونږ او ستا د وراره ترمنځ کشمکش او ناخوښو باندې ته ډېر ښه خبر یې، هغه تر خپل څنګ راوغواړه تر څو ستا په ژوند کې له مونږ څخه د هغه لپاره او له هغه نه زمونږ لپاره د روغې جوړې دستاویزات او لاسلیکونه واخلې، له مونږ څخه به هغه ځان راونغاړي او مونږ به له هغه نه ځانونه راونغاړو، هغه دې مونږ او زمونږ دین پرېږدي مونږ به هغه او د هغه دین پرېږدو.

ابوطالب وریسې استازی واستو او ورته یې وویل: وراره! دا راغلي هستۍ ستا د قوم قبیل ښاغلي دي، دوی غواړي چې ستا او د دوی ترمنځ د روغې جوړې ژوندۍ وسنجوي، دواړه خواوې به یو بل ته له ځینو خپلو غوښتنو څخه سر په څنګ شئ.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: ډېرې نه یوه خبره مې ومنئ ټول عرب او عجم به مو د لاس لاندې رعیت وي، ابو جهل وویل: ولې نه لس خبرې خو به دې ومنو.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: د (لا اله الا الله) کلمه ووایئ او د نورو معبودانو له عبادت څخه په شا راشئ.

ټولې پلاوې لاسونه سره په ومښل او پړکا یې ترې وویسته او ورته یې وویل: محمده! ته دا غواړې چې له ټولو معبودانو څخه یو معبود جوړ کړې؟ دا خو د حیرانتیا وړ خبره ده؟ دا څه

وايي او څه نه وايي؟

بيا يې سره خپل منځ کې يو بل ته وويل: دا سړی نه څه درکوي او نه درڅخه څه قبلوي، پخپلو معبودانو کلک دريځ اختيار کړئ، تر څو وګورو چې الله پاک زمونږ او د دې ترمنځ څه پرېکړه کوي؟

د قريشو راغلي پلاوي چې ستنه شوه ابو طالب رسول الله ﷺ ته وويل: لوړه په خدای چې د انصاف خبره دې ورته وکړه.

د دې خبرې سره سم نبي کريم ﷺ د ابوطالب د ايمان طمع ګير شو، ورته يې وويل: ای تره! ته خو يې ووايه کنه!! د قيامت په ورځ به ستا لپاره شفاعت او سفارش پرې وکړم.

ابوطالب چې کله د نبي کريم ﷺ حرص وليد، ورته يې وويل: که زما څخه وروسته ستا او ستا د پلار په کورنۍ د کنځاوو وېره او پېغور نه وای ما به هرومرو دغه کلمه ويلې وه، هسې نه چې قريش ووايي: د مرګ له وېرې يې کلمه وويله، خو زه کلمه ستا د خوشحالۍ په خاطر وايم په بل خاطر نه.

په ابوطالب چې د مرګ جټکې کله پېل شوې عباس رضي الله عَنْهُ يې د شونډو په حرکت پوهه شو، خپل غوږونه يې ورښکته کړل بيا يې نبي ﷺ ته وويل: وراره! ابوطالب خو هغه څه وايي چې تا ورته پرې امر وکړ!!

نبي ﷺ ورته وويل ما ترې هېڅ نه دي اورېدلي.

د قريشو د هغې پلاوې اړوند چې د نبي ﷺ سره خبرو اترو ته کېناستل او بې نتيجې ولاړل، نبي ﷺ چې ورته څه وويل او هغوی کوم غبرګون وښود؟ الله پاک دا ايتونه نازل کړل: ﴿صٓۚ وَٱلۡقُرۡءَانِ ذِي ٱلذِّكۡرِ ۝١ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي عِزَّةٖ وَشِقَاقٖ ۝٢ كَمۡ أَهۡلَكۡنَا مِن قَبۡلِهِم مِّن قَرۡنٖ فَنَادَواْ وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٖ ۝٣ وَعَجِبُوٓاْ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٞ مِّنۡهُمۡۖ وَقَالَ ٱلۡكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٞ كَذَّابٌ ۝٤ أَجَعَلَ ٱلۡأٓلِهَةَ إِلَٰهٗا وَٰحِدًاۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَيۡءٌ عُجَابٞ ۝٥ وَٱنطَلَقَ ٱلۡمَلَأُ مِنۡهُمۡ أَنِ ٱمۡشُواْ وَٱصۡبِرُواْ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمۡۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَيۡءٞ يُرَادُ ۝٦ مَا سَمِعۡنَا بِهَٰذَا فِي ٱلۡمِلَّةِ ٱلۡأٓخِرَةِ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا ٱخۡتِلَٰقٌ﴾[1].

(۱) سورت ص: (۱-۷). ژباړه: ص، په قران مې دې قسم وي چې د پند او ذکر څښتن دی، بلکې هغه خلک چې کافران شوي دي په سرکشۍ او کبر کې دي، له دوی څخه وړاندې مونږ څومره پېړۍ پېړۍ خلک برباد کړي دي که څه يې هم ډېرې نارې چېغې ووهلې خو ولې موقعه او وخت د نجات او خلاصون نه و، دوی له دېنه په حيرانتيا کې دي چې د دوی له جنس نه ورته وېره ونکی پيغمبر راغی او کافران وايي چې دا پېغمبر کوډګر او دروغجن دی، ايا له ډېرو معبودانو څخه يې يو معبود جوړ کړ؟ دا خو ډېره د حېرانتيا وړه خبره ده؟ او مشران يې په تلوار سره لاړل او يو بل ته يې وويل: د خپلو معبودانو په عبادت صبر وکړئ، ځکه چې دغه (توحيد) درڅخه خامخا غوښتل کيږي، مونږ خو د توحيد اړوند په وروستني دين کې هېڅ هم نه دي اورېدلي، نه دي دا مګر له ځانه جوړ شوي دروغ دي.

له ثقيف قبيلې څخه د رسول الله ﷺ د مرستې اپیل

د ابوطالب له مړینې وروسته چې محمد ﷺ ته قریشو کوم زیانونه واړول دغسې غبرګون یې د ابوطالب په ژوند کې نه و ښودلی.

ددغې عکس العمل د ممکن مخنیوي لپاره نبي کریم ﷺ طائف ته د ثقیف قبیلې سره د لیدو کتو لپاره لاړ تر څو ورڅخه مرسته وغواړي او د قوم څخه د وړپېښو حالتونو کلکه دفاع وکړي.

او دا یې په زړه کې تلل راتلل چې کېدای شي هغوی الله پاک ورکړی اسلامي دین ته غاړه کېږدي نو یک او یواځې ووت.

طائف ته د ثقیف قبیلې ته رسېدلو سره سم لومړی یې د ثقیف د قبیلې مشرانو درېواړو ورونو عبدیالیل بن عمرو بن عمیر، مسعود بن عمرو بن عمیر، او حبیب بن عمرو بن عمیر سره د خبرو اترو لړي پیل کړه.

یو وررور ته یې لا پکې د قریشو د قبیلې بنو جمح نه ښځه هم په نکاح ناسته وه، نبي ﷺ ورسره په خبرو کې اسلام ته دعوت او د اسلام مرسته وغوښته، او د اسلام په ضد د ولاړو خلکو د ظلم زیاتي په لاس نیولو یې وخبرول.

یو پکې ورته وویل: ایا الله پاک له کعبې څخه پوښاک وباسي چې تا خلکو ته استازی رالیږدوي؟

بل ورته وویل: ولې ستا پرته نور څوک نه و چې ته یې رالیږدولې؟!

دریم ورته وویل: لوړه په رب لایزال چې زه درسره بیخي خبرې نه کوم، که په رښتیا استازی یې له دې کبله دې خبرې نه ځوابوم چې د ستونزو پنډ یې، او که په الله درواغ وایې نو خبرې درسره بیخي مناسب نه وینم.

نبي کریم ﷺ ورڅخه راوپاڅېد او ورته یې وویل: تاسو چې د ما سره کومه رویه وکړه غته تیره پرې کېږدئ، هېڅوک پرې مه خبروئ.

نبي ﷺ دا خوښه ونه ګڼله چې قریش په دې غبرګون وپوهیږي هسې نه چې نور یې هم په تعذیبولو زړه ور شي.

درېواړو انکار وکړ او د طائف بې وقوفه او بې عقله یې وریسې راپاڅول، د نبي ﷺ پسې یې توقي ملنډې، اوازونه او شپیلي پیل کړل، له طائف څخه یې د عتبه بن ربیعه او شیبه بن ربیعه تر باغ پورې په سپورو ستغو راورسو، دغه مهال عتبه او شیبه دواړه پخپل باغ کې موجود وو، د باغ تر رسېدنې وروسته ترې د ثقیف بې وقوفه د طائف په لور ستانه شول، او نبي کریم ﷺ د باغ تر څنګ د انګورو ونې لاندې دمه واخسته.

ربیعه او شیبه دواړو ورته کتل چې د طائف ماشومانو پرې څه لوبې او ساعتېری وکړ.

د بني جمح څخه په طائف کې واده شوې ښځه چې نبي کریم ﷺ ولیده ورته یې وویل: ستا د لیورونو له لاسه د ډېرې ستړې سره مخامخ شوم!!

ما ته د رارسېدلي راپور له مخې چې کله نبي ﷺ د ساه تیګاه مرحله تر پایه ورسېده ویویل: ای الله! د خپلې بې وسۍ او ناتوانۍ ګیله درته کوم، خلک راته په ډېره سپکه راګوري، ای د ډېر رحم والا ذاته! ته د بې وسه او بې کسه خلکو رب یې ای الله! ته زما رب یې چا ته مې سپارښتنه کوې؟ ایا پردې ته مې سپارې چې د سترېاو او غلظت چال چلند راسره وکړي؟ او که نه دښمن ته مې سپارې چې زما واک او اختیار به د هم هغه په لاس کې وي، خو که ته راباندې قهرېدلې نه یې په رارسېدلو ستونزو بې باکه یم، ستا ښښنه ډېره پراخه ده، ستا د مخ په نور باندې ستا له غضب نه پناه غواړم چې ټولې تاریکې یې تښتولې دي، د دنیا او اخرت کړې نسکورې پرې سمې سیده کیږي، تا ته مې پناه ده ستا له قهر او غصې نه مې په ډه ډه کړه، ستا تر رضا پورې له هرې بدبختۍ نه په شاه یم، د پسند کار کول او له بدو څخه ډډې ته کېدل ستا په توفیق کیږي.

د ربیعه دواړه زامنو چې یې درمند حالت ولید د قومیت له کبله یې پرې زړونه وسوځېدل، د «عداس» په نوم خپل نصراني غلام هلک ته یې غږ کړ چې دا انګورو دا زنګورکۍ په پاکه کاسګۍ کې کیږده او د سیوري لاندې ناست سړي ته ووایه چې دا وخوره.

عداس د امر سره سم لاړ د انګورو زنګورکۍ یې په کاسګۍ کې کېښود او د نبي ﷺ مخې ته یې وړاندې کړ، او ورته یې وویل: دا انګور وخوره.

نبي ﷺ د لاس وروړو سره سم (بسم الله) وویله او په خوراک یې پېل وکړ، عداس یې مخ ته کتل او ناګهانه یې وویل: د دې ګلي او ځای خلک خو (بسم الله) نه وایي!! نبي ﷺ ورته وویل: عداسه! ته د کوم ځای یې؟ هغه ورته کړه: زه نصراني یم، په عراق کې د موصل د ښار اړوند د نینوا اوسیدونکی یم.

نبي ﷺ ورته وویل: خا.. د نیکمرغه انسان یونس بن متی کلیوال یې!!

عداس وویل: ته یونس بن متی څه پېژنې؟ نبي ﷺ ورته وویل: هغه زما ورور دی، زه او هغه دواړه پیغمبران یو، د خبرې د اورېدو سره سم عداس د نبي ﷺ سر لاس اوښپې ښکل کړې.

د ربیعه دواړو زامنو یو بل ته وویل: لکه چې غلام یې درله بې لارې کړ!!

غلام چې کله باغ کې دواړو ته راستون شو، دواړو ورته وویل: های تباه شې!! د هاغې سړي سر لاسونه او ښپې دې ولې وښکلولې؟

هغه ورته وویل: مشره! په ځمکه کې له دې څخه بل هېڅوک غوره نشته، زه یې په داسې څه خبرولم چې له نبي پرته پرې نور هېڅ څوک نه پوهیږي.

دواړو ورته وويل: له خپل دين نه دې وانه اړوي، ستا ديانت يې له ديانت څخه بهتر دی.

د نصيبين د پېريانو قيصه

نبي کريم ﷺ چې کله د طائف څخه د مکې په لور په ډېرې خواشينې راروان و، د ثقيف له خير او برکت نه نا اميده راستون شو، د شپې له مخې په نخله مقام[1] کې تهجدو ته راوپاڅېد، ما ته د رارسېدلي خبر له مخې پيريان تېرېدل چې د نصيبين[2] د کلي اوسېدونکي وو، هغوی يې قرائت ته خاموش شول، چې کله هم له لمونځ څخه وزګار شو پېريانو پرې ايمان راوړ او دعوت يې ورله قبول کړ، د دې برسېره يې په خپل قوم کې د دعوت مشن هم پيل کړ.دا هغه پيريان دې چې الله پاک يې په دې ايتونو کې يادونه کړېده: ﴿وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقُرْءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓا۟ أَنصِتُوا۟ ۖ فَلَمَّا قُضِىَ وَلَّوْا۟ إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا۟ يَٰقَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ يَٰقَوْمَنَآ أَجِيبُوا۟ دَاعِىَ ٱللَّهِ وَءَامِنُوا۟ بِهِۦ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾[3].

د مذکوره پيريانو لړي الله پاک په سورت جن کې په تفصيلي انداز هم بيان کړې ده.

بېلابېلو قبيلو ته د اسلامي دعوت وړاندېزونه

کله چې نبي کريم ﷺ له طائف څخه بېرته مکې ته راستون شو، د تېر په څېر ورته خپل قوم سخترين عذابونه او له دين څخه کرکه او نفرت لا پسې زيات کړ، يو څه شمېر بې وسه خلک چې په نبي کريم ﷺ يې ايمان درلود ورسره پټ يکجهته وو، د حج په موسم کې به نبي کريم ﷺ د عربو راز راز بېلابېلو قبيلو ته هغه دين چې الله ورباندې خلکو ته راستولی و

(۱) د دوو خوړونو ترمنځ د يو خوړ نوم دی، له مکې څخه د يوې شپې په اندازه لرې پروت دی، يو ته نخله شاميه وايي او بل ته يې نخله يمانيه وايي.
(۲) نصيبين د موصل او عراق ترمنځ پرتې جزيره کې د يو کلي نوم دی.
(۳) سورت احقاف: (۲۹-۳۱) ژباړه: او هغه وخت رایاد کړه چې تا ته مو د پېريانو يو ټولګی دراواړو، کله چې هغوی د قران کريم اورېدو ته حاضر شول خپل منځ کې يې يو بل ته وويل چې خاموش شئ، د قران کريم تلاوت چې کله ترپايه ورسېد دوی خپل قوم ته په داسې حالت کې ستانه شول چې ورته يې وېره ورکوله، دغې پېريانو به ورته ويل: ای زمونږ قومه! مونږ داسې کتاب واورېد چې د موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ نه وروسته نازل شوی دی او د ټولو مخکنو دينونو تصديق کوي، حق او سمې لارې ته بلنه ورکوي، ای زمونږ قومه! د الله د داعي خبره ومنئ او ايمان پرې ولرئ نو تاسو ته به ستاسو ګناهونه دربخشش کړي او له دردونکي عذاب څخه به مو وژغوري.

رادعوت کول، تر څو دین ته د تصدیق او مرستې اوږه ورکړي.

ربیعه بن عباد وايي: زه چې ځوان جان هلک وم، په منی کې مې د خپل پلار سره ولاړ وم، د عربو بېلابېلو قبیلو ته به نبي ﷺ بلنه ورکوله، او ورته به یې ویل:

ای د پلانکۍ قبیلې راغلو! زه درته الله پاک په دې راستولی یم چې یک یواځې به د الله پاک عبادت کوئ او هېڅ راز برخه دار به ورسره نه جوړوئ، دغه بوتان چې د معبودانو په نوم مو منلي دي تر شا کړئ، د دغې عبادتونه مه کوئ، په ما ایمان ولرئ او زما رسالت تصدیق کړئ، زما څخه د ظالمانو لاس ونیسئ تر څو د الله پاک راوړی شریعت او دین په ښه توګه واضحه او څرګند کړم.

د نبي ﷺ تر شا سور سپین سړی چې خپل ویښته یې شاته دوه کوڅۍ کړي و، عدنیه چپن پرې پرته وه ولاړ و، د نبي کریم ﷺ د خبرو له وزګارېدو وروسته به یې ویل: ای د پلانکۍ قبیلې راغلو! د دې سړي دعوت پایله دا ده چې تاسو په لات او عزی خپله کلکه عقیده ماته کړئ، د بني مالک بن اقیش[1] چې ستاسو مشران دي د هغوی زور ځواک دربانديې ماتوي، پام کوئ چې نه خو یې خبرې ومنئ اونه یې دعوت قبول کړئ.

ما مې پلار څخه وپوښتل: د دغې هلک خبرې چې ردوي دا څوک دی؟

هغه وویل: دا یې خپل تره عبدالعزی بن عبدالمطلب (ابولهب) دی.

ابن اسحاق وايي: ابن شهاب زهري راته وویل چې نبي کریم ﷺ

- د کنده قبیلې کلي کورونو ته تشریف یوړ، هلته یې دقبیلې خورا مشر مخور اوسید (ملیح) په نوم جرګه مار اسلام ته وباله، تولو یې دعوت په کلکه رد کړ.
- د بنو عامر بن صعصعه کورنۍ یې اسلام ته راوبلله، د دعوت لپاره ورته خپله ورغی د بَیحَره بن فِراس په نوم د قبیلې یو وګړي ورته وویل: لوړه په رب لایزال چې که د قریشو د دغې زلمويي لمن کلکه ونیسم، ټول عرب به پرې د ځان تابع کړم!!

بیا یې ورته وویل: دا راته ووایه که مونږ ستا سره ستا په دین بیعت وکړو او ستا پر ضد ولاړ خلکو باندې بریالي شوو، ایا ستا نه وروسته به مشري زمونږ وي؟

نبي ﷺ ورته وویل: دا د الله پاک ځانګړتیا ده چې مشري چا ته ورکوي، هغه پوهه شه او کار یې پوهه شه.

بَیحَره ورته وویل: ایا ستا په دفاع کې به مونږ د عربو تورو ګوزارونو ته ورمیږونه نیسو او

(۱) دا د پېریانو لویه قبیله ده، اقیشیه اوښان چې له هر څه شي ویرېږي دوی ته یې نسبت کیږي.

مشري به بيا د بل چا وي؟! څه خپل کارکوه مونږ تا ته هېڅ اړتيا نه لرو.

بنو عامر چې له حج وروسته خپلو کورونو ته ستانه شول د خپلې قبيلې زوړ سپينږيري بوډا ته ورغلل چې د ډېر عمر له کبله به دغې بوډا د حج د بشپړې ادا لپاره مکې ته نه شو تللای، د عادت له مخې چې بنو عامر به کله هم له مکې څخه خپل ټاټوبي ته ستنېدل د قبيلې د سپينږيري بوډا زيارت به يې لومړی کو، د ملاقات په پيل کې ترې بوډا وپوښتل چې د حج په دوران کې مو نوې زړې څه وليدې؟

هغوی ورته وويل په قريشو کې د بنو عبدالمطلب له کورنۍ څخه يو ځوان راجلا شو او راته يې وويل: چې زه تاسو ته پيغمبر راستول شوی يم، زما تصديق وکړئ، زما حمايت ته اوږه ورکړئ او د ځان سره مې بوځئ.

د خبرې د اورېدو سره سم يې په سر لاسونه کېښودل، له ډېره افسوسه يې غږ کړ چې ای بنو عامره! دغه تېره موقعه به راګيره نه کړئ؟ ايا د دغې سرو زرو مرغۍ پلټنه به بيا ونه شي؟

لوړه په رب لايزال چې د پلانکي ساه يې په لاس کې ده، د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ بچيان په درواغو د نبوت د عوې نه کوي، ستاسو نه عقل او دماغ چرته تللي دي؟

- عبدالله بن کعب وايي: رسول الله ﷺ د بنوحنيفه کورونو ته راغی او د الله پاک د راليږلي دين په لور يې راوبلل، ځپله يې ورسره ببلابېل ليدل کتل هم وکړل، په بلل شوي خلکو کې همدوی د سترې سرغړونې ناروا ځواب ورکړ.

د دغې بدنيتۍ او اعراض سره سره نبي ﷺ خپل دعوتي مشن څخه نا اميده نه شو، او لا پسې يې په بشپړه تسلۍ دعوت ته وده ورکړه، د حج په موسم کې چې به کله هم قبيلې د حج د ادا کولو لپاره راروانې شوې، نبي ﷺ به ورته په لاره کې کښېناست او الله پاک او د هغه راليږلي دين ته به يې رابلل.

- د بنو عامر بن عوف له کورنۍ سويد بن صامت د حج او يا عمرې د ادا لپاره حرکت وکړ، د سويد د راتګ خبر چې کله د نبي کريم ﷺ تر غوږ ورسيد، الله پاک او د هغه راستولي دين ته يې راوبله، سويد ورته وويل: شايد ستا دعوت د ماسره چې څه دي ورسره ورته والی ولري؟ نبي ﷺ ورته وويل: ولې تا سره څه دي؟ سويد ورته وويل: ما سره د لقمان حکمتونه دي.

نبي ﷺ ورته وويل: که ما ته يې واوروې ښه به وي!!

سويد ورته د لقمان د حکمت ځينې بېلګې واورولې.

نبي ﷺ ورته وويل: که څه هم دغه سمې او ارزښتناکې خبرې دي خو ما چې درته څه

وويل ورباندې خيريت او غوروالی لرې.

ما باندې خو الله پاک قران نازل کړی دی، دغه قران د منونکي لپاره خورا هدايت او لويه رڼا ده، نبي ﷺ ورته قران کريم ولوست، او بيا يې اسلام ته راوبله، سويد يې له خبرو لرې و نه خوځېد او روان شو او مدينې کې خپل قوم ته راستون شو، وخت لا تېر نه و چې د بعاث[1] د شخړې او خونړيزې معرکې نه يوه ورځ وړاندې خزرج مړ کړ، د قوم ځينې خلکو به ويل چې زمونږ په ګومان هغه د اسلام په حالت کې مړ شوی دی.

د انصارو د اسلام راوړلو پېل

کله چې الله پاک د خپل دين د خپرېدو اراده وکړه، الله پاک وغوښتل چې خپل پيغمبر ته اعزاز او د دعوتي مشن پرمختګ نوره مزيده پياوړتيا ورکړي، د هغه د بالاترۍ او سربالاتوب نيټه يې نږدې کړه، د عادت سره سم نبي کريم ﷺ د حج په موسم کې د انصارو څه شمېر خلکو سره ليدل کتل وکړل، د تېر په څېر د عربو بېلابېلو قبيلو ته يې ځان ورښکاره کړ، ناڅاپه رسول الله ﷺ د عقبې[2] سره نږدې د خزرج د قبيلې چې الله پاک يې د خير اراده کړېوه څه خلکو سره ليدل کتل وشول[3].

د ليدو په پېل کې ورته رسول الله ﷺ وويل: تاسو څوک ياست؟

هغوی وويل: د خزرج د قبيلې څه خلک يو.

-: د يهودو باداران ياست؟

-: هو.

-: که لږ وخت راسره کينئ څه خبرې اترې درسره کول غواړم.

-: ولې نه.

ټول کښيناستل، د الله پاک دين ته يې راوبلل، اسلام يې ورته ورووړاندې کړ، او د قران کريم څه حصه يې هم ورته واوروله.

خزرجيانو اسلام ته ځکه زړه ښه کړ چې په مدينه کې د دوی سره يهودان ميشت وو،

(۱) بعاث د مدينې له ځايونو څخه د يو ځای نوم دی، دلته د اوس او خزرج د قبيلو تر منځ ناروا معرکه پېل شوې وه.

(۲) عقبه د منی او مکې ترمنځ ځای دی، له مکې څخه د دوو ميلونو په فاصله لرې پرته ده.د عقبې جمره له همدغه ځايه ويشتل کيږي.

(۳) دا کار د نبوت په لسم کال وشو.

چونکه هغوی د علم معرفت او پوهې څښتنان وو او دوی د شرک او بوتانو په عبادت اخته وو، د دوی سره به يې په کلي کې جنګونه او زياتې شخړې راتلې يهودانو به ورته ويل چې په دې ورځو شپو کې نږدې يو پيغمبر راستول کيږي، مونږ به د هغه لښکر جوړيږو د هغه په مشرۍ کې به تاسو د فرعونيانو او عاديانو په څېر وژنوو.

له کله راهيسې چې نبي کريم ﷺ دوی الله پاک ته راوبلل او خبرې اترې يې ورسره پېل کړې، ځينو خزرجيانو ورته وويل: دا هغه پيغمبر دی چې په يثرب کې پرې يهودان تاسو ډاروي، په توندۍ سره يې ومنئ، ګورئ چې يهودان درنه پرې مخکې نه شي.

ټولو خزرجيانو د نبي کريم ﷺ د عوت ومنو، اسلام يې ترې قبول کړ، او د هغه نبوت يې تصديق کړ، ټولو ورته وويل: زمونږ قوم په مدينه کې دی، څومره بد نيتي او تربګني چې دوی لري بل هيڅ څوک خپلمنځنۍ دومره تربګني نه لري، ستا دا دعوت به مونږ هلته نورو ته وړاندې کړو، که هغوی هم مونږ قبول کړې دين ته غاړه کېښوده، او ستا په دعوت الله پاک ټوله دښمني له مونږ څخه ووېسته، له تا پرته به مونږ او هغوی ته بل هيڅ څوک محبوب نه وي، او اميد دی چې الله پاک يې ستا په دعوت يو ځای کړي.

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې خزرجيان خپل قوم قبيل ته په داسې حالت کې ولاړل چې ايمان او په نبوت يې تصديق کړی و، دوی خپله شپږ کسان وو.

مديني ته د رارسېدو په مهال له مکې څه راغلو د نبي کريم ﷺ دعوت ته وده ورکړه، هغه و چې اسلام خپور شو، د انصارو په کورونو کې هېڅ کور پاتې نه شو مګر د نبي کريم ﷺ ذکر او ياد به ورپکې کېده.

د عقبې لومړۍ بيعت

راراون کال کې د حج د ادا لپاره له انصارو څخه دولس نارينه د نبي کريم ﷺ سره د عقبې په مقام کې خوله په خوله شول، نبي کريم ﷺ ورسره د ښځو د بيعت په څېر بيعت وکړ[1]، خو دا هله چې د جنګ اړوند د فرضيت حکم شتون نه درلود له دغې ژمنو کسانو نه: اسعدبن زراره، رافع بن مالک، عبادة بن صامت، ابوالهيثم بن تيهان رضي الله عَنْهُمْ وو.

عبادة بن الصامت رضي الله عَنْهُ وايي:

(١) د ښځو سره بيعت د مکې د فتحې په دوهمه ورځ د صفا غونډۍ په سر وشو، وروسته له دې چې نبي کريم ﷺ د سړو سره له بيعت څخه وزګار شو.

مونږ دولس کسان وو، زه هم له هغې کسانو له جملې څخه یم چې د عقبې بیعت ته مې حضور کړی و، لکه د ښځو د بیعت په څېر مو د نبي کریم ﷺ سره د جهاد له فرضیت نه وړاندې په دې بیعت وکړ چې:

د الله پاک سره به په هیڅ راز برخه دار اقرار نه کوو، غلا او زنا به نه کوو، د خپلو بچیانو وژلو څخه به ډډه کوو، د بهتان او تور لګونې څخه به ځان رانغاړوو، د هیڅ راز خیر ښیګڼې خلاف ورزي به نه کوو، که چرته خپلو وعدو ته ژمن پاتې شوو نو له جنت پرته به مو بله بدله نه وي، او که مو سرغړونه (وعده شکني) وکړه، د الله سره مو معامله ده، که د هغه خوښه وه وبه مو ببښي او که یې خوښه وه عذاب به راته راکړي.

ابن اسحاق وایي:

له دغې تړون وروسته انصار بېرته د یثرب په لور د ستنېدو په مهال وو نو نبي کریم ﷺ ورسره مصعب بن عمیر بن هاشم بن عبدمناف انصارو ته په یثرب کې د قران کریم د زده کړې او د اسلام پوهنې او د دیني ښوونو لپاره واستو، په مدینه کې به ورته خلکو (مقرئ) ویل.

چونکه په امامت باندې اوس او خزرج سره خپل منځ کې نه جوړېدل د ټولو امامت به هم مصعب بن عمیر رضي الله عَنْهُ کو.

د عقبې دوهم بیعت

مصعب بن عمیر رضي الله عَنْهُ له مدینې څخه مکې ته راستون شو د مدینې د انصارو له جملې څخه څه شمېر خلک د خپلو مشرکانو په ملتیا د حج د ادا کولو لپاره د مکې په طرف وتېپدل تردې چې مکې ته ورسېدل، د نبي ﷺ سره یې د خیالاتو د تبادلې لپاره د ایام التشریق په دوهمه ورځ د عقبې نوم ځای ټنبه کړ، تر څو الله پاک د خپل نبي د کرامت لپاره خپله کړې اراده بشپړه کړي، د دعوت د پرمختګ لپاره د خپل نبي مرستندویان د دین په مینه وپالي، اسلام او مسلمانانو ته اعزاز او شرافت برخلیک کړي.

کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ فرمایي:

د براء بن معرور رضي الله عَنْهُ چې زمونږ مخه ور او درنه هستي وه، په ملتیا یې له مدینې څخه د مکې په لور د حج لپاره د خپل قوم د مشرکانو په شمول ووتو، په لاره کې مو لمونځونه کول، علمې خبرې اترې به مو سره خپل منځ کې تبادله کولې، د مدینې څخه د وتلو په مهال براء بن معرور وویل: ای خلکو! زما په زړه کې یوه خبره ده خو نه پوهېږم چې تاسو به راسره پرې موافقت وکړئ او که نه؟

مونږ وویل: څه خبره ده؟ هغه وویل: زړه مې نه غواړي چې د لمونځ د ادا په مهال کعبې ته شاه او بیت المقدس ته مخه کړم.

مونږ ورته وویل: د رارسیدلي نبوي ارشاداتو له مخې خو زمونږ پیغمبر تر اوسه شام ته لمونځ کوي[1]، او مونږ یې هیڅ سرغړونې ته تیار نه یو.

هغه وویل: زه خو ورته لمونځ کوم، مونږ ورته وویل: مونږ خو کعبې ته لا لمونځ نه کوو، د لمونځ وخت چې به کله داخل شو مونږ به شام او هغه به د کعبې په لور مخ کړ.

تر دې چې مکې ته راورسیدو، که څه هم مونږ پرې بارها زور هم راوړ خو هغه له خپله دریځه تیر نه شو او په خپل موقف کلک ولاړ و.

مکې ته د رسیدو په مهال یې راته کړه: وراره! راځه چې د نبي کریم ﷺ در ته ورشو او مکې ته د سفر په دوران کې رامنځ ته شوې لړې ورته واوروو، عبادتونو مې په زړه کې شک او شبهات راوپارول حالانکه تاسو ترې بارها هم رابندولم خو ولې زه پرې کلک پاتې شوم.

کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ وايي: مونږ نبي کریم ﷺ نه و لیدلی او نه مو پیژنده، د هغه د مندلو لپاره مو له یو او بل نه پوښتنې وکړې، د مکې له یو میشتوال څخه مو د هغه اړوند وپوښتل هغه راته وویل: ایا تاسو دواړو هغه لیدلی دی؟ مونږ وویل: نا. هغه وویل: د هغه تره عباس رضي الله عَنْهُ پیژنئ؟ مونږ وویل: هو. هغه مو ځکه پیژنده چې مدینې ته به د تجارت لپاره زیات تلو راتلو.

هغه وویل: چې کله هم مسجد ته ننوتئ د عباس رضي الله عَنْهُ سره ناست سړی به محمد ﷺ وي، چې کله مسجد ته ننوتوو څه ګورو چې نبي کریم ﷺ او عباس رضي الله عَنْهُ دواړه ناست دي، مونږ ورنزدې شول لومړی مو پرې سلام وکړ بیا کیناستو، نبي کریم ﷺ عباس رضي الله عَنْهُ ته وویل: دا دواړه پیژنې؟ هغه ورته وویل: هو، دا براء بن معرور د خپل قوم سردار او مخه ور دی، او دا کعب بن مالک دی، لوړه په رب ذوالجلال چې د نبي ﷺ دا خبره به مې هیره نه شي چې: هغه شاعر؟ ما ورته وویل: هو هغه شاعر زه یم.

براء بن معرور رضي الله عَنْهُ ورته وویل: د الله پیغمبره! زه الله پاک اسلام ته په هدایت نازولی یم، مکې ته د سفر په جریان کې ما نه غوښتل چې لمونځ شام ته وکړم او کعبې ته مې شاه وي، نو ټول لمونځونه مې د کعبې په لور مخامخ کړي دي، ټولو هم سفرو ملګرو ترې که څه هم بارها منعه کړم خو ولې زه په خپل دریځ کلک ودریدم، اوس مهال مې ترې په زړه کې شکونه او شبهات راپورته شول، زما په دغې کړې عمل کې ته څه وایې؟

هغه ورته وویل: همدغه دې قبله ده خو که لږ زغم دې ویستلی وی!!

(۱) شام یعني بیت المقدس په لور لمونځ کوي.

کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ وايي: براء بن معرور رضي الله عَنْهُ بېرته د رسول الله ﷺ قبلې ته واوښت او مونږ سره يې د شام په لور يو ځېږ لمونځونه کول.

د ايام التشريق په دوهمه ورځ په منی کې مو د عقبې نوم ځای سره ننبه کړ او مونږ تري د حج د ادا کولو لپاره بېرته ستانه شول.

کله چې مونږ له حج څخه وزګار شول د نبي ﷺ سره ټاکلې شپې باندې مو عقبې لور ته ګامونه پورته کړل، دغه مهال ابوجابر عبدالله بن عمرو بن حرام هم له مونږ سره و، چونکه هغه زمونږ مشرتابه او پیاوړي هستي وه د ځان سره مو مل کړ، خو ولې د خپلو مديني مشرکانو نه مو لا د عقبې د نوي تړون خبره پټه پناه کړېوه، د خبرو اترو په ترڅ کې مو ورسره غږ يو کړ چې ابو جابره! ته ښه پوهېږې چې ته زمونږ نېک او شريف انسان يې، زمونږ مشرتابه يې، په تا مو نه لوريږي چې سبا ته د اور خس اوخشاک شې.

بيا مو اسلام ته رادعوت کړ او د نبي ﷺ سره په کړې ژمنه مو وخبرو، زمونږ سره يو ځای د عقبې مقام ته ولاړ او حتی نقيب هم وګمارل شو.

د خپل قوم قبيل سره د ارام لپاره په دغه شپه کې مونږ هم پرېوتول، چې کله د شپې دريمه برخه تېره شوه، دنبي کريم ﷺ سره د تړون لپاره مو د عقبې مقام ته تشريف يوړ او هلته سره راغونډ شول، مونږ دري اويا سړي او دوه ښځې نُسَيْبه بن کعب او اسماء بنت عمرو بن عدي وه(١).

کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ عنه وايي: د شپې له مخې تعين شوي ځای ته ولاړوو، د نبي کريم ﷺ د راتګ په انتظار وو، څه ګورو چې خپل تره عباس رضي الله عَنْهُ هم ورسره و، اګر چې عباس رضي الله عَنْهُ دغه مهال لامسلمان نه و خو ولې دا ورته پسنده وه چې د وراره لپاره کلکې ژمنې واخلي.

لومړی خبرې عباس رضي الله عَنْهُ پېل کړې هغه وويل: ای خزرجيانو!! (عربانو به د اوس او خزرج دواړو قبيلو ته خزرج ويل) د محمد اړوند تاسو ډېر ښه معلومات لرئ چې مونږ يې د قوم له زيان څخه کلکه دفاع کوو، اوس مهال دا له قوم څخه په کلکه دفاع او پخپل کور کلي کې په ډاډ او اطمئنان کې دی، خو د شته دفاع او ډاډ باوجود بيا هم غواړي چې تاسو سره لاړ شي او هلته درسره ووسيږي، که په رښتيا هم تاسو خپلو ژمنو ته وفادار ياست، د اغيارو له زيانونو څخه يې ژغورلی شئ، د کوم باک خبره نه ده دا تاسې او دا محمد، او که له دفاع څخه يې بيا ناتوانه ياست او يا يې هم وروسته د دعوت مخالفينو منګولو ته سپارئ پخپله خاوره يې له نن راهيسې

(١) ابن اسحاق وايي: د بيعت اخستنې په مهال به نبي کريم ﷺ د ښځو سره لاس په لاس نه ورده، بلکې اقرار به يې ترېنه اخست چې ښځې به کله اقرار وکړ هغه به ورته وويل: ځه ولاړه شه تاسره بيعت پوره شو.

پرېږدئ څکه پخپله خاوره کې د دفاع او امن په لمن کې دی څوک ورته څه نه شي ويلای.

مونږ ورته وويل: ستا خبرې مو واورېدې، ای د الله رسوله! ته هم د خپل ځان او د رب لپاره له مونږ نه ژمنې واخله.

نبي ﷺ د خبرو لړې پيل کړه قران کريم يې ولوست، اسلام ته يې مزيد نور هم دعوت کړو، بيا يې وويل: په دې به راسره کلک ژمن ياست چې د خپلو بچو او بي بيانو په څېر به رانه دفاع کوئ!!

براء بن معرور رضي الله عَنْهُ ورپورته شو، له لاس څخه يې ونيو او ورته يې کړه: هو ولې نه، په هغه رب مې دې قسم وي چې ته يې په حقه توګه راستولی يې داسې دفاع به درڅخه کوو لکه د خپلو بچيانو او بي بيانو نه چې يې کوو، ای د الله پېغمبره! ته راسره بيعت وکړه نور نو مونږ قسم په الله چې د جنګ جګړو ماهرين يو، جګړېز مهارتونه راته د پلرونو او نيکونو څخه راپاتې دي.

براء بن معرور رضي الله عَنْهُ او رسول الله ﷺ لا خبرې اترې کولې چې ابوالهيثم بن تيهان ورته د خبرو په منځ کې وويل: زمونږ او د يهودانو ترمنځ درنې اړيکې دي، مدينې ته د ستنيدو سره سم مونږ دغه اړيکې شکوو، هسې نه چې الله پاک تا په فتح نصرت او برياوو ونازوي، څه انګيروې چې بيا به مکې ته راستنېږې او مونږ به پرېږدې؟

نبي ﷺ وخندل او ورته يې وويل: نا نا چې ستاسو وينه څوک تويوي لکه زما وينه چې تويوي، هغه ځای کې به مې ناسته پاسته او قبر وي چې چرته ستاسو ناسته ولاړه او قبرونه وي.

زما لاس به د هغه چا تر ګرېوانه رسيږي چې ستا ورسره شخړه وي، او د هغه چا سره به روغ بړ کوم چې ستاسو ورسره روغ بړ وي.

بيا نبي کريم ﷺ وويل: له تاسو څخه دې دولس مشران راووځي تر څو کړې ژمنې پخپل قوم کې په ښه توګه تنفيذ کړي، هغه و چې د اوس له قبيلې ورته درې او د خزرج له قبيلې ورته درې مشران په ګوته کړی شول[۱].

لومړی بيعت براء بن معرور رضي الله عَنْهُ وکړ او بيا په قوم کې د بيعت کولو نوې لړې پيل شوه،

د بيعت د سر ته رسېدو سره سم شيطان لوړ غږ پورته کړ چې: ای په کورونو کې وېدو پرتو!! د مذمم او صابئه[۲] وو اړوند خپل مهم نه دومره ناخبره ياست؟

هغوی ستاسو سره د لوی جنګ ترتيبات نيسي، نبي ﷺ وويل: دا د ازب بن ازب په نوم د

(۱) د خزرج ګمارل شوي نهه واړه مشرانو نومونه په دې توګه دي: اسعد بن زرارة، سعد بن الربيع، عبدالله بن رواحه، رافع بن مالک، براء بن معرور، عبدالله بن عمرو بن حرام، عبادة بن الصامت، سعد بن عبادة، منذر بن عمرو رضي الله عَنْهُمْ وو، او د اوس ګمارل شوي درې مشران اسيد بن حضير، سعد بن خيثمه، رفاعة بن المنذر رضي الله عَنْهُمْ وو، ابن هشام وايي: ځينې اهل علم د رفاعة بن المنذر په ځای ابو الهيثم بن التيهان مشر بولي.

(۲) مشرکانو به ورته د محمد په ځای مذمم ويل او نوی مسلمانانو ته به يې صباة ويل، د صابئ جمعه ده.

عقبې لوی سرکشه شیطان دی.

بیا نبي کریم ﷺ وویل: خپلو ارامګاوونو ته په ډاډ لاړ شئ، عباس بن عبادة بن نضله ورته وویل: په هغه الله مې دې قسم وي چې ته یې په رښتیا راستولی یې که دې خوښه وي د منی میشتوال به سبا په توره نیغ تیغ کړو، نبي ﷺ ورته وویل: نا لا تر اوسه راته په جنګ کولو امر نه دی شوی، خپلو خوب ځایونو ته ولاړ شئ.

مونږ هم په ارام ارام خپلو خپلو ځایونو ته ډډه شوو او بیده شول، خو چې کله هم سبا شو نو د قریشو مخه ور راغلل او راته یې وویل: ای خزرجیانو! مونږ ته راپور راورسېد چې تاسو دغه سړی تاسو د ځان سره بوځئ او زمونږ پر ضد جنګ باندې مو ورسره ژمنې او کلک تړونونه کړي دي، لوړه په رب لایزال چې د عربو د ګردو قومونو قبیلو سره که لاس ګرېوان شوو دومره بده به نه وي لکه د تاسو سره چې مشت ګریوان شوو.

د قریشو د راغلې پلاوې په ځواب کې زمونږ د قوم مشرکان ورپورته شول او لوړې یې ورته پورته کړې چې تاسو ته در رسېدلی راپور هېڅ حقیقت نه لري، خو ولې مونږ به یو بل ته کتل.

له منی څخه خلک خواره واره شول، دحقیقت ته ځان رسونې لپاره قریشو بیا د بیعت اړوند ګرندۍ هڅې پیل کړې، په پای کې وپوهېدل چې د بیعت خبره رښتیا هم هغسې وه چې څنګه ورته رسېدلې وه، د انصارو دګرفت لپاره یې له مکې څخه سورلې چابکې راوځغلولې، مکې ته نږدې د اذاخر نوم ځای کې یې سعد بن عباده او منذر بن عمرو را لاندې کړل حالانکه دواړه په قومونو مشران هم ګمارل شوي وو، منذر بن عمرو خو ځان له قوم څخه خلاص کړ خو ولې سعد بن عباده یې لاس تړلی په وهلو ډبولو او په راښکلو مکې ته ستون کړ، چونکه سعد بن عباده په سر ګڼې ویښته درلودل نو د سر وښتانو څخه به یې راښکو.

سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ وایي: زه لا د دوی په لاس کې بندیوان وم چې د قریشو د قبیلې څه خلک راغلل یو پکې لوړ ښائسته سور سپین مزېدار سړی و، د ځان سره مې وویل: د دېنه دخیر ښېګړې امېد لرم، خو چې رانږدې شو ډېره سخته ناروا څپېړه یې راکړه، د ځان سره مې وویل: چې په دې کې خیر نه و نو د بل هیڅ قریشي کافر څخه د خیر طمعه نه لرم.

زه لا د وهلو ډبولو په دام کې پروت وم چې د یو راباندې زړه وددردېد، راته یې وویل: خوار شې په قریشو کې دې چا سره د خیر ښېګړې او پېژندګلو هېڅ اړیکې نشته؟ ما ورته وویل، ولې نه، ما به پخپل ګلي خاوره کې د جبیر بن مطعم بن عدي بن نوفل بن عبد مناف تجارتي قافلې د شوکمارو څخه ژغورلې، د حارث بن حرب بن امیه بن عبد شمس بن عبد مناف تجارتي مهماتو تحفظ او له ډاکوانو څخه به مې خلاصول.

هغه راته وویل: هله تباه شې! په چټکه د دواړو په نومونو غږ پورته کړه، او ورسره دې خپلې اړیکې یادې کړه.

سعد رضي الله عَنْهُ وايي: په لوړ اواز مې د هغوی نومونه ياد کړل او ټينګې اړيکې مې هم ورسره ذکر کړې، سمدستي يو سړی لاړ او دواړه يې په مسجد حرام کې راخبر کړل چې د ابطح په مقام کې يو خزرجي وهل کيږي او ستاسو د دواړو نومونه يادوي او درسره د ټينګو اړيکو دعوه لري.

هغوی وويل: څوک دی؟ سړي ورته وويل: سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ.

دواړو وويل: هو ولې نه، والله چې هغه رښتيا وايي، هلته به يې زمونږ تجارتي قافلې د ظالمانو او شوکمارو نه خوندي کولې.

وايي: سعد رضي الله عَنْهُ په دغه طريقه له قريشو څخه راخلاص شو او مدينې ته ولاړ.

د دوهمې عقبې د بيعت شروط

کله چې الله پاک د جهاد حکم راواستو د لومړي بيعت له شروطو پرته يې د عقبې په دوهم بيعت کې يې پرې د جنګ جدال شروط هم کېښودل، لومړی بيعت د ښځو سره دبيعت په څېر و ځکه چې هغه مهال الله پاک خپل پيغمبر ته د جنګ او جهاد اجازه نه وه ورکړې، چې کله يې ورته د جهاد په کولو حکم وکړ نو د عقبې په دوهم بيعت کې نبي کريم ﷺ د تور او سور په ضد جنګ باندې له ګډونوالو څخه بيعت واخست، د خپل ځان لپاره يې ترې امان واخست او د الله لپاره يې ترې هم وعدې واخستې، او ورسره يې ومنله که خپلو ژمنو ته وفادار شوئ له جنت پرته به مو بله بدله نه وي.

عبادة بن صامت رضي الله عَنْهُ وايي: مونږ د نبي کريم ﷺ سره په جهاد کولو بيعت وکړ، د خبرې په اورېدو او منلو، په راحت او زحمت، که خوښه مو وي او که نه وي، په ځان مهاجرين غوره ګڼلو باندې، په دې چې د چارواکو سره به په واک تاوتريخوالی نه کوو، او که هر چرته وو حق به وايو او د الله لپاره به د هيڅ چا له خبرو او پيغور څخه نه ډارېږو په دې ټولو مو ورسره بيعت کړی و.

د الله پاک له پلوه د جهادي مشن په پيل اجازه

د عقبې د تړون نه وړاندې نبي ﷺ ته د مخالفينو په وژلو او د هغوی په ځپلو او وينې تويولو اجازه نه وه شوې بلکې د نبوت په دغې جريان کې نبي ﷺ او ملګري يې اسلام ته په دعوت

کولو او د مخالفينو له پلوه په سپکو او درنو تکليفونو او په ناخوالو ډېر زغم وويست، او د ناپوهه انسان په ناپا که رويه باندې خاموش پاتې کېدلو مکلف وو.

که څه هم قريشو خپله نوي مسلمانه شوې طبقه د زړه بګونکو لړزه خېزو عذابونو او له دين څخه په راښدولو حيرت انګيز وهلو ډبولو وازمول، ځېنې يې مهاجر شول مشرکينو ته يې کلې کور پرېښود، او ځېنې يې هم هغسې په لاسونو کې بنديوان پاتې شول، څوک حبشې او څوک مدينې ته ولاړل، او څوک نورو نورو ځايونو ته...

کله چې قريشو د الله پاک ورته د ورکړې لوي عزت او نعمت ناشکري وکړه، هغه خلک چې د الله پاک يک او يواځې عبادت يې کو او محمد ﷺ يې د الله پاک د راليږلي استازي په صفت پېژنده هغوی يې وځورول او نبي ﷺ ته يې د تکذيب نوې سلسله لا پسې ګړندۍ کړه، الله پاک خپل استازي ته د ظالمانو څخه په انتقام اخستلو او د هغوی د ځپلو او وينې تويولو ازاده اجازه ورکړه.

د عروه بن الزبير رضي الله عَنْهُ په روايت په نبي کريم ﷺ باندې د جهاد لومړي ايتونه نازل شول ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَـٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا۟ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ٱلَّذِينَ أُخْرِجُوا۟ مِن دِيَـٰرِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّآ أَن يَقُولُوا۟ رَبُّنَا ٱللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَٰمِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَٰتٌ وَمَسَـٰجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا ٱسْمُ ٱللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّـٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُوا۟ بِٱلْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا۟ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَـٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ﴾[1].

دغه تېر ايتونه په همدې وغرېدل چې د مسلمانانو د مظلوميت له کبله ورته جهادي بنه روا شوېده، ورنه د دوی او د خلکو ترمنځ هېڅ راز تېرې پاتې نه وې، او دغه مسلمانان دومره اسلام پاله دي که د واک په ګدې هم کېني نو لمونځونه به ادا کوي او زکاتونه به ورکوي، په نېکيو به خلکو ته امر کوي او له بدو څخه به يې راښدوي، همدغه خلک د نبي کريم ﷺ وفادار ملګري وو.

له دې څه وروسته الله پاک بيا د ايت نازل کړل ﴿وَقَـٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِ ۖ فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَلَا عُدْوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّـٰلِمِينَ﴾[2].

---

(۱) سورت حج: (۳۹-۴۱). ژباړه: هغه اسلام پاله وګړي چې نور خلک ورسره جنګ جدل کوي دوی ته هم د جنګ اجازه وشوه، ځکه چې دوی مظلومان دي، او الله پاک يې په مرسته او ملاتړ توانا دی * هغه مسلمانان چې د هېڅ جرم پرته له کورونو څخه ويستلی شوي دي سوا له دېنه چې دوی وايي الله زمونږ رب دی، خو که الله پاک ځېنې خلک په ځېنو نورو خلکو نه دفع کولی نود يهودانو او نصرانيانو عبادتخانې او د مسلمانانو مسجدونه به نړېدلی وی چې د الله ياد او ذکر پکې کيږي، خو الله پاک به د هغه چا مرسته وکړي چې حق پرست او الله پلوه وي، الله پاک ډېر قوي او سخت انتقام اخستونکی ذات دی * هغه خلک چې که د ځمکې واک او اختيار ورته ورکړو نولمونځونه به قائموي او زکاتونه به ورکوي، خلکو ته به په نېکيو باندې امر کوي او له بدو څخه به يې راښدوي، او حالانکه د ټولو کارونو انجام الله پاک ته معلوم دی.

(۲) سورت بقره: (۱۹۳). ژباړه: تر هغه ورسره جنګ وکړئ چې فتنه پاتې نه شي او دين خالص د الله لپاره شي، که له شرک نه راښند شول نو له ظالمانو پرته به په نور چا تېری نه کيږي.

معنی دا شوه چې مومن مسلمان به په خپل دين نه ځورول کيږي، په ځمکه به يک او يواځې د الله عبادت کيدای شي او ټول ورسره جوړ شوي برخه داران به شاته غورځول کيږي.

مسلمانانو ته مدينې ته په هجرت کولو اجازه

کوم مهال چې الله پاک خپل استازي محمد ﷺ ته د جهاد په پيل کولو اجازه ورکړه او له بلې خواه ورسره د انصارو دواړو قبيلو په اسلام او د دوی په مرسته او مسلمانانو ته د ځای په ورکولو کلک ترون وکړ، نبي ﷺ له حبشې نه راستانه شوي مهاجرو او نور کمزورو بې وسه او بې کسه مسلمانانو ته مدينې ته د بيا ځل لپاره په هجرت کولو امر او اجازه وکړه چې تر انصارو ځان ورسوئ، او ورته يې وويل: الله پاک ستاسو لپاره د بهرنيو ورونو او کورونو بندوبست کړی دی، هلته به د خير سره ښه په ډاډ او اطمئنان کې ياست.

هغه و چې د مهاجرينو نوې لړې بيا پيل شوه، پرله پسې جماعتونه او ډلې ډلې مدينې ته رواني شوې، نبي ﷺ خپله هم د دې انتظار ويسته چې الله پاک به ورته له مکې څخه مدينې ته په هجرت کولو کله امر کوي؟

مدينې ته د مهاجرينو کاروانونه

د نبي ﷺ په ملګرو کې له مکې څخه مدينې ته لومړی هجرت ابوسلمه بن عبدالأسد رضي الله عَنْهُ وکړ، د عقبې له ترون نه يو کال وړاندې يې هجرت کړی و، ابو سلمه رضي الله عَنْهُ له حبشې څخه بېرته مکې ته راستون شوی مهاجر و، په مکه کې چې ورته کله د مشرکانو د زيان رسونې راز راز ډولونه متوجه شول مجبور شو د بيا ځل لپاره يې مدينې ته هجرت وکړ.

د ابو سلمه رضي الله عَنْهُ نه وروسته مدينې ته په دوهم پړاو کې عامر بن ربيعه او د هغه بي بي ليلی بن ابي حثمه رضي الله عَنْهُمَا راغلل، بيا عبدالله بن جحش د خپل د کور ټولو غړو په شمول او د هغه ورور عبد بن جحش او ابواحمد چې په سترګو هم معذور و هجرت وکړ، ابو احمد هغه صحابي دی چې د مکې بره اوښکته کې به له قائد پرته ګرځېده او شاعر هم و رضي الله عَنْهُ.

بيا عمر بن الخطاب او عياش بن ابي ربيعه مخزومي دواړو مدينې ته هجرت وکړ، له دې څخه وروسته بيا د مهاجرينو لړې په پرله پسې توګه جريان وموند.

د نبي ﷺ هجرت

د نبي ﷺ د ملګرو د هجرت کولو نه وروسته هغه د دې شيبو انتظار ويسته چې کله به ورته په هجرت کولو امر کيږي، په مکه کې نبي کريم ﷺ او ابوبکر او علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُمَا په شمول څه شمېر هغه بې کسه صحابه چې د قريشو په بند کې پراته وو نور څوک نه وو پاتې، ابوبکر رضي الله عَنْهُ د تل لپاره د نبي ﷺ نه بار بار د هجرت اجازه غوښته خو هغه به ورته ويل لږ زغم وباسه کېداى شي الله پاک دې د هجرت ملګرى پيدا کړي.

د خبرې د اورېدو سره ابوبکر رضي الله عَنْهُ په طمعه و چې کېداي شي خپله به وي!!

د قريشو سر چې کله په دې خلاص شو چې د نبي ﷺ په در خو داسې کلک ملاتړ پيدا شو چې د مکې باشندګان نه دي او د مکې مسلمانان هم د مه په دمه مدينې ته چې د امن او پوره ډاډ لمن ده ور روان دي، قريش وډارېدل چې داسې نه نبي ﷺ د خپلو ملګرو نه جوړه جنګي ليکه د دوى په ضد ونه کاروي.

د دارالندوه په نوم د قصي بن کلاب هغه کور چې د قريشو ټولې غوڅې پرېکړې به پکې ترسره کېدې پکې غونډه شول او د نبي ﷺ له پلوه د متوقع خطر او لوى ستونزې د دفع کولو لپاره يې د خيالاتو تبادله او فيصله کن دريځ غوره کولو سلا مشورې پېل کړې.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: کله چې د قريشو جرګه ماران په دارالندوه کې د نبي ﷺ په باره کې د يو بل سره يوه خوله شول او د راغونډېدو ورځ يې سره وټاکله، په کومه ورځ چې به يې پکې خپله پرېکړه اعلانوله يوم الزحمه به يې ورته ويله، د يو سلاکار په صفت يې په جرګه کې ابليس هم د زوړ بوډا سړي په هيئت کې چې چپن پرې پرته وه ګډون وکړ، کله چې د دروازې په درشل ودرېد د ليدو سره ورڅخه قريشو وپوښتل: څوک يې؟ او له کوم ځاى څخه دې تشريف راوړى دى؟ ابليس ورته وويل: د نجد هستوګنوال[1] يم ستاسو د غونډې اړوند مې خبر غوږونه وسکوندل په دې خاطر مې حضور وکړ تر څو ستاسو نېکې مشورې واورم او يا هم درته د خيرښېګړې نيکه مشوره درکړم.

هغوى ورته وويل: ولې نه په خير راشې او هر کله راشې.

د قريشو د مخه ورو جرګه مارانو او مشرتابه وو په څنګ کې کېناست، ځېنو راغلو نورو ته

(١) سهيلي وايي: شيطان نجد ځکه ياد کړه چې قريشو دمعلومو کسانو پرته د تهامه ټول خلک د غونډې نه په ناخبرو کې شمېرلي وو، په دې خاطر چې زړه يې اسلام ته ورته دى، نو د نجدي انسان په شکل کې يې ځکه خپل شکل اختيار کړ.

وويل: د دې سړي محمد ﷺ رامنځ ته کړې کشمکش اړوند خو تاسو ټول ښه خبر یاست که زمونږ د قریشو پرته نور یې پیروۍ پیل کړي نږدې ده چې په مونږ یرغل وکړي، نور باقي د دې سړي اړوند د غوښې پرېکړې کلک غبرګون او عملي اقدام څرګند کړئ.

له همدې ځای څخه یو تر بله ګنګوسې شروع شو، یو راغلی پکې وویل: په وسپنیزو زنځیرونو به یې وتړو او د اوسپنیزو دروازو تر شا به یې بندیوان کړو تر څو د سابقه شاعرانو زهیر او نابغه په څېر ساه ورکړي او مړ شي.

شیخ نجدي وویل: نانا، لوړه په رب لایزال چې دا مشوره هېڅ ارزښت نه لري، که رښتیا هم تاسو هغه بندیوان کړئ نو دعوتي اغېزې به یې له بندو دروازو تر شاه بهر راوځي، شاید پلویان یې دربانديې برید وکړي او له منګولو څخه به یې درنه رها کړي، او که رها شي ستاسو په ضد به د عملي نظامي پاڅون لارې وسنجوي او په تاسو به بریالی شي، نو هېله ده چې دا مشوره مو بېرته واخلئ او د بلې خبرې پلټنه وکړئ.

بیا یې سره خپلمنځنۍ ګنګوسې پیل کړې، یو پکې وویل[1]: له خپلې خاورې څخه به یې وشړو چې چرته ځي لاړ دې شي او چې څه پرې تیرېږي تېر دې شي خو مونږ به ترې بې غمه یو، هېڅ پروا به پرې ونه کړو چې چرته لاړ؟ د ورکېدو سره سم به خپلمنځنۍ رامنځ ته شوې کړېږې نسکورې اصلاح کړو.

شیخ نجدي ورته وویل: دا هم ارزښتناکه مشوره نه ده، ایا تاسو یې ښې خبرې او بارسوخه ګړدود نه اورئ؟ چې په کوم انداز زړونه خپلوي؟ لوړ په رب لایزال چې که داسې مو وکړل لکه چې یې وایئ نو د عربو بلې قبیلې ته به ولاړ شي او د خپلو خبرو تر اغېز لاندې به یې راولي او ستاسو پر ضد پاڅون ته به یې وهڅوي، نږدې ده چې ستاسو قلمرو یې په ولقه کې ولوېږي او هغه څه به دربانديې وکړي چې تاسو یې طمع توقع نه لرئ، زر کوئ د بلې مشورې پلټنه وکړئ.

ابو جهل بن هشام وویل: ما سره یوه ځانګړې رایه ده شاید ستاسو د ګډونوالو هېڅ چا هم ورته سوچ نه وي، ټولو ورته وویل: ابو الحکم! وایه کومه مشوره لرې؟ ابو جهل وویل: د قریشو له هرې قبیلې څخه به باتوره ننګیالی او اصیل لوړ نسبه تکړه ځوان غوره کړو او د هر ځوان سره به ځېرونکې توره په لاس وي، د یو سړي په شان به پرې ټول مرګونی برید وکړي تر څو یې مړ کړي، په دې وژلو سره به خو له یو اړخه مونږ هم په ارام شو ساه به واخلو او له بل پلوه به یې وینه په قبیلو کې وویشل شي، چونکه بنو عبدمناف به د هرې قبیلې سره د جنګ کولو نه عاجز وي په دیت به راضي شي دیت به ورته ورکړو.

(۱) دا مشوره ابوالاسود ربیع بن عامر ورکړې وه.

شيخ نجدي وويل: د دې سړي خبره سمه دمه ده، له دې پرته بله هېڅ چاره وړ نه برېښي، په همدې پرېکړې ټولو راپنډ شوو مشرانو د شورا مجلس پای ته ورسو او خلک خواره واره شول.

جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ راغی او نبي ﷺ ته يې وويل: د خپل عادت له مخې دې نن په هغه ځای مه ويده کېږه چې لږ څه وړاندې به پرې ويده کېدې.

د شپې په مهال غوره کړی شوي قريشي ځوانان د شوي ائتلاف په بنسټ د نبي کريم ﷺ په دروازه ودردېدل، او د دې انتظار يې کوو چې کله به ويده کيږي، نبي کريم ﷺ چې کله دوی ورته په وحي کړي شوي حالت وليدل علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: زما په ځای ويده شه او زما د حضرموت په شين څادر کې ځان راونغاړه، د راغلو دښمنانو له پلوه به درته هېڅ راز ځاني زيان در ونه رسيږي.

او د عادت له مخې به نبي کريم ﷺ هر کله په دغه څادر کې استراحت کو.

محمد بن کعب قرظي وايي: د نبي کريم ﷺ د وژنې لپاره راغلو کې يو ابوجهل هم و، ټولو يې د عملي پاځون لپاره په دروازه ولاړ وو، ابوجهل به پټکي نورو ته ويل: محمد داسې انګيروي چې که تاسو يې پلوي وکړئ د عربانو او عجمو ستر واکداران به جوړ شئ، او له مرګ وروسته بيا راپاڅېدنې نه به درته د اردن په څېر لوی لوی شنه او غټ باغونه درکړل شي، او که يې پلويان جوړ نه شي هلاک برباد او وبه وژل شئ.

نبي کريم ﷺ له کور څخه په داسې حالت کې راووت چې په لاس کې يې خاوره وه او ويويل: هو. زه درته همدغه خبرې کوم او ته له دغې د وژخيانو څخه يو دوزخي يې خاوره يې پرې وشيندله، الله پاک يې د سترګو ديد واخست، نبي کريم ﷺ دا ايتونه لوستل: ﴿يسٓ ۝١ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡحَكِيمِ ۝٢ إِنَّكَ لَمِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ۝٣ عَلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ۝٤ تَنزِيلَ ٱلۡعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ ۝٥ لِتُنذِرَ قَوۡمٗا مَّآ أُنذِرَ ءَابَآؤُهُمۡ فَهُمۡ غَٰفِلُونَ ۝٦ لَقَدۡ حَقَّ ٱلۡقَوۡلُ عَلَىٰٓ أَكۡثَرِهِمۡ فَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ۝٧ إِنَّا جَعَلۡنَا فِيٓ أَعۡنَٰقِهِمۡ أَغۡلَٰلٗا فَهِيَ إِلَى ٱلۡأَذۡقَانِ فَهُم مُّقۡمَحُونَ ۝٨ وَجَعَلۡنَا مِنۢ بَيۡنِ أَيۡدِيهِمۡ سَدّٗا وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ سَدّٗا فَأَغۡشَيۡنَٰهُمۡ فَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ﴾[(١)].

دا ايتونه نبي کريم ﷺ لوستل او خاورې يې پرې وشيندلې په داسې حالت کې ترې روغ رمټ ووت چې هېڅ کافر ونه ليده، او د امر سره سم هلته ولاړ چې ورته ښوول شوی و.

يو کس چې د قاتلانو سره نه و راغلی ورڅخه يې وپوښتل: دلته څه کوې؟ هغوی ورته

(١) سورت يس: (١-٩). ژباړه: يس * په دغه محکم قران مې دې قسم وي * چې ته د هغه اسماني استازو څخه يو يې * چې په سمه لاره ليږدول شوي دي * تا ته دغه قران د زبردست او رحم والا ذات نه نازل شوی دی * د دې لپاره چې هغه قوم وېروې چې پلرونو ته يې وېره نه وه ورکړل شوې دوی هم له توحيد نه غافله دي * په يقين سره چې په زياتره خلکو يې د عذاب پرېکړه ثابته شوې ده دوی نو نور ايمان نه راوړي * مونږ د دوی په غاړو کې تر زنو پورې طوقونه ګرځولي دي نو دوی لاندې نه شي کتلی (سرونه يې پورته نيولي دي) * مونږ له دوی څخه مخکې او وروسته ديوال ګرځولی دی، ړانده کړي مو دي دوی هېڅ نه ويني.

وويل: محمد وژنو، هغه ورته وويل: په وژنه يې بريالي نه شوئ، لوړه په رب لايزال چې محمد درڅخه تللی دی، تاسو خپلو ځانونو ته نه ګورئ چې په سر مو خاورې ايرې پرتې دي؟

هر يو سر ته لاس يوړ څه ګوري چې د هر چا په سر خاورې پرتې دي، له ديوال تر شا په قدمونو ريني بوخې شول علي رضي الله عَنْهُ يې د نبي کريم ﷺ په څادر کې خوبه وړی وليد، يو بل ته يې وويل: نا محمد نه دی تللی، هاغه دی په خپل څادر کې پروت او ويده دی، دوی يې لا هم هغسې په انتظار وو چې علي رضي الله عَنْهُ له خوب څخه راببدار شو، خپل منځ کې يې سره يو بل ته وويل: سړي راته رښتيا وويل هغه خو تللی دی.

ابن اسحاق وايي: ابوبکر رضي الله عَنْهُ خپله مالداره و، چې کله به يې هم د نبي کريم ﷺ څخه د هجرت کولو اجازه وغوښته هغه به ورته ويل: لږ زغم وباسه کېدای شي الله پاک درته ملګری درکړي، ابوبکر رضي الله عَنْهُ لږ څه وپوهېد چې کېدای شي د هجرت ملګری يې هغه پخپله وي، نو دوه سورلۍ يې واخستې.

په کور کې به يې دواړه ساتلې او ښه بوتاوه به يې ورته کوله.

عائشه رضي الله عَنْهَا وايي: نبي کريم ﷺ به د ابوبکر کور ته د سهار او ماښام پرته نورو وختونو کې نه راته، په کومه ورځ چې ورته د هجرت امر وشو تر څو د قريشو او مکې له قلمرو نه وړاندې لاړ شي نو د ابوبکر رضي الله عَنْهُ کور ته د غرمې په مهال راغی، ابوبکر رضي الله عَنْهُ د ليدلو سره سم وويل: د چټک کار پرته نبي کريم ﷺ هيڅ کله په داسې وخت کې مونږ ته نه دی راغلی، د راننوتو سره ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته خپل ځای پرېښود، نبي ﷺ ورته وويل: پردي څوک که وي ويې باسه، هغه ورته وويل: زما مور او پلار دې درڅخه زار شي څوک!! يواځې زما دواړه لورګانې دي، نبي کريم ﷺ ورته وويل: له مکې څخه په تللو او هجرت کولو راته اجازه وکړی شوه، هغه ورته وويل: د الله رسوله! ملتيا ته دې بيخي چمتو يم، هغه ورته وويل: ملګرتيا ملګرتيا وي.

عائشه رضي الله عَنْهَا وايي: له دغې ورځې نه مخکې ما هيڅ څوک نه و ليدلي چې له خوشحالۍ وژاړي لکه ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې په دغه ورځ له خوشحالۍ وژړل.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ای د الله پيغمبره! د هجرت د سفر لپاره مې دغه دواړه سورلۍ تيارې کړې دي، عبدالله بن ارقط چې خپله دغه مهال مشرک هم و په مزدورۍ يې ونيو او دواړو ته يې لاره ښووله، دواړو ورته خپلې سورلۍ ورکړې تر څو د معلوم وخت لپاره يې ورته روغې رمټې وساتي او هغه به ورله د خوراک او څښاک بندوبست هم کو.

ابن اسحاق وايي: ما ته د رارسيدلي راپور له مخې د نبي کريم ﷺ له مکې څخه په وتلو او هجرت کولو باندې له علي رضي الله عَنْهُ ابوبکر رضي الله عَنْهُ او کورنۍ پرته يې نور هيڅ څوک نه وو خبر.

علي رضي الله عَنْهُ یې په دې پوهه کړی و چې زه هجرت کوم او ته به زما له هجرت وروسته تول هغه امانتونه چې ما ته خلکو راکړي دي خپلو خپلو څښتنانو ته وسپارې.

هغه شیان چې په مکه کې به یې خلک له ضیاع څخه ډارېدل نبي ﷺ سره به یې کېښودل ځکه چې هغوي یې په امانتدارئ او رښتنولۍ خبر وو.

کله چې رسول الله ﷺ د هجرت په کولو هوډ وکړ د ابوبکر رضي الله عَنْهُ له کور څخه د غتې کړکۍ له لارې ووت او د ثور په غر کې لوی غار ته ننوتل(۱).

ابوبکر رضي الله عَنْهُ خپل ځوی عبدالله په دې وګماره چې د خلکو له پلوه د ورپسې شوې خبرو کلکه څارنه وکړي او د ورځې ټولې کړی شوې خبرې د شپې له مخې دواړو ته راوړي.

او عبدالله بن فهیره چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ غلام و په دې یې ګمارلی و چې د ورځې یې رمه وڅروي او د شپې له مخې غار ته راشي، او اسماء بنت ابي بکر به ورته د شپې له پلوه د خوراک او څښاک غم کو(۲).

د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په شمول نبي کریم ﷺ په غار کې درې ورځې تېرې کړې له هغې راهیسې چې دواړه له مکې نه راوتلي وو، قریشو یې په مرګ یا ژوبلې او یا هم که چا په ژوندۍ بڼه راوستل سل اوښان نقدي جائزه ټاکلي وه.

عبدالله بن ابي بکر به خپله ټوله ورځ د قریشو سره تېروله، د هغوی چل او پراډونه، جرګې مرکې به یې ټولې واورېدې او د شپې له پلوه به غار ته ولاړ او دواړو ته به یې ټول ورځنی راپور واورو.

د ابوبکر رضي الله عَنْهُ غلام عامر بن فهیره به د مکې په څړځایونو کې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ رمه څروله او د شپې له مخې به یې ټوله رمه تر غاره راوسته او غوښه او شیدې به یې دواړو وخوړل.

هغه لاره چې عبدالله بن ارقط ورته دواړه سورلۍ او یوه یې د خپل ځان لپاره وه راوستې، اسماء بنت ابي بکر هم ورته د سفر د دورانیې اړوند خوراک او څښاک راوړ، دا چې د ګوډې د خولې لپاره ترې تار هېر شوی و د سفر په دوران کې اسماء رضي الله عَنْهَا ولید چې د ګوډې خوله خلاصه ده خپل ملابند یې راخلاص کړ او په منځ یې دوه وشکو په یوه برخه یې د ګوډې خوله وتړله او په بله یې خپله ملا وتړله، له همدې کبله ورته (ذات النطاقین) ویل کیږي.

په دواړه سورلیو کې یې ښه او اعلی ترینه چاغه څربه سورلۍ نبي کریم ﷺ ته وړاندې کړه، هغه ورته وویل: زما مور او پلار دې درنه زار او قربان شي په دې سورلۍ سپور شه، نبي

(۱) ثور د مکې په ښکته برخه کې د غر نوم دی.

(۲) ابن هشام د حسن بصري څخه نقلوي چې د شپې په مهال نبي کریم ﷺ او ابوبکر رضي الله عَنْهُ دواړه غار ته ننوتل، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ترې مخکې په دې خاطر ننوت چې غار له زیانمنو حشراتو (مار لړم وغیره) څخه پاک کړي، په خپل ځان به یې د نبي کریم ﷺ حفاظت کو.

ﷺ ورته وويل: زه په هغه اوښ نه سپرېږم چې شخصي مې نه وي، ابوبكر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: اوښ چورلته ستا شو، نبي ﷺ ورته وويل: په څومره دې پېرلی دی؟ ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته کړه چې په دومره دومره...

نبي كريم ﷺ ورته وويل: په دغه نرخ زما شو، ابوبكر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: نرخ او اوښ دواړه ستا شول.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ او نبي كريم ﷺ دواړه په خپلو خپلو اوښانو ښپې واړولې د لارې د خدمت لپاره ابوبكر رضي الله عَنْهُ د ځان سره عامر بن فهيره هم شاته سپور کړ.

اسماء بنت ابي بكر رضي الله عَنْهُمَا وايي: د نبي کريم ﷺ او ابوبکر رضي الله عَنْهُ له وتلو وروسته د ابوجهل په ملتيا ځينې قريش راغلل د کور په دروازه ودرېدل زه ورغلم راڅخه يې وپوښتل: پلار دې چرته دی؟

ما ورته کړه: والله نه پوهېږم چې پلار به مې چرته تللی وي؟ ابوجهل چونکه پليت او سپور سپيره سړی و، دومره زور داره څپېړه يې راکړه چې راڅخه غوږوالۍ هم پرېوتې او بيا لاړ.

درې ورځې شپې تېرې شوې خو مونږ په دې نه پوهېدو چې نبي كريم ﷺ به د خپل ملګري په شمول چرته او په کومه تللي وي؟

تر دې چې د مکې د لاندې برخې نه يو پېرى راغی او په بره برخه ووت، که څه هم چا نه ليد خو د اواز پسې يې خلک روان وو او دا يې زمزمه کول چې:

جَزَى اللهُ رَبُّ النَّاسِ خَيْرَ جَزَائِهِ *** رَفِيقَيْنِ حَلاَّ خَيْمَتَيْ أُمِّ مَعْبَدِ
هُمَا نَزَلاَ بِالْبِرِ ثُمَّ تَرَوَّحَا *** فَأَفْلَحَ مَنْ أَمْسَى رَفِيْقَ مُحَمَّدِ
لِيَهْنَ بَنِيْ كَعْبٍ مَكَانُ فَتَاتِهِمْ *** وَمَقْعَدُهَا لِلْمُؤْمِنِيْنَ بِمَرْصَدِ

ژباړه: هغو دواړو دوستانو ته دې الله خپله د خير بدله ورکړي چې د ام معبد خيمو ته ننوتل.

دواړه په سعادت او پوره سلامتيا هلته ورسېدل، هغه څوک به رښتونی بریمن وي چې د محمد ﷺ ملتيا کوي.

بنو كعب دې هغه وياړ ولمانځي چې د ځواني خور هستوګن ځای يې د مومنانو تم ځای او دمه ځای جوړ شو.

(١) د ام معبد خپل نامه (عاتکه بنت خالد) وه، د بنوکعب له خاندان څخه وه، نبي كريم ﷺ او ابوبکر او عامر بن فهيره او عبدالله بن ارقط ورسره ميلمانه شوي وو.

د پېرودلو لپاره يې ترې د کجورو او غوښې غوښته وکړه خو هېڅ ورسره نه و، د خيمې دننه نبي كريم ﷺ بزه وليده چې وچه وه، غلانځه يې ورله په لاس مسح کړه نو ډېر زيات شيدې پکې راغلل نو ښځې ورسره سم د لاسه په اسلام بيعت وکړ.

مونږ چې کله دغه شعرونه واورېدل وپوهېدو چې رسول الله ﷺ د مدینې په لور تللی دی.

سراقه بن مالک بن جعشم وايي: له کله راهیسې چې نبي کریم ﷺ له مکې څخه مدینې ته د هجرت کولو دورانیه پیل کړه د هغه د مرګ او یا بندیوانۍ لپاره قریشو سل اوښان جائزه اعلان کړه.

زه لا دخپل قوم په جلسه ګاه کې ناست وم نابېره یو سړی راغی او په سر مو و درېد او ویویل: وس درې نفره ما ولیدل چې لاړل تېر شول او د محمد او د هغه له ملګرو پرته مې په بل چا ګمان نه کېږي.

هغه ته مې په سترګو اشاره وکړه چې خاموش شه، بیا مې ورته وویل: خا خا تا هغه فلانکی او فلانکی لیدلي دي، له هغوی څخه اوښان ورک شوي دي د هغه پلټنه کوي، هغه راته وویل: بس کېدای شي هغوی به وي.

د دې خبرې د اورېدو سره سم هغه هم خاموش شو، لږ څند وروسته پاڅېدم او کور ته ننوتم، کور کې مې وویل: زما اوښ سمبال کړئ، زین پرې کېږدئ او د خوړ کنډو کپرو پناه یې راته وسپارئ، د کور تر شا مې غشي او لینده له خلکو څخه هم پټ پنا راواخستل، د رواج سره سم ما د خپل کار د خیر او شر پایلي معلومو لپاره غشي استعمال کړه څه ګورم هغه غشی راوخوت چې ما ته پسند نه و، خپله زغره او جنګي لباس مې واچو بیا مې په غشو د برخلیک یېژندلو لپاره دوهم ځل شروع وکړه څه ګورم چې بیا هغه غشی راوخوت چې ما ته خوښ نه و، او زه په دې کلک باوری وم چې شاید دواړه قریشو ته ژوندي راولم او په انعام ګټلو غازي شم، د اس ښپې وښوېدې او زه ترې پرېوتم، ځان سره مې وویل: دا څه وشو؟

غشي مې د بیا ځل د برخلیک معلومو لپاره د تېر په څېر استعمال کړه څه ګورم چې هغه غشی بیا راوخوت چې تړنه مې پرې بدېده، د غشي تقسیم مې شا ته کړ او چټک مزل ته مې دوام ورکړ، خو چې څنګه مې تر سترګو شول د اس مخکنۍ ښپې (لاسونه) په ځمکه کې ښکته لاړل زه ترې ولوېدم، اس چې بېرته راپورته شو او ښپې یې خلاصې شوې څه ګورم د باد په څېر لوی لوګي راڅخه هغوی پټ پناه کړل، دغلته زه وپوهېدم چې دواړه به هرومرو بری مومي.

په لوړ غږ مې ورته وویل: زه سراقه بن جعشم یم، لږ زغم وکړئ درسره خبرې اترې کوم، زما څخه به درته داسې څه در ونه رسیږي چې ستاسو تړنه پرې تروه ترخه شي، نبي ﷺ ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته وویل: ورته ووايه چې د څه غوښتنه لري؟ هغه وویل: د څه غوښتنه لرې؟ ما ورته وویل: ما ته له خپل اړخه لیک راکړئ چې زما او ستا ترمنځ نښه وي، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته یې وویل لیک ورته ورکړه.

هغه راته په هډوکي یا د پوستکي په مخ لیکلي خط وغورځو او هغوی لاړل، ما خط راواخست او د غشو په چاتۍ کې مې د ځان سره محفوظ کړ، د دوی اړوند مې هیڅ چا ته هم راز افشا نه

کړ د مکې او طائف او د حنين له فتح وروسته ورسره د طائف او مکې تر منځ جِعِرَانه نوم ځای کې مخامخ شوم، د انصارو په جم کې ورته ورغلم هر چا به ټومبلم چې څه کوې؟ څه کوې؟

هغه چې پخپلې سورلۍ سپور ناست و او زه ورنږدې شوم، لوړه په رب لايزال چې پنډۍ يې په زين کې لکه د خرما د ګردې په څېر سپينې ځليدلې.

کوم ليک چې را ته هغه راکړی و په لاس کې مې اوچت کړ او غږ مې کړ چې ای د الله رسوله! زه سراقه بن مالک بن جعشم يم او دا را سره ستا راکړی ليک دی، نبي کريم ﷺ وويل: نن د خير ښېګړې او وفادارۍ ورځ ده لږ رانږدې شه، زه ورنږدې شوم او خپل اسلام مې اعلان کړ، بيا مې ترې د څه شي غوښتنه لرله خو هېر مې شول چې څخه مې ترې غوښتل خو دومره مې ورته وويل: ای د الله رسوله ﷺ ما خپلو اوښانو ته د اوبو ډنډونه ډک کړي دي پردې اوښان راځي او اوبه ورڅخه څښي، ايا د هغه په خړوبولو کې زما ثواب او نېکه بدله شته؟

هغه وويل: هو د هر ږختورګي او پېوسانو والا زنده سر په خړوبولو کې اجر دی.

بيا خپل قوم ته ستون شوم او نبي ﷺ ته مې صدقات راوړل.

ابن اسحاق وايي: عبدالله بن ارقط دواړه له غار څخه راوويستل او لومړی يې د مکې د ښکته پرتې برخې څخه د عُسفان مقام د لاندينۍ برخې نه د بحر ساحل ته يوړل، د عسفان نه په تېرېدو يې د اَمج په ښکته برخه روان کړل تر څود قُديد نوم ځای يې هم په مزل ووهو، او له همدغې لارې د خَرَّار نوم ځای ته ورسېدل، بيا د لِقَف او ان د لقف د ښته يې هم ووهله، او د همدې لارې څخه د مَحاج نوم ځای ته ورسېدل، د مَحاج له کونج څخه يې د ذي الغَضَوَين کونج ته رسيدګي وکړه، بيا ذِي کَشَر ته او بيا جَداجِد ته ورسېدل، او له دغې ځايه د اَجْرَد مقام ته لاړل، بيا يې د تِعْهِنْ د دښتې په وهلو ذاسلم ته ورسول بيا عَبَابِيْد نوم ځای ته او بيا هم تر فاجَّه نوم ځای ته ورسېدل.

ابن هشام وايي: له فاجې څخه بيا عِرج مقام ته ورسېدل، خپله او سورلياني يې هم ډېرې ستړې ستومانه شوې وې، د اسلم له قبيلې څخه د اوس بن حَجَر په نوم صحابي نبي ﷺ پخپل اوښ چې ابن الرِّدا به ورته ويل کېده سپور کړ او د مسعود بن هنيده په نوم خپل غلام يې ورسره کړ او تر مدينې يې ورسول.

بيا يې له عرج څخه ثنية العائر او بيا يې د رِيْم نومې درې ته ښکته کړل، بالاخره د سفر د دورانيې پای د دوشنبې په ورځ د ربيع الاول د مياشتې په دولسم تاريخ چې د لمر تودوخه په ختمېدو وه په قباء کې بني عمرو بن عوف ته ورسېدل.

قباء ته رسېدل

عبدالرحمن بن عویمر بن ساعده وايي: د نبي کریم ﷺ د ملګرو څخه راته خپل څېنو قومیانو وویل: له کله راهیسې چې د مکې نه د نبي کریم ﷺ په راتګ وخبرېدو، د سهار په مهال به د هغه د ښه راغلاست لپاره د ماسپښین تر سختې تکندې غرمې پورې په انتظار وو، د ونو بوټو سیورې به هم د سخت لمر له کبله خورا زیات ګرم شول خو چې کله به هېڅ سیورې پاتې نه شو کورونو ته به ستانه شول.

دغه د ګرمۍ سخترینې ورځې شپې وې د نبي کریم ﷺ د راتګ په ورځ د عادت په څېر بیا ووتوو، لمر د اسمان منځ ته راغی او سیورې ورک شول، د ګرمۍ د ډېرې تودوخې له کبله بیا کورونو ته ننوتوو، نبي ﷺ په داسې حالت کې راورسېد چې مونږ کورونو کې وو، یو یهودي چې مونږ به یې هره ورځ څارلوو چې د چا په انتظار یو په لوړ غږ وویل: ای د قیلې لمسیانو! ستاسو برخلیک او نصیب راورسېد.

چونکه زمونږ زیاتره خلکو رسول الله ﷺ نه و لیدلی ټول ورته راووتوو، ابوبکر رضي الله عَنْهُ هم ورسره و چې د عمر په لحاظ یې دومره توپیر ترمنځ نه و، دواړه د کجورې د ونې سیورې لاندې ناست وو، چې کله سیورې ختم شو ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته څادر سیورې کړ، بیا وپوهېدو چې دا ابوبکر رضي الله عَنْهُ او بل نبي کریم ﷺ دی.

ابن هشام وايي: د څېنو معلوماتو له مخې د لومړي ځل لپاره نبي کریم ﷺ د کلثوم بن هدِم او د نورو څېنو راپورونو له مخې د سعد بن خیثمه سره میلمه شو، د کلثوم بن هدم راویان وايي:

د کلثوم بن هدم له کور څخه چې به کله نبي کریم ﷺ راووت د سعد بن خیثمه په جونګړه کې به ناست و ځکه چې دا لونډ و واده یې نه و کړی.

او د نبي کریم ﷺ مهاجر شوي بې واده به هم ټول هلته ناست پاست وو.

او د ابوبکر رضي الله عَنْهُ اړوند راپورونه وايي چې هغه به د حُبَیْب بن اساف سره میلمه و، او څېنې نور معلومات ښايي چې د خارجه بن زید سره به میلمه و.

علي رضي الله عَنْهُ په مکه کې درې شپې او درې ورځې وځنډېد تر څو د رسول الله ﷺ سره خلکو ایښې امانتونه حقدارو ته وسپاري، چې کله د امانتونو له سپارتلو څخه وزګار شو د نبي کریم ﷺ سره یو ځای او په کلثوم بن هدم باندې میلمه شو.

په بني عمرو بن عوف د قباء مقام کې نبي کریم ﷺ دوشنبه، سه شنبه، چهارشنبه او پنج شنبه ورځې تیرې کړې او خپل مسجد یې پکې ودان کړ.

مدينې ته رسېدل

د جمعې په ورځ د الله پاک د امر سره سم له قباء څخه مدينې ته ولاړ، د جمعې د ورځې لمونځ يې په بني سالم کې د رانوناء په خوړ کې ادا کړ، دا د نبي ﷺ لومړنی جمعه وه چې په مدينه کې يې ادا کړه.

د بني سالم بن عوف له قبيلې څخه ورته د عتبان بن مالک او عباس بن عباده بن نضله په شمول څه خلک راغلل او ورته يې وويل: ستا د حفاظت او ساتنې لپاره زمونږ د ځوانانو قوه او دفاعي وژونکي اسلحه بسنه کوي، هغه ورته وويل: اوښې ته لار پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې چرته لاړه شي، نو سترګو په لار خلکو ورته لاره پرېښوده، د بنو بياضه قبيلې کورونو ته په رسيدګی ورته د بنو بياضه د قبيلې مشرانو زياد بن لبيد او فروة بن عمر په شمول خلک راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! ستا د حفاظت او ساتنې لپاره زمونږ د ځوانانو جګړيزه ډله او وژونکې اسلحه بسيا کوي، هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته حکم کړی شوی دی چې چرته لاړه شي، اوښه روانه وه د بنو ساعده تر قبيلې چې ورسېده نو د بنو ساعده د قبيلې د سعد بن عباده او منذر بن عمر په شمول ورته خلک راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! ستا د ښه حفاظت لپاره زمونږ جنګيالي ځوانان او زور داره اسلحه کفايت کوي دلته تم شه، هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې د هر چا کره لاړه.

اوښه روانه وه تر دې چې د بني الحارث بن خزرج قبيلې کورونو ته روسېده، د دې قبيلې د مشرانو سعد بن الربيع او خارجه بن زيد او عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُمْ په شمول ورته خلک راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! ستا د مزيد حفاظت لپاره زمونږ جنګيالي ځوانان او پياوړې اسلحه بسنه کوي، دلته پاتې شه، هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې د هر چا کور ته لاړه.

اوښه روانه شوه او د بنو عدي بن نجار قبيلې کورونو ته ورسېده، د دې قبيلې د مشرانو د سليط بن قيس او د ابو سليط اسير بن ابي خارجه په شمول ځينې نور خلک هم راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! د خپلو ماماګانو کره دې تم شه د ځوانانو جنګيالو او وسلوالو نوميالو په حفاظت کې به يې –د ام عبدالمطلب سلمی بنت عمر– له اړخه يې ماماګان کېدل.

هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې چرته لاړه شي، اوښه روانه شوه او د بنو مالک بن نجار قبيلې کورنو ته ورسېده او د نبوي مسجد په لويه دروازه اوښه چو شوه، هېره دې نه وي چې د اوښې دغه تم ځای د دوو يتيمانانو چې د بني نجار سره يې کورنی

اړيکې وې د خورماوو د وچولو ځای و، او دغه دواړه هلکانو سهل او سهيل نومونه درلودل، د معاذ بن عفراء پرکټيان وو.

نبي ﷺ له اوښې څخه راښکته نه شو، اوښه بېرته پاڅېده لږ څه وړاندې لاړه بېرته يې شاته وکتل او د دوهم ځل لپاره بيرته په لومړي ځای چو شوه، نبي کريم ﷺ مهار پرېښی و خو بيا هم نبي ﷺ ترې راښکته نه شو.

اوښې په ملاستې حرکتونه پيل کړل او اوازونه يې شروع کړل او د سينې او حلق لاندينۍ برخه يې په ځمکه جوخته ولګوله.

ابو ايوب انصاري رضي الله عَنْهُ يې په ډېرې چټکۍ سره سامان له دروازې دننه کړ هغه و چې نبي ﷺ ورسره ميلمه پاتې شو، داوښې د چو ځای اړوند يې وپوښتل چې د چا دی؟

معاذ بن عفراء رضي الله عَنْهُ ورته وويل: زما د دوو پرکټيانو سهل بن عمرو او سهيل بن عمرو دی، هغه دواړه به زه راضي کړم خو ه په دې ځای مسجد جوړ کړه، نبي کريم ﷺ پر ځای د مسجد جوړولو امر وکړ او د ابوايوب رضي الله عَنْهُ سره تر هغه په کور کې پاتې شو چې مسجد او تر څنګ يې خپل کور هم سر ته ورسېد.

په مسجد کې د مسلمانانو کار کولو ته په ترغيب کې هغه خپله هم کار کو، د دې له امله د ټولو مهاجرو او انصارو ورونو په کار کې اخلاص نور هم پسې زيات شو.

د کار کولو په وخت کې يو مسلمان وويل:

لَـئِنْ قَعَدْنَـا وَ النَّـبِيُّ يَعْمَـلُ *** اِذْ ذَاكَ مِنَّـا عَمَـلٌ مَضَلَّـلُ

❁ که پيغمبر په کار بوخت وي او مونږ تش خوشې ناست يو، نو دا به مو له اړخه ډېر ناوړه کار وي.

او نورو مسلمانانو به ويل چې:

لاَ عَيْـشَ الاّ عَيْـشُ الآخِـرَةِ *** اللّٰهُمَّ ارْحَمِ الأَنْصَـارَ وَالْمُهَاجِرَةَ

❁ د اخرت پرته نور هيڅ نيکمرغه زندګي نشته، ای الله انصارو او مهاجرينو باندې ته رحم وکړه.

د مسجد او کورونو د منصوبې پای ته رسېدو سره سم نبي کريم ﷺ د ابو ايوب رضي الله عَنْهُ له کور څخه نقل مکاني وکړه، الله دې پرې رحم وکړي.

ابو ايو ب رضي الله عَنْهُ وايي:

له کله راهيسې چې نبي کريم ﷺ زما کور ته راغی، هغه دکور په لاندې برخه کې ميشت شو، زه او ام ايوب دواړه د کور په بره برخه کې ميشت وو، ماورته وويل: په طبيعت مې ښه نه لګيږي چې ته په کوزه برخه او مونږ په باندې برخه کې يوو، ته باندې ووسېږه او مونږ به د کور لاندې برخې ته لاړ شو.

هغه راته وویل: مونږ د کور په ښکته برخه کې خوښ یوو.

هغه وايي: نبي کريم ﷺ د کور په لاندې برخه او مونږ دکور په لوړه برخه کې وو په دې کې زمونږ د اوبو چاټی ماته شوه، له یوې کمبلکۍ پرته مو نور څه نه درلودل په توندۍ مو اوبه وچې کړې هسې نه بام په نبي کريم ﷺ ونه څڅيږي او تکلیف کې نه شي.

هغه وايي: د ماښام خوراک به مو ورته واستو چې له کوم ځای څخه چې به نبي کريم ﷺ خوراک کړی و ما او ام ایوب به له هم هغه ځايه خوراک پورته کوو تر څو الله پاک مو له خير او برکت نه ډک کړي.

یوه شپه مو ورته د ماښام په ډوډۍ کې وره (هوږه) او پیاز واچول خو چې لوښي او کالي کښدولي تر کوره راغلل د هغه د خوراک پرې هيڅ اثر نه ليدل کېده، په خوفزده حالت ورغلم او ورته مې وويل: ای د الله رسوله! هر شپه به ما او ام ایوب ستا نه پاتې خوراک د برکت لپاره خوړه او اوس مهال تا بېرته رالېږلي خوراک کې ستا د خوراک هيڅ اثر نه و، هغه راته وويل: زه د ملائکو سره خبرې اترې کوم او په خوراک کې د دغې بوټې خوند و، تاسو يې وخورئ زه يې نه شم خوړی.

هغه وايي: مونږ تيار کړی خوراک بېرته مونږ وخوړه او د بيا ځل لپاره به مو ورله د خوراک په تیارۍ کې د هوږې او پیازو هيڅ بندوبست نه کوو.

ابن اسحاق وايي: په مکه کې له بنديوان او په امتحان کې له ګېر مسلمانانو پرته نورو ټولو مسلمانانو مدينې ته د نبي ﷺ څنګ ته هجرت وکړ.

له مکې څخه مدينې ته مهاجرينو د ځان سره خپل ټول اهل او شتمنۍ په راوړولو په بشپړه توګه ونه توانېدل له بني جمح څخه بنو مظعون، او د بنو اميه حليفګان (ملګري) بنو جحش بن رئاب، او له بنو سعد څخه بنو البُکَير د بنو عدي بن کعب حليفګان وو، په مکه کې يې کورونه وتړل شول کنډې کېږې شول چې هيڅ څوک پکې نه شو اوسېدای.

په مدېنه کې د نبي ﷺ خطبې او نوي تړونونه

مدينې ته په رارسيدلي کال کې نبي کريم ﷺ د ربيع الاول له مياشتې څخه د راراوان کال د صفر د مياشتې پورې چې د هغه د مسجد او کورونو د ابادۍ منصوبه په کې په بشپړه توګه تکميله شوه او له بل پلوه په کې د مدينې ټولو اوسېدونکو اسلام ته غاړه هم کېښوده، د اوس قبيلې پورې تړلي

څه شمېر قبيلو لکه خطمه، واقف، وائل او اميه کورنيو اسلام نه و قبول کړی، دوی هم هغسې په شرک پاتې وو، له دوی پرته د ټولو انصارو په کورنو کې اسلامي بيرغ ځپاند رپېده.

ما ته د ابوسلمه بن عبدالرحمن په روايت رارسيدلي معلومات وايي چې نبي کريم ﷺ په مدينه کې لومړۍ خطبه دا وکړه، او زه د الله پاک پورې له دې نه پناه غواړم چې په رسول الله ﷺ باندې هغه څه ووايم چې هغه نه وي ويلي:

لومړی يې د الله پاک حمد او ثناء وويله چې څنګه يې د شان سره ښائېده او بيا يې وويل: د نفس د نجات لپاره نېک اعمال توخه کړئ، قسم په رب لايزال چې هرومرو به هر څوک بې هوشه شي او خپله رمه به بې سرپرسته او بې سرنوشته پرېږدي، د دغه انسان او د الله ترمنځ به هېڅ ترجمان او څوکېدار نه وي مخامخ به ترې وپوښتل شي: ايا تا ته زما پيغمبر نه و راغلی او دين يې درته نه و رسولی؟ ما تا ته شتمني نه وه درکړې او پېرزو مې درباندې نه وه کړې؟ د ځان لپاره دې څه توښه کړې دي؟

پوښتل شوی به کېڼ او ښي اړخونو ته وګوري هېڅ به ونه ويني، خو چې وړاندې او مخې ته وګوري له جهنم پرته به نور څه ونه ويني، که څوک د جهنم له اور څخه ځان په نيمه کجوره هم بچ کولای شي نو ځان دې بچ کړي او که د چا سره څه نه وي په ښه خبره او نېکه رويه دې ځان له اور څخه وژغوري، ښه او پاکه خبره الله پاک په لس چنده تر اووسوه چنده پورې قبلوي، والسلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

بيا په بل ځل نبي کريم ﷺ خطبه وکړه او خلکو ته يې وويل:

کامل حمد او بشپړه ثناء الله لره ده، د هغه ثناء بيانوم او مرسته ترې غواړم، د خپلو ناپاکو او بدو علمونو او د نفس د شرونو څخه د الله پاک پورې پناه غواړو، الله پاک چې څوک په سمه لار روان کړي هېڅ څوک يې نه شي بې لارې کولی او څوک چې بې لارې کړي د سمې لارې ښوونکی يې څوک نه وي، په دې کلک اقرار کوم چې د الله پاک پرته بل هېڅ څوک معبود برحق نشته، ښې او خوندورې خبرې د الله خبرې دي، هغه څوک کامياب او سربالا دی چې الله پاک ورته قران په زړه کې ښايسته کړی وي او د کفر نه وروسته الله پاک په اسلام کې ننويستلی وي او ښه هغه څوک دی چې قران ورته ښې خبرې ښکاري، قران کريم په رښتيا هم ښايسته او له بلاغت نه ډک دی.

د ځان لپاره هغه څه پسند بولې چې د الله پاک خوښ وي او د زړه له کومې الله پاک سره مينه او رښتنی محبت ولرئ، د الله پاک په کلام او ذکر ځان ستړي مه بولئ او مه ورڅخه خپل زړونه سختوالي ته پرېږدئ، الله پاک چې څه شی پيدا کوي ځينو ته پکې په نورو غوروه والی ورکوي، د الله ذکر او د قران تلاوت ډېر غوره دی، په اعمالواو بندګانو کې د غوره ترينو نومونه الله درښوولي دي او ښې خبرې يې هم درښودلې دي، خلکو ته چې کوم رزق – حلال وي او که حرام – ورکړل شوی وي الله درښودلی دی چې دا رزق حلال او دغه حرام دی، يواځې د الله عبادت وکړئ او هېڅ راز شريک

ورسره مه جوړوئ، په کامله او حقه توګه له الله څخه وډار شئ او د الله په خاطر سمې روغې خبرې وکړئ، او د الله په خاطر خپل منځ کې سره مينه ګرځې جوړ شئ، الله پاک په دې ډېر زيات غصه کيږي چې وعدې ورسره ماتې شي، والسلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

د مهاجرينو او انصارو ترمنځ هم نبي کريم ﷺ عهد نامه لاسليک کړه، دمعاهدې لاسليک تر څنګ د يهودو سره هم موافقې ته ورسېد هغوی ته يې ديني او او مالي پوره حفاظت او ډاډ ورکړ، دا نه بلکې د هغوی لپاره يې په ځان او د ځان لپاره يې په هغوی شرطونه کېښودل اوورسره يې وليکل چې:

بسم الله الرحمن الرحيم

دا ژمنه د الله پاک نبي محمد ﷺ د قريشو او يثرب د مسلمانانو او مومنانو ترمنځ ترسره کړه، په دې حکم کې هغه مسلمانان هم داخل دي چې دمسلمانانو پيروکاران او ورسره يو ځای وي او په يو صف کې ورسره جهاد کوي چې دوی ټول:

- ځانګړي او مستقل خلک دي، له قريشو څخه راغلي مهاجرين به د تېر په څېر د اسلام نه مخکې د ورسره خپملنځي ديتونه ورکوي، او د نورو مومنانو ترمنځ به د عدل او انصاف له لارې د بنديوان فديه ورکوي.
- بنو عوف به هم په مخکني نظام خپل منځني ديتونه ورکوي او هره کورنۍ او قبيله به دخپل بنديوان فديه ورکوي.
- بنو ساعده به هم د خپل وړانديني نظام سره سم د يتونه ورکوي، او د مسلمانانو سره به په عدل او انصاف د خپلې قبيلې اړوند بنديوان فديه ورکوي.
- بنو الحارث به هم د خپل سابقه قانون په بناء د يتونه ورکوي او د مسلمانانو سره به د عدل او ډېر انصاف له لارې د قبيلې د بنديوان فديه ورکوي.
- بنو جعشم به هم د خپل تير دستور له مخې ديت ورکوي او د مسلمانانو سره به د عدل او انصاف له لارې د قبيلې د بنديوان فديه ورکوي.
- بنو عمرو بن عوف به د خپل سابقه نظام د بندونو د غوښتنې سره سم د مړي ديت ورکوي او د مسلمانانو سره به د انصاف له لارې د قبيلې اړوند بنديوان بند ازادوي.
- د مسلمانانو ترمنځ به هره مسلمانه کورنۍ د خپل بنديوان د بند د لرې کولو غم پخپله خوري.
- بنو النبيت به دخپل قانوني نظام له مخې د مړو ديتونه ورکوي او د خپل بنديوان د ازادولو فديه به ورکوي.
- بنو اوس به د خپل سابقه نظام په رڼا کې د يتونه ورکوي او دمسلمانانو ترمنځ به په عدل او انصاف د بنديوان فديه ورکوي.

د دوی هره کورنۍ به د خپل بندیوان د بند د خوشې کولو فدیه په نیکه طریقه ورکوي.

مسلمانان به هېڅ کله خپل منځ کې د دیت یا فدیې ورکولو په مهال تنګ دسته مسلمان یواځې نه پرېږدي، د خپلمنځني ګردو ناخوالو لاملونه ستر ظلم او عدوان دی، د کافر په ضد ټول مسلمانان یو موټی دي ولو که کافر یې ځوی هم وي، په کافر به هیڅ مسلمان نه شي وژل کېدای او نه به د مومنانو په ضد د کافرانو مرستندویه جوړېدای شي، د الله پاک ذمه یوه ده په دغې ذمّې سره پرې هر چا ته امان ورکولای شي ولو که پناه ادنی مسلمان هم ورکړي، له نورو خلکو پرته یو مسلمان د بل مسلمان کلک دوست دی، د مونږ سره عهد او په ژمنه ولاړ یهودانو سره زمونږ د مرستې او کومک اعلان دی نه به پرې څوک ظلم کوي او نه به پرې د نورو خلکو مرستندویه جوړېږي، د مومنانو د صلحې او سلا خبره یوه ده.

د الله پاک په لاره کې د جنګ په مهال به مسلمان د بل مسلمان له سلا مشورې پرته د دښمن سره روغه بره نه کوي، زمونږ سره په غزا وتلي خلک ځینې د نورو پل دی، د الله پاک په لاره کې د سر او وینې د بې مثاله ارزښت په بنسټ مسلمان په مسلمان قصاص اووژلی شي.

مومنان رښتیا په روغه سیده لاره روان دي، قریشي کافر ته به هېڅ څوک د سر اومال پناه نه ورکوي او نه یې د مسلمان د تالاترغۍ کولو څخه څوک ساتلی شي، که د ګواهۍ او شهادت له لارې په چا د چا قتل ثبوت شي نو قصاصاً به پرې وژلی شي مګر هغه مهال چې د مقتول کورنۍ یې بخشش اعلان کړي، ټول مسلمانان مومنان به د مقتول د غچ لپاره یوه خوله او یو لاس وي.

په دې ټولګه کې چې کوم بندونه لیکل شوي دي په الله پاک او د اخرت په روځ چې څوک باور لري له اقرار وروسته به هېڅ بدعتي انسان ته پناه او دمه ځای نه ورکوي، او نه به یې کومک او مرسته کوي، خو بیاه هم که څوک ورته ځای ورکړي او یا یې مرستندویه جوړ شي د قیامت په ورځ به پرې د الله پاک لعنت او غصه وي، د هېڅ فرضي یا نفلي عبادت برخه به ترې قبوله نه شي.

د هرې شخړې او تاو تریخوالي غوڅه پرېکړه د الله او د هغه د رسول محمد ﷺ اخرنۍ فیصله ده.

یهودان چې تر څو محاربین وي مالي لګښتونه به خپله سمبالوي، د بنو عوف یهودان د مسلمانانو سره یو لاس دي، د یهودو خپل دیانت او مسلمانان به په خپل دین وي، د هغوی د غلامانو دین د هغوی دین دی، برید او بربریت کول ځان ته زیان او ستونزه جوړول دي، د بنوالحارث، د بنو ساعده، د بنو جشم، د بنو اوس او د بنو ثعلبه یهودانو ته هغه حقوق حاصل دي کوم چې د بنوعوف یهودانو ته حاصل دي، که څوک تېری وکړي زیان یې خپل ځان او کور والاو ته دی، جفنه کورنۍ هم د بنوثعلبه اړوند قبیله ده، د بنوعوف یهودانو د حقوقو په شان بنو شُطیبه

هم حقوق لري، وفا وفا وي او دوکه دوکه وي، د بنوثعلبه ماتحت د بنو ثعلبه په خير دي، د يهودانو راز دارو ته ټول هغه حقوق حاصل دي چې يهودانو ته حاصل دي، د محمد ﷺ له اجازې پرته به هېڅ يهودي له مديني څخه نه وځي، د ټپونو غچ هيڅ څوک نه شي نيولای، که څوک ورانکاري کوي زور به يې ځان او کورنۍ ته وځي مګر هغه څوک چې ظلم زياتی ورباندې شوی وي.

په دې پرېکړه الله پاک او د هغه مومنان بندګان راضي دي.

يهودان به خپله مالي پانګه او مسلمانان به د خپلې مالي پانګې نه لګښتونه کوي، دواړه خواوې به هغه څوک ماتوي چې د تړونوالو په يوې خوا يرغل او بريد وکړي، له خودغرضۍ پرته به دواړه خواوې د يو بل مرستندوی وي.

د ملګري د جرم په ارتکاب د مجرم پرته نور ټول بري دي، د بې وسه او بې کسه مرسته به هرو مرو کيږي.

يهودان چې تر څو محاربين وي د مسلمانانو سره به جنګي لګښتونه په شريکه سمبالوي(۱)، د تړون په دواړو خواو په مدينه کې تاو تريخوالی ناروا دی.

که د تړون له دواړو خواو څخه د فساد او خطر ويره حس کړی شي غوڅه پرېکړه به پرې الله پاک او د هغه رسول محمد ﷺ کوي، د دې ژمنې په حق او صدق منځ پانګه باندې الله پاک راضي او خوشحاله دی، قريش او ګردو مرستندويانو ته يې پناه ورکول سرغړونه ده، که قريش چرته په مدينه يرغل وکړي د تړون دواړه خواوې به ورسره کلک مقاومت کوي، د صلحې سلامتيا په دوران کې به وررسره صلحه کولی شي او که دېته ورته نور اړينو حالتونو کې سره خيالات تبادله کېدل نو دوی هم د مومنانو د حقوقو په څېر ثابت حقوق لري.

خو که د دين په ضد څوک لاس بره کړي له دغې حقوقو څخه مستثنی دی، ټول خلک بايد هغه څه ته غاړه کيږدي چې دواړه خواوې پرې اتحاد رايه وکړي.

د اوس د قبيلې ملاتړي يهودان او غلامان يې هغه حقوق لري چې د ژمنليک دواړه خواوې يې لري، وفا د جفا په څېر نه ده، هر سړی به د خپل عمل سره مخامخ کيږي، د دې ژمنليک ربښتنې او پاکيزه ويناوې الله پاک پخپل کومک تاييدوي، له ظلم او تيرې پرته که له مدينې څخه څوک ووځي او يا په کې ووسي په امن کې به وي.

د وفادار او پرهيزګار انسان مل الله پاک دی او محمد ﷺ يې ربښتنې استازی دی.

(۱) دا حکم د جزيې له فرضيت وړاندې او د اسلام د ضعف په حالت کې و، يهودانو چې به کله د مسلمانانو په شراکت کې جنګ وکړ په غنيمت کې به ورته پوره برخه هم ورکړل کېده، له دې کبله يې پرې په دې تړون کې د جنګي مالي لګښتونه انجامول څکه فرض کړي وو.

د مهاجرينو او انصارو ترمنځ ورورولي

ابن اسحاق وايي: په نبي کريم ﷺ باندې له درواغو ويلو نه الله پورې پناه غواړو خو د رارسيدلي راپور له مخې نبي کريم ﷺ د خپلو مهاجرينو او انصارو ملګرو ترمنځ د ورولۍ لړۍ پيل کړه، هغه وويل:

د الله لپاره تهول سره خپل منځ کې دوه دوه ورونه ورونه شئ.

بيا يې علي رضي الله عَنْهُ له لاسه راونيو او ويويل: دا زما ورور دی.

نو د الله پاک رښتنی استازی او د الله پاک د استازو سربراه او د پرهيزګارانو امام او علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ورونه وو.

د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ کلک مرستندويه زمری حمزة بن ابي طالب د نبي ﷺ تره او د نبي ﷺ غلام زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُ ورونه وو، د احد په ورځ يې وصيت وکړ که زه شهيد شوم وارث به مې زيد بن حارثة رضي الله عَنْهُ وي.

جعفر طيار او د بنو سلمه د قبيلې ځوان معاذ بن جبل –رضي الله عَنْهُمَا– دواړه ورونه شول.
ابوبکر بن ابي قحافة او خارجة بن زهير رضي الله عَنْهُمَا دواړه ورونه شول.
عمر بن الخطاب او عتبان بن مالک رضي الله عَنْهُمَا دواړه ورونه شول.
ابوعبيده بن الجراح او سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُمَا ورونه ورونه شول.
عبدالرحمن بن عوف او سعد بن ا لربيع رضي الله عَنْهُمَا ورونه شول.
زبير بن العوام او سلمة بن سلامة – رضي الله عَنْهُمَا ورونه شول.
عثمان بن عفان او اوس بن صامت رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.
طلحة بن عبيدالله او کعب بن مالک رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.
سعيد بن زيد او ابي بن کعب رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.
مصعب عمير او ابو ايوب انصاري رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.
ابوحذيفه بن عتبه او عباد بن بشر رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.
عمار بن ياسر او حذيفة بن اليمان رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.
ابوذر الغفاري او منذر بن عمرو رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.
حاطب بن ابي بلتعه او عويم بن ساعده رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.
سلمان فارسي او ابو الدرداء رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.
د ابوبکر رضي الله عَنْهُ غلام بلال او ابو رويحة رضي الله عَنْهُمَا ورونه دي.

دا د ځینو هغو خلکو نومونه دي چې نبي کریم ﷺ یې مونږ ته د رارسیدلي معلوماتو له مخې ورووله اعلان کړې وه.

د اذان قیصه

نبي ﷺ چې په مدینه کې کله ښه ډاډمند شو، مهاجرین وررونه ورسره یو ځای شول، انصار هم په خپلو پښو ټینګ ودرېدل، د لمونځ، زکات، روژې او د حدودو د تنفیذ او د حلالو او حرامو ترمنځ بشپړ توپیر په مسلمانانو فرض کړی شو، اسلام یې په منځ کې ښه پیاوړی شو.

په رښتیا هم د ټولو ترمنځ اسلام په سمه معنی شتون درلود، مدینې ته د نبی کریم ﷺ د راتګ سره سم به خلک د لمونځ لپاره د اذان نه بغیر راتلل، نبي کریم ﷺ په مدینه کې وغوښتل چې د لمونځ د ادا کولو لپاره د یهودانو په څېر شپېلۍ یا ښکر کې اواز وپوکوي او یا هم د نصرانیانو په څېر د لمونځ لپاره ګړینګی وشرنګوي، له لرګي څخه یې ګړینګی هم وتراشو، دوی لا په دې حالت کې وو چې عبدالله بن زید بن ثعلبه رضي الله عَنْهُ د بلحارث بن خزرج ورور اذان په خوب کې ولید، نبي کریم ﷺ ته راغی او ورته یې وویل: ای د الله پیغمبره! نن شپه مې خوب کې یو سړی ولید، شین رنګ پوښاک باندې سمبال و، په لاس کې ورسره ښکر و ما ورته وویل: ای سړیه! ښکر خو نه پلورې؟ هغه راته وویل: په دې څه کوې؟ ما ورته وویل: د لمونځ لپاره پرې خلک راټولوم، هغه راته کړه: د ښکر نه درته بل ښه شی دروښایم؟ ما ورته وویل: راته یې وښایه څه دي؟ هغه راته وویل: (اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ * اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ * أَشْهَدُ أَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَ اللهُ * أَشْهَدُ أَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَ اللهُ * أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَّسُوْلُ اللهِ * أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَّسُوْلُ اللهِ * حَيَّ عَلَى الصَلاَةِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ * حَيَّ عَلَى الفَلاَحِ حَيَّ عَلَى الفَلاَحِ * اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ * لاَ اِلَهَ اِلاَ اللهُ).

چې کله یې نبي کریم ﷺ په دې خوب وخبرو ورته یې وویل: ورشه بلال ته یې ورزده کړه هغه ستا نه لوړ غږی دی او په دغې کلماتو دې اذان وکړي او خوب دې هم رښتیا او حقیقي خوب دی.

په دغې کلماتو چې کله بلال رضي الله عَنْهُ اذان وکړ عمر رضي الله عَنْهُ په خپل کور کې واورید، نبي ﷺ ته چټک راغی او څادر یې د ځان پسې راښکلو او ورته یې وویل: ای د الله پیغمبره! په هغه الله مې دې قسم وي چې ته یې په حقه توګه راستولی یې چې د عبدالله بن زید رضي الله عَنْهُ د خوب په څېر خوب ما هم لیدلی دی.

نبي ﷺ ورته وویل: په دې د الله حمد او ثنا ده.

په مدینه منوره کې د نبي کریم ﷺ د څښتنو ملګرو رنځور بېدل

عایشه رضي الله عَنْهَا فرمايي: کله چې د الله پاک استازی محمد ﷺ مدینې ته راغی نو مدینه د الله په ځمکه کې تر ټولو زیاته تبناکه ځمکه وه، نو ملګري یې هم په رنګارنګ رنځونو اخته شول، خو الله پاک ترې پېغمبر روغ رمټ او بچ وساتو.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ او د هغه دواړه غلامان عامر بن فهیره او بلال بن ابي رباح په کور کې د رنځ په حالت کې اخته پراته وو، د حجاب د فرضیت نه وړاندې زه ورغلم او د هغوی بیمارپرسي مې کوله، هغوی په دومره سخته تبه اخته وو چې د الله پاک پرته پرې څوک خبردار نه وو، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته ورننږدې شوم او ورته مې وویل: اوس څنګه یې؟ هغه وویل:

كُلُّ امْـــرِئٍ مُصَبَّـــحٌ فِيْ أَهْلِهِ *** وَالْمَوْتُ أَدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ

ژباړه: هرڅوک د خپلې کورنۍ غړو سره په صحت او روغتیایۍ کې خوښ دی خو ولې مرګ ورته د خپلې له وندني هم زیات نږدې دی.

د ځان سره مې وویل: په خدای چې د ډېرې تبې له کبله مې پلار په ځان نه پوهېږي.

بیا عامر بن فهیره رضي الله عَنْهُ ته ورغلم او ورته مې کړه چې څنګه یې؟ هغه وویل:

لَقَدْ وَجَدْتُ الْمَوْتَ قَبْلَ ذَوْقِهِ *** اِنَّ الْجُبَـانَ حَتْفُهُ مِـنْ فَوْقِهِ

كُلُّ امْـرِئٍ مُجَاهِـدٌ بِطَوقِهِ *** كَالثَّـوْرِ يَحْـمِيْ جِـلْدَهُ بِـرَوْقِـهِ

ژباړه: د مرګ تریخ حالت مې د مرګ له راتګ څخه مخکې و څکو، د بوزدیله سړي مرګ د هغه د پاسه وي.

هر سړی تر خپل توان پورې ګرم دی، لکه غویا چې په خپلو ښکرونو باندې څرمن ګروي.

ځان سره مې وویل: په خدای چې عامر د ډېر تبې له کبله په ځان نه پوهېږي.

خو په بلال رضي الله عَنْهُ چې به کله تبه راغله دېوال ته به تکیه شو او ویل به یې:

أَلاَ لَيْتَ شَعْرِيْ هَلْ أَبِيْتَنَّ لَيْلَةً *** بِفَخٍ وَحَـوْلِيْ اِذْخِـرٌ وَجَلِيْلُ

وَهَــلْ أَرِدَنْ يَوْماً مِيَــاهَ مَجَنَّةٍ *** وَهَلْ يَبْدُوَنْ لِيْ شَــامَةٌ وَطَفِيْلُ

(۱) فخ له مکې څخه بهر د مقام (ځای) نوم دی.
(۲) (مجنه) په جاهلیت کې دعربانو مشهوره میله وه.
(۳) شامه او طفیل په مکه کې غرونو نومونه دي.

ژباړه: ارمان ارمان چې مکه کې د فخ ځای ته ولاړ شم اود سرکړي او د نورو کیاګانو په منځ کې شپه تېره کړم.

او هغه به لا کومه ورځ وي چې د مجنې بازار (مېلې) ته ولاړ شم او د شامې او طفیل غرونه را ته ښکاره شي.

له دوی څخه تولې اورېدلې خبرې مې په زبر زیر نبي کریم ﷺ ته وکړې او ورته مې وویل: هغوی په ځان نه پوهیږي او هغه دغه وايي.

نبي کریم ﷺ وفرمایل: ای الله! د مکې د مینې او یا د هغې نه هم راته مدینه زیاته محبوبه کړه، او د مدینې په صاع او مُد کې راله خیر او برکت واچوه، او رنځونه ورڅخه مَهْیَعَه[۱] ته واستوه.

د هجرت تاریخ

نبي کریم ﷺ مدینې ته د دوشنبې په ورځ چې تکنده غرمه په سرېدو وه راورسېد چې د ربیع الاول د میاشتې دولس ورځې تېرې شوې وې، دغه مهال د نبي کریم ﷺ عمر درې پنځوس کاله و چې دیارلس کاله عمر یې ترې د الله پاک په استازې توب کې تېر کړې و، هغه مبارک د ربیع الاول پاتې ورځې او د ربیع الاخر، جمادی الاولی، جمادی الثانیه، شعبان، رمضان، شوال، ذی القعده، ذی الحجة او د محرم په میاشتو کې په مدینه منوره کې پاتې شو.

لمړی غزا

نبي کریم ﷺ مدینې ته له راتګ څخه په دولسمه ورځ د صفر په میاشت کې د ودان غزا وکړه، کله چې د ودان مقام ته ورسېد موخه یې قریش او بنوضمره بن بکر بن عبدمناة بن کنانه وو، بنوضمره ورسره مذاکرات وکړل او سره صلحه شول خو قریشو سره د جنګ جګړې موقعه په لاس رانغله او بېرته مدینې ته راستون شو.

د صفر د میاشتې پاتې ورځې یې د ربیع الاول تر لومړنی ورځو په شمول مدینه کې تېرې کړې.

(۱) مهیعه جحفې ته ویل کیږي او جحفه د اهل شام میقات دی.

د عبيدة بن الحارث رضي الله عَنْهُ جنګي ليکه چې د نبي کريم ﷺ لومړی جنګي کاروان و

نبي کريم ﷺ له مديني څخه عبيدة بن الحارث بن عبدالمطلب بن عبدمناة بن قصي رضي الله عَنْهُ د شپېته يا اتيا مهاجرينو جهادي اتلانو په ملتيا واستو چې د انصارو څخه په کې هېڅ څوک نه وو، د ثنية المرة نوم ځای اوبو ته په رسېدو د قريشو د لوي غټ لښکر سره مخامخ شول، که څه يې هم ترمنځ جنګ جګړه ونه شوه خو ولې سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ په کې غشی وار کړ، په اسلام کې لومړی غشی سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ ورولی دی.

د بحر غاړې ته د حمزه رضي الله عَنْهُ جنګي کاروان

بيا نبي کريم ﷺ حمزه بن عبدالمطلب بن هاشم رَضِيَ الله عَنْهُ د دېرشو مهاجرينو چې هېڅ انصاري په کې نه و د بحر تر ساحله واستو، ابوجهل بن هشام چې د مکې د درې سوه کسيزه قافلې مشري يې کوله ورسره د عيص په مقام کې مخ تر مخ شول، د دواړو ډلو ترمنځ مجدي بن عمرو الجهني چې د دواړو خواوو سره يې ټينګې اړيکې درلودلې منځګړتوب وکړ، دواړه خواوې د خيالاتو د تبادلې له مخې شا پر شا شوې او جنګ جګړه ونه شوه.

د بواط غزا

بيا نبي کريم ﷺ د ربيع الاول په مياشت کې د قريشو د کاروان[1] د مخنيوی لپاره د غزا په نيت ووت تر دې چې رضوي د غر له لارې بواط[2] ته ورسېد خو هېڅ جنګ جګړه ونه شوه او بېرته مديني ته راستون شو، په مدينه کې يې د ربيع الاول پاتې ورځې د جمادی الاولی د څېنو ورځو په شمول تېرې کړې.

(۱) په دې مهال يې په مدينه باندې عثمان بن مظعون امير ګمارلی و.
(۲) بواط د ينبع سره نږدې د جهينې د غر نوم دی.

د عشیرې غزا

بیا یې د قریشو سره د جنګ کولو ټخه اراده وکړه[1] د بنو دینار د قبیلې له لارې یې پېل وکړ ان چې فیفاء الخبار ته ورسېد، هلته یې د ابن ازهر په میدان کې د ونې د سیورې لاندې دمه واخسته او لمونځ یې هم وکړ تر اوسه یې مسجد دغلته شته دی، د خوراک لپاره ورله بندوبست وکړی شو، خپله یې هم خوراک وکړ او نورو خلکو هم خوراک وکړ، د مشترب نومې چینې څخه ورته اوبه راوړل شوې اوبه یې وڅښلې او بیا رسول الله ﷺ د خلائق مقام په کیڼ اړخ لاړ[2]، له دې وروسته د عبدالله په نوم مشهورې لارې روان شو ان چې له کیڼ اړخ نه یې د یَلْیَل مقام کې ځای پر ځای شو، د خپل ټولې جهادي اتلانو سره یې د ضبوعه نوم ځای کوهې څخه اوبه وڅښتلې، بیا په فرش مَلَل باندې رهی شو تر دې چې د یمامې غونډکیو ته ورسېد، بیا د بطن ینبع له لارې عشیرې مقام ته ننوت، هم هلته د جمادی الاولی او د جمادی ثانیه د څه ورځو په شمول پاتې شو، د بنو مدلج او د هغوی ملاتړې قبیله بنوضمره سره یې امن لیک نوشته کړ، بېرته مدینې ته راستون شو او د چا سره یې کې جنګ جګړه ونه شوه.

د سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ جنګي کاروان

د دغې حالاتو په ترڅ کې نبي کریم ﷺ سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ د مهاجرینو په اته کسیزه پلاوي کې واستو تر دې چې د حجاز د ځمکې خرار نوم ځای ته ورسېد، هیڅ جنګ جګړه ونه شوه او بېرته مدینې ته راستون شو.

د سفوان یا د بدر لومړنی غزا

د عشیرې د غزا له راستنېدو وروسته نبي ﷺ په مدینه کې ډېرې کمې ورځې تېرې کړې چې لسو ته هم نه رسېدې، په دې جریان کې کرز بن جابر الفهري د مدینې په څرځایونو د

(۱) په دې مهال یې په مدینه باندې ابوسلمه بن عبدالاسد امیر ګمارلی و.
(۲) خلائق په مدینه کې د عبدالله بن احمد بن جحش ځمکه وه.

اوښانو او کدو بزو په رمو حمله وکړه، نبي کريم ﷺ يې پلټنې پسې ووت ان چې د بدر ترڅ سفوان نوم ځای ته ورسېد(١)، خو کرز بن جابر خپې سپکې کړې وې، دې ته د بدر لومړنۍ غزا هم ويل کيږي، نبي کريم ﷺ بېرته مدينې ته راستون شو او د جمادی الاخره، رجب او شعبان مياشتې يې په مدينه کې تېرې کړې.

د عبدالله بن حجش رضي الله عَنْهُ جنګي کاروان

د بدر لومړنۍ غزا وروسته نبي کريم ﷺ اته کسيزه پلاوې چې مشري يې د عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ په غاړه وه او د انصارو څخه پکې هېڅ څوک نه وو ټول مهاجرين وو، د ورکړل شوې ليک په ترڅ کې واستول او ورته يې امر وکړ چې بايد له دوو ورځو مزل مخکې د ليک مخ کتنه ونه کړي او بايد هلته ولاړ شي چې چرته ورته په ليک د تللو امر شوی دی په دې شرط چې خپل ملګري به د جبر زور له مخې په تللو نه مجبوروي.

عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ له دوو ورځو وروسته د ورکړل شوي ليک مخ کتنه وکړه، په ليک کې داسې ښکل شوي وو:

کله چې زما ليک پرانيزئ نو د مکې او طائف ترمنځ نخله نوم ځای ته ولاړ شه، له هم هغه ځايه د قريشو ټيټ او پاس ټول معلومات مونږ ته راوړه.

عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ چې کله ليکل ولوستل ويويل: ستا خبره مې واورېده او ستا خبره منم.

بيا يې ملګرو ته وويل: نبي کريم ﷺ راته امر کړی دی چې د نخلې مقام ته ولاړ شم تر څو د قريشو حالات کشف کړم او نبي کريم ﷺ پرې وخبروم، په راکړي ليک کې يې له دې نه منعه کړی يم چې د جبر زور له لارې له ځان سره بوځم د شهادت مرګ چې څوک د ځان لپاره غوره بولي هغه دې راسره لاړ شي او که د شهادت مرګ چا ته پسند نه وي مدينې ته دې ستون شي، خو زه پخپله د نبي کريم ﷺ د امر سره سم هرومرو ځم.

د ورسره ملګرو په شمول ټول روان شول هېڅ څوک ترې پاتې نه شول.

د حجاز په لويه لاره د بحران نوم ځای کې د سعد بن ابي وقاص او عتبه بن غزوان رضي الله عَنْهُمَا اوښه چې دواړه به پرې وار په وار سپرېدل ورکه شوه، د اوښې پسې تالاش او پلټنې له

(١) په دې وخت کې يې په مدينه زيد بن حارثه –رضي الله عَنْهُ– امير ټاکلی و.

کبله دواړه وروسته شول او عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ د باقي ملګرو سره ځانونه د نخلې مقام ته ورسول، څه ګوري چې د قريشو تجارتي قافله چې د مميزو او څرمنو په شمول پکې نورې خوراکي توکي هم وې د تيرېدو په مهال وه.

په تجارتي قافله کې عمرو بن الحضرمي، عثمان بن عبدالله بن المغيره او د ده ورور نوفل بن عبدالله، حکم بن کيسان هم وو، قريشو چې کله مسلمانان وليدل ګبراو شول حالانکه چې دوي ته نږدې يې دمه اينښې وه، عکاشه بن محصن رضي الله عَنْهُ چې سر يې خرولی و ورپورته شو هغوی وليد، يو بل ته يې وويل: په ارام شئ ونه ډارېږئ، دا خلک عمرې ته روان دي.

په دې جريان کې مسلمانان سره خپل منځ کې سلا مشوره شول چې که له قافلې څخه نن شپه لاس ونيسو نو نږدې ده چې حرم ته ننوځي او که لاس ورباندې پورته کړو نو د محرم د مياشتې بې حرمتي راڅخه کيږي، بايد څه وکړو؟ حالانکه د رجب اخرنۍ ورځ ده.

د خيالاتو د تبادله کولو په ترڅ کې يې عزم لوړ کړ چې که په دښمنانو کې په هر چا وتوانېدل مړ به يې کړي او ورسره مال به ترې واخلي.

واقد بن عبدالله الليثي رضي الله عَنْهُ په عمرو بن الحضرمي غشي وار کړل او هغه يې وواژه، عثمان بن عبدالله بن المغيره او حکم بن کيسان يې بنديوان کړل او نوفل بن عبدالله يې له منګولو څخه په تيښته بريالی شو، عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ تجارتي قافله او دواړه بنديان تر مدينې راوستل او په رسول الله ﷺ يې وسپارتل.

کله چې نبي ﷺ قافله او بنديان وليدل ورته يې وويل: په حرامه مياشت کې خو ما تاسو ته د جنګ امر نه و کړی!!

تجارتي قافله د بنديانو په څنګ کې ولاړه وه، تر دغه مهاله يې ترې هېڅ هم وانه اخستل، د نبي ﷺ د خبرې سره صحابه کرام رضي الله عَنْهُم ډېر پښېمانه شول او داسې يې وانګيرول چې ګنې غرق پرق شول او مسلمانانو ورونو يې هم ورته ډېرې تيرې پاتې خبرې وکړې.

قريشو به هم ويل: محمد ﷺ او ملګري يې حرامه مياشت حلاله کړه، وينې يې پکې توی کړې، پردي مالونه يې پکې واخستل، ازاد خلک يې په کې بنديان کړل، خو ولې په مکه کې شته مسلمانانو به په دې ځوابول چې هغوی خو دغه کړنه په شعبان کې کړېده.

د دې پيښې په منځ ته راتګ خلکو ډېرې کړېږې نسکورې خبرې پيل کړې هغه و چې الله پاک خپل پيغمبر ﷺ باندې دا ايت نازل کړ ﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَكُفْرٌۢ بِهِۦ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِۦ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَٱلْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ ٱلْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقَٰتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ ٱسْتَطَٰعُوا۟ ۚ وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴾(١)

(١) سورت بقره: (٢١٧). ژباړه: دوی ستاسو څخه د حرامې مياشتې اړوند پوښتنې کوي چې جنګ جدل ور

مطلب دا شو چې که تاسو دوی په حرامې میاشت کې ووژل نو دوی هم تاسو په حرامو میاشتو کې په الله پاک باندې د کفر سره سره له مسجد حرام څخه رابند کړې يئ او په دې میاشت کې مو د الله پاک له دین څخه رابندوي، خو د مکې نه ستاسو ویستل سره له دې چې تاسو په اصل کې د مکې باشندګان يئ د الله په نېز له دې څخه لويه ګناه ده چې تاسو يې ووژنئ.

د (وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ) مطلب دا شو چې په اسلام باندې د مسلمان زورول تر دې چې کفر ته تسليمي ورکړي او ايمان بېرته شا ته پرېږدي د الله په نېز د قتل نه هم لويه ګناه ده.

او د (وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا) دې ته اشاره کوي چې دوی دغه ګنده او لا پسې پليت عمل ته ادامه ورکونکي دي چې نه خو ترې توبه اوباسي او نه دغه پېشه پرېږدي.

چې کله الله پاک دغه ايتونه نازل کړل مسلمانانو ته رسېدلې وېره او ډار په زوال شو.

نبي کريم ﷺ دواړه بنديان او تجارتي قافله واخستل، د عثمان بن عبدالله او حکم بن کيسان اړوند قريشو فديه وړاندې کړه، نبي کريم ﷺ ورته وويل: تر هغه ستاسو فديه نه شو قبلولی تر څو زمونږ ملګري سعد بن ابي وقاص او عتبه بن غزوان رضي الله عَنْهُمَا نه وي راغلي، ځکه چې د هغوی اړوند يې ډار احساس کړ چې هسې نه تاسو يې چرته مړه کړئ، که تاسو هغوی وژلي وي نومونږ به دوی په هغوی قصاصاً ووژنو.

په دې جريان کې سعد او عتبه رضي الله عَنْهُمَا دواړه راغلل نو نبي کريم ﷺ ترې فديه قبوله کړه.

بيا حکم بن کيسان اسلام ته غاړه کېښوده او ډېر ښه ايمان يې په برخه شو او تر هغه د نبي کريم ﷺ په صحبت کې پاتې شو چې د بئر معونې په پېښه کې شهيد شو.

او عثمان بن عبدالله مکې ته ستون او هلته کافر ومړ.

کعبې ته د قبلې راوړېدل

داسې ويل کيږي چې مدينې ته د نبي کريم ﷺ له راتګ وروسته په اتلسمې مياشت کې قبله د کعبې په لور واوښته.

پکې ډېره لويه سرغړونه ده، ورته ووايه چې جنګ کول او په دې مياشت کې د الله پاک له دين څخه خلک رابندول او په الله کفر او ورسره شرک جوړول او په دې مياشت کې د مکې هستوګنوال له کورونو ويستل د الله په نېز ډېره لويه ګناه ده او خلک په ازميښتونو کې له دې کبله اچول چې ايمان رانه وړي له قتل څخه لويه ګناه ده او دوی هميشه د تاسو سره په جنګ کې دي تر څو د توان په اندازه مو بېرته کفر ته ستانه کړي، خو که له دين څخه څوک ارتداد وکړي او د کفر په حالت کې مړ شي نو په دنيا او اخرت دواړو کې يې نيک عملونه برباد شول او دوی د اور والا دي هميشه به په کې وي.

د بدر لومړنی غزا

نبي کريم ﷺ ته راپور راورسېد چې د ابوسفيان بن حرب رضي الله عَنْهُ په مشرۍ له شام څخه د قريشو لويه تجارتي قافله راروانه ده، په دې قافله کې د قريشو زيات مالونه او غټه سرمايه کارې ده، قافله د ډېرشو يا څلوېښتو کسانو د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ په مشرۍ را روانه ده، د دغسې کسانو له جملې څخه په کې مخرمه بن نوفل او عمرو بن العاص هم وو، په لوړ غږ مسلمانانو ته اواز وکړی شو چې د شام څخه د قريشو لويه تجارتي قافله چې د ژوند ژواک هر خېل توکې په کې شتون لري را روانه ده مخه يې ونيسئ شايد الله پاک به درته ډېر څه په لاس درکړي، ځينې خلک پراته پاتې شول او ځينو نور راولاړ شول، هغوی داسې انګېرول چې جنګ جګړه به واقع نه شي.

له بل پلوه حجاز ته په رارسېدو ابوسفيان رضي الله عَنْهُ هم خپله استخباراتي شبکه پياوړې کړه چې څوک به هم ورسره په لاره مخامخ کېدل ډېرې پوښتنې به يې ترې کولې، له ځينو خلکو څخه يې واورېدل چې ستا تجارتي قافلې ته نبي کريم ﷺ په کمين کې دی، د سفر لړې دې په ډېر محتاط انداز تر سره ورسوه، هغه سم د لاسه ضمضم غفاري د ډېر ماليت په بدل کې مکې ته واستو ترڅو قريش زر وخبروي چې خپل مالونه او سرمايه کاري د محمد ﷺ څخه د متوقع يرغل له خطره وژغوري او هغه ورته د خپلو ملګرو په شمول په لاره کې کمين نيولی دی، ضمضم په چټکه توګه مکې ته ځان رسی وکړ.

مکې ته د ضمضم له راتګ څخه درې شپې وړاندې عاتکې بنت عبدالمطلب خوب ليدلی و چې په ډېر ډار او خوف کې يې اچولې وه، عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ ته يې استازی واستو چې ورارہ! نن شپه مې له ډار څخه ډک خوب وليد، خوف او ترس لرم چې قوم دې د مصيبتونو لومو کې ونه ولوېږي خو خبره د ځان سره پټه وساته، هغه ورته وويل: څه دې ليدلي دي؟

عاتکه: د ابطح نوم ځای ته اس باندې سپور سړی راشي او په لوړ اواز چغه کړي چې په اسلحو سمبال ووځئ ورنه په درېو ورځو کې به غرق او تباه شئ.

څه ګورم چې ټول خلک ورته راغونډ شول، بيا مسجد حرام ته په داسې حالت کې ننوتل چې ګڼ شمېر خلک ورپسې وو، هلته د کعبې په سر وختوت او لوړ غږ يې وکړ چې: په اسلحو سمبال ووځئ ورنه تباه کېږئ، بيا د ابوقبيس په غر وختوت او همدغه چغه يې پورته کړه، له بره څخه يې په ښکته لويه ډبره راخطا کړه د غر بيخ ته د رارسېدو سره درې ورې شوه، د دغې ماتې شوې ډبرې څخه يوه يوه توکړه د مکې هر کور ته ولوېده.

عباس ورته وويل: دا خو خورا ډېر ډارونکی خوب دی، ته يې هم له خلکو څخه پټ کړه چا ته يې مه وايه.

چونکه وليدبن عتبه بن ربيعه د عباس نزدې دوست و په دې شرط چې چا ته به يې نه وايي د عاتکې ليدلی خوب يې ورته واورو، هغه دغه خوب خپل پلار عتبه ته وریاد کړ او له دې څخه وروسته په مکه کې خوب د مزيد شهرت مقام تر لاسه کړ، بيا به د قريشو په هر مجلس کې د دغې خوب ذکر او ياد کېده.

عباس وايي: د سهار په مهال د کعبې څخه د طواف لپاره ولاړم، د قريشو يو مجلس چې د عاتکې د ليدلي خوب ذکر او ياداشت پکې کېده، ابوجهل هم وريه کې ناست و چې کله يې په ما سترګې برابرې شوې را ته يې وويل: ابوالفضل! چې له طواف څخه وزګار شوې ډېر مهرباني وکړه لږ زما پلو راشه.

زه چې له طواف نه وزګار شوم د ابوجهل مجلس ته ورغلم او ورسره کېنښناستم، هغه راته وويل: ای عبدالمطلب زو!! په تاسو کې دغه پېښه له کله منځ ته راغلې ده؟ ما ورته کړه: کومه پېښه؟ هغه وويل: د عاتکې خوب ليدنه. ما ورته کړه: ولې هغه څه ليدلې دي؟ هغه وويل: عبدالمطلب زو!! د نارينه و د پيغمبرۍ په دعوه ونه شوئ چې اوس مو زنانه وو د نبوت دعواګانې پېل کړې؟ عاتکه د خپل ليدلي خوب په ترڅ کې انګېروي چې که په دريو ورځو کې دننه مسلّحانه پاڅون ونه کړو نو مات مات به شو، کولای شو چې دغه درې ورځې شپې انتظار هم وباسو، که خوب يې رښتيا و ټول هغه څه به وشي چې يې ليدلي دي، خو که خوب يې د حقيقت پرته نور څه و هرومرو به د دې ليکنې پېل وکړو چې په عربو کې تاسو لوی ستره دروغجنه کورنۍ ياست.

عباس رضي الله عَنْهُ وايي: په رب ذوالجلال قسم چې هېڅ ټېټه پورته مې ورته ونه ويله او له دې منکر شوم چې هغې څه نه دي ليدلي او بيا سره جلا شول.

د ماښام په مهال راته د عبدالمطلب زو هره زنانه راتله او راته به يې ويل: دغه پليت او فاسق ته دې ولې ځواب نه ورکو چې د کورنۍ سړيو پسې يې درله خبرې کولې؟ هغه د زنانه و بي عزتي پېل کړه او تا ورته کتل؟ تا کې دومره غيرت نه و چې اورېدلو خبرو ته دې ځواب ويلی وی!!

ما ورته کړه: دا خو دومره لويه خبره نه وه او زه به ورسره هرومرو ليدل کتل کوم، که دغه خبرې يې بيا وکړې ايله به مو ورڅخه خلاص کړم.

د عاتکې د ليدلي خوب په دريمه ورځ سهار بيا د قهره او غوصې په حالت کې ووتم په دې خاطر چې د فوت شوې موقعې جبيره وکړم مسجد ته ننوتم او هغه مې تر سترګو شو، لوړه په رب لايزال چې بارها يې ترڅنګ لاړم راغلم خو تر څو د تېر په څېر راته خبرې وکړې او زه پرې فوراً ورغوټه شم، د مسجد د دروازې له پلوه ابوجهل هم زما پلو ته په چټکې راروان و، چونکه ابوجهل خپله تېره مخی، غونج غونی بد زبانه سړی و، ما وويل: لعنتي بيا څنګه تيز روان دی؟ ايا تاته له کنځاو به زه څه وډار شم؟

ما لا نه و اورېدلي چې دې د ضمضم بن عمرو غفاري اواز تر غوږ شو چې د ګلي په منځ کې په خپلې سورلۍ سپور ولاړ و، د اوښ پوزه یې غوڅه کړېوه، بار یې پړ مخ او کمیس یې په بشپړه توګه څېرلی و او دا اواز یې کو چې: ای قریشو!! په خوراکي توکو سمبال قافله مو سر خوري، د ابوسفیان سره ستاسو مالونه محمد ﷺ او ملګرو یې لوټ مار کړل، فکر نه کوم که څه لاس ته درشي، چټکه مرسته وکړئ، په مرستې کې توندي وکړئ.

دغې نوې پېښې زه له هغه او هغه یې له ما څخه په نور څه مشغول کړو.

په ډېره بېړه خلکو جنګي تیارى ونیو او ویل به یې: زمونږ په تجارتي قافلې یې د ابن الحضرمي د تجارتي کاروان ګومان وکړ[1] لږ ځنډ وروسته به ویوهیږي چې څه څه ورسره کیږي، ټول د مکې میشتوال دوه ډوله شول، یا به خپله تللو او یا به یې د ځان پر ځای بدیل استو.

ټول قریش د غوڅې پرېکړې لپاره د جنګ په تکل ووتل، د ابولهب پرته نور هېڅ مشرتابه په مکه کې پاتې نه شو او هغه هم خپل بدیل عاصي بن هشام بن المغیره په دې خاطر ولیږدو چې څلور زره درهمه یې پور وړی و، د پور له ادا کولو څخه عاجز و په دې خاطر چې پور یې ادا شي د ابولهب په ځای جنګ ته ولاړ.

امیه بن خلف چې چاغ څربه لوی سړی و، عقبه بن ابي معیط ورته راغی او دا د خپل قوم قبیلې څه کسانو سره ناست و، خوشبویي ورته په سکروټو لوګی کېده، ورته یې وویل: ای ابوعلي! خوش بوي ته کېنه ته خو ښځه وختلې!! هغه ورته وویل: الله دې تباه کړه ډېره بده خبره دې وکړه، بیا یې تیارى ونیو او د جنګي محاذ په لور وکوچېد.

کله چې ټولو قریشو جنګي تدابیر ونیول، نو د بنوبکر بن عبد مناف سره یې خپله پخوانۍ دښمني یې رایاده کړه چې هسې نه دوی راباندې له شا پلو برید ونه کړي نږدې چې دا خبرې یې له جنګ څخه پاتې کړي، شیطان ورته د سراقه بن مالک بن جعشم المدلجي رضي الله عَنْهُ په شکل راغی او ورته یې وویل: ښه په ډاډ لاړ شئ د دې ذمه واري زه په غاړه اخلم چې کنانه به په تاسو هېڅ ډول داسې یرغل نه کوي چې ستاسو د اندک خفګان سبب هم وګرځي، ددې خبرې په اورېدو سره ټول په زیاتې چټکۍ ووتل.

له بل پلوه نبي کریم ﷺ د رمضان په میاشت کې چې څه شپې ورځې یې تېرې شوې وې له مدینې څخه ووت، د خلکو لپاره یې د لمونځ امیر عبدالله بن ام مکتوم وګماره او بیا یې د روحا مقام نه ابو لبابه رضي الله عَنْهُ راستون کړ ترڅو په مدینه کې د خلکو امیر پاتې شي او بیرغ چې سپین رنګ یې درولود مصعب بن عمیر رضي الله عَنْهُ ته یې ورکړ.

(١) عمرو بن الحضرمي هغه څوک دی چې د عبدالله بن جحش رضي الله عَنْهُ په جنګي عملیاتو کې یې سر خوړلی و.

د نبي کريم ﷺ نه دوه بېرغونه مخکې وو دواړه له رنګه تور وو، یو یې علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ وه چې په عقاب یې نومو او بله جنډه یې د بل انصاري سره وه.

دغه مهال د نبي کريم ﷺ ملګرو سره اويا اوښان وو، نبي کريم ﷺ علي بن ابي طالب او مرثد بن ابي مرثد الغنوي رضي الله عَنْهُمَا درېواړه به په یو اوښ وار په وار سپرېدل.

حمزه بن عبدالمطلب، زيد بن حارثه، ابو کبشه او انس رضي الله عَنْهُمْ چې د نبي کريم ﷺ غلامان وو څلور واړه به په یو اوښ هم وار په وار سپرېدل.

ابوبکر، عمر او عبدالرحمن بن عوف رضي الله عَنْهُم به هم په یوه سورلۍ وار په وار سپرېدل.

نبي ﷺ د خپلو ملګرو په شمول له مدينې څخه د عقيق په مقام ورواوښت، بيا ذوالحليفې او بيا اولات الجيش ته ورسېد، له دې نه وروسته تُرْبان او بيا په ملل ان چې تر غميس الحمام ته ورسېد، د يمامې کندې کېږې یې ترسترګو شوې او هلته ورسېد، له دې ځایه وروسته سيَّاله نوم ځای ته او بيا روحا ته او بيا شنوکه ته ورسېد، هلته په عرق الظبيه کې یې یو سړی وليد د قريشو اړوند یې ترې پوښتنې پېل کړې خو د سړي سره هېڅ معلومات نه وو.

خلکو سړي ته وويل: د الله پاک د استازي سره سلام وکړه.

هغه وويل: ولې په تاسو کې د الله پاک استازی هم شته؟ دوی ورته وويل: هو، هغه راغی او سلام کلام یې ورسره وکړ او ورته یې وويل: که ته په رښتيا د الله پاک استازی یې نو د زما اوښې په خېټه مې وخبروه چې بچی یې نر او که ښځه ده؟

سلمة بن سلامه بن وقش رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ما ته رامخامخ شه دغسې پوښتنې له ما څخه وکړه، ته دې په اوښه واقع شوی یې ستا نه په اوري بلاربه ده، نبي ﷺ ورته وويل: نا نا داسې مه کوه ډېرې غلطې خبرې دې ورته وکړې او بيا یې له سلمه بن سلامه -رضي الله عَنْهُ- څخه مخ واړو.

بيا نبي کريم ﷺ د روحا په مقام کې سَجسَج نوم کوهي سره دمه واخسته، لږ ځنډ وروسته یې مزل پېل کړ، مکه یې کیڼ لاس ته پرېښوده او د نازيې د مقام په ښۍ اړخ د بدر په لور رهی شو.

د نازيې له لارې څه د رحقان نوم ځای خوړ ته ورسېد چې دغه خوړګۍ (دره) د نازيې او صفراء په منځ کې پرته ده، نبي ﷺ بسبس بن عمرو الجهني او عدي بن ابي الزعباء - رضي الله عَنْهُمَا - بدر ته د ابوسفيان -رضي الله عَنْهُ- او د نورو حالاتو د معلوماتو لپاره واستول، د دوی پسې وروسته نبي ﷺ هم وتپېد.

دغه مهال نبي کريم ﷺ وخبرېد چې ګرد قريش د تجارتي کاروان د خلاصون لپاره راخوځېدلي دي، خلک یې د قريشو په راتګ وخبرول تر څو خپلمنځې سلا مشورې وکړي.

ابوبکر رَضِيَ الله عَنْهُ وپاڅېد او ښايسته خبرې یې وکړې.

بیا مقداد بن عمرو رضي الله عَنْهُ ویاځېد او ویویل: ای د الله رسوله! چې کوم ځای دې خوښ وي مونږ ورته بوتللای شې، ستا سره به اوږه په اوږه روان یو، مونږ درته د بنو اسرائیلو په څېر هغه څه نه وایو چې موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته يې ویلي وو چې ﴿فَٱذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَـٰتِلَآ إِنَّا هَـٰهُنَا قَـٰعِدُونَ﴾[1].

بلکې ته او رب دې جنګ ته ولاړ شئ مونږ هم ستاسو په ملتیا کې جنګ کوو، لوږه په رب لایزال چې که برک الغماد ته مو هم بوځې تر هغه به دې په خپلو وینو او بریدونو ورسوو تر څو ورسېږو.

نبي کریم ﷺ یې خبرې ښې استقبال کړې او د خیر دعا یې ورته وکړه.

نبي کریم ﷺ بیا خلکو ته رامخ کړ او ویویل: ای خلکو د قریشو په مقابله کې تاسو څه وایاست؟

له خلکو څخه یې موخه انصار وو ځکه چې په مهاجرینو باندې یې سرشمېرنه هم زیاته وه او د عقبې په تړون کې یې ژمنه کړې وه چې تر هغه مو ستا له دفاع څخه غاړه خلاصه ده ترڅو مدینې ته نه یې راغلی، مدینې ته په راتګ سره به ستا څخه دومره کلکه دفاع کوو لکه د خپلو بچو او ښځو څخه چې يې کوو.

نبي کریم ﷺ هسې په زړه کې تېرېدل چې انصار به له مدینې څخه د باندې دوښمن ته مخامخ کلک ونه درېږي او داسې نه چې ورته ووايي له مدینې څخه به مو بهر د جنګ جګړې لپاره نه بوځې.

خو د دې خبرې د کولو سره سم سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ وویل: په تا کلک باور او د تصدیق عقیده لرو، په دې هم کلک باوري یو چې ستا راوړی دین حق او حقیقت دی، د دغې په قبلولو او منلو مو د تاسره کلکې ژمنې او پېښې وعدې کړیدي، ستا په ملتیا مونږ د هر ځای تګ ته تیار یو، په هغه چا مې دې قسم وي چې ته يې په حق راستولی یې که په بحر کې د غوپه کولو امر هم راته وکړې او ته په کې غوپه شې نو مونږ به هم درسره غوپه شو او هېڅ څوک به راڅخه پاتې و نه وینې او نه راته په دې خفګان راولاړېږي چې دشمن سره مو مخامخ کړې.

مونږ ډېر بازغمه جنګیالي او رښتني اتلان یو، شاید زمونږ په لاسونو به درته الله پاک هغه څه در ووینې چې سترګې او خواه دې پرې یخه شي، د الله په برکت مو چې چرته بوځې هلته مو بوځه.

د سعد –رضي الله عَنْهُ– خبرو نبي کریم ﷺ ته ډېره خوښي او خوشحالي ورکړه، هغه یې نور هم نشیط کړ، بیا یې وویل: زېری مې درباندې، ښه په ډاډ او اطمئنان ولاړ شئ په دوو ډلو کې

(١) سورت مائده: (٢٤). ژباړه: ته او رب دې دواړه جنګ ته ولاړ شئ مونږ به درته دلته تم یو.

راسره الله پاک د یوې ډلې وعده کړېده[١] او زما دې په الله قسم وي چې زه له اوسه راهیسې د قریشو د مړینې ځایونو ته ګورم.

د بدر سره نزدې نبي کریم ﷺ واړوله، هغه او یو ملګری یې په سورلۍ سپاره ولاړل[٢] او عربي نژاد یو سپین ږیری یې ولید، د محمد او د هغه د ملګرو او بیا یې ترې د قریشو اړوند پوښتنې وکړې، هغه ورته وویل: تر هغه دې پوښتنې نه ځوابوم تر څو راته دواړه خپل ځانونه را ونه پېژنئ.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: سمه ده که معلومات دې راکړل ځانونه به هم درته معرفي کړو.

هغه ورته وویل: سمه ده دا په دې شوه، نبي کریم ﷺ ورته وویل: هو.

سپین ږیري وویل: داسې خبرېدلی یم چې محمد او ملګري یې په فلانکۍ ورځ راوتي دي، که ما ته راپوروال رښتیا ویلي وي اوس مهال به هغوی په فلانکي ځای کې وي او هغه ځای یې وښود چې چرته نبي کریم ﷺ او ملګري یې تم وو.

او د راپور له مخې خبرېدلی یم چې قریش په فلانکۍ ورځ راوتي دي، که راپوروال رښتیا ویلي وي نو قریش به اوس مهال په فلانکي ځای کې وي او هغه ځای یې نښه یاد کړ چې چرته قریش تم وو.

بیا یې نبي کریم ﷺ څخه وپوښتل: تاسو دواړه څوک یئ.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: مونږ د ماء (قبیلې) غړي یو.

سپین ږیري وویل: د کوم ماء؟ د عراق د ماء څخه یاست؟؟ او بیا سپین ږیری ولاړ.

نبي کریم ﷺ هم بېرته خپلو ملګرو ته راستون شو.

د ماښام په مهال یې علي بن ابي طالب، زبیر بن العوام، سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُم د ځینو نورو ملګرو په شمول د بدر اوبو ته د نوي راپور راوړلو لپاره ولېږدول، هلته یې د قریشو دوه مشکیان بندیان کړل، یو یې د اسلم په نوم چې د بنو الحجم غلام و او بل یې د عریض ابویسار په نوم چې د بنو العاص بن سعد غلام و، دواړه یې خپل کیمپ ته راوستل، نبي ﷺ په لمونځ ولاړ و او دوی ورڅخه تحقیقاتي پوښتنې کولې چې تاسو څوک یاست؟ هغوی وویل: مونږ د قریشو مشکیان یو، د اوبو وړلو لپاره یې دې چینې ته راستولي یو، دوی نه منله چې ګنې په رښتیا دې د قریشو مشکیان وي، داسې یې انګېرول چې ګنې دوی به د ابوسفیان د

(١) یو ډله د ابوسفیان رضي الله عَنْهُ تجارتي قافله چې په خوراکي توکو سمبال وه، او بله د قریشو جنګي لیکه وه چې مشري یې ابوجهل په خپله غاړه درلوده چې د قوت او عدد څښتنان وو.

(٢) ملګری یې ابوبکر رضي الله عَنْهُ و.

ډلې خلک وي نو په وهلو ډبولو يې ورله پېل وکړ، چې کله يې ښه ووهل هغوی ورته وويل: هو مونږ د ابوسفيان د ډلې خلک يو، د دې خبرې سره ترې قلار شول.

نبي ﷺ چې رکوع او دواړه سجدې وکړې سلام يې وګرځو او ورته يې وويل: چې رښتيا يې درته ويل پرې ومو وهل او چې درواغ يې درته وويل خوشې مو کړل!! په رب لايزال قسم چې دوی په رښتيا د قريشو مشکيان دي.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: د قريشو اړوند راته نوی څه ووايئ.

هغوی: قريش د مخامخ غونډۍ تر شا پراته دي.

نبي ﷺ : شمېر يې څومره دی؟

هغوی: نه يو خبر چې څومره به وي؟

نبي ﷺ : هره ورځ څو مالونه حلالوي؟

هغوی: يوه ورځ نهه او بله ورځ لس اوښان حلالوي.

نبي ﷺ : داسې برېښي چې خلک د نهه سوه او زرو ترمنځ دي.

نبي ﷺ : د قريشو مخه ور پکې څوک دي؟

هغوی: عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، ابوالبختري بن هشام، حکيم بن حزام، نوفل بن خويلد، حارث بن عامر بن نوفل، طعيمه بن عدي بن نوفل، نضر بن الحارث، زمعه بن الاسود، ابوجهل بن هشام، امية بن خلف، د حجاج دواړه زامن نبيه او منبه، سهيل بن عمرو، عمرو بن عبد ود.. نو نبي ﷺ خلکو ته مخ راواړو اوورته يې وويل: مکې درته د خپل زړه ټولې ټوټې راغورځولې دي.

بسبس بن عمرو او عدي بن ابي الزعباء رضي الله عَنْهُمَا دواړه تر بدره ولاړل، اوبو ته نږدې غونډۍ لاندې يې خپلې اوښې چو کړې، د اوبو څښلو لپاره دواړو خپل مشک راواخست په داسې حال کې چې مجدي بن عمرو د اوبو پر غاړه ولاړ و.

عدي او بسبس رضي الله عَنْهُمَا دواړو په چينه کې له حاضرينو څخه د دوو جينکو نه چې يوه د بلې پور وړې وه او پور يې ترې غوښت په ځواب کې وويل: سبا يا بل سبا دلته تجارتي قافله راروانه ده، زه به يې مزدوري وکړم او تا ته به پور ادا کړم.

مجدي رضي الله عَنْهُ ورته وويل: سمه خبره دې وکړه، او بيا مجدي بن عمرو رضي الله عَنْهُ له دواړو څخه ولاړ، دغه ټولې خبرې اترې عدي او بسبس رضي الله عَنْهُمَا واورېدې، دواړه په خپلو اوښانو سپاره شول او په خپلو اورېدلو معلوماتو يې نبي کريم ﷺ وخبرو.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ هم خپله تجارتي قافله په وړه وړه تر دغې اوبو راورسوله، مجدي بن عمرو ته يې وويل: څوک خو دې ونه ليدل؟ هغه ورته وويل: لا خو مې څوک نه دي ليدلي خو د دغې غونډۍ تر شاه دوه په اوښ سپاره راغلل، اوښان يې چو کړل، له اوبو څخه يې غړکۍ ډکې کړې او لاړل.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ د دواړو اوښانو چوځای ته ورغی او د اوښ پچه يې په منځ دوه کړه نو زړې په کې و، ويويل: لوړه په رب لايزال چې د يثرب بوتاوه ورته شوې ده.

خپلو لاروي ملګرو ته چټک ستون شو او د قافلې مخه يې په بلې لارې کړه، د بدر مقام يې ګڅ لور ته پرېښود او په زياته توندۍ يې خپې سپکې کړې.

د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ زړه چې کله په دې اوبه وځښلې چې اوس مهال يې تجارتي قافله د مسلمانانو له بريد څخه په څنګ کړه و قريشو ته يې استازی واستو چې له مکې څخه تاسو د تجارتي قافلې او وګړو د تحفظ لپاره راغلې وئ هر څه الله پاک راخلاص کړل، تاسو هم بېرته ستانه شئ.

ابوجهل بن هشام وويل: لوړه په رب لايزال چې تر هغه به ستانه نه شو چې تر بدره لاړ نه شو - او هر کال به په بدر کې د عربانو مېله لګېده - هلته به درې ورځې شپې تېرې کړو، اوښان به ذبحه کړو، خلکو ته به خواړه ورکړو، هلته به شراب خوري وکړو او سندرغاړې به راته سندرې ووايي، ټول عرب به زمونږ په راتګ او تم کېدو وخبرېږي، تر ابده به راڅخه ترس او ډار ولري، هېڅ څوک بايد ستانه نه شي بايد تر بدره هرومرو لاړ شئ.

قريش تر هغه ولاړل چې د بدر لرې پرتې غونډۍ سره يې واړول، الله پاک باران راښکته کړ، د بدر مقام چې خاوره او شګوګل و په کفارو دومره تېز وورېد چې له مزل او تګ څخه يې وويستل او په نبي کريم ﷺ او ملګرو يې دومره لطف انداز او نرم وورېد چې د خپو لاندې خاوره يې ورته د تګ راتګ جوګه کړه، نقل مکاني هم ورته اسانه شوه او د قريشو نقل مکاني يې په ټپه ودروله، نبي کريم ﷺ د وخت نه په ګټه اخستلو سره د بدر اوبو ته ځان ورسو.

حباب بن المنذر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ای د الله پيغمبره! ايا په دې ځای کې د الله پاک د راليږلې وحې سره سم تم شوې؟

که چرته درته په دې باندې وحي شوې وي نو مونږ ترې مخکې وروسته کيږو نه او که نه په دې ځای کې تم کېدل ستا خپل جګړيز تکتيک دی؟

هغه ورته وويل: نا بلکې دلته تم کېدل زما خپل جنګي تکتيک دی.

حباب رضي الله عَنْهُ ورته وويل: نا بيا بايد مونږ وړاندې ولاړ شو، هلته به د ځان لپاره د

اوبو ژور حوض جوړ کړو، د هغوی اوبه به هم مونږ ته راروانې وي، د جنګ په تود ډګر کې به بيا هغوی اوبه نه لري نو څښلای به يې هم نه شي، چونکه مونږ به اوبه لرو نو خړوب به يو.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ډېره زياته قابل قدره مشوره دې راکړه.

نبي کريم ﷺ د خپلو ملګرو په شمول قريشو ته نزدې د اوبو په څنګ کې واړوله، د ژورو کوهيانو دکنستلو امر يې وکړ، ډېر کوهيان وويستل شول او بيا يې اوبو ته لوی لوی حوضونه جوړ کړل، له اوبو څخه يې ډک کړل او د اوبو لوښي يې په کې واچول.

په دې جريان کې سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ای د الله پېغمبره! ستا لپاره مونږ يو څپر نه جوړوو؟ ستا ترڅنګ به سورلۍ تيارې ولاړې وي، مونږ به د دښمن سره مخ په اټې شو، که په دښمن بريمن شو نو همدغه مو موخه ده او لاس ته مو راوړه او که د شکست سره مخ شو نو په چمتو ولاړو سورليو به له مونږه وروسته پاتې قوم ته په خير خيريت ستون شې، ځکه په مدينه کې داسې خلک پاتې دي چې زمونږ نه يې تاسره مينه ډېره ده، که د هغوی سر په دې خلاص وای چې ته به د کافرانو سره جنګيږې له تا څخه به وروسته نه وو پاتې شوې، د هغوی په ملاتړ او تا سره ملګرتيا به يې هرومرو جهاد کې برخه اخستې وه.

نبي کريم ﷺ د سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ صفت وکړ او د هغه لپاره يې د خير او نېکبختۍ دعاګانې وکړې، هغه و چې د نبي ﷺ لپاره څپر ووهل شو او له هم هغه ځايه يې د جنګ رهبري کوله.

د سهار په مهال قريشو حرکت وکړ او له برنۍ غونډۍ نه د بدر ميدان ته راښکته شول، نبي کريم ﷺ چې کله وليدل وېويل: يا الله! قريش په ډېر زيات تکبر او کبريا راغلي دي، تا نه مني، ستا د استازي تکذيب او بې احترامي کوي د کوم نصرت او مرستې ژمنه چې دې راسره کړېده ما پرې ونازوه، ای الله!! نن سهار يې تالا ترغۍ کړه.

د قريشو څه شمېر خلک د نبي کريم ﷺ جوړ کړي حوض ته راغلل چې يو په کې حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ هم و، حوض ته چې څومره خلک راغلي وو له حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ پرته نور ټول ووژل شول، ده بيا وروسته اسلام راوړ او ښه ديندراه هستي ترې جوړه شوه، چې کله به يې د اسلام په دور کې لوړه پورته کوله ويل به يې: په هغه ذات مې دې قسم وي چې د بدر په ورځ يې نجات راکړی دی.

قريش چې کله په خپل تم ځای کې قراره او دمه شول، عمير بن وهب الجمحي يې د نبي کريم ﷺ د ملګرو د سرشمېرنې معلومولو لپاره واستو، هغه يې تر شاو خوا اس وځغلو بېرته ولاړ، د خپل ځغلند نظر په بنسټ يې ورته د نبي ﷺ د ملګرو شمېر د درې سوه يا لږ څخه زيات او کم اټکل کړ، بيا يې ورته وويل: تاسو لږ زغم وباسئ تر څو زه په ښنبه کړم چې نور ځوک خو به يې پټ او پناه نه وي ساتلي؟ يا خو ورته نور افرادي قوت راروان نه دی؟

په مېره کې ډېر تېز وړاندې لاړ خو هېڅ يې تر سترګو نه شول، بېرته راستون شو او ورته يې وويل: د هغوی هېڅ افرادي مزيد نور قوت تر ديد رانغی، خو ای قريشو! داسې ولاړې اوښې او چارپايان مې وليدل چې مرګونه او ژوبلې يې رابار کړې دي، د يثرب اوښانو درته له مرګ او وژلو نور هېڅ نه دي راوړي، هغوی مې داسې وکتل چې له توري او نېزې پرته نور هېڅ دفاعي قوه نه لري، قسم په الله چې که يو سړی ورڅخه ووژنئ بېرته درنه يو وژني، که هغوی درنه د خپل شمېر په اندازه مرګونه وکړي نو د قريشو په ژوند کې به څه خوند پاتې شي، يو ځای شئ او نېکه مشوره وکړئ.

حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ د خبرې اورېدو سره سم عتبه ته ورغی او ورته يې وويل: ابوالوليده! ته د قريشو سردار، مشرتابه او مخه وره هستي يې، ته نه غواړې چې په يو کار تول عمر کور په کور نېک نامی ياد شې؟

هغه ورته وويل: ولې نه! کوم کار دی؟ حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ ورته وويل: قريش بېرته مکې ته ستانه کړه او د خپل انډيوال او حليف عمرو بن الحضرمي ديت په خپله ادا کړه.

هغه وويل: دې ته خو تيار يم، خو د حضرمي د کور له پلوه ضامن ته شه، په رښتيا چې ښه انډيوال مې و، ديت او د تول ورک شوي ماليت تاوان يې زما پر غاړه شو.

خو ته د حنظليه[1] ځوی ته ورشه، له هغه پرته مې په بل چا ګومان نه شي چې د جنګ جګړې ډول نغارې به ګرمې کړي، هغه و چې عتبه بن ربيعه د پياوړي خېرخواه په حيث ودرېد، او ورته وېويل: ای قريشو! لوړه په رب لايزال چې د محمد او د هغه د ملګرو په ضد هېڅ هم نه شئ کولای، سوګند په الله که تاسو ورڅخه څوک ووژنئ تاسو به بېرته يو بل ته بد اوبرګ ګورئ چې د تره ځوی يا ماما ځوی او يا يې ورله د قام قبيلې نور څوک وژلي دي، محمد نورو عربانو ته پرېږدئ او تاسو ترې خپل خاطر راغونډ کړئ، که نورو عربانو وواژه ستاسو موخه به پوره او بشپړه شي او که پايله بله وه نو محمد به د تاسو سره په داسې حالت مخ په مخ شي چې تاسو به ورته بد نه وي رسولي.

حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ وايي: زه ابوجهل ته ورغلم او هغه د خپلې زغرې په سمبالولو بوخت و، ما ورته وويل: عتبه تا ته راستولی يم چې... او تول هغه څه مې ورته وويل چې عتبه ته مې ويلي وو.

ابوجهل وويل: سوګند په الله چې د محمد او د ملګرو د ليدو سره د عتبه پپوسان پړسيدلي دي[2] تر هغه به د بېرته ستنيدو په اړه ونه غږيږو تر څو الله زمونږ او د محمد ترمنځ غوڅه

(۱) ابوجهل ته يې ابن الحنظليه ځکه ووايو چې مور يې د حنظله بن مالک لور وه.
(۲) دا يې د بوزديلی نه کنايه وکړه.

پرېکړه نه وي کړې او عتبه د بېرته ستنېدو خبرې ځکه کوي چې د محمد په پېروانو کې یې ځوی دی، مقابل لور ته ټول لري خواره دي خیال کوئ عتبه مو هسې ډاروي.

بیا ابوجهل عامر بن حضرمي ته استازی واستو چې عتبه غواړي بېرته مکې ته ستون شي، ته په خپلو سترګو وینې چې ستا د ورور د غچ اخستنې زرینه موقعه ده، ته پورته شه او له قریشو څخه د هغوی د کړې ژمنې په غوښتنه د ورور وژل رایاد کړه.

عامر بن الحضرمي وپاڅېد او عورت یې لوڅ کړ، په لوړ غږ یې وویل: افسوس! افسوس زما وروره (عَمْرَه)، های های عَمْرَه! د جنګ جګړې میدان راګرم شو، په دې کلماتو سره خلک د شر په ارادې راتاوده شول او هغه مشن چې عتبه یې مشري کوله په ټپه ناکام او ځای پر ځای ودرېد، په دې جریان کې اسود بن عبدالاسد مخزومي – چې ډېر بد اخلاقه او بد نیتی و – وویل: د الله سره مې په دې کلکه ژمنه ده چې یا به د دې حوض نه اوبه څښم او یا به یې ورانوم او یا به پرې سر ورکوم.

د راتلو سره ورته حمزه رضي الله عَنْهُ وریورته شو او د مخامخ کېدو سره یې ترې ښپه په پونده کې ووهله چې لا حوض ته نه و رسیدلی، د ګوزار سره په شا راپرېوت له ښپو څخه یې وینې سیلاب رواني وې، اسود په خپلې ژمنې دومره کلک ولاړ و تر څو ځان حوض ته ورسوي په خپړو خپړو یې حوض ته د ځان رسونې زیار وویست خو حمزه رضي الله عَنْهُ پرې دوباره غوټه شو او دومره مرګونی ګوزار یې پرې وکړ چې حوض ته له رسیدو وړاندې یې وواژه.

بیا عتبه بن ربیعه د خپل ورور شیبه او د خپل ځوی ولید بن عتبه جنګي مبارزې ته یو په یو راووتل، د مبارزې لپاره ورته درې انصار عوف او معاذ د حارث زامن او دریم یې عبدالله بن رواحه راووتل، هغوی وپوښتل: تاسو څوک یاست؟!! دوی ځواب ورکړ: مونږ انصار یو.

درېواړو ورته وویل: مونږ تاسو ته هېڅ اړتیا نه لرو، بیا په کې اواز وکړ: ای محمده! زمونږ د قوم په نسب او شرف مساوي خلک راواستوه.

نبي ﷺ وفرمایل: عبیدة بن الحارث! حمزه! علي! پاڅېږئ.

درېواړه وپاڅېدل او ورنږدې شول، هغوی وپوښتل: تاسو څوک یاست؟

عبیده وویل: زه عبیده یم. حمزه وویل: زه حمزه یم او علي وویل: زه علي یم.

هغوی وویل: په قبیلې او نسب ښه قوي او مناسب همزولي دي.

عبیدة بن الحارث رضي الله عَنْهُ چې پوخ عمری و د عتبه بن ربیعه سره مخ اتې شو، حمزه رضي الله عَنْهُ د شیبه بن ربیعه سره او علي رضي الله عَنْهُ د ولید بن عتبه سره مش او ګرېوان شو، حمزه او علي رضي الله عَنْهُمَا له درنګ پرته خپل حریفان له تیغه تېر کړل خو ولې عبیده او

عتبه دواړه په خپل منځ کې په يو بل دوه دوه مرګونې ګوزارونه وکړل او دواړو يو بل ټپي کړ، حمزه او علي رضي الله عَنْهُمَا دواړه پر عتبه ورغوټه شول او له تن څخه يې ورله سا وويسته او خپل ژوبل انډيوال يې د نورو ملګرو غېږې ته راوړ.

د دې لړې له تېرېدو وروسته حريفان يو تربله نږدې شول، نبي کريم ﷺ خپل ملګري له بريد څخه تر خپل امر وځنډول.

ورته يې وويل: که کفار درباندې هم راشي په غشو يې وولئ خو في الحال لا نبي کريم ﷺ د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په ملتيا په وهلي څپر کې ناست و.

د بدر واقعه د رمضان د مياشتې د جمعې په اولسمه ورځ د سهار په مهال واقع شوې وه.

نبي کريم ﷺ راغی او جنګي ليکې يې تيارې کړې او بېرته څپر ته ستون شو، په څپر کې ورسره له ابوبکر رضي الله عَنْهُ پرته نور څوک نه وو، نبي کريم ﷺ له الله څخه د ورسره کړې وعدو غوښتنې او زارۍ پيل کړې، نبي کريم ﷺ وويل: ای الله! که دا خلک (صحابه کرام) ووژنې له نن څخه وروسته به دې عبادت ونه شي! او ابوبکر رضي الله عَنْهُ به ورته ويل: ای د الله پيغمبره! همدومره غوښتنه د الله پاک نه بسنه کوي، الله پاک درسره هرومرو کړې ټولې ژمنې بشپړوي.

د غه مهال د نبي کريم ﷺ په څپر کې سترګې پټې شوې او خوب يوړ، له خوب څخه رابيدارېدو سره يې غږ کړ: ابوبکره! زېرى مې د رباندې، جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ د آس واګې نيولې دي او راروان دی، د آس په تندي يې ګرد غبار هم پروت دی.

په دې کې نبي کريم ﷺ بيا له څپر څخه رابهر شو، خلک يې په جنګ تېز او ټينګ کړل، ورته يې وويل: په هغه ذات مې دې قسم وي چې د محمد ﷺ روح يې په لاس کې ده چې که هر چا د مشرکانو سره د صبر او حوصلې سره د الله پاک نه د اجر او ثواب د غوښتنې لپاره داسې ټينګ جنګ وکړ چې په شا ونه تښتي، نو هرومرو به يې الله پاک په جنتونو ونازوي.

د بنو سلمه د قبيلې غړی عمير بن الحمام چې په لاس کې يې کجورې وې وويل: واه واه، خا نو زما او جنت ته د تګ فاصله همدومره ده چې مشرکان مې مړ کړي!

کجورې يې له لاسه خطا کړې او چټکه يې توره راوويسته، د مشرکانو سره تر هغه مټ اتې و چې په شهادت ورسېد.

په دې جريان کې نبي کريم ﷺ يوه لپه خاورې راواخستې او د قريشو مخونو ته يې وويشتې او غږ يې کړ چې (شَاهَتِ الوُجُوْهُ) ستاسو مخونه دې کاږه نسکور او تېرو بېر شي.

بيا يې خپلو ملګرو ته امر وکړ چې مضبوط او کلک ورشئ، هغه و چې کافرانو شکست

وخوړ چې له يو طرفه د قريشو ټول مشرتابه له منځه لاړل او له بله پلوه پکې د قريشو د مخه ورو لاسونه تر زنځيرونو ولوېدل.

د عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا په روايت نبي کريم ﷺ دغه ورځ وفرمايل: زه ښه پوهېږم چې د بنوهاشمو او له نورو قبيلو څخه څه خلک په جبر زور راوستل شوي دي، هغوی مونږ سره د جنګ په کولو خوښ نه دي، له تاسو څخه که د هر چا په ګېر کې راشي له وژلو يې ډډه وکړئ.

که ابوالبختري بن هشام بن الحارث بن اسد د چا په ګېر راغی نه دې وژني.

که عباس بن عبدالمطلب چا وليد مړ يې نه کړي، هغه هم د جنګ ډګر ته په جبر زور راوستل شوی دی.

دغه مهال ابو حذيفه رضي الله عَنْهُ وويل: خا!! مونږ به خپل پلاران، وررونه او قام قبيل وژنو او عباس ته به هيڅ نه وايو؟

لوړه په رب لا يزال چې که په ګېر مې راشي نو په توره به يې غوښې غوښې کړم.

د ابوحذيفه رضي الله عَنْهُ دغه خبره نبي کريم ﷺ ته ورسېده، عمر رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: ابو حفصه! ايا د نبي ﷺ د کاکا مخ به په توره وهل کيږي؟

عمر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ما لږ ځنډ پرېږده چې د ابوحذيفه سر قلم کړم، دا خو منافق شوی دی!!

بيا به ابوحذيفه رضي الله عَنْهُ ويل: ما چې د بدر په ورځ کومه خبره کړې وه تر ننه بې ډاډه يم او له دغې ډار څخه به راته امان په شهادت ترلاسه شي او بس.

د بدر له غزا پرته ملائکو په نورو غزاګانو کې جنګي ګډون نه دی کړی، په نورو غزاګانو کې ملائکو د کومک مرستې مهم انجام کړی دی خو خرپول ترپول يې نه دي کړي.

نبي کريم ﷺ چې کله دښمن ته له شکست نه وزګار شو د کفارو په مردار شوو کې يې د ابوجهل د تالاش قرار صادر کړ.

عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ وايي: ما تالاش پيل کړ څه و چې له تن څخه مې ورله سر پرېکړ او نبي کريم ﷺ ته مې راوړ، ما ورته وويل: ای د الله پيغمبره! دا د الله د دښمن ابوجهل ککره ده.

هغه وويل: اللهِ الَّذِيْ لاَ اِلَهَ غَيْرُهُ... دا کلمات د نبي کريم ﷺ لوړه اوقسم و، ما ورته وويل: هو د الله پيغمبره! هم دا دی.

بیا مې د ابوجهل سر د نبي کريم ﷺ مخې ته وغورځاوه او هغه يې په مړينه د الله ثنا وويله.

وروسته نبي کريم ﷺ امر وکړ چې د بدر مردار په کوهي کې وغورځوئ، د اميه بن خلف نه پرته نور ټول يې کوهي ته واچول.

هغه داسې چې اميه په خپلې زغره کې پړسېدلی و که څه هم مسلمانانو پرې ډېر زيار وويست خو پرې ونه توانېدل په ځمکه يې پړسېدلی پرېښود، دومره خاورې او کاڼ کمر يې پرې واچول چې اميه يې پټکې پټ او پناه کړ.

صحابه کرام رضي الله عَنْهُمْ چې کله ټول مردار شوي کافران په کوهي کې خطا کړل، د شپې له مخې نبي کريم ﷺ ورغی، صحابه کرامو ترې واورېدل چې ويل يې: ای په کوهي کې پرتو!! ای شيبه بن ربيعه!! ای عتبه بن ربيعه!! ای اميه بن خلف!! ای ابوجهله!! په کوهي کې د پرتو نور مشرکانو نومونه يې هم واخستل... ايا هغه څه درته درکړل شول چې ژمنه يې درسره شوې وه؟ ما سره چې الله د څه شي ژمنه کړېوه راته يې راکړه!!

مسلمانانو ورته وويل: د الله رسوله! ايا ته د داسې قوم سره خبرې کوې چې بد بوي شوي دي؟

هغه ورته وويل: دوی زما خبرې له تاسو څخه هم ښې اوري خو د ځواب توان نه لري.

بيا نبي کريم ﷺ امر صادر کړ چې په غنيمت کې څه هم تر لاسه شوي وي بايد يوځای کړی شي، ټول غنيمتونه راغونډ کړی شول په دې جريان کې سره مسلمانان خپل منځ کې نيغ او برګ شول، چا چې راټول کړي وو ويل يې غنيمت زمونږ ځانګړې برخه ده، خو ولې نور مسلمانان چې د دښمن سره په اخ و ډب او وژلو بوخت وو دعوه يې لرله چې که مونږ دښمن نه و مات کړی تاسو به څه راټول کړی وای؟ ستاسو لاسونو ته غنيمت ځکه درورسېد چې دښمن مونږ په جنګ بوخت ساتلی و!!

کوم صحابه کرام چې د نبي کريم ﷺ په څوکېدارۍ مشغول وو ويل يې: لوړه په رب لايزال چې له مونږ څه پرې تاسو د برخې وړ نه ياست، د دښمن د ماتې ورکونې توان الله پاک مونږ ته هم راکړی و، د دښمن له ماتولو او ورسره د خرپ ترپ يا د غنيمتونو د راټولو له مهم نه مونږ په ډېر زيات اړين کار مشغول وو، له تاسو څخه پرې مونږ ډېر د برخې خاوندان يو.

په دې جريان کې نبي کريم ﷺ د مدينې پورتنۍ برخې ته عبدالله بن رواحه او د مدينې لاندې طرف ته زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُمَا د زيري لپاره واستول تر څو د فتحې زېری ميشتوالو ته واوروي.

بيا له بدر څخه د مدينې په لور روان شول او د قريشو څخه ورسره عقبه بن ابي معيط، نظر بن الحارث د نورو بنديوانو په شمول لاس تر ګريوان تړلي روان وو، له مشرکانو څخه

ترلاسه کړې غنيمتونو يې خوندي کړل او عبدالله بن کعب بن عمرو رضي الله عَنْهُ يې پرې څارندوی وګماره.

د سفر په دورانيه کې چې کله نبي کريم ﷺ د صفرا له وادي څخه ووت د صفراء او نازيه ترمنځ يې په لوړه برخه (غونډۍ) واړوله، له مشرکينو څخه غنيمت شوي مالونه يې د مسلمانانو ترمنځ برابر توزيع کړل.

له دې ځايه بيا نبي کريم ﷺ د لږ ارام وروسته خپل سفر ته ادامه ورکړه چې کله د روحاء مقام ته ورسېد مسلمانان ورته د مبارکۍ لپاره په استقبال ولاړ وو او مبارکياني يې ورکولې، سلمة بن سلامه رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د څه شي مبارکي راته راکوئ؟ مونږ خو لکه د تړل شوو اوښانو په څېر زړو پړوسو سره مخ شوي وو، مونږ صرف دومره وکړل چې د قصاب په څېر مو حلالول!!

د دې خبرې د اورېدو سره نبي کريم ﷺ مسکی شو او ورته يې وويل: وراره!! داسې نه وه هغوی هم څوک وو!!

د صفراء نوم ځای ته په رارسيدو نضر بن الحارث د علي رضي الله عَنْهُ په لاس ووژل شو او په عرق الظبيه کې يې عقبة بن ابي معيط وواژه.

نبي کريم ﷺ چې کله د عقبة بن ابي معيط د وژنې قرار صادر کړ، عقبه ورته وويل: محمده ﷺ ! بچې به مې څه کوي؟ هغه ورته وويل: اور به خوري.

هغه و چې عاصم بن ثابت بن ابي افلح انصاري رضي الله عَنْهُ ته يې امر وکړ او سر يې ترې قلم کړ.

بيا نبي کريم ﷺ سفر ته دوام ورکړ تر دې چې د بنديانو څخه يوه ورځ وړاندې مدينې ته ورسېد، کله چې بنديان تر مدينې راورسېدل نبي کريم ﷺ په خپلو ملګرو باندې يو يو تقسيم کړ او ورسره يې د پسندې روېې کولو وصيت وکړ.

مکې ته د قريشو د ماتې پيغام د لومړي ځل لپاره حسيمان بن عبدالله يوړ.

قريشو په خپلو مړو ډېر زيات وژړل بالاخره يې وويل: مه ژاړئ، هسې نه محمد ﷺ او ملګري يې درنه خبر شي په ژړا به مو لا پسې خوشحاله شي.

د بنديانو اړوند خبرې اترې ورسره هم وځنډوئ، فديه هم وروسته کړئ، تر څو محمد ﷺ او ملګري يې درسره په فديه کې سختي نه وکړي.

د بدر په غزا کې د اسود بن المطلب درې بچيان له تيغه تېر شوي وو: زمعة بن اسود، عقيل بن اسود، حارث بن زمعه، د دوی په مړينه يې د غم وير او ژړا ته ډېر زړه شوی و، هغه د غم

په دروند حالت کې و چې د شپې له مخې يې ژړا تر غوږ شوه، خپل غلام ته يې وويل: ورشه او وپتيله چې قريشو په غم د ژړا وېر ناغه ماته کړه او که څنګه اواز راځي؟ ايا قريشو په خپلو وژل شوو د وېر ژړا سلسله شروع کړه او که نه؟ که ناغه ماته شوي وي چې زه هم په ابوحکيمه، زمعه باندې د ژړا پېل وکړم، له غمه مې نوره خېټه دوه پړقه کيږي، هېره دې نه وي چې اسود بن المطلب ورړوند او بې ديده هم و.

چې کله يې غلام بېرته راستون شو ورته يې وويل: وېر کونکې ښځه وه چې په خپل ورک شوي اوښ يې ژړل.

نور اسود ټينګ نه شو او ويويل:

أَتَبْـكِي أَنْ يَضِـلّ لَهَـا بَعِيرٌ *** وَيَمْنَعُهَـا مِنْ النّوْمِ السّـهُودِ
فَلَا تَبْـكِي عَلَى بَكْرٍ وَلَكِنْ *** عَلَى بَـدْرٍ تَصَاغَـرَتْ الْجُدُودِ
عَلَى بَدْرٍ سَرَاةِ بَـنِي هُصَيْصٍ *** وَمَخْـزُومٍ وَرَهْـطِ أَبِي الْوَلِيدِ
فَبَكّي إنْ بَكَيْـت عَلَى عَقِيلٍ *** وَبَكّي حَارِثًا أَسَـدَ الْأُسُودِ
وَبَكّيهِـمْ وَلَا تَسَـمِي جَمِيعًا *** وَمَا لِأَبِي حُكَيْمَـةَ مِنْ نَدِيدِ

۞ افسوس!! چې دغه ښځه په دې ژاړي چې اوښ يې ورک شوی دی او ورک شوي اوښ د خوږ خوب نه بې ارامه کړې ده.

۞ په اوښ مه ژاړه! په بد نصيبه بدر وژاړه چې برخليک يې بې ځايه کړ.

۞ په هغه بد نصيبه بدر وېر وکړه چې د بنوهصيص، بنو مخزوم او د ابوالوليد غونډ ملاتړ پکې مات او نسکور شو.

۞ که په رښتيا وېر کوې نو په عقيل وېر وکړه او د زمريانو په باچا حارث باندې وېر وکړه.

۞ په ټولو غم خوړلو باندې وژاړه او په ابوحکيمه وژاړه چې هم نامی او ثاني نه لري.

بيا قريشو د بنديانو د ازادولو په بدل کې د فديې ورکولو لړې پيل کړه، مکرز بن حفص د سهيل بن عمرو د خوشې کېدو فديه برداشت کړه، مکرز چې کله د سهيل اړوند د مسلمانانو سره ژبه او غوږ نږدې کړل او د مسلمانانو رضا پرې هم وشوه، مسلمانانو ترې د متفقې فديې غوښتنه وکړه هغه ورته وويل که د سهيل پر ځای ولچکې زما خپو ته راواچوئ تر څو هغه درته خپله فديه پخپله درکړي.

مسلمانانو سهيل خوشې کړ او پر ځای يې مکرز بنديوان کړ.

عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ وپاځېد او نبي ﷺ ته يې وويل: د الله پيغمبره! اجازه وکړه

چې د سهیل بن عمرو دواړه مخکني غاښونه وباسم، د خبرو په مهال به یې ژبه بهر راوځي نو ستا اړوند به تېزې پاتې خبرې نه شي کولی.

هغه ورته وویل: نا زه هېڅکله هم په چا مثله نه کوم هسې نه الله پاک په ما مثله وکړي اګر که پیغمبر یې هم یم.

د بدر د بندیوانو په جمله کې یو هم ابوالعاص بن الربیع د نبي کریم ﷺ زوم او د زینب رضي الله عَنْهَا خاوند و چې د زینب رضي الله عَنْهَا د اسلام له کبله دواړه په خپل منځ کې سره جلا شوي وو، خو نبي کریم ﷺ یې ترمنځ د مفارقت احکام ونه شو بیانولی، زینب رضي الله عَنْهَا د خپل اسلام او ابوالعاص بن الربیع د خپل کفر سره دواړه د یو بل ښځه او خاوند وو.

چې کله نبي کریم ﷺ هجرت وکړ او د قریشو سره د هجرت په مهال دغه خونړیزه معرکه منځ ته راغله هغه و چې د ابوالعاص لاسونو ته په کې هم ولچکې ولویدې او د بند په حالت کې یې څارنه نبي کریم ﷺ پخپله کوله.

د مکې خلکو چې د بندیانو د رهایۍ لپاره د فدیې د لیږدولو لړې پیل کړه، زینب رضي الله عَنْهَا په کې د ابو العاص د رهایۍ لپاره خپل د غاړې هار چې د واده په مراسمو کې ورته خدیجې رضي الله عَنْهَا ورکړی و مدینې ته فدیه راواستو، نبي ﷺ یې کله د غاړې هار ولید زړه یې وردرډېد او صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ ته یې وویل: څه مشوره لرئ که زینب رضي الله عَنْهَا ته خپل بندیوان د راستولې فدیې سره ولیږدوئ نو ډېر ښه به وکړئ!!

ټولو وویل: ولې نه!! ای د الله رسوله! همدغسې به وکړو، هغه و چې ابوالعاص بن الربیع یې خوشې کړ او راستولې فدیه یې هم ورکړه.

ابوالعاص بن الربیع مکې ته ستون شو خو ولې زینب رضي الله عَنْهَا په مدینه کې پاتې شوه، د دواړ ترمنځ اسلام بېلتون راوست.

د فتح مکې واقعې ته نژدې خو ورځې مخکې شام ته د قریشو په تجارتي قافله کې برخوال لاړ د قریشو تجارتي توکې هم ورسره وې د خپل مستقل تجارت په شمول یې د قریشو سره هم په ځینومالونو کې ونډه درلوده، خو ابو العاص خپله امانتګر او ځیرکه سړی و، د تجارت څخه له راوزګارېدو وروسته پرې د نبي کریم ﷺ لیږلې کمین یرغل وکړ، که ابو العاص څه هم په تېښته بریالی شو خو ولې مال او دولت یې د مجاهدینو په لاس کې غنیمت ولوید، صحابه کرامو دغه ټول مالیت مدینې ته روغ رمټ او سالم راوړ، د شپې له مخې ابوالعاص بن الربیع د زینب –رضي الله عَنْهَا– په امان کې مدینې ته پټ پناه راغی، هغې ورته امان ورکړ، د سهار لمونځ لپاره نبي کریم ﷺ مسجد ته ولاړ، نبي کریم ﷺ او صحابه وو تکبیر وکړ، د سکون فضا د خوریدو سره زینب رضي الله عَنْها غبږ کړ چې ای خلکو!! ابوالعاص بن الربیع ته ما پناه ورکړېده.

کله چې نبي کريم ﷺ له لمونځ څخه فارغ شو خلکو ته رامخامخ شو او ويويل: ايا ما چې څه واورېدل تاسو هم واورېدل؟ هغوی وويل: هو. نبي کريم ﷺ وويل: لوړه په رب لا يزال چې زه هم په دې قضيه له دې لحظې وړاندې اګاه نه وم، خا!! ابوالعاص په ادنی مسلمان پناه نېولې ده!! بيا نبي کريم ﷺ لاړ او خپلې لور زينب ته ورغی ورته يې وويل: لورکۍ! ته ګوره هغه ته نه يې حلاله چې کوروالی درسره ونه کړي.

عبدالله بن ابي بکر رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ د غازيانو هغه ګروپ ته چې د ابوالعاص بن الربيع مال او تجارت يې غنيمت کړی و استازی واستو او ورته يې وويل: د ابوالعاص سره زمونږ خپلولي له تاسو څخه پټه او پناه نه ده، تاسو يې مال او تجارت په غنيمت کې اخستی دی، که تاسو هغه ته خپل مال او تجارت بېرته ورکړئ نو ښه به وي او که نه يې ورکوئ نو ستاسو حق او درله حلال دی الله درله غنيمت درکړی دی.

ټولو وويل: ای د الله پيغمبره! په دې خوښ يو چې ابوالعاص ته د هغه مال او تجارت ورکړو تر دې چې چا سره د هغه لوښي او کالي هم وو هر څه يې ورته وسپارل، ټول ماليت او تجارت چې هېڅ زره بره کمی په کې نه و لاس په لاس يې ورته ورکړ.

ابوالعاص بن الربيع خپله ټوله پانګه له مدينې څخه مکې ته نقل کړه، هر قريشي ته يې ترې خپل حقوق او برخې ورکړې، بيا يې غږ کړ: ای قريشو! ما سره د چا حق پاتې دی؟ ټولو وځوابو چې جزاک الله خيرا.

ټولو ته ستا په ذمه پاتې حقوق په بشپړه توګه ورسېدل، په رښتيا چې ډېر وفادار او نېک خويه نارينه يې، هغه ورته وويل: زه په دې ګواهي ورکوم چې له الله پرته د عبادت لائق هېڅ څوک نشته او محمد ﷺ د الله استازی او بنده دی، د ايمان د راوړو مخه مې يواځې دې نيولې وه چې تاسو به بيا ويل چې ګنې ستاسو مالي پانګې مې ولوټلې خو چې کله هم ستاسو حقوق راڅخه الله پاک ادا کړل دا دی ايمان مې راوړ.

بيا يې د تېرو مهاجرينو په څېر د نبي کريم ﷺ حضور ته هجرت وکړ.

ټول هغه بنديان چې له فديې څخه پرته رها شوي دي د ابوالعاص بن الربيع رضي الله عَنْهُ په شمول راپور زياتوي چې مطلب بن حنطب، صيفي بن ابي رفاعه، ابوعزة عمرو بن عبدالله بن عثمان بن اُهَيب بن حذافة بن جمح هم وو.

ابوعزه چې نادار بې وسه او د ډېرو لوڼو پلار و، نبي ﷺ ته يې وويل: ای د الله رسوله! زما په بې وسۍ او ناچارۍ ته ډېر ښه خبر يې، د لوڼو پلار او تنګ دسته يم، د فديې پرته مې رها کړه، نبي ﷺ په دې شرط رها کړ چې په ضد به يې د هېڅ چا مرستيال نه وي.

ابوعزه په قوم کې د نبي ﷺ لوړ مکانت او د انسانيت نيکه رويه د شعر په ژبه په دې الفاظو کې ياده کړه:

مَـنْ مُبَلِّغٌ عَـنِّي الرَّسُـولَ مُحَمَّدًا *** بِـأَنَّـكَ حَـقٌّ وَالْمَلِيكُ حَمِيدُ
وَأَنْتَ امْرُؤٌ تَدْعُو إِلَى الْحَقِّ وَالْهُدَى *** عَلَيْكَ مِنْ اللهِ الْعَظِيمِ شَهِيدُ
وَأَنْـتَ امْـرُؤٌ بُوِّئْتَ فِينَـا مَبَاءَة *** لَهَا دَرَجَـاتٌ سَهْلَةٌ وَصُـعُـودُ
فَإِنَّـكَ مَـنْ حَارَبْتَـهُ لَمُحَارَبٌ *** شَـقِيٌّ وَمَـنْ سَالَمْتَهُ لَسَعِيدُ

❁ زما له اړخه به محمد ﷺ ته دا پيغام څوک ورسوي چې ته په حقه توګه پيغمبر يې او الله په رښتيا د ستايلو وړ ذات دی.

❁ ته د حق او هدايت په لور رښتنی بلونوال يې، ستا حق ته په بلنې د الله پاک له پلوه ګواهان ګواهي ورکوي.

❁ ته په مونږ کې د لوړې رتبې څښتن وې، تا ګټلي منزلت ته ډېرې تيټې او پاس کړې نسکورې ستړياوې مخې ته دي.

❁ هغه به ډېر غټ بد نصيب وي چې ته ورسره مټ اتې يې او هغه به ډېر خوش نصيب وي چې ته ورسره روغه او سلا وکړې.

له مشرکانو څخه اخستل شوي فديې د سر په بدل کې له زرو درهمو څخه تر څلور زره درهمو پورې اندازه وه، خو که کوم بندي به يې وسه و نو نبي کريم ﷺ له عوض پرته د احسان په شکل رها کو.

د نبي کريم ﷺ سره وتلي مهاجرين چې په غنيمت کې برخوال وو درې اتيا ته يې شمېره رسېده.

د بدر په معرکه کې د نبي کريم ﷺ سره د انصارو د اوس له قبيلې څخه چې په غنيمت کې يې برخه درلوده يو شپېته ګډونوال وو.

او له خزرج څخه په جمله توګه يو سل او اويا اتلانو شرکت کړی و.

په کُدَر کې د بنو سُليم سره غزا

له بدر څخه په راستنېدو سره نبي ﷺ اوه شپې وروسته په خپله د بنو سليم سره جنګ ته لاړ[1]، د کُدر نوم ځای چينو ته يې ورسېد، هلته يې درې ورځې تېرې کړې چونکه د جنګ موقعه

(۱) د دې غزا په دوران کې د مدينې امير عرفطه الغفاري رضي الله عَنْهُ و او ځينې نور روايتونه وايي چې امير ابن ام کلثوم رضي الله عَنْهُ و.

مساعده نه شوه بېرته مدينې ته راستون شو، د شوال پاتې ورځې او د ذوالقعدې ټوله مياشت يې په مدينه کې تېره کړه او په دې دورانيه کې يې د قريشو د ګڼ شمېر بنديانو فديې هم واخستې.

د سويق غزا

د ذوالحجې په مياشت کې ابوسفيان بن حرب رضي الله عَنْهُ د سويق[١] نوم غزا لپاره بدې ووهلې، مکې ته چې کله د بدر شکست زده ورسېدل، ابوسفيان منښته وکړه چې تر هغه به له جنابت څه په سر اوبه وانه اړوي تر څو يې د محمد ﷺ سره جنګ نه وي کړی[٢]، د خپل سوګند د پوره کولو لپاره يې د دوه سوه جنګياليو په شمېر شاسواران له ځان سره واخستل او د نجديه مقام له لارې د وادي قنات په مخ د ثيب نوم غر ته ورسېدل چې له مدينې څخه د يو ميل يا لږ څه زيات او کم په اندازه لرې پروت دی.

د شپې له مخې يې د حيي بن اخطب حضور ته عرض يوړ، دروازه يې ورته وټکوله، د ډېر زيات ډار له کبله يې ورته دروازه خلاصه نه کړه نو د سلام بن مشکم په لور رهی شو او دغه مهال سلام بن مشکم د بنونظير د قبيلې مخه ور او خزانچي هم و[٣]، هغه ورته دروازه خلاصه کړه، د هغه يې دروند ميلمستوب وکړ او شراب يې پرې هم وڅښل، بيا يې ورته د مدينې د ميشتوالو پټ او پناه رازونه وښودل، ابوسفيان رضي الله عَنْهُ بېرته په چټکۍ خپل ځای ته ولاړ او په مدينه يې چيريکي بريد لپاره ځوانان په دندو وګمارل، ځوانانو د ورته کړی شوي امر سره سم د عُرَيْض مدينې اړوند نوم ځای باندې يرغل وکړ، هلته يې د کجورو باغيچه په اور لمبه کړه او ورپکې يې دوه کسان هم قتل کړل او نور په مخه لاړل وتښتېدل، چې کله ورباندې مسلمانان وپوهېدل نو نبي کريم ﷺ ورپسې ووت تر څو راګير يې کړي او تر (قرقرة الكُدر) پورې پسې تيز وځغلېد خو ابوسفيان رضي الله عَنْهُ د خپلو ملګرو په شمول په تېښته بريالي شوي وو او په دغه وخت کې د مدينې چارې بشير بن عبدالمنذر رضي الله عَنْهُ ته سپارتل شوې وې.

صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ څه وکتل چې قريشو د تېښتې او خلاصون لپاره خپلې توخې چې زياتره برخه يې د سطوان وه غورځولي و ترڅو پيټي يې سپک شي.

(١) سويق د غنمو او وربشو وړه چې د شهدو يا غوړو يا شېدو سره خوړل کيږي، د اوبو سره هم خوړل کيږي او د سويق غزا دې جنګ ته ځکه ويل کيږي چې د قريشو عوامو په دې جنګ کې د خواړو لپاره ستوان سره راټول کړي و.

(٢) د جاهليت په دور کې د حج او نکاح په څېر له جنابت څخه غسل کول هم معمول وو.

(٣) دوی به د تنګو سختو لپاره خپل منځنی چانده راماتوله او سلام د دغې راماتې امين و.

د بېرته راستنېدو په مهال صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ نبي کريم ﷺ ته عرض وکړ چې اى د الله رسوله! ايا دا هم زمونږ لپاره غزا شمېرل کيږي؟ هغه ورته وويل: هو دا غزا ده.

د ذي امر غزا

د سويق له غزا څخه وروسته نبي کريم ﷺ د ذوالحجې پاتې مياشت تقريباً ټوله يا لږ څه ورځې په مدينه کې تېره کړه، بيا يې نجد ته مخه کړه تر څو بنوغطفان سره غزا وکړي[١].

نجد ته په رسېدو يې د صفر ټوله يا نږدې زياته مياشت تېره کړه، د دواړو خواو جنګي ليکي يو بل سره مخامخ نه شوې او نبي کريم ﷺ بېرته مدينې ته راستون شو، په مدينه کې يې د ربيع الاول زياته برخه يا ټوله مياشت تېره کړ.

په بحران کې د فُرُع غزا

نبي کريم ﷺ يو ځل قريشو سره مبارزې لپاره راووت تر دې چې بَحران ته ورسيد، هلته يې د فُرُع تر څنګ د حجاز چې معدني برخه ده واړوله[٢] د ربيع الاخر او جمادى الاولى دواړه مياشتې يې تېرې کړې خو د جنګي محاذ سحنه برابره نه شوه بېرت مدينې ته راستون شو.

د بنو قينقاع پېښه

د بنو قينقاع پېښه داسې وه چې د عربانو يوې ښځې د بنوقينقاع بازار ته د خرڅ لپاره څه شيان وړې وو او د زرګر سره ناسته وه، ټولو د مخ په لوڅولو مجبوره کړه خو هغې ورته مخ ښکاره نه کړ، زرګر يې لمن تر اوږې پورې (په چل ول) وتړله، ښځه چې کله وپاڅېده شرمګاه يې لوڅه شوه، نو ټولو يهودانو ورپسې په بق بق وخندل، ښځې نعرې سورې کړې په موقعه کې يو مسلمان په زرګر ورټوپ کړ او مړ يې کړ، يهودانو عکس العمل وښود د زرګر په بدل کې يې مسلمان وواژه،

(١) د ذي امر د غزا په دوران کې د مدينې واړه چارې عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ ته سپارل شوې وې.
(٢) د دې غزا په دوران کې د مدينې امير ابن ام مکتوم رضي الله عَنْهُ و.

د مسلمان سړي کورنۍ له نورو مسلمانانو څخه مرسته وغوښته ترڅو غچ واخلي، مسلمانان د ډېرې غوصې له مخې ورغلل او د يهودانو اومسلمانانو تر منځ تاو تريخوالی مخ په ډېرېدو شو.

په يهودانو کې بنوقينقاع لومړني يهودان دي چې د نبي ﷺ سره يې ژمنې ونه پاللې، نبي کريم ﷺ تر هغه محاصره کړل چې بالاخره يې ورله پرېکړې ته غاړه کېښوده او راښکته شول، يهودان چې کله د نبي کريم ﷺ په لاس کې تړلي لاسونه ولوېدل عبدالله بن ابي بن سلول راولاړ شو او ويويل: محمده!! زمات دوستانو سره ښه او نېکه رويه وکړه.

نبي کريم ﷺ يې غوښتنه لا وباله وګڼله، بيا يې ورته وويل: محمده! زما دوستانو سره نېکه رويه وکړه.

نبي کريم ﷺ ورڅخه خپل مخ تاو کړ تر دې چې د زغرې په جيب کې يې ورته لاس ننويست، نبي ﷺ ورته وويل: پرېږده.. ماخوشې کړه..

د نبي کريم ﷺ مخ مبارک له ډېرې غوصې نه تور شو، بيا يې ورته وويل: هلاک او تباه شې پرېږده!! هغه ورته وويل: نا تره هغه دې له زغرې لاس نه اوباسم تر څو زما د دوستانو اړوند پرېکړه کې بدلون رانه ولې، ای محمده! څلور سوه پياوړي مضبوط ځوان جنګيالي او درې سوه زغره دار چې زه يې له تور او سپين څخه ساتلی يم ته يې په يو سهار کې له تېغه تېروې؟

لوړه په رب لايزال چې زه شخصاً د ورځو شپو له ترڅو شيبو څخه ډار محسوسوم.

نبي ﷺ ورته وويل: ستا له کبله مې رها کړل.

عبادة بن الصامت رضي الله عَنْهُ چې د نبي کريم ﷺ سره د عبدالله بن ابي بن سلول په څېر ملاتړ اعلان کړی و، راغی او ورته يې وويل: زه د الله پاک او دهغه د رسول ﷺ او د مسلمانانو ملاتړي خوښوم، او له کافرانو له ملاتړو څخه يې لاس په سر يم.

د عبادة بن صامت رضي الله عَنْهُ او د عبدالله بن ابي بن سلول اړوند الله پاک دا ايتونه راوليږل ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوۡلِيَآءَۘ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ٥١ فَتَرَى ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يُسَٰرِعُونَ فِيهِمۡ يَقُولُونَ نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞۚ فَعَسَى ٱللَّهُ أَن يَأۡتِيَ بِٱلۡفَتۡحِ أَوۡ أَمۡرٖ مِّنۡ عِندِهِۦ فَيُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَآ أَسَرُّواْ فِيٓ أَنفُسِهِمۡ نَٰدِمِينَ ٥٢ وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقۡسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهۡدَ أَيۡمَٰنِهِمۡ إِنَّهُمۡ لَمَعَكُمۡۚ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فَأَصۡبَحُواْ خَٰسِرِينَ ٥٣ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَن يَرۡتَدَّ مِنكُمۡ عَن دِينِهِۦ فَسَوۡفَ يَأۡتِي ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ يُحِبُّهُمۡ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ يُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوۡمَةَ لَآئِمٖۚ ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ٥٤ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُمۡ رَٰكِعُونَ ٥٥ وَمَن يَتَوَلَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَإِنَّ حِزۡبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡغَٰلِبُونَ﴾[1].

(١) سورت مائده: (٥١-٥٦) ژباړه: ای مومنانو! هېڅ يهودان اونصرانيان په دوستانه ونه نيسئ هغوی ځينې د نور ځينو دوستان دي، خو که څوک يې هم دوستان وبولي نو دا يې هم له جملې څخه شو او الله پاک ظالم قوم ته لارښونه نه کوي * د کفر او نفاق په رنځ رنځوران به وګورې چې د هغوی سره تېټ اوپاس کيږي او دا

د الله پاک او رسول ﷺ او د مومنانو سره په رښتني محبت کې الله پاک د عبادة بن صامت رضي الله عَنْهُ تصديق وکړ او د بنوقينقاع د يهودانو له دوستانې څخه يې واقعاً بېزار وګڼه.

د نجد قَرَده ته د زيد بن حارثة رضي الله عَنْهُ جنګي کاروان

د بدر رامنځ ته شوې درنې پېښې د قريشو شام ته د تجارتي کاروانونو موږالونه مخ په ټيټه کړل، له ډاره يې شام ته د عراق له لورې د تګ د نوي تاداو کېښودو هوډ وکړ، د ابوسفيان بن حرب رضي الله عَنْهُ په مشرۍ د ډېرو سپينو زرو چې خورا درووند تجارت و، د نورو قريشو په ملتيا خوځښت وکړ، چونکه خپله نابلده و د لاربښوونې لپاره يې د بنوبکر بن وائل له قبيلې څخه د فرات بن حيان په نوم سړی په مزدورۍ نيولی و.

نبي کريم ﷺ زيد بن حارثة رضي الله عَنْهُ واستو، هغه و چې د (قرده) نوم چينې ترڅنګ ورسره مخامخ شول، ټوله تجارتي قافله يې تر ولکې لاندې راواسته خو ولې ځينې کاروان تري خپې سپکې کړې او په تېښته بريالي شول، زيد رضي الله عَنْهُ څه زيار وويست خو د هغوی ځغلنده چټکه وه رالاندې يې نه کړی شول، زيد رضي الله عَنْهُ ټول غنيمت په نبي کريم ﷺ باندې وسپارت.

د احد غزا

د بدر په ورځ چې کفارو ته کوم درد او غم رسېدلی و، شکست زده يې مکې ته نامراده ستانه شوي وو، د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ تجارتي کاروان هم مکې ته دننه ولاړ، عبدالله بن ابي ربيعه، عکرمة بن ابي جهل، صفوان بن اميه د قريشو د څه کسانو په شمېر چې د بدر په ورځ

وايي هسې نه چرته ستونزو سره مخامخ نه شو، ډېره نږدې ده چې الله پاک مسلمانانو ته غلبه ورکړي او يا خپله بله پرېکړه وکړي بيا به دغه منافقين ډېر ټيټ او خړ سترګي خفه او پښېمانه وي * او مومنان وايي چې ايا دغه پاخه قسم خوراه چې په الله سوګندونه پورته کوي ايا دوی هم مومنان دي؟ نا بلکې د دوی عملونه برباد شوي دي اودوی به ډېر زر بې طبعه او پښېمانه شي * ای مسلمانانو که هر څوک ستاسو نه خپل دين ته شا کړې مرتد شي نو الله به داسې خلک راولي چې د الله پاک به هم خوښ وي او د دوی به الله پاک خوښ وي، په مسلمانانو به زړه سوانده او په کافرانو به سخت زړي وي، د الله پاک په لاره کې به جهادونه کوي او له هيڅ چا نه به نه ډاريږي او نه به د چا د ملامتيا نه ويريږي، دغه ثبات او ايمان د الله پاک ورکړه او احسان دی، د خپلې پېرزو له مخې يې ورکوي او الله پاک پراخي راوستونکی او پوهه ذات دی * ستاسو دوست الله پاک او د هغه رسول ﷺ او مومنان دي او هغه خلک ستاسو دوستان دي چې لمونځونه کوي، زکاتونه ورکوي او د رکوع په حالتونو کې وي * او څوک چې هم د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ او مسلمانانو سره دوستانه کوي نود الله پاک ډله کاميابه او سربالا ده.

يا له پلار او يا له ورور يا د ځوی په غم او فراق دردېدلي وو ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ته ولاړل او ورسره يې خيالات تبادله کړل چې د محمد له لاسه نيست نابود شوي يو، ستاسو مشرتابه او مخه وريې يې تېول ووژل، تاسو بايد دغه پاتې مالي پانګه د محمد ﷺ په ضد مرستندويه جوړه کړئ تر څو ورڅخه غچ واخلو، په دې خبره سره رضا او خوښ شول.

د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ په مشرۍ د ټولو قريشو او نورو اندېوالو قبيلو د نبي ﷺ په ضد د کلک نظامي پاڅون اظهار وکړ.

د بنوکنانه او د تهامه ميشتوالو په شمول ټولو د ځان سره خپلې ښځې هم ووېستې تر څو له خپلو ابروګانو څخه کلکه دفاع وکړي او له مېدانه ونه تښتي.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې د کاروان د مشرۍ واکې هم ورسره وې له ځان سره هند بنت عتبه رضي الله عَنْهَا وويسته، عکرمه رضي الله عَنهُ له ځان سره ام حکيم بنت هشام بن المغيره رضي الله عَنْهَا وويسته، صفوان بن اميه خپله بي بي ريطة بنت منبه بن الحجاج رضي الله عَنْهُمَا وويسته.

د سبخه مقام د غر په دننه برخه کې د عينَين نوم ځای د درې په غاړه تونل و هلته تم شول.

نبي کريم ﷺ چې له مشرکانو څخه کله وخبرېد چې مدينې ته نزدې يې اړولې ده، مسلمانانو ته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې ډېر قابل غور خوب مې وليد، ومې ليدل چې غويا حلاليږي او د خپلې تورې په تېرو کې مې پرکنډ وليد او ومې ليدل چې لاس مې په خورا خوندي زغره کې ننويستی دی[1] خو تعبير مې ترې په مدينې وکړ.

تاسو څه فکر لرئ چې چرته هم قريش په خپل تم ځای کې پرېږدئ؟ که تم کېدل يې لا پسې زيات کړ نو تم کېدنه د هغوی په زيان ده، که مدينې ته د راننوتو زيار يې ويست نو ورسره به مخامخ جنګ وکړو.

عبدالله بن ابي بن سلول چې د نبي کريم ﷺ په درېځ کلک ولاړ او بارها به يې ورله رايه تاييدوله خو نبي کريم ﷺ خپله هم د جنګي تکتيک له مخې قريشو ته په وتلو خوښ نه و، خو ولې نور هغه مسلمانان چې د احد په غزا کې يې د شهادت لوړه رتبه وګټله او له بدر څخه نور بې ونده شول، په دې ټينګ وو چې په بدر کې ونډوال هم نه وو چې هرومرو د ګز او مقابلې مېدان ته ووځي.

هغوی ورته وويل: ای د الله پېغمبره! هرومرو مو د اغيارو مقابلې ته بوځه، هسې نه هغوی وانګيروي چې مونږ يا بې وسه شوي يو او يا بوزديله يو.

(۱) نبي کريم ﷺ فرمايي: د غويانو ذبحه زما ملګري دي چې په شهادت به رسيږي، او د تورې په تېرو کې پرکنډ زمان د کورنۍ د يو غړي شهادت دی.

عبدالله بن ابي بن سلول وویل: نا، ای د الله رسوله! هېڅ کله ونه وځې بلکې په مدینه کې تم شه، زما له یاده چې کله هم مونږ له مدینې څخه دښمن پسې وتلي یو مونږ شکست خوړلی دی او چې کله هم دښمن راغلی دی مونږ ورته مرګ ژوبله اړولې ده، ای د الله پیغمبره! هغوی خپلې طبعې ته پرېږده، که تم وو تم کېدنه زمونږ نه بلکې د هغوی لپاره زیانمنه ده، او که دلته راغلل مخ په مخ به ورسره خلک وجنګیږي او له بره خوا به یې ماشومان او ښځې هم په کاڼو وولي او که هغوی بې جنګه لاړ شي نو د هغوی لپاره عیب او داغ دی.

خو بهر حال له بدر څخه بې برخه صحابه له دښمن سره د مقابلې په درېځ ټینګ ولاړ وو، نبي کریم ﷺ کور ته ننوت او خپله زغره یې واچوله، په جنګي الاتو یې ځان سمبال کړ او د همدغې جمعې په ورځ د لمونځ نه وروسته یې په جنګي تدابیرو پیل وکړ.

هېره دې نه وي چې په دغه ورځ د عوف بن مالک رضي الله عَنْهُ په نوم صحابي هم وفات شوی و، په هغه یې د جنازې لمونځ وکړ او خلکو ته راووت، خو ولې په ټینګ درېځ ولاړو صحابه کرامو ټنډه هم ترخه تروه شوه چې مونږ ولې نبي کریم ﷺ دښمن سره د مقابلې لپاره په وتلو مجبور کړ او ډېر پښیمانه شول، ټولو ورته وویل: ستا څنګه خوښه ده؟ که دې خوښه وي مدینه کې به پاتې شو، مونږ سره دا مناسب نه وو چې دومره ټینګار مو کړی وی، نبي کریم ﷺ ورته وویل: له هېڅ نبي سره نه ښايي چې د جنګ لپاره زغره واچوي تر هغه به یې نه لرې کوي تر څو یې جنګ نه وي کړی.

نبي کریم ﷺ د زرو کسانو په شمېر د دښمن مقابلې ته ولاړ، د احد او مدینې ترمنځ د شوط نوم ځای ته په رسېدګۍ کې ترې عبدالله بن ابي بن سلول خپل ملګري چې د ټولې شمېرنې دریمه حصه یې تشکیلوله بېرته مدینې ته ستانه کړل او ویویل: زه یې خبره منم او دا مې خبره نه مني، ای خلکو! ولې هېڅ په هېڅه خپل ځانونه مرګ ته ورکوو؟

عبدالله بن عمرو بن حرام رضي الله عَنْهُ وریپسې ورغی او ورته یې کړه: د دښمن سره د مقابلې په مېدان کې د الله رسول او خپل قوم ولې شرم او شکست ته ورکوې؟ هغوی ورته وویل: که مونږ پوهېدای چې تاسو ځانونه مرګ ته ورکوئ مونږ بیخي نه راتلو، مونږ خو ویل چې جګړې شخړې به نه وي!

منافقانو چې د کلکې سرغړونې لاره اختیار کړه او د بېرته ستنېدو هرمرو هوډ یې کړی و ورته یې وویل: ای د الله د ښمنانو! الله پاک مو سپک او ذلیله کړه، ډېر زر به الله پاک خپل پیغمبر له تاسو څخه بې احتیاجه کړي.

د احد په ورځ ځینې انصارو نبي کریم ﷺ ته وویل: ای د الله پیغمبره! له یهودانو څخه جنګ ته خپل ملاتړي نه راغواړو؟ هغه ورته وویل: نا، هغوی ته هېڅ اړتیا نه لرو.

نبي كريم ﷺ خپل جنګي کاروان د احد د غر په ناو کې مخ په وړاندې بوت، احد غر ته يې شا او دښمن ته يې مخه کړه، مجاهدينو ته يې وويل: زمونږ له اجازې پرته به هيڅ څوک د جنګ پيل نه کوي، قريشو د څربولو لپاره خپل اسونه او اوښان احد ته نزدې د صمغه نوم ځای کې څرول چې لا د مسلمانانو د واک لاندې و.

نبي کريم ﷺ چې کله جنګ تر خپلې اجازې منحصر کړی و، يو انصاري وويل: بنوقيله[۱] لا ژوندي دي او په ځمکه يې خلک رمې څروي!!

نبي کريم ﷺ خپل اووه سوه کسيزه جنګي کاروان ليکه ليکه کړ، د غشو وارولو قومانده يې عبدالله بن جبير رضي الله عَنْهُ ته ورکړه، دغه مهال يې نښه سپين پوښاک و، د غشو وراونکو شمېره تر پنځه سوه ته رسيده، نبي کريم ﷺ ورته وويل: له شا پلوه راڅخه په غشو ورولو د اسونو مخه ونيسئ، شکست که د هغوی او يا زمونږ و خو ته په خپل ځای ثابت ولاړ اوسه، بايد بېدار اوسئ چې ستاسو له پلوه راباندې بريد ونه شي.

نبي کريم ﷺ خپله هم د جنګ لپاره دوه زغرې واچولې او بېرغ يې د بنو عبدالدار قبيلې اړوند مصعب بن عمير رضي الله عَنْهُ ته ورکړ.

د احد په جنګ کې نبي کريم ﷺ سمره بن جندب او رافع بن خديج رضي الله عَنْهُمَا ته هم اجازت ورکړی و، چونکه دواړه پنځلس کلن وو نو په لومړي ځل يې اجازه ورنه کړه، چا ورته وويل: چې رافع بن خديج پياوړی نښه باز دی نو هغه ته يې اجازه ورکړه، بيا ورته وويل شول چې سمره بن جندب رضي الله عَنْهُ په رافع بن خديج رضي الله عَنْهُ باندې راپرځولو کې باندې دی، نو هغه ته يې هم اجازه ورکړه.

قريشو هم خپلې جنګي ليکې ليواله کړې وې چې د ټولو جنګيالو سرشمېرنه يې زرو ته رسېدګي کوله، د شاهسوارانو د ښي اړخ دنده خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ او په کيڼ لور يې عکرمه رضي الله عَنْهُ مشر ګمارلی و.

نبي کريم ﷺ توره پورته کړه او ويويل: دې تورې ته به څوک خپل حق ورکړی شي؟ ډېرو خلکو لاسونه اوږده کړل خو اخره بيا هم ابودجانه رضي الله عَنْهُ ورپورته شو او ويويل: د الله رسوله! ولې د تورې حق څه شی دی؟ هغه ورته وويل: د تورې حق دا دی چې د دښمن مخونه پرې تر هغه ووهل شي چې کږه او نسکوره شي.

ابودجانه رضي الله عَنْهُ وويل: ما ته يې راکړه زه به يې حقوق په رښتيا چې پوره کړم، هغه و چيض توره يې ورته ورکړه.

ابودجانه رضي الله عَنْهُ چې خپله هم خورا زيات اتل، بهادر او دلاور و، د جنګ جګړې په

(۱) بنو قيله به خلکو اوس او خزرج ته ويل او قيله يې د مور نوم و.

مهال به یې په متکبرانه ناز او انداز قدمونه پورته کول، چې کله به یې سر په ټوټه وتړه خلک به پوهه شول چې د ابودجانه رضي الله عَنْهُ د سختې جګړې کولو اراده لري.

له نبي کريم ﷺ څخه چې یې کله توره تسليم کړه خپله ټوټکۍ یې راواخسته او له سره یې تاو کړه، د مسلمانانو او کافرانو ترمنځ خالیګاه ته ووت او د خپل متکبرانه ناز او مکيز اظهار یې وکړ، نبي کريم ﷺ د ليدو سره سم وويل: له جهاد پرته دغسې ناز مکيز الله پاک نه خوښوي.

په بنوعبدالدار کې د بيرغ والا و ته ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې په سخته جګړه یې راتيزول وويل: ای بني عبدالدار! د بدر په ورځ هم بيرغ ستاسو په لاسو کې و او د بدر ځپل درته ښه ياد دي، يا خو بيرغ لوړ رپاند وساتئ او يا يې مونږ ته راکړئ مونږ او بيرغ پوهه شه، څکه که بيرغ مات شي خلک مات او مورال يې په ټيټه شي، هغوی ورته د کلکې ژمنې په ورکولو وويل: مونږ درته بيرغ نه شو درکولای، سبا به په ميدان ووينې چې مونږ څومره بهادر يوو.

چې کله هم لښکرې سره مخامخ شوې، هند بن عتبه –رضي الله عَنْهَا- د نور هغې ښځو په شمول چې په ملتيا يې ولاړې وې ډول ډبلې راواخستل او له خلکو څخه يې وروسته په جنګ کې د تيزولو لپاره وغږول، هند رضي الله عَنْهَا به په لوړ اواز ويل:

وَيْهـاً بَـنِي عَبْدِالدَّار *** وَيْهـاً حُمَـاةَ الأَدْبَارِ

ضَرْباً بِكُلِّ بَتَّارِ

ای بنو عبدالدار! چوست چالاکه او بيدار شئ * ويښ شئ له خپلو ابرو څخه دفاع وکړئ * او په غوڅاندو تورو کلک ګوزارونه وکړئ.

او دا شعرونه به يې هم زمزمه کول:

إنْ تُقْبِلُـوا نُعَانِـقْ *** وَنَفْـرِشُ النَّمَارِقْ

أوْ تُدْبِـرُوا نُفَارِقْ *** فِـرَاقَ غَـيْرَ وَامِقْ

ژباړه: که په جنګ کې مخکې ولاړئ درسره غاړه غړی به شو او پالنګونه به درته جوړ او خواره کړو، او که په شکست شوئ نو داسې به درڅخه راجلا شو چې هيڅ مينه او محبت مو درسره نه وي.

د احد په ورځ د نبي کريم ﷺ د صحابه کرامو شعار (أَمِتْ، أَمِتْ) مړ يې کړه مړ يې کړه و.

د دواړو خواو له پلوه جګړه توده شوه، ابودجانه رضي الله عَنْهُ په زياته توندی د خلکو په منځ کې ننوت چې هر څوک به مخې ته ورتو د تورې په خوند به يې پوهو، زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ وايي: په مشرکانو کې يو سړی و چې زمونږ هر زخمي به يې واژه، ابو دجانه رضي الله عَنْهُ دا او هغه سره دواړه يو بل ته نزدې شول ما له الله څخه وغوښتل چې دواړه سره مټ اټې

کړي، هغه و چې دواړه سره مخامخ شول په يو بل يې ګوزارونه تبادله کړل، مشرک په ابو دجانه رضي الله عَنْهُ ګوزار وکړ خو ابو دجانه رضي الله عَنْهُ پر ځان ډال سپر کړ، څه و چې ابو دجانه رضي الله عَنْهُ پرې لاس پورته کړ او مشرک يې وواژه، لږ شيبې وروسته مې وليد چې د هند بن عتبه رضي الله عَنْهَا په سر يې توره پورته کړه خو ولې بېرته يې ترې واړوله[1].

حمزه رضي الله عَنْهُ هم خپله اتلولي ښکاره کړه او ارطأة بن عبد شرحبيل بن هاشم بن عبد مناف بن عبدالدار يې له تېغه تېر کړ، ارطأة هغه څوک و چې جنګي بېرغ يې لوړ رپاند نيولی و، دا چې ترڅنګ يې سباع بن عبدالعزی غبشاني تېر شو نو حمزه رضي الله عَنْهُ پرې غږ کړ چې: د ګلابۍ زويه!! دې خوا ته راشه.. د (ګلابۍ زويه) باندې يې غږ ورته ځکه وکړ چې مور به يې په مکه کې ماشومان سنتول.

د جبير بن مطعم غلام وحشي رضي الله عَنْهُ وايي: لوړه په رب لايزال چې حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ مې وليد چې مقابل خواوې به يې غوښه غوښه کړې، لکه د خړ اوښ په څېر يې خونړيز بريدونه کول، سباع بن عبدالعزی ورته له ما څخه مخکې ورغی ورته يې غږ کړ چې د سنت ګرې ښځې زويه ما ته راشه، په سر يې ورله داسې تندريز ګوزار وکړ چې بيخي ترې غلط نه شو، خپله نيزه مې ځان ته راجوخته کړه خو چې ښه په ډاډ شوم د نيزې ګوزار مې پرې وکړ د خيټې نه لږ لاندې ولګېد او شا ته ترې د خپو په منځ کې نيزه ووته، زما په لور يې قدمونه راپورته کړ خو ونه شو توانېدای او راپرېوت، لږ ځنډ وروسته ورغلم ساه ورڅخه وتلې وه، نېزه مې ترې راوويسته بېرته خپل نظامي ځای ته راغلم، د حمزه رضي الله عَنْهُ له وژلو پرته مې بله موخه په دې نه وه چې په مرګ يې ما سره د ازادۍ وعده شوې وه، چې مکې ته ستون شوم نو ازاد شوم.

تر هغه مهاله په کې پاتې شوم چې نبي کريم ﷺ فتحه کړه له ډېره ډاره طائف ته وتښتېدم، د طائف خلکو چې کله د رسول الله ﷺ حضور ته د اسلام راوړلو لپاره لاړل، لارې ګودرې او لوړې ژورې راڅخه ورکې شوې، زه لا د وهم خيال څپو لاهو کړی وم چې يمن ته او که شام ته وتښتم؟ او که د عربانو نورو قبيلو او قامونو ته پناه يوسم، لوړه په رب لايزال چې يو سړی چټک راغی او راته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې څوک هم د نبي کريم ﷺ په راوړي دين کې ننوځي او کلمه ووايي هېڅ څوک هم نه وژني.

ما هوډ وکړ تر دې چې نبي کريم ﷺ سره مې په مدينه کې ليدل کتل وشول، په سر يې ولاړ وم او د شهادت کلمه (لاَ اِلَهَ اِلاَّاللهُ مُحَمَّدَالرَّسُوْلُ اللهِ) مې وويله.

(۱) ابودجانه رضي الله عَنْهُ وايي: يو څوک مې وليد چې په جنګ يې خلک تونډول، ما يې د مرګ پښه اراده وکړه خو چې توره مې پرې پورته کړه ښځه وه، د نبي کريم ﷺ د تورې عزت او شرف خيال مې وساته چې د هغه په توره دې ښځه ووژنم.

خو چې پورته يې راوکتل راته يې وويل: ته وحشي نه يې؟ ما ورته وويل: هو ولې نه د الله رسوله وحشي يم.

هغه راته وويل: د حمزه د وژنې تږوله لږې راته واوروه چې څنګه دې شهيد کړی شو؟ کله چې مې ورته تېره شوې تږوله لږې واوروله نو راته يې وويل: خوار شې! له مخې مې پناه شه چې ودې نه وينم، زه تر هغه نبي کريم ﷺ ته مخامخ نه ورتلم چې روح يې الله قبض کړه.

مصعب بن عمير رضي الله عَنْهُ هم د نبي کريم ﷺ په دفاع کې تر هغه وجنګېد چې شهيد شو، ابن قمئه چې کله مصعب بن عمير رضي الله عَنْهُ وواژه هغه پرې د رسول الله ﷺ ګومان وکړ او بيا يې شهيد کړ، د مصعب بن عمير رضي الله عَنْهُ له شهادت وروسته نبي کريم ﷺ بيرغ علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، د احد په غزا کې علي رضي الله عَنْهُ او نور ګډونوالو صحابه وو د ډېرې ښې مېړانې اظهار وکړ، خو ولې ابن قمئه چغې نارې پورته کړې چې محمد مې مړ کړ ﷺ.

کله چې جنګ ښه ګرم شو نبي کريم ﷺ د انصارو له بيرغ لاندې کښېناست او علي رضي الله عَنْهُ پسې يې استازی واستو چې بيرغ نور هم مخکې يوسه، علي رضي الله عَنْهُ نور هم مخکې شو او ويل به يې: زه د وژلو پلار يم(١).

ابو سعدبن ابي طلحه چې د مشرکانو د جنډې دنده ورسره وه ورته غږ کړ چې ابوالقُصَم! راځه که لاس په لاس مقابله کولای شې! هغه ورته وويل: ولې نه بالکل تيار يم.

د صفونو ترمنځ دواړه سره مخ اتې شول علي رضي الله عَنْهُ وواهه او چپه يې کړ خو ولې مړ يې نه کړ او ترې لاړ، خپلو ملګرو ورته وويل: ولې دې مړ نه کړ؟!!

هغه وويل: شرمګاه يې راته راواړوله زړه مې پرې وسوځېد خو ولې زه داسې پوهه شوم چې ګنې الله مردار کړ.

د جنګ په دوران کې عاصم بن ابي الافلح رضي الله عَنْهُ د څرګندې باتورۍ اظهار وکړ، مسافع بن طلحه او جلاس بن طلحه دواړه ورونه يې له تېغه تېر کړل او د غشو ګوزارونو نښې يې پکې جوړې کړې وې، مور يې ورڅخه وپوښتل: په غشو باندې چا وويشتۍ؟ ځوی يې ورته وويل: چا راباندې ګوزار وکړ او غږ يې کړ چې زه ابن ابي الافلح يم او ګوزار مې درواخله.

مور يې منښته وکړه چې که په عاصم يې توان بر شي په سر کې به ورله شراب وڅښي.

حنظله رضي الله عَنْهُ هم د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ سره مخ اتې و هغه و چې ابوسفيان رضي الله عَنْهُ يې رالاندې کړ خو شدّاد بن اوس ابوسفيان رضي الله عَنْهُ د حنظله بن عامر رضي الله عَنْهُ لاندې وليد له بره يې پرې ګوزارونه وکړ او حنظله رضي الله عَنْهُ يې شهيد کړ.

(١) د جنګ پلار يې څکه ځان ته وويل چې ابوسعد غږ کړ چې زه مرګ او تباهي يم، ايا د مقابلې څوک شته؟

نبي كريم ﷺ وفرمايل: د حنظله رضي الله عَنْهُ د غسلو مراسم به ملائک انجاموي تاسو يې له كور وداني څخه وپوښتئ چې ولې؟ له كور وداني څخه چې خلكو كله وپوښتل هغې يې ورته راز ووايه چې څنګه يې جنګ خبر واورېد نو له غسل پرته د جنابت په حالت كې درووت.

بيا الله پاک د مسلمانانو په تاييد كې خپله مرسته راواستوله چې مشركان يې بيخي له تېغه تېر كړل، وعده يې ورسره رښتيا كړه او په دې كې هېڅ شک نشته چې كفارو شكست وخوړ.

زبير رضي الله عَنْهُ وايي: لوړه په رب لايزال چې هند بنت عتبه رضي الله عَنْهَا او ټولې ملګرې يې ما په تېښته وليدې، دا چې منډه تونده كړي د ځان پسې يې پايڅې پورته نيولې وې، ما ته يې په وژلو او بندي كولو كې هېڅ سترې نه وه خو چې خلک مو په درد او غم ښه وځپل، زمونږ غشي وارونكي له مېدان څخه راښكته شول، قريش په مونږ له وروسته راغلل او لوړ غږ پورته شو چې محمد مړ شو ﷺ .

له دې څخه مخكې مو د هغوی بېرغ ټينګونكی شل اوفشل كړ خو د غږ اورېدو سره مونږ هم نا اميده راستانه شول.

د هغوی بېرغ نيونكي زمونږ وارونو دومره بې ساه او بې دمه كړل چې د بېرغ د بېرته راپورته كولو لپاره چا ټنډه نه شوه برابروله، هغه وچې عمرة بنت علقمه الحارثيه بېرغ راپورته كړ او ټول قريش ترې سم د لاسه راتاو شول.

دغه مهال د مسلمانانو رينښې لړ زره وښويدې، د احد ورځ په رښتيا هم د سخت ازميښت ورځ وه، ځينې مسلمانان ورېكې الله پاک د شهادت په لوړو درجو ونازول، مشركان هم نبي كريم ﷺ ته ورخلاص شول او په كاڼي كمر يې د مخ مبارک ځينې برخه ولګېده چې مخامخ غاښونه مبارک او شونډې يې زخمي شوې، دغه ګوزار پرې عتبه بن ابي وقاص وكړ، خپله به يې له مخ مبارک نه وينې لرې كولې او ويل به يې **(هغه قوم به څه برېمن شي چې د خپل پيغمبر مخ په وينو سور كړي حالانكه چې هغه ورته د الله په لور بلنه وركوي)**، نو الله پاک دا قول ناز كړ ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾[1].

ابوسعيد الخدري رضي الله عَنْهُ وايي: داحد په ورځ د نبي كريم ﷺ غاښونه مبارک عتبه بن ابي وقاص شهيدان كړي وو او لاندې شونډې يې ورله هم زخمي كړې وه او عبدالله بن شهاب الزهري په تندي مبارک ژوبل كړی و او ابن قمئه يې اننګي ټپي كړي وو، د نبي كريم ﷺ د زغرې دوه كړۍ د ګوزار له كبله په اننګو كې ورننوتې.

په دغه ورځ نبي كريم ﷺ په هغه ځاه كې پرېوت چې ابو عامر د مسلمانانو د شكست

(۱) سورت ال عمران: (۱۲۸). ژباړه: په دې كې ستا هېڅ واک او اختيار نشته چې يا خو الله پاک به د توبې توفيق ورپه برخه كړي او يا به يې دظلم له كبله سزاوار كړي.

لپاره کښنلې وه، په داسې انداز کې ښاه کنستې وه چې مسلمانان پرې نه پوهېدل، علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ نبي کريم ﷺ له لاسه ونيو او طلحه بن عبيدالله رضي الله عَنْهُ راپورته کړ تر دې چې لوړه غړې هسک ودرېد.

د ابو سعيد الخدري رضي الله عَنْهُ پلار مالک بن سنان رضي الله عَنْهُ د نبي کريم ﷺ وينه مبارکه ورودله، نبي کريم ﷺ ورته وفرمايل: د چا وينې سره چې زما وينه خلط شي هيڅ کله به ورته د جهنم اور ونه رسيږي.

قريش چې کله له نبي کريم ﷺ شخه ګېره واچوله نبي کريم ﷺ وويل: کوم باتور او اتل به جنت وګټي؟ زياد بن سکن رضي الله عَنْهُ د پنځه نورو انصارو په ګډون دومره بې سارې مېړانه وښوده چې پنځه واړه يو د بل پسې شهيدا شول چې اخرنې شهيد يې زياد يا عمارة بن يزيد بن السکن رضي الله عَنْهُمَا و، د ژوند تر اخره دمه يې دومره سخته مقابله وکړه چې د ډېرو زخمونو له کبله نور راپرېوت، له دې وروسته د مسلمانانو بله ډله راغله او اغيار يې و تمبول، نبي کريم ﷺ وويل: ژوبل شوی ما ته رانژدې کړئ، ژوبل شوی صحابي ورته نژدې کړی شو خپل قدم مبارک يې د هغه د مخ بالښت کړ په داسې حالت کې شهيد شو چې مخ يې د نبي کريم ﷺ په قدم مبارک ايښی و.

د نبي کريم ﷺ د بچاو لپاره ابودجانه رضي الله عَنْهُ هم خپل ځان سپر کړی و، ځان يې په نبي کريم ﷺ ورغونډ کړی و او غشي پرې ورېدل، د نبي کريم ﷺ په دفاع کې سعد بن ابي وقاص رضي الله عَنْهُ هم ډېر غشي وورول، سعد رضي الله عَنْهُ فرمايي: نبي کريم ﷺ به راته غشي راکول او راته به يې ويل: زما پلار او مور درنه قربان شه سم يې ووله، تر دې چې هغه غشی به يې هم راکو چې تيره به يې نه درلودل (غوښه به يې نه شوه کولای).

د نبي کريم ﷺ د مړينې خبر له خپرېدو او شکست وروسته تر ټولو لومړی صحابي چې نبي کريم ﷺ يې وپېژند کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ و، هغه وايي: ما يې سترګې وليدې چې د زغرې لاندې ځلېدې، زه هم تېنګ نه شوم اوپه لوړ اواز مې غږ کړ چې ای مسلمانانو! نبي کريم ﷺ دا دی ژوندی دی، هغه راته اشاره وکړه چې غلی شه.

مسلمانانو چې کله نبي کريم ﷺ وليد ټول ورپاڅېدل او د ابوبکر، عمر، علي بن ابي طالب، طلحه بن عبيدالله، زبير بن العوام، حارث بن الصمة رضي الله عَنْهُمْ د غر په لور رهی شول چې نور مسلمانان هم ورسره وو.

ابي بن خلف ورته د غر له سره راپورته شو او ويويل: محمد چرته دی؟ يا به هغه ژوندی وي او يا به زه ژوندی يم!! خلکو نبي کريم ﷺ ته وويل: خوښه دې نه ده چې زمونږ باتور يې تس او نس کړي؟ نبي کريم ﷺ ورته وويل: پرېږدئ چې رانږدې شي، دغه مهال نبي کريم ﷺ د حارث بن الصمة رضي الله عَنْهُ نه نيزه واخسته، ما ته د رارسيدلي راپور له مخې نبي کريم ﷺ

په هوا کې وخوزوله، مونږ يې له شاو خوا داسې اخوا دېخوا شول لکه اوښان چې ورغړي او له ځان نه مچان والوځوي، په ښټ کې يې دومره زوردرا ګوزار ورکړ چې له خپلې سورلۍ څخه په ځو ځو وار راپرېوت.

په مکه کې به ابي بن خلف هر وخت نبي کريم ﷺ ته د ليدو په وخت ويل: محمده! ﷺ له ما سره عَوَذْ[١] دی، هره ورځ پرې دولس رطله بتاوه خورم هرومرو به پرې تا مړ کوم، نبي کريم ﷺ به ورته ويل: زه به دې مړ کوم ان شاء الله.

ابی بن خلف چې څومره هم ځان په راښکلو تر ملګرو ورسو که څه هم ګوزار سم نه و لګېدلی خو دواړه يې په زخم وينه غوټه شوه، ملګرو ته به يې ويل: لوړه په رب لا يزال چې محمد مړ کړم.

هغوی به ورته ويل: ته هسې وېرېدلی يې، نور نو روغ رمټ يې، هغه به ورته ويل: نا نا په مکه کې يې راته ويلي وو چې زه به دې وژنم، لوړه په رب لا يزال چې که هسې توکاڼې يې هم راګوزار کړی وی زه به يې وژلی وم.

قريشو لا د ځان سره مکې ته بار کړی و چې د سرف[٢] نوم ځای کې مردار شو.

کله چې نبي کريم ﷺ بېرته د غر خولې ته ورسېد علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ولاړ او په خپل ډال کې يې له مرداس[٣] څخه اوبه راوړې تر څو نبي کريم ﷺ ورڅخه ځان خړوب کړي، چونکه اوبه بدبويه وې نو ويې نه څښلې خو مخ او سر يې پرې ومينځل او دا به يې ويل: چا چې د الله د پيغمبر مخ وينې کړی وي الله دې په خپل غضب او غصه اخته کړي.

نبي ﷺ وغوښتل چې د غر لوړې کمر سرته وخيژي چونکه جنګي مراحلو نبي کريم ﷺ ستړی او بې دمه کړی و که هر څومره يې زيار وويست خو په پورته کېدو ونه توانېد او دواړه زغرې يې هم اچولې وې، طلحه بن عبيدالله رضي الله عَنْهُ ترې لاندې کېنېناست او هغه په تيګه ورپورته شو، طلحه بن عبيدالله رضي الله عَنْهُ د بې سارې مېړانې له کبله ورته نبي کريم ﷺ وويل: طلحه جنتي دی.

د احد د شهيدانو له جملې څخه يو هم مُخَيْرِيق رضي الله عَنْهُ و چې له بني ثعلبه بن فِطْيُون سره يې قبيلوي اړيکي لرلې، د احد په ورځ يې وويل: ای يهودانو! قسم په الله چې محمد ﷺ به هرومرو په تاسو برېمن وي، هغو ورته وويل: نن خو د شنبې ورځ ده! مخيريق رضي الله عَنْهُ

(١) عوذ يې د اس نوم و.
(٢) سرف له مکې څخه د شپږ ميلو په اندازه لرې پرته سيمه ده دی.
(٣) مرداس يا په احد کې د چينې نوم دی او يا هغه کمره کپره ده چې د کوهي تر غاړې ايښي وي منځ يې ژور وي اوبه پکې ساتل کيږي.

ورته وويل: شنبه شنبه نشته، خپله توره او جنګي اړتياوې يې واخستې او ويويل: که زه وفات شوم زما ټوله شتمني د محمد ﷺ ده، لګښت به يې د هغه په خوښه کيږي او بيا نبي کريم ﷺ ته راغی او د هغه په ملتيا يې د ژوند تر اخري مرحلې پورې جنګ وکړ او شهيد شو، نبي کريم ﷺ وويل: په يهودانو کې خورا غوره او ډېره ګټوره هستي مخيريق رضي الله عَنْهُ دی.

ابوهريرة رضي الله عَنْهُ به خلکو ته ويل: دا به څوک وي چې جنت ته تللی دی او هېڅ لمونځ يې نه دی کړی؟ چې خلکو به نه پېژنده پوښتنه به يې ورځخه وکړه چې څوک دی؟ هغه به ورته وويل: د بني عبدالاشهل د قبيلې اصيرم يعنې عمرو بن ثابت بن وقش رضي الله عَنْهُ دی.

حصين بن عبدالرحمن وياځېد او له محمد بن اسد څخه يې وپوښتل چې د اصيرم څه کهاني ده؟

هغه ورته وويل: اصيرم د خپل قوم په اسلام راوړنې تريو تريخ و، خو چې د احد په ورځ نبي کريم ﷺ غزا ته ووت، اسلام يې ډډ ته ننوت او مسلمان شو، خپله توره او نېزه يې راواخسته او د خلکو په منځ کې يې خپل اتلوال بريدونه وکړل هغه و چې د ټپونو په خوګلن کې پروت و، چونکه د بنو عبدالاشهل د قبيلې يو غړي په ټپيانو کې خپل زخميان پلټل څه ګوري چې اصيرم هم ټپي پروت دی، په ډېرې حيرانتيا يې ترې وپوښتل چې ته څنګه راغلی يې؟ د قوم سره د ملتيا په منظور او که اسلام ته دې غاړه ايښې ده؟

هغه وځوابو چې نا بلکې اسلام ته د غاړې کېښودنې له کبله راغلی وم، په الله پاک او د هغه په رسول مې د رښتني ايمان اظهار وکړ، بيا مې تورې ته لاس کړ او په پاکه مينه مې په دومره مېړانه جنګ وکړ او هغه څه راورسېدل چې تاسو مې وينې!! ډېر لږ ځنډ وروسته يې سترګې پټې شوې.

د اصيرم ټول غمزده نبي کريم ﷺ ته راغلل او د اصيرم ټوله تېره شوې لړې يې ورته واورروله، هغه ورته وويل: اصيرم جنتي دی.

عمرو بن الجموح رضي الله عَنْهُ چې خپله ګوډ شل هم و او په سربندنه کې يې د زمري په څېر څلور زامن هم درلودل، د نبي کريم ﷺ سره به يې ټولو جنګي مراسمو ته د نر په څېر حاضري ورکوله، ټولو بچو ته يې د احد په ورځ جنګ ته له تللو څخه په دې عذر چې د الله له لورې په جنګ مکلف نه يې منعه کړ، عمرو بن الجموح رضي الله عَنْهُ په خپلې ګوډې خپې نبي کريم ﷺ ته عرض شو او ورته يې وويل: ستا سره د جنګ ډګر ته له تللو څخه مې د ګوډوالي له کبله بچيان پاتې کوي او زما دې په الله قسم وي چې په جنت کې په خپلې ګوډې خپې ګوډ شل تلل راته ډېر خوښ دي، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ته معذور يې د الله پاک له لورې تا ته جهادي حکم نه دی متوجه.

او بچو ته يې ورله وويل: ولې يې له جهاد څخه رابندوئ؟ پرېږدئ کېدای شي الله پاک ورله د شهادت لوړه مرتبه ورکړي، هغه و چې په معرکه کې شهيد شو.

هند بنت عتبه رضي الله عَنْهَا او ورسره نورو مشركانو ښځو به د نبي كريم ﷺ په شهيد شوو ملګرو مثله (غوږ بوچې) كوله، غوږونه او پوزې به يې له شهيدانو نه پرېكولې، تر دې حده چې هند بنت عتبه رضي الله عَنْهَا د شهيدانو له غوږونو او پوزو نه پانزيبونه او اميل هم جوړ كړي و، دغه اميلونه يې بيا د جبير بن مطعم غلام وحشي رضي الله عَنْهُ ته وركړ، هېره دې نه وي چې هند بنت عتبه رضي الله عَنْهَا د حمزه رضي الله عَنْهُ خيټه هم څېرلې وه، په دې خاطر يې ترې زړه راوويست چې وينه ترې وڅكي خو پرې ونه توانېده او په ځمكه يې خطا كړ.

حليس بن زبان چې د حبشيانو سردار و ابوسفيان رضي الله عَنْهُ يې وليد چې د حمزه رضي الله عَنْهُ خوله يې د نيزې په تيرو ښكته پورته كوله، هغه ورته وويل: ازاري!! د ازار خوند دې وڅكو؟ حليس غږ پورته كړ چې اى بني كنانه! د قريشو لوى سردار وګورې چې په مړ ورور څه كوي؟

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ورته وويل: خوار شې چپ شه، پام كوه چا ته يې ونه وايې زما دا كار لوى حماقت دى.

بيا ابوسفيان رضي الله عَنْهُ لوړې غونډۍ ته پورته شو او په جګ اواز يې وويل: زما د خوښې كار درباندې وشو، جنګ جګړه موقعه ده، برياوې به كله زمونږ او كله ستاسو وي، اى هبله!! دين دې نور هم سر لوړى كړه.

نبي كريم ﷺ عمر رضي الله عَنْهُ ته وويل: پورته شه او ځواب وركړه.

عمر رضي الله عَنْهُ پورته شو او ورته يې وويل: الله پاك ډېر لوى ذات دى، مونږ او تاسو سره هېڅ كله برابر نه يو، زمونږ وژل شوي شهيدان او په جنت كې دي خو ولې ستاسو وژل شوي مرداران او په جهنم كې دي.

د عمر رضي الله عَنْهُ په خوله چې كله ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وځوابول شو ورته يې غږ كړ: عمره! خوا ته مې راشه، عمر رضي الله عَنْهُ چې كله ورنزدې شوه ورته يې كړه: ستا دې په الله قسم وي چې رښتيا راته ووايه: ايا په رښتيا مو محمد ﷺ وژلى دى؟

عمر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ناهېڅكله هم تاسو نه دى وژلى، اوس مهال هغه زما او ستا خبرې اوري، ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د ابن قمئه څخه راته ته ډېر رښتونى ښكاري، ابن قمئه خو د جنګ په دوران كې رمبارې وهلې چې محمد مې وواژه.

ابوسفيان د بيا ځل لپاره په لوړ غږ وويل: ستاسو په وژل شوو باندې غوږبوچې شوې ده خو ولې زه پخپله پرې نه خوشحاله يم او نه مې پرې چا ته امر كړى دى خو څوك مې ترې رابند كړي هم نه دي.

له دې پړاو وروسته نبي كريم ﷺ علي رضي الله عَنْهُ په دې وګماره چې د قريشو حال او احوال راوړه، په څېر وګوره چې هغوى نور څه كوي؟ هدايات يې ورته وكړ چې كه قريش په اوښانو سپاره او اسونه يې خالي روان كړي وو پوهه شه چې مكې ته د تلو هوډ يې كړى دى او كه په اسونو ناست او اوښان يې رامخكې كړي وو پوهه چې په مدينې د بريد اراده لري، خو لوړه په رب

لا يزال که په مدينه د يرغل اراده ولري زه به ورته د ډېرې اتلولۍ او بهادرۍ سخت ځواب ورکړم.

علي رضي الله عَنْهُ وايي: زه هم د امر سره سم د قريشو د حالاتو کشف لپاره رهى شوم، څه ګورم چې په اوښانو سپاره او اسونه يې خوشې د مکې په لور روان کړي دي.

د جنګ جګړې څخه چې کله خلک وزګار شول نبي کريم ﷺ وفرمايل: د سعد بن الربيع رضي الله عَنْهُ اړوند به غوښ راپور څوک راوړي؟ چې ژوندی به وي او که مړ به وي؟ يو انصاري[1] وويل: دغه راپور به زه راوړم، د څه لټون وروسته يې وليد چې ټپي ټپي پروت دی، انصاري ورته وويل: نبي کريم ﷺ ستا اړوند چې ژوندی به يې او که مړ؟ د غوښو معلوماتو لپاره راستولی يم، هغه ورته وويل: زه خو لا په مړو کې شمېر يم، زما له پلوه به نبي کريم ﷺ ته تولې نېکې هيلې او پيرزوينې وړاندې کړې، اوورته به ووايې چې ستا اړوند راته سعد بن الربيع وويل: زمونږ له پلوه دې الله په ګرد خير او سعادت ونازوه، او زما له پلوه به دې قوم او قبيلې ته هم نېکې هيلې تقديم کړې، ټولو ته به ووايې: ترڅو چې مو سترګې رپيږي تر هغه به د نبي کريم ﷺ په غوښې ساتنې کلک او مضبوط ولاړ اوسئ ورنه الله پاک ته مو هېڅ عذر زاري قبوله نه ده، بيا لږ ځند ورسته يې ساه ورکړه او شهيد شو.

ما د سعد بن الربيع رضي الله عَنْهُ ټوله لړې نبي کريم ﷺ ته واوروله.

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې نبي کريم ﷺ د خپل تره حمزه رضي الله عَنْهُ د لټون لپاره ووت، د خوړ په منځ کې يې وليد چې خيټه يې دوه ځيرل شوې وه، زړه هم ورڅخه راوستل شوی و او مثله (غوږبوچی) هم پرې شوی و.

د حالاتو په ليدو سره يې وويل: که زما ترور صفيه رضي الله عَنْهَا د خفګان باعث نه جوړېدای نو حمزه رضي الله عَنْهُ به مې همداسې پرېښی و چې درندګانو په خيټو او د مرغانو په ججورو کې وای، يا له ما څخه وروسته د شهيدانو د ښخولو وېره نه وای ما به پرېښی وای، خو که په کوم جنګ جګړه کې راته الله په قريشو بريا راکړي په بدل کې به يې په دري ديرشت کسانو مثله وکړم.

صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ اَجْمَعِيْن چې کله په حمزه رضي الله عَنْهُ باندې د نبي کريم ﷺ خفګان او د هغه غوصه او قهرجنه سحنه وليده وويل: قسم په رب لا يزال که چرته هم يوه روځ مونږ په قريشو غازيان شوو داسې غوږبوچی به پرې وکړو چې په ټولو عربانو کې به چا نه وي کړی.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د نبي کريم ﷺ او د صحابه کرامو له دغې خبرو وروسته الله پاک دا قول نازل کړ ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا۟ بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِۦ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّٰبِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَٱصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِٱللَّهِ ۚ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِى ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ﴾[2].

(١) دا سړی محمد بن مسلمه رضي الله عَنْهُ و.
(٢) سورت نحل: (١٢٦-١٢٧). ژباړه: که چا ته سزا ورکوئ نو دومره ورکړئ چې په تاسو يې ظلم کړی دی خو که له زغم څخه مو کار واخست نو د صبرناک انسان لپاره زغم ډېر ښه دی * او له الله پاک پرته نور په هيڅ چا

هغه وچې نبي کريم ﷺ عامه بخشش اعلان کړ او له غوږ بوچي نه يې پرېکنده ممانعت وکړ.

د نبي کريم ﷺ د امر سره سم حمزه رضي الله عَنْهُ په څادر کې راونغښتل شو او د اوو تکبيرونو د جنازې لمونځ يې پرې وکړ، بيا يې نور شهيدان راوړل او د حمزه رضي الله عَنْهُ ترڅنګ به يې کېښودل او د جنازې لمونځ به يې پرې کو، تر دې چې دوه اويا لمونځونه يې پرې وکړل.

ابن اسحاق وايي: ما ته د رارسيدلي راپور له مخې صفيه رضي الله عَنْهَا وغوښتل چې د حمزه رضي الله عَنْهُ اخري ديدار وکړي او ورته وګوري ځکه چې له مور او پلار څخه يې خپل سکه ورور دی، نبي کريم ﷺ زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ ته چې د صفيه رضي الله عَنْهَا ځوی و وويل: ورشه او مور دې ستنه کړه که په دې حالت کې يې وليد شايد ډېره زياته خفه شي.

زبير رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د نبي کريم ﷺ په امر که بېرته ستنه شې!

هغې ورته وويل: ولې؟ زه پخوا خبره شوې يم چې په ورور مې غوږبوچی شوی دی، دومره ده چې هغه هر څه د الله رضا لپاره په ځان منلي و، لوړه په رب لايزال چې زه به هرومرو صبر او حوصله کوم ان شاء الله.

زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ نبي کريم ﷺ ته راغی او د صفيې رضي الله عَنْهَا فرمان يې ورته راوړ، هغه ورته وويل: بيا يې پرېږدئ چې د ورور ديدار وکړي.

صفيه رضي الله عَنْهَا چې کله حمزه رضي الله عَنْهُ ته وکتل اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ يې وويل اود بخشش لپاره يې ورله دعا وغوښته، له دې مرحلې وروسته نبي کريم ﷺ د حمزه رضي الله عَنْهُ په تدفين امر وکړ.

ځينو خلکو خپل شهيدان مدينې ته د ښخولو لپاره د ځان سره راپورته کړل خو ولې نبي کريم ﷺ ورڅخه منعه کړل اوورته يې وويل چې دوی به هلته خاورو ته سپارلی شي چرته چې شهيدان شوي دي.

عبدالله بن ثعلبه رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ چې کله د احد شهيدان وليدل ويويل: د دې خلکو لپاره زه ګواهي ورکوم چې د الله رضا په خاطر ټوک ويني ويني شي د قيامت په ورځ به يې الله پاک داسې راپورته کړي چې ټپونه به يې تازه وينه تويوي، د وينې رنګ به سور خو ولې بوی به يې د مشک په څېر وي، کومو شهيدانو ته چې د قران ډېره برخه ياده وي هغوی په تدفين کې له نورو مخکې کړئ، صحابه کرامو به په قبر کې دوه دوه او درې درې سره يو ځای کول.

له دې پړاو وروسته نبي کريم ﷺ د مدينې په لور وکوچېد، د حمنة بنت جحش - رضي الله عَنْهَا - سره مخامخ شول د ورور له مرګ څخه يې خبره کړه هغې اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ

صبر حوصله مه غواړه، او مه د کفارو له کرداره خفګان محسوسوه او د هغوی په چل پراڼ ټنډه هم مه خرابوه.

كلمات وويل او د بخشش دعاګانې يې ورله وکړې، لږ ځنډ وروسته د خپل ماما حمزه رضي الله عَنْهُ له مرګ وخبرېده بيا يې اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ وويل او د بخشش دعا يې ورله وکړه، خو چې د خپل خاوند مصعب بن عمير رضي الله عَنْهُ له مرګ وخبرېده بې تمنده او بې چروته شوه، بې اختياره يې چغې سورې پورته کړې، سمدستي نبي کريم ﷺ وويل: خاوند د ښځې په زړه کې ځانګړی مقام لري، دا خبره يې هله وکړه چې حمنه – رضي الله عَنْهَا – د خپل ورور او ماما په غم ځومره صبر وکړ او د خاوند په مرګ څومره بې چرته او بې خاطره شوه.

په مدينه کې چې د بنو عبدالاشهل په قبيلې نبي کريم ﷺ تېرېده څه ګوري چې له هر ټاټوبي څخه د غم وير او ژړا اوري، نبي کريم ﷺ هم په ژړا شو او له سترګو مبارکو يې اوښکې رواني شوې، او بالاخره يې وويل: په حمزه د وير ژړا هيڅ څوک هم نشته.

بنوعبدالاشهل ته چې سعد بن معاذ او اسيد بن حضير –رضي الله عَنْهُمَا– بېرته راستانه شول ښځو ته يې امر وکړ چې ولاړې شئ او د نبي کريم ﷺ د تره حمزه رضي الله عَنْهُ په شهادت دغم اظهار وکړئ، د بنو عبدالاشهل د قبيلې ښځو د مسجد په دروازه د غم وير ژړا پيل کړه نبي کريم ﷺ ورته راغی او ويويل: الله دې په تاسو ټولو رحم وکړي ډېره ښه غم پالنه مو راسره وکړه بېرته لاړې شئ.

د بنودينار څخه يوه ښځه چې پلار، ورور او خاوند درېواړه يې په شهادت رسيدلي وو ورته د شهادت مبارکي وويل شوه، هغې وويل: د نبي کريم ﷺ روغتيايي حالت څنګه دی؟ هغوی ورته وويل: ستا چې څنګه ارزو وي هاغسې دی! ښځې ورته وويل: تاسو يې ما ته وښايئ چې زه يې ووينم، چا ورته اشاره وکړه چې هغه دی، ښځې چې نبي کريم ﷺ وليد ويويل: د غم ټولې لحظې اساني دي خو چې ته روغ يې.

کور ته په رسېدو نبي کريم ﷺ خپله توره فاطمې –رضي الله عَنْهَا– ته ورکړه او ورته يې وويل: لورجاني! دا واخله او له وينې څخه يې وويندځه نن مې پرې ايله بيله خپله مېړان وښوده.

علي رضي الله عَنْهُ ورته هم خپله توره ورکړه اوورته يې وويل: زما توره هم واخله ما پرې هم نن خپله اتلولي ښکاره کړېده.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: که تا هم ښه مېړانه وښوده خو سهل بن حنيف او ابودجانه هم د زياتې اتلولۍ اظهارات وکړل.

د احد خونړيزه معرکه د شوال د مياشتې د شنبې په ورځ رامنځ ته شوې وه.

د شوال د مياشتې په اولسمه د يکشنبې په ورځ د نبي کريم ﷺ مؤذن خلکو ته ددښمن د بېرته راپرځولو اعلان وکړ او ورته يې وويل: نن ورځ به جنګ ته مونږ سره هغه څوک ځي چې پرون د احد د جنګ ګډونوال وو.

جابر بن عبدالله بن عمرو بن حرام – رضي الله عَنْهُمَا – ورته وويل: ای د الله رسوله! زه خو مې پلار اوو خوېندو ته پرېښې وم او راته يې ويلي وو چې ځويه! دا ښه خبره نه ده چې زه او ته دواړه جهاد ته لاړ شو او زنانه په کور کې بې سرپرسته پرېږدو، او دا مې هم نه دي خوښ چې د نبي کريم ﷺ په ملتيا جهاد کولو کې تا په ځان غوره وبولم، دا به ډېره ښه وي چې ته دې د خويندو په خدمت کې پاتې شې نو په دغې بنياد زه په کور کې پاتې شوم.

د مقبول عذر په بنسټ ورته نبي کريم ﷺ اجازه ورکړه.

نبي کريم ﷺ په دې خاطر جنګ لپاره بيا ووت تر څو دښمن وډاروي او تر غوږونو يې ورسوي چې د جنګې هلو ځلو څخه تر اوسه هم مسلمانان ستړي ستومانه نه دي، اوس هم د اغيارو په لټون او تالاش کې دي.

نبي کريم ﷺ له مديني څخه ووت او تر حمراء الاسد چې له مديني څخه نزدې اته ميله لرې پرته ده ورسېد، په مدينه يې عبدالله بن ام مکتوم رضي الله عَنْهُ امير وګماره او په حمراء الاسد کې يې درې ورځې (دوشنبه، سه شنبه او چهارشنبه) تېرې کړې او بېرته مديني ته راستون شو.

بنو خزاعه چې کافر او مسلمان دواړه يې د نبي کريم ﷺ کلک تابع وو ورته راغونډ شول، چونکه دغه مهال معبد بن ابی معبد خزاعي د نبي کريم ﷺ سره مخ شو ورته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې ستاسو حالت ډېر دردمند کړو خو بېرته په دې ډېر خوشحاله يو چې ته روغ رمټ يې، نبي کريم ﷺ د معبد بن ابي معبد له ستنېدو هم هغسې په حمراء الاسد کې پاتې شو، د روحاء[1] په مقام کې معبد او ابوسفيان رضي الله عَنْهُ سره مخامخ شو، هغوی د بيا ځل لپاره په نبي کريم ﷺ او ملګرو يې د يرغل هوډ کړی و، خپل منځ کې يې سره وويل: که څه هم مونږ د نبي کريم ﷺ خورا زړور او باتوره ملګري ووژل د هغوی زور ځواک مو اوبه کړ خو ولې بيخ کني مو ورله ونه کړه، تر څو ترې په بشپړه توګه وزګار شو بايد د بيا ځل لپاره د يرغل پوره امادګي ونيول شي.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې کله معبد وليد ورته يې وويل: وايه کنه معبده خلک څه وايي؟

معبد ورته وويل: ستا د رالاندې کولو په خاطر بېرته د داسې ملګرو سره راغلی دی چې دومره ګڼه جنګې ليکه ما په ژوندګۍ کې نه ده ليدلې او له غصې نه درته ډک خوټکيږي، اوس ورسره نور هغه هم مل او تړل شوي دي چې پرون يې ستاسو پر ضد جنګ کې ګډون نه و کړی او په خپلې ناستې ډېر بې تنده و، د هغوی غصه به تا ته زه څنګه تعبير کړم دومره په قهر دي.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ورته وويل: های غرق شې! دا څه وايې؟ هغه ورته وويل: که تاسو لږ نور هم ځنډ شئ ټکپله به يې د اسونو تندي ووينئ.

(۱) روحاء مقام له مديني څخه د دوو شپو په فاصله کې لرې پروت دی.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ ورته وویل: مونږ خو د هغه د بیخ کنی لپاره د بیا یرغل کلک هوډ کړی دی دا به څنګه شي؟

معبد ورته وویل: پام کوه چې بیا برید ته زړه نه ښه نه کړئ، ما چې کله ولیدل نو ځینې شعري بیتونه مې هم وویل، ابوسفیان رضي الله عَنْهُ وپوښتل: کوم شعرونه دې ویلي دي؟ معبد ورته کړه:

كَادَتْ تُهَدُّ مِـنَ الْأَصْوَاتِ رَاحِلَتِي *** إِذْ سَالَتْ الْأَرْضُ بِالْجُرْدِ الْأَبَابِيلِ

تَـــرْدِى بِأُسْـدٍ كِـرَامٍ لَا تَنَـابِلَـةٍ *** عِـنْـدَ اللِّقَـاءِ وَلَا مِيلٍ مَعَازِيـــلِ

فَظَلْتُ عَدْوًا أَظُــنُّ الْأَرْضَ مَائِلَةً *** لَمَّـا سَمَـوْا بِرَئِيسٍ غَيْـرِ مَخْـذُولِ

فَقُلْتُ: وَيْلَ ابْنِ حَرْبٍ مِنْ لِقَائِكُمْ *** إِذَا تَـغَطمطتِ الْبَطْحَاءُ بِالْجِيـلِ

إِنِّي نَذِيرٌ لِأَهْـــلِ الْبَسْلِ ضَاحِيَـةً *** لِـكُلِّ ذِي إِرْبَـةٍ مِنْهُـمْ وَمَـعْـقُـولِ

مِنْ جَيْشِ أَحْمَــدَ لَا وَخَشٍ تَنَابِلَةٍ *** وَلَيْسَ يُـوصَفُ مَا أَنْـذَرْتُ بِالْقِيلِ

- نږدې وه چې سورلۍ مې په ځمکه هغه وخت د ګڼ شمېر ورو ویښتانو والا اسونو اوازونو له کبله راپرېوتې وی کوم مهال چې پرې دغه لا تعداد اسونه راغلل.
- په ډېره توندۍ ورسره معزز او باقدره اتلان راروان دي، چې نه بې زړه دي، نه له زین څخه راولیږي او نه بې سلاحه دي.
- له هیبته په دومره توندۍ راروان شوم چې ځمکه راته کږه نسکوره ښکارېده، او هغه مشرتابه یې هم ورسره و چې بې قدره او بې احترامه نه دی.
- له ځان سره مې وویل چې ابن حربه که خلکو سره په جنګ کې مخامخ شوې نو غرق او تباه به شې.
- زه په ښکاره ډول د حرم هستوګنوال او د هغوی هر عاقل او دانا له جنګ کولو ډاروم.
- د احمد له جنګي لښکر څخه یې ډاروم چې هېڅ ګډوونوال یې بې زړه نه دی، او زه چې مو له څه شي ډاروم نو له برداشت نه بهر دی.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ چې د عبدالقیس روانه ډله یې ولیده ترې وپوښتل: چرته ځئ؟

کاروان: مدینې ته ځو.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ: په څه خاطر.

کاروان: د خوراکي توکو د پېرودلو په خاطر.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ: که محمد ﷺ ته زما یو سوال ځواب ورلی شئ نو زه به درته په عکاظ کې دومره ممیز چې ستاسو کاروان یې ورلی شي درکړم.

کاروان: سمه دمه ده.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ: چې د محمد ﷺ سره کله مخامخ شوئ ورته به ووايئ مونږ قريشو يې د بيخ کنې کلک هوډ کړی دی.

نبي کريم ﷺ لا په حمراء الاسد کې و چې کاروان ورته د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ د تبليغاتي جنګ خبره وکړه، نبي کريم ﷺ سمدستي وويل (حَسْبُنَا الله وَ نِعْمَ الوَكِيْلُ) الله پاک زمونږ لپاره بس او هغه ډېر ښه ذمه وار دی.

وړاندې له دې چې نبي کريم ﷺ مدينې ته ستون شي معاوية بن المغيرة بن ابي العاص او ابوعزة جمحي يې ونيول، ابوعزه چې نبي کريم ﷺ د بدر په غزا کې هم ژوندی نيولی و خو د زياتو لوڼو له کبله چې ترڅو پالنه يې وکړي او د بې وسۍ او ناچارۍ له کبله يې احساناً له کوم عوض پرته رها کړ، يو ځل بيا يې نبي کريم ﷺ ته وويل: احسان راسره وکړه او خوشې مې کړه! نبي کريم ﷺ ورته وويل: دومره هوښيار شوې يې؟ بيا په مکه کې په بريتو لاسونه راکاږې او خلکو ته به وايې چې محمد مې دوه ځله دوکه کړ، زبيره! پاڅېږه او ورميږ ترې ووهه، هغه و چې سر يې ترې قلم کړ.

نبي کريم ﷺ چې کله مدينې ته راورسېد عبدالله بن ابي بن سلول چې په خپل قوم قبيل کې يې مکانت درلود مخه ور او د هغوی درووند سړی و، کله چې به نبي کريم ﷺ په ممبر ورپورته شو او په ځانګړي توګه د جمعې په ورځ نو عبدالله بن ابي بن سلول به پورته شو او ويل به يې: تاسو ته مخامخ هستي د الله رښتنې استازی دی، د دې په برکت درته الله قدر او احترام درکړی دی، کلکه مرسته يې وکړئ او ملاتړی ته يې مضبوط ودرېږئ، خبرې يې واورئ او خبرې يې ومنئ او بيا به کښېناست.

خو د احد د جنګ په ورځ چې ده کوم ناوړه کردار ادا کړ او خلک يې د جنګې ليکې څخه بېرته مدينې ته راستانه کړل، يو ځل بيا په مسجد کې وپاڅېد او د خپل تېر عادت سره سم يې د جمعې په ورځ خپلې خبرې تکرار کړې، مسلمانانو له لمن څخه ونيو او ښکته يې پرې زور کړ چې د الله دښمنه! ته د دې خبرو کولو جوګه نه يې تا خو د احد په ورځ ډېره بده رويه وکړه.

د خلکو په څټونو يې خپې واړولې او بهر ووت لګيا و او ويل يې: ولې؟ ما خو څه بدې خبرې ونه کړې؟ زه خو د هغه مرستې اړوند وغږېدم، د مسجد په دروازه ورته يو انصاري وويل: تباه شې! بيا څه شوي دي! هغه ورته وويل: ما يې د مرستې اړوند ويناوې وکړې او ملګرو يې په کيناستلو مجبور کړم، لکه زه چې ورته د شر او فساد خبرې کوم!!

انصاري ورته وويل: ورشه چې د الله رسول درله د الله نه بخشش وغواړي، هغه ورته وويل: زما يې بخشش او ښېښنې نه دې په کار.

ابن اسحاق وايي: په رښتيا چې احد ورځ د مسلمانانو په حق کې کړاوجنه او له ازميښت نه ډکه ورځ وه، د احد ورځ مسلمانان او منافقان سره جلا کړل.

الله پاک په کې مسلمانان او منافقان دواړه وازمول، په دغې ورځ الله پاک هغه منافقان ډېر ښه خلکو ته راڅرګند کړل چې کفر يې په زړه کې پټ کړی و او په ژبه يې د ايمان کلمې ويلې، د احد ورځ هغه ورځ وه چې الله پاک په کې خپلو دوستانو ته مډالونه ورکړل.

د هجرت په دريم کال د رجيع پېښه

د عضل[1] او قاره نومې قبيلو نه د نبي کريم ﷺ په حضور کې څه شمېر خلک عارض شول او ورته يې وويل: ته ښه پوهيږې چې مونږ مسلمانان يو، که ستا له ملګرو څخه راسره څوک واستوې چې هلته راته قران کريم، ديني احکام او مسئلې رازده کوي نو ډېره به ښه وي.

نبي کريم ﷺ د مرثد بن ابي مرثد غنوي، خالد بن بکير، عاصم بن ثابت، خبيب بن عدي، زيد بن الدثنة او د عبدالله بن طارق رضي الله عَنْهُمْ په ملتيا څه شمېر نفر واستول، د قوم سره د استول شو کسانو مشري نبي کريم ﷺ مرثد بن ابي مرثد غنوي رضي الله عَنْهُ ته ورکړه، قوم د منزل په لور رهی شو نږدې د رجيع نومې ځای ته ورسېدل.

رجيع په حجاز کې د هذيل د قبيلې اوبه وې چې تقريبا د (هدأة) څخه چې د عسفان او مکې ترمنځ موقعيت لري سرچينه اخسته، هلته قوم د سختې دوکې او پراډ له مخې د هذيل له قبيلې څخه د مسلمانانو په ضد د نظامي عملياتو غوښتنه وکړه، د ګوتو په شمېر خلکو پرته نوره ټوله قبيله تورې په لاس راولاړه شوه، صحابه رضي الله عَنْهُمْ چې کله وپوهېدل چې زمونږ سره خو دوکه وشوه، تورې يې له تيکو څخه راوويستې، د هذيل قبيلې ورته وويل: مونږ ستاسو د وژلو هيڅ اراده نه لرو خو ولې مونږ غواړو چې ستاسو په بدل کې له مکې والاو څخه خپل بنديان ازاد کړو، دا مو درسره کلک عهد دی چې نه به مو وژنو.

مرثد بن ابي مرثد غنوي، خالد بن بکير، عاصم بن ثابت رضي الله عَنْهُمْ درېواړ انکار وکړ او ورته يې وويل: مونږ هېڅکله د مشرکانو ژمنو ته غاړه نه ږدو او نه پرې باور لرو، په دې اړه عاصم رضي الله عَنْهُ وويل:

مَا عِلَّتِي وَأَنَــا جَلْــدٌ نَابِلُ *** وَالْقَــوْسُ فِيهَا وَتَــرٌ عُنَابِلُ
تَزَلُّ عَنْ صَفْحَتِهَــا الْمَعَابِلُ *** الْمَوْتُ حَــقٌّ وَالْحَيَــاةُ بَاطِلُ
وَكُلُّ مَا حَــمَّ الْإِلَــهُ نَــازِلٌ *** بِالْمَــرْءِ وَالْمَــرْءُ إِلَيْهِ آئِــلُ

(۱) عضل او قاره دواړه د هون بن خزيمه بن مدرکه قبيلې دي.

- ولې؟ په ما څه شوي دي چې په ځوانه ځوانۍ کې چې غشي هم راسره دي، د ليندۍ تار مې هم پياوړی دی او زه دې تسليم شم!!
- داسې لينده چې لوی او پلن غشي ترې په اسانه ورېږېدی شي، مرګ حق او ژوند د زوال سره مخ کېدونکی دی.
- د الله پرېکړې انسان ته هرومرو راتلونکي دي او انسان هم دغې پېښو ته ورتلونکی دی.

بيا يې تر هغه د قوم په ضد د خپلې ايماندارۍ او بهادرۍ اظهار وکړ چې د دواړو ملګرو په ملتيا شهيدان شول.

د عاصم رضي الله عَنْهُ په شهادت هذيل وغوښتل چې د عاصم رضي الله عَنْهُ سر مکې کې په سلافه بنت سعد بن شُهيد باندې وپلوري، ځکه چې هغې نذر منلی و چې که د ژوند په هره لمحه کې ورته موقعه په لاس ورشي د احد په جګړه کې د عاصم رضي الله عَنْهُ په لاس د خپلو دواړو زامنو د مړينې په بدل کې به د عاصم رضي الله عَنْهُ په سر کې شراب وڅښي، خو د عاصم رضي الله عَنْهُ د شهادت په حالت کې يې په سر مچۍ او ډمبرې کښيناستې، د هذيل قوم وويل: تر شپې يې پرېږدئ تر څو مچۍ ورڅخه والوځي بيا به يې سر له تن څخه جلا کړو، د شپې له مخې الله پاک د اوبو لوی سيلاب راوست او عاصم رضي الله عَنْهُ يې له هغوی څخه پټ او پناه کړ.

عاصم رضي الله عَنْهُ په ژوند د الله پاک سره ژمنه کړې وه چې د مشرک د پليتۍ له کبله ورته د ژوند په هېڅ مرحله کې لاس نږدې نه کړي.

عمر رضي الله عَنْهُ ته چې کله په عاصم رضي الله عَنْهُ د ډمبرو د څوکيدارۍ راپور ورسېد ويويل: په دغه خبر الله پاک مسلمانه هستي هر مهال ساتي، عاصم بن ثابت رضي الله عَنْهُ چې په ژوندينه د مشرک سره له لاس لګونې نه زړه توری و، په مړينه هم الله پاک د مشرکانو له لاسونو خوندي وساته.

زيد بن الدثنه، خبيب بن عدي او عبدالله بن طارق رضي الله عَنْهُمْ درېواړو زړه نرم کړ، د دنيا ژوند پرې لږ څه خوږ ولګېد ځانونه يې دښمن ته ورکړ، هغوی درېواړه د ځان سره په بند محکوم کړل او مکې ته يې د پلورلو لپاره واستول، ظهران نوم ځای ته په رسيدو عبدالله بن طارق رَضِيَ الله عَنْهُ خپل لاسونه له اتکړو ووېستل او تورې ته يې لاس کړ، دا چې هذيل قبيله ترې وروسته شوه نو تر اخرو سلګو پورې يې په کاڼو کېرو وويشت، د عبدالله بن طارق رضي الله عَنْهُ قبر په ظهران کې دی.

خبيب بن عدي او زيد بن الدثنه رضي الله عَنْهُمَا يې دواړه لاس تړلي مکې ته ورسول او په مکه کې يې د دوو هذلينو په بدل کې ورکړل او خپل يې پرې ازاد کړل.

خبيب رضي الله عَنْهُ خو حجير بن ابی اهاب د خپل پلار عقبه بن الحارث بن عامر په بدل کې چې خبيب رضي الله عَنْهُ د بدر په ورځ مردار کړی وی واخست.

او صفوان بن اميه د خپل پلار د غچ اخستلو لپاره زيد بن الدثنة رضي الله عَنْهُ ويېرود اود خپل غلام نسطاس په لاس يې له حرم څخه د باندې په تنعيم نوم ځای کې په شهادت ورسو رَضِيَ الله عَنْهُ.

مرګ ته يې خورا زيات قريش راغونډ شوي وو چې يو هم په کې ابوسفيان بن حرب رضي الله عَنْهُ و، د وژل کېدو وړاندې لږ شيبې مخکې ورته ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وويل: زيده! ستا دې په رب لايزال قسم وي چې رښتيا ووايه چې ايا ته غواړې چې ستا په ځای اوس مونږ سره محمد ﷺ په دار ځړول شوی وی؟ او يا يې سر قلم کېدی؟ او د هغه پر ځای ته په کور کې ناست وې؟

هغه ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې دا مې له برداشت نه بهر دي چې د غني قدرې درد هم ورته ورسيږي او زه دې په کور کې بې درده د خپلې کوروداني سره ناست يم!!

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وويل: د محمد ﷺ د ملګرو په څېر محبت ما په هېڅ چا کې نه دی ليدلی، له دې وروسته نسطاس راوپاڅېد او په شهادت يې ورسو.

د حُجير بن ابي اهاب وينځه ماويه رضي الله عَنْهَا چې وروسته يې ايمان هم راوړ وايي: خبيب رضي الله عَنْهُ زما سره په کور کې بنديوان و، يوه ورځ مې ورته د بند پرځای سر ورپورته کړ چې د انګور لوی زنګورکې چې يوه دانه يې د انسان د سر په اندازه لوی وه وليد چې خوراک يې ورڅخه کو، سره له دې چې دغه مهال په مکه کې بيخي انګور نه وو.

چې کله يې په دار ځړو راته يې وويل: د وينښتانو د خرېيلو لپاره څه راواستوه تر څو زه هم د مرګ لپاره تياری ونيسم، ما ماشوم ته د وينښانو لرې کولو پترۍ ورکړ او ورته مې وويل: دا پترۍ دغې کور ته دننه يوسه او بنديوان ته يې ورکړه، هلک پترۍ واخست او لاړ، د ځان سره مې وويل: ډېره تېروتې! هسې نه چې هلک راڅخه ووژني ګنې سر به په سر کې لاړ شي!

ماشوم ورته د پترې ورکول لپاره لاس نږدې کړ، لومړی يې ترې پترۍ واخست او بيا يې وويل: تا ته چې دې مور پترۍ درکو نو پر ما له غدر او دوکې څخه وډار شوه؟ او بيا يې راپرېښود.

د تنعيم نوم ځای ته خلکو خبيب رضي الله عَنْهُ د مرګ لپاره روان کړ، وړاندې له دې چې په دار يې پورته کړي خبيب رضي الله عَنْهُ ورته وويل: که له مرګ وړاندې راته د دوو رکعتونو لمونځ وخت را کړې نو ښه به وي!

هغوی ورته وويل: دوه رکعته دې هم وکړه، خبيب بن عدي رضي الله عَنْهُ په ډېر بې نظيره کيفيت دوه رکعته لمونځ بشپړ کړ او بيا يې خلکو ته مخ راوګرځو او ورته يې وويل: که دا وېره

مې نه محسوسوله چې تاسو به وایئ د مرګ له ډاره يې لمونځ لا پسې اوږد کړ نو ما به ډېر اوږد لمونځ کړی وی، له مرګ وړاندې د مسلمان دوه رکعته کول د خبيب رضي الله عَنْهُ سنت دي.

بيا يې د دار په لرګي وړپورته کړ او کلک يې وتړه، خبيب رضي الله عَنْهُ وويل: ای الله! مونږ خو ستا د استازي مشن مخ په وړاندې روان کړی و ته يې زمونږ په روان لړي ډېر زر وخبروه.

بيا يې وويل: ای الله! دا خلک يو يو شمار کړې، او بيلابيل يې تباه کړې، ای الله! بې له هلاکته يو هم پرې نه ږدې! او بيا يې په شهادت ورسو رضي الله عَنْهُ.

معاوية بن ابي سفيان رضي الله عَنْهُمَا وايي: زه هم د پلار سره د خبيب بن عدي رضي الله عَنْهُ د مرګ سېل ته تللی وم، د خبيب رضي الله عَنْهُ د ښېراه په مهال مې پلار ځمکه باندې په ډډه واچولم، هغه وخت داسې مشهوره وه چې د ښېراه کولو په وخت کې څوک په ډډه څملي ښېراه پرې نه لګيږي.

عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ د خپل واک په دور کې سعيد بن عامر جمحي رضي الله عَنْهُ د شام په ځينو برخو ګورنر ګمارلی و، د قوم او خلکو ترمنځ به ناڅاپه بېهوشه او بې حاله شو، عمر رضي الله عَنْهُ ته شکايت راورسېد چې راستولی ګورنر دې روغ نه دی داسې بريښې چې دماغي توازن يې له لاسه ورکړی دی، يو ځل عمر رضي الله عَنْهُ شام ته لاړ او ورته يې وويل: د خپل بې حاله کېدو اړوند څه اټکلوې؟

هغه وويل: په دماغي توازن کې هيڅ ستونزه نه لرم خو زه د خبيب رضي الله عَنْهُ د دارځړوني سيالګری وم، د هغه د ښېراه اواز مې اوس هم تر غوږ غوږ کيږي، چې د ښېراه لړې يې رایاده کړم بې هوشي راباندې راشي، د عمر رضي الله عَنْهُ په کتاب کې د سعيد رضي الله عَنْهُ دغې تقوا لا پسې حيثيت اضافه کړ.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د رجيع په درمنه پېښه کې چې کله مرثد غنوي او عاصم رضي الله عَنْهُمَا په شمول نور صحابه کرام رضي الله عَنْهُمْ په شهادت ورسېدل منافقانو به ويل: دا خلک څومره بې عقله دي؟ په څومره بې رحمانه توګه ووژل شول بيا هم نه کور کې قلار د خپلو بچو سره کيني او نه يې د خپل ملګري دعوتي مشن تر پايه ورسو!!

هغه و چې الله د منافقانو اړوند دا ايتونه نازل کړل: ﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُعۡجِبُكَ قَوۡلُهُۥ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَيُشۡهِدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلۡبِهِۦ وَهُوَ أَلَدُّ ٱلۡخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُفۡسِدَ فِيهَا وَيُهۡلِكَ ٱلۡحَرۡثَ وَٱلنَّسۡلَۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلۡفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ ٱتَّقِ ٱللَّهَ أَخَذَتۡهُ ٱلۡعِزَّةُ بِٱلۡإِثۡمِۚ فَحَسۡبُهُۥ جَهَنَّمُۖ وَلَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡرِي نَفۡسَهُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ رَءُوفُۢ بِٱلۡعِبَادِ﴾[1]

(١) سورت بقره: (٢٠٤-٢٠٧). ژباړه: ځينې داسې خلک به وګورې چې د ژوند په رابطه به درسره غوڅې خبرې کوي چې ته پرې خوشحالېږې او تا ته په خپل زړه الله ګواه کوي حالانکه خپله به لوی جګړاو او زبان درازه وي *

خبيب رضي الله عنهُ چې کله وپوهېد چې قريشو يې د وژلو غوځه پرېکړه کړې ده دا شعري بيتونه يې وويل:

لَقَـــدْ جَمَّعَ الْأَحْزَابُ حَــوْلِي وَأَلَّبُوا	***	قَبَائِلَهُــمْ وَاسْــتَجْمَعُوا كُلَّ مَجْمَعِ
وَكُلُّهُمْ مُبْــدِي الْعَدَاوَةَ جَــاهِدٌ	***	عَــلَيَّ لِأَنِّي فِي وِثَــاقٍ بِمَضْيَــعِ
وَقَدْ جَمَّعُــوا أَبْنَاءَهُمْ وَنِسَــاءَهُمْ	***	وَقُرِّبْــتُ مِنْ جِذْعٍ طَوِيــلٍ مُمَنَّعِ
إِلَى اللهِ أَشْــكُو غُرْبَتِي ثُمَّ كُرْبَتِي	***	وَمَا أَرْصَدَ الْأَحْزَابُ لِي عِنْدَ مَصْرَعِ
فَذَا الْعَرْشِ، صَبِّرْنِي عَلَى مَا يُرَادُ بِي	***	فَقَدْ بَضَّعُوا لَحْمِي وَقَدْ يَاسَ مَطْمَعِي
وَذَلِــكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَــأْ	***	يُبَارِكْ عَــلَى أَوْصَالِ شِــلْوٍ مُمَزَّعِ
وَقَدْ خَيَّرُونِي الْكُفْرَ وَالْمَوْتُ دُونَهُ	***	وَقَدْ هَمَلَتْ عَيْنَايَ مِنْ غَيْرِ مَجْزَعِ
وَمَــا بِي حِذَارُ الْمَــوْتِ، إِنِّي لَمَيِّتٌ	***	وَلَكِنْ حِــذَارِي جَحْمُ نَار ملفّع
فوالله مَــا أَرْجُو إِذَا مِتُّ مُسْــلِمًا	***	عَلَى أَيِّ جَنْبٍ كَانَ فِي اللهِ مَصْرَعِي
فَلَسْــتُ بِمُبْــدٍ لِلْعَــدُوِّ تَخَشُّــعًا	***	وَلَا جَــزَعًا إِنِّي إِلَى اللهِ مَرْجِــعِي

- زما ارد ګرد د سيال لپاره ډېرو خلکو خپل خيلونه کورنۍ په خورا ګڼ شمېر راټولې کړې دي.
- هر سيالګر راسره د تربګنۍ اظهار کوي په دې چې زه په اتکړو کې په زياته بې رحمانه توګه ترل شوی يم.
- ټولو خپل بچيان او ښځې راوستلي دي او زه يې د کجورې د لوی او غټې تنې ته نزدې کړی يم.
- د خپلې بې وسۍ او بې کسۍ فرياد الله پاک ته کوم چې د دارځړونې په وخت کې خلکو زما لپاره څه نه دي کړي؟
- ای د عرش لوی څښتنه! د ستونزې په روانه لړۍ سرښندنه راپه برخه کړه، غوښه يې راله ټوټه ټوټه کړه او خوراک مې هم ناوره دی.
- په الله پاک باندې د باور لرو په خاطر په دار ځېژولی شم، خو که د الله رضا وي زما په توکړه توکړه شوې اندامونو کې به خير او برکت واچوي.

او کله چې ستا له خوا ولاړ شي په ځمکه کې يې د خورا ډېر فساد او تخريبکارۍ هلې ځلې کوي په دې خاطر چې زرغونه او راټوکېدلی فصل او نوی نسل بې جرړې کړي او الله پاک ته هېڅ نوعه تخريب کاري پسنده نه ده * او چې کله ورته وويل شي چې له الله پاک څخه وډار شه نو دعصبيت غيرت يې ونيسي جهنم ورلره بس دی او جهنم د دوی لپاره ډېر بدترين ځای دی * او په خلکو کې داسې هم شته چې د الله پاک د خوشحالولو لپاره يې ځان په الله خرڅ کړی وي او الله پاک په خپلو بندګانو باندې ډېر د رحم او مهربانۍ والا دی.

❁ که څه هم د ژوند په بدل کې یې راته د کفر اختیار هم راکړ خو ولې مرګ ترې راته ډیر پسند دی او له ډار پرته مې سترګې بقې راوتې دي.

❁ لوړه په رب لایزال چې که مسلمان ومرم نو د الله پاک په لاره کې په مرګ او د مرګ په هیڅ کیفیت مې پروا نشته.

❁ اغیار او غلیم ته به هیڅکله سر ټیټ نه کړم ځکه چې د ژوند پای مې الله ته په ورتګ ده.

حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ په خبیب رضي الله عَنْهُ وژړل او دا بیتونه یې وویل:

مَا بَـــالُ عَيْنِكَ لَا تَرْقَـــا مَدَامِعُهَا *** سَحًّا عَلَى الصَّدْرِ مِثْلَ اللُّؤْلُؤِ الْقَلِقِ

عَلَى خُبَيْبٍ فَتَى الْفِتْيَانِ قَدْ عَلِمُوا *** لَا فَشَـــلٍ حِينَ تَلْقَاهُ وَلَا نَـــزِقِ

فَاذْهَبْ خُبَيْبُ جَـــزَاكَ اللهُ طَيِّبَةً *** وَجَنَّةُ الْخُلْدِ عِنْـــدَ الْحُورِ فِي الرُّفُقِ

مَاذَا تَقُولُـــونَ إِنْ قَالَ النَّبِيُّ لَكُمْ *** حِينَ الْمَلَائِكَةِ الْأَبْرَارِ فِي الْأُفُقِ

فِيـــمَ قَتَلْتُمْ شَـــهِيدَ اللهِ فِي رَجُلٍ *** طَاغٍ قَدْ أَوْعَثَ فِي الْبُلْدَانِ وَالرُّفَقِ

❁ د سپینو ملغلرو په څیر دې سترګې په سینه باندې غټې غټې اوښکې سیلابونه ولې نه تویوي؟

❁ ولې د اتلانو په خورا لوی اتل خبیب رضي الله عَنْهُ باندې نه ژاړې؟ داسې ځوک چې د جنګ په وخت کې نه بوزدیله او نه بد اخلاقه و.

❁ خبیبه! رضي الله عَنْهُ په جنت الفردوس کې دې الله پاک په حورو او ډیرو ښو نیکو ملګرو ونازوه.

❁ چې ملائک د اسمان په ځنډو کې وي او پیغمبر درته ووایي چې خبیب رضي الله عَنْهُ مو ولې د داسې سړي په بدل کې وژلی و چې بدیل یې په کلو ښارونو او حتی په ملګرو هم سرغړونکی او ورانکاری و؟ نو ستاسو د مشرکانو به بیا څه ځواب وي.

د هجرت په څلورم کال د بئرمعونې دردناکه پېښه

نبي کریم ﷺ په مدینه کې د شوال د پاتې ورځو په شمول د ذی القعده او ذي الحجې او محرم میاشتې تیرې کړې، دغه کال د حج اړوند مراسم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو.

د احد له پیښې څلور میاشتې وروسته نبي کریم ﷺ د بئرمعونې ښکار شوې ملګرې واستول.

د پیښې لړې داسې وه چې مشهورترین نېزه باز ابوبراء مالک بن جعفر مدینې ته راغی او د نبي کریم ﷺ سره یې لیدل کتل وشول.

د ملاقات په دوران کې ورته رسول الله ﷺ د اسلام بلنه ورکړه، ابوبراء نه خو اسلام ته غاړه کېښوده او نه یې کوم عکس العمل وښود، خو نبي کریم ﷺ ته یې دومره وویل: محمده! ﷺ که ځینې ملګري دې راسره نجدیانو ته واستوې او دوی هلته ستا دین ته بلنه ورکړي، زیات امید مې دی چې شاید ستا دین ته غاړه کیږدي.

نبي کریم ﷺ وځوابو چې له نجدیانو څخه مې په ملګرو ډار محسوسوم.

ابوبراء ورته وویل: ستا د ملګرو د امن او امان ذمه داري زما په غاړه ده خو چې ستا دین ته خلک راوبلې.

د بنوساعده د «مرګ لټونوال» په لقب غازي منذر بن عمرو رضي الله عَنْهُ په شمول یې د خپلو ملګرو څخه څلویښت خورا درانه او مخه ور ملګري واستول لکه حارث بن الصمة، حرام بن ملحان، عروة بن اسماء، نافع بن بدیل بن ورقاء، د ابوبکر غلام عامر بن فهیره او داسې نور.. رضي الله عَنْهُمْ تر دې چې د معونې نوم ځای تر څاه ورسېدل.

معونه د بنو عامر او بنوسلیم د قبیلو ترمنځ پرته ځمکه وه، اګر که نورې قبیلې هم وره نزدې وې خو ولې نسبةً بنو سلیم ورته ډېر نزدې وو.

د مسلمانانو ضد جګړې ته عامر بنو سلیم په توندۍ راوبلل، ټول قوم راغی او مسلمانان یې په خپل تم ځای کې راګېر کړل، کله چې مسلمانان پوهه شول چې خلکو ارادې خو بدلې دي، خپلې تورې یې له تېکو څخه راوویستې، له کعب بن زید چې شم کور هم و پرته نور ټول شهیدان شول رضي الله عَنْهُمْ کعب بن زید رضي الله عَنْهُ یې د شهیدانو له منځ نه ټپي ټپي راوویست او بیا د خندق په غزا کې شهید شو.

عمرو بن امیه الضمري او د انصارو د بنوعمرو بن عوف له قبیلې څخه یو بل نفر چې منذر بن محمد بن عقبه نومېده رضي الله عَنْهُمَا دواړه د مرغانو له کبله چې په هوا کې په شهیدانو چورلیدل خبر شول، دواړو وویل: دغه مرغان بې مقصده نه چورلیږي، دواړه راغلل څه ګوري چې صحابه په وینو کې لت پت پراته دي او اسونه یې د ښمن په لاسونو کې ولاړ دي، انصاري عمرو بن امیه رضي الله عَنْهُ ته وویل: وایه اوس باید څه وکړو؟ هغه ورته وویل: زه وایم چې باید رسول کریم ﷺ ته حضور یوسو تر څو په پېښه یې وخبرو.

انصاري ورته وویل: منذر بن عمرو رضي الله عَنْهُ چې په کومه خاوره وژل شوی دی تر مرګه به له هغه ځایه هیڅ چرته لاړ نه شم، بیا د غلیم سره تر هغه لاس او ګرېوان شو چې شهید شو.

عمرو بن اميه الضمري رضي الله عَنْهُ د مقابل سره ژوندی غلام پاتې شو، عامر بن الطفيل چې کله وپوهېد چې بنديوان خو د مضر د قبيلې دی په دې نيت چې مور يې د مضري غلام د ازادولو منښته کړې وه د سر ويښتان يې ورله وکلول او ازاد يې کړ.

عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ بېرته مدينې ته د راستنېدو په مهال د قنات پورتني برخې قرقره[1] نوم ځای ته راورسېد د بنوعامر قبيلې د دوو غړو سره يې د ونې لاندې دمه واخسته، که څه هم د بنوعامر دواړ غړو له نبي کريم ﷺ نه امان هم اخستی خو عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ پرې ناخبره و، وړاندې له دې چې ارام وکړي عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ ترې وپوښتل چې څوک یاست؟ دواړو وويل: د بنوعامر غړي يو.

تر هغه ورته عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ تم شو چې په شيرين خوب دواړه ويده شول، هغه راوپاڅېد او دواړه يې په دې اند ووژل چې د نبي کريم ﷺ د ملګرو غچ واخلي.

مدينې ته په رارسېدو چې کله عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ تو له لړې نبي کريم ﷺ ته واروله نو ورته يې وويل: تا خو دوه داسې نفر وژلي دي چې هرومرو به يې زه ديت ورکوم.

بيا نبي کريم ﷺ وويل: دا د ابوبراء کارونه دي، له پېله يې استولو باندې خوشحاله نه وم، او د هغه څه ډار مې محسوسو چې وشول.

د عامر بن الطفيل په بې وفايۍ او د نبي کريم ﷺ د ملګرو په بې رحمانه انداز وژلو باندې هغه ډېر بې ځنډه و.

د معونې د ځاه په پېښه کې عامر بن فهيره رضي الله عَنْهُ هم شهيد شوی و.

هشام بن عروه له خپل پلار څخه نقلوي چې عامر بن الطفيل وويل: يو سړی مې له مړينې وروسته د ځمکې او اسمان ترمنځ وليد او تر هغه پورته روان و چې اسمان يې د خپو لاندې کړ، چې دا به څوک وي؟ خلکو ورته وويل: هغه عامر بن فهيره رضي الله عَنْهُ و.

په څلورم هجري کال کې د بنو نظير شړل

د بنو عامر هغه دوه وګړي چې عمرو بن اميه رضي الله عَنْهُ په تېروتنه کې وژلي وو د ديت ورکولو لپاره يې نبي کريم ﷺ له بنونظيرو سره د دوستانې لاسليک په بنسټ په ديت کې د مرستې غوښتنې لپاره ورغی، هېره دې نه وي چې بنونظير او بنو عامر سره هم خپل منځ کې

(١) قرقره له مدينې څخه اته ميله فاصله کې لرې پرته ده، او قنات د قرقرة الکدر نه په راښکته بهيږي.

دوستانه ليک درلود.

د نبي کريم ﷺ د راتګ سره ورته ټولو وويل: ابوالقاسم! ﷺ مونږ به تا ته دومره برخه درکړو چې تا ته به پسنده وي.

لږ وروسته بنو نظير سره خپل منځ کې بېل شول او مشوره يې وکړه چې سړی په ډېر ښه موقعه دی، د مرګ به يې بله داسې موقعه هېڅ چرته په لاس رانشي.

دا چې نبي کريم ﷺ د هغوی د کورونو دېوالونو لاندې دمه اخستې وه، سره يوه خوله شول چې د کور له بره پرې څوک لويه ډبره راګوزار کړي تر څو مو ترې غوږونه په ارام شي!

دعمرو بن جحاش په نوم يهودي راولاړ شو چې د ډبرې راخطا کول زما دنده شوه، عمرو بن جحاش يهودي د خپلې موخې د عملي کولو لپاره د کور په سر ورپورته شو، نبي کريم ﷺ ابوبکر، عمر او علي رضي الله عَنْهُمْ ټول د دېوال لاندې ناست وو.

د يهودانو د وژنې پراډ او منصوبه الله بې نقابه کړه، نبي کريم ﷺ ته پېغام راغی، په تونده سره وپاڅېد او د مدينې په لور رهی شو.

صحابه کرام رضي الله عَنْهُمْ يې مدينې ته په بېرته ستنېدو هېڅ ونه پوهېدل، له مدينې څخه چې له يو راروان نه يې پوښتنه وکړه هغه ورته وويل چې ومې ليد مدينې ته لاړ.

په بنو نظيرو کې د نبي کريم ﷺ پاتې ملګري هم د مدينې په لور وتپېدل تر دې چې د هغه حضور ته يې تشريف راوړ، د ليدو سره سم ورته نبي کريم ﷺ د يهودانو د جوړه کړې منصوبه او غدر واورو، نبی کريم ﷺ د بنونظيرو سره د خونرېزې معرکې لپاره د چمتوالي اعلان وکړ ټول صحابه کرام رضي الله عَنْهُمْ په جنګي لباس پوښل شوې د بنونظير ودانيو ته ورغلل، هغوی ترې په خپلو ماڼو، بنګلو او لويو لويو قلاونو وردننه شول، نبی کريم ﷺ قرار صادر کړ چې د يهودانو ولاړې کجورې په اور لمبه کړئ، له ماڼو څخه دننه بنونظيرو غږونه پورته کړل چې محمد! ﷺ دغه خو ته ورانکاري ده او په نورو يې تور بولې، د کجورو ونې په اور مه سوځوه.

د بنو عوف بن الخزرج څخه عبدالله بن ابي بن سلول، وديعه، مالک بن ابي قوقل، سويد، داعس او څه شمېر نور خلک بنونظيرو ته ولاړل او په خپل دربځ يې لا پسې کلک کړل چې خاطر مو راغونډ کړئ، مونږ مو ملاتړ کوو، هېڅکله به ورته تاسو يواځې نه پرېږدو، که چا درسره جنګ کو مونږ مو به جنګ کې ملتيا کوو او که له مدينې څخه يې د باندې ويستئ مونږ به هم درسره ووځوو.

که بنو نظير هر څومره د مالي او ځاني مرستې وړې وو ډېر انتظار يې وويست خو له هېڅ کوم پلوه ورته کومک رانغی، بلکې الله پاک د بنونظيرو په ګوګل او ډډ کې ډار لا پسې اضافه

کړ، له نبي کریم ﷺ څخه یې غوښتنه وکړه چې وینه یې توی نه کړي په دې شرط چې له اسلحې پرته به نور دومره کورنی ساز وسامان پورته کړي چې اوښان یې وړلی شي.

نبي کریم ﷺ یې عرض ومنو، د ځانونو سره یې دومره څه یوړل چې اوښانو یې بار وړلی شو، ځینو یهودانو د ځان سره د کورونو دروازې او درشلې هم یوړې او د خیبر په لور وتښېدل او ځینې خو یې بیخي شام ته لاړل، د بنونظیرو د مخه ورو له جملې څخه چې لنډ خیبر ته ستانه شول سلام بن ابي الحقیق او کنانة بن الربیع بن ابي الحقیق او حیي بن اخطب وو.

د دې مشرانو په خیبر کې د پاتې کېدو سره کوز پاتې خلکو کلکه ملتیا پیل کړه.

عبدالله بن ابي بکر راته وویل: د یهودانو دغو مشرانو خپلې ښځې، بچیان او شتمني خورا مستقله کړه، دوی مخکې او ورپسې خلکو به باجې او ډولکې سورنې وهل، سندرغاړو یې هم په خورا زړه راښکونکو اوازونو غزلې او سندرې ویلې، د عمرو بن عبدود بې سارې حسینه وینځه هم ورسره وه چې دوی ورڅخه پلورلې وه[1].

په دومره ناز او مکېز یې سورنې باجې وهلې چې سارې یې نه درلود.

بنونظیرو خپل مالونه نبي کریم ﷺ ته پرېښودل، هیڅ چا هم ورېکې حق نه درلود، نبي کریم ﷺ پخپل شامل اختیار اړتیا مناسب لګښتونه پیل کړل، په لومړي پړاو کې یې له انصارو ورونو وړاندې هغو خلکو ته چې لومړی هجرت یې کړی و، برخې ورکړې، خو دا چې سهل بن حُنیف او ابودجانه سماک بن حرب رضي الله عَنْهُمَا د خپل فقر او فاقت ځانګړې یادونه وکړه د هغوی لپاره یې هم پکې برخې وکړې.

د بنونظیرو اړوند الله پوره سورت حشر نازل کړل، په سورت کې په بنونظیرو باندې الله پاک خپل عذاب، په هغوی د نبي کریم ﷺ مسلّط کېدل او دغوڅې پرېکړې یادونه کړې ده.

الله پاک فرمایي ﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ۝١ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَخۡرَجَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ

(۱) د عمرو بن عبد ود د دغې وینځې نوم سلمی و، سلمی پخپله د لومړي ځل لپاره په مزینه قبیله کې واده وه، عمرو بن عبدو په مزینه قبیلې برید وکړ او سلمی یې په کې وینځه وکړه، عمرو بن عبد ود د بنونظیرو سره د پلور پېر او د پور تېنګې اړیکې لرلې، بنونظیرو چې کله سلمی ولیده د پېر اړوند یې د عمرو بن عبد ود سره خبرې وکړې خو هغه کلک انکار وکړ، په دې جریان کې پرې شراب وڅښل بیا یې ترې وغوښته چې سلمی خرڅوې؟ نو هغه پرې سلمی خرڅه کړه او ګواهان یې پرې هم ونیول، عمرو بن عبدو د دې پېښې اړوند دا شعرونه وویل:

سَقَـوْنِي الْخَـمْـرَ ثُمّ تَكَنّفُـونِي ** عُـدَاةُ اللهِ مِنْ كَـذِبٍ وَزُورِ

فَيَا لِلنّاسِ كَيْفَ غَلَبْت نَفْسِي ** عَلَى شَيْءٍ وَيَكْرَهُهُ ضَمِيرِي

❁ شراب یې راباندې وڅښول او دغه د الله دښمنان راباندې په دروغو او بهتان په داسې څه راټول او ګواه شول چې زما ضمیر یې نه مني خو ولې حیران دې ته یم چې په نفس څنګه غالبه شوی یم؟

مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ مِن دِيَٰرِهِمۡ لِأَوَّلِ ٱلۡحَشۡرِۚ مَا ظَنَنتُمۡ أَن يَخۡرُجُواْۖ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمۡ حُصُونُهُم مِّنَ ٱللَّهِ فَأَتَىٰهُمُ ٱللَّهُ
مِنۡ حَيۡثُ لَمۡ يَحۡتَسِبُواْۖ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعۡبَۚ يُخۡرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيۡدِيهِمۡ وَأَيۡدِي ٱلۡمُؤۡمِنِينَ فَٱعۡتَبِرُواْ يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَبۡصَٰرِ ﴿٢﴾
وَلَوۡلَآ أَن كَتَبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمُ ٱلۡجَلَآءَ لَعَذَّبَهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابُ ٱلنَّارِ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ شَآقُّواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥۖ
وَمَن يُشَآقِّ ٱللَّهَ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعۡتُم مِّن لِّينَةٍ أَوۡ تَرَكۡتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلَىٰٓ أُصُولِهَا فَبِإِذۡنِ ٱللَّهِ وَلِيُخۡزِيَ
ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾ وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنۡهُمۡ فَمَآ أَوۡجَفۡتُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ خَيۡلٖ وَلَا رِكَابٖ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُۥ عَلَىٰ مَن
يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿٦﴾ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ
وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ كَيۡ لَا يَكُونَ دُولَةَۢ بَيۡنَ ٱلۡأَغۡنِيَآءِ مِنكُمۡۚ وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمۡ عَنۡهُ فَٱنتَهُواْۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ
شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ﴾[1].

په دې معنا چې فيئ د غنيمت څانګړې مستقله نوعه ده او کوم مال چې غنيمت وي د الله پاک د ښودلي تقسيم سره سم به په معلومو اصولو تقسيمېږي.

بيا لږ وروسته الله پاک فرمايي: ﴿أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نَافَقُواْ يَقُولُونَ لِإِخۡوَٰنِهِمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ
أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ لَئِنۡ أُخۡرِجۡتُمۡ لَنَخۡرُجَنَّ مَعَكُمۡ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمۡ أَحَدًا أَبَدٗا وَإِن قُوتِلۡتُمۡ لَنَنصُرَنَّكُمۡ وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ
إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنۡ أُخۡرِجُواْ لَا يَخۡرُجُونَ مَعَهُمۡ وَلَئِن قُوتِلُواْ لَا يَنصُرُونَهُمۡ وَلَئِن نَّصَرُوهُمۡ لَيُوَلُّنَّ ٱلۡأَدۡبَٰرَ ثُمَّ لَا
يُنصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنتُمۡ أَشَدُّ رَهۡبَةٗ فِي صُدُورِهِم مِّنَ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَفۡقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يُقَٰتِلُونَكُمۡ
جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرٗى مُّحَصَّنَةٍ أَوۡ مِن وَرَآءِ جُدُرِۭۚ بَأۡسُهُم بَيۡنَهُمۡ شَدِيدٞۚ تَحۡسَبُهُمۡ جَمِيعٗا وَقُلُوبُهُمۡ شَتَّىٰۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ
لَّا يَعۡقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ قَرِيبٗاۖ ذَاقُواْ وَبَالَ أَمۡرِهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٥﴾ كَمَثَلِ ٱلشَّيۡطَٰنِ إِذۡ قَالَ لِلۡإِنسَٰنِ
ٱكۡفُرۡ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيٓءٞ مِّنكَ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَٰقِبَتَهُمَآ أَنَّهُمَا فِي ٱلنَّارِ خَٰلِدَيۡنِ
فِيهَاۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾[2]

(١) سورت حشر: (١-٧). ژباړه: الله هغه ذات دی چې د لومړي حشر لپاره يې د اهل کتابو کافران له خپلو کورونو نه وويستل، ستاسو هم غالب ګومان دا و چې دوی به هېڅکله ونه وځي او د هغوی هم کلکه عقيده وه چې زمونږه لوړې ماڼۍ به مو بچ او پټ پناه کړي، له هغه ځای څخه ورته الله پاک راغی چې د دوی پرې ګومان هم نه و، الله پاک ورته په زړونو کې ډار واچو چې خپل کورونه به يې په خپلو او د مومنانو په لاسونو نړول، ای د پوهې او عقل څښتنانو! لږ عبرت ورڅخه واخلئ * که دغه شړل ورته الله جزا نه وه ورکړې نو بل دنياوي عذاب به يې ورته ورکړی و، چې د هغوی وژل او سرونه ترې قلم کول دي، او د دې سره به ورته اخروي اورنی عذاب هم ورکول کيږي * کومې کجورې چې تاسو يا پرې کړې او يا مو ولاړې پرېښودې نو دا تاسو ته د الله امر و، په دې خاطر چې فاسقان او سرغړونکي سپک او تالاترغی کړي * د بنونظيرو کومه شتمني چې الله خپل پېغمبر ته بې جنګه او بې تورې ورکړې ده چې هېڅ اوښ او اس پرې نه دی ځغلول شوی، خو الله پاک د خپل مشيئت سره سم خپل استازي مسلط کوي چې په چا يې خوښه شي او الله پاک په هر شي توان لري * او نوره هغه دنيا مال او دولت چې الله پاک پرې مسلمانان د اسونو او اوښانو په ځغلولو مسلمانان غازيان کړي دي نو دغه مال او غنيمت د الله پاک لپاره او د هغه د رسول ﷺ لپاره او د رسول الله ﷺ د خپلو خپلوانو لپاره، د بې پلاره (يتيم) لپاره، او د ناداره او د مسافرو لپاره دی، په دې خاطر چې د شتمنو ترمنځ تقسيم او توزيع نه شي، د الله پاک استازی چې درته څه درکوي هغه واخلئ او چې له څه شي مو رابندوي ورڅخه کلک رابند شئ او له الله څخه وډار شئ هغه د سخت عذاب والا دی.

(٢) سورت حشر (١١-١٧). ژباړه: د عبدالله بن ابي بن سلول منافق او د هغه په څېر نورو منافقانو ته ستا فکر

په څلورم هجري کال کې ذات الرقاع غزا

د جمادی الاولی د میاشتې د ځینو ورځو په شمول او د ربیع الاول په ټوله میاشت کې نبي ﷺ د بنو نظیر له غزا وروسته په مدینه کې پاتې شو.

له دې وروسته یې د غطفان د قبیلې بنومحارب او بنوثعلبه سره د غزا کولو تصمیم ونیو او پر مدینه یې ابو ذرغفاري رضي الله عَنْهُ امیر وګماره.

د صحابه و جنګي لیکې تر هغه حرکت وکړ چې د نخل مقام ته ورسېدل[۱]، د نجد دې غزا ته ذات الرقاع غزا هم ویل کېږي[۲].

هلته د بنوغطفان د خورا ډېرو جنګیالو سره مخامخ شول، وېره او ډار دومره عام شول چې نبي کریم ﷺ د خپلو ملګرو لپاره صلاة الخوف وکړ خو نصیب دا و چې د دواړو خواو ترمنځ هېڅ اخ اوډب رامنځ ته نه شول.

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وایي: د نخل په مقام کې د ذات الرقاع رامنځ ته شوې جنګي غزا ته زه هم د نبي ﷺ په ملتیا په خپل کمزوري اوښې ولاړم.

د بېرته راستنېدو په مهال به راڅخه ملیان تېز ولاړل او زه به ټپ شوم تر دې چې نبي کریم ﷺ راونیولم، راته یې کړه: جابره! ولې ټپ شوې؟ ما ورته وویل: د الله رسوله! اوښ مې مزل نه شي کولی، هغه راته وویل: اوښ دې چو کړه، ما خپل اوښ چو کړ، نبي ﷺ راته وویل: یا خو

نه دی چې د اهل کتابو له جملې څخه هم پلوه کافرانو ته وایي چې که تاسو له دې ځایه وویستل کېږئ مونږ به هم درسره ووځو، او که چا درسره جنګ جدل کو نو مونږ مو مرستندویان یو، الله پاک په دې ګواهي ورکوي چې دوی په خپلو خبرو کې دروغجن دي * که هغوی وویستل شي نو دوی به ورسره هېڅکله هم ونه وځي او نه به ورسره په جنګ جګړو کې هېڅ مرسته وکړي، خوکه بیا هم مرسته یې وکړي نو هرومرو به شکست زده وي او بیا به یې هېڅ چرته مرستې ته ټنډه ښه نه کړي * دا ځکه چې تاسو د هغوی په زړونو کې ډېر رعب داب لرئ ولې چې هغوی بې وقوفه خلک دي * د دېوال تر شاه او یا له خوندي ځای پرته مخامخ تاسو سره هېڅ کله هم جګړه نه شي کولای ځکه چې هغوی ډېر بې شعوره دي * دوی هم د لږ څه وړاندې تېر شوو په څېر بې عقله دي او ډېر زر به خپل انجام او پای وګوري او د دوی لپاره درد ناک عذاب دی * لکه د شیطان په څېر چې انسان ته د کفر دعوت ورکړي اوبیا د کفر کولو وروسته ورته ووایي چې زه درڅخه بېزاره یم زه د مخلوقاتو له پالونکي نه ډارېږم * له اور پرته ددغې دواړو بل ځای نشته، دواړه به په اور کې وي او اور د ظالمانو ځای دی.

(۱) نخل په نجد کې د غطفان د قبیلې د ځای نوم دی.

(۲) ویل کېږي چې ذات الرقاع ځکه دې غزا ته ویل کېږي چې مجاهدینو په کې خپل بېرغونه څیرلي وو. ځیني نور وایي: ذات الرقاع ورته ځکه وایي دا هلته د ونې نوم و او ونې ته نږدې پېښه رامنځ ته شوه، ځیني نور وایي: ذات الرقاع ورته ځکه وایي چې د مجاهدینو خپې وریکې په کاڼو کېږو سورې ورې شوې وې.

له ونې څخه راله لښته غوڅه کړه او یا دې ته خپله لښته دوه ځای کړه.

ما هغه وکړل چې نبي کریم ﷺ راته ویلي و، نبي کریم ﷺ راڅخه لښته واخسته او څو وار یې پرې اوښه وټومبله، بیا یې راته وویل: په اوښ دې سپور شه.

زه په اوښ سپور شوم، لوړه په رب لایزال چې هغه یې په رښتوني توګه استازی راستولی دی چې د هغه له اوښ هم زما اوښ تېز رفتاره و.

بیا مې نبي کریم ﷺ سره خبرې اترې کولې هغه راته وویل: جابره! اوښ دې راباندې نه پلورې؟ ما ورته کړه: د الله رسوله! خوښه دې نه ده چې درته یې ډالۍ کړم؟ هغه راته کړه چې په ډالۍ کولو دې خوښ نه یم خو که راباندې یې پلورې نو ورته تیار یم، ما ورته وویل: د الله رسوله! نرخ راته ووایه.

هغه وویل: په یو درهم مې شو، ما ورته وویل: په یو درهم خو یې نه خرڅوم، هغه راته کړه: په دوه درهم یې راکړه، ما ورته وویل: په دغې یې هم نه خرڅوم، هغه یو یو درهم په بره روان تر دې چې یوې اوقیې[۱] ته ورسېد، ما ورته کړه: د الله رسوله! په یوې اوقیې راسره خوښ یې؟

هغه وویل: هو، ما ورته وویل: د یوې اوقیې په بدل کې مې اوښ په تا وپلورو، هغه وویل: زما شو.

بیا یې راته وویل: جابره! ښځه دې کړې ده؟ ما ورته وویل: هو.

هغه وویل: ثیبه ده که باکره؟ ما ورته وویل: ثیبه ده.

هغه وویل: ولې دې باکره نه کوله چې دواړو سره لوبې لوبالې کولې؟ ما ورته وویل: د الله رسوله! د احد په ورځ چې مې پلار شهید شو اووه لورګانې ترې پاتې وې، په دې خاطر چې د خورګانو مې ښه پالنه وشي ثیبه مې له نظره ښه راغله.

هغه وویل: ان شاء الله چې ډېر ښه کار دې کړی دی، که صرار ته[۲] په خیرخیریت ورسېدو، هلته به اوښان ذبحه او ورځ به هم تېره کړو، ستا بي بي به له مونږه خبره شوې یې نو تکې ګانې به یې تیارې کړې وې، ما ورته وویل: د الله پېغمبره! مونږ تکې ګانې نه لرو، هغه وویل: پېدا به شي خو ته دې خپل کارونه پیاوړي کړه.

صرار ته په رسېدو د نبي ﷺ په امر اوښان ذبحه شول، ټوله ورځ مو تېره کړه، د شپې له مخې نبي کریم ﷺ خپل ارام ځای او مونږ خپلو ارام ځایونو ته ننوتو، د شپې له پلوه مې د نبي کریم ﷺ سره ټول تېر جریان خپلې بي بي ته واورو، هغه راته وویل: ډېره ښه ده خبره یې اورو او منو یې.

---

(۱) یوه اوقیه څلویښت درهمه وي. (ژباړن) وګوره: ترتیب مختار الصحاح: (۸۷۶).
(۲) صرار له مدینې څخه درې میله اندازه کې لرې دی.

د سبا د راختو سره سم مې اوښ له مهار ونيو او د نبي کريم ﷺ په دروازه مې چو کړ، او مسجد کې يې ترڅنګ نزدې کښېناستم، نبي کريم ﷺ چې کله اوښ وليد پوښتنه يې وکړه: دا څه دي؟ هغوی ورته وويل: دا اوښ جابر رضي الله عَنْهُ راوست او دلته يې چو کړ، هغه وويل: جابر څه شو؟ ما ته اواز وکړی شو زه ورغلم راته يې وويل: وراره! اوښ دې درواخله، مخکې هم اوښ ستا او اوسمهال هم ستا دی او بلال رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: جابر د ځان سره بوځه او يوه اوقيه ورته ورکړه.

هغه روان کړم او له اوقيې څخه يې راته څه اندازه زياته هم راکړه، لوړه په رب لا يزال چې اوښ به ورځ تر بلې ښه غټېده او د خير او برکت نښې نښانې به يې پې درپې څرګندېدې تر دې چې د يوم الحره په واقعه کې مو له لاسه ووت.

د تېر په څېر جابر رضي الله عَنْهُ وايي: د ذات الرقاع په غزوه کې چې کله مونږ د نبي کريم ﷺ سره له نخل مقام څخه راووتو، يو مسلمان د مشرک سړي ښځه وينځه کړه، د ښځې خاوند چې کله راغی او د خپلې ښځې اړوند راپور ورته ورسېد، نبي کريم ﷺ بېرته د خپل کاروان په شمول د راستنېدو په دوران کې و، مشرک لوړه پورته کړې وه چې تر هغه به ارام نه کينې تر څو يې د محمد ﷺ په ملګرو کې خرپ ترپ او وينه يې نه وي روانه کړې.

هغه و چې سړي د نبي کريم ﷺ په پل پسې پل پورته کړ، يو ځای ته په رسېدو نبي کريم ﷺ له ملګرو څخه وپوښتل چې د شپې څوکيداري دنده به څوک په غاړه واخلي؟ د دندې د انجامولو لپاره يو مهاجر او انصاري د قربانۍ ورکولو څرګندونې وکړې، نبي ﷺ ورته وويل: د ناو په خوله کې نېغ او بيدار ووسئ.

د ناوچې خولې ته په رسېدو انصاري مهاجر ته وويل: د شپې د کومې برخې څوکيداري درته اسانه ده؟ لومړنۍ برخه او که وروستنۍ؟ مهاجر ورته وويل: د شپې لومړنۍ برخه ته وکړه او زه به د شپې وروستنۍ برخه وروڼوم، مهاجر د ارام لپاره ډډه شو او انصاري په لمونځ ودرېد.

مشرک هغې دی چې راورسېد چې څنګه يې انصاري د ديد لاندې راغی و يې پتيله چې دا خو د محمد ﷺ جانشين دي، غشی يې پرې وار انصاري يې وويشت، بيا يې پرې بل او بيا يې پرې بل غشی وار کړ او انصاري په لمونځ ولاړ و او له ځانه به يې غشي لرې کول، بالاخره مجبوره شو او رکوع او بيا سجدې ته ولاړ، اخر يې هم په ارام بوخت ملګری رابېدار کړ او ورته يې وويل: داسې ټپي شوم چې حرکت ترې نه شم کولای..

مهاجر راپورته شو، مشرک چې وپوهېد دواړه راباندې پوهه شول لاړ وتښتېد.

مهاجر چې کله په انصاري باندې راماتې بې درېغه وينې وليدې ورته يې وويل: سبحان الله! د لومړني ګوزار سره دې ولې نه رابېدارولم؟ انصاري ورته وويل: ما په لمونځ کې سورت

لوست او دا مې له خاطره روغه نه لیده چې سورت نیمه کې پرېږدم تر څو اخر ته یې ورسوم.

خو چې هغه راباندې په مسلسله توګه ګوزارونه پیل کړل ما رکوع وکړه تر څو ته ویوهیږې، او زما دې په الله قسم وي چې که د نبي کریم ﷺ د امر سره سم راباندې د مورچې ساتنه لازمه نه وه نو یا خو به یې رانه ساه په ولاړه ویستلې وه او یا به مې سورت تر پایه رسولی و.

ابن اسحاق وایي: نبي کریم ﷺ چې له ذات الرقاع له غزوې څخه مدینې ته راستون شو نو د جمادی الاولی د پاتې ورځو په شمول یې د جمادی الاخره او رجب دواړه میاشتې په مدینه کې تېرې کړې.

په څلورم هجري کال کې د بدر دوهمه غزا

د ابوسفیان رضي الله عَنْهُ سره د ایښې وعدې په بنسټ نبي کریم ﷺ د شعبان په میاشت کې د بدر مقام ته د بیا ځل لپاره ووت.

نبي کریم ﷺ په بدر کې ابوسفیان رضي الله عَنْهُ ته اته شپې ورځې ځنډ وویست.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ هم د مقابلې لپاره د مکې د ځوانانو په شمول تر بدره منزل لنډه و تر دې چې د ظهران د مجنې اوبو ته راورسېد بېرته یې زړه ستنېدو ته ښه شو او ملګرو ته یې وویل: قریشو! ستاسو د برېمنې شخړې لپاره راته خربه کال چې مالونه مو ښې ګیاګانې وخورې او تاسو پریمانه ماسته شیدې وخوړای شئ راته نیک برېښي، چونکه سږکال وچکالي ده، د جګړې پایلې به ښې نه وي، زه اټکلوم چې بېرته ولاړ او باید هرومرو ستانه شوو.

د مکې میشتوالو به په مکه کې بېرته راستون شوي لښکر ته حلوا خواره ویل، هغوی به ورته ویل: تاسو جنګ ته نه بلکې حلوا خورۍ ته تللي وئ.

نبي کریم ﷺ لا هم هغسې د ابوسفیان رضي الله عَنْهُ راتګ ته د انتظار شپې لنډولې څه ګوري چې مَخْشِي بن عمرو الضمري یې په حضور کې عارض شو، هېره دې نه وي چې مخشي بن عمرو الضمري هغه هستي ده چې د ودّان په غزا کې یې د خپل قوم او نبي ﷺ ترمنځ سولیز تړون لاسلیک کړی و، ورته یې وویل: محمده! ﷺ څه کوې؟ ایا قریشو ته ځنډ وباسې؟

هغه ورته وویل: هو. او که دې خوښه وي چې ستا تړون هم بېرته درکړو!! او په تورو به مو ترهغه ووهو چې الله پاک زمونږ او ستاسو ترمنځ فیصله وکړي.

هغه ورته وویل: مونږ جنګ ته اړتیا نه لرو.

نبي کريم ﷺ لا هم هغسې په انتظار کې و چې معبد بن ابي معبدالخزاعي راغی حالانکه هغه د نبي کريم ﷺ اوښه د تېز رفتارۍ په حالت کې وليده نو دا شعرونه يې وويل:

قَـــدْ نَفَرَتْ مِنْ رُفْقَـــتَيْ مُحَمَّدِ *** وَعَجْوَةٍ مِنْ يَـــثْرِبَ كَالعَنْجَدِ
تَهْوَى عَلَى دِيـــنِ أَبِيهَا الْأَتْلَدِ *** قَدْ جَعَلَتْ مَاءَ قُدَيْدٍ مَوْعِدِي
وَمَاءَ ضَجْنَانَ لَهَا ضُحَى الْغَدِ

- د محمد ﷺ او د هغه د ملګرو او د يثرب د تورو انګورو په شان کجورو نه زما اوښه ډېره وډارېده.
- د خپل مخکني پلار په څېر يې رفتار تيز کړ او د قُديد اوبه يې راسره اوس مهال او د ضجنان اوبه يې راسره سبانۍ وعده ده.

عبدالله بن رواحه رضي الله يې اړوند دا شعرونه وويل:[1]

وَعَدْنَا أَبَا سُفْيَانَ بَدْرًا فَلَمْ نَجِدْ *** لِمِيعَـــادِهِ صِدْقًا وَمَـــا كَانَ وَافِيَا
فَـــأُقْسِمُ لَـــوْ وَافَيْتَنَـــا فَلَقِيتَنَا *** لَأُبْتَ ذَمِيمًـــا وَافْتَقَدْتَ الْمَوَالِيَا
تَرَكْنَـــا بِـــهِ أَوْصَالَ عُتْبَـــةَ وَابْنَهُ *** وَعَمْـــرًا أَبَا جَهْلٍ تَرَكْنَـــاهُ ثَاوِيَا
عَصَيْتُمْ رَسُولَ اللهِ أُفٍّ لِدِينِكُمْ *** وَأَمْرِكُـــمْ السَّيْءِ الَّذِي كَانَ غَاوِيَا
فَـــإِنِّي وَإِنْ عَنَّفْتُمُـــونِي لَقَائِلٌ *** فِدًى لِرَسُـــولِ اللهِ أَهْـــلِي وَمَالِيَا
أَطَعْنَـــاهُ لَـــمْ نَعْدِلْهُ فِينَـــا بِغَيْرِهِ *** شِـــهَابًا لَنَا فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ هَادِيَا

- ابوسفيان رضي الله عَنْهُ مونږ سره بدر کې د جنګ لوظ ايښی و، نه خو هغه پخپل لوظ ولاړ دی او نه په لوظونو کې وفادار او رښتونی دی.
- لوړه په رب لايزال که ته په رښتيا هم جنګ ته راغلی وې ستا شان او شوکت او ټوله دبدبه به ناسته وی او له خادمانو به بې برخې شوی وې.
- په بدر کې د عتبه او د هغه د ځوی په څېر لوی کفر کټی مو نښې پرېښې دي او ابوجهل هم اوس مهال په بدر کې شته دی.
- ستاسو دين او هغه بې وقوفانه بدترين راج به هرومرو ريزمريز شي چې په بدل کې مو د الله د استازي سرغړونه وکړه.
- اګر که تاسو به ما په دې ملامته کوئ خو زما شتمني او کورني غړي دې له رسول الله ﷺ نه قربان وي.
- مونږ د هغه خبره داسې منو چې د خپلو هيڅ ډول مشرانو سر يې برابر نه بولو، بلکې دا خو په تروګمنې شپه کې ځلانده ستوری دی.

(۱) ابن هشام وايي: دا شعرونه ابو زيد انصاري ما ته د کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ په نوم اورلي وو.

په پنځم کال کې د دومة الجندل غزا

له دې جريان وروسته نبي کريم ﷺ بيرته مديني ته ستون شو، هلته يې د ذوالحجې مياشت پوره تېره کړه، په دغې کال کې د حج مراسم د مشرکانو په لاس کې وو، هېره دې نه وي چې دغه مياشت او د حج مراسم مديني ته د نبي کريم ﷺ له راتګ څخه د څلورم هجري کال احصائيه ده.

بيا نبي کريم ﷺ د دومة الجندل[1] غزا وکړه، د دواړو خواوو جنګې ليکې يو تر بله مخامخ نه شوې، وړاندې له دې چې هلته ورسيږي بېرته مديني ته راستون شو او پاتې ټول کال يې په مدينه کې تېر کړ.

په پنځم هجري کال کې د خندق غزا

د خندق غزا د هجرت په پنځم کال د شوال په مياشت کې واقع شوې وه.

د پېښې د رامنځ ته کېدو لړې داسې وه چې د بنووائل او بنو نظير ځينې مخه ورې هستۍ لکه سلام بن ابي الحقيق النضري، حيي بن اخطب النضري، کنانة بن ابي الحقيق النضري، هوذة بن قيس الوائلي، ابوعمارة الوائلي او څه نور چې د نبي کريم ﷺ پر ضد يې جنګې پلان جوړ کړی و، مکې ته ولاړل او د قريشو سره يې د نبي کريم ﷺ په ضد د پرېکنده شخړې غوڅه پرېکړه وکړه او ورته يې وويل: تر هغه به په جنګ کې ورسره ملتيا ته دوام ورکوي تر څو مسلمانان له بيخه يوسو.

قريشو مکې ته راغلو يهودانو ته وويل: ای د يهودانو ښاغلو! تاسو وايئ چې زمونږ او د محمد ترمنځ پرته ديني تربګني او تاو تريخوالي کې څوک په سمه او څوک په ناسمه دي؟ چونکه تاسو اهل کتاب ياست او د علم معرفت څښتنان ياست په دې مو وپوهوئ چې د چا دين ښه او په حق برخمن څوک دي؟

يهودانو وځوابول چې له هغوی څخه ستاسو دين ښه او له هغوی څخه تاسو په حق ډېر برخمن ياست.

(۱) دومة الجندل د مديني منورې برخه ده، دواړو ترمنځ پرته فاصله نژدې پنځلس شپې اندازه ده، په دې غزا کې نبي کريم ﷺ سباع بن عرفطه رضي الله عَنْهُ په مد يني امير ګمارلی و.

هاغه و چې الله پکې د قران کریم دا ایتونه نازل کړل ﴿أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبًا مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡجِبۡتِ وَٱلطَّٰغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ هَٰٓؤُلَآءِ أَهۡدَىٰ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ سَبِيلًا ٥١ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُۖ وَمَن يَلۡعَنِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ نَصِيرًا ٥٢ أَمۡ لَهُمۡ نَصِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُلۡكِ فَإِذٗا لَّا يُؤۡتُونَ ٱلنَّاسَ نَقِيرًا ٥٣ أَمۡ يَحۡسُدُونَ ٱلنَّاسَ عَلَىٰ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦۖ فَقَدۡ ءَاتَيۡنَآ ءَالَ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَءَاتَيۡنَٰهُم مُّلۡكًا عَظِيمٗا ٥٤ فَمِنۡهُم مَّنۡ ءَامَنَ بِهِۦ وَمِنۡهُم مَّن صَدَّ عَنۡهُۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا﴾(١).

قریش چې کله د یهودانو په کلکې ملاتړی ویوهېدل ډېر خوشحاله او جنګ ته هم له زړه نه لېواله شول تر څو د رسول الله ﷺ په ضد کلکه جګړه وکړي، بالاخره یې د جنګ لپاره نېټه هم سره معلومه کړه او اتفاق ته پرې ورسېدل.

مذکوره یهودان له مکې وروسته بنو غطفان ته ولاړل او د نبي کریم ﷺ په ضد جګړه یې راتېز او لا یې پسې وهڅول، په دې یې قانع کړل چې دوی به یې کلک ملاتړ کوي او قریشو سره هم موافقې ته رسیدلي دي، د دې خبرو په اوریدو ورسره بنوغطفان اتفاق رایه وکړه.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ چې د قریشو جنګي قیادت وریه غاړه و عیینة بن حصن چې د بنوفزاره مشري یې کوله او حارث بن عوف بن ابي حارثة المري چې د بنومرة قیادت یې په غاړه درلود، مسعود بن زحیله چې د بنواشجع د قبیلې مشري یې کوله په ټاکلې نېټه د نبي کریم ﷺ ضد د خونړیزې جګړې په نیت راوخوځېدل.

نبي کریم ﷺ چې کله د بېلابېلو قبیلو د راتګ خبر تر غوږ شو، له مدینې څخه یې د لوی غتې کندې د کنستلو امر وکړ، تر څو مسلمانان په کې د زیات اجر د ګټلو لپاره یو تربله زیاته ونډه واخلي خپله یې هم په کې د کار پیل وکړ.

نبي کریم ﷺ خپله هم ستړی ستومانه او صحابه کرام رضي الله عَنْهُمْ هم ډېر ستړي ستومانه شول.

د نبي کریم ﷺ سره په خندق کنستلو کې ګرد منافقان په شا ولاړل او د خدمت نه کولو ته به یې اندکه بهانه جوړوله، د نبي کریم ﷺ له اجازې پرته به پټ پټ کورونو ته ستنېدل، د خندق د کنستلو په دوران کې که به کوم رښتني مسلمان ته کورنۍ اړتیاوې مخې ته راغلې

(١) سورت نساء: (٥١–٥٥). ژباړه: ایا ستا هغه چا ته سوچ او خیال دی چې په بوتانو ساحرانو یقین او ایمان لري او کافرانو ته وايي چې تاسو د مسلمانانو په نسبت په نیغه لاره روان یئ * په دغې خلکو الله لعنت نازل کړی دی او په چا چې الله خپل لعنت نازل کړي نو هیڅ راز مرستندویه به ونه وینې * که دوی لږ هم واک او اختیار درلودای نو د کجورې د داغ په اندازه به یې هم هېڅ چا ته نه و ورکړی * بلکې دوی د الله پاک په احسان او فضل (نبوت) باندې ورکړل شوو سره کینه بغض کوي، د ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام په کورنۍ کې خو مونږ ډېرو ته اسماني کتاب او نبوت ورکړی دی او هغوی ته مو د دې سره ډېره لویه بادشاهي هم ورکړې وه * له دوی څخه ځینو پرې ایمان راوړ خو ولې ځینو نورو یې ورڅخه خلک رابندول او د سوځولو لپاره ورله جهنم بس دی.

له نبي كريم ﷺ نه به يې اجازه وغوښته او بیا به د خپل اړتیا د حل او فصل په نیت وتېپید.

خو د اړتیا د بشپړېدو سره سم به یې بېرته د مسلمانانو کومک او ورسره مرستې ته په ډېر جدیت حاضري ورکوله، تر څو دلوی خیر او سترې اخروي بدلې نه محروم نه شي، د دغې رښتني مومنانو اړوند الله دا ایتونه نازل کړل: ﴿إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَإِذَا كَانُواْ مَعَهُۥ عَلَىٰٓ أَمۡرٖ جَامِعٖ لَّمۡ يَذۡهَبُواْ حَتَّىٰ يَسۡتَـٔۡذِنُوهُۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسۡتَـٔۡذِنُونَكَ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۚ فَإِذَا ٱسۡتَـٔۡذَنُوكَ لِبَعۡضِ شَأۡنِهِمۡ فَأۡذَن لِّمَن شِئۡتَ مِنۡهُمۡ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمُ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ﴾[1].

دا ایتونه الله پاک د هغه چا متعلق وغږول چې په رښتیا هم د خیر او اجر طلب ګار وو او د زړه په خوښه یې د الله پاک او د هغه د رسول اطاعت ته غاړه ایښې وه.

او هغه منافقان چې نه خو یې د خندق په کنستلو کې ونډه درلوده او له بل پلوه به د نبي ﷺ له اجازې پرته کورونو ته ستنېدل، الله پاک دا ایاتونه نازل کړل: ﴿لَّا تَجۡعَلُواْ دُعَآءَ ٱلرَّسُولِ بَيۡنَكُمۡ كَدُعَآءِ بَعۡضِكُم بَعۡضٗاۚ قَدۡ يَعۡلَمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمۡ لِوَاذٗاۚ فَلۡيَحۡذَرِ ٱلَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنۡ أَمۡرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمۡ فِتۡنَةٌ أَوۡ يُصِيبَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ قَدۡ يَعۡلَمُ مَآ أَنتُمۡ عَلَيۡهِ وَيَوۡمَ يُرۡجَعُونَ إِلَيۡهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُواْۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمُۢ﴾[2].

نبي کريم ﷺ د خندق له وزګارېدو سره سم د قریشو جنګي لس زره کاروان د قریشو او د هغوی له ملاتړ بنو کنانه او اهل تهامه څخه جوړ و، راورسېدل او د جرف او زغابه ترمنځ د رومې مجتمع الاسیال سیمه کې یې واړوله، غطفان هم د نجدیانو په ملاتړ خوځښت پیل کړ او د اُحد ترڅنګ ذنب نقمی کې تم شول.

نبي کریم ﷺ د ورسره مسلمانانو په شمول چې درې زره ته یې شمیر رسیدګي کوله میدان ته ووت، جبل سلع ته یې شاه کړه او هلته یې جنګي محاذ ونیو، هیره دې نه وي چې خندق د مسلمانانو او راغلو کفارو ترمنځ فاصله وه.

ګرد ماشومان او زنانه یې په خورا خوندي لویو قلعه ګانو کې ځای پر ځای کړل، د الله ستر

(١) سورت نور: (٦٢). ژباړه: رښتني مومنان چې په الله او رسول رښتنی ایمان لري هغه څوک دي چې بغیر له اجازې نه خپل شخصي کارونو پسې نه شله کیږي، څوک چې هم له تا څخه اجازه غواړي هغوی په رښتیا په الله او د هغه په رسول باوري دي، که هغوی درڅخه کله هم د ځینو اړتیاو د پوره کولو لپاره اجازه وغواړي نو ورته اجازه ورکړه او الله پاک څخه ورته بخشش هم وغواړه، الله پاک بخشش کونکی او د رحم والا دی.

(٢) سورت نور: (٦٣-٦٤). ژباړه: د نبي ﷺ رابلنه د خپل منځی بلنې په څېر مه ګڼئ، هغه خلک چې پټ او پناه وځي الله یې ډېر ښه پېژني، د الله او د هغه د رسول ﷺ سرغړونکي دې په دې وپوهیږي چې الله پاک به یې په سخت دنیوي عذاب ونیسي او په اخرت کې به ورته هم دردناک عذاب ورکړي * په دې ښه وپوهیږئ چې ټول اسماني او ځمکني مخلوقات د الله په واک کې دي، ستاسو د دروا‌غو او رښتیاو معلومات الله پاک ته شته دی او د دې په انجام به مو الله پاک هغه ورځ وخبروي چې تاسو ورته ورشئ او الله پاک په هر څه باندې علیم او دانا دی.

دښمن حيي بن اخطب نضري د کعب بن اسد حضور کې عرض شو او کعب د نبي ﷺ سره کلک ژمن لیک ایښی و چې په ضد به یې د هېڅ چا مرسته نه کوي، کعب پرې له دننه دروازه کلکه رابنده کړه او حیي بن اخطب ته یې د ننوتلو هېڅ اجازه ورنکړه، حیي په لوړ غږ وویل: تباه شې کعب! دروازه خلاصه کړه! هغه ورته وویل: حیي! رب دې خوار کړه ته بدنصیبه انسان یې ځه په مخه دې ځه، ما د محمد ﷺ سره تړون لاسلیک کړی دی او هغه په ژمنه ولاړ او رښتونی وفادار دی او زه ورسره هیڅکله هم خپله کړې ژمنه نه ماتوم.

هغه ورته بیا اواز وکړ چې تباه شې دروازه خلاصه کړه په خبره دې مازغه خلاصوم، خو کعب انکار وکړ او دروازه یې خلاصه نه کړه.

حیي ورته بالاخره وویل: تا راباندې د خپلې قلعه دروازه په دې خاطر راپورې کړې ده چې درسره په درستارخوان څه ونه خورم.

هغه و چې کعب بن اسد ورته له غیرت نه دروازه خلاصه کړه، حیي ورته وویل: کعبه خوار شې!! د ټولې زمانې د عزت سورلۍ مې ستا په دروازه چو کړېده، لوی اژدها بې ساری ښپاند سیند مې راخوښې کړی دی، قریش مې د ګردو مشرانو او مخه ورو په شمول په مجتمع الاسیال کې کینولې دي او غطفان مې هم د واکداره او لویانو په شمول د احد لمن ذنب نقمَی سره تم کړې دي او په دې یې راسره ژمنه کړې ده چې تر هغه به بېرته نه ستنیږي تر څو یې محمد د خپلو ملګرو سره له تېغه نه وی تېر کړی.

کعب ورته وویل: دزمانې دوامداره عزت نه بلکې زما لپاره دې ابدي شرم زما په کور چو کړی دی، ستا راغلې لښکرې هغه وریځ ده چې ګړه زاری او بریښنا لري خو اوبه نه لري.

ای حیي! غرق او تباه شې د محمد سره مې په خپل کړي لوظ ولاړ پرېږده، هغه په لوظ وفادار او عهد کې رښتونی دی، حیي د کعب په شاه تر هغه لاس وهو چې د لوظ ماتونې ته یې په دې شرط تیار شو چې قریشو او غطفان که محمد ﷺ او ملګري یې ونه وژل زه به تر هغه ستا سره ستا په خوندې کلا کې یم تر څو د دواړو انجام یو څېر وي، هغه و چې کعب خپل لوظ مات کړ او د نبي کریم ﷺ سره له لاسلیک کړي تړون څخه په شا شو.

د بنوقریظه عهد شکنۍ خبر چې کله د نبي کریم ﷺ او دمسلمانانو غوږونه وسکوندل، نبي کریم ﷺ د پېښې د سپیناوۍ په لړ کې د سعد بن معاذ –چې دغه مهال د اوس قبیلې مشر و، سعد بن عبادة بن دلیم– چې دغه مهال یې خزرج د قبیلې مشري لرله، عبدالله بن رواحه او خوَّات بن جبیر – رضي الله عَنْهُمْ – تحقیقاتي پلاوې ولیږدول او ورته یې وویل: ولاړ شئ او پلټنه وکړئ که هغوی په رښتیا ژمنه له خپو نه لاندې کړې وه ما به په اشاره کې وخبروئ او که په ژمنه کلک ولاړ وو نو د خلکو په مخکې به یې وفاداري په لوړ غږ اعلان کړئ.

منتخب شوې پلاوې چې کله هدف ته ورسېده څه ګوري چې قيصه د وررسيدلي راپور څخه لا پسې بهر وه، د دوی په ليدو يې نبي کريم ﷺ ته سپورې ستغې هم وويل او ويې پوښتل: د الله رسول څوک دی؟ زمونږ او د محمد ترمنځ هېڅ راز تړون نشته!! سعد بن معاذ چې تيزه لهجه يې درلوده د نبي کريم ﷺ ته د سپکو سپورو په بدل کې بېرته سپکې سپورې وويلې خو ولې هغوی بېرته په تورو او نسکورو ځوابونه ورکول.

سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ ورته وويل: کنځاوې ورته مه کوئ، خبره له کنځاو پورته ده.

سعد بن عباده او سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُمَا دواړه نبي کريم ﷺ ته عرض شول او ورته يې وويل: عضل او قاره!!

يعني د عضل او قاره چې د رجيع والا و سره څه کړي وو نو خبره د هغه په څېر ده، نبي کريم ﷺ غږ کړ چې الله اکبر! مسلمانانو مبارک مو شه!!

دغه مهال په مسلمانانو د غم پرته لړي نوره هم وده وکړه، ځيني دښمنان پرې له باندې او نور ځيني پرې له لاندې راغلل، خلکو په الله راز راز ګومانونه پېل کړل، د ځينو منافقانو نفاق سم صحيح راڅرګند شو تر دې چې معتب بن قشير وويل: محمد خو به مونږ سره د کسرا او قيصر د خزانو وعدې کولې او اوس هېڅ څوک له ډېره ډاره اودس ماتي ته نه شي تللای؟

اوس بن قيظي نبي کريم ﷺ ته وويل: د الله رسوله! زمونږ کوروته د ښمن ته تش خالي پراته دي او له مديني څخه هم بهر دي ما ته اجازه راکړه چې کور ته لاړ شم.

څه کم يوه مياشت د خندق جنګ دوام ودرلود، که څه هم دواړه خواوې سره مټ اتې نه شوې خو ولې دواړو خواو په يو بل غشي وورول، په خلکو باندې بدترين حالت نور هم پسې لوی شو، نبي کريم ﷺ په دې جريان کې د غطفان دوه مخه ورو او جنګې مشرانو هر يو عيينه بن حصن او حارث بن عوف ته استازي واستول چې په دې شرط به مونږ تاسو ته د مديني د ميوو دريمه برخه درکړو که خپلې لښکرې مو له جنګې محاذ څخه ستنې کړې، د نبي کريم ﷺ او د هغو ترمنځ د جوړ جاړی خبرې رواني وې، دواړه خواوې سره رضا شوې، تړون هم لاسليک شو خو ګواهان او د لوړې پورته کولو مراسم يې نه درلودل.

نبي کريم ﷺ د صلحې روانه لړي سعد بن معاذ او سعد بن عباده – رضي الله عَنْهُمَا – ته واوروله تر څو دواړه د روان جريان اړوند نيکه مشوره ورکړي، دواړو ورته وويل: د الله رسوله! که ته په خپله دا صلحه کوې ستا له وجې ورته مونږ هم تيار يو او که په دې صلحه درته الله امر کړی وي هرومرو به يې عملي کوو، او که نه ته زمونږ له کبله يې کوې؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: نا ستاسو د خير له کبله صلحه کول غواړم، لوړه په رب لا يزال چې عرب مې له کله راهيسې وليدل چې په تاسو له يوې ليندې څخه غشي وروي او له هر

اړخه يې درباندې اسمان راښکته کړی دی، په دې خاطر چې د هغوی اتحاد ونړوم تر يو حده مې دغه صلحه له نظره ښه راغله.

سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د الله رسوله! ستا له راتګ وړاندې مونږ مشرکان او بوت پرست خلک وو، نه مو الله پېژنده او نه مو ورله چرته عبادت کړی و، دا کجورې به دې خلکو له مونږ څخه يا پلورلې او يا به يې په مېلمه پالنه کې قرباني کولې، ستا په راتګ چې الله پاک مونږ په اسلام او هدايت باندې ونازولو او عزت او وقار يې راته راکړ، ايا اوس به د عزت په وخت مونږ هغوی ته کجورې ورکوو؟؟ دغې صلحې ته مونږ هېڅ اړتيا نه لرو، تر هغه ورسره توره په توره خبرې کوو تر څو زمونږ او د هغوی ترمنځ الله پاک خپله غوڅه پرېکړه وکړي.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ته او دوی سره پوهه شئ.

سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ليکلې تړون راواخست او ټول يې بېرته مټاو کړ او بيا يې وويل: لاس مو ښکته پورته خلاص، ټول هغه څه وکړئ چې توان يې لرئ.

نبي کريم ﷺ او نور ټول مسلمانان لاهم هغسې دښمنانو تر ګېرې لاندې راوستلي وو، د دواړو خواو ترمنځ هېڅ راز مخامخ جګړه نه وه خو عمرو بن عبد ود او عکرمه رضي الله عَنْهُ او هبيره بن ابي وهب او ضرار بن الخطاب نور جنګ ته ليوني شول، په خپلو اسونو باندې سپاره د بنو کنانه په تم ځای ورتېر شول او غږ يې کړ: ټول بنو کنانه بايد د جنګ لپاره تصميم ونيسي ترڅو په دې دعوه ښه وپوهيږئ چې شاه سواران څوک دي؟؟

له دې وروسته بيا په ډېرې چټکۍ د مسلمانانو اړخ ته رارهي شول څه ګوري چې ترمخ يې لوی خندق کنستل شوی دی، د ليدو سره يې وويل: د جنګ په دې ډول عربانو هېڅ عبور نه درلود[1].

بيا يې په ډانګه ډېچ خپل اسونه تر خندق او جبل سلع ترمنځ نزدې ساحې ته راوستل تر څو بل پلو ته واوړي.

علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ د ځينو مسلمانانو په ملتيا په چټکۍ سره هغه خامې مورچې ته ورغلل چې يرغل ترې اسان برېښېده، تر څو يې خوله وتړي.

د قريشو شاه سواران يې هم ترمخ پلوه ښه راتوند شول، عمرو بن عبد ود چې د بدر په ورځ د خورا تندريزو ګوزارونو ښکار شوی هم و چې د ټپونو د ناجوړتيا له کبله يې په اُحد کې هم ونه نه وه اخستې په بدل کې يې د خندق په ورځ جنګ ته سرتړلی ووت تر څو په ښه جنګي کار کردګۍ باندې ونازول شي، په لوړ اواز يې غږ کړ چې څوک جنګ ته تيار دی؟ علي رضي

(١) ابن هشام وايي: نبي کريم ﷺ ته د خندق د کنستلو مشوره سلمان فارسي رضي الله عَنْهُ ورکړې وه.

الله عَنْهُ د مبارزې لپاره ورووت او ورته يې وويل: ايا له الله سره دې خپله ژمنه نه ده ياده؟ چې که هر قرشي په دوو خويونو کې يو ته رادعوت کړم هرورمرو به ترې يو ته غاړه ږدې.

عمرو وويل: ولې نه، راته ياده ده، علي رضي الله عَنْهُ ورته وويل: زه دې الله او د هغه رسول او اسلام باندې باور لرلو ته رابولم هيله ده چې غاړه ورته کيږدې!

عمرو: دغې کارونو ته هيڅ اړتيا نه لرم.

علي رَضِيَ الله عَنْهُ: بيا نو مقابلې ته راووځه.

عمرو: وراره! ما ته د جنګ خبرې مه کوه، دا راته پسنده نه ده چې له تېغه دې تېر کړم.

علي رضي الله عَنْهُ: ما ته خو دې وژل ډېره مزه راکوي!

د دې خبرې اورېدو سره عمرو احساساتي شو له اس څخه راښکته شو، لومړۍ يې اس تېپي او په مخ يې وينې وينې کړ او بيا د علي رضي الله عَنْهُ په لور راروان شو، دواړه سره په يو بل ګوزارونه وکړل بالاخره پرې علي رضي الله عَنْهُ غازي شو او هغه يې مردار کړ.

له خندق څخه يې پاتې اسونه او شاه سواران په شاه وتمبېدل، په دغه ورځ عکرمه بن ابي جهل رضي الله عَنْهُ خپله نېزه له ډاره وغورځوله او په شا وتښتېد، د عکرمه رضي الله عَنْهُ دغې کړنې اړوند حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ وويل:

فَـرَّ وَ أَلْـقَى لَنَـا رُمْحَـهُ *** لَعَلَّـكَ عِكْـرِمَ لَـمْ تَفْعَلِ
وَوَلَّيْـتَ تَعْدُو كَعَـدْوِ الـ *** ظَّلِيمِ مَا إِنْ تَجُورُ عَنْ الْمَعْدِلِ
وَلَمْ تَلْـقَ ظَهْرَكَ مُسْتَأْنِسًـا *** كَأَنَّ قَفَـاكَ قَفَـا فُرْعُـلِ

۞ عکرمه په شا وتښتېد او له ډاره يې نېزه هم مونږ ته راوغورځوله، خو کاشکې عکرمه چې دا کار دې نه وی کړی.

۞ د کوچني سخي په څېر دې دومره سمه سيده منډه ووهله چې له لارې څخه بيخي کوږ او نسکور نه شوې.

۞ د کوم ښه کار له کبله دې راته شا نه ده راړولې او د شا راړونې په وخت کې هو بهو کوچنۍ سمساره ښکارېدې.

د خندق او د بنوقريظه په ورځ د مسلمانانو يو تربله د پېژندلو نښه نښانه (حم. لاَيَنْصُرُوْنَ) کلمه وه.

نبي کريم ﷺ او ملګرې يې د خندق په ورځ د دومره ډار ښکار شول چې الله پاک يې حالت مونږ ته په قران کريم کې ذکر کړی دی، چې دښمن ترې لاندې باندې راغی او دوی يې ترمنځ راګېر شول.

د جنګ په دې دوران کې نعیم بن مسعود رضي الله عَنْهُ راغی او نبي کریم ﷺ ته یې وویل: ما اسلام ته غاړه ایښې ده او له قوم څخه مې هیڅ څوک په اسلام خبر نه دي، د خپلې تندې مطابق راته امر وکړه چې باید اوسمهال څه وکړم؟

نبي کریم ﷺ ورته وویل: ته خو یو سړی یې څه به وکړې شې خو راغلي قومونه سره په خپل منځ کې اخته کړه تر څو له مونږ څخه بې فکره شي او جنګ هم دوکه ده.

نعیم بن مسعود رضي الله عَنْهُ لاره ونیوله او بنوقریظه وو ته ورغی، نعیم بن مسعود رضي الله عَنْهُ یې د شرک په مهال نزدې او خوږ ملګری و، هغوی ته یې وویل: ای بنوقریظه! زما او ستاسو ترمنځ له حده تیرې مینې باندې تاسو ډېر ښه واقف یاست! هغوی وویل: هو بالکل مونږ ته ستا شان او شوکت معلوم دی ته دروغجن نه یې.

نعیم رضي الله عَنْهُ ورته وویل: دا ځای مو کلي کور دی، دلته ستاسو شتمني، ستاسو بچي او کورنۍ ده، دلته ستاسو ښځې او بې بیانې دي، قریش او غطفان ستاسو په څیر نه دي، تاسو د خپلو کورونو نقل مکاني نه شئ کولی او قریش او غطفان د محمد ﷺ په ضد جګړې ته راولاړ شوي دي، دلته د هغوی شتمني، بچیان او ښځې نشته، په دې کې هغوی له تاسو څخه جلا دي، که هغوی ته موقعه په لاس ورغله او څه یې وکړل کړي به یې وي او که د جنګ موقعه په لاس ورنه شي په ارام به ببرته خپل کلي ته ستانه شي، چونکه مدینه ستاسو هستوګنځای دی بیا به تاسو او دوی سره مش او ګریوان یاست.

خو که محمد ﷺ او ملګرو ته یې یواځې شوئ نو هیڅکله یې مقابله نه شئ کولی، تر هغه خپل لاسونه د محمد ﷺ تر ګریوانه مه غځوئ تر څو مو له قریشو او غطفان مشران خلک له ځان سره ګانه کړي نه وي چې محمد ﷺ او ملګري یې ټول ووژل شي.

بنوقریظه وویل: ډېره ښه مشوره دې را کړه.

بیا نعیم بن مسعود رضي الله عَنْهُ ابوسفیان بن حرب رضي الله عَنْهُ خوا ته چې د ځینو نورو قریشو په ملتیا سره ناست و ورغی او ورته یې وویل: زما او ستاسو ترمنځ د مینې محبت مستې څپو خو تاسو ته ډېر ښه معلومات دی او د محمد ﷺ څخه هم را په شا شوی یم، خو یو راپور مې غوږ‌ونه وسکوندل او ستاسو خبرول مې پرې لازمه دنده وبوله، ځکه چې په تاسو مې خیر پېرزو دی خو چې ما چا ته ونه ښایئ.

نعیم بن مسعود رضي الله عَنْهُ ورته وویل: وخبرېدم چې یهود پخپلې کړنې ډېر زیات پښېمانه شوي دي، هغوی محمد ﷺ ته خپل استازي لیږدولي دي چې د قریشو څخه به درته د هغوی مخه ور خلک به پراڼ کې راولوو او ستا په وړاندې به د هغوی له تن څخه سرونه قلم کړو او بیا به تر هغه ستا په قومانده د هغوی په ضد وجنګیږو چې ټول له منځه یوسو، په دې

خاطر چې زمونږ او ستا ترمنځ بېرته د خوندور ژوند پخواني پړاو بيا پيل شي.

خو که يهودانو له تاسو څخه د مشرانو د ګانېه کولو طلب او غوښتنه وکړه پام کوئ چې څوک ورنه کړئ بايد بېدار ووسئ.

بيا له هغوی څخه وپاڅېد او غطفان ته ولاړ او هغوی ته يې وويل: تاسو خو زما قام قبيل او نسب ياست، په ټولو خلکو کې راته ګران هم دا تاسو ياست، ګومان مې نه شي که دروغجن راته ووايئ.

هغوی ورته وويل: ښه خبره دې وکړه ته دروغجن نه يې.

هغه ورته وويل: زما نوم به چا ته هم نه يادوئ؟

غطفان: نا، ستا نوم هېڅ چا ته نه يادوو، ستا هېڅ ذکر به نه کوو.

نعيم بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته ټول هغه څه وويل چې قريشو ته يې ويلي و او له يهودانو څخه يې وډارول.

د هجرت په پنځم کال د شوال د مياشتې د هفتې په شپه – د الله پاک تقدير و چې ابو سفيان رضي الله عَنْهُ او غطفان د عکرمه رضي الله عَنْهُ د ځينو قريشو په شمول بنو قريظه ته استازي واستول چې د محمد ﷺ د بيخ کنې لپاره بايد هرومرو سبا د هفتې په ورځ غوځ يرغل وکړو تر څو خبره فيصله شي.

نور مونږ دلته تم کېدونکي نه يو، اسونه او اوښان مو نږدې نور د مرګ په کومې کې لويدونکي دي.

هغوی ورته پيغام راواستو چې سبا خو د هفتې ورځ ده او سبانۍ ورځ کې مونږ هېڅ هم نه شو کولای او په تاسو هم پټ او پناه نه ده چې زمونږ هر چا چې د هفتې په ورځ څه کړي دي د عذابونو ښکار شوي دي، د دې برسېره مو پام دې ته هم راړول غواړو چې د محمد ﷺ ضد جګړه ستاسو په ملتيا تر هغه نه شو کولای تر څو مو راته مشران خلک په ګانېه کې نه وي راکړي په دې خاطر چې جنګ بيخي يقيني شي، ولې چې مونږ په دې وډارېدو چې که جنګ ګرم شي او شکست مو نصيب شي نو تاسو خو به خپلو کورونو ته ستانه شئ او مونږ به دې سړي ته يواځې پرېږدئ او تاسو ډېر ښه پوهيږئ چې مونږ يې د مقاومت هېڅ توان نه لرو.

قريش او غطفان چې کله ورته په مخکې کړی شوې خبرې په بنسټ په نوي خبر وخبرېدل قريش او غطفان دواړو وويل: د نعيم بن مسعود رضي الله عَنْهُ خبره خو کټ مټ رښتيا وه، بېرته يې بنوقريظه ته استازي وليږدول چې که خوښه مو وي د جنګ لپاره چمتوالی ونيسئ چې جنګ ورسره وکړو او په ګانېه کې مشران لا څه چې عام خلک هم نه شو درکولای.

بنوقریظه ته چې د هغوی استازو راپور واورول شو ټولو وویل: د نعیم بن مسعود رضي الله عَنْهُ خبره زره بره هم کره نه ده.

خلک خو په رښتیا جنګ کوي که موقعه په لاس ورشي نو خرپ ترپ به وکړی او لاړ به شي خو که موقعه په لاس ورنه شي نو خپل کور ته به روغ جوړ ستانه شي او د محمد ﷺ او ستاسو ترمنځ به ورسره ستاسو په کور کلي کې جنګ جګړه وي.

بیا یې ورته استازي ولیږدول چې تر څو مو د سرخلک په ګانه کې نه وي راکړي تر هغه مو په جنګ کې ملتیا نه کوو.

قریشو او غطفان د بیا ځل لپار انکار وکړ، هغه و چې الله پاک لاپسې نور هم رسوا کړل.

د ژمي کنګل موسم کې پرې الله پاک طوفاني باد راوالوځو ټول دیګونه او په اور باندې ګټوئ یې ورله نسکورې کړې.

د راغلو جنګي ډلو ټپلو ترمنځ راپیدا شوې کړکیچ او بیلابیل راپورونه چې د نبي کریم ﷺ ترغوږ ورسېدل حذیفه بن الیمان رضي الله عَنْهُ یې ولیږدو تر څو د خلکو د تېرې شپې احوال راوړي.

محمد بن کعب القرظي رضي الله عَنْهُ وایي: د کوفې یو میشوال حذیفة الیمان رضي الله عَنْهُ ته وویل: ابوعبدالله! تاسو په رښتیا د نبي کریم ﷺ ملګری او ورسره په صحبت کې پاتې شوي یاست؟ هغه وویل: هو وراره، بالکل دغسې ده.سړي وویل: تاسو به ورسره څه کول؟ حذیفه رضي الله عَنْهُ ورته وویل: مونږ به یې لا په خدمت کې ستړي کېدو هم.

سړي وویل: لوړه په رب لایزال چې که د محمد ﷺ سره الله پاک زمونږ صحبت راوستی وی مونږ به په اوکو ګرځولی وی.

حذیفه رضي الله عَنْهُ ورته وویل: لوړه په رب لایزال چې د خندق په ورځ نبي کریم ﷺ د شپې له مخې لږه اندازه لمونځ وکړ او بیا یې مونږ ته مخ کړ او ویویل: د راغلو جنګیالي لیکو بشپړ معلومات به څوک ښه راغونډ کړي چې د شپې له مخې بېرته ځان هم په چټکۍ راورسوي؟ که هر څوک وي زه به له الله څخه وغواړم چې جنت کې یې زما همسایه جوړ کړي.

د ډېرې سختې یخنې او ولږې او د بې ساري ویرې او ډار له مخې هېڅ څوک هم ونه پاڅېد، نبي کریم ﷺ ما ته اواز وکړ، نو زما مجبوري وه چې ورغلی وم ځکه چې په نوم یې راته اواز وکړ او راته یې وویل: حذیفه!! ولاړ شه او په راغلو خلکو کې ځان ننباسه، وګوره چې خلک نورې څه ارادې لري؟ له راپور راټولو پرته نور په هېڅ چا غم او غرض ونه لرې.

زه لاړم او د خلکو په صفونو کې ننوتلم او الله پاک را پورته کړی طوفاني باد پرې های

ناتار جوړ کړی و، په اور باندې ایښې کټوۍ او د هغوی اوروته او تم ځایونه یې اړې اړې کړل.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او غږ یې کړ: هر څوک خپل ملګري ته وګوري هسې نه پردي څوک مو جنګي لیکې ته داخل نه شي.

حذیفه رضي الله عَنْهُ وایي: ما دستي خپل دواړه اړخ واله وپوښتل چې څوک یاست؟[1] هغوی وویل: فلانکی د فلانکي ځوی یم.

بیا ابوسفیان رضي الله غږ کړ چې ای قریشو! نور دلته موږ نه تم کیږو، اسونه او اوښان مو تباه او برباد شول او بنو قریظه وو هم راسره په کړي ژمنه وفا ونه کړه، د سترې بدمرغۍ او د بې سارې باد او طوفان سره مخامخ شول، نه خو مو ترې اور لمبې پورته کولی شي او نه مو ترې په نغري کټوۍ ټینګېدای شي، ټول تم ځایونه یې هم ونړول، زه خو مکې ته د ستنېدو اراده لرم باید ستانه شوو.

د ابوسفیان رضي الله عَنْهُ اوښ لا ولاړ و چې ورته یې ورټوپ کړ، د اوښ پړی یې هله له غوټې خلاص شو چې ابوسفیان رضي الله عَنْهُ هغسې ولاړ و، خو که د نبي کریم ﷺ راته (د راپور راټولولو پرته نور د هیڅ مه کوه) ویلي نه وو نو په غشي به مې وژلی وی.

حذیفه رضي الله عَنْهُ وايي: بېرته په داسې حالت کې راستون شوم چې نبي کریم ﷺ لا د خپلو ځینو بي بیانو په یمني لباس کې د لمونځ په حالت کې ولاړ و، چې زه یې ولیدم خپلو خپو ته یې نږدې په پوښاک کې ننویستم او هغه یې راباندې خپور کړ، زه لا په کمبل کې پټ وم چې هغه رکوع او سجده هم پوره کړه، خو چې کله یې سلام وګرځو په لیدلي ټول راپور مې خبر کړ.

د قریشو بېرته ستنېدو نه چې غطفان وخبرېدل دوی هم خپلو کورونو ته ستانه شول.

د شپې له تېرېدو سره د سهار په مهال د نبي کریم ﷺ په شمول ټول مسلمانان بېرته مدینې ته سالم او غانم راستانه شول او خپل جنګي اوزار یې ځای پرځای کړل.

په پنځم هجري کال کې د بنوقریظه غزا

ورځ چې تر ماسپښینه ورسېده جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ له غټو وریښمو نه پټکی وهلی په زین پوښل شوي قچر باندې راغی او نبي کریم ﷺ ته یې وویل: ای د الله رسوله! ایا تا خپل جنګي

(۱) په شرح المواهب کې لیکلي دي چې ښي اړخ وال ته مې وویل: څوک یې؟ هغه وویل: معاویة بن ابي سفیان رضي الله عَنْهُ یم، بیا مې کڼ اړخوال ته وویل: ته څوک یې؟ هغه وویل: عمرو بن العاص رضي الله عَنْهُ یم.

لباس ويستلی دی؟ هغه ورته وويل: هو، جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته وويل: راغلو ملائکو لا تر اوسه خپل جنګي اوزار نه دی ايښی، ملائک خو ايله بيله اوس د شکست زده قوم له څارنې څخه راستنې شوې.

الله پاک تا ته د بنو قريظه و سره په جنګ کولو امر کوي زه هم اوس هلته روان يم تر څو زړونه او هوډونه يې ونړوم.

نبی کريم ﷺ علي بن ابی طالب رضي الله عَنْهُ ته بیرغ ورکړ تر څو ځان بني قريظه ته زر ورسوي، هغه و چې خلکو يې په پل پسې ګړندی پل پورته کړ او ځانونه يې تر بنوقريظه ورسول، علي رضي الله عنه چې کله د هغوی تر لويو قلاونو ورسېد د نبي کريم ﷺ اړوند يې ورڅخه سپکې سپورې واورېدې بېرته تر هغه راستون شو چې د نبي کريم ﷺ سره مخامخ شو او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! بنوقريظه و ته نزدې مه ورځه، هغه ورته وويل: ولې؟ زما اړوند دې ترې سپورې ستغې واورېدې؟ هغه وويل: هو، نبي کريم ﷺ ورته وويل: تر هغه چپ شي چې ما ووينې.

کله چې نبي کريم ﷺ د هغوی تر ماڼو نزدې ورسېد ورته يې غږ کړ: ای د شادوګانو ورونو! ايا الله ونه شرمولئ؟ ايا الله درباندې خپل عذاب راښکته نه کړ؟

هغوی ورته وويل: ته ډېر پوهه او هوښيار يې نبي کريم ﷺ بنو قريظه و ته د رسېدو سره سم د هغوی چارپايانو ته نزدې د (أَنَّا) نومې کوهې سره واړوله.

ځينو خلکو د مازديګر لمونځونه له ماسخوتن په مهال د نبي کريم ﷺ د امر سره سم هلته وکړل چې بايد هر سړی دمازديګر لمونځ بنوقريظه و ته ورسوي، او دوی د جنګ په هغې سختو کې وو چې لمونځ يې ادا نه کړی شو نه په دغې کړنه الله پاک ملامته کړل او نه هم ورته رسول کريم ﷺ څه وويل.

ترينځه ويشت شپو ورځو پورې يې پرې بنديز ولګو تر څو خپله سترې شول او الله پاک يې زړونه له ډار او وېرې څخه هم ډک کړل.

د قريشو او غطفان له ستنېدو وروسته حيي بن اخطب هم د کعب بن اسد سره پخپلې ژمنې د وفا په خاطر د بنو قريظه و سره شريک ماڼې ته ننوت، بنوقريظه چې کله وپوهېدل چې نبي کريم ﷺ ترې له جنګ پرته بيخې نه ستنيږي نو کعب بن اسد ورته وويل:

ای يهودانو! په راغلې حالت خو تاسو ډېر ښه خبر ياست، زه درته درې مشورې درکوم د عقل په تقاضی ترې يوه هرومرو ومنئ.

ټولو ورته وويل وايه بايد څه وکړو؟ هغه وويل:

١ بايد د دې سړي پيروکاري او پوره تصديق وکړو، لوړه په رب لا يزال چې تاسو اوس په

دي ډېر ښه وپوهېدئ چې دا رښتونی نبي او د الله پاک له اړخه راستول شوی دی او دا هغه پیغمبر دی چې ستاسو کتاب پرې هم ګواه دی، د ایمان سره به ستاسو وینه او ځان او شتمني او ښځې همدا ستاسو په ولکه کې پاتې شي.

هغوی وویل: مونږ هېڅکله هم د تورات د حکمونو مخالفت نه شو کولای او نه یې پرې استبدال ته کومه اړتیا لرو.

۲ بیا یې ورته وویل: که دې مشورې ته غاړه نه ږدئ نو راځئ چې خپلې بې بیانې او بچې په خپلو لاسونو ووژنو بیا به د محمد او ملګرو په ضد میدان ته د خونریزۍ معرکې لپاره ووځوو تر څو الله پاک زمونږ او د هغه ترمنځ غوڅه پرېکړه وکړي، ځکه چې بچیان خو به زمونږ نه مخکې تللي وي نو د بچو اړوند به هېڅ ډول ډار نه احساسوو، که پرې بریمن شوو او مېدان مو وګټو نو له دې ښخه غوره بچیان او ښځې به په لاس راشي.

هغوی و ځوابو چې دې مسکینانو څه کړي دي؟ د دوی له مرګ نه وروسته به په ژوند کې هېڅ خوند او مزه پاتې نه وي.

۳ هغه ورته وویل: چې دا مشوره مې هم نه منئ نو وس خو د هفتې شپه ده، هغوي یقیني دي چې دوی د ورځې جنګ نه کوي ناڅاپه به پرې خونړیز یرغل وکړوو کېدای شي زړونه مو پرې یخ شي!!

هغوی وویل: ولې اوس دې ته راورسېدو چې د هفتې د ورځې تقدیس د خپو لاندې کړوو؟ او دهغې سزاګانو ور وګرځوو چې مشران مو یې ښکار شوي وو!

او تا ته ښه معلومات دي چې هغوی د بې حرمتۍ له کبله مسخه شوي وو!!

کعب ورته وویل: د مور له زږولو وروسته مو یوه شپه هم په عقل کې نه ده تېره کړې.

بیا حصار شوي یهودانو نبي کریم ﷺ ته استازی واستو چې ابولبابة رضي الله عَنْهُ راته راواستوه تر څو مونږ ترې مشوره واخلو.

نبي کریم ﷺ ورته ابولبابة رضي الله عَنْهُ واستو یهودانو چې کله ولید ټول ورته راولاړ شول، ماشومانو او ښځو یې ورته په ویر ژړا شروع وکړه، بیا ورته یهودانو وویل: څه فکر لرې که نبي کریم ﷺ ته د هغه د فیصلې په تقاضی تسلیم شو؟[۱]

(۱) بنوقریظه چې له کله راهیسې محاصره شول او دخپل ځان په هلاکت یې یقین راغی، شأن بن قیس یې د نبي کریم ﷺ سره د خبرو اترو لپاره واستو چې بنوقریظه به هم لکه د بنونظیر په څېر د اوښ بار په اندازه د خپلو ماشومانو او بچو سره له کورونو څخه کډوال شي، نبي کریم ﷺ ترې غوڅ انکار وکړ، بیا یې ورته وویل: مونږ او زمونږ ښځو او بچیانو ته امان راکړه، جنګي او کورني ساز اوسامان دې هم درپاتې وي، نبي کریم ﷺ ترې بیا انکار وکړ تر څو یې پرېکړې ته غاړه کېږدي، شأن بن قیس د نبي کریم ﷺ غوڅ درېځ

ابولبابة رضي الله عَنْهُ ورته په خپلې مرۍ لاس راښکو او ورته يې وويل: ډېره ښه ده[١].

ابولبابة رضي الله عَنْهُ وايي: وړاندې له دې چې له يهودانو څخه پل پورته کړم وپوهېدم چې د الله او د هغه د رسول ﷺ سره مې خيانت وکړ.

ابولبابة –رضي الله عَنْهُ– د مسجد په لور رهی شو او هلته يې ځان د ستنې پورې وتړو او ويويل: تر هغه به تړل شوی يم چې الله پاک مې توبه قبوله کړي او هېڅکله به نور بنوقريظه ته ولاړ نه شم، په هغه ځمکه هېڅکله پل نه ږدم چې ما پرې د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ سره جفا کړې وي.

نبي کريم ﷺ چې کله د هغه راپور واورېد ويويل: ولې زما خوا ته نه راتلو چې د الله پاک نه مې ورله بخشش غوښتی وی؟ چې اوس يې ځان تړلی دی تر هغه دې زغم وباسي تر څو يې الله توبه قبوله کړي.

ام سلمة –رضي الله عَنْهَا– وايي: نبی کريم ﷺ وفرمايل: د ابولبابة توبه قبوله شوه، ما ورته وويل: د الله پيغمبره! زيری ورته نه ورکوم؟ هغه وويل: ولې نه که ستا خوښه وي زيری ورکړه.

د ستر او پردې د اسماني حکم نه وړاندې ام سلمة رضي الله عَنْهَا د خپل کور په دېوال مسجد ته ورپورته شوه، ورته يې عرض کړ چې زيری مې درباندې توبه دې قبوله شوه.

ام سلمة رضي الله عَنْهَا وايي: خلک په چټکۍ راولاړ شول تر څو يې بند وسپړي هغه ورته وويل: ناء تاسو به مې د بند غوټې نه خلاصوئ تر څو نبي کريم ﷺ مې په خپلو لاسونو د بند غوټې وسپړي.

کله چې نبي کريم ﷺ د سبا ورځې سهار لمونځ ته ووت بند يې ترې لرې کړ.

ابن هشام وايي: ابولبابة رضي الله عَنْهُ شپږ شپې ځان په جومات کې د کجورې تنې پورې تړلی و، د لمونځ په وخت کې به يې ښځې راخلاصو او د لمونځ نه وروسته به يې بيا ځان بند ته ورکو.

بهر کيف بالاخره هم بنو قريظه د نبي کريم ﷺ غوښې پرېکړې ته تيار شول، د اوس قبيلې خلک نبي کريم ﷺ ته راغلل او ورته يې وويل: بنوقريظه زمونږ ملاتړي وو، پرون چې تا زمونږ د خزرجيانو وررونو د ملاتړو سره کومه رويه کړې وه تا ته عرض کوو چې دوی سره هم هغه رويه وکړې!!

يهودانو ته راپور يوړ. (شرح المواهب دزرقاني ليکنه).

(١) په شرح المواهب کې ليکي: ابولبابة رضي الله عَنْهُ به د نبي کريم ﷺ غوڅ دريځ د هغوی وژل معلوم کړل چې ذبحه کوي به يې، ځکه يې ورته په لاس اشاره وکړه.

بنو قينقاع چې د خزرجيانو ملاتړي وو نبي کريم ﷺ محاصره کړي وو، هغه و چې ځانونه يې د نبی کريم ﷺ پريکړې ته ورکړل، بيا ترې عبدالله بن ابي بن سلول ټول وغوښتل هغه ته يې ډالۍ کړل.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ايا دا به ښه نه وي چې د بنوقريظه اړوند غوښه پريکړه ستاسو د قبيلې يو نفر وکړي؟ ټولو وويل: ولې نه، د الله رسوله ډېره ښه ده.

نبی ﷺ ورته وفرمايل: دا پريکړه به سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ کوي، نبي ﷺ د سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ له ټپي کېدو وروسته د اسلم قبيلې متعلق د رُفَيْدَه رضي الله عَنْهَا په خېمه کې د سمبالولو امر وکړ، رُفَيدې رضي الله عَنْهَا به د الله د رضا په خاطر د ټپيانو علاج معالجه کوله.

له کوم راهيسې چې سعدبن معاذ رضي الله عَنْهُ د خندق په غزا کې ټپي شو، نبي کريم ﷺ صحابه کرامو ته وويل: سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ د رُفَيْدَه رضي الله عَنْهَا په خيمه کې ديره کړئ تر څو زه يې له نزدې پوښتنه وکولی شم.

بيا چې کله د بنو قريظه د پېښې اړوند د پريکړې دنده سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ته ورکړل شوه، خپل ټول قام قبيل يې پسې راغی، په خر يې د هغه لپاره د څرمن څادر خپور کړ، هېره دې نه وي چې سعد رضي الله عَنْهُ پخپله ښايسته مزيدار او چاغ انسان و، چې کله يې قوم د نبي ﷺ تر حضوره راورسو په لاره کې به ورته خپل هر قومي بار بار ويل: ابوعمره! د خپلو ملاتړو اړوند بايد هرومرو نېکه مشوره ورکړې، نبي کريم ﷺ په دې اند غوره کړې تر څو ته يې پلوي وکړې، د بار بار تکرار له کبله ورته سعد رضي الله عَنْهُ وويل: اوس به سعد د الله پاک د رضا په خاطر د چا له ملامتيا هيڅ پرواګير نه وي.

د دې خبرې داورېدو سره څېنې قوم يې د بنو عبدالاشهل کورونو ته د بنو قريظه د مرګ اوازه يوړه او لا سعد رضي الله عَنْهُ بنوقريظه و ته نه و رسېدلی.

کله چې سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ د نبي کريم ﷺ مجلس ته ورسېد، خلکو ته يې وويل: خپل مشر ته مو وپاځېږئ، د خبرې اورېدو سره مهاجرينو وويل چې نبي کريم ﷺ انصارو ته وويل چې ورته وپاځېږئ، او انصارو ويل: ناء نبي کريم ﷺ ټولو ته وويل چې سعد رضي الله عَنْهُ ته وپاځېږئ، ټول ورته پاڅېدل او ورته يې وويل: ای ابوعمره! نبی کريم ﷺ تا ته د خپلو ملاتړو پريکړه ځکه دروسپارتله چې ښه رويه ورسره وکړې!

سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ايا د الله په نوم مو راسره لوظ دی چې پريکړه به مې اخرنی پريکړه وي؟

هغوی وويل: هو، بيا يې ورته وويل: دلته شته خلک به يې ټول مني؟ چرته چې نبي ﷺ ناست و ورته يې اشاره وکړه.

نبي کریم ﷺ ځواب ورکړ چې هو، زه يې هم منم.

سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ وویل: د بنوقريظه اړوند زما پرېکړه دا ده چې باید لویان يې ووژنئ، شتمني يې په مسلمانانو تقسیم کړئ، ښځې او ماشومان يې وينځې او غلامان کړئ.

نبی کریم ﷺ سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ته وویل: داوو اسمانونو پورته د الله پاک په فیصله دې فیصله وکړه.

بیا بنوقريظه له قلاوونو څخه راښکته کړی شول او په مدینه کې د کیسه بنت الحارث په کور کې يې بندیوان کړل، بیا نبي کریم ﷺ د مدیني بازار ته ووت او هلته يې ډېرې کندې کویان وکنستل، استازی به يې پسې لیږدول او ډلې ډلې قرظیان به راوستل کېدل او په ویستل شو کندو کې به ترې کېرې قلم کېدې، په دغې مردارانو کې د الله ستر دښمن حيي بن اخطب او د بنو قريظه و مشر کعب بن اسد هم وو.

په دغې ورځ له تېغه تېر شوو شمېره شپږ سوه یا اووه سوه کسان وو، نور ځینې تاریخ پوهان اټکلوي چې د بنوقريظه یهودان د اته سوه او نهه سوه ترمنځ وو.

کعب بن اسد چې لاس تړلی يې نبي کریم ﷺ ته په لويه ډله کې روان کړی و خپلو خلکو ورته وویل: کعبه! چرته يې روان کړي یو؟

هغه ورته وویل: تر اوسه مو عقل ځای ته رانغی، تاسو نه وینئ چې هیڅ څوک د بلونوال مخه نه نیسي، څوک چې راځخه لاړ شي بېرته نه راځي، خووپوهېږئ چې مرګ ته روان یو.

د مرګ او قتل دغه لړي تر هغه جاري او ساري وه تر څو ترې رسول الله ﷺ بیخي وزګار شو.

د الله لوی دښمن حيي بن اخطب چې لاسونه يې تر څټ کلک تړل شوي وو راوستل شو، په تن پروت کمیس يې ګوتې په ګوتې په دې خاطر څیرلی و چې په غنیمت کې چا ته پاتې نه شي، نبي کریم ﷺ ته په کتلو يې دواره ورته وویل: تاسره په دښمنۍ ځان نه ملامتوم خو الله پاک د هغه چا مرسته نه کوي چې څوک د الله مرسته نه کوي.

بیا يې خلکو ته مخ راواړو او ویویل: خاطر مو جمع کړئ، دا د الله پرېکړه ده چې بني اسرائیل د داسې غوښې پېښو سره مخ کیږي، بیا کښېناست او له تن څخه يې ورله سر قلم کړ.

ام المؤمنين عایشه رضي الله عَنْهَا وایي: له یوې زنانه پرته د قرظیانو بله هیڅ زنانه نه ده قتل شوې او هغه هم له ماسره ناسته وه خبرې اترې يې کولې او په بق بق به يې خندل خو ولې د نارینه وو نه يې په ډېره لږه فاصله کې سرونه قلم کېدل.

نا څاپه غږ شو چې فلانکۍ زنانه چرته ده؟ هغې وویل: دا یم، ما ورته وویل: غرقه شې تا څه کړي دي؟ چرته ځې؟ هغې راته وویل: دوی مې مړه کوي کنه! ما ورته وویل: ولې؟ هغې

وویل: ما یو څه کړي وو[1] بیا بوتلل شوه او ووژل شوه.

عایشه – رضي الله عَنْهَا – وايي: دغه ښځه مې بیخي له یاده نه وځي چې په خپل مرګ خبره هم وه او دومره خوشحاله وه چې په بق بق يې خندل.

نبي کریم ﷺ د هر بالغ په وژلو عام امر صادر کړ.

عطیة القرظي رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کریم ﷺ د ټولو هغه قرظیانو په مرګ فیصله وکړه چې له نامه لاندې يې ویښتان راټوکیدلي وو، زه د هغه خلکو په چم کې وم چې له نامه لاندې ویښتان يې نه وو راټوکیدلي نو هیڅ يې هم راته ونه ویل.

ایوب بن عبدالرحمن وايي: سلمی بنت قیس رضي الله عَنْهَا چې د نبي کریم ﷺ د مور له اړخه ترور هم کېده، د نبي کریم ﷺ سره يې دواړو قبلو ته لمونځ هم کړی و، لکه د عامو مسلمانانو ښځو په څېر يې ورسره په اسلام بیعت کړی و، ورڅخه يې د رفاعة لاس ته راوړلو هیله څرګنده کړه حالانکه چې رفاعه سلمی بنت قیس –رضي الله عَنْهَا– ته د پناه وروړلو هیله کړې وه، سلمی رضي الله عَنْهَا راغله، او نبي کریم ﷺ ته يې وویل: ای د الله پېغمبره! زما پلار او مور دې درڅخه قربان شي رفاعه ما ته ډالۍ کړه، هغه داسې وايي چې لمونځ به هم کوي او د اوښ غوښه به هم خوري.

نبي کریم ﷺ ورته رفاعه په ډالۍ کې ورکړ او ژوندی پرېښودل شو.

بیا نبي کریم ﷺ د بنو قریظه ښځې او بچیان په مسلمانانو وویشل، له دې وروسته نبي کریم ﷺ د بنو عبدالاشهل د قبیلې غړي سعد بن زید انصاري رضي الله عَنْهُ ته له بنوقریظه ټول وینځې او غلامان شوي زنانه او نارینه ورکړل تر څو نجد ته يې بوځي او هلته پرې اسونه او نور جنګي سازو سامان واخلي.

په وینځو شوو ښځو کې نبي کریم ﷺ د ځان لپاره ریحانه بنت عمرو بن خناقه رضي الله عَنْهَا خوښه کړه او تر هغه يې په ولکه کې وه چې ورڅخه وفات شو.

نبي کریم ﷺ اراده لرله چې يې ازاده او بیا يې په نکاح واخلي خو ریحانې رضي الله عَنْهَا ورته وویل چې که په خپل حالت مې پرېږدې نو زما او ستا لپاره به له نکاح څخه بهتره وي، نو نبي کریم ﷺ په وینځې توب کې پرېښوده.

له کله راهیسې چې ریحانه رضي الله عَنْهَا وینځه شوه نبي کریم ﷺ ورته د اسلام دعوت ورکړ، خو ریحانه پخپل یهودیت کلکه پاتې شوه او اسلام ته غاړې ورکولو ته تیاره نه شوه نو

(۱) ابن هشام وايي: دغې ښځې په خلاد بن سوید رضي الله عَنْهُ باندې د ژرندې پل راغورځولی و او هغه يې پرې شهید کړی و.

نبي کريم ﷺ ترې د انکار په سبب خفه او ناراضه و پرېښوده، يوه ورځ د خپلو ملګرو سره ناست و څه ګوري چې ثعلبه بن سعية رضي الله عَنْهُ دومره توند راروان و چې د خپو ترپار يې نبي کريم ﷺ واورېد، ويويل: لکه چې ثعلبه رضي الله عَنْهُ ما ته دريحانې رضي الله عَنْهَا په اسلام زېرى راکوي؟

رښتيا هم د رارسېدو سره سم يې ورته د هغې د اسلام زېرى ورکړ او نبي کريم ﷺ يې په اسلام راوړو بې تحاشا خوشحاله شو.

د خندق او د بنوقريظه اړوند الله پاک د سورت احزاب روښانه ايتونه نازل کړل، په دغي ايتونو کې الله پاک په مسلمانانو د خپرې غميزې لړې بيان کړېده، په دغو ايتونو کې الله پاک د خپل نعمت او احسان يادونه هم کړې ده چې د غم او خفګان پرته لړې يې بيخي له منځه يوړه، د کافرانو په ضد الله پاک مسلمانانو لره بس او کافي شو، د سختۍ په دغه مهال الله پاک د منافقانو ناوړه عقايد هم پسې ښه راښکاره کړل.

الله پاک فرمايي: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَةَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ جَآءَتۡكُمۡ جُنُودٞ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ رِيحٗا وَجُنُودٗا
لَّمۡ تَرَوۡهَاۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرًا ٩ إِذۡ جَآءُوكُم مِّن فَوۡقِكُمۡ وَمِنۡ أَسۡفَلَ مِنكُمۡ وَإِذۡ زَاغَتِ ٱلۡأَبۡصَٰرُ وَبَلَغَتِ
ٱلۡقُلُوبُ ٱلۡحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِٱللَّهِ ٱلظُّنُونَا۠ ١٠ هُنَالِكَ ٱبۡتُلِيَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَزُلۡزِلُواْ زِلۡزَالٗا شَدِيدٗا ١١ وَإِذۡ يَقُولُ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ
وَٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورٗا ١٢ وَإِذۡ قَالَت طَّآئِفَةٞ مِّنۡهُمۡ يَٰٓأَهۡلَ يَثۡرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمۡ فَٱرۡجِعُواْۚ
وَيَسۡتَـٔۡذِنُ فَرِيقٞ مِّنۡهُمُ ٱلنَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوۡرَةٞ وَمَا هِيَ بِعَوۡرَةٍۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارٗا ١٣ وَلَوۡ دُخِلَتۡ عَلَيۡهِم مِّنۡ أَقۡطَارِهَا ثُمَّ
سُئِلُواْ ٱلۡفِتۡنَةَ لَأٓتَوۡهَا وَمَا تَلَبَّثُواْ بِهَآ إِلَّا يَسِيرٗا ١٤ وَلَقَدۡ كَانُواْ عَٰهَدُواْ ٱللَّهَ مِن قَبۡلُ لَا يُوَلُّونَ ٱلۡأَدۡبَٰرَۚ وَكَانَ عَهۡدُ ٱللَّهِ
مَسۡـُٔولٗا ١٥ قُل لَّن يَنفَعَكُمُ ٱلۡفِرَارُ إِن فَرَرۡتُم مِّنَ ٱلۡمَوۡتِ أَوِ ٱلۡقَتۡلِ وَإِذٗا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ١٦ قُلۡ مَن ذَا ٱلَّذِي يَعۡصِمُكُم
مِّنَ ٱللَّهِ إِنۡ أَرَادَ بِكُمۡ سُوٓءًا أَوۡ أَرَادَ بِكُمۡ رَحۡمَةٗۚ وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ١٧ ۞ قَدۡ يَعۡلَمُ ٱللَّهُ ٱلۡمُعَوِّقِينَ مِنكُمۡ
وَٱلۡقَآئِلِينَ لِإِخۡوَٰنِهِمۡ هَلُمَّ إِلَيۡنَاۖ وَلَا يَأۡتُونَ ٱلۡبَأۡسَ إِلَّا قَلِيلًا ١٨ أَشِحَّةً عَلَيۡكُمۡۖ فَإِذَا جَآءَ ٱلۡخَوۡفُ رَأَيۡتَهُمۡ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ تَدُورُ
أَعۡيُنُهُمۡ كَٱلَّذِي يُغۡشَىٰ عَلَيۡهِ مِنَ ٱلۡمَوۡتِۖ فَإِذَا ذَهَبَ ٱلۡخَوۡفُ سَلَقُوكُم بِأَلۡسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى ٱلۡخَيۡرِۚ أُوْلَٰٓئِكَ لَمۡ يُؤۡمِنُواْ فَأَحۡبَطَ
ٱللَّهُ أَعۡمَٰلَهُمۡۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٗا ١٩ يَحۡسَبُونَ ٱلۡأَحۡزَابَ لَمۡ يَذۡهَبُواْۖ وَإِن يَأۡتِ ٱلۡأَحۡزَابُ يَوَدُّواْ لَوۡ أَنَّهُم بَادُونَ فِي
ٱلۡأَعۡرَابِ يَسۡـَٔلُونَ عَنۡ أَنۢبَآئِكُمۡۖ وَلَوۡ كَانُواْ فِيكُم مَّا قَٰتَلُوٓاْ إِلَّا قَلِيلٗا ٢٠ لَّقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ
لِّمَن كَانَ يَرۡجُواْ ٱللَّهَ وَٱلۡيَوۡمَ ٱلۡأٓخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرٗا ٢١ وَلَمَّا رَءَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلۡأَحۡزَابَ قَالُواْ هَٰذَا مَا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَصَدَقَ ٱللَّهُ
وَرَسُولُهُۥۚ وَمَا زَادَهُمۡ إِلَّآ إِيمَٰنٗا وَتَسۡلِيمٗا ٢٢ مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ رِجَالٞ صَدَقُواْ مَا عَٰهَدُواْ ٱللَّهَ عَلَيۡهِۖ فَمِنۡهُم مَّن قَضَىٰ نَحۡبَهُۥ وَمِنۡهُم
مَّن يَنتَظِرُۖ وَمَا بَدَّلُواْ تَبۡدِيلٗا ٢٣ لِّيَجۡزِيَ ٱللَّهُ ٱلصَّٰدِقِينَ بِصِدۡقِهِمۡ وَيُعَذِّبَ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ إِن شَآءَ أَوۡ يَتُوبَ عَلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ
غَفُورٗا رَّحِيمٗا ٢٤ وَرَدَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِغَيۡظِهِمۡ لَمۡ يَنَالُواْ خَيۡرٗاۚ وَكَفَى ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ٱلۡقِتَالَۚ وَكَانَ ٱللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزٗا ٢٥
وَأَنزَلَ ٱلَّذِينَ ظَٰهَرُوهُم مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ مِن صَيَاصِيهِمۡ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعۡبَ فَرِيقٗا تَقۡتُلُونَ وَتَأۡسِرُونَ
فَرِيقٗا ٢٦ وَأَوۡرَثَكُمۡ أَرۡضَهُمۡ وَدِيَٰرَهُمۡ وَأَمۡوَٰلَهُمۡ وَأَرۡضٗا لَّمۡ تَطَـُٔوهَاۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٗا﴾[1]

---

(١) سورت احزاب: (٩-٢٧). ژباړه: اى مومن صفته خلکو! د الله پاک هغه لورینه په ځان رایاده کړئ چې دښمن او اغیار

د بنوقريظه و څخه چې خلک راوزګار شول د سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ ټپ لا پسې ناسور شو او له کبله يې په شهادت ورسېد.

حسن بصري رَحِمَهُ الله وايي: سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ درون او جسيم انسان و، خلکو

دربانديې لاندې باندې راغی، مونږ وربانديې خپلې لښکرې (ملائکې) راواستولې چې تاسو لا نه ليدلې او تاسو چې څه کوئ الله مو ويني * په تاسو چې کله دښمن (بنوقريظه) له برنه او ځيني دښمن (قريش او غطفان) له لر نه راغلل، ستاسو سترګې کږې نسکورې شوې او له ډاره مو زړونه تر مرۍ ورسېدل او تاسو په الله راز راز ګمانونه وکړل * د غزا او خپور ډار په دغه مهال مومنان ښه وازمول شول او سخت ولړزول شول * د خپور ډار په مهال منافقانو او نورو هغو وګړو چې په نفاق رنځوران وو وويل: مونږ سره د الله پاک او د هغه رسول ﷺ کړې ژمنې له ټګۍ برګۍ پرته نور څه نه دي * او ځينو منافقانو (معتِّب بن قشير) دا هم وويل: ای د يثرب ميشتوالو! تاسو په راغلو جنګي ډلو نن ورځ هيڅ توان نه لرئ، بېرته خپلو هستوګنځايونو ته ستانه شئ او ځينو نورو منافقانو (اوس بن قيظي) به د کورونو د څانلوالي په بهانه اجازې غوښتې، په رښتيا يې کورونو يواځې نه وو خو له جنګ څخه تښتېدل * خو که د کفارو جنګي ليکي فرضاً د مديني له شاو خوا راغلي وای او له دوی څخه يې کفر کول غوښتلی وی دوی به بېرته کفر هم کړی وی او د زړې په اندازه به يې وروستوالی نه و کړی * او ځيني منافقانو (بنو حارثه) د الله پاک سره ژمنه کړې وه چې نور به په جنګ کې شکستونه نه اچوي او الله به ترې هرومرو د خپلې ژمنې پوښتنه کوي * ای پيغمبره! ورته ووايه چې تاسو ته به له مرګ ژوبلې څخه تېښته هيڅکله ګټه ونه رسوي، خو که تاسو وتښتېدئ او په شا ولاړ شئ له ډېرې لږې او ترې فائدې پرته به نور هيڅ درنه کړل شي * دا هم ورته ووايه چې که الله پاک تاسو ته زيان رسونه وغواړي څوک به مو ترې وژغورلای شي؟ او که درته ګټه رسول وغواړي نو څوک به د الله مخه ونيولای شي؟ او حالانکه چې منافقانو لره د الله په ضد هيڅ مرستندويه اوملاتړي نشته * الله پاک له جنګ څخه ناست او منعه کونکي خلک ښه پېژني چې همزولو او منافقانو او نورو خلکو ته وايي چې جنګ ته مه ځئ او خپله هم جنګ ته يا د دفاع لپاره او هغه هم کله نا کله ځي * د کينې له کبله په تاسو ډېر زيات ټېره ژبي دي، خو چې کله هم د خوف او ترس وخت راشي ته به ورته ګورې لکه مرګ نيولي په څېر به سترګې خوارې اړوي راړوي، خو چې د ډار وخت ترپايه ورسيږي نو ستاسو په حق کې به نازيبا الفاظ ا ستعمالوي، دوي په الله باور نه لري ځکه خو ورله الله ټول عملونه برباد کړي دي او دمنافقانو نېک عملونه بې ثوابه کول په الله ډېر اسان دي * دوی داسې انګېرول چې راغلي جګړه ماران به تر اوسه نه وي تللي، خو که احزاب د دوهم ځل لپاره بيا هم راشي نو دوی ته به پسنده دا وي چې په لرو پرتو بانډو کې پراته وی او ستاسو له روانو حالاتو څخه يې له نورو نه پوښتنې کولې، خو که د دوهم ځل لپاره هغوی راشي او منافقان مو ترخنګ وي نو په جنګ به يې ونډوال ډېر لږ وي * د الله د رسول خبرو په منلو کې ستاسو لپاره د نېکې اقتدا درس دی، د هغه چا لپاره چې په الله او د قيامت په ورځ ايمان لري او الله پاک هم ډېر ډېر يادوي * او مومنانو چې کله د راغلو اغيارو جګړه مارې ډلې وليدلې سمدستي يې وويل: دا مونږ سره د الله او د هغه رسول د کړې ژمنې رښتنولې ده اوالله پاک او د هغه رسول په خپلو ژمنو کې رښتني دي، په دې يې حق ته تسليمي اوباور لا پسې زيات شو * او په مومنانو کې ځيني هغه باتوره اوتوريالي وو چې د الله پاک سره يې په خپلې کړې ژمنې وفا وښودله،، ځينو يې خپله موخه (شهادت) تر لاسه کړ او ځيني يې د لاس ته راوړنې په انتظار دي او دغو باتورانو د موخې لاس ته راوړلو کې هيڅ راز تردد نه دی کړی * دا په دې خاطر چې الله پاک رينښتنومومنانو ته د رښتوني ايمان په بنسټ نېکه بدله ورکړي او دخپل مشيئت او خوښې په بنسټ منافقانو ته عذاب او يا د توبې ويستلو توفيق ورکړي، ځکه چې الله ببښونکی او د زياتې پېرزو والا دی * ټول کافران (قريش او غطفان) په غم او غصې ډکې سينې بېرته الله ستانه کړل چې خپل هيڅ هدف ته ونه رسېدل او د جنګ په روان لړۍ کې الله پاک د مومنانو لپاره کافي شو ځکه چې الله پاک ډېر زيات قوی او زوراور دی * او د اهل کتابو ځيني خلک (بنوقريظه) الله پاک له خپلو لوړو بروجونو څخه راښکته کړل چې د کفارو مرستو ته يې دوام ورکړی و، ځيني تاسو ووژل او نور ځيني مو غلامان کړل * د هغوی ځمکې او کورونه اوټوله شتمني الله پاک تاسو ته په غنيمت کې درکړه، او الله به نوره ځمکه هم په غنيمت کې درکړې چې تر اوسه مو لا د خپو لاندې نه ده راغلې او الله پاک په هر شي باندې قدرت لرونکی دی.

يې جنازه اوړو ته سپکه پورته کړه، منافقانو به ويل: دا لا چاغ او باډېدار و، دومره سپکه جنازه مونږ هېڅ چرته نه وه ليدلې!!

کله چې نبي کريم ﷺ ته د منافقانو راپور ورسېد وېويل: نور چا هم درسره جنازه پورته کړې وه، د دې په روح ملائک ډېر زيات خوشحاله شو او له ډېرې مينې ورته عرش هم په خوځښت کې راغی.

له مشرکانو څخه د جنګ په روانه لړې کې درې نفرو سرونه وخوړل، منبه بن عثمان بن عبيد چې په غشي ټپي شوی و اوپه مکه کې ومړ.

له بنو مخزوم بن يقظه څخه په کې نوفل بن عبدالله بن المغيره هم وژلی شوی و، هغه غوښتل چې ګنې له خندق څخه به په اسانه تېر شي، هغه و چې پکې راپرېوت او مردار شو، مسلمانانو يې جثه (لاش، نعش) راپورته کړ، مشرکانو له نبي ﷺ څخه وېوښتل چې نوفل ورباندې په مړينه وپلورې، نبي کريم ﷺ يې ورته مړی ورکړ او وېويل: نه مو ورله مړی په کار دی او نه مو ورله پيسې ټکې په کار دي.

له بنو عامر بن لؤي نه په کې عمرو بن عبد ود هم سر خوړلی و، علي رضي الله عَنْهُ په خپل لاس و واژه.

له مسلمانانو څخه په کې يو خلاد بن سويد رضي الله عَنْهُ شهيد شوی و چې د بنو قريظه په ورځ پرې يوې يهودنې له بره د ژرندې پل راخوشې کړ او شهيد شو، داسې ويل کيږي چې نبي کريم ﷺ يې اړوند وويل: (اِنَّهُ لَهُ لَأَجْرُ شَهِيْدَيْنِ) خلاد رضي الله عَنْهُ ته به د دوو شهيدانو ثواب ورکړل کيږي.

بل ابوسنان بن محصن بن حرثان رضي الله عَنْهُ و چې نبي کريم ﷺ لا د بنو قريظه و حصار نه و مات کړی چې وفات شو او هلته د بنوقريظه و په مقبره کې يې دفن کړ.

ماته د رارسيدلي پېښليد له مخې چې نبي کريم ﷺ کله له خندق څخه مدينې ته راستون شو ويويل: له دې کال وروسته نور قريش له تاسو سره جنګ نه شي کولی بلکې تاسو به ورسره جنګ کوئ.

رښتيا هم چې له دغې سحنې وروسته قريشو د مسلمانانو سره جنګ ته زړه نه ښه کو خو مسلمانانو به ورسره جنګونه کول تر دې چې الله ورته د مکې فتحه ورکړه.

د بنو لحيان غزا

د بنوقريظه له غزا وروسته نبی کريم ﷺ د ذوالحجې، محرم، صفر، ربيع الاول او ثاني مياشتې په مدينه کې تيرې کړې، د جمادی الاولی د مياشتې په لومړيو کې د بنو لحيان سره غزا ته راپورته شو تر څو د رجيع د پيښې ملزمان ګرفتار کړي او د خبيب بن عدي او ملګرو رضي

الله عَنْهُمْ غچ واخلي، خلکو ته یې واورول چې شام ته تلونکی دی په دې خاطر چې اغیار په خپل غفلت او ناخبرۍ کې د تېر په خبر پاتې شي.له مدینې څخه د غُراب په لار رهې شو[1] غراب چې له مدینې څخه شام ته شاهراه او لویه غریزه سیمه ده له لارې یې مَخِیْض او بیا هم بتراء ته ورسېد، له دې ځایه بېرته راستون او مدینې ته نژدې د (بِیْن) علاقې ته او بیا د یمام کاږجنې ساحې ته یې ځان ورسو، له دې ځایه یې د مکې په لور چابک ګامونه واخستل تر څو د بنو لحیان هستوګنځایونو (غُران) ته ورسېږي او غُران د (امج او عسفان) ترمنځ پرته علاقه ده، بنو لحیان د خبرېدو سره سم په ډېرې زیاتې تېزۍ د غرونو سرونو ته پناه وړې وه، کله چې دښمن له نبي کریم ﷺ څخه وتښتېد ویویل: که عُسفان ته هم لاړ شو ښه به وي!! تر څو د مکې خلک وپوهېږي چې مونږ تر مکې راغلي وو.د دوه سوه شاه سوارانو په شمول نبي کریم ﷺ عُسفان ته ولاړ اونور دوه سوه سپاره یې کراع الغمیم ته واستول، له دې پړاو وروسته نبي کریم ﷺ بېرته مدینې ته راستون شو.

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وایي: کله چې نبي کریم ﷺ بېرته مدینې ته راستنېدو ما ترې واورېدل: (آيبُوْنَ تَائِبُوْنَ اِنْ شَاءَ الله لِرَبِّنَا حَامِدُوْنَ، أَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ وَعْثَاءِ الْسَّفرِوَ كَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَسُوْءِ الْمَنْظَرِ فِيْ الأَهْلِ وَ الْمَالِ).

د ذي قرد غزا

نبی کریم ﷺ په مدینه کې ډېرې لږې شپې تېرې کړې چې عیینة بن حصن بن حذیفة بن بدر الفزاري د غابه مقام کې د نبي ﷺ د شېدو او نزدې لنګېدونکو اوښانو باندې د چور چپاول لړې پیل کړه، په بانډه کې د بنوغفار د قبیلې (ابن ابي ذر) یو تن یې وواژه او د اوښانو سره یې ترې ښځه هم روانه کړه.

سلمة بن عمرو بن الاکوع سلمي رضي الله عَنْهُ لومړی هستي وه چې په چورچپاول وپوهېد، خپله لینده او غشي یې راواخستل او د طلحة بن عبید الله رضي الله عَنْهُ د غلام په شمول یې چې یو اس ورسره و ورپسې شول، د ثنية الوداع له ځای څخه یې چپاولګر ولیدل، د سلع نو ځای ته وریورته شو او په لوړ غږ یې وویل: واصباحاه، او د چپاولګرو پسې نور ګړندی شو، د پړانګ په څېر تېزې منډې سره یې راګیر کړل، غشي یې پرې وورول او د هر ګوزار سره به یې ویل: د ابن الاکوع ګوزار ته ټینګ شه، نن د بوزدیلانو د مړینې ورځ ده.

(۱) ددې غزا په دوران کې پر مدینه باندې امیر عبدالله بن ام مکتوم رضي الله عَنْهُ ګمارل شوی و.

که هغوی پسې راستانه شول دا به ترې تر هغه بېرته راستون شو چې د غشي ګوزار ته به جوړ شول، بیا به یې پرې د غشو ورول شروع کړل او پرې غږ به یې کړ چې د ابن الاکوع ګوزار ته ټینګ شه نن د بوزدیلانو د مرګ ورځ ده.

چپاولګرو به سره وویل: اویکع خو د ورځې لومړۍ برخې ته وایو.

تر ټولو لومړی د سلمة بن الاکوع رضي الله عَنْهُ اواز نبي کریم ﷺ واورېد، هغه غږ کړ چې (الفزع الفزع) د اواز سره ورته صحابه او اسونه رامات شول لومړی ورته مقداد بن عمرو او بیا عباد بن بشر بن وقش، بیا سعدبن زید او بیا اسید بن ظهیر او عکاشه بن محصن او محرز بن نضله او ابوقتادة الحارث بن ربعي او ابو عیاش بن عبدید بن زید رضي الله عَنْهُمْ راورسېدل.

سعد بن زید نبي کریم ﷺ په ملګرو امیر وګماره او ورته یې وویل: تاسو ځئ ولاړ شئ زه به د ځان سره نور درولم.

دوی چې کله چپاولګر په لار کې رالاندې کړل ابوقتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په کې د عیینة بن حصن ځوی حبیب ووژه او په خپل څادر کې راونغښت او د دښمن د مزید شکست لپاره مخ په وړاندې لاړ تر څو ځان د ملګرو سره یو ځای کړي.

نبي کریم ﷺ چې د خپل لښکر سره په ځمکه پروت لاش ته راورسېد خلکو د (اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَیْهِ رَاجِعُوْنَ) کلمات تکرار کړل چې ګڼي ابوقتاده رضي الله عَنْهُ وفات شوی دی، نبي کریم ﷺ ورته وویل چې دا د ابوقتاده رضي الله عَنْهُ لاش نه دی، بلکې په خپل څادر کې یې ځکه رانغښتی دی ترڅو تاسو وپوهوي چې هغه وژلی دی.

عکاشه بن محصن رضي الله عَنْهُ اوبار او ځوی یې تر ولکې لاندې راوستل چونکه دواړه په یو اوښ سپاره وو نو د نیزې په یو ګوزار یې دواړه مړه کړل خو د اوښانو نزدې څه اندازه یې ترې بېرته رالاندې کړه، نبي کریم ﷺ او نور خلک د ذي قرد غرته ورسېدل او هم هلته یوه ورځ او یوه شپه تم شول.

سلمة بن الاکوع رضي الله عَنْهُ وویل: که د سلو شاه سوارانو په ملتیا دې د اغیارو پسې واستولم نو پاتې اوښان به ترې هم راولم او چپاولګر به هم راولم، نبي کریم ﷺ ورته وویل: اوس مهال به هغوی په غطفان کې د شپې له مخې شوده څښي.

بیا په وتلو ملګرو باندې رسول کریم ﷺ په هرو سلو نفرو یو اوښ ورکړل او بېرته نبي کریم ﷺ مدینې ته راستون شو.

د ابن ابي ذر کور ودانه چې په اوښ سپره په مدینه کې نبي کریم ﷺ ته ټوله لړی واوروله، بیا یې ورته وویل: ما نذر منلی و که ما ته الله خلاصون راکړ نو دا اوښه به حلالوم!

نبي کریم ﷺ ورته په خندا وویل: ولې له اوښ سره دومره بد کوې؟ الله پاک ورباندې روغه رمټه تر مدینې راورسولې او اوس یې حلالوې؟ کوم نذر چې د الله معصیت وي او یا

ستا خپله شتمني او ملکیت نه وي پوره کول یې لازم نه دي، اوښه زما اوښه ده او ته دې په خپلې مخه کور ته لاړه شه.

د مصطلق یا د مریسیع غزا

له تېرې پېښې وروسته نبي کریم ﷺ د جمادی الاخر پاتې ورځې او درجب ټوله میاشت په مدینه کې تېره کړه او د هجرت په شپږم کال د شعبان په میاشت کې یې د خزاعه قبیلې له بنو مصطلق سره د غزا لپاره ولاړ.

نبي کریم ﷺ ته راپور ورسېد چې جویریة بنت الحارث ام المؤمنین رضي الله عَنْهَا د نبي کریم ﷺ بي بي د پلار حارث بن ابي ضرار د جنګي قیادت لاندې بنو مصطلق د مسلمانانو په ضد د جګړې هوډ کړی دی.

نبي کریم ﷺ یې د غزا لپاره لومړی ووت، هغه وچې دواړه خواوې د مریسیع نوم اوبو سره چې د قدید سره نزدې پرتې دي مخامخ شوې او دواړو خواو ترمنځ جګړه د تودوالي انتها ته ورسېده، د جګړې پایله د بنو مصطلق په شکست تر پایه ورسېده او د هغوی بچیان او ښځې او ټوله شتمني الله پاک خپل استازي ته په غنیمت کې ورکړه.

له مسلمانانو څخه په کې د کعب بن عوف له قبیلې څخه هشام بن صبابة رضي الله عَنْهُ شهید شوی و او هغه هم داسې چې د عبادة بن الصامت رضي الله عَنْهُ له جهادي ګروپ څخه یو انصاري داسې وانګېرل چې ګنې دښمن دی نو په تېروتنه کې یې مړ کړ.

نبي کریم ﷺ لا د غزا په میدان کې تم و چې د عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ د بنوغفار څخه مزدور یې په اس تر چینې راغی اود جهجاه بن سنان رضي الله عَنْهُ سره یې په اوبو اندازه ترخه تروه شوه، دواړو سره سخت الفاظ تبادله کړل او په شخړه شول، جهجاه رضي الله عَنْهُ غږ پورته کړ چې مهاجرینو پرې راځئ او جهني اواز کړ چې انصارو ترې راتاو شئ.

د مهاجر او انصار ترمنځ تلخ کلامي باندې په عبدالله بن ابي بن سلول کې جاهلي بې غیرتي په خوټکېدو شوه او ویویل: اوس یې لا راسره جنګونه هم پیل کړل!! دوی څه اټکلوي چې راباندې زوراور او ډېر شول!! قریشو راشړلو ته نوره زمونږ حوصله ختمه شوه، دا متل رښتیا دی چې (که سپې څربه کړې لومړی تا داړي) د عبدالله بن ابي بن سلول سره په ناستو کې کشر زید بن ارقم رضي الله عَنْهُ هم و، د دې خبرو کولو وروسته یې تر شاوخوا ناستو ته مخ واړو او ورته یې وویل: چې مدینې ته څنګه ستانه شول نو عزتمند به نور دغه خوارپرق او

ذليله خلک بېرته له مدينې اوباسي، زه خو په جنګ خوشحاله يم، دا ټول کارونه ستاسو له لاسه منځ ته راغلل، تاسو ورته په يثرب کې ځای ورکړ کنه!!

خپلې شمتنۍ مو ورسره وويشلې، تاسو پرې د خپلو مالي لګښتونو مخه لږه ونيسئ دوی به خپله له مدينې څخه په بله لار شي!!

زيد بن ارقم رضي الله عَنْهُ دابن سلول ټولې خبرې نبي کريم ﷺ ته په داسې حالت کې وکړې چې دښمن شکست زده و، عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ هم ورسره نزدې ناست و ورته يې وويل: د الله پيغمبره! عباد بن بشر رضي الله عَنْهُ ته يې د وژلو اجراءات وسپاره.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: عمره!! څنګه يې ووژنم او بيا به خلک سورنې غږوي چې محمد ﷺ د خپلو ملګرو په وژلو پيل وکړ.

خو په لوړ غږ د ستنېدو اواز وکړه، خو ولې دا داسې وخت و چې نبي کريم ﷺ به په کې سفر نه کو، خلکو مزل ته ملا وتړله او روان شول.

ابن سلول وپوهېد چې نبي کريم ﷺ ته زيد بن ارقم رضي الله عَنْهُ ټولې خبرې کړي دي راغی او ورته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې تا ته رارسېدلی راپور ناسم دی، له دغې خبرو څخه مې په يوه کلمه هم تلفظ نه دی کړی او نه ترې خبر يم.

ابن سلول چې په خپل قوم کې خورا شريف او مخه ور و قوم يې هم نبي کريم ﷺ په وړاندې د هغه براءت تاييد وکړ او ورته يې مزيد وويل چې زيد بن ارقم رضي الله عَنْهُ کشر هلک دی شايد په خبره يې سر سم نه وي خلاص شوی او يا به يې تا ته د منځ ته راغلې پېښې څخه تعبير دغسې کړی وي، دا ټولې هڅې په دې خاطر چې ابن سلول له تور څخه بري اعلان کړي.

نبي کريم ﷺ چې تر يو حده بې ټنډه او يواځې هم روان و اسيد بن الحضير رضي الله عَنْهُ ورته راغی او د نبوت په نوم يې پرې سلام وکړ او ورڅخه يې وپوښتل چې د الله رسوله! په داسې وختونو کې خو به تا ته لومړی سفر کول بيخي پسند نه وو ولې دې په ناپسند حالت کې سفر ته ادامه ورکړه؟ لامل يې څه دی؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ولې ته دې انډيوال له خبرو څخه ناخبره يې؟

هغه وويل: کوم انډيوال؟ نبي کريم ﷺ ورته وويل: ابن سلول!!

هغه ورته وويل: ولې څه يې ويلي دي؟ نبي کريم ﷺ ورته وويل: هغه فکر کوي چې مدينې ته له رسېدو سره سم به د مدينې باوقاره عزتمند خلک ټول راغلي ذليله بېرته له مدينې څخه اوباسي!

هغه ورته وويل: زما دې په الله قسم وي چې ته عزتمند به دغه ذليله له مدينې څخه وباسې، ته عزت لرې او هغه ذليله دی.

بیا یې وویل: د الله رسوله! لږه ساه واخله! خیر دی، هغه ځکه بې وزله اخلاق انجامووي چې ستا له راتګ وړاندې یې قوم د ده په بادشاهۍ پرېکړه کړې وه او د بادشاهۍ تاج یې ورله تیار کړی و، هغه داسې اټکلوي چې دغه مشري ترې تا لاس ته راوړه.

ټوله شپه او ورځ نبي کریم ﷺ سفر ته ادامه ورکړه، د ماسپښین په مهال یې د دمې اراده وکړه خلک لا ځمکې ته نه وو رسیدلي چې بیا په مړ خوب ویده وو.

نبی کریم ﷺ د سفر دغې سترې دورانیې ته ځکه ادامه ورکړه چې ابن سلول راپورته کړې نعره د خلکو له ذهن څخه اووځي.

له لږ ارام وروسته نبی کریم ﷺ د سفر دورانیه بیا پیل کړه تر دې چې د نقیع په لوړ سر د بقعاء نوم چینې سره په حجاز کې واړوله، نابېره تېزترین طوفان راوالوت ټول وډارېدل چې عذاب راغی، نبي کریم ﷺ ورته وویل: مه ډارېږئ دا طوفاني باد د لوی کافر د مړینې زېری دی، کله چې د سفر دورانیه مدینې ته په راتګ تر پایه ورسېده په رښتیا هم چې بنو قینقاع د یهودانو لویه سټه رفاعه بن زید بن التابوت چې د منافقانو لوی مرستندوی و مرګ ته غاړه ورکړې وه.

مدینې ته په راتګ سره الله پاک د ابي بن سلول او د هغه په پل روانو منافقانو اړوند د سورت المنافقون ایتونه رانازل کړل، د ایتونو د راتګ سره نبي کریم ﷺ د زید بن ارقم رضي الله عَنْهُ غوږ ونیو او ویویل: دې غوږونو د الله حق ادا کړی دی.

د عبدالله بن ابي بن سلول ځوی عبدالله رضي الله عَنْهُ چې خورا غوره مسلمان و نبي کریم ﷺ ته راغی او ورته یې وویل: زه وخبرېدم چې د منافقت له کبله ته زما پلار وژلو اراده لرې، که دې خوښه وي په مرګ یې ما وګماره زه به یې درته سر راوړم، قسم په الله چې په ټول خزرج کې داسې هېڅ څوک نشته چې زما په څېر ورته خپل پلار ګران وي، په ځان ډار محسوسوم چې که بل څوک زما د پلار په مرګ وګمارې نو قاتل به یې زما په مخکې ګرځي راګرځي هسې نه زه یې ووژنم، تاوان به دا وشي چې ښایسته روغ کامل مسلمان به د لوی کافر او منافق په بدل کې سره وخوري او زه به پرې هم اور ته هرومرو ځم.

نو نبي کریم ﷺ ورته وویل: نا، تر څو چې هغه مونږ سره ژوندی وي تر هغه به ورسره نیکه رویه کوو.

له دې وروسته بیا خپل قام قبیل ابن سلول په هر څه رټو او ملامته کو به یې، چې کله دغه راپور نبي کریم ﷺ ته ورسېد عمر رضي الله عَنْهُ ته یې وویل: تا چې راته ویلي وو نو په هغه ورځ مې ځکه قتل نه کړ خو اوسمهال ورته د هر چا وینې دومره خوټیږي که مې هر چا ته وویل مړ به یې کړي.

په دې جریان کې مِقیس بن صبابه راغی او اسلام یې اعلان کړ او نبي ﷺ ته یې وویل: د الله پیغمبره! ما اسلام راوړی دی او ما ته د خپل ورور چې په تېروتنه کې وژل شوی دی دیت راکړه، نبي کریم ﷺ ورته د هشام بن صبابه چې رښتیا په تېروتنه کې وژل شوی و دیت ورکړ، ډېر لږ

وخت په مدينه کې پاتې شو چې د خپل ورور په قاتل یې برید وکړ او بېرته مکې ته مرتد ستون شو.

په دغه ورځ د بنومصطلق نه زيات خلک وژل شوي و(١) علي رضي الله عَنْهُ پکې دوه نفر مالک او ځوی يې وژلي وو، عبدالرحمن بن عوف رضي الله عَنْهُ هم په کې د بنو مصطلق د احمر یا احیمر په نوم لوی شاه سوار وژلی و.

نبي كريم ﷺ په راغلې پېښه کې د بنومصطلق زیاتې ښځې وينځې کړې وې چې يوه هم په کې د نبي کريم ﷺ بي بي جويريه بنت الحارث بن ابي ضرار وه.

عایشه -رضي الله عَنْهَا- وايي: نبي کريم ﷺ چې کله وينځې د مسلمانانو ترمنځ ويشلې جويريه -رضي الله عَنْهَا- په کې د ثابت بن قيس بن شماس يا د هغه د تره ځوی -رضي الله عَنْهُمَا- په برخه کې ورسېده، جويريه رضي الله عَنْهَا ورسره د ازادۍ اړوند خبرې شريکې کړې، چونکه د جويرې رضي الله عَنْهَا حسن او جمال دلکش او زړه راښکونکی و، نبي كريم ﷺ ته راغله تر څو په ازادولو کې ورسره مرسته وکړي، خو چې په دروازه ودرېده زه ویرېدم چې هسې نه په نکاح یې واخلي! او ومې ویل: چې زما دومره خوښه شوه نو د نبي كريم ﷺ به څومره خوښه شوې وي!!

په دروازه ورته ودرېده او غږ يې کړ: زه د حارث بن ابي ضرار د بنو مصطلق د قوم سردار لور جويريه يم او ته ښه پوهېږې چې په راغلې ازمیښت کې مبتلا يم، زه د ثابت بن قيس بن شماس او یا یې د تره د ځوی رضي الله عَنْهُمَا په برخه کې رسېدلې يم، د هغه سره مې د ماليت په معلومې اندازې هوکړه کړې چې په بدل کې به يې ما ازادوي، ما سره مالي مرسته وکړه.

نبي كريم ﷺ ورته وويل: له دغې نه بل ډېر ښه کار ته چمتو نه يې؟

هغې وويل: د الله رسوله! څه شي ته؟ ولې نه!! هغه ورته وويل: ستا معلوم کړی مقدار به زه هغه ته وسپارم او زه به دې په نکاح واخلم.

جويرې رضي الله عَنْهَا ورته وويل: ډېره ښه ده، نبي كريم ﷺ ورته وويل: ستا د پور خلاصول په ما شول.

کله چې خلک د نبي كريم ﷺ او د جويرې رضي الله عَنْهَا د کورنۍ په نوي اړيکو وخبرېدل د سخرګنې په نوم يې د لاس لاندې د بنو مصطلق ګڼ شمېر غلامان او وينځې ازادې کړې.

عایشه رضي الله عَنْهَا وايي: د جويرې رضي الله عَنْهَا د نبوت د کورنۍ سره د نوی ازدواجي اړيکو په بنسټ سل سرونه ازاد شول، په ټول بنی مصطلق کې د جويرې رضي الله عَنْهَا په څېر له خېر او برکت نه ډک نور څوک نه وو.

---

(١) ابن هشام وایي: د بنو مصطلق په غزا کې د مسلمانانو شعار (يا منصور أَمِتْ أَمِتْ) کلمه وه.

يزيد بن رومان وايي: د بنو مصطلق د اسلام له اعلانولو وروسته ما نبي کريم ﷺ وليد چې وليد بن عقبه بن ابي معيط يې رضي الله عَنْهُ يې د صدقاتو او زکات د راټولو لپاره واستو، هلته قوم وخبرېد چې د نبي کريم ﷺ استازی راروان دی د پرته پاک استقبال لپاره يې مخې ته راغلل، وليد رضي الله عَنْهُ اټکل کړل چې شايد ټول يې د وژلو لپاره راوتلي وي، له ډار څخه بېرته نبي کريم ﷺ ته په ځغلند مزل راغی او ورته يې وويل: ټول قوم مې د مرګ لپاره راوتلی و او ارادې يې بدلې وې، له زکات ورکوني څخه هم انکاري وو.

د راپور اورېدو سره سم زياترو مسلمانانو نبي کريم ﷺ ته د بنومصطلق سره د غزا بار بار يادونه کوله.

په دې کې د بنومصطلق پلاوې تر مدينې راورسېده او نبي کريم ﷺ ته يې وويل: ستا د استازي د شاندار او جاندار استقبال لپاره مونږ له کلي څخه بهر راوتلي وو، تر څو د هغه اکرام او قابل احترام وکړو او ورته هغه زکات او صدقات ورکړو چې تاسره مو منلي دي، د ليدو سره هغه تا ته چابک راستون شو، مونږ وروسته وخبرېدو چې استازي دې داسې اټکل کړي دي چې ګني مونږ يې د وژلو پسې راوتي وو، يقين دې وشه چې له احترام پرته مو ورته په زړه کې هيڅ نه لرل.

الله تعالی دا ايتونه نازل کړل ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمْ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ ٦ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمۡ رَسُولَ ٱللَّهِۚ لَوۡ يُطِيعُكُمۡ فِي كَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ لَعَنِتُّمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِي قُلُوبِكُمۡ وَكَرَّهَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡكُفۡرَ وَٱلۡفُسُوقَ وَٱلۡعِصۡيَانَۚ أُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ﴾[1].

نبي کريم ﷺ له سفر څخه بېرته راستون او مدينې ته راروان شو، مدينې ته په نږدې کېدو کې چې عايشه رضي الله عَنْهَا هم ورسره وه، منافقانو پرې هغه تور ولګو چې د عقل نه بهر و.

د هجرت په شپږم کال د بنومصطلق په غزا کې په عايشې رضي الله عَنْهَا باندې د تور غمجنه پېښه

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: د نبي کريم ﷺ عادت و چې کله به يې هم سفر کو نو د خپلو بي بيانو تر منځ به يې خښنې (قرعه اندازي) وکړ، چې د هر چا خښنې به راوښوت د ځان سره

(١) سورت حجرات: (٦-٧). ژباړه: ای د ايمان والاو! که چرته يو تېروتلی درته کوم خبر راړي نو له پلټنې پرته يې په مقابل لورې اقدام مه کوئ، هسې نه چې قوم ته بې ځايه مرګ ژوبله واړوئ!! چې بېرته به په خپلو کړو وړو پښېمانه ياست * په دې هم وپوهيږئ چې که د الله رسول زياتره ستاسو خبرې ومني، نو تاسو به په تکليف او سترې باندې ککړ شئ، خو د الله رحم دی چې ايمان يې درته محبوب کړی دی او نافرماني يې تاسو ته بده معرفي کړې ده چې تاسوتري کرکه کوئ او د دغه صفت خلک ډېر ښه او هوښياران دي

به یې د سفر ملګرې کوله، د بنو مصطلق په غزا کې چې یې قرعه اندازي وکړه زما نوم راووت او هم زه یې د ځان سره په سفر کې بوتلم.

ښځینه عادت چونکه دا و چې دغه مهال به ښځو په دې خاطر چې چاغې نه شي ډېر لږ خواړه به یې کول.

د سفر په دوران کې به خپلې کیجاوې کې کښېناستم زما اوښ به راته راوستل شو او زما په خدمت ګمارل شوو به اوښ ته پورته کړم او د اوښ په شا به یې زما د ناستې پالنګ ټینګ په رسو تړلی و، بیا به یې د اوښ مهار ونیو او سفر به پیل شو.

د بنومصطلق د غزا نه د نبي کریم ﷺ له راوزګارېدو وروسته د سفر په جریان کې نبي کریم ﷺ مدینې ته نزدې دمه واړوله او د شپې ځینې برخه یې هم تېره کړه، زه چې د خپل ځینې حاجت د پوره کولو لپاره تر لږه اندازه لرې لاړم، نبي کریم ﷺ خلکو ته د سفر په کولو امر صادر کړی و او زه لا په ناخبرۍ کې هم هغسې د خپل ورک شوي یمني (ظفري) امیل په لټون بوخته وم.

چې کله بېرته راستنه شوم ګورم چې هېڅوک هم نشته او ټول خلک تللي دي، بېرته هغه ځای ته لاړم چې چرته راڅخه هار بې درکه شوی و چې بالاخره یې په لاس ته راوړو هم وتوانېدم.

له عادت سره سم په اوښ باندې زما په سمبالښت ګمارل شوي نفرو راغلي دي، کیجاوه یې په اوښ سمباله اېښې ده او اټکل کړي یې دي چې ګنې زه پکې یم او د اوښ په شا یې د قانون سره سم کیجاوه په رسو کلکه تړلې ده، له مهاره یې اوښ نیولی او په خپله مخه روان شوي دي.

زه چې کله خپل دمه ځای ته راستنه شوم چونکه مسافر ټول تللي وو ما وپتیله چې که هغوی هر چرته له اوښ څخه کیجاوه راښکته کړي او زه پکې نه یم هرومرو به بېرته ما پسې دلته راځي نو ما خپل ځان په پړوني کې روانغاړه او تر کانې تکیه شوم.

ناګهانه صفوان بن معطل رضي الله عَنْهُ راغی، د حجاب له فرضیت وړاندې یې زه لیدلې وم، خو چې زه یې ولیدم چې په پړوني کې مې ځان رانغښتی دی پوهه شو چې زه عایشه یم، هېره دې نه وي چې هغه هم د خپلو اغراضو په خاطر له قافلې څخه ټپ شوی و، بهر کیف زماد لیدلو سره یې وویل (اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَیْهِ رَاجِعُونَ) د نبي ﷺ بي بي!

بیا یې راته وویل: ولې پاتې شوې یې؟ چا پرېښې یې؟ خو ما یې هېڅ پوښتنه ځواب نه کړه.

بیا یې خپل اوښ رانږدې کړ او غږ یې کړ چې اوښ ته ورپورته شه، هغه له ما څخه لږ وروسته شو، زه اوښ ته پورته شوم او د اوښ مهار یې ونیو او دومره چټک سفر یې پیل کړ چې تر څو یې هغوی رالاندې کړل، هغوی هلته وپوهېدل چې مونږ خو اوښ تش تور راروان کړی

دی!! خلکو چې ولیدل چې زه د صفوان په اوښ سپره او هغه یې واګې نیولې وې، زه لا خبره نه وم چې تور ته خلکو دومره وده ورکړې وه چې ګرد مخلوق یې یو نه په دوو کې اچولي وو.

مدینې ته په رسیدګۍ زه رنځ ونیولم، هیڅ چا مې غم نه خوړه چې دا ناجوړه ده، په ما د لړیدلي تور اوازه د نبي ﷺ او زما مور او پلار ته هم رسیدلې وه، خو هغوی چا هم راته د تور اړوند هیڅ اه هم نه و کړی.

دومره ویوهیدم چې نبي کریم ﷺ به وړاندې چې زه کله بې طبعه او ناجوړه شوم په ما به یې ډېر رحم راتله خو اوس راڅخه بالکل بې پروا او د ناجوړتیا پوښتنه به یې هم راله سمه نه کوله، زه ترې په زړه کې هم په دې لړه خفه وم، د نبي ﷺ کړه وړه چې ما ولیدل، اجازه مې ترې واخسته چې د پلار کور ته به لاړه شم تر څو مور مې غم وخوري.

هغه راته وویل: کولای شې چې لاړه شې.

زه مې د مور کور ته لاړم هغه مې خدمت کو، نزدې څه د پاسه شلو ورځو کې روغه جوړه شوم او تر دغه مهال لا زه په تور هیڅ خبره نه وم.

دا چې د عجمو په څېر به مونږ کورونو کې د قضاء حاجت ځایونه د کراهت او بدبوي له کبله نه جوړول، د شپې له پلوه به دمدینې ټولې زنانه قضاء حاجت لپاره مېرو ته وتلې.

یو شپه زه او د مسطح مور دواړه د قضاء حاجت لپاره ووتو، هغه پر خپل پړونې راولویده، د غورځېدو سره یې وویل: مسطحه هلاک شې!

ما ورته کړه: تا خو د هجرت او د بدر غزا پیاوړی ونډوال په ډېره بده یاد کړه!!

هغې راته وویل: د ابوبکر ځاوزاده! ولې ته لا تر اوسه ناخبره یې؟

ما ورته کړه: ولې څه پېښه ده؟ نو هغې راته د تور او تورلګونکو اړوند تفصیلي راپور راکړ.

ما ورته وویل: خا! پېښه دا ده؟ هغې وویل: هو والله چې دا خبره ده بله نه ده!!

عایشه رضي الله عَنْهَا وايي: د دې خبرې اورېدو سره مې د قضاء حاجت کولو توان هم له لاسه ورکړ، کور ته راغلم دومره مې وژړل چې نزدې له ژړا څخه ومرم او زړه مې وچوي، مور ته مې وویل: زما اړوند خلک د تور لګوني دومره خبرې کوي او ته راته هیڅ هم نه وایې؟

هغې راته وویل: له برداشته مه ووځه، خاطر دې راټول کړه، ځینې وختونو کې د یو سړي مېرمن په ډول ډال کې ساری نه لري نو خپله ښکلا ورته غم شي، نارینه او زنانه ورپسې خبرې کوي او تورونه پرې لګوي.

عایشه رضي الله عَنْهَا وايي: زه لا ناخبره وم چې نبي کریم ﷺ خلکو ته تقریر وکړ، لومړی یې د الله ثنا صفت بیان کړ او بیا یې وویل: ځینې خلک ولې ما په خپلې کورنۍ ځوروي؟

زما په هغې کور ودانې ولې تورونه لګوي چې له خير او اسلام پرته ترې نور هېڅ طمع توقع نه کيږي؟ او د داسې چا سره يې تورنوي چې زه مې هر کور ته ننوځم هغه راسره وي.

د تور د خپرولو زيار کې عبدالله بن ابي بن سلول په شمول د خزرج د قبيلې ځينو نورو وګړو لکه مسطح، حمنة بنت جحش هم برخوال وو.

حمنة بنت جحش په خپلې خور زينب بنت جحش رضي الله عَنْهُمَا باندې غېرت ونيوله ځکه چې د نبي کريم ﷺ په بي بيانو کې له دې پرته راسره په حسن او مکانت کې بله نه وه مساوي، نو خبرو ته يې ځکه زور ورکړ.

خو زينب –رضي الله عَنْهَا– د بنتوب سره په خپل ايماني توفيق الله پاک وساتله، او زما اړوند يې له خير پرته نور هېڅ نه و ويلي، خو حمنه رضي الله عَنْهَا په خپلې خور دومره غيرت ونيوله چې د تور خپرولو کې يې خپل ټول توان په کار واچو، په دغې خاطر مې ترې په زړه باندې خفګان هم لره.

د نبي کريم ﷺ د دغې خبرې کولو سره اسيد بن حضير رضي الله عَنْهُ وياځېد او غږ يې کړ: ای د الله رسوله! که د اوس د قبيلې اړوند چا په خپل کور او ابرو ځورولې يې زه درله د وژلو لپاره بس يم.

او که ځورونکي زمونږ د خزرج ورونه وي نو ستا خوښه، که هر څوک دي خو د دې لائق دي چې سرونه يې قلم شي.

سعد بن عبادة رضي الله عَنْهُ وياځېد، له دې خبرو مخکې په هغه ډېر ښه ګمان کېده او اسيد بن الحضير رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې درغ دې وويل، هېڅکله به يې سر قلم ته پرې نه ږدو، د سر قلم کولو خبرې ته په ډېر يقين کوې چې ځورونکي خلک خزرجيان دي، خو که دوی په رښتيا ستا ملاتړ وای، دا خبرې به دې هېڅکله نه وی کړې!!

اسيد رضي الله عَنْهُ ورته وويل: زه نه، ته دروغجن يې چې د مافقينو ننګه کوې، دا د دې دليل دی چې خپله منافق يې.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: دواړه قومونه يوبل ته دومره تريو تريخ شول چې نزدې وه لويه شخړه منځ ته راغلې وه.

په دې جريان کې نبي کريم ﷺ له منبر څخه راښکته شو او زما کور ته راغی، علي بن ابي طالب او اسامة رضي الله عَنْهُمَا يې د سلا مشورې لپاره راوغوښتل، اسامه رضي الله عَنْهُ خو زما اړوند له خير او توثيق پرته هېڅ ونه ويل، هغه کړه: ای د الله رسوله! عايشه ستا ابرو او عزت دی، او اړوند خپره فضا غير حقيقت، باطل او ټول منګهړت دی.

علي رضي الله عَنْهُ ورته وويل: د بلې ښځې توان دې شته دی او ستا لپاره ښځې ډېرې، عايشه نه بله ښځه، خو كه بريرة رضي الله عَنْهَا راوغواړې په رښتيا رښتيا به درته وکړيږي.

نبي كريم ﷺ د سوال او ځواب لپاره بريرة رضي الله عَنْهَا راوغوښته، علي رضي الله عَنْهُ ورپاڅېد او ورانه ورانه يې ووهله، چې نبي كريم ﷺ ته به رښتيا رښتيا وايې، هغې ورته کړه: په عايشې لګېدلی تور باطل دی.

ما ته د عايشې خو (کمي) دومره معلومه ده چې ما به خمبير تيار کړ، بيا به مې ورته وويل خمبير (وړو) ته خيال کوه هغه به ويده شوه او وره به بزې خوړلي وو.

راغوښتل شوې پلاوې سره له جرګې مرکې وروسته نبي كريم ﷺ زما کور ته رانئوت، مور او پلار مې هم راسره ناست وو، ترڅنګ مې يوه انصارۍ مېرمن هم وه، چې دواړو له غمه ژړل، لومړی يې په الله حقه ثنا وويله او بيا يې ما ته کړه: د خلکو ترمنځ خپور شوی داغ که رښتيا هم له تا څخه صادر شوی وي نو له الله پاک نه وډار شه او توبه اوباسه، الله پاک د خپلو بندګانو څخه توبه قبلوي.

لوړه په رب لايزال چې د دې خبرې اورېدو سره مې له سترګو اوښکې ودرېدې، نه مې احساسول چې اوښکې راڅخه رواني دي، په دې انتظار چې مور او پلار به مې نبي كريم ﷺ ته ځواب ورکړي، چپ او خاموش پاتې شوم، خو ولې دواړو ځواب ورنه کړ.

قسم په الله چې دا خو مې بيخي په ذهن کې نه وو چې زما اړوند به الله پاک د قرانکريم سپيڅلي روڼ اياتونه نازلوي چې خلک به يې په مسجدونو کې لولي اولمونځ به پرې کوي، خو دا اميد مې و چې الله پاک خو زما په براءت عالم، پوهه او خبردار ذات دی شايد الله پاک ورته په خوب کې زما براءت وروښايي، خو زما د پېښې اړوند قراني اياتونه راتلل زما په تصور کې هم نه وو.

زما مور او پلار چې کله خاموش شول ما ورته کړه: تاسو دواړه ولې نبي كريم ﷺ ته ځواب نه ورکوې؟

هغوی راته وويل: مونږ نبي كريم ﷺ په څه شي وځوابوو؟ او په دې مې دې هم په الله قسم وي چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په کورنۍ چې د غم او درد کومه لړې راغلې وه، په دغومره سوز او ګداز به هېڅ څوک دغه مهال نه وو ازمول شوي.

د بيا ځل لپاره مې خبرې په شونډو ودرېدې او د ژړا لړې مې پېل کړه، خو ولې دومره تعبير مې وکولای شو چې: زه هېڅ کله هم الله ته توبه نشم ويستلای، زما دې په الله قسم وي که د خلکو له ترلي تور څخه توبه وباسم، سره له دې چې الله مې په براءت ښه عالم دی، نو بيا زما توبه له داسې ګناه څخه ده چې ما نه ده کړې، او که ستاسو په وړاندې په ما لګېدلي تور څخه انکار وکړم چې ما دغه فاحشي نه ده کړې، نو تاسو مې انکار سم نه بولئ.

عایشه رضي الله عَنْهَا وايي: که څه مې د یعقوب عَلَيْهِ السَّلَامُ د نوم د رایادولو هڅه وکړه خو ونه شوم توانیدای بالاخره مې وویل: زه هم د ابویوسف په څېر دومره ویلای شم چې ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَٱللَّهُ ٱلْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ﴾[1].

هغه مزید وايي: زما دې په الله قسم وي چې د تېر په څېر نبي کریم ﷺ باندې د وحي نازلیدو سلسله شروع شوه، په خپل پوښاک (څادر) کې راونغښتل شو او د سرلاندې ورته د څرمنې پوس بالښت کېښودل شو، د دغې حالاتو په راتګ زما ټنډه بیخي ترخه تروه نه شوه، ځکه چې ما ته مې برائت معلوم و، او په دې مې عقیده وه چې الله پاک په ما هېڅکله ظلم نه کوي، خو له بلې خوا مې مور اوپلار دومره وډار شول چې نزدې له دواړو څخه ساه وتلې وی چې هسې نه الله پاک د خلکو ګنګوسي اوتور اړوند تصدیقي وحي راو نه لیږي.

عایشه رضي الله عَنْهَا وايي: بیا نبي کریم ﷺ کښېناست او د ژمي په یخ کنګل ورځ کې ترې د لالونو په څېر غټ غټ د خولو څاڅکي روان وو، له خپل تندي مبارک څخه یې خولې وڅولې او راته یې وویل: عایشې!! مبارک شه، الله ستا د براءت اړوند وحي نازله کړه، ما وویل: الحمدلله.

بیا خلکو ته ووت او ټول هغه ایتونه یې ورته واورول چې تازه پرې نازل شوي وو، حسان بن ثابت، مسطح بن اثاثة او حمنة بنت جحش رضي الله عَنْهُمْ یې راوغوښتل او د قذف په ټاکلي حد یې محکوم کړل.

ابن اسحاق وايي: د بنونجار ځینو خلکو ویل چې ابو ایوب ته خپلې کوروداني وویل: د عایشې رضي الله عَنْهَا اړوند خو له خلکو ونه خبریدې چې خلک څه وايي؟ هغه ورته وویل: نور څه دي خو خلکو پرې بهتان او داغ لګولی دی، خو هغه پریږده ایا زما په نکاح کې ته دغسې فاحشې د بل چا سره کوې؟ مېرمن یې وویل: نا، نا، زما دې په الله قسم وي چې زه به هیڅ چرته هم فاحشې ونه کړم.

ابوایوب رضي الله عَنْهُ ورته وویل: عایشه له تا څخه په خپل ایمان ډېره غېرتمنده ده.د قرانکریم ایتونو د تور او داغ خېرونکو یاد داسې وکړ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ جَآءُو بِٱلْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ ٱمْرِيٍٕ مِّنْهُم مَّا ٱكْتَسَبَ مِنَ ٱلْإِثْمِ وَٱلَّذِى تَوَلَّىٰ كِبْرَهُۥ مِنْهُمْ لَهُۥ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَّوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا۟ هَٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ﴾[2].

(۱) سورت یوسف: (۱۸). ژباړه: بس زما کار صبر جمیل دی، او له الله څخه کومک د هغه څه اړوند غوښتلی شي چې تاسو یې وایئ.

(۲) سورت نور: (۱۱-۱۲). ژباړه: ستاسو څخه چې کومې ډلې د دروغو له مخې بهتان او تور ته کوم زور او شور ورکړی و نوهېڅکله یې د ځان لپاره درنه او شرم ونه ګڼئ، بلکې دا ستاسو لپاره د خیر خبره ثابته شوه، چا چې په کې څومره ونډه اخستې وې هومره یې ګناه کړې ده، خو کوم چا چې د تور لګولو ذمه واري اخستې وه د هغه لپاره ډېر لوی عذاب دی * تاسو چې کله د غه تور واورېد نو ولې مو د نورو مومنانو سرو او ښځو په څېر به مو پرې د خپل ځان په شان د خیر ګومان کړی وی، چې هغوی د اورېدو سره وویل: دا په عایشې

له دې څخه حسان بن ثابت او ملګري يې مراد دي، دوی هغه څه ويلي وو چې څه يې ويلي وو.

بيا الله وفرمايل: ﴿إِذْ تَلَقَّوْنَهُۥ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُۥ هَيِّنًا وَهُوَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمٌ﴾[١].

او فرمايي: ﴿وَلَا يَأْتَلِ أُو۟لُوا۟ ٱلْفَضْلِ مِنكُمْ وَٱلسَّعَةِ أَن يُؤْتُوٓا۟ أُو۟لِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا۟ وَلْيَصْفَحُوٓا۟ ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾[٢].

له دې ايتونو له نزول وروسته ابوبکر رضي الله عَنْهُ پرېکړه وکړه چې د الله پاک رحم او د هغه درګزري راته ډېره زياته پسنده ده، بېرته يې د تېر په څېر په مسطح بن اثاثة باندې خپله خرچه نفقه پيل کړه، اوويويل: په مسطح باندې له نفقې څخه به هېڅکله تېر راتېر نه شم.

ابن اسحاق وايي: دحسان بن ثابت او مومنو ملګرو په حد کې ځينو مسلمانانو دا بيتونه وويل:

لَقَـدْ ذَاقَ حَسَّـانُ الَّذِي كَانَ أَهْلَهُ *** وَحَمْنَـةُ إِذْ قَالُـوا هَجِيرًا وَمِسْـطَحُ
تَعَاطَوْابِرَجْـمِ الْغَيْـبِ زَوْجَ نَبِيِّهِمْ *** وَسَخْطَةَ ذِي الْعَرْشِ الْكَرِيمِ فَأُتْرِحُوا
وَآذَوْا رَسُـولَ اللهِ فِيهَـا فَجُلِّلُـوا *** مَخَازِيَ تَبْـقَى عُمِّمُوهَـا وَفُضِّحُوا
وَصُبَّـتْ عَلَيْهِمْ مُحْصَـدَاتٌ كَأَنَّهَا *** شَـآبِيبُ قَطْرٍ مِنْ ذُرَا الْمُزْنِ تُسْفَحُ

- حسان بن ثابت او حمنة بن جحش او مسطح بن اثاثة رضِيَ الله عَنْهُمْ دخپلې ناوړې وينا له کبله د وينا وړ سزا وليده.
- د پيغمبر پاک سرتوره يې هسې د ګومانونو له مخې تورنه کړې وه او د عرش واکدار غصې او غضب ته يې ځان جوړ کړی و.
- دوی نبي کريم ﷺ په تور لګونې وځورو او له ځان نه وروسته يې تل پاتې شرمندګي پرېښوده.
- د دورو ګوزارونه ورباندې لکه د ورېځې له بره نه د باران د غټو څاڅکو د بار بار څپو په شان پاکونکي راوورېدل.

دروغ او تور تړل شوی دی لکه ابو ايوب او مېرمن يې.

(١) سورت نور: (١٥). ژباړه: کومې د تور خبرې چې تاسو له يو بل څخه اورېدلې او له علم پوهې پرته به مو پرې خوله خوځوله، تاسو ته خو به ډېره وړه ګناه ښکارې خو ولې د الله په وړاندې دغه تور لګونه ډېره لويه ګناه ده.

(٢) سورت نور: (٢٢). ژباړه: په تاسو کې شتمن دې په دې سوګند نه پورته کوي چې د الله په لار کې به په اړينو خلکو، خپلو خپلوانو او مهاجرينو باندې نفقه خرچه نه کوي، ايا تاسو ته دا پسنده نه ده چې الله پاک درته بخشش وکړي، الله پاک بښونکی او درحم والا دی.

د هجرت په شپږم کال د حدیبیې سوله

د رمضان او شوال دواړه میاشتې نبي کریم ﷺ په مدینه منوره کې تېرې کړې او بیا د ذي القعدې په میاشت کې د جنګ جګړې لپاره نه بلکې دعمرې د ادا لپاره د زیاتو عربانو او بانډه چیانو په شمول د مکې په لور خوځښت وکړ[١]، هغه د قریشو له هغې کړو وړو وېره محسوسوله چې هسې نه یا ورسره جنګ وکړي او یا یې له عمرې څخه مخه ونیسي، که څه هم ډېر بانډه چیان ترې وروسته شول خو ولې انصار اومهاجرین او نور هغه عرب چې ورپسې تلل شول د مکې په لور روان او د قربانۍ څاروي هم ورسره وو[٢] په عمره یې احرام په دې خاطر وتړه چې خلک یې له جګړې څخه بچ پاتې شي، او تر څو په دې هم خبر شي چې د جنګ لپاره نه بلکې د عمرې لپاره مکې ته روان دی.

عُسفان[٣] ته په رسیدګۍ نبي کریم ﷺ سره بِشر بن سفیان کعبي مخامخ شو او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! ستا مکې ته د راتګ اوازې د قریشو تر غوږه رسیدلې دي، د خپلو بچو دارو او لنګو اوښو سره راوتي دي او په ذي طوی[٤] کې درته تم دي، او د الله سره یې په دې کلکه ژمنه کړې ده چې ته به ترې هېڅکله مکې ته ونه ننوځې.

او ځینې قریشیان د خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ په جنګي قیادت کې درته په کراع الغمیم[٥] کې مسلّح پراته دي.

نبي کریم ﷺ وویل: قریشو!! خوار شئ!! خونریزو جګړو ریزمریز کړئ او غلي نه شوئ!! ما او نور عربان سره منځ کې پرېږدئ، که هغوی ووژلم تاسو ته به ستاسو موخه له ستومانۍ او زیار پرته په لاس درشي، او که الله پاک پرې بریمن کړم نو په اسلام کې به خلک ډلې ډلې پوره داخل شي، او که هېڅ هم ونه شي کم از کم د دوی جګړیز قوت خو به خوندي پاتې شي!!

ولې؟ قریش څه اټکلوي؟ تر هغه به ددې دین د کامیابۍ لپاره جګړه ایزې هاندې او هڅې کوم تر څو یې الله پاک په نورو دینونو سرلوړی کړي او یا به هم په دې لار کې له سره تېر شم.

بیا یې وویل: له هغوی مورچه کړې لارې به مو د هدف په لور څوک په بله لاره بوځي؟

د اسلم له قبیلې څخه یوسړي وویل: زه به موبوځم.

(١) ابن هشام وایي: د دې سفر په دروان کې یې د مدینې د واک واکې نمیله بن عبدالله اللیثي رضي الله عَنْهُ ته ورکړې وې.
(٢) د قربانۍ څاروي اویا اوښان وو، او خلک اووه سوه وو، په هره اوښه کې لس تنه ګډونوال وو.
(٣) عُسفان له مکې څخه په لرې فاصله کې د چینې نوم دی.
(٤) ذي طوی مکې ته نږدې پرته سیمه ده.
(٥) کراع الغمیم د عسفان د درې مخې ته د اته میلو په اندازه لرې پرته سیمه ده.

هغه و چې د لاربنوونې زيار مذکور سړي په غاړه واخست، او خلک يې د ناون له ستونزې څخه ډکه په کاږجنه لاره روان کړ، که څه هم د نوې لارې مزل کاروان ډېر ستړی کړ خو بيا هم اوارې او اسانې لارې ته ووتل، نبي ﷺ ټولو ته وويل: د (اَسْتَغفِرُ اللّٰهَ وَ أَتُوْبُ اِلَيْهِ) کلمات بار بار تکرار کړئ، لوړه په رب لايزال چې دا هغه پړاو دی بني اسرائيلو ته پرې امر صادر شوی و او هغوی نه و ويلي، ټول کاروان د استغفار کلمات پيل کړل.

بيا نبي کريم ﷺ خلکو ته امر وکړ چې د حمض په ښیٰ اړخ رهي شي ترڅو د ثنية المرار له لارې د حديبې ميدان چې دمکې ښکته برخه تشکيلوي ورته ورسيږي.

قافلې هم د امر سره سم هغه لاره ونيوله چې کومه ورته په نبوي ارشاداتو کې ښوولی شوې وه، خو د قريشو جنګياليو چې کله د مسلمانانو د قافلې لوړ غبار په بله لار وليد چې لاره يې بدله کړې ده، بېرته قريشو ته په بېړه ستانه شول، خو نبوي قافله چې څنګه ثنية المرار ته ورسېده د نبی کريم ﷺ اوښه خپله چو شوه، خلکوويل: لکه چې اوښه ځای په ځای کښېناسته! چو شوه اونوره تللو ته چمتو نه ده، نبي کريم ﷺ وفرمايل: اوښه نه کمزورې شوې ده او نه له تللو څخه بې وسه ده، بلکې الله رابنده کړه، سستوالی يې عادت نه دی.

بيا يې وفرمايل: که قريش مې نن هر خصلت او جوړجاړي ته چې خپلولي او پېژندګلو په کې پالل کيږي راوغواړي زه ورته غاړه ږدم.

بيا يې خلکو ته وويل: همدلته واړوئ، خلکو ورته وويل: د الله رسوله! څنګه ټول دلته تم شو او د اوبو هېڅ درک نه لګيږي؟ نبي کريم ﷺ له خپل تيرکښ څخه غشی راواخست او يو صحابي ته يې ورکړ، هغه غشی په يو کوهي کې نال کړ، دومره اوبه يې ترې راوخوټېدې چې ټول جل نيولي کاروان هم وڅښلې او اوښان يې هم خړوب کړل.

نبي کريم ﷺ چې لږ دمه او ساه واخسته د قريشو له خوا ورته د خزاعه د قوم په شمول بديل بن ورقاء خزاعي سفير راغی او د نبي کريم ﷺ سره يې ټول خيالات تبادله کړل چې ستا د راتګ باعث څه شی دی؟

نبي کريم ﷺ وخبرول چې زه د جنګ لپاره نه يم راغلی، زما د راتګ يواځنې لامل د بيت الله زيارت او د هغه په حرمت او برابې اعتراف کول دي، هغه خبرې چې وړاندې يې بشر بن سفيان ته کړې وې د بيا ځل لپاره يې پرې د بديل بن ورقاء غوږونه هم خلاص کړل.

د قريشو راغلي پلاوې بېرته قريشو ته ستنه شوه اورته يې وويل: ای قريشو! هسې مو د محمد ﷺ د جنګ لپاره تياری نيولی دی!! هغه خو دلته د جنګ په خاطر نه بلکې د بيت الله زيارت په خاطر راخوځېدلی دی.

قريشو بديل بن ورقاء کم عقل اولاشعوره وباله، په سختو ناوړه کلماتو يې د هغه راوړې فرمان بې معنی کړ، او قريشو ژمنه وکړه چې محمد ﷺ به هېڅکله هم مکې ته په جبر زور

داخل نه شي ولو که د جنګ په نيت هم نه وي راغلی، تر څو عربان زمونږ اړوند قيصو باندې خپل بنداړونه تاوده ونه ساتي.

چونکه د خزاعه قبيلې مسلمان او مشرک دواړه د نبي کريم ﷺ راز دار وو د مکې په روانو کړکيچونو به يې خبرو.

د استازيتوب په دوهم پړاو کې قريشو د مزيد وضاحت لپاره مکرز بن حفص ابن الاخيف راواستو، نبي کريم ﷺ چې کله وليد وېويل: دا څو ټګ برګ او لوی دوکه باز دی.

کله چې مکرز د نبي کريم ﷺ تر حضوره راورسېد او خيالات دواړو سره يو تربله تبادله کړل، نبي کريم ﷺ ورته خپل هغه درېځ وړاندې کړ چې کوم يې بديل بن ورقاء ته وړاندې کړی و.

مکرز له مذاکراتو وروسته بېرته قوم ته ستون شو او په راز يې وپوهول.

بيا ورته ددريم ځل لپاره حُلَيّس بن علقمه - يا - ابن زبان - راواستو چې دغه مهال يې د حبشو زعامت هم درلود، نبي کريم ﷺ چې کله وليد وېويل: دا د داسې قوم غړی دی چې د الله عبادتونه کوي، تاسو بايد هرومرو د هغوی مخې ته د قربانۍ اوښان راوپاخوئ، چې لږ رانږدې شول څه ګوري چې د قربانۍ اوښانو ته په غاړو کې نښې پرتې دي او د خوړو له لوړې راپورته شوې، د حلالکې لپاره راوستل شوي څاروي مخ په خرابېدو دي، د قربانۍ د څاروو ليدو سره سم ستون شو او د نبي کريم ﷺ سره يې هيڅ راز خبرې ونه کړې او قريشو ته يې وويل: د هغه سره خو د قربانۍ اوښان او ګډان دي!

قريشو ورته وويل: ته نادان او بې شعوره يې، ته بانډه چې په دې خبرو نه پوهېږې!!

د دې خبرو په اورېدو حُلَيّس ډېر وځورېد او ورته يې کړه: ای قريشو! واورئ چې د بيت الله د زيارت څخه د خلکو په رابندولو مو درسره ملاتړي نه ده اعلان کړې او نه په دې خوښ يو چې د بيت الله د تعظيم او براۍ لپاره دلته څوک راځي ولې يې مخه ونيولای شي؟ په هغه ذات مې دې قسم وي چې د حليس د نفس واک يې په لاس کې دی چې ستاسو په مقابل کې به ټول حبش د يو نفر په څېر راولم او د يو نفر په څېر به درباندې بريد وکړي او يا به محمد ﷺ ته لاره خلاصوئ چې د کعبې زيارت وکړي.

قريشو ورته وويل: حليسه! احتياط کوه ګوره دغسې ونه کړې!! لږ زغم اوباسه تر څو زمونږ ځينې غوښتنې ومنل شي.

په وروستي پړاو کې يې ورته عروة بن مسعود ثقفي رسول الله ﷺ ته راواستو، عروة بن مسعود د نبي کريم ﷺ په حضور کې عارض شو او مخې ته يې کېناست، بيا يې وويل: محمده!! ته دومره نه پوهېږې چې د ځان سره دې ټيټ او پاس بېلابېل خلک راغونډ کړي دي او د خپلې قبيلې د تيت او پرک لپاره دې په دې خاطر راوستي دي چې د خپل قام قبيل زور او راج مات کړې!! خو ته هم پوهه شه چې قريشو د لنګو اوښانو او پوره پياوړي نه ماتېدونکې عزم

سره ستا د مقابلې کولو اراده کړې ده، تا سره د خورا درنې جګړې لپاره يې د پړانګانو څرمنې پوښلې دي، هغوی په دې کلک او مضبوط ولاړ دي چې ته به ترې هېڅکله مکې ته په زور او زبردستۍ داخل نه شې.

او زه درته په رب لايزال لوړه پورته کوم چې تاسره راغلي خلک به سبا هېڅکله تا سره د جنګ ملاتړي جوړ نه شي!

دغه مهال چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ د نبي کريم ﷺ تر شا ناست و ورته وويل: غلی شه! د لات شرمګا ولې نه څټې راڅتې چې دا خبرې کوې!! ته څه اټکلوې چې مونږ به د نبي کريم ﷺ نه د جنګ په ميدان کې په شا وتښتو؟؟

عروه وويل: دا څوک دی؟ نبي کريم ﷺ ورته وويل: دا د ابوقحافه ځوی دی، عروه وويل: که چرته زه ستا د خير ښېګړې پوروړی نه وم نو اوس به مې ځواب درکړی و، ځواب دې د ښېګړې بدله شوه.

د مذاکراتو په جريان کې به کله ناکله عروه د خبرو په مهال خپل لاس د نبي کريم ﷺ د ږيرې نيولو لپاره اوږد کړ، د نبي کريم ﷺ ږيرې ته د لاس اوږدولو په مهال به يې مغيرة بن شعبه رضي الله عَنْهُ لاس د تورې په موټې جلا کړ او ورته به يې ويل: وړاندې له دې چې توره دې وخوري لاس دې درټول کړه.

عروه وويل: ته خو ډېر کلک زړی او کلک سترګی يې!! نبي کريم ﷺ وخندل، عروه ترې وپوښتل چې دا څوک دی؟ هغه ورته وويل: دا ستا وراره مغيره بن شعبه رضي الله عَنْهُ دی.

عروه وويل: ای بې وفا دوکه بازه!! ستا شرم خو ما پرون ووينځو[1].

بيا ورته نبي کريم ﷺ ټول هغه څه وويل چې ورڅخه وړاندې راغلو ملګرو ته يې ورله ويلي وو، او په دې يې هم ورله سر خلاص کړ چې د جنګ جګړې هيڅ اراده نه لري.

عروه بن مسعود چې د نبي کريم ﷺ او هغه د ملګرو ترمنځ د مينې او محبت کومه څپانده فضا وليده تر دې چې د اودس اوبه او د خولې توکانې به يې ورله ځمکې ته نه پرېښودې او نه به يې ورله د سرويښته ځمکې ته پرېښودل چې ولويږي، قريشو ته ستون او ورته يې وويل: ما د قيصر او کسرى او نجاشي هر يو سره د هغه د واک او اقتدار په وخت ليدل کتل کړي دي، خو د محمد ﷺ سره د مستې مينې او څپاند محبت په څېر مې يو ټولواک هم خپلو اتباعو ته ګران نه دی ليدلی.

(١) ابن هشام وايي: دا خبره ورته عروه په دې خاطر وکړه چې مغيره رضي الله عَنْهُ له اسلام راوړلو وړاندې د ثقيف له قبيلې او مالک له کورنۍ ديارلس وګړي وژلي وو، نو د مغيره رضي الله عَنْهُ د ملاتړ او د بنو مالک د کورنۍ ترمنځ د نږدې معرکې چې پايلې يې ډېرې ستونزمنې برېښېدې کېدو والا وه، نو عروه بن مسعود د سلا لپاره د ديارلسو وژلو شو کسانو ديت ورکړ او صلحه يې وکړه.

او په دې ټول وپوهېږئ چې له محمد ﷺ څخه ملګرې هېڅکله په شا نه تمبېږي، ښه به دا وي چې بله نېکه مشوره وکړئ.

بيا نبي كريم ﷺ خراش بن امية خزاعي رضي الله عَنْهُ په مکه کې میشت د قريشو مخه وررو او مشرانو ته په خپل (ثعلب) نوم اوښ استازی واستو تر څو يې وخبروي چې زه د جنګ جګړې هېڅ اراده نه لرم خو ولې هغوی يې د وژلو زيار وويست، که څه يې هم د هغه اوښه ټپي ټپي کړې وه خو حبشيانو په خپلو هڅو له وژنې وژغوره.

خراش رضي الله عَنْهُ بېرته د حبشيانو په توسط د نبي كريم ﷺ ملګرتيا ته ځان راخلاص کړ.

له دې وروسته نبي كريم ﷺ عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ راوغوښت او ورته يې وويل: قريشو ته ولاړ شه او په ټول حقيقت يې وخبروه.

هغه ورته وويل: زما په زړه کې د قريشو سره پرته دښمنۍ باندې هغوی ډېره ښه پوهېږي، او په مکه کې د بنوعدي بن كعب له کورنۍ څخه تا ته په علم کې زه هېڅ ملاتړ نه لرم، په قام قبيل به درته زه بل هستي دروښايم که هغه واستوې نو ډېره به ښه وي چې عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ دی.

نبي كريم ﷺ عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ راوغوښت او د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ په شمول يې د قريشو ټولو مشرانو ته استازی واستو، تر څو يې وپوهوي چې نبي كريم ﷺ د جګړې شخړې لپاره نه بلکې د کعبې زيارت او تعظيم لپاره راغلی دی.

عثمان رضي الله عَنْهُ مکې ته په رسېدو لومړی د ابان بن سعيد بن العاص سره ليدل کتل وشول، هغه ورته پناه ورکړه او د ابان په محافظت او ګارډ کې يې د مکې ټولو مشرانو ته نبوي پيغام واورو، عثمان رضي الله عَنْهُ چې کله هر مشر ته پيغام ورسو د رارخصتېدو په مهال ورته قريشو له کعبې څخه د طواف عرض وړاندې کړ خو هغه ورته وويل تر هغه به زه لومړی طواف ونه کړم چې تر څو نبي كريم ﷺ طواف نه وي کړی.

چونکه قريشو عثمان رضي الله عَنْهُ د خپل ځان سره حصار کړ نو نبي كريم ﷺ ته راپور ورسېد چې قريشو عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ مړ کړی دی.

د رضوان بيعت

ابن اسحاق وايي: عبدالله بن ابي بكر راته وويل: نبي كريم ﷺ په غوږ کې چې کله د عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ د مړينې خبر پرېوت ويويل: تر هغه به ستانه نه شوو تر څو د قوم سره مټ اتې شوي نه يو.

هغه و چې د ګڼ خاښي ونې لاندې نبي کريم ﷺ خلک بيعت ته راوبلل، او دغه بيعت او په مرګ تړون د رضوان په بيعت ونومول شو.

خلکو به ويل چې د نبي کريم ﷺ سره ټولو شته کسانو په مرګ بيعت کړی و.

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ مونږ سره په مرګ بيعت نه و کړی، بلکې تړون په دې شوی و چې له ميدان څخه به نه تښتو.

ټول هغه صحابه کرام چې د نبي کريم ﷺ په ملتيا وتلي وو، له جَدُّ بن قَيس پرته چې د مسلمة د کورنۍ غړی و، نورو ټولو بيعت کې ونډه اخستې وه[1].

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: لوړه په رب لايزال چې زه اوس هم جد بن قيس ته ګورم چې ځان يې د خپلې اوښې تر ښپو لاندې پټ کړی تر څو خوک يې ونهويني.

لږ ځند وروسته نبي کريم ﷺ ويوهېد چې د عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ د مرګ ژوبلې خپاره راپوروونه ناسم دي.

د صلح حديبيه سوله ايز تړون

سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ چې د بنو عامر بن لؤي خورا مخور غړی و، قريشو نبي کريم ﷺ ته په دې راواستو چې:

نبي کريم ﷺ ته زمونږ د ټولو په نيابت ولاړ شه او په دې ورسره خبرې شريکې کړه چې سږکال بايد هرومرو بېرته ستون شي او له عمرې څخه تېر شي، هسې نه چې عربان خپل بنډارونه په دې ګرم وساتي چې محمد ﷺ مکې ته په زور زبردستۍ ننوت.

نبي کريم ﷺ چې کله سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ وليد چې مخامخ را روان دی وويل: داسې برېښي چې د سهيل په راليږدوني قريش سولې سلا ته غاړه کېږدي.

تر ډېره دمه د سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ او نبي کريم ﷺ دواړه سره اوږدې خبرې وکړې، بالاخره دواړه خواوې په روغه جوړه رضا شوې.

کله چې د سولې پړاو تر پايه ورسېد، عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ په چټکۍ ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته راغی او ورته يې کړه: ايا دا د الله پاک رښتني استازی نه دی؟ هغه وويل:

(۱) ابن هشام وايي: تر ټولو لومړی بيعت د نبي کريم ﷺ سره ابو سنان اسدي رضي الله عَنْهُ وکړ.

ولې نه، د هغه رښتونی استازی دی، بیا یې ترې وپوښتل: ایا مونږ رښتوني مسلمانان نه یو؟ هغه ورته کړه، ولې نه، مونږ رښتوني مسلمانان یو، بیا یې ترې وپوښتل: ایا دوی (قریش) مشرکان نه دي؟ هغه ورته کړه: ولې نه، مشرکان دي، عمر رضي الله عَنْهُ وویل: بیا ولې دومره سپکاوی ته ځان ورکړو؟!

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وویل: ګوره سرغړونه یې ونه وکړې، زه خو یې په رسالت کلکه عقیده لرم، عمر رضي الله عَنْهُ ورته وویل: زه هم په دې باور لرم چې محمد ﷺ د الله پاک رښتونی استازی دی.

له برداشت یې بهره وه تر دې چې نبي کریم ﷺ ته راغی او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! ایا ته په رښتونې د الله پاک استازی نه یې؟

رسول الله ﷺ : ولې نه، زه یې رښتونی استازی یم.

عمر رضي الله عَنْهُ: ایا مونږ مسلمانان نه یو؟

رسول الله ﷺ : ولې نه، تاسو رښتوني مسلمانان یاست.

عمر رضي الله عَنْهُ: ایا دوی (قریش) مشرکان نه دي؟

رسول الله ﷺ : ولې نه، مشرکان دي.

عمر رضي الله عَنْهُ: بیا نو ولې ورته ځان دومره لاندې راولوو!!

نبی کریم ﷺ ورته وویل: زه د الله استازی او سفیر یم، زه به هېڅکله هم د هغه له حکم څخه سرغړونه ونه کړم، او نه هغه ما ضایع کوي.

عمر رضي الله عَنْهُ وایي: په دغې ورځ چې مې کومې خبرې کړې وې، د کفارې په خاطر به مې ډېرې روژې نیولې، نفلونه به مې کول، غلامان مې ازاد کړل، خیراتونه او صدقات مې وکړل، تر دې چې باور مې لا پسې وده وکړ.

د لړې په جریان کې نبي کریم ﷺ علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ راوغوښت ورته یې وویل: ولیکه: (بسم الله الرحمن الرحیم).

سهیل بن عمرو رضي الله عَنْهُ ورته وویل: مونږ د (بسم الله الرحمن الرحیم) اړوند کره معلومات نه لرو، داسې ولیکه: (باسمک اللّٰهُمَّ)، نو په تړون کې یې (باسمک اللّٰهُمَّ) ولیکل.

بیا یې ورته وویل: دا هغه سوله ایز تړون دی چې محمد رسول الله او سهیل بن عمرو رضي الله عَنْهُ ترمنځ لاسلیک شو.

سهیل رضي الله عَنْهُ وویل: که زه ستا په استازیتوب باوری وای نو ما درسره ولې جنګونه کول!! خپل او د خپل پلار نوم دې ولیکه.

نبي کريم ﷺ په تړون کې خپل او د خپل پلار نوم وليکو.

نبي کريم ﷺ علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ته وويل: داسې وليکه:

دا هغه سوله ايز تړون دی چې محمد بن عبدالله او د سهيل بن عمرو ترمنځ پرې اتفاق وشو چې تر لسو کالو پورې به دواړه خواوې په يو بل هېڅ جنګې بريدونه نه کوي، خلک به په امن امان کې وي، خلک به ځانونه له نورو څخه رانغاړي، د دې په شمول که د قريشو څخه څوک د خپل مشرتابه له اجازې پرته محمد ﷺ ته د ايمان په حالت کې راشي، نوبېرته به قريشو ته ورکول کيږي، خو که له محمد ﷺ څخه څوک د مشرکانو په لور د مشرتابه له اجازې پرته لاړ شي بېرته به نه ورکول کيږي.

دواړه خواوې به يو د بل په ضد هېڅ چل او پراډ په کار نه اچوي، په ټاکلې موده کې به يو بل ته جنګې پلانونه، خيانت او غداري او د چور چپاول هېڅ لارې نه سنجوي، که په خپله خوښه هر څوک د قريشو په عقد او يا هم د نبي کريم ﷺ په ملګرتوب کې داخليږي هغه ازاد او کولای شي.

د خزاعه قبيلې غړ پورته کړ چې مونږ د محمد ﷺ ملاتړ او ورسره په ملګرتيا خوښ يو.

بنوبکر غږ پورته کړ چې مونږ د قريشو ملاتړ او د هغوی سره په ملګرتيا رضا يو.

د سولې سلا يو بند دا هم و:

سږ کال به تاسو بېرته مديني ته ستنيږئ او مکې ته به نه راځئ، په راروان کې کال به هم مکې ته په داسې حالت کې ننوځئ چې له درې ورځو به زيات وخت نه تېروئ، اسلحه به درسره د مسافر په څېر وي، تورې به مو په تيکو کې بندې ايښې وي، مونږ به له مکې څخه ووځو، له مذکور شيانو پرته به نور هېڅ شيان مکې ته ځانونو سره نه راوړئ.

دواړه خواوې لا په تړون بوختې وې چې د سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ ځوی ابوجندل رضي الله عَنْهُ په ځنځيرونو کې تړلی د مسلمانانو غېږې ته ټپې ټپې راورسېد، مسلمانانو چې د نبي کريم ﷺ د ليدلي خوب له کبله يې د مکې په فتحه کې له يو نه دوه نه کول خو چې د صلحې سرټکو او بېرته مديني ته له تګ څخه وخبرېدل چې نبي کريم ﷺ د مشرکانو سره د زيات تحمل او برداشت نه کار واخست، تر لږه حده بې ټنډه شول، نزدې وه چې هلاکت لاس ور اوږد کړي، سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ چې کله خپل ځوی ابوجندل رضي الله عَنْهُ ولید ورپاڅېد او له ګرېوانه يې کلک ونيو او ديکې يې ورکولې، نبي کريم ﷺ ته يې وويل: محمده! وړاندې له دې چې ابوجندل راشي زما او ستا په دې پرېکړه شوې ده.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ډېره ښه ده.

سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ خپل ځوی له ګرېوانه نور هم ټينګ کړ تر څو په راښکلو

راښکلو يې قريشو ته ورسوي، ابوجندل رضي الله عَنْهُ غږ پورته کړ چې له مسلمانېدو وروسته ولې مشرکانو ته ورکړی شم؟ حال دا دی چې دوی د ربړولو له لارې ما بېرته اسلام پرېښودلو ته مجبوروي!!

خو بهر کيف د ابوجندل رضي الله عَنْهُ لوړو غږونو د مسلمانانو ټنده لا پسې تروه ترخه کړه، خو له بلې خوا به ورته نبي کريم ﷺ تسلي بخش کلمات وړاندې کول چې لږ زغم اوباسه او په دراوښتې ستونزې له الله پاک څخه د ښې بدلې غوښتنه وکړه.

ته او ستا په څېر نور بې وسه او بې کسه به الله پاک له دې ازمېښته خلاص کړي، ستا له راتګ څخه لږ وړاندې مو ورسره په دې سلا کړې ده، او سلا مو هم د الله په نوم کړې ده، هيڅکله ورسره چل پراڼ ته تيار نه يو.

عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ د ابوجندل رضي الله عَنْهُ سره اوږه په اوږه شو او په غوږ کې يې ورته وويل: له زغم څخه کار واخله، دوی هسې هم مشرکان دي، وينه يې د سپي د وينې په څېر هيڅ ارزښت نه لري، او عمر رضي الله عَنْهُ به د خپلې تورې موټی ورنږدې کړ په دې خاطر چې ابوجندل رَضِيَ الله عَنْهُ به ترې توره واخلي او پلار به پرې ووژني.

عمر رضي الله عَنْهُ وايي: که ما څه هم اميد درلود چې له ما څخه به توره واخلي او پلار به پرې ووهي خو بيا هم ابوجندل رضي الله عَنْهُ پاتې وکړه او ځان يې هغوی ته ورکړ.

نبي کريم ﷺ چې کله د تړون لاسليک څخه وزګار شو، په تړون يې د مسلمانانو او مشرکانو دواړه خواوې ګواه کړې، لکه ابوبکر، عمر، عبدالرحمن بن عوف، عبدالله بن سهيل بن عمرو، سعد بن ابي وقاص، محمودبن مسلمة، مکرز بن حفص –چې دغه مهال لا مشرک و– علی بن ابي طالب رضي الله عَنْهُمْ چې د تړون ليکوال و، ګواهان کړل.

نبي کريم ﷺ چې خپله به يې دغه ګړی د حرم په حدودو کې لمونځ هم کو خو د حلالوالي اړوند زړه نازړه و، له صلحې څخه له وزګارېدو وروسته خپلې قربانۍ ته ورپاڅېد او حلاله يې کړه، بيا کښېناست او د سر وېښتان يې وکلول، صحابه کرامو – رضي الله عَنْهُمْ – چې کله نبي کريم ﷺ وليد هغوی هم بې دريغه د قربانۍ په ذبحه او د سر په کلولو پيل وکړ.

له دغې مراسمو له انجامولو وروسته نبي کريم ﷺ د خپلو ملګرو په ملتيا مدينې ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، هېره دې نه وي چې د مکې او مدينې پرته لاره کې سورت الفتح هم نازل شو.

الله پاک وفرمايل ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١ لِّيَغْفِرَ لَكَ ٱللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا﴾[1].

(۱) سورت فتح: (۱ – ۲). ژباړه: مونږ تا ته ډېره ښکاره فتح درکړه، په دې خاطر چې الله درته ټول مخکني او وروستني

بیا الله فرمايي ﴿لَّقَدْ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءْيَا بِٱلْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا۟ فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا﴾[(۱)].

زهري وايي: د اسلام په ټکرد تاریخ کې د حدیبې د تړون په څېر بله لویه فتحه نشته، ځکه چې د دواړو خواو ترمنځ د جنګ ګرم ډګر د نوي تړون په بنسټ سوړ شو، دواړه خواوې یو د بل سره ديني مناقشې او د خیالاتو تبادله کولو لپاره وزګارې شوې، د اسلام اړوند که به لږ ځیرکه او دانا انسان پلټنه پیل کړه نو پای به یې اسلام ته په غاړه کیښودو تمامېده.

د صلحې د تړون په دوه کلنه موده کې په اسلام راړونې دومره خلک مشرّف شول چې له شته مسلمانانو څخه یې زیات شمیر تشکیلو.[(۲)]

په اووم هجري کال کې د خیبر غزا

د حدیبې د سوله ایز تړون له راستنېدو وروسته نبي کریم ﷺ په مدینه کې د ذي الحجې او محرم د میاشتې ځینې ورځې تېرې کړې، هېره دې نه وي چې په دې کال کې هم د حج مراسم د مشرکانو تر ولقې لاندې وو.

د محرم پاتې ورځو کې نبي کریم ﷺ خیبر ته وتېېد.

ابومعتب بن عمرو رضي الله عَنْهُ وايي: خیبر ته د ننوتو په مهال نبي کریم ﷺ خپلو ملګرو ته چې زه هم په کې وم وویل: لږ ځند وباسئ! بیا یې وویل: ای د اسمان او د اسمان نه د لاندې مخلوقاتو واکداره! ای د بادونو او طوفانونو مالک او څښتنه! مونږ ستا نه د دې کلي او کلیوالو او په دې کلي د پروت خیر ښېګړې او فائدې غوښتنه کوو.

ای الله مونږ تا پورې ددې کلي او کلیوالو او په دې کلي د پروت شر او فساد او ناخوښو نه پناه غواړو.

ګناهونه دربخشش کړي، او په تا خپله لورینه بشپړه کړي، او په دې منظور چې د سمې سیده لارې توفیق درپه برخه کړي.

(۱) سورت فتح: (۲۷). ژباړه: الله پاک پیغمبر ته خپل لیدلی خوب رښتا کړ چې مسجد حرام ته به په حقیقت سره ننوځئ، او په ډاډ او اطمینان به هلته ولاړ شئ، هیڅ راز ډار او ترس به نه محسوسوئ، چا به د سرو وینښه کلولي وي او چا به کم کړي وي، الله پاک په ټولو هغه څه ډېر ښه پوهیږي چې تاسو ورباندې نه پوهیږئ چې ددغې روغې جوړې تړون نه وروسته به درته نژدې لویه فتحه هم درکړي.

(۲) ابن هشام وايي: د زهري د خبرې تایید او په صحت یې دلیل دا دی چې د حدیبې تړون کې نبي کریم ﷺ څوارلس سوه مسلمانانو په ملتیا وتلی و، خو ولې د مکې د فتحې په ورځ دوه کاله وروسته د لس زره کسانو په ملتیا ووت.

ابومعتب بن عمرو رضي الله عَنْهُ وايي: نبي كريم ﷺ چې به هر کلي ته ننوتو دا دعا به يې ويله.

نبي کريم ﷺ د خپل مبارک عادت سره سم چې تر هغه به يې په يو کلي وسله وال بريد نه کو تر څو به سبا شوی نه و.. د سباوون په مهال که به له کلي څخه د اذان کلمې راپورته شوې نبي کريم ﷺ به له بريد څخه هم رابند شو، خو ولې که د اذان غږ به يې وانه اورېد بيا به يې په کلي جنګي بريد پېل کړ.

چونکه مونږ خيبر ته د شپې له مخې ورسېدو نو نبي کريم ﷺ هم تر ګهيځ زغم وويست خو ولې د اذان هېڅ کلمات يې وانه اورېدل، هغه او مونږ په خپلو سورليو سپاره شول، د ډېرې نزديوالي له کبله به مې قدم د هغه قدم سره لګېده، څه ګورو چې د لمر خاته په وخت د خيبر يهودان له خپلو بوجونو او کيجاو سره کروندو او باغونو ته مخامخ راروان دي، چې څنګه يې نظر پر نبي کريم ﷺ او نبوي لښکر ولګېد چغې يې پورته کړې چې د محمد ﷺ لښکرې راغلې، او مخ په شا يې د تېښتې لاره ونيوله، دغه مهال نبي کريم ﷺ وويل: الله اکبر، خيبر نور دړې وړې شو، مونږ چې کله د کوم قوم په قلمرو ولقه واچو نوورځ يې له پېله بې دمه او بې کاره وي.

ابن اسحاق وايي: نبي کريم ﷺ چې کله خيبر ته تللو نو د عِصر له لارې يې د سفر پړاو پېل کړ او هم هلته ورله مسجد هم جوړ کړی شو[1] بيا صهباء[2] ته ولاړ، او له همدې ځايه نبوي لښکر بيا د رجيع درې ته ورسېد، هلته بنوغطفان او د خيبر يهودانو په منځ کې کمين شو تر څو غطفان د خيبر يهودانو جنګي مرسته ونه کړي، ځکه غطفان د نبي کريم ﷺ په ضد د يهودانو کلک مرستندوي وو.

زه داسې وخبرېدم چې غطفان کله هم د نبي کريم ﷺ د خيبر يهودانو سره په غزا وخبرېدل، ټولو يې په ضد د يهودانو مرستې ته ملا وتړله او راووتل، له لږ شيبه حرکت وروسته يې په خپلو کورونو او زنانه وو د چور چپاول اوازه واورېده چې ګنې نبي کريم ﷺ خپل جنګي لښکر د غطفان سيمې ته متوجه کړی دی، تر څو له خپلو کورونو او ابرو څخه دفاع وکړي بېرته خپلو ټاټوبو ته ستانه شول، او د نبي کريم ﷺ او د خيبر يهودانو ترمنځ يې جنګي ميدان دواړو خواو ته پرېښود.

نبي کريم ﷺ يو يو شی په غنيمت کې اخست او کلاګانې يې هم پرله پسې توګه فتحه کولې، د خيبر لومړنۍ کلا چې د مسلمانانو په منګولو کې ولوېده د ناعم کلا وه، ددې کلا (قلعه) د فتح په ترڅ کې محمود بن مسلمة رضي الله عَنْهُ هم شهيدشو چې له بره پرې چا ميچن راخطا کړې وه.

(۱) عِصر د مدينې او د فرع درې ترمنځ د پروت غر نوم دی.
(۲) صهباء خيبر ته نزدې پرته سيمه ده.

په دوهم پړاو کې د ابوالحقيق د کورنۍ کلا (قموص) فتحه شوه، د دې کلا د فتحې په ترځ کې نبي کريم ﷺ د کنانه بن الربيع بن ابي الحقيق بي بي صفيه رضي الله عَنْهَا له نورو دوو تره لورګانو سره وينځې کړې، د نبي کريم ﷺ شيرين انتخاب په درېواړو کې صفيه رضي الله عَنْهَا وه.

دحية الکلبي رضي الله عَنْهُ نبي کريم ﷺ ته راغی او صفيه رضي الله عَنْهَا يې ترې د ځان لپاره وغوښته، چونکه نبي کريم ﷺ يو ځل د ځان لپاره غوره کړې وه نو ددې دواړه تره لورګاني يې ورکړې.

له دې پړاو وروسته بيا مسلمانانو د ښځو وينځول پيل کړل.

نبي کريم ﷺ چې د دوي ځيني کلاګاني فتحه او مالونه يې غنيمت کړل نو ځان يې د دوی دوه نورو سلالم او وطيح نومې کلاګانو ته وزګار کړ، هېره دې نه وي چې دا دواړه کلاګاني تر ټولو وروسته فتحه شوې، او په دې کلاګانو د بنديز لګونې موده هم څه د پاسه لسو ورځو ته وغځېده.

ددې کلاګانو له فتحه کېدو وړاندې يهودي اتل مرحب په خپلې سلاح سمبال راووت او ويويل:

قَدْ عَلِمَتْ خَيْبَرُ أَنِّي مَرْحَبُ *** شَاكِي السِّلاَحِ بَطَلٌ مُجَرَّبُ
أَطْعَنُ أَحْيَاناً وَحِيناً أَضْرِبُ *** إِذَا اللُّيُوثُ أَقْبَلَتْ تَحَرَّبُ
إِنَّ حِمَايَ لَحِمىً لاَ يُقْرَبُ

- ټول خيبر زما د مرحب اړوند ډېر ښه معلومات لري، چې زه د وسله وال بريد تجربه کار او ماهرانه اتل يم.
- لکه زمريان چې د جنګ پښه اراده لري زه هم د هغه په څېر کله ژوبلونکي او کله مرګوني ګوزارونه کوم
- زما ځرځای (سيمه) ته هيڅ نږدې کېدی نه شي.

او ورسره يې دا اواز هم کو چې د لاس په لاس مقابلې درپکې څوک شته؟

کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ يې شعرونه جواب کړل چې:

قَدْ عَلِمَتْ خَيْبَرُ أَنِّي كَعْبُ *** مُفَرِّجُ الْغَمَّى جَرِيءٌ صُلْبُ
إِذْ شَبَّتْ الْحَرْبُ تَلَتْهَا الْحَرْبُ *** مَعِي حُسَامٌ كَالْعَقِيقِ غَضْبُ
نَطَؤُكُمْ حَتَّى يَذِلَّ الصَّعْبُ *** نُعْطِي الْجَزَاءَ أَوْ يَفِيءَ النَّهْبُ
بِكَفِّ مَاضٍ لَيْسَ فِيهِ عَتْبُ

- تول خيبر زما د كعب په دلاورۍ خبر دی چې زه په سختو ستونزمنو او کړاوونو کې د بې درېغه زغم څښتن او زيات جراتمند يم.
- جنګونه چې کله پرله پسې شي او ما سره مې د تيزې برېښنا په څېر کار خلاصې توره وي.
- نو تر هغه به مو وکړه سوو چې ستاسو سختريني لارې ځان ته اسانې کړو، او تر هغه به مو وډبوو چې يا خو مو سزا وار کړو او يا درڅخه راتښتولې خزانې بېرته واخلو.
- اوپه داسې لاسونو او متو به مو سزا وار کړو چې په جنګ نه ستړې کيږي.

بيا نبي کريم ﷺ وويل: د مرحب سره لاس په لاس مقابلې ته څوک تيار دی؟ محمد مسلمة رضي الله عَنْهُ وويل: زه يې د مقابلې ډېر مينوال يم، زه د غچ اخستنې لائق يم او په ر ارسيدلي خفګان هم غمزده يم.

پرون مې ورور د دوی له لاسه وژل شوی دی، نبي کريم ﷺ ورته وفرمايل: مقابلې ته وپاځېږه، ای الله! په يهودي ورته کامراني ورکړه.

دواړه چې سره يو بل ته نزدې شول نو له يو بل څخه په کمزورې ونې تاوېدل، بالاخره دواړه سره يو بل ته د يو سرې په څېر مخامخ شول، مرحب يهودي چې په ګوزار لومړيتوب وکړ محمد بن مسلمة رضي الله عَنْهُ ترې ځان په خپل ډال سيوری کړل او د هغه توره د ډال په سوراخ کې ونښته، محمد بن مسلمه رضي الله عَنْهُ مرحب قابو کړ او بيا يې ووژه.

د مرحب له مړيني وروسته د هغه ورو ياسر مقابلې ته راووت او غږ يې کړ چې د مقابلې در پکې څوک شته؟

هشام بن عروة رضي الله عَنْهُ اټکلوي چې زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ ورته ووت، صفيه بنت عبدالمطلب رضي الله عَنْهَا نبي کريم ﷺ ته وويل: هسې نه ځوی مې مړشي!

نبي کريم ﷺ ورته وويل: نا بلکې ستا ځوی به يې مړ کوي ان شاء الله، زبير رضي الله عَنْهُ د اتلولۍ ميدان ته ووت او ياسر يې د خپلو ګوزارونو ښکار کړ.

سلمة بن عمرو بن الاکوع رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ د جنګ بيرغ ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته ورکړ تر څو د خيبر ځينې کلاوونه فتحه کړي، که هغه هرڅومره جنګي تجربه په کار واچوله خو ولې بشپړه فتحه په نظر رانغله، په ورپسې ورځ کې يې جنګي بيرغ عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، هغه هم ډېر جنګي تاتکتيکونه وکارول خو بيا يې هم پوره فتحه رانه وړه.

نبي کريم ﷺ وفرمايل: د جنګ په سبانې ورځ به زه بيرغ داسې چا ته ورکړم چې د الله او رسول دواړو خوښ وي، هيڅکله به له جنګ نه په شا ونه تمبيږي، او د هغه په لاس به الله

ټول خيبر فتحه کوي، بيا نبي کريم ﷺ علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ راوغوښت اګر که د سترګو په رنځ هم اخته و خو نبي کريم ﷺ يې په سترګو کې توکاڼې واچولې او بيا يې ورته وويل: لاس په جنډه مخ په وړاندې ولاړ شه، تر هغه مخکې ځه چې الله پاک ستا په لاس بشپړه ازادي راولي.

سلمة بن الاکوع رضي الله عَنْهُ فرمايي: علي رضي الله عَنْهُ له ډېرې تېز رفتارۍ نه ساه تيګا واخست او مونږ ورپسې وروسته روان وو، دومره تونډ ولاړ چې په لاس کې ورسره جنډه يې د يهودانو د لوی کلا په کاڼو کمرو رپانده ودروله، له کلا څخه ورته يو يهودي سرا راپورته کړ چې ته څوک يې؟ ده ورته وويل: زه علي بن ابي طالب يم.

يهودي وويل: موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته په ورکړل شوي کتاب مې دې قسم وي چې تاسو سرلوړي او سر بالا ياست.

علي رضي الله عَنْهُ بېرته په داسې حالت کې نبي کريم ﷺ ته راغی چې خيبر يې په بشپړه توګه فتحه کړی و.

نبي کريم ﷺ چې کله په خيبر کې د وطيح او سلالم دواړه کلاګانو باندې اوږد بنديز ته دوام ورکړ، يهودانو په خپل هلاکت ويوهېدل، نبي کريم ﷺ ته يې استازی واستو چې له خيبره به ووځو خو ژوند مو مرګ ته مه ورکوه، نبي کريم ﷺ د هغوی غوښتنه ومنله، اګر که له دې دواړو کلاګانو پرته نور د خيبر سرسبز او شاداب باغونه او خزانې د نبوت په جولۍ کې لوېدلې وې، له دې پرېکړې څخه چې د فدک ميشت يهودان وخبرېدل هغوی هم د خپل ژوند د خونديتوب لپاره ټولو شتمنيو څخه تېر او هېر شول.

د يهودانو او نبي کريم ﷺ ترمنځ د سولې سلا استازی د بنو حارثه د کورنۍ غړی مُحيصة بن مسعود و.

بېرته د خيبر يهودانو د نبي کريم ﷺ سره د خيبر په ګردو باغونو د سم په نيمو صادراتو تړون وکړ چې د باغونو او ځمکو په خدمت کې به يې يهودانو ته ورکوي، او ورته يې وويل: شايد مونږ به باغونه له تاسو څخه ډېر ښه وپالو، ځکه چې دا زمونږ ځمکه وه اوزمونږ باغونه وو، مونږ يې په اندازه ښه پوهيږو.

نبي کريم ﷺ ورسره دغه تړون په دې شرط ومنو چې که مونږ هر کله تاسو ويستلئ نو هرومرو به وځئ.

د فدک يهودانو ته چې کله د خيبر د يهودانو لړي واورول شوه د نبي کريم ﷺ د خيبر والا و په څېر پرېکړه باندې يې جدي غوښتنه وکړه، له هغوی سره يې هم روغې جوړې ته غاړه کېښوده.

هغه و چې خيبر د مسلمانانو ترمنځ شريک و خو ولې فدک په دې خاطر چې اوښ او اس پرې نه و ځغلېدلی، يواځې د نبي کريم ﷺ و.

په خيبر کې چې کله نبي کريم ﷺ ښه ارام او ساه يې واخسته، د سلام بن مشکم بي بي زينب بنت الحارث ورته په غوړو کې وريته شوی پسه ډالی کړ، وړاندې له دې چې د نبي کريم ﷺ تر مخې يې کېږدي له چا څخه يې ځان ښه پوهه کړی و چې هغه ته د پسه کوم اندام ډېر پسند دی؟ چا ورته ويلي و چې د پتون غوښه يې ډېره خوښه ده.

زينب د دې خبرې سره د پتون غوښه په زهرو سمه پوښلې وه او پاتې غوښه يې په خپلې اندازه زهرجنه کړه.

د نبي کريم ﷺ په څنګ کې چې بشر بن براء بن معرور رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم ناست وو د دواړو پتونونو غوښه وخوړه، نبي کريم ﷺ غوښه تېره نه کړه او بېرته يې له خولې څخه وغورځوله، خو ولې بشر رضي الله عَنْهُ غوښه تېره کړې وه.

نبي کريم ﷺ وفرمايل: هډوکي مې خبروي چې زهرجن دي.

نبي کريم ﷺ يهودنه راوغوښته او ورڅخه يې تحقيقاتي پوښتنې پيل کړې، هغې اعتراف وکړ او زياته يې کړه چې ته ښه پوهېږې چې ستا له لاسه مې په قوم څه څه ونه شول؟ ما دا کار ځکه وکړ چې که ته رښتونی پيغمبر يې زما له کړنې به دې الله خبر کړي او که د ټولواکۍ او اقتدار مئين يې نو موږ به درڅخه ايله وزګار او بې غمه شو.

اګر که بشر بن براء رضي الله عَنْهُ وفات شو خو بيا هم ترې نبي کريم ﷺ درګزري او بخشش اعلان کړ.

بيا نبي کريم ﷺ له خيبر څخه د قرى درې ته ولاړ او د هغه ځای ميشتوال يې څه شپې ورځې محاصره کړل او له دې ځايه يې مدينې ته د راستنېدو لرې پيل کړه.

نبي کريم ﷺ په خيبر يا په لاره کې په صفيه رضي الله عَنْهَا باندې نکاح وتړله، د صفيه رضي الله عَنْهَا د ناويتوب ټول مراسم لکه هغه ښايسته کول، ويښتان يې ګمنځول د انس رضي الله عَنْهُ مور ام سليم بنت ملحان رضي الله عَنْهَا سمبال کړل.

نبي کريم ﷺ په صفيه رضي الله عَنْهَا باندې په خپلې خيمه کې د لومړي ځل لپاره ميلاو شو، او ابوايوب خالد بن زيد رضي الله عَنْهُ د وهلې خيمې يا چوپال بهر هر اړخيزه څوکيدارۍ باندې شپه رڼه کړه، د سهار په مهال چې نبي کريم ﷺ وليد ورڅخه يې وپوښتل چې ابو ايوبه دلته څه کوې؟

هغه ورته وويل: له دې ښځې څخه مې دربانديې ډار احساس کړ، تا يې پلار او ټول خاندان او قوم وواژه، که څه هم خپله نوې مسلمانه ده خو په زړه کې مې ترې خوف او ترس پېدا شو.

داسې ویل کیږي نبي کریم ﷺ ورته وویل: ای الله! لکه څنګه چې ابو ایوب رضي الله عَنْهُ زما په څوکۍ شپه روڼه کړه ته یې په خپل حفاظت کې وساته.

له خیبر څخه په لاره کې د شپې نبي کریم ﷺ وفرمایل: د نني شپې څوکیداري به څوک ښه وکولی شي؟ چې د سهار لمونځ رانه دخوب او سترپیا له کبله بې وخته نه شي!

بلال رضي الله عَنْهُ وویل: ستا څوکیداري به زه وکړم.

نبي کریم ﷺ د نورو خلکو په شمول په خپلو خپلو ارام ځایونو کې ویده شول، بلال رضي الله عَنْهُ هم د الله د ارادې سره سم دومره لمونځ وکړ چې څومره الله ته منظور و، له سترپیا له کبله خپل اوښ ته ډډه شو، که څه هم سهار نزدې و چې راوخیژی خو په سترګو یې خوب غالبه شو او ټول د لمر ګرموالي راویښ کړل.

نبي کریم ﷺ لومړی نفر و چې له خوبه رابیدار شو، بلال رضي الله عَنْهُ ته یې وویل: بلاله! دا دې څه وکړل؟

هغه ورته وویل: هغه ذات راته خوب راویست چې تا ته یې خوب درویستی و.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: رښتیا دې وویل.

بیا نبي کریم ﷺ خپل اوښ له مهاره ونیو او روان شو، لږ ګړی یې مزل وکړ وروسته یې اوښ چو کړ خپله یې هم اودس وکړ او نورو خلکو هم اودسونه وکړل، بلال رضي الله عَنْهُ ته یې امر وکړ چې اقامت وکړي، نبي کریم ﷺ خلکو ته لمونځ ورکړ، د لمونځ بشپړېدو وروسته یې خلکو ته مخ کړ او ویویل: چې کله هم د رخخه لمونځ پاتې یا هېر شي نو هله یې وکړي چې کله درته یاد شي، څکه الله پاک فرمایي ﴿وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ لِذِكۡرِيٓ﴾[1].

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې نبي کریم ﷺ ابن لقیم العبسي ته د خیبر د فتحې په ورځ چرګان، ووزې او کوترې او نور کورني حیوانات ورکړل، د خیبر د فتحې په ورځ ابن لقیم عبسي دا شعرونه وویل:

رُمِيَتْ نَطَاةُ مِنَ الرَّسُولِ بِفَيْلَقٍ *** شَهْبَاءَ ذَاتَ مَنَاكِبَ وَفَقَارِ
وَاسْتَيْقَنَتْ بِالذُّلِّ لَمَا شُيِّعَتْ *** وَرِجَالُ أَسْلَمَ وَسْطَهَا وَغِفَارِ
صَبَّحَتْ بَنِي عَمْرِو بْنِ زُرْعَةَ غُدْوَةً *** وَالشَّقُّ أَظْلَمَ أَهْلُهُ بِنَهَارِ
جَرَّتْ بِأَبْطَحِهَا الذُّيُولُ فَلَمْ تَدَعْ *** إِلَّا الدَّجَاجَ تَصِيحُ فِي الْأَسْحَارِ
وَلِكُلِّ حِصْنٍ شَاغِلٌ مِنْ خَيْلِهِمْ *** مِنْ عَبْدِ أَشْهَلَ أَوْ بَنِي النَّجَّارِ

(۱) سورت طه: (١٤). ژباړه: زما د یاد لپاره لمونځ وکړه.

وَمُهَاجِرِيـــنَ قَدْ اعْلَمُوا سِـــيمَاهُمْ *** فَـــوْقَ المغافـــر لـــم ينْــو الْفِرَار
وَلَقَـــدْ عَلِمْـــتُ لَيَغْلِـــبَنَّ مُحَمَّـــدٌ *** وَلَيَثْوِيَـــنَّ بِهَـــا إِلَى أَصْفَـــارِ
فَـــرَّتْ يَهُودٌ يَـــوْمَ ذَلِـــكَ فِي الْوَغَى *** تَحْـــتَ الْعَجَاجِ غَمَائِـــمَ الْأَبْصَارِ

- د نطاق لويه ماڼۍ د نبي لښكر ځينو اتلانو د بريد لاندې راغله، چې دغه اتلان په سپينو پړقينده تورو او ډېرو جنګي اوزارو باندې سمبال وو.
- كله چې تيت او پرک شول نو په خپلو ځانونو يې د سپكاوۍ او ذلت يقين راغی، حالانكه د اسلم او غفار قبيلې غازيان خلک يې په منځ كې روان وو.
- بنوعمرو بن زرعه باندې سهار په خپلې ماڼۍ (شق) كې راوخوت، خو پاتې ورځ پرې توره تياره تېره شوه.
- د خيبر په سمه او اوارو روان وو، له چرګانو پرته يې نور څه نه وو پرېښې چې په سهار كې به يې اوازونه (اذانونه) كول.
- د عبدالاشهل او بنونجار د قبيلې هر وګړي په خپلو اسونو باندې سپور د هرې ماڼۍ او كلا (قلعه) په نيولو بوخت وو.
- د خيبر په جنګ كې د مهاجرينو د پېژندګلو نښه په سربانديې وارضد خولې وې چې د شكست او تېښتې هيڅ تصور په كې نه شو كېداى.
- زه په يقين كې دې حد ته رسيدلی وم چې نبي كريم ﷺ به هرومرو برلاسی كيږي او په خيبر كې به يې د صفر په مياشت كې واک او ځواک وځليږي.
- د جنګ په د غه ورځ يهودان فرار شول او له يهودانو څخه خولې او سترګې له غبار ډكې وازې (ببرته، خلاصې) پاتې شوې.

له حبشې څخه د جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ راتګ

ابن هشام وايي:

شعبي به ويل: جعفر رضي الله عَنْهُ چې كله د خيبر په ورځ د نبي كريم ﷺ په حضور كې عرض شو، نبي ﷺ ځان ته راجوخت كړ، تندی يې ورله ښكل كړ او ويويل: نه پوهېږم چې د جعفر رضي الله عَنْهُ په راتګ ډېر خوشحاله يم او كه د خيبر په فتحې.

ابن اسحاق وايي: د نبي كريم ﷺ كوم ملګري چې په حبشه كې پاتې وو نبي ﷺ يې مدينې

ته د راستولو لپاره نجاشي ته عمرو بن اميه الضمري استازى واستو، د حديبې د سوله ايز تړون وروسته چې نبى كريم ﷺ لا په خيبر كې و، نجاشي ورته حبشه كې ټول مهاجرين په دوو كشتيو كې سپاره راواستول.

❀ له بنو هاشم بن عبدمناف له قبيلې څخه: جعفر بن ابي طالب او دهغه بي بي اسماء بنت عميس خثعميه رضي الله عَنْهَا او څوى يې عبدالله چې په حبشه كې پېدا شوى وو درې نفر وو.

❀ له بنو عبدشمس بن عبد مناف له قبيلې څخه په كې خالد بن سعيد بن العاص بن اميه بن عبدشمس او دده كور ودانه امية بنت خلف بن اسعد او دواړه بچي يې سعيد بن خالد او امة بنت خالد رضي الله عَنْهُمْ چې دواړه په حبشه كې پېدا شوي وو.

ورسره يې ورور عمرو بن سعيد بن العاص، معيقيب بن ابي فاطمة چې د عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ د واک په دور كې د بيت المال خزانچي هم و او ابوموسى الاشعري رضي الله عَنْهُمْ وو.

❀ له بنو اسد بن عبدالعزى څخه په كې اسود بن نوفل بن خويلد رضي الله عَنْهُ و.

❀ له بنو عبدالدار بن قصي نه په كې جهم بن قيس رضي الله عَنْهُ و.

❀ له بنو زهرة بن كلاب نه په كې عامر بن ابي وقاص او عتبه بن مسعود -رضي الله عَنْهُمَا- وو.

❀ له بنو تميم بن مرة نه په كې حارث بن خالد بن صخر رضي الله عَنْهُ و.

❀ له بنو جمح بن عمرو نه په كې عثمان بن ربيعه بن اهبان رضي الله عَنْهُ و.

❀ له بنوسهم بن عمرو نه په كې محمية بن الجزء رضي الله عَنْهُ و.

❀ له بنو عدي بن كعب نه په كې معمر بن عبدالله بن نضله رضي الله عَنْهُ و.

❀ له بنو عامر بن لؤي نه په كې ابو حاطب بن عمرو او مالک بن ربيعة رضي الله عَنْهُمَا وو.

❀ له بنوالحارث بن فهر بن مالک نه په كې حارث بن عبد قيسم بن لقيط رضي الله عَنْهُ و.

هيره دې نه وي چې په حبشه كې د وفات شوو نارينه و زنانه (كونډې) هم په كشتو كې سپرې راستول شوې وې.

نبي ﷺ ته په دواړو كشتيو كې د سپرو سرشمېرنه شپاړس نفره وو، او هغه خلک چې نه خو يې په بدر كې د نبي كريم ﷺ سره ونډه درلوده او نه ورسره په مكه كې ميلاو شول او نه هم د نجاشي په راستولو كې و نزدې يې شمېرنه تر څلور دېرشت ته رسيږي.

د هجرت په اووم کال د قضايي عمرې داستان

نبي ﷺ چې له خيبر څخه بېرته مديني ته راستون شو، په مدينه کې يې د ربيع الاول او ثاني او جمادی الاولی او ثاني او رجب او شعبان، رمضان او د شوال مياشتې تېرې کړې، په مناسبو وختونو کې به يې د غزاګانو او جنګونو لپاره کاروانونه استول.

چونکه قريشو نبي کريم ﷺ د ورسره مسلمانانو په شمول له مکې څخه رابند کړی و، د ليکلي تړون په بنسټ په دې کال کې د عمرې د اداء لپاره بيا د مسلمانانو په شمول د مکې په لور وتېپېد، د مکې خلک چې کله په دې وخبرېدل چې نبی کريم ﷺ د خپلو ملګرو په ملتيا مکې ته د عمرې لپاره راروان دی، نو خپل منځ کې يې مشهوره کړه چې هغوی د يثرب رنځونو او فقرو فاقت ځپلي دي.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنهُمَا وايي: د دارالندوة سره نزدې ټول قريش د نبي کريم ﷺ او د ملګرو د سيل او تماشې لپاره بوخ ريني کېدل، نبی کريم ﷺ چې کله مسجد ته ننوت، احرام يې واچو او په څادر کې يې ښي اړخ بربنډ کړ او بيا يې وفرمايل: الله پاک په هغه چا ورحمېږه چې نن ورځ خپل بدني قوت ښکاره کړي، بيا يې يماني رکن ښکل کړ او منډې يې پيل کړې، ملګرو يې هم ورسره د اقتداء لپاره د منډو پيل وکړ، تر څو کعبه شريفه يې پټ او پناه کړه، بيا يې يماني رکن ښکل کړ او د حجر اسود لپاره ورنزدې شو، بيا يې درې طوافونه په منډه وکړل او باقي پاتې طواف يې په عادي مزل ترپايه ورسو.

د عبدالله بن عباس رضي الله عَنهُمَا په روايت چې نبي کريم ﷺ د دغې سفر په دوران کې په ميمونة رضي الله عَنْهَا باندې په داسې حالت کې نکاح وتړله چې محرم و.

او د ميمونة رضي الله عَنهَا له پلوه د نکاح وکيل عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ و.

نبي کريم ﷺ په مکه کې درې ورځې پاتې شو، په دريمه ورځ پسې حويطب بن عبدالعزی د قريشو د څه خلکو په ملتيا ورغی او ورته يې وويل چې د حديبې د سوله ايز تړون په بنسټ په مکه کې ستا درې ورځې پوره شوې بايد نور دلته تم نه شې او ولاړ شې، د نبي کريم ﷺ د راويستو دنده قريشو حويطب ته سپارلې وه.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: تاسو ته څه ستونزه ده؟ لږه موده به نور هم پاتې شو!! زه به پکې د خپل واده مراسم هم بشپړ کړم او تاسو ته به وليمه هم درکړم.

حويطب ورته وويل: ستا د واده ډوډۍ ته مونږ هېڅ اړتيا نه لرو، خو د کړې ژمنې په بنسټ بايد ته ووځې، هغه و چې نبي کريم ﷺ له مکې څخه راووت او ميمونې رضي الله عَنْهَا ته يې

خپل غلام ابو رافع رضي الله عَنْه پرېښود، تر څو د سرف[1] مقام نوم ځای ته يې له ځان سره راولي، هم هلته ورسره نبي کريم ﷺ واده وکړ او بيا مدينې ته راستون شو.

ابن هشام وايي: ما ته د ابوعبيده د راکړي راپور له مخې چې همدغلته د الله پاک دا قول هم نازل شو ﴿لَّقَدْ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءْيَا بِٱلْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا۟ فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا﴾[2].

د اتم هجري کال جمادی الاولی په میاشت کې د مؤته غزا

د حج مراسم په دې کال کې هم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو، خو نبي کريم ﷺ خپله له عمرې اداء کولو وروسته په مدينه کې د ذي الحجې او محرم او صفر، ربيع الاول او ثاني په مياشتو کې پاتې شو.

د جمادی الاولی په مياشت کې نبي کريم ﷺ شام ته د زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُ په زعامت جنګي کاروان واستو، او ورته يې کړه: که زيد رضي الله عَنْهُ شهيد نو تولګی مشر به جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ وي، که دا هم شهيد شو نو مشر به عبدالله بن رواحة رضي الله عَنْهُ وي.

خلک چې کله وتلو ته تيار شول د تګ په مهال نبي کريم ﷺ د ګمارلي مشرانو سره خدای په اماني وکړه حالانکه درې زره شمېرنه يې تشکيلوله او سلامونه به يې پرې کول.

خو چې کله خلکو د عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ سره خدای په اماني کوله په وير ژړا يې شروع وکړه، خلکو ورته وويل: ولې ژاړې؟ هغه کړه: لوړه په رب لايزال چې د دنيا مينه او محبت او ستاسو سره ميني څخه هجران مې نه ژړوي، خو د نبي کريم ﷺ څخه مې اوريدلي دي چې هغه د الله د کتاب دا ايت ولوست ﴿وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾[3] خو ولې ما ته معلومات نشته چې په جهنم د تيرېدو په مهال به راسره څه کيږي؟

(۱) سرف له تنعيم سره نژدې د سيمې نوم دی.
(۲) سورت فتح: (۲۷). ژباړه: الله پاک د خپل پيغمبر ليدلی خوب رښتيا کړ چې مسجد حرام ته به هرومرو ننوځئ، که د الله پاک خوښه شي، ښه په ډاډ او امن کې به ننوځئ، چا به سرونه خرولي وي او چا به ويښتان کم کړي وي، هيڅ راز خوف او خطر به نه محسوسوئ، الله پاک چې په څه شي پوهېده تاسو پرې نه پوهېدئ او له دې څخه لر وروسته الله پاک ستاسو لپاره بله فتحه هم ګرځولې ده چې تاسو ته به يې درکړي.
(۳) سورت مريم: (۷۱). ژباړه: په تاسو کې هيڅ څوک داسې نشته چې په پل صراط (جهنم) به نه تېرېږي، دغه ستا د رب محکمه پريکړه ده.

مسلمانانو ورته وويل: الله پاک دې ستاسو مل شي او له مرګ ژوبلې پرته مو الله نیک صالحه راستانه کړه.

بیا عبدالله بن رواحه وویل:

لَكِنَّنِي أَسْـأَلُ الرَّحْمَـنَ مَغْفِرَةً *** وضربة ذَات فرغ تَقْذِفُ الزَّبَدا
أَوْ طَعْنَـةً بِيَدَيْ حَـرَّانَ مُجْهِزَةً *** بِحَرْبَةٍ تُنْفِذُ الْأَحْشَـاءَ وَالْكَبِدَا
حَتَّى يُقَالَ إِذَا مَـرُّوا عَلَى جَدَثِي *** أَرْشَـدَهُ الله مِنْ غَازٍ وَقَدْ رَشَدَا

❁ زه د الله پاک نه د بخشش ډېره زاري کوم او ورڅخه غواړم چې د غټ ټپ (زخم) او په دښمن کې د وينو ناوچې جوړونکي ګوزار توان راکړي.

❁ او يا هم د نېزې د تېز ترين چټک ګوزار توان راکړي چې زر مرګ ژوبله دښمن ته اړوي، داسې ګوزار چې له زړه او ګوګل نه تېرېږي.

❁ چې بيا کله خلک ما باندې تيرېږي او زه مړ يم او داسې ووايي: دا د الله پاک ډېر نيک او صالحه غازي انسان و.

بيا نبي کريم ﷺ او نورو خلکو د مجاهدينو کاروان رخصت کړ، کله چې خلک له کاروان څخه راستانه شول عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ وويل:

خَلَفَ السَّـلَامُ عَلَى امْرِئٍ وَدَّعْتُهُ *** فِي النَّخْلِ خَـيْرَ مُشَـيِّعٍ وَخَلِيلِ

❁ په هغه چا مې سلام پاتې شو چې د کجورې ونو سره مې ترې خداي په اماني واخسته، او هغه زما لپاره ډېر ښه رخصت کونکی او نېک دوست دی.

د صحابه و د جهاد کاروان تر هغه مخ په وړاندې لاړ چې په شام کې يې د (معان) د ځمکې په نوم ځای کې واړوله، او په دې وخبرېدل چې هرقل هم د سل زره جنګياليو په ملتيا د بلقاء په مقام کې تم دي، او نور سل زره سرتيرو هم ورته له لخم، جذام، قين، بهراء، بلیّ له قبيلو څخه خپل ډاډ او اطمينان ورکړی دی، او ورسره يو ځای شوي دي، د ټولو جنګياليو قومانده يې د بلیّ د قبيلې غړي سره ده، او لومړی مرستيال يې د مالک بن رافله په نوم غړی دی.

مسلمانانو ته د راپور رسېدو سم په معان کې د دوو شپو په اندازه نوره هم تم شول، او جنګي تکتيک لپاره يې خپلمنځي سلا مشورې پيل کړې، ځېنو ويل: نبي کريم ﷺ ته به ليک واستو او د دښمن په شمېر به يې خبر کړو، يا خو به د مرستې لپاره مزيد نوره جهادي قوه راوليږي او يا به راته په جنګ امر وکړي نو جنګ به وکړو.

عبدالله بن رواحة رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او د خلکو جذبې يې په خپلو حماسي کلماتو راوپارولې چې:

ای خلکو! لوړه په رب لایزال چې تاسو د شهادت هغه مډال اوس بد ګټئ چې تالاش پسې یې راوتي یاست!! مونږ هیڅکله د چا سره د سرشمیرنې په بنسټ په زیاتوالي او کموالي، یا د پیاوړتوب او طاقت په اساس نه جنګیږو، مونږ د هغه دین په بنسټ د خلکو سره جنګ کوو چې له کبله یې راته الله پاک عزت او احترام رابښلی دی.

پرمخ تګ وکړئ او ورشئ، دوه نیک خویونه مو ملتیا کوي، یا غلبه او یا شهادت.

ټولو خلکو په یو اواز وویل: عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ رښتیا خبرې وکړې.

د صحابه کرامو جهادي قوه ترهغه خوځښت وکړ چې د بلقاء له سرحداتو او پولو څخه یې د هرقل او ورسره نصراني عربانو قبیلې بې شمېره لوی لښکر ولید، د دغې سیمې نوم مشارف و، مسلمانانو د بلقاء اړوند مؤته نومې سیمه کې خپل جنګي تدابیر ونیول، د ښي اړخ د قوماندې واګې یې بنوعذره د قبیلې غړي قطبه بن قتاده رضي الله عَنْهُ ته ورکړې او د لښکر د کیڼ پلو اختیارات یې عبایة بن مالک انصاري رضي الله عَنْهُ ته ورکړي ول.

زید بن حارثه رضي الله عَنْهُ د رسول ﷺ ورته د کړي خبرې سره ترهغه اوږد مهاله وجنګېد چې د دښمن په نېزو کې ننوت او شهید شو.

بیرغ جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ پورته کړ او ترهغه یې په مېړانه کلک مقاومت وکړ چې نور یې خلاصون نه و، له اس څخه راښکته شو، اس یې ګوډ شل کړ او د دښمن سره یې د نوي جنګ بل پړاو پیل کړ، او دایې ویل چې:

يَـا حَبَّـذَا الْجَنَّـــةُ وَاقْتِرَابُهَـا *** طَـيِّبَـــةً وَبَـــارِدًا شَرَابُـهَـا

وَالـــرُّوْمُ رُوْمٌ قَدْ دَنَـا عَذَابُهَا *** كَافِــرَةٌ بَعِيـــدَةٌ أَنْسَابُـهَـا

عَلَيَّ إِذْ لَاقَيْتُهَا ضِرَابُهَا

❁ جنت څومره ډېر خوندور او څومر نږدې دی، د جنت اوبه څومره مزېدراې او یخې تنده دي.

❁ د رومیانو خو د عذاب او مرګ ژوبلې ایله موقعه راغله دوی خو کافر او نسبونه یې هم بیلابیل (بې نسبه) دي.

❁ خو که ورسره مخامخ شوم نو سم به یې وډبوم.

ابن هشام وایي: ځینې رښتني علماء چې زه پرې باوری یم راته وویل:

جعفر رضي الله عَنْهُ جنګي بیرغ لوړ رپاند په ښي لاس کې نیولی و چې لاس یې شهید شو زر یې بیرغ کیڼ لاس ته کړ، چې هغه هم شهید شو بیا یې په اړخونو باندې د خپلې سینې

په منځ کې ونيو چې بالاخره ټول شهيد شهيد شو او له دنيا څخه د درې ديرشت کالو په عمر کې اخرت ته شهيد لاړ، د دواړو لاسونو د شهادت په بدل کې به ورته الله پاک په جنت کې دوه وزرې ورکړي او چې چرته وغواړي هلته به پرې الوځي، داسې هم ويل کيږي چې جعفر رضي الله عَنْهُ يو رومي سرتيرى په دومره مرګوني ګوزار ووهو چې جعفر رضي الله عَنْهُ يې په منځ دوه کړ.

ابن اسحاق وايي: جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ چې کله شهيد شو بيرغ عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ راپورته کړ، د دښمن په لور په اس باندې سپور ورغى، له اس څخه په راښکته کېدو او نه راښکته کېدو کې زړه نازړه و، بيا يې وويل:

أَقْسَمْتُ يَا نَفْسُ لَتَنْــزِلِنَّهْ *** لَـتَنْزِلِـــنَّ أَوْ لَتُكْرِهَـنَّــهْ
إِنْ أَجْلَبَ النَّاسُ وَشَدُّوا الرَّنَّه *** مَا لِي أَرَاكِ تَكْـرَهِــينَ الْجَنَّهْ
قَدْ طَالَ مَـــا قَدْ كُنْتِ مُطْمَئِنَّهْ *** هَلْ أَنْــتِ إِلَّا نُطْفَةٌ فِي شَــنَّهْ

❁ اى نفسه (زما ځانه)! په دې مې لوړه پورته کړې ده چې خامخا به جنګ ته ښکته کيږې، ورنه په زوره به دې کوز او ښکته کړم.

❁ که خلک راټول شي او چغې نارې او ويرونه ژړاګانې پيل کړي نو ستا ولې جنت بدې شي؟

❁ بلا وخت دې په امن او امان کې تير کړ ستا مثال لکه په غړکۍ کې د اوبو پاک صفا څاڅکى دى.

او دا يې هم وويل:

يَـــا نَفْــسُ إِلَّا تُقْتَـلِـي تَمُوتِي *** هَذَا حِمَامُ الْمَــوْتِ قَدْ صَلِيْتِ
وَمَـــا تَمَنَّيْتِ فَقَـدْ أُعْطِيتِ *** إِنْ تَفْعَـلِي فِعْلَهُمَـا هُدِيتِ

❁ اى نفسه! که ونه وژل شې هرومرو به خپله ومرې، اوس هسې هم د مرګ او مړينې سختې ته ننوتې.

❁ تا چې د شهادت کومې ارزوګانې درلودې اوس به درته درکړل شي، او که د خپلو ملګرو په پل ولاړې نو هرومرو به په هدايت روان شې.

بيا له اس څخه راښکته شو، د تره ځوى يې ورله د غوښې ډک هډوکى ورکړ او ورته يې وويل: ته خو د ډيرې سختې ولږې او ستونزې سره مخ شوى يې دا هډوکى واخله او غوښه ترې وخوره چې ملا دې لږه قوي شي.

له هڅوکې څخه يې لږ څه وخوړ، د خلکو شور زوږ يې واورېد، هڅوکی يې وغورځو او ويويل: ملګري دې شهيدان شول او ته لا تر اوسه په دنيا کې ژوندی يې؟ خپله توره يې واخسته او تر هغه وجنګېد چې شهيد شو.

بيا جنډه د بنو عجلان د قبيلې غړي ثابت بن اقرم رضي الله عَنْهُ راپورته کړه او غږ يې کړ چې بايد نوی امير ضرور وګمارئ، ټولو ورته وويل: ته مو امير يې، هغه ورته وويل: زه هېڅکله مشرۍ ته غاړه نه شم کېښودلای، بالاخره هم د خلکو سلا په خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ باندې راغله، هغه هم لږ څه وړاندې شو بيا پسې مزيد نور ولاړ او دښمن نور په شا شو، نو دوی بېرته مدينې ته راستانه شول.

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې چې کله خلکو ته مرګ ژوبله واوښته نبي کريم ﷺ وويل: زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُ تر هغه مقابل لورې سره وجنګېد چې شهيد شو، او بيرغ ترې پرېوت، بيا جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ جنډه راپورته کړه او ترهغه وجنګېد چې هغه هم شهيد شو، نبي کريم ﷺ لږ څنې خاموش شو نو د انصارو مخونه بدل شو چې هسې نه د عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ اړوند راپور د دوی د خفګان سبب جوړ نه شي.

بيا نبي کريم ﷺ وويل: بيا جنګي بيرغ عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ راپورته کړ او ترهغه يې مېړانه وښوده چې شهيد شو.

بيا يې وفرمايل: هغوی درېواړه ما ته په جنت کې راښکاره شول لکه سرې چې خوب ويني، دسرو زرو په تختونو او پالنګونو ناست وو، خو د عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ په تخت او سملاست ځای کې لږ اندک ناسموالی و، ما وپوښتل چې دا ولې؟ وځوابول شوم چې مخکښې دواړه له تېټ او پاس پرته شهيدان شول او عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُ لږ څه زړه نا زړه و او بيا شهيد شو.

خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ چې کله هم د مجاهدينو کاروان له اغيارو څخه په ډه ډه کړه مدينې ته راستون شو.

د مجاهدينو کاروان چې مدينې ته نزدې شو، د نبي کريم ﷺ په ملتيا ټول صحابه کرام او ماشومانو ورته منډې وهل او پرته پاک استقبال يې ورله وکړ، نبي کريم ﷺ وفرمايل: ټول بايد ماشومان په غېږو کې پورته کړي او د جعفر رضي الله عَنْهُ ماشومان ما ته په غېږه کې راکړئ، خلکو ورته عبدالله بن جعفر رضي الله عَنْهُمَا ورکړ، نبي کريم ﷺ په خپلې سورلۍ سپور هغه په غېږه کې کېنه و.

ځينو خلکو يې لا په مخونو کې خاورې شيندلې چې تاسو ولې د الله پاک په لاره کې له جهاد او مرګ نه بېرته راوتښتېدلئ.

خو ولې نبي کريم ﷺ کاروان ته ډاډ ورکړ چې دوی د تېښتې والا نه دي، دوی د چريکې بريدونو ماهرين دي ان شاء الله.

په مؤته کې شهيدان شوي صحابه کرام حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ په شعري مرثيه کې داسې ياد کړل:

تَأَوَّبَنِي لَيْلٌ بِيَثْرِبَ أَعْسَرُ *** وَهَمَّ إِذَا مَا نَوَّمَ النَّاسُ مُسْهِرُ
لِذِكْرَى حَبِيبٍ هَيَّجَتْ لِي عَبْرَةً *** سَفُوحًا وَأَسْبَابُ الْبُكَاءِ التَّذَكُّرُ
بَلَى، إِنَّ فِقْدَانَ الْحَبِيبِ بَلِيَّةٌ *** وَكَمْ مِنْ كَرِيمٍ يُبْتَلَى ثُمَّ يَصْبِرُ
رَأَيْت خِيَارَ الْمُؤْمِنِيْنَ تَوَارَدُوا *** شَعُوبَ وَخَلْفًا بَعْدَهُمْ يَتَأَخَّرُ
فَلَا يُبْعِدَنَّ اللهُ قَتْلَى تَتَابَعُوا *** بِمُؤْتَةَ مِنْهُمْ ذُو الْجَنَاحَيْنِ جَعْفَرُ
وَزَيْدٌ وَعَبْدُاللهِ حِينَ تَتَابَعُوا *** جَمِيعًا وَأَسْبَابُ الْمَنِيَّةِ تَخْطِرُ
غَدَاةَ مَضَوْا بِالْمُؤْمِنِينَ يَقُودُهُمْ *** إِلَى الْمَوْتِ مَيْمُونُ النَّقِيبَةِ أَزْهَرُ
أَغَرُّ كَضَوْءِ الْبَدْرِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ *** أَبِيٌّ إِذَا سِيمَ الظُّلَامَةَ مِجْسَرُ
فَطَاعَنَ حَتَّى مَالَ غَيْرَ مُوَسَّدٍ *** لِمُعْتَرَكٍ فِيهِ قَنًا مُتَكَسِّرُ
فَصَارَ مَعَ الْمُسْتَشْهَدِينَ ثَوَابُهُ *** جِنَانٌ وَمُلْتَفُّ الْحَدَائِقِ أَخْضَرُ
وَكُنَّا نَرَى فِي جَعْفَرٍ مِنْ مُحَمَّدٍ *** وَفَاءً وَأَمْرًا حَازِمًا حِينَ يَأْمُرُ
فَمَا زَالَ فِي الْإِسْلَامِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ *** دَعَائِمُ عِزٍّ لَا يَزُلْنَ وَمَفْخَرُ
هُمْ جَبَلُ الْإِسْلَامِ وَالنَّاسُ حَوْلَهُمْ *** رِضَامٌ إِلَى طَوْدٍ يَرُوقُ وَيَقْهَرُ
بَهَالِيلُ مِنْهُمْ جَعْفَرٌ وَابْنُ أُمِّهِ *** عَلِيٌّ وَمِنْهُمْ أَحْمَدُ الْمُتَخَيَّرُ
وَحَمْزَةُ وَالْعَبَّاسُ مِنْهُمْ وَمِنْهُمُ *** عَقِيلٌ وَمَاءُ الْعُودِ مِنْ حَيْثُ يُعْصَرُ
بِهِمْ تُفْرَجُ اللَّأْوَاءُ فِي كُلِّ مَأْزِقٍ *** عَمَاسٍ إِذَا مَا ضَاقَ بِالنَّاسِ مَصْدَرُ
هُمُ أَوْلِيَاءُ اللهِ أَنْزَلَ حُكْمَهُ *** عَلَيْهِمْ، وَفِيهِمْ ذَا الْكِتَابُ الْمُطَهَّرُ

۞ په يثرب کې راباندې دغم او خفګان نوي ستونزمنه لړۍ پېل شوه، چې خلک په مړ خوب پراته دي او په ما شوګيرې کوي.

۞ د خپلو ګرانو ملګرو ياداشتونو مې له سترګو څخه داسې اوښکې رواني کړي دي چې داري وهي او د ژړا وير لامل هم د يارانو هجران رايادول وي.

۞ سمه خبره ده چې له ملګرو څخه هجران لويه ستونزه ده که څه هم ښه خلک په هجران ازمول کيږي خو ولې له زغم څخه کار اخلي.

۞ ومې لیدل چې مرګ غوره ترینه خلک واخستل، او ځینې خلک لا پاتې دي چې مړه شوي نه دي.

۞ هغه شهیدان دي الله پاک له مونږ هیڅکله هېر نه کړي چې په مؤته کې شهیدان شوي دي چې یو هم وریکې ددوو وزرونو څښتن جعفر بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ دی.

۞ او زید بن حارثه او عبدالله بن رواحه رضي الله عَنْهُمَا دواړه چې په پرله پسې توګه شهیدان شول، حالانکه مرګوني اسباب ورته په ډېر تکبر راروان وو.

۞ د سهار په مهال سپین سور ښایسته سړي (زید بن حارثه رضي الله عَنْهُ)خپله جنګي قوه د مرګ په لورې روانه کړه.

۞ په بنو هاشمو کې د څوارلسمي سپوږمۍ په څېر روڼ روښانه و چې د خپلې بهادرۍ او بې مثلې مېړانې له کبله په هر ډول تیارو کې ننوتو.

۞ دښمن ته یې د هیڅ ګوزار موقعه ورنه کړه او داسې خرپ ترپ یې پرې راواخستل چې د هر ګوزار سره به یې پکې نیزې ماتولې.

۞ د نورو شهیدانو په ملتیا د جنت او د شنو باغیچو په ثواب د خپلې مېړانې په بدل کې ونازول شو.

۞ مونږ به جعفر رضي الله عَنْهُ لیدو چې د نبي کریم ﷺ د هر امر متعلق کلک منونکی او په خپلې وینا کلک وفادار و.

۞ په بنو هاشمو کې د اسلام د پیاوړې کولو لپاره تل تر تله باور وړ ستنې شتون لري، دغه ویاړ او پیاوړتوب به په کې د همیشه لپاره وي.

۞ بنو هاشم د اسلام لپاره په استقامت کې د غر په څېر دي، او پاتې خلک یې کاڼې کېږې دي چې د یو بل لاندې باندې پرتې وي.

۞ په دوی کې ډېر روڼ مخي او مخور مشران شته دی لکه جعفر، د هغه ورور علي رضي الله عَنْهُمَا او د الله محبوب انسان محمد ﷺ .

۞ ځینې نور یې لکه حمزه، عباس او عقیل رضي الله عَنْهُمْ دي، د اوبو ارزښت هم له هغه ځایه وي چې له کومه سرچینه اخلي.

۞ کله چې له خلکو څخه د وتلو لاره ورکه شي نو په دوي الله پاک د سترو ستونزو او د جنګ په ګرد او غبار منځ ته راغلي تورتمي له منځه وړي.

۞ بنو هاشم د الله پاک هغه دوستان او محبوب خلک دي چې خپل دین او اسلام او پاک سپېڅلی قران یې په کې نازل کړی دی.

د هجرت په اتم کال رمضان په میاشت کې د مکې فتحه

د مؤتې له جنګي کاروان له لېږدوني وروسته نبي کريم ﷺ په مدينه کې د جمادی الاخره او رجب دواړه مياشتې پاتې شو.

پېښه دا وشوه چې بنو بکر بن عبد منات بن کنانه د مسلمانانو په انډيواله قبيله خزاعه باندې نظامي بريد وکړ، د دواړو قبيلو ترمنځ د تربګنۍ ستر لامل دا و چې د اسلام نه وړاندې د مالک بن عباد په نوم يو حضرمي اسود بن رزن ته سوګند پورته کړی و، يوه ورځ مالک بن عباد د تجارت لپاره راووت خو چې د خزاعه قبيلې قلمرو ته ننوت مړ يې کړ او چور کړې شمتنې يې ورله خپل منځ کې تقسيم کړه، بنوبکر د غچ لپاره راولاړ شول او په خزاعه قبيلې يې يرغل وکړ او په بدل کې يې سړی ووژه.

له اسلام څخه وړاندې د بيا ځل لپاره خزاعه قبيلې په بنو الاسود بريد وکړ او کلثوم، سلمی او ذؤيب يې ژوندي ونيول او د حرم په حدودو کې يې له تېغه تېر کړل.

د بنوبکر او خزاعه ترمنځ حالت کړکېچن و چې اسلام وځلېد، کله چې د مسلمانانو او قريشو ترمنځ د حديبې سوله ايز تړون لاسليک شو، قريشو په نبي کريم ﷺ او نبي کريم ﷺ په قريشو شروط کېښودل.

يو په کې دا شرط و چې هر څوک له خپلې مرضۍ له مخې کولای شي چې د قريشو او که د نبي کريم ﷺ ملاتړ جوړېږي، مجال هر چا ته مفتوح پاتې دی.

بنوبکر ځانونه د قريشو ملاتړ اعلان کړل او خزاعه قبيلې د نبي کريم ﷺ سره اړيکې ټينګې کړې.

د دواړو قبيلو ترمنځ د دښمنۍ سړه شوې فضا د بنوبکر د قبيلې د اسود بن رزن الديلي کورنۍ غنيمت وګڼله، نوفل بن معاويه د خپلې کورنۍ په ملتيا د ځېنو نورو بنوبکر سره چې د بريد واکې د همدې په لاس کې وې د خزاعه په قبيلې باندې يې د (وتير) نوم چينې سره يرغل وکړ، ترڅو د ديلي کورنۍ د هغه وګړو غچ واخلي چې په حرم کې يې وژلي وو.

لومړی يې خزاعي ووژه او بيا هر څوک خپلې کورنۍ او قبيلې ته شول د جنګ ډګر لا پسې زور واخست او ګرم شو.

په دې جريان کې قريشو د بنو بکر مرسته وکړه او ورته يې ځېنې جګړيز الات او جنګيالي هم واستول او له بلې خوا يې ورسره د شپې له مخې افرادي مرسته هم وکړه.

خزاعه قبيله چې د جنګ لپاره يې هېڅ تياری نه و نيولی حرم ته پناه يوړه، بنوبکر خپل

قائد نوفل ته غږ کړ چې نوفله!! د الله خاطر وکړه نور خو مونږ حرم ته ننوتو!!

نوفل ډېره خوشې خوله وخوځوله چې ای بنوبکـرا نن الله نشته، توندي وکړئ او خپل غچ واخلئ!! عجيبه خبره ده چې په انتقام کې درته حرم درياد شو!! ولې درته د غلا په وخت کې نه درياديده؟

که څه هم د شپې له مخې ترې په نظامي برید کې بنوبکـر د منبه په نوم سړی هم وژلی و، خو منبه خپله کمزوری و، د خپلې قبيلې د تميم بن اسود نوم غړي سره ووت، په لاره کې ورته منبه وويل: تميمه! څه خپې سپکې کړه، لوړه په رب لايزال چې زه هسې هم د مرګ په کومې کې يم، که هغوی مې ووژني او کنه خپله به مړ کېږم.

په رښتيا هم چې تميم خپې وويستې وتښتېد او منبه يې مړ کړ.

خو د خزاعه قبيلې وګړي حرم ته د ننوتو سره سم د بديل بن ورقاء او د خپل بل انډيوال رافع کور ته ننوتل.

بنوبکـر او قريشو دواړه چې کله په خزاعه باندې د مرګ او مړيني نوې لړۍ پيل کړه هغوی ته يې زيات ځاني نقصان هم واړو، چونکه خزاعه د نبي کريم ﷺ په امان او عهد کې وو قريشو پرې د چور چپاول لاس پورته کړ او د حديبې د تړون عهد يې پايمال کړ.

لومړی عمرو بن سالم او بيا د بنو کعب بل غړی د نبي کريم ﷺ حضور ته راغلل، د مکې د فتحې ستر لامل هم چونکه دا و، نبي کريم ﷺ د خلکو په منځ کې ناست و او دا مسجد ته راننوت، او ويويل:

يَــا رَبِّ إِنِّي نَاشِــدٌ مُحَمَّــدًا *** حِلْفَ أَبِينَــا وَأَبِيــهِ الْأَتْلَدَا
قَــدْ كُنْتُــمُ وُلْدًا وَكُنَّــا وَالِدَا *** ثُمَّتَ أَسْــلَمْنَا فَلَمْ نَنْزِعْ يَدَا
فَانْصُرْ هَدَاكَ اللهُ نَصْرًا أَعْتَدَا *** وَادْعُ عِبَــادَ اللهِ يَأْتُــوا مَدَدَا
فِيهِمْ رَسُــولُ اللهِ قَــدْ تَجَرَّدَا *** إِنْ سِيمَ خَسْــفًا وَجْهُهُ تَرَبَّدَا
فِي فَيْلَقٍ كَالْبَحْرِ يَجْرِي مُزْبِدًا *** إِنَّ قُرَيْشًــا أَخْلَفُوكَ الْمَوْعِدَا
وَنَقَضُــوا مِيثَاقَــكَ الْمُوَكَّدَا *** وَجَعَلُــوا لِي فِي كَــدَاءٍ رُصَّدَا
وَزَعَمُوا أَنْ لَسْتُ أَدْعُو أَحَدَا *** وَهُــمْ أَذَلُّ وَأَقَــلُّ عَــدَدَا
هُــمْ بَيَّتُونَــا بِالْوَتِــيرِ هُجَّدًا *** وَقَتَلُونَــا رُكَّعًــا وَسُــجَّدَا

❁ ای الله! زه محمد ﷺ ته اواز لوړوم، د خپل او د هغه د پلار ترمنځ تړون او عهد نامه رايادوم.

❁ تاسو لکه د کشرانو او مونږ مو پلارګنې ول، په کړې صلحه کې مونږ هېڅ سرغړونه نه ده کړې.

۞ الله پاک دې درته هدایت وکړي اوسمهال مو جدي مرسته وکړه او د مرستې لپاره نور الله پلوه بندګان هم راوغواړه.

۞ د الله پاک استازی په کې لوړ هسکه غړی ناست دی، که ذلت او د چا له پلوه ورته سپک نظر متوجه شي له غېرته يې ورته مخ مبارک بدل شي.

۞ لکه د څپاند لوی سمندر په څېر خپل مرستندويه جنګي کاروان راواستوه، څکه چې قريشو د تاسره کړې ژمنه او تړون مات کړی دی.

۞ که څه يې هم له تاسره کړی کلک لوظ مات کړ خو ولې زما د مرګ لپاره يې هم راته د کدا نوم ځای کې مرګونی کمين نيولی و.

۞ هغوی داسې اټکلوي چې ګنې زه به هېڅ څوک د مرستې لپاره را ونه غواړم، حالانکه چې هغوی خپله هم ډېر بې وسه او بې کسه دي.

۞ چونکه هغوي په مونږ باندې په (وتير) چينه کې ناڅاپي مرګونی بريد وکړ او مونږ يې د رکوع او سجدې په حالت کې ووژلو.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: په ډېره توندۍ به دې مرسته وشي.

له دې وروسته نبي کريم ﷺ په اسمان کې ورېځ وليده نو ويويل: دا ورېځ د بنوکعب د بشپړې کاميابۍ زيرکوې ده.

له دې پړاو وروسته بديل بن ورقاء د خزاعه قبيلې د څه وګړو په ملتيا نبي کريم ﷺ ته راغی او د لړې په تېر شوي جريان يې وخبرو، په دې يې هم خبر کړ چې قريشو يې افرادي مرسته هم کړې وه او بېرته مکې ته لاړل.

مکې ته د ستنېدو په حالت کې يې د عُسفان[1] په مقام کې ابوسفيان رضي الله عَنْهُ سره وکتل چې قريشو نبي کريم ﷺ ته په دې استولی و چې تړون له سره تجديد کړي، او دواړه خواوې به د ژمن ليک حرمت د بيا ځل لپاره نوی کړي، څکه چې قريشو د بنوبکر سره په مرستې ډېر وډار شول.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ د کتو سره سم له بديل څخه وپوښتل چې بديله! له کومه راغلې؟ څکه هغه وېتيله چې دا به هرومرو رسول الله ﷺ ته ورغلی وي.

بديل ورته وويل: نا هلته نه وم تللی، د ساحل په لور مې خزاعه ملګرو ته چکر ورکړی و.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وپوښتل: ولې محمد ﷺ ته نه وې ورښکاره شوی؟

(۱) عسفان له مکې څه په لږه فاصله کې پرته سيمه ده.

هغه وويل: نا، بديل چې کله حرکت وکړ ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وويل: که بديل مديني ته تللی وي ضرور به يې د اوښ په پچو کې زړي وي، ورغی او پچه يې په منځ دوه کړه نو زړي په کې وو، ابوسفيان رضي الله عَنْهُ سوګند پورته کړ چې بديل ضرور مديني ته تللی او د محمد ﷺ سره يې کتلي دي.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې کله مديني ته ورسېد تر ټولو لومړی د خپلې لور ام المؤمنين ام حبيبة رضي الله عَنْهَا کور ته ولاړ، لور يې له ناست ځای څخه د نبي کريم ﷺ خپور فرش راغونډ کړ، ابوسفيان رضي الله عَنْهُ له لور څخه وپوښتل: ايا فرش زما د ناستې وړ نه و او که زه يې وړ نه وم؟

هغې ورته وويل: دا د نبي کريم ﷺ فرش دی هغه پرې کيني، او ته چونکه مشرک او نجس يې، د نبي کريم ﷺ په فرش راته ستا ناسته هېڅکله خوښه نه ده.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ورته وويل: له ما څخه وروسته په ډېر شر اوښتې يې.

بيا له کوره ووت او د نبي کريم ﷺ سره يې خيالات تبادله کړل خو ولې هغه ورته هېڅ ځواب نه ورکو، وپاڅېد او د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په لور ولاړ تر څو د قريشو اړوند د نبي کريم ﷺ سره خبرې اترې وکړې خو ولې هغه ترې غوږ انکار وکړ.

له دې څخه هم وپاڅېد او عمر رضي الله عَنْهُ په لور ولاړ که څه هم هغه ورسره خبرې اترې شريکې کړې خو ولې هغه ورته وويل: خا!! زه به لا نبي کريم ﷺ ته ستاسو سفارش کوم؟ لوړه په رب لايزال چې که يواځې د سرو مېږانو لښکر هم ولرم نو له تاسو سره به پرې جهاد وکړم.

بيا ولاړ او علي رضي الله عَنْهُ ته يې تشريف يوړ، چونکه علي رضي الله عَنْهُ د نبي کريم ﷺ زوم او د فاطمې رضي الله عَنْهَا خاوند و او حسن رضي الله عَنْهُ هم تازه تازه لوبغاړی شوی و، ايله يې خپرې کولې، علي رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: له نور هر چا راته ته دکورنۍ په اړيکو کې نزدې يې، له نورو څخه بې ټنده او بې مراده راستون شوم، هيله ده چې له حضوره دې بې مراده ستون نه شم.

د نبي کريم ﷺ حضور ته راسره لاړ شه او ورته ووايه چې په روانه لړۍ راسره خبرې پيل کړي.

هغه ورته وويل: ابوسفيانه! ښه به دا وي چې له کومه راغلی يې بېرته ولاړ شې، نبي کريم ﷺ دومره کلک او پرېکنده هوډ کړی دی چې مونږ ورسره د خبرو کولو هېڅ توان نه لرو.

بيا ابوسفيان رضي الله عَنْهُ فاطمې رضي الله عَنْهَا ته وکتل او ورته يې کړه: ای د محمد ﷺ لورې! خوښه دې نه ده چې دغه لوبغاړی ځوی دې د خلکو د سالمې غوښتنې لپاره واستوې؟ چې د وخت تر اخره به پرې د ګرد عربو سردار جوړ شي؟

هغې وویل: زما ځوی لا د منځګړښې توان نه لري، او که يې ولري نو هم به د نبي كريم ﷺ په ضد هېڅ چا ته د سرپناه ځايونه ورنه کړي.

بيا يې علي رضي الله عَنْهُ ته وويل: ابوالحسن! حالات او ظروف خو دغسې تروه ترخه دي، وواپه چې بايد څه وکړم؟ هغه ورته وويل: ستا د ستونزې د ښه حل اړوند زه هم څه نه شم ويلی، خو دا چې ته خپله د کنانه قبيلې لوی جرګه مار او سردار يې د خلکو ترمنځ وپاڅېږه او د سرغوښتنې امان په خپله وغواړه، او له نور كش كړې پرته مكې ته ستون شه.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ په مسجد کې ودرېد او اعلان يې وکړ چې زه له ټولو خلکو څخه د سر پناه غواړم.

بېرته په خپل اوښ سپور او د مكې په لور وکوچېد، چې کله قريشو ته ورسېد ټولو ورته وويل: نوی تازه معلومات دې څه راوړي دي؟

هغه ورته وويل: محمد ﷺ ته ورغلم، ما به ورسره خبرې كولې خو ولې هغه به هېڅ ځواب نه راكو، بيا ابن ابي قحافه رضي الله عَنْهُ ته ورغلم په هغه کې هم د خير هېڅ نښې نښانې نه وې، بيا عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورغلم هغه خو بيخي دښمنۍ ته ناست و، بيا علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ته ورغلم په ټولو کې نرم مزاج او ښه سړی لا هغه و، نېکه سلامشوره يې هم راکړه خو معلومات نشته چې څه ګټه او فايده به ولري او که نه؟

هغوی وپوښتل: څه فکر يې درکړ؟ ابوسفيان رضي الله عَنْهُ وويل: راته يې وويل چې د خلکو ترمنځ پورته شه او د سرساتنې غوښتنه وکړه، نو ما ورڅخه امان وغوښت.

ټولو ورته وويل: ايا محمد ﷺ درته اجازه کړې وه؟ هغه وويل: نا، ټولو ورته وويل: خوار شې په تا يې لوبې ملنډې وهلې دي، بيا نو ستا د امان غوښتنې څه ګټه؟

هغه ورته وويل: له دې پرته نور هېڅ بله چاره نه وه.

نبي كريم ﷺ هم خپله كور کې ويلي و چې د جنګ سازوسامان او اړوند ټول اوزار بيخي تيار کړئ، ابوبكر رضي الله عَنْهُ د خپلې لور عايشې رضي الله عَنْهَا كور ته ورغی او هغه د نبي كريم ﷺ لپاره د جنګي اوزارو په تيارولو بوخته وه، ورته يې وويل: ايا نبي كريم ﷺ درته د تيارۍ اړوند څه ويلي دي؟ هغې وځوابو چې هو، نو ابوبكر رضي الله عَنْهُ هم د دغې نظامي بريد لپاره ښه تياری وکړ.

او دا يې هم ورڅخه وپوښتل چې د جنګ لپاره به په کوم لور ځي؟ عايشې رضي الله عَنْهَا وويل: د دغې راته هېڅ معلومات نشته.

لږ شيبه وروسته نبي كريم ﷺ خلکو ته واورول چې مكې ته روان دی بايد ټول خلک تيارۍ ونيسي، او دعا يې وکړه چې ای الله! د قريشو خبر رسان له مونږ څخه ړانده كاڼه كړه

تر څو د هغوی په کلی کور کې پرې د قریشو د ملاتړو په خبر ناڅاپي برید وکړو، هغه و چې خلکو تیاری ونیو.

نبی کریم ﷺ چې کله د تګ پښه اراده وکړه، حاطب بن ابی بلتعه رضي الله عَنْهُ مکې ته لیک واستو تر څو قریش د نبي کریم ﷺ د ستر جګړیز ځواک څخه خبر کړي، او دغه لیک یې یوې ښځې ته د مزدورۍ په بدل کې چې که په هر صورت وي باید ورسوي ورکړ، ښځې لیک د خپل سر وېښتانو په کوڅیو کې ونغښت او بیا ولاړه.

د حاطب بن ابي بلتعه رضي الله عَنْهُ په پټې کړنې باندې له اسمانه وحي راغله، نبي کریم ﷺ له ځنډه پرته علي بن ابي طالب او زبیر بن العوام رضي الله عَنْهُمَا واستول او ورته یې وویل: حاطب بن ابي بلتعه زمونږ د ځواکمنې قوې اړوند قریشو ته د ښځې په منځګړیتوب لیک استولی دی، ترڅو یې له مونږ څخه خبر او ویروي، تونده وکړئ او ښځه راونیسئ.

دواړه تر هغه دمه ځغلند مزل وکړ چې بالاخره یې ښځه د ابواحمد د بچو په ځمکه کې راونیوله، له کجاوې څخه یې راښکته کړه خو لیک یې ورسره ترلاسه نه کړ، بیا ورته علي رضي الله عَنْهُ وویل: لوړه په رب لایزال چې نه خو نبي کریم ﷺ دروغ ویلي دي او نه درته مونږ دروغ وایو، هرومرو به راته لیک راکوې ورنه د کلکي پلټنې لپاره به درنه پوښاک وباسو.

ښځې وپتیله چې لیک رانه که په هر شکل وي ضرور اخلي ورته یې وویل: لږ پناه شئ، علي رضي الله عَنْهُ ترې پناه شو، ښځې زر زر خپلې کمڅۍ وسپړتي او لیک یې ترې راوویست او ور یې کړ، هغه و چې علي رضي الله عَنْهُ لیک نبي کریم ﷺ ته راوړ.

نبي کریم ﷺ حاطب رضي الله عَنْهُ راوغوښت او ورته یې وویل: لیک استولو ته څه اړ کړی وې؟ هغه وویل: په رب لایزال مې دې قسم وي چې تر اوس ګړۍ هم په الله او د هغه په رسول کریم ﷺ کلک باوری او ایمان لرونکی یم، د کفر او یا ارتداد په رنځ نه یم اخته، خو چونکه په مکه کې قام قبیل نه لرم، ترڅو هلته پراته بچي او کور ودانه مې د هغوی له تیري څخه سالم پاتې شي په بدل کې مې ورته دغه لیک واستو.

عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ وویل: ای د الله رسوله، که ستا خوښه وي نو د منافقت له کبله به د حاطب سر قلم کړم!

نبي کریم ﷺ ورته وویل: عمره! تا ته دا معلومات نشته چې د بدر د جنګ په ورځ الله پاک د بدر ونډوالو ته هر ډول ګناه او تېروتنې بخشش کړي دي.

د حاطب رضي الله عَنْهُ اړوند الله دایت نازل کړ ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمۡ أَوۡلِيَآءَ تُلۡقُونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَقَدۡ كَفَرُواْ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلۡحَقِّ يُخۡرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمۡ أَن تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ رَبِّكُمۡ إِن كُنتُمۡ خَرَجۡتُمۡ جِهَٰدٗا فِي سَبِيلِي وَٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِيۚ تُسِرُّونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعۡلَمُ بِمَآ أَخۡفَيۡتُمۡ وَمَآ أَعۡلَنتُمۡۚ وَمَن يَفۡعَلۡهُ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ

ٱلسَّبِيلِ ﴿١﴾ إِن يَثۡقَفُوكُمۡ يَكُونُواْ لَكُمۡ أَعۡدَآءً وَيَبۡسُطُوٓاْ إِلَيۡكُمۡ أَيۡدِيَهُمۡ وَأَلۡسِنَتَهُم بِٱلسُّوٓءِ وَوَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ ﴿٢﴾ لَن تَنفَعَكُمۡ أَرۡحَامُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡۚ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَفۡصِلُ بَيۡنَكُمۡۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٣﴾ قَدۡ كَانَتۡ لَكُمۡ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ فِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذۡ قَالُواْ لِقَوۡمِهِمۡ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُاْ مِنكُمۡ وَمِمَّا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرۡنَا بِكُمۡ وَبَدَا بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمُ ٱلۡعَدَٰوَةُ وَٱلۡبَغۡضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ وَحۡدَهُۥٓ إِلَّا قَوۡلَ إِبۡرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسۡتَغۡفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمۡلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَيۡءٖۖ رَّبَّنَا عَلَيۡكَ تَوَكَّلۡنَا وَإِلَيۡكَ أَنَبۡنَا وَإِلَيۡكَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجۡعَلۡنَا فِتۡنَةٗ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ وَٱغۡفِرۡ لَنَا رَبَّنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ﴾[1].

نبي کريم ﷺ د خپلو ملګرو په ملتيا روژه خوله د رمضان د مياشتې په لسمه ورځ ووت، او د مدينې په ګردو چارو يې ابو رهم غفاري رضي الله عَنْهُ وګماره، خو چې د عسفان او امج ترمنځ د کديد نوم ځای ته ورسېد روژه يې ماته کړه.

د لس زره مسلمانانو په ملتيا چې کله نبي کريم ﷺ ظهران ته ورسېد، نو له بنو سليم څخه ورسره اووه سوه يا د نورو تاريخي روايتونو له مخې زر له بنو سليم او نور زر له بنو مزينه څخه ورسره هم تلل شول، خو بهر کيف په هره قبيله کې اسلام او د مسلمانانو څه شمېره وه، په دغې ورځ د نبي کريم ﷺ سره ټول مهاجرين او انصار وتلي وو، هېڅ څوک ورځخه نه وو پاتې شوي، نبي کريم ﷺ لا تر ظهران نه و رسېدلی چې د قريشو خبر رسان او جاسوسي شبکې ړندې کړې وې، په دې هم نه وو خبر چې ورسره به رسول کريم ﷺ څه کړنه کوي؟

په دغه شپه له کومه ابوسفيان بن حرب، حکيم بن حزام او بديل بن ورقاء د ځينو راپورونو د لاس ته راوړلو لپاره راووتل، تر څو د نوي لړې اړوند معلومات کشف کړي، خو ولې له بلې خوا عباس بن عبدالمطلب د نبي کريم ﷺ سره په لاره کې ليدل کتل کړي و.

ابوسفيان بن الحارث بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ او عبدالله بن ابي اميه هم دواړه د نبی

(١) سورت ممتحنة: (١-٥). ژباړه: ای د ايمان څښتنانو! هېڅکله هم زما او ستاسې دښمنان په دوستانه مه نيسئ چې ورسره پټ محبت ساتئ، سره له دې چې هغوی تاسو ته په راغلي حق دين غوڅ کفر کوي، ستاسو او د پېغمبر له خپلو ټاټوبو څخه د باندې شړلو هوډونه لري، په دې خاطر چې تاسو ولې په الله پاک چې ستاسو رب دی پرې ايمان لرئ، خو که تاسو په رښتيا هم زما د خوشحالۍ ګټلو او زما په لار کې د جهاد کولو په خاطر راوتلي ياست، هېڅ راز پټ او پناه محبت ورسره مه کوئ، حالانکه زه ستاسو په هر پټ پناه راز او ټولو ښکاره عملونو باندې پوهېږم، خو که بيا هم څوک دغسې کړنې ترسره کړي په يقيني توګه به له نيغې نه په ډډه شوي يئ * خو که دغه کافران تاسو هر ځای کې راګېر کړئ نو درسره غوڅه دښمني کوي، خپلې ژبې او لاسونه به درته په راز راز ناخوښو دراوږدې کړي * د قيامت په ورځ به بيا تاسو ته ستاسو خپلولي او بچيان هېڅ ګټه ونه رسوي، دغه پرېکړې به ستاسو ترمنځ د قيامت په ورځ وشي او الله پاک ستاسو د هر عمل ليدونکی دی * په ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامَ او په ور سره مؤمنانو خلکو کې ستاسو لپاره نېکه اقتداء ده چې هغوی خپل قوم ته وويل: مونږ له تاسو او ستاسو له باطلو معبودانو څخه بې زاره يو، تاسو کافران ياست، تل ترتله زمونږ او ستاسو ترمنځ د کينې او د دښمنۍ لړې پيل شوه، او يا خو دا چې ايکې يواځې الله پاک باندې ايمان ولرئ، خو ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام خپل پلاره ته وويل چې د الله پاک له لورې عذاب نه دي ذمه وار نه يم، خو ستا لپاره به بيا هم د الله پاک نه د بخشش سوال کوم ای الله! په تا مو بروسه ده تا ته درګرځو او تا ته مو درګرځېدنه ده * ای الله! په کافرانو مو مه ازموه، ای الله! بخشش راته وکړه ته يواځې د غلبې او حکمتونو والا ذات يې.

کريم ﷺ سره د مکې او مدينې ترمنځ پرته سيمه (نيق العقاب) کې ليدلو کتلو هڅې وکړې.

د دواړو خواو د ليدنې کتنې منځګړيتوب ام المؤمنين ام سلمة رضي الله عَنْهَا وکړ.

نبي کريم ﷺ ته يې وويل: يو دې دکاکا ځوی دی او بل دې د ترور ځوی دی، نبي کريم ﷺ ورته وويل: په کار مې نه دي، د کاکا ځوی خو مې د عزت د لوټولو هر راز هڅې کړې دي، او د ترور ځوی مې هغه خبرې بس دی چې په مکه کې به يې راته کولې.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې کله د نبي کريم ﷺ په خبرو وخبرېد خو دا چې په غېږه کې يې ماشوم ځوی هم و ويويل: قسم په الله يا خو به راته اجازه وکړې ورنه د خپل ماشوم ځوی سره به مخ په شاړو سر شم تر دې چې دواړه له ولګې تندې ومرو.

نبي کريم ﷺ ته چې خبرې راورسېدې، زړه يې پرې وسوځيد او دواړو ته يې د خبرو اترو اجازه ورکړه.

ابوسفيان بن الحارث رضي الله عَنْهُ ورته د تېرو ټولو بدو کړنو څخه د شعر په ژبه معافي او بخښش وغوښت، او په کې يې د خپل اسلام اظهار هم وکړ:

لَعَمْـرُكَ إِنِّي يَـوْمَ أَحْمِـلُ رَايَـةً *** لِتَغْلِـبَ خَيْلُ الـلَّاتِ خَيْلَ مُحَمَّدِ
لَكَالْمُدْلِـجِ الْحَـيْرَانِ أَظْلَـمَ لَيْلُهُ *** فَهَذَا أَوَانِي حِينَ أُهْـدَى وَأَهْتَدِي
هَدَانِي هَادٍ غَيْـرُ نَفْـسِي وَنَالَنِي *** مَـعَ اللهِ مَـنْ طَـرَّدْتُ كُلَّ مُطَرَّدِ
أَصُـدُّ وَأَنْـأَى جَاهِدًا عَـنْ مُحَمَّدٍ *** وَأُدْعَى (وَإِنْ لَمْ أَنْتَسِـبْ) مِنْ مُحَمَّدِ
هُـمُ مَا هُمُ مَـنْ لَمْ يَقُـلْ بِهَوَاهُمْ *** وَإِنْ كَانَ ذَا رَأْيٍ يُلَـمْ وَيُفَنَّـدْ
أُرِيـدُ لِأُرْضِيَهُـمْ وَلَسْـتُ بِلَائِطٍ *** مَـعَ الْقَوْمِ مَا لَمْ أُهْـدَ فِي كُلِّ مَقْعَدِ
فَقُـلْ لِثَقِيـفٍ لَا أُرِيـدُ قِتَالَهَـا *** وَقُلْ لِثَقِيفٍ تِلْكَ: غَيْرِي أَوْ عِدِي
فَمَا كُنْتُ فِي الْجَيْشِ الَّذِي نَالَ عَامِرًا *** وَمَا كَانَ عَنْ جَرَّا لِسَـانِي وَلَا يَدِي
قَبَائِـلَ جَاءَتْ مِـنْ بِـلَادٍ بَعِيدَةٍ *** نَزَائِعَ جَـاءَتْ مِنْ سِـهَامٍ وَسُرْدَدِ

- زه په دې لوړه پوره ته کوم چې د محمد ﷺ پر ضد چې مې کله د لات د لښکر جنګي بيرغ واخست تر څو د محمد ﷺ په لښکر بريا ومومي.
- نو د شپې تورو تروږمو کې لکه د بې کوره په څېر حيران دريان وم چې څه وکړم؟ خو چې اوس ګړۍ راته د خير لارې وښول شوې زه ورته غاړه ږدم.
- د خير ښېګړې لارې او ارشادات راته هغه چا وکړل چې ما به ورسره کلک مقاومت او هم شړلو ته مې اړکړی و، خپله مې دغه خير نه دی تر لاسه کړی.

❁ د محمد ﷺ څخه په دفاع کې به زه اوس تر ډېره لړې په پیاوړي عزم لاړ شم.

❁ هغه ځوک بیخي نشت شمېرل کیږي چې ددوی په مرضي روان نه وي، که څه هم مخالف خوا ډېر هوښیار اوځېرک وي خو په دې به ملامته ولی شي.

❁ که څه هم د مسلمانانو سره زه نه یم یو ځای شوی او نه راته په هر مجلس کې د خیر خبرې شوي دي خو غواړم چې راضي یې کړم.

❁ ثقیف ته ووایئ چې زه درسره شخړې نه غواړم او په دې یې هم وخبروئ چې له ما پرته نورو ته دړکې ورکړئ.

تاریخ پوهان زیاتوي چې ابوسفیان رضي الله عَنْهُ چې ورته کله (وَنَالَنِي مَعَ الله مَنْ طَرَّدْتُ كُلَّ مُطَرَّدِ) وویل نبي کریم ﷺ په سینه کې ووهو او ورته یې کړه: له مکې څخه مې د شړلو ټول زیار تا په غاړه درلود.

نبی کریم ﷺ لا د ظهران په دره کې و چې عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ وویل: ای د قریشو سهاره! که نبی کریم ﷺ مکې ته په زور ننوځي او دوی یې مخې ته تسلیم رانه شي، نو دا به د قریشو لویه بیخ کني وي.

عباس رضي الله عَنْهُ وویل: زه د نبي کریم ﷺ په سپینه قچر سپور او د مکې په لور په دې خاطر وتپېدم چې کېدای شي چرته په لاره کې کوم د خس او خاشاک ټولونکی یا د شیدو یا د نور کوم حاجت لټونوال په مخه راشي ترڅو یې له نبي کریم ﷺ څخه وخبروم او قریش د امان غوښتنې لپاره را ووځي مخکې له دې چې هغه مکې ته د ورسره ځواک په زور ننوځي.

عباس رضي الله عَنْهُ وایي: لوړه په رب لایزال چې زه لا ددغې کمشکش اړوند ووتم ناڅاپه مې د ابوسفیان او بدیل بن ورقاء منځنۍ خبرې واورېدې، ابوسفیان رضي الله عَنْهُ ورته وویل: د ننې شپې په څېر داسې اورونه او جنګې کاروان مې هېڅ چرته نه دی لیدلی!

بدیل ورته وویل: په لوی الله قسم چې دا به ضرور د خزاعه قبیله وي، شاید جنګ او غیرت راپارولي وي.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ وویل: نا خزاعه ډېر ټیټ موراله او ملاتړ یې هم کم دی، زما له اند خو ډېره لرې ده چې دا دې د هغوی جنګې کاروان او یا اورونه وي.

خو چې ما یې خبرې واورېدې ورته مې غږ کړ چې ابوحنظله!! هغه راته کړه: ابوالفضل یې؟

ما ورته کړه: هو.

هغه وویل: زما مور او پلار درڅخه زار قربان شه ته دلته څه کوې؟

ما ورته کړه: ابوسفیان! غرق شې! نبي کریم ﷺ د پیاوړي جنګي کاروان سره دغه دی تم دی، سبا به د قریشو څومره بده ورځ وي؟

هغه وویل: ستا نه دې زما مور او پلار قربان شي اوس باید څه وکړی شي؟

ما وویل: لوړه په رب لایزال چې که دربانديې برلاسی شي سر به دې له تنې څخه جلا کړي، ما پسې وروسته په قچر راسپور شه تر څو نبي کریم ﷺ ته دې بوځم او د سر پناه درته درکړي.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ مې له ځان سره سپور کړ او نور دواړه د لارې ملګري یې په شاه ولاړل، د هر چا په کورنۍ او اور چې به تېرېدو خلکو به له یو بل څخه پوښتل چې په قچره باندې سپاره خلک څوک دي؟ چونکه قچره د نبي کریم ﷺ وه له لیدو سره سم به یې وویل: د نبي کریم ﷺ تره دی.

کله چې د عمر رضي الله عَنْهُ تر اوره ورسېدو راته پاڅېد او وېویل: څوک یې؟ خو چې سترګې یې په ابوسفیان رضي الله عَنْهُ ولګېدې ویویل: خا! خا! دا خو د الله دښمن ابوسفیان دی!! الحمدلله چې له سابقه کومې ژمنې او سولې او سرساتنې پرته مې په ګېر راغی.

د نبي کریم ﷺ پلو ته چټک ولاړ ترڅو له ما څخه وړاندې نبي کریم ﷺ وخبروي، ما هم پسې سورلۍ تونده کړه تر دې زه ورڅخه مخکې ورسېدم.

له قچرې څخه مې زر ټوب کړ، زه او هغه دواړه نبي کریم ﷺ په حضور کې عارض شول، هغه ورته وویل: د الله دښمن ابوسفیان له سرساتنې اړوند د کومې ژمنې پرته الله په ګېر راوست، که دې خوښه وي چې سر یې قلم کړم!

ما ورته وویل: ای د الله رسوله! ما ابوسفیان رضي الله عَنْهُ ته سوله او امان ورکړی دی.

نبي کریم ﷺ ته کېناستم او له سر څخه مې ونیو او ومې ویل: زما پرته به ورسره نن شپه هېڅ څوک جرګه مرکه نه کوي.

خو دا چې عمر رضي الله عَنْهُ یې د مرګ خبره بارها یادوله ما ورته کړه: عمره!! لږه ساه واخله، چونکه ابوسفیان رضي الله عَنْهُ عبدالمطلب زی دی نو ځکه په کلکه او یوه ولاړ یې! که دا د بنو عدي کوم غړی و نو بیا به دې دریځ دومره ټینګ نه و!!

هغه راته وویل: عباسه! لږ په ارام شه، د خپل پلار خطاب له اسلام څخه هم راته ستا اسلام ډېر محبوب و چې کله دې اسلام ته غاړه کېښوده.

بیا نبي کریم ﷺ وویل: عباسه!رضي الله عَنْهُ ځه ولاړ ه شه، اوس یې کور کاله ته بوځه او سهار یې راوله.

له ځان سره مې بوت، خو چې شپه یې راسره تېره کړه د سهار په مهال مې بېرته د هغه په حضور کې وړاندې کړ، نبي کریم ﷺ ورته وویل: ابوسفیانه!! خوار شې! تر اوسه دې مازغه

خلاص نه شول چې له الله پرته بل څوک برحق معبود نشته؟ هغه وویل: څومره د زغم او شریف او په ښه توګه خپلولي پالونکی یې!! له تا دې زما مور او پلار قربان شي که د الله پاک پرته نور معبودان سم وای نو زما مرستندویه به وو که نه!!

بیا ورته نبي کریم ﷺ وویل: ایا اوس ګړی په دې پوهېږې چې زه د الله رسول یم؟

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ وویل: څومره حوصله او شرافت لرې! څومره ډېر ښه خپلولي پالونکی یې، له تا څخه دې زما مور او پلار قربان شي، لوړه په رب کائنات چې ستا د رسالت اړوند اوس هم په زړه کې لږ څه شک او شبهه لرم!!

عباس رضي الله عَنْهُ ورته وویل: خوار شې!! وړاندې له دې چې سر دې قلم شي د شهادت او اسلام کلمه ووایه.

هغه و چې د شهادت کلمه یې وویله او مسلمان شو.

عباس رضي الله عَنْهُ وایي: ما نبي کریم ﷺ ته وویل: ابوسفیان رضي الله عَنْهُ د ویاړ مینوال دی، هیله ده په څه یې ونازوې.

نبي کریم ﷺ وویل: ولې نه، که د ابوسفیان کور ته څوک ننوت، سر یې بې خطره دی، که چا د ځان پسې دروازه بنده کړه هم سر یې بې خطره دی، او که مسجد ته څوک ننوتل هغه ته هم امن حاصل دی.

کله چې دواړه وپاڅېدل چې لاړ شي، نبي کریم ﷺ خپل تره عباس رضي الله عَنْهُ ته وویل: د ناو په لوړه څوکه یې له ځان سره کېنوه، تر څو د الله لاتعداده لښکرې ووینې.

عباس رضي الله عَنْهُ وایي: نبي کریم ﷺ د راته کړې امر سره سم مې د درې په تنګه خوله کې د غونډۍ په سر کېنو، هره قبیله به د خپلې جنډې سره تېرېده، د تېرېدو په مهال به ابوسفیان رضي الله عَنْهُ ضرور پوښتل چې دا څوک دي؟

څه خلک تېر شول هغه وپوښتل دا څوک دي؟

ما وویل: دا بنوسلیم دي، هغه وویل: په بنو سلیم مې ته‌نه بیخي تروه ترخه نه ده.

بیا بله قبیله راغله له تېرېدو سره یې وپوښتل: دا څوک دي؟ ما ورته کړه: دا مزینه قبیله ده، هغه وویل په مزینه قبیله مې ته‌نه نه ده خرابه.

لنډه دا چې د هرې قبیلې اړوند به یې راڅخه پوښتل او زما د ځواب سره به یې راته ویل چې په دوی مې وچورلی نه تریویږي، ناګهانه شین لوي اژدها لښکر راښکاره شو چې په جنګي وسپنیز پوښاک سمبال وو چې له مهاجرینو او انصارو څخه تشکیل شوی و، په ډېره حیرانونکي اسلوب یې وپوښتل: سبحان الله!! دا څوک دي؟

ما ورته کړه: دا نبي کريم ﷺ د مهاجرينو او انصارو په ملتيا راروان دی.

هغه وويل: په دوی د چا جګړيزه قوه نه بره کيږي، عباسه! داسې بريښي چې د وررارە قوت او ټولواکي دې پياوړې ده.

ما ورته کړه: قوت او ټولواکي نه بلکې نبوت...

هغه وويل: اوس به خامخا دغسې وايو.

بيا ورته ما وويل: بايد په چټکه توګه اوس ګړی خپل قوم ته ولاړ شو، د رسېدو سره سم يې په لوړ غږ ووېل: محمد درته په بې شمېره جنګي کاروان کې نږدې راروان دی چې تاسو يې د مقابلې هېڅ توان نه لرئ او نه درسره د مقابلې څه چاره شته، زر شئ که د ابوسفيان کور ته ځوک ننوت نو په امن کې به وي.

هندبنت عتبه رضي الله عَنْهَا ورپاڅېده او له بريتانو څخه يې ونيو او ورته يې کړه: راشئ او دا پېړ پړسېدلی چاغ پونډور ووژنئ چې د قوم لپاره بد زيري راوړي.

هغه ورته وويل: په ځان غره نه شئ داسې جنګي کاروان راروان دی چې مقابله ورسره ستاسو له توان څخه پورته ده، خو که د ابوسفيان رضي الله عَنْهُ کور ته هر څوک ننوځي له لښکر څخه به په امن کې وي.

ټولو ورته وويل: تباه شې! ستا په کور کې څه خير او برکت دی چې مونږ پکې بچ او سالم پاتې شو؟

بيا يې غږ کړ: که هر څوک د ځان پسې د خپل کور دروازه رابنده کړي هغه هم له خطره ووت او که مسجد حرام ته څوک ولاړ شي هم به په امان کې وي.

عبدالله بن ابي بکر رضي الله عَنْهُمَا وايي: نبي کريم ﷺ چې کله هم ذو طوی ته ورسېد، له يمني سرې ټوټې له نيمايي څخه يې پګړی وتړله او په خپلې سورلی به يې الله ته د شکر لپاره سر دومره ټيټ کړ چې ګيره مبارکه به يې له زين څخه لګېدله.

اسماء بنت ابي بکر رضي الله عَنْهُمَا وايي: ابوقحافه چې د سترګو ديد يې هم له لاسه ورکړی و، خپلې کشرې لور ته وويل: لورکۍ! لر د ابوقبيس په غر مې پورته کړه او دغه مهال نبي کريم ﷺ په ذو طوی کې و، بيا يې وويل: لور جانې! په سترګو خودرته څه نه ښکاري؟ هغې ورته وويل: ولې نه ډېر لوی لښکر مې وليد.

ابوقحافه رضي الله عَنْهُ ورته وويل: زما له اند چې جنګي کاروان تقسيموي!

بيا يې ورته لور وويل: لښکرې خورې ورې لاړې!!

ابوقحافه رضي الله عَنْهُ وويل: په ډېره توندی مې کور ته بوځه.

لور يې له لاسه ونيو او د کور په مخ يې روان کړ خو چې څنګه تر کوره رسېده اسلامي لښکرې ورته راورسېدې، دا چې د لور په غاړه کې يې د سپينو زرو اميل و، د مخامخ کېدو سره سم ترې يو سړي وشکو.

لور يې وايي: نبي کريم ﷺ چې په عمومي توګه مکې ته او په ځانګړي توګه مسجد حرام ته ننوت، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته خپل پلار لاس نيولی راوست، نبي کريم ﷺ ورته وويل: دا بوډا دې ولې په کور کې نه پرېښود، هلته بايد زه ورغلی وی.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: ته نه، بايد دی دې خواته راشي، د نبي کريم ﷺ مخې ته يې کېنو، هغه ورله په سينه لاس راښکو او ورته يې وويل: اسلام راوړه، نو هغه د شهادت کلمه وويله او اسلام يې راوړ.

خو ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې کله هم راوست نو سر يې تک سپين و، نبي کريم ﷺ ورته وويل: د وېښتو رنګ يې بدل کړئ.

بيا ابوبکر رضي الله عَنْهُ ودرېد اوغږ يې کړ چې زما د خور لاکټ (هار) چا اخستی دی؟ خو ولې هېڅ چا ځواب ورنه کړ.

خور ته يې وويل: د غاړې هار دې الله سره ذخيره کړه، په داسې ورځ ډېر زيات خيانتونه کيږي.

د مکې او حنين او طائف په غزاګانو کې د نبي کريم ﷺ د مهاجرينو ملګرو شعار (عبدالرحمن زي) او د خزرج شعار (عبدالله ز) او داوس شعار (عبيدالله زي) و.

نبي کريم ﷺ له خپلو نېکو ارشاداتو له مخې خپلو جنګي قومندانانو ته توصيه وکړه چې بايد مکې ته د ننوتو سره هېڅ څوک مړه يا ژوبل نه کړي، مګر د ځينو خلکو نومونه يې ورته واخستل که د کعبې د پردو پورې ولې نه وي نښتي بايد ووژل شي.

د عامر بن لؤی څخه يې ورته عبدالله بن سعد په ګوته کړی و، د دې د وژلو قرار يې ځکه صادر کړ چې دی کله هم اسلام راوړ نو نبي کريم ﷺ د وحي په ليکلو وګماره، بېرته مرتد او مکې ته مشرک ستون شو، چونکه د عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ رضاعي ورور و نو همدې ته يې پناه يوړه، تر هغه يې پټ او پناه کړ چې د خلکو جوش او خروش ښه غلی شو، بيا يې نبي کريم ﷺ ته راوست او امان يې ورله وغوښت، ويل کيږي چې نبي کريم ﷺ تر ډېره ارام او خاموش و، وروسته يې وويل: امان ورته ورکړل شو، چې عثمان رضي الله عَنْهُ کله له مجلس څخه پورته شو نبي کريم ﷺ ناستو خلکو ته وويل: تر ډېر مهاله په دې خاموش شوم چې تاسو کې به ترې څوک سر ووهي؟ يو انصاري وويل: ما ته به دې لږه اشاره کړې وه، هغه ورته وويل:

پېغمبر هېڅ کله په اشارو باندې قتلونه او وژنې نه کوي(١).

له بنو تميم بن غالب نه يې د عبدالله بن خطل په وژلو توصيه کړې وه، دا ځکه چې دی هم اسلام راوړی و، نو نبي کريم ﷺ د صدقاتو او زکاتونو راټولولو پسې واستو، د خدمت لپاره يې ورسره خادم واستو تر څو خدمت يې وکړي، يو ځای کې يې دمه کېښوده، خادم ته يې وويل: سيرلی راته ذبحه او خوندوره وريته ترې وکړه.

عبدالله بن خطل ويده شو خو چې له ارامه وپاڅېد نو خادم يې د خوراک څښاک هېڅ بندوبست نه و کړی، خادم يې ووژه او مکې ته مشرک ستون شو.

د عبدالله بن خطل دوه سندرغاړې هم په وژلو محکومې شوې وې چې د نبي کريم ﷺ په ضد به يې بد رد او له سپورو ستغو ډکه هجوه کوله.

د مقتولينو په لست کې حويرث بن نُقَيد هم و چې په مکه کې به يې نبي کريم ﷺ ته د زيان او تکليف لاس ور اوږد و.

نبي کريم ﷺ د مِقْيَس بن صبابة په قتلولو هم امر کړی و، ځکه چې يو انصاري يې ورور په ناخبرې او تېروتنې کې وژلی و، نو دې پرې قصاصا په ناحقه توګه قتل او مکې ته مشرک ستون شو.

د عبدالمطلب زو د ساره په نوم وينځه هم د مقتولينو په لست کې وه، ځکه چې دې به هم نبي کريم ﷺ په مکه کې ډېر زيات تکليفو.

د مطلوبو خلکو په لست کې عکرمة رضي الله عَنْهُ هم و.

د عکرمه رضي الله عَنْهُ کوروداني ام حکيم بنت الحارث بن هشام خو اسلام راوړ خو ولې عکرمه رضي الله عَنْهُ يمن ته فراري شو، ښځې يې له نبي کريم ﷺ څخه د سر امان واخست، او بيا يمن ته د هغه پلټنې پسې لاړه تر څو يې مکې ته راوست او اسلام يې راوړ.

د عبدالله بن خطل مرداره وينه د سعيد بن حريش او ابو برزة اسلمي رضي الله عَنْهُمَا په توره وبهېده.

مقيس بن صبابة د خپل قوم او قبيلې اړوند غړي نميله بن عبدالله رضي الله عَنْهُ ووژه، بيا به د مقيس خور ويل:

لَعَمْرِي لَقَدْ أَخْـزَى نُمَيْلَةُ رَهْطَهُ *** وَفَجَّعَ أَضْيَافَ الشِّـتَاءِ بِمِقْيَسِ

فَلِلَّهِ عَيْنَا مَـنْ رَأَى مِثْلَ مِقْيَسٍ *** إِذَا النُّفَسَـاءُ أَصْبَحَتْ لَمْ تُخَرَّسِ

---

(١) ابن هشام وايي: بيا عبدالله بن سعد اسلام راوړ او عمر رضي الله عَنْهُ هم د خپل واک په دور کې په ځينو دندو ګمارلی و، له هغه وروسته ورته عثمان رضي الله عَنْهُ دندې ورکړې وې.

❁ په الله قسم چې نميله خپل قام قبيله سپکه کړه او د مقيس په مرګ يې د ژمې ميلمنو لړي ودروله.

❁ هغه سترګې دې الله بابرکته لري چې د مقيس په څېر هستي يې ليدلي وي، د مقيس له مړيني وورسته به څوک د لنګون اخته مېندو ته د زېږونې خوراک هم نه شي ورکولی.

د ابن خطل يو ه سندرغاړې په تېښته برياليۍ شوه خو ولې له بلې لپاره امان وغوښتل شو نو نبي کريم ﷺ ورته امان ورکړ.

ساره ته يې هم د سر حفاظت امان ورکړی و، د عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ په خلافت کې د يو سړې د اس دخپو لاندې شوه او مړه شوه.

حويرث بن نقيذ د علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ په لاس ووژل شو.

ام هانئ بنت ابي طالب رضي الله عَنْهَا وايي: نبي کريم ﷺ چې کله مکې ته له برنۍ برخې څخه راننوت، ما ته مې دوه ليورونو پناه راوړه، څکه چې ام هانئ په بنو مخزومو کې د هبيره بن ابي وهب کور ودانه وه، علي رضي الله عَنْهُ زما ليورونو ته په سختو الفاظو د وژلو دړکې ورکړې وې چې سوګند په الله هرومرو به يې وژنم، ما وريسې دروازه بنده کړه او نبي کريم ﷺ ته راغلم، چونکه د مکې په بره برخه کې هغه په غسل بوخت و، او غسل يې هم له داسې خانک څخه کول چې په اوبو کې د وړو اثرات ليدل کېدل، او فاطمې رضي الله عَنْهَا ورته د پناهۍ انتظام نيولی و، له غسل وروسته يې د سهار څاښت اته رکعته وکړل او بيا يې ما ته خپل مخ راوګرځو، راته يې ښه راغلاست هم ووايه او يې وپوښتل چې څنګه راغلې يې؟ ما ورته د مخزوميانو د پناه ګزينو او علي رضي الله عَنْهُ روانه لړي واوروله.

هغه وويل: هغه څوک به په امن کې وي چې تا ورته ا من ورکړی وي، او ته چې چا ته امن ورکړې مونږ هم ورته امن ورکو، خير دی علي رضي الله عَنْهُ به يې نه وژني.

صفيه بنت شيبه وايي: نبی کريم ﷺ چې کله د مکې فتحه بشپړه کړه، بيت الله ته راغی او ورڅخه يې اووه ګردشته (طوافونه) وکړل، په لاس کې ورسره امساباندې به يې رکن ښکلو.

د طواف له بشړېدو وروسته يې عثمان بن طلحه راوغوښت او ورڅخه يې د کعبې کونجياني واخستې، د کعبې دروازې ورته خلاصې کړی شوې، دننه ننوت او په داخل کې يې له لرګو جوړه شوې کوتره درې ورې او بې هوده وغورځوله.

ټول خلک ورته راغونډ شول او هغه لوړهسک د کعبې په دروازه ودرېد.

ابن اسحاق وايي: څينې تاريخ پوهانو راته وويل: نبي کريم ﷺ د کعبې په دروازه ورديد او غږ يې کړ:

له الله پرته هېڅ د عبادت بل برحق معبود نشته، هغه خپله وعده رښتیا کړه او د خپل بنده يې بشپړه مرسته وکړه، هغه ټولې کفري لښکرې يک او يواځې ترې تم کړې.

د کعبې د خدمت او د حاجيانو خړوبولو پرته ټول جاهلي جاه او جلال او وينه او ټولې ځانګړنې زما له خپو لاندې دي.

په دې ښه پوهېږئ چې قصد ته ورته خطايي قتل او د تېروتنې جاني نقصان په لرګي او کوتک او يا هم د دُورې وهلو له مخې که منځ ته راشي، دروند ديت لري، ديت له هغو سلو اوښانو څخه عبارت دی چې څلوېښت اوښان به په کې دلنګون په حالت کې وي.

ای قريشو! له تاسو څخه الله پاک ټول د جاهليت خويونه او عادتونه او د خپلو پلرونو او نيکونو وياړونه پورته او رېز مرېز کړل.

ټول خلک د ادم ځاوزاد دي، او ادم عَلَيْهِ السَّلَامُ له خاورې پيدا دی، بيا يې دا ايت ولوست ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَـٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَـٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾[1]

بيا يې وويل: ای قريشو! تاسو څه اټکلوئ چې زه به درسره اوسمهال څه څه وکړم؟

ټولو ورته وويل: د ډېر خير او ښېګړې اميد درڅخه ساتو، ځکه چې ته خپله هم په خورا ښه انسانيت سمبال او د خورا ښه سړي ځوی يې.

نبي کريم ﷺ وويل: په ازادانه طور ولاړ شئ تاسو ټول ازاد يئ.

بيا نبي کريم ﷺ په مسجد حرام کې ناست و چې علي رضي الله عَنْهُ ورته د کعبې کونجياني راوړې او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! الله درباندې ښه ورحمېږه د کعبې د زائرينو او ميلمه پالنې په څېر د کعبې د کونجيانو ساتنې دنده هم مونږ ته راکړه.

نبي کريم ﷺ د عثمان بن طلحه اړوند پوښتنه وکړه چې چرته دی؟ عثمان بن طلحه ورته راوستل شو او ورته يې وويل: نن د وفاء ورځ ده، نن د نېکې روېې ورځ ده، د کعبې کونجياني له ځان سره سمبال کړه.

هشام وايي: ځينې اهل علمو راته وويل چې نبي کريم ﷺ کله د مکې په ورځ کعبې ته ننوت نو د ملائکو او ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ په نوم جوړ شوي بوتان يې وليد، د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ په نوم جوړ شوی تصوير ته يې په لاس کې غشی ورکړی و، نبي کريم ﷺ وويل: الله دې مشرکان نيست او نابود کړي، د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ د غشو سره څه تعلق و؟ ﴿مَا كَانَ

(۱) سورت حجرات: (۱۳). ژباړه: ای ټولو خلکو! مونږ تاسو له يو نارينه او زنانه څخه پيدا کړي ياست او ستاسو ترمنځ پېژندګلو لپاره مو تاسو قبيلې او بېلابېل قومونه جوړ کړي يئ، په تاسو کې الله ته غوره ترين هغه دی چې ورڅخه ډېر ډارېږي، الله تعالی پوهه او خبردار ذات دی.

﴿إِبْرَٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ﴾[۱]

ابوسفیان بن حرب، عتاب بن اسید او حارث بن سهیل رضي الله عَنْهُمْ چې درېواړه د کعبې په دالان کې ناست وو او نبي کریم ﷺ مسجد حرام ته راننوت، بلال ته یې امر وکړ چې اذان وکړي.

عتاب رضي الله عَنْهُ وویل: دا په اسید د الله ځانګړی احسان دی چې له دې اواز له اورېدو وړاندې مړ دی، کنه په دې اذان به ډېر زورېدلی و!!

حارث بن هشام وویل رضي الله عَنْهُ: که دا دین په رښتیا هم سم وی ما به ارومرو ورته غاړه ورکړې وه.

ابوسفیان رضي الله عَنْهُ وویل: که هر څه مې وویل نو دا ګټکی به نبي کریم ﷺ ته ټول حالات واوروي.

نبي ﷺ راغی او درېواړو ترمنځ روانه لړی یې ورته واوروله، حارث او عتاب دواړو په یو اواز (أَشْهَدُ أَنّ لّا إِلَهَ إِلّا الله وأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُوْلُ اللهِ) کلمه وویله او ورته یې دا هم وویل: زمونږ له درېواړو پرته دغلته نور هېڅ څوک نه وو چې تا ته یې زمونږ جریان دراورولی وی.

ابن هشام وایي: عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وایي: د مکې د فتحې په ورځ نبی کریم ﷺ په خپله سورلۍ مکې ته ننوت، له کعبې څخه یې طواف وکړ، د کعبې چارچاپېر بوتان ایښي وو، د هغه سره په لاس کې په امسا به یې په مخ وټومبل په شا به پرېوتل او له شا څخه به یې وټومبل په مخ به را پرېوتل او درې وړې به شول او دا ایت به یې ویل چې ﴿وَقُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَٰطِلُ ۚ إِنَّ ٱلْبَٰطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾[۲].

ځینې اهل علم چې روایت کې مې ورباندې باور دی راته وویل: نبی کریم ﷺ د مکې د فتح په کال له بیت الله څخه طواف کو چې فضالة بن عمیر یې د وژلو غوښه اراده وکړه، خو چې کله ورنږدې شو نبي کریم ﷺ ورڅخه وپوښتل چې ایا فضاله ته یې؟ هغه وویل: هو د الله رسوله! زه فضاله یم.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: له ځان سره څه خبرې اترې کوې؟ هغه وویل: خبرې نه کوم ذکر اذکار وایم.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: له الله څخه بښنه وغواړه او بیا یې ورته وخندل، تر هغه یې ورته په زړه لاس ایښی و چې د زړه ټکان یې ختم شول.

(۱) سورت ال عمران: (٦٧). ژباړه: ابراهیم علیه السلام خو نه یهودي اونه هم نصراني و، هغه خو په توحید کلک ولاړ مسلمان و چې بیخي مشرک نه و.
(۲) سورت اسراء: (۸۱). ژباړه: حق راغی اوباطل له منځ ولاړ او په یقین سره چې باطل به هرومرو له منځه ځي.

فضاله رضي الله عَنْهُ وايي: زما له سيني نه هغه لا لاس نه و پورته کړی چې د الله پاک په ټولو مخلوقاتو کې راته محبوب ترين همدا و.

فضاله رضي الله عَنْهُ ولاړ او دا يې وويل:

قَالَتْ هَلُمَّ إِلَى الْحَدِيثِ فَقُلْتُ *** لَا يَأْبَى عَلَيْكَ اللهُ وَالْإِسْـلَامُ
لَوْمَـا رَأَيْتِ مُحَمَّـدًا وَقَبِيلَهُ *** بِالْفَتْحِ يَـوْمَ تَكَسَّرَ الْأَصْنَامُ
لَرَأَيْتِ دِيـنَ اللهِ أَضْحَى بَيِّنًا *** وَالشِّرْكُ يَغْشَى وَجْهَهُ الْإِظْلَامُ

❀ يوې ښځې راته وويل چې د بنډار لپاره راشه، ما ورته وويل چې نا، دغه بنډارونه له تاسره الله او اسلام دواړو غندلي دي.

❀ که د مکې د فتحې په ورځ دې محمد ﷺ او د هغه لښکرې ليدلی وی چې بوتان هم په کې ريز مريز شول.

❀ نو د الله پاک رالېږلی دين به دې ځرګند او خورا روښانه ليدلی وی چې د شرک په مخ د تورتمونو تيارو لړي هم راخوره پرته وه.

ابن اسحاق وايي: د مکې فتحې لپاره نبوي جنګي کاروان نزدې لس زره ته غځېده، اووه سوه له بنو سليم څخه او ځېنې تاريخ پوهان وايي چې بلکې دوی زر نفره وو.

له بنو غفار څخه څلور سوه، له مزينه څخه يو زر او درې ګډونوال وو.

نوره پاتې شمېره له قريشو مهاجرينو او انصارو او له بنو تميم او قيس او اسد او نورو ملاتړو قامونو قبيلو څخه تشکيل وه.

د مکې د فتح اړوند حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ دا شعرونه وويل:

عَفَـتْ ذَاتُ الْأَصَابِعِ فَالْجِوَاءُ *** إِلَى عَـذْرَاءَ مَنْزِلُهَـا خَـلَاءُ
دِيَارٌ مِنْ بَنِي الْحَسْـحَاسِ قَفْرٌ *** تُعَفِّيهَـا الرَّوَامِسُ وَالسَّـمَاءُ
وَكَانَـتْ لَا يَزَالُ بِهَـا أَنِيسٌ *** خِـلَالَ مُرُوجِهَا نَعَمٌ وَشَـاءُ
فَدَعْ هَذَا، وَلَكِنْ مَنْ لِطَيْفِ *** يُؤَرِّقُـنِي إِذَا ذَهَبَ الْعِشَـاءُ
لِشَـعْثَاءَ الَّـتِي قَـدْ تَيَّمَتْـهُ *** فَلَيْـسَ لِقَلْبِـهِ مِنْهَا شِـفَاءُ
كَأَنَّ خَبِيئَـةً مِـنْ بَيْتِ رَأْسٍ *** يَكُونُ مِزَاجَهَا عَسَـلٌ وَمَاءُ
إِذَا مَـا الْأَشْرِبَاتُ ذُكِرْنَ يَوْمًا *** فَهُـنَّ لِطَيِّبِ الـراحِ الْفِدَاءِ
نولّيهـا الْمَلَامَـةَ إِنْ أَلَمْنَـا *** إِذَا مَـا كَانَ مَغْـثٌ أَوْ لِحَـاءُ

وَنَشْرَبُهَا فَتَتْرُكُنَا مُلُوكًا *** وَأُسْدًا مَا يُنَهْنِهُنَا اللِّقَاءُ
عَدِمْنَا خَيْلَنَا إِنْ لَمْ تَرَوْهَا *** تُثِيرُ النَّقْعَ مَوْعِدُهَا كَدَاءُ
يُنَازِعْنَ الْأَعِنَّةَ مُصْغِيَاتٍ *** عَلَى أَكْتَافِهَا الْأَسَلُ الظِّمَاءُ
تَظَلُّ جِيَادُنَا مُتَمَطِّرَاتٍ *** يُلَطِّمُهُنَّ بِالْخُمُرِ النِّسَاءُ
فَإِمَّا تُعْرِضُوا عَنَّا اعْتَمَرْنَا *** وَكَانَ الْفَتْحُ وَانْكَشَفَ الْغِطَاءُ
وَإِلَّا فَاصْبِرُوا لِجِلَادِ يَوْمٍ *** يُعِينُ اللهُ فِيهِ مَنْ يَشَاءُ
وَجِبْرِيلُ رَسُولُ اللهِ فِينَا *** وَرُوحُ الْقُدْسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءُ
وَقَالَ اللهُ قَدْ أَرْسَلْتُ عَبْدًا *** يَقُولُ الْحَقَّ إِنْ نَفَعَ الْبَلَاءُ
شَهِدْتُ بِهِ فَقُومُوا صَدِّقُوهُ *** فَقُلْتُمْ لَا نَقُومُ وَلَا نَشَاءُ
وَقَالَ اللهُ قَدْ سَيَّرْتُ جُنْدًا *** هُمُ الْأَنْصَارُ عُرْضَتُهَا اللِّقَاءُ
لَنَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ مَعَدٍّ *** سِبَابٌ أَوْ قِتَالٌ أَوْ هِجَاءُ
فَنُحْكِمُ بِالْقَوَافِي مَنْ هَجَانَا *** وَنَضْرِبُ حِينَ تَخْتَلِطُ الدِّمَاءُ
أَلَا أَبْلِغْ أَبَا سُفْيَانَ عَنِّي *** مُغَلْغَلَةً فَقَدْ بَرِحَ الْخَفَاءُ
بِأَنَّ سُيُوفَنَا تَرَكَتْكَ عَبْدًا *** وَعَبْدُ الدَّارِ سَادَتُهَا الْإِمَاءُ
هَجَوْتَ مُحَمَّدًا وَأَجَبْتُ عَنْهُ *** وَعِنْدَ اللهِ فِي ذَاكَ الْجَزَاءُ
أَتَهْجُوهُ وَلَسْتَ لَهُ بِكُفْءٍ *** فَشَرُّكُمَا لِخَيْرِكُمَا الْفِدَاءُ
هَجَوْتَ مُبَارَكًا بَرًّا حَنِيفًا *** أَمِينَ اللهِ شِيمَتُهُ الْوَفَاءُ
أَمَنْ يَهْجُو رَسُولَ اللهِ مِنْكُمْ *** وَيَمْدَحُهُ وَيَنْصُرُهُ سَوَاءُ
فَإِنَّ أَبِي وَوَالِدَهُ وَعِرْضِي *** لِعِرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وِقَاءُ
لِسَانِي صَارِمٌ لَا عَيْبَ فِيهِ *** وَبَحْرِي لَا تُكَدِّرُهُ الدِّلَاءُ

❁ له ذات الاصابع او جواء نه تر عذراء پورې ځايونه تش تور پراته دي چې نومونه يې بيخي ختم شوي دي.

❁ هلته د بنو الحسحاس کورونه هم کنډر او کنډواله شول چې طوفاني بادو باران يې د ابادۍ نښې نښانې ټولې له منځه وړي دي.

❁ که څه به هم له ساعت تېرې نه دغه ځايونه نه وزګارېدل او د اوښانو او ګډو رمې به په کې څرځايونو ته تللې راتللې.

❁ دا خو لا په ځای پرېږده، هغه خيالات او تصوراتو ته به مې څوک دارو درمل شي چې د شپې خوب مې په شبګېرو تبديلوي.

۞ د شعثاء بنت مشکم بن سلام (یا شعثاء د خزاعه قبیلې بله ښځه وه) چې د مینې زور يې پرې مسلط و چې تر دې دمه يې ترې زړه روغ نه دی.

۞ لکه په غاښونو چې يې د اردن د بيت راس خورا خوندور شراب چې له شهدو او اوبو سره خلط او ګډ شوي وي پراته وي.

۞ د شرابو یادګیرنه چې کله وشي نو ټول شراب د (راح) نوم شرابو څخه زار او لوګی شه.

۞ د (راح) نوم شراب چې وڅښو او بیا راڅخه هغه څه صادر شي چې د ملامتیا وړ پرې ګرځو او یا راڅخه جنګ جدل وشي، نو زمونږ نه، بلکې ټوله ملامتیا به د (راح) شرابو وي.

۞ چې کله هم مونږ شراب وڅښو نو باچاهان او زمري راڅخه جوړ کړي، داسې زمري راڅخه جوړ کړي چې جنګ هم ورڅخه مونږ نه شي رابندولی.

۞ له کداء څخه به ستاسو په ضد داسې خونړیزه معرکه پیلوو چې ګرد او غبار په کې لوړ پورته شي، خو که ومونه کړ نو دا به بيخي زمونږ اسونه نه وي.

۞ اسونه مو هم جنګ ته په زياته تلوسه کې دي چې نور نه رابندیږي، او د شاهسوارانو په اوږو هم د وینو تږي غشي بار دي.

۞ زمونږ اسونه په دومره تيزۍ ورغلل چې د مکې ښځو يې په خپلو لوپټو (پړونو) د اسونو مخونه وهل چې له مزله يې رابند کړي.

۞ که لاره راته خلاصه کړئ تر څوم عمره وکړو او فتح بشپړه شي او د پيغمبر سره به د الله وعده رښتنې شي او حقيقت به رابښکاره شي، نو ډيره به ښه وي خو..

۞ که مقابلې ته راووځئ نو د داسې جنګ جګړې انتظار وکړئ چې زمونږ مرسته په کې په حقیقي توګه نغښتل شوې ده.

۞ زمونږ ملتیا د الله رسول ﷺ او روح القدس جبریل عَلَيْهِ السَّلَامُ کوي چې جبریل عَلَيْهِ السَّلَامُ هيڅ ساری هم نه لري.

۞ الله وويل چې په تاسو کې به زه خپل استازی محمد ﷺ استوم، هغه به حق او حقیقت وايي او هغه به په ښو او ترښو ازموم.

۞ دا چې زه پرې ګواهي ورکوم نو تاسو يې هم په تصدیقي توګه ملاتړ وکړئ نو تاسو وويل چې نه ورته پورته کيږو اونه ورته اړتيا لرو.

۞ الله درته وويل چې له انصارو (مدینې هستوګنوالو) څخه به درته داسې لښکر راولم چې له جنګ جګړې پرته يې نور کار نه وي (يعنې جنګونو کې مهارت لري).

- مونږ (انصار) هره ورځ معد (قریش) یا کنځو، یا ورسره جنګ کوو او یا یې هجوه او بدي بیانوو.
- څوک چې په شعرونو باندې زمونږ بدي بیانوي مونږ یې منعه کوو، او که څوک راسره جنګ کوي نو هله یې څېونه وهوو چې جنګ ګرم شي.
- ابوسفیان بن الحارث (د نبي ﷺ دتره ځوی) زما له پلوه په دې پېغام وخبروئ چې خبره نوره ښکاره شوه او حقیقت راڅرګند شو.
- زمونږ (انصارو) تورې به دې د مکې د فتح په ورځ لا پسې ذلیله کړي، او بنو عبدالدار مشرتابه خو لکه په ذلت او هوان کې د وینځو په څېر دي.
- تا د محمد ﷺ بدي بیان کړه او ما یې دفاع وکړه، زه په خپلې دفاع له الله څخه نېکه بدله غواړم.
- ته یې د بدۍ بیانولو توان څنګه لرلی شې او لا یې سیال نه یې! په تاسو کې بدترین دې په تاسو کې له غوره سړي نه لوګی شي.
- تا خو د دومره مبارک، نېک خصلته او مسلماني هستي پسې بدې ردې ویلي دي چې د الله امین دی او خوي خصلت یې هم په ژمنه وفاء کول دي.
- ایا له تاسو څخه چې څوک د رسول الله ﷺ هجوه بیانوي له هغه چا سره مساوي دی چې یې مدحه او کومک او مرسته کوي؟
- زما پلار، زما نیکه او زما ځان دې له رسول الله ﷺ د ابرو ساتنې لپاره له تاسو څخه ساتونکي شي.
- ژبه مې د تورې په څېر ده چې هېڅ ډول عیب او خو نه لري، او شعرونه مې ژور بحر دی چې په بوکو یې اوبه نه خړېږي.

د مکې له فتحې وروسته په اتم هجري کال کې د حنین غزا

د نبي کریم ﷺ دمکې له فتحې چې کله هوازن وخبرېدل، مالک بن عوف نصري رضي الله عَنْهُ ټول هوازن او ثقیف یو لاس موټی کړل، بنو جشم هم ورسره یو ځای شول، له بنوسعد بن بکر او بنوهلال څخه ورسره لږ شمېر جنګیالي مل او ټل شول، هېره دې نه وي چې له قیس عیلان څخه ورسره له مذکوره خیلونو پرته نور چا شراکت نه و کړی او په هوازنو کې ورسره بنوکعب او بنوکلاب هم له ملاتړ کولو غوځ انکار کړی و هېڅ نامتو ورسره نه و مل شوی.

په بنوجشم کې درید بن الصمة چې خورا زیات بوډا او سپین ږیرى و، له سلا مشورې ورکونې پرته یې د جنګي چارو له سمبالښت هېڅ توان نه درلود، ځکه چې هغه پیاوړى جنګي تجربه کار او په خپله جنګي سلاکار و.

له ثقیف څخه دوه مشران او له ملاتړو قبیلو څخه مشران او نامتو غړي یې قارب بن الاسود بن مسعودبن معتب، او له بنو مالک څخه ذوالخمارى سبیع بن الحارث بن مالک او ورسره یې ورور احمر بن الحارث وو.

خو واک او اختیار او جنګي چارې د مالک بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ولکه کې وې، چې کله د نبي کریم ﷺ په ضد د غبرګون ټولو ګډونوالو خوځښت وکړ او د اوطاس[1] نوم ځاى ته ورسېدل، درید بن صمة هم په کېجاوه کې ناست و، لږ ګړى د دمې او ساه اخستو لپاره تم شول، درید وپوښتل: تر کوم ځاى راورسېدوو؟

خلکو ورته وویل: اوطاس ته راورسېدو خو لا تم یو.

هغه وویل: اوطاس د اسونو ځغلولو وړ ځاى دى، نه کنډې کپرې لري او نه ګرد غبار لري، خو له دې مې وخبروئ چې د اوښانو او خرو قچرو اوازونه، د ماشومانو ژړا شور او د ګډو بزو رمباړې له کومه راځي؟

هغوى ورته وویل: مالک بن عوف رضي الله عَنْهُ خلک مجبوره کړل چې خپلې ښځې او ماشومان او ټول مالیت او شتمني په شمول باید جنګي ډګر ته راشي.

درید وویل: مالک اوس چرته دى؟ چې مالک څنګه راغى ورته یې وویل: ته خو له نن څخه د خپل قوم او قبیلې خورا محور او مشرتابه یې، نني ورځ د راروانو لپاره پل ده، په دې مې وخبروه چې د اوښانو او خرو قچرو اوازونه، د ماشومانانو ژړا شور او د ګډو بزو رمباړې له کومه راځي؟ هغه ورته وویل: خلک مې د جنګ ډګر ته د خپلو شتمنیو او بچو سره راوستي دي، درید وپوښتل: ولې؟ هغه وویل: غوښتل مې چې هر څوک له خپلې ابرو څخه کلکه دفاع وکړي.

درید ورته څق څق وکړل او ورته یې کړه: ته جنګي رهبر نه بلکې چوپان او شپونکى یې! ایا شکست زده او تیت موراله ته به ستا دا کړنه څه ګټه ولري؟ که برلاسي شول د هر جنګیالي باتور لپاره دې توره او نېزه بسنه کوي، او که دې شکست وخوړ نو د خپلو بچو او ښځو سره به په شرم وشرمېږې!!

بیا یې ورڅخه وپوښتل: کعب اوکلاب چرته دي؟ هغوى ورته وویل: له هغوى څخه څوک جنګ ته نه دي راغلي.

---

(۱) اوطاس د حنین په پولو د کلي نوم دى.

درید وویل: بیا خو موا اتلولي او مېرانه له لاسه ورکړي ده نو، که دا د څه خیر او فایدې ورځ وه نو له هغوی څخه به هېڅ څوک هم نه وو وروسته شوي، کاشکې تاسو هم د کعب او کلاب په څېر درېځ اختیار کړی وی!!

بیا یې وپوښتل: څوک څوک ورڅخه راغلي دي؟

خلکو ورته وویل: عمرو بن عامر او عوف بن عامر.

درید وویل: د بنوعامر دواړه بې وسه او بې توانه درسره مل دي، نه درته خیر رسولی شي او نه درڅخه د زیان مخه نیولی شي.

بیا یې وویل: مالکه! د هوازن د قوم سره ځینې کارونه دې راته ښه نه برېښي، باید ښځې او ماشومان پټ پناه او لوړې ته یوسې، بیا په بې دینو باندې آسپیز برید وکړه، که د جنګ جګړې ستونزمنه او سترې لړې په دښمن وه بال بچ او ټول کورني غړي به خپل سرپرست ته بېرته راغونډ شي، خو که ولې د جګړې سترې په مونږ وه نو کم از کم ماشومان او زنانه خو به دې روغ جوړ او سالم پاتې شي!!

مالک ورته وویل: قسم په الله چې ستا خبرو او سلا مشورو ته هېڅ اړتیا نه لرم، ته بوډا شوی یې وخت دې تېر شوی دی، د عقل مزی دې هم خام دی!!

بیا مالک غږ کړ: ای هوازنو!! یاخو به مې جنګي قیادت ته غاړه کېږدئ او یابه هم خپله توره له ځانه تېرو بېر وباسم تر څو ومرم، ځکه مالک نه غوښتل چې ځان سره په جنګ د درید بن صمه سلا مشورې شریکې کړي، ټولو هوازنو ورته وویل: مونږ دې په مشرۍ منوو.

درید وویل: نه خو مې داسې ورځ لیدلې وه او نه مې ځواک دومره چرته مات شوی و، او بیا یې دا شعرونه وویل:

يَـا لَيْتَني فِيهَـا جَذَعْ *** أَخُـبُّ فِيهَـا وَأَضَعْ
أَقُودُ وَطْفَـاءَ الزَّمَعْ *** كَأَنَّهَـا شَـاةٌ صَدَعْ

❁ کاشکې په دې جګړه کې ځوان زلمی وم، د تکبر او مستۍ ګامونه به مې پورته او ایښي وو.

❁ کاشکې ګڼ ویښته لرونکی اس راسره وی او د چابک ورغومې په څېر مې ځغلولی وی.

بیا مالک په سرتېرو غږ کړ چې که دښمن کله هم مخې ته درشي د تورو تېرې پرې ماتې کړئ او نظامي برید به هم پرې د یو سړي په څېر وکړئ.

دهوازن او نورو قبيلو په غبرګون چې کله نبي کريم ﷺ و خبرېد، د راپور راټولولو لپاره يې عبدالله بن ابي صرد اسلمي رضي الله عَنْهُ واستو او ورته يې وويل: ددښمن په ليکو کې نوځه او تر هغه تم شه چې ځان د دښمن په جنګي تکتيکونو ښه وپوهوې او بيا راشه.

عبدالله بن ابي صرد رضي الله عَنْهُ لاړ او د دښمن په صفونو کې ننوت د مالک او د هوازن اړوند ټول جنګي حالات او دفاعي قوت يې کشف کړ، بيا نبي کريم ﷺ ته راغی او د دښمن په حالاتو يې وخبرو.

کله چې نبي کريم ﷺ د هوازن د کلکې ځوابي حملې هوډ وکړ، له روانېدو وړاندې يې ورته چا وويل: د صفوان بن اميه سره زياتې زغرې او نور جنګي اوزار دي چې غوښه او پرېکونه کولی شي.

اګر که صفوان بن اميه دغه مهال مشرک هم و خو نبي کريم ﷺ ورته استازی واستو چې ستاسره زغرې او نور جنګي الات راته د امانت په څېر راکړه، ترڅو سبانې دښمن سره کلکه مقابله وکړو.

هغه ورته وويل: محمده! ولې په جبر زور يې راڅخه اخلې؟

هغه ورته کړه: نا، بلکې امانت يې راکړه.

صفوان رضي الله عَنْهُ ويل: امانت اخستل خو يې څه بده خبره نه ده، واخله.

د نورو جنګي الاتو په شمول يې ورله سل زغرې هم ورکړې، داسې ويل کيږي چې نبي کريم ﷺ ورته دا هم وويل چې تر جنګي ډګره يې راسره د وړلو زيار هم وګاله، او هغه هم ورسره دغسې وکړل.

بيا نبي کريم ﷺ له مکې څخه ووت د خپلو لسو زرو کسانو په ملتيا ورسره دوه زره د مکې نوي مسلمانان هم ملګري شول او په مکه کې د پاتې خلکو ټولې چارې يې عتاب اسيد بن ابي العيص رضي الله عَنْهُ ته ورسپارتې او خپله د هوازن مقابلې ته لاړ.

حارث بن مالک رضي الله عَنْهُ وايي: د حنين جګړې په لور مونږ هم له مکې څخه د نبي کريم ﷺ په ملتيا ووتو و، د قريشو د کافرانو او د عربانو د نورو مشرکانو لپاره لويه تکه شنه ونه وه چې د خير او برکت لپاره به يې ورته اسلحې ځوړندولې، ترڅنګ به يې ورسره اعتکافونه هم کول او خپلې نذرانې او منښتې به يې ورته نزدې ذبحه کولې، چونکه مونږ خپله نوی اسلام ته غاړه ايښې وه ورڅخه مو وغوښتل او ورته مو خپل اوازونه لوړ کړل چې د دوی په څېر زمونږ لپاره هم ونه وګرځوه، نبي کريم ﷺ ورته وويل: الله اکبر، زما دې په رب لايزال قسم وي چې تاسو خو ما ته داسې خبره وکړه لکه بنو اسرائيلو چې موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ

ته کړې وه ﴿ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞۚ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ تَجۡهَلُونَ﴾[1] دغه خو بې ديني او کفر دی، او تاسو به هرومرو د مخکنو کفارو په لارو ګودرو روانېږئ.

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: کله چې مونږ حنين ته د ورتلو په حالت کې وو، د تهامه د لوی پراخه ناوچې څخه ورښکته شو، هلته راته هوازنو او ورسره نورو ټل قبيلو کلک کمين نيولی و چې مونږ پرې ناخبره وو، حالانکه مونږ اېله بېله د سهار په مهال چې تيارې يې لا هم نوې پورته شوې ورسېدو، خو خوږ ته زمونږ له ورښکته کېدو سره سم له کلک کمين وروسته يې د يو سړي په څېر راباندې له هر اړخه غشي وورول، زمونږ څواک او جنګي قوه په بېلابېلو لارو پټ او پناه شول چې يو په کې د بل هېڅ خيال نه ساتو.

نبي کريم ﷺ ښی اړخ ته دډه شو او غږ يې کړ چې: ای خلکو! چرته ځئ؟ زه محمد بن عبدالله د الله رسول دلته يم، که څه هم خلک ورسره نه وو خو ولې د مهاجرينو او انصارو او د خپل کور ځينې غړي ورسره کلک ولاړ و.

ابن اسحاق وايي: د خلکو د شکست سره ځينو د مکې نوی مومنانو چې لا يې په زړه کې مسلمانانو ته لږ حسد پاتې و د کړو نسکورو خبرو لړې پيل کړه.

ابوسفيان رضي الله عَنْهُ چې د تقسيم غشي (ازلام) يې به تېرکښ کې وو، وويل: د شکست منډې به يې اوس تر بحره ورسيږي!

جبلة بن الحنبل هم وويل: لکه چې نن يې دم درهې هېڅ اغېز ونه کړ.

شيبة بن عثمان وايي: ما له ځان سره وويل چې نن مې د پلار د غچ اخستو زرينه موقعه ده، زه به نن هرومرو محمد ﷺ وژنم ځکه چې پلار يې د احد په جنګ کې وژل شوی و، زه راغلم تر څو خپل هدف ته رسيدګي وکړم، کله چې مې هغه په نظر کې راوست په زړه مې څه وشول او له وژلو څخه يې بې توانه شوم، وپوهېدم چې نبي کريم ﷺ راڅخه په پياوړې دفاع کې دی.

او ځينو مکې والاو به دا هم ويل چې نبي کريم ﷺ چې له مکې څخه حنين ته روان شو نو د ډېرو مجاهدينو او جنګي قوې له کبله يې وويل: په دې شمېر به هېڅکله شکست ونه خورو.

عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ وايي: ما د نبي کريم ﷺ د سپينې قچرې واګې نيولې وې، چونکه زه په تن اباد وم او لوړ غږی وم، که نبي کريم ﷺ څه هم د (ای خلکو چر ته ځئ، چرته ځئ) اوازونه پورته کړل خو ولې هر څوک په خلاصون بوخت و، هېڅ چا هم مخ راونه ګرځو، راته يې وويل: عباسه! په خورا لوړ اواز چيغه کړه چې ای انصارو!

(۱) سورت اعراف: (۱۳۸). ژباړه: زمونږ لپاره هم د دغې قوم په څېر معبود جوړ کړه، موسی -عَلَيْهِ السَّلَامُ- ورته وويل: چې تاسو خو لا تر اوسه بې وقوفه ياست!!

عباس رضي الله عَنْهُ وايي: د غږ سره ځواب شوم: دا دی درغلو، درغلو.

اګر که مجاهدينو خپل اوښان د جنګ ډګر ته رامخامخ کړل خو ولې د زياتو غشو ورېدو له کبله ونه شو توانېدای، نو خپلې زغرې يې د اوښاو په غاړو او مرو کې واچولې او ځانونه يې په توره ډال سمبال کړل، که څه هم سخته وه خو په ډېر زيار او سختی د اواز په لورې تېز راوځغلېدل، تر دې چې نبي کريم ﷺ ته راورسېدل، خو د سلو سرتېرو په راغونډولو يې ددښمن لور ته مخه کړه او ورسره يې د جنګ د نوي لړی بل پړاو پيل کړ.

که څه هم د مسلمانانو په لومړيو تيت او پرک باندې د (ای انصارو..) غږ وشو خو بيا هم خزرجيانو ته په ځانګړي توګه غږ پورته شو، په دې خاطر چې خزرجيانو په جنګ کې د سرخندنې ميدان وړی و، نبي کريم ﷺ چې کله د قوم او دښمن ترمنځ تود جريان وليد، وېويل: د جنګ او مقابلې نغری اوس ګرم شو.

جابر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: د هوازن قوم جنګي بيرغ لوړونکی چې په خپل اوښ سپور و، وريسې علي رضي الله عَنْهُ د يو انصاري په ملتيا ورغی، علي رضي الله عَنْهُ د اوښ غاړه په توره ووهله سړی ترې پرمخ راولوېد، انصاري پرې له ځند پرته ورټوپ کړ ښپې يې ترې ووهلې نور سر پر ځمکه پرېوت، مسلمانان مجاهدين لا د خپلې اتلولې او مېړانې څخه نه وو وزګار شوي چې په هوازنو کې د شکست درز او فرار په زياتېدو شو، وخت لا نه و تېر چې د نبي کريم ﷺ په وړاندې ددښمن ځينې جنګي قوه لاس تړلې بنديان ولاړ وو.

ابوسفيان بن الحارث رضي الله عَنْهُ چې په دغه ورځ يې له زيات زغم نه کار واخست او اسلام يې هم لا پسې پياوړی شو، د نبي کريم ﷺ د قچرې واګې يې نيولې وې، نبي کريم ﷺ وپوښتل چې څوک يې؟ هغه ورته کړه: ای د الله رسوله! ستا د مور ځوی يم.

عبدالله بن ابي بکر رضي الله عَنْهُمَا وايي: نبي کريم ﷺ د ابوطلحه رضي الله عَنْهُ سره د هغه بي بي ام سليم رضي الله عَنْهَا وليده چې په اوښ يې د ځان سره سپره کړې وه او تازه په (عبدالله بن طلحه) رضي الله عَنْهُ هم امېدواره وه، ام سليم رضي الله عَنْهَا وېرېده چې اوښ يې له بريده تېره نه کړي، سر يې ورله ځان ته رانزدې او له پېزوان څخه يې ونيو، نبي کريم ﷺ پرې غږ کړ چې ايا ته ام سليم يې؟

هغې ورته کړه: هو، ام سليم يم د الله رسوله! په دې خاطر راغلم چې له تا څخه په شا تختيدلي داسې ووژنم لکه ته چې خپل دښمنان وژنې.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ولې ام سليم! الله بس او کافي نه دی؟ ام سليم رضي الله عَنْهَا چې لاس په خنجر راروانه، خاوند يې ورڅخه وپوښتل چې په لاس کې دې څه دي؟ هغې وويل: له ځان سره مې خنجر راواخست که کوم مشرک په مخه راشي په خېټه به يې سورى ورى کړم.

ابو طلحه رضي الله عَنْهُ لاړ او نبي کریم ﷺ ته یې وویل: د سترګې خښنې ته دې خیال دی! کومې خبرې کوي!!

ابوقتاده رضي الله عَنْهُ وايي: د حنین په ورځ مې یو مسلمان او مشرک دواړه مټ اتې وليدل، ومې ليدل چې بل مشرک د مسلمان سره اړم مشرک سره مرسته کوله، زه ورنږدې شوم او لاس مې ترې غوڅ کړ خو ولې په بل لاس یې دومره کلک ونیولم چې نزدې وه مړ مې کړي، دا چې له لاس نه یې وینه ډېره لاړه خپله راولوید او مړ مې کړ، له دې تېر شوم او دوه نورو سره په جنګ بوخت شوم، خو دومره مې ولیدل چې د مکې یو نفر راغی او ټول جنګي اوزار یې ترې واخستل.

د جنګ لړې چې کله ترپایه ورسېده، حالات قابو شول، نبي کریم ﷺ وویل: چا چې څوک مړ کړی وي مال یې د هغه دی.

ما وویل: ای د الله رسوله! ما یو نفر ووژه بیا نورو سره په جنګ بوخت شوم خو ونه پوهېدم چې جنګي اوزار ترې چا اخستي دي؟

د مکې نفر غږ کړ چې اوزار ترې ما اخستي وو، د الله رسوله! دومره ورته ووایه چې زما برخه هم پکې وکړي.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وویل: نا قسم په الله چې ټول به قتاده اخلي او دده په کې هیڅ برخه نشته، ته د الله پاک د زمري سره په ګټلي اوزارو کې چې د هغه په لاره کې یې جنګ جګړه کړې ده ورسره په کې شراکت کوې؟ زر کوه او د مړ سړي ټول اوزار ده ته ورکړه.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: ابوبکر رضي الله عَنْهُ روغه خبره وکړه، زر کوه او قتاده ته ټول اوزار ورکړه.

قتاده رضي الله عَنْهُ وايي: دغه اوزار مې خرڅ کړل او ځان لپاره مې پرې د کجورو ونې واخستې، دغه مې لومړی ملکیت و چې لاس ته مې راغی.

ابن اسحاق وايي: د هوازنو د شکست سره د بنو مالک په ثقیف قبیله کې درنه مرګ ژوبله دوه چنده شوه، د دوی بیرغ لاندې عثمان بن عبدالله بن ربیعه بن الحارث بن حبیب چې د ذو الخمار له مړیني وروسته یې بیرغ راپورته کړ، په شمول اویا نور جنګیالي هم وژل شوي وو.

د مشرکانو له ماتې شکست وروسته ځینې د مالک بن عوف رضي الله عَنْهُ په مشرۍ طائف ته په تېښته بریالي شول خو ولې ځینې نور یې په اوطاس کې په دفاعي عملیاتو بوخت شول، او بنو غیره ثقفیان د نخلې په لور وکوچېدل، د نبي کریم ﷺ جنګي قوه نخلې ته تېښتېدلو پسې شوه خو ولې هغه څوک یې پرېښودل چې لوړو پورتو ساحوته تښتېدلي وو.

د اوطاس په لور تښتېدلو پسې نبي کريم ﷺ ابو عامر اشعري رضي الله عَنْهُ واستو، هلته يې پاتې شکست زده له کېږې لاندې راوستل، هغوی پرې غشي راوورول نو ابو عامر رضي الله عَنْهُ پرې ولګېد او شهيد شو، بيرغ يې د تره ځوی ابوموسی اشعري رضي الله عَنْهُ راپورته او د ده په لاس الله پاک هغوی ته شکست ورکړ او فتحه يې راوړه.

د شکست په مهال مالک بن عوف رَضِيَ الله عَنْهُ د غونډۍ په لوړه څوکه پورته شو او ورسره د خپل قوم شاه سوارانو ته يې وويل: تر هغه تم شئ چې کمزوري مو لاړ شي او وروسته پاتې خلک درسره تړل او مل شي.

نبي کريم ﷺ په لاره کې خلک راغونډ وليدل، ويې پوښتل چې هغه خلک ځنګه راغونډ دي؟ خلکو ورته وويل: خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ ښځه وژلې ده، نبي کريم ﷺ ځينو حاضرينو ته وويل: خالد چې هر چرته وي ويې خبروئ چې نبي کريم ﷺ دې د ښځو، ماشومانو او مريانو او نوکر پېشه خلکو له وژلو منعه کوي.

نبي کريم ﷺ په دغه ورځ وويل: که د بنو سعد بن بکر اړوند بِجَاد نوم سړی د هر چا په ولکه کې راشي نو چې خلاص نه شي، ځکه هغه د مسلمانانو پر ضد ډېر ستونزمن کامونه پورته کړي وو.

مسلمانانو بجاد د کورنۍ غړو او د شيماء -چې د نبي کريم ﷺ رضاعي خور وه- په شمول ټول نبوي حضور کې لاس تړلي عرض کړل.

د بجاد په څېر به صحابه کرامو د بنديانو په راوستلو کې د شيماء سره هم لږه سختي کوله، هغې ورته وويل: پوهه شئ ګورې زه د رسول الله ﷺ رضاعي خور يم، خو ولې هېڅ مسلمان يې تر هغه خبره نه تصديقوله چې د نبي کريم ﷺ حضور ته يې ټول راوستل.

د رارسېدوسره سم يې په نبي کريم ﷺ غږ کړ چې زه ستا رضاعي خور يم، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ايا له ما سره په خورولۍ څه نښه لرې؟

هغې وويل: ته ما په خپل تشي کېنولې وې او په ملا (شا) دې راباندې خوله ولګوله چې اثر يې تر اوسه شته دی.

نبي کريم ﷺ نښه وپېژنده او د هغې د قدر او ناز لپاره يې ورته خپل څادر په ځمکه خپور کړ، او ورته يې کړه: که غواړې ما سره په قدر او احترام پاتې شې هم ستا خوښه ده او که غواړې خپل ټاټوبي او ټبر ته ستنه شې هم تا ته اختيار دی، هغې ورته وويل: خوښه مې ده چې خپل ټبر ته ستنه شم، نبي کريم ﷺ په قيمتي تحفو سره په خپل قام قبيل وسپارته، بنو سعد داسې هم انګيروي چې نبي کريم ﷺ خپلې رضاعي خور ته د مکحول په نوم غلام او يوه وينځه هم ډالۍ کړل، وينځې

او غلام دواړو سره نکاح وتړله چې نسل يې تر اوس مهال شتون لري.

ابن هشام وايي: د حنين په ورځ الله پاک دا ايتونه نازل کړل ﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ﴾(۱).

ابن اسحاق وايي: نبي کريم ﷺ ته د حنين په غزا کې لاس ته راوړل شوی غنيمتونه او وينځې غلامان راټول کړل شول، د غنيمتونو د حفاظت په دنده يې مسعود بن عمرو غفاري رضي الله عَنْهُ وګماره.

او د نبي کريم ﷺ د امر سره سم ټول غنيمتونه او وينځې د جعرانه په مقام کې وځنډول شول.

په اتم هجري کال کې د طائف غزا

د ثقيف شکست زده چې کله طائف ته په تېښته برياڼلي شول، هلته يې د جنګ د نوی لړې پيل کولو لپاره نور نوی پلانونه ترتيب کړل او د ځانونو پسې يې د خپل ښارکوټې دروازې وتړلې.

د حنين جنګ او د طائف محاصرې ته عروه بن مسعود او غيلان بن مسلمه رضي الله عَنْهُمَا ونه شو کړای چې حاضرې ورکړي، هغه داسې چې دواړه په جُرُش کې د ټينکونو او منجنيقونو او د غشو په دفاعي الاتو جوړولو زده کړه بوخت وو.

نبي کريم ﷺ چې کله له حنين څخه راوزګار او د طائف په لور يې مخه کړه، کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ وويل:

قَضَيْنَـا مِـنْ تِهَامَـةَ كُلَّ رَيْبٍ *** وَخَيْـبَرَ ثُـمَّ أَجْمَمْنَا السُّـيُوفَا
نُخَيِّرُهَـا وَلَـوْ نَطَقَـتْ لَقَالَتْ *** قَوَاطِعُهُـنَّ دَوْسًـا أَوْ ثَقِيفًـا

(۱) سورت توبه: (۲۵-۲٦). ژباړه: الله پاک په ګڼ شمېر ځايونو کې ستاسو مرسته کړې ده، او د حنين په ورځ يې هم له خپلې مرستې برخمن کړئ چې خپلې زياتې شمېرنې او ځاني زياتوالي په کبر او غرور کې راوستئ، خپل وګړيز ډېروالی ستاسو په هيڅ در ونه خوړ، پراخه ځمکه هم دربانديې راتنګه شوه، او بېرته په شا وځغليدئ * بيا الله پاک په خپل رسول او ګردو مومنانو باندې خپله ډاډګېرنه او تسلي بخش پېرزينه راواستوله، او داسې لښکر يې راواستو چې تاسو بيخي ليدلی نه و، او له دين څخه منکر يې پرې سزاوار کړل، او همدغه د منکرينو او کافرانو لپاره مناسبه سزا ده.

فَلَسْتُ لِحَاضِنٍ إِنْ لَمْ تَـــرَوْهَا *** بِسَـــاحَةِ دَارِكُـــمْ مِنَّـــا أُلُوْفَـــا
وَنَنْـــتَزِعُ الْعُـــرُوشَ بِبَطْنِ وَجٍّ *** وَتُصْبِحُ دُورُكُمْ مِنْكُمْ خُلُوفَا

۞ د تهامه او خيبر د ميشتو خلکو شبهې او شکونه مو ايله لرې کړل او لږ وړاندې مو تورو د ارام ساه واخسته.

۞ که خپلو تورو ته د خبرو واک ورکړو نو نارې سورې به وهي چې له دوس او ثقيف سره جنګونه کوو.

۞ زه به د هغې ښځې ځوی نه يم چې رالوی کړې يې يم، هله چې زمونږ د زرهاوو تورو سره د خپلو کورنو دننه نابېره مخامخ نه شوئ.

۞ په (وج) مقام کې به مو کورونه راخخه داسې پاتې شي چې ستاسو له زنانه وو پرته به پکې نور څوک نه وي.

نبی کريم ﷺ طائف ته د جنګي کاروان روانولو په جريان کې د سفر لړې له نخلې يماني څخه پيل او بيا قرن المنازل او بيا د مليح له لارې (ليه) کې بحرة الرغاء ته ورسېد، دلته يې مسجد جوړ کړ او لمونځونه يې هم په کې وکړ.

بيا له دې ځای څخه د ضيقه په نوم لارې باندې تر هغه رهی شو چې د نخب په نوم ځای باندې ترې ووت، او ځان يې د (صادره) په نوم ځای ته ورسو، اګر چې په لاره کې يې له بېرې وني لاندې دمه هم واخسته.

هلته د ثقيف د يو سړي هستوګنځی ته يې استازی واستو چې تسليم او بهر راووځه، ورنه کور به دې ونړو، چونکه ثقفي کلک او غوخ انکار وکړ نو نبي کريم ﷺ دکور په نړولو قرار صادر کړ.

له دې وروسته نبي کريم ﷺ راولاړ شو او طائف ته يې نږدې د لوی دېوال سره په دومره اندازه کې واړوله چې د دښمن غشي ورته رسيدګي کولی شوه، هلته يې خيمي ودرولې چې ځينې صحابه کرام په کې د غشو وريدو له کبله هم شهيدان شول.

چونکه له يوې خوا د طائف ديوالونه خورا پياوړي او دنګ وو او له بلې خوا په مسلمانانو غشي هم وريدل او مرګ ژوبله په کې په ډېريدو وه، تر هغه ځای په شا شول چې نن مهال په کې د طائف لوی مسجد دی.

د مسجد له ځايه د طائف د محاصرې موده څه د پاسه شل ورځو ته وغځېده.

په دې غزا کې د نبي کريم ﷺ سره خپلې دوه بي بيانې هم وې چې يوه په کې ام سلمه رضي الله عَنْهَا وه.

نبي کريم ﷺ د دواړو لپاره خيمې ودرولې وې او لمونځ يې هم د دواړو خيمو ترمنځ وکړ.

خو چې کله ثقيف اسلام ته غاړه کېښوده د نبي کريم ﷺ د لمونځ په ځای عمرو بن اميه

بن وهب لوی مسجد جوړ کړ.

داسې ویل کیږي چې دغې جومات کې یوه ستنه ده چې کله هم د ورځې لمر راوخیژي او وړانګې یې په ستن ولګیږي په اوازونو شي.

له همدغه ځایه نبي کریم ﷺ طائف کلک محاصره کړ او دواړو خواو یو بل په غشو ویشتل[1].

بیا د نبي کریم ﷺ ځینی ملګري د بکتربند موټر په څېر جوړ کړي ټینک پسې ونښتل تر څو طائف دېوال ونړوي او یرغل ته ځان جوړ کړي، خو ولې دښمنانو پرې د سکروټو په څېر ګرمې اوسپنې راوورولې، د صحابه کرامو رضي الله عَنْهُ بله چاره نوه نو له ګاړي څخه راووتل او ثقیف پرې غشي ورول چې ځینې صحابه کرام په کې په شهادت هم ورسېدل.

په دې جریان کې نبي کریم ﷺ امر وکړ چې د انګورو باغونو نیلې جرړې غوڅې کړي، هغه و چې خلکو د انګورو جرړو په راویستلو پېل وکړ.

داسې وخبرېدم چې د ثقیف په دغه ورځو کې نبي کریم ﷺ ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته وویل: خوب مې ولید چې له کوچو څخه ډک لوښی راته ډالی شي چرګ (بانګي) پرې ټونګې ووهې او هر څه ترې توی کړي، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وویل: ګومان نه کوم که له ثقیف څخه نن ورځ خپله موخه ترلاسه کړې، نبي کریم ﷺ ورته وویل: زه خو وایم چې دغه تعبیر به یې نه وي.

د عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ بي بي خویله بنت حکیم سلمیه رضي الله عَنهَا نبي کریم ﷺ ته وویل: که د طائف په فتح الله پاک ونازولې، نو د بادیة بنت غیلان او یا د فارغة بنت عقیل ګاڼه به ما ته راکوې، ځکه چې په ټولو ثقیف کې د دوی دواړو په څېر هېڅ زنانه سره او سپین نه لري.

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې ورته نبي کریم ﷺ وویل: ای خویله! په ثقیف باندې د جنګ جګړې اجازه راته نه ده شوې.

خویله رضي الله عَنهَا لاړه او عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ یې د ثقیف سره په نه جګړه وخبر و، هغه سمدستي راغی او نبي کریم ﷺ ته یې وویل: خولې راته یوه خبره وکړه او وایې چې ګني تا ورته ویلي دي؟ هغه ورته وویل: هو ما ورته ویلي و.

عمر رضي الله عَنْهُ ورته وویل: بیا نو خلکو ته د بېرته تګ اعلان نه کوم؟

نبي کریم ﷺ ورته وویل: ولې نه، پورته شه، هغه و چې عمر رضي الله غږ کړ چې مونږ بېرته د ستنېدو په حالت کې یو.

(١) ابن هشام وایي: د لومړي ځل لپاره نبي کریم ﷺ د منجنیق ګوزرا د طائف په خلکو کړی دی، او دا خبره چې راته چا کړېده په روایت کې دروغجن نه بلکې ثقه دی.

چې خللک سره راټول شول سعید بن عبید غږ کړ چې ای خلکو! ثقیف پر ځای پرېږدئ څه ورته مه وایئ.

عیینة بن حصن وویل: ثقفیان خو ډېر قسمت خواره دي! یو مسلمان ورته وویل: تباه شې! د نبي کریم ﷺ د مرستې په خاطر دې ګامونه راپورته کړي دي او بیا هم دمشرکانو بره او پرې ثنا وایې؟

هغه ورته وویل: زه د ثقیف سره ضد جنګ جګړې کې ستاسو کوم مرستندویه نه وم، ما غوښتل چې که الله پاک محمد ﷺ ته طائف ورکړي نو زه به په کې د وینځې ښښتن شم، شاید د ځېرک او هوښیار انسان پلار به ترې جوړ شم، ځکه چې ثقفیان ډېر هوښیاران وي.

هغه مهال چې نبي کریم ﷺ طایف محاصره کړی و، ځیني غلامان راغلل او اسلام ته یې غاړه کېښوده، د اسلام په منلو نبي کریم ﷺ ازاد کړل.

د طایف خلکو چې کله اسلام ته غاړه کېښوده د نبي کریم ﷺ سره یې د هغو غلامانو اړوند خبرې شریکې کړې چې له دوی څخه یې وړاندې اسلام راوړی او ازاد شوي وو، چې حارث بن کلده په کې هم یو نمائنده و.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: نا، هغوی بېرته نه شي غلامان کېدای هغوی د الله ازاد مخلوق دی.

په طائف کې د نبي کریم ﷺ له جنګي کاروان څخه ټول دولس نفره شهیدان شوي وو چې اووه یې له قریشو، څلور یې له انصارو او یو شهید په کې له (لیث) قبیلې څخه و.

له طائف څخه د نبي کریم ﷺ د راستنېدو په مهال بجیر بن زهیر بن ابي سلمی دا شعرونه وویل:

كَانَتْ عُلَالَةَ يَـوْمَ بَطْنِ حُنَيْنٍ *** وَغَدَاةَ أَوْطَاسٍ وَيَـوْمَ الْأَبْرَقِ
جَمَعَتْ بِإِغْوَاءِ هَـوَازِنُ جَمْعَهَا *** فَتَبَـدَّدُوا كَالطَّائِـرِ الْمُتَمَزِّقِ
لَـمْ يَمْنَعُوا مِنَّـا مَقَامًا وَاحِدًا *** إِلَّا جِدَارَهُـمْ وَبَطْـنَ الْخَنْدَقِ
وَلَقَدْ تَعَرَّضْنَـا لِكَيْمَا يَخْرُجُوا *** فَتَحَصَّنُـوا مِنَّا بِبَابٍ مُـغْلَقِ
تَرْتَـدُّ حَسْرَانًـا إِلَى رَجْرَاجَةٍ *** شَـهْبَاءَ تَلْمَعُ بِالْمَنَايَـا فَيْلَقِ
مَلْمُومَةٍ خَـضْرَاءَ لَوْ قَذَفُوا بِهَا *** حَضَنًا لَظَـلَّ كَأَنَّهُ لَـمْ يُخْلَقْ
مَشْيَ الضِّرَاءِ عَلَى الْهِرَاسِ كَأَنَّنَا *** قُدْرٌ تَفَرَّقُ فِي الْقِيَـادِ وَتَلْتَقِي
فِي كُلِّ سَابِغَةٍ إِذَا مَا اسْتَحْصَنَتْ *** كَالنِّهْيِ هَبَّتْ رِيحُـهُ الْمُتَرَقْرِقِ
جُدُلٌ تَمَسُّ فُضُولُهُـنَّ نِعَالَنَا *** مِـنْ نَسْـجِ دَاوُدٍ وَآلِ مُحَـرِّقِ

❀ د حنین او اوطاس او د ابرق د جنګونو پرله پسې لړۍ کې خرپ ترپ مې رایاد شول.

❀ په بې وقوفانه توګه یې هوازنو خپلې لښکرې راغونډې کړې وې، لکه د چرګ د

ځانګ په ځبر تري تم شوي.

۞ له خندق او د طائف له دېوال پرته يې نور راڅخه د هېڅ ځايونو دفاع نه ده کړې.

۞ مونږ ورته په دې خاطر مخامخ شول چې دوی به جنګ ته راووځي، خو ولې له تړلي دروازې شاته راڅخه پټ شول.

۞ میدان ته ورغلي توريالي خپل جنګي کاروان ته بېرته ستړي ستومانه هغه لوي او خورا غټ لښکر ته راستانه شول چې پرق او ځلا يې وهله.

۞ که دغې راټول شوي لښکر ته په نجد کې د حضن د غر په لرلې کولو امر شوی وی، نو غر به يې داسې کړی و لکه بیخي چې يې په دغه ځای شتون نه درلود.

۞ زمرو مو په ازغنو بوټو ګامونه داسې پورته کړل لکه اسونه يې چې په منډه کې خپلې خپې د لاسونو په ځای کې ږدي.

۞ ځان پټې به په هر زغره کې داسې ښکارېده لکه د اوبو په ډنډوکي کې چې نرم باد (شمال) راشي او په خورا مزه ناک انداز يې خوځوي.

۞ زغرې هم هغه بهترينې زغرې وې لکه داود عَلَيْهِ السَّلاَمُ او يا په حیره کې چې ال محرق جوړې کړې وي.

له هوازن څخه د غنيمت شوي مال تقسیم

بیا نبي کریم ﷺ د خپلو ملګرو په ملتیا د دحنا له لارې طائف څخه جعرانې ته ستون شو، په لار کې ورته چا د ثقيف سره له ډېرې کينې وويل: د الله رسوله! ثقيفو ته ښېرې وکړه، نبي کریم ﷺ ورته وويل: ای الله! ثقيف ته هدايت وکړه او ما ته يې مسلمانان راوله.

له هوازن څخه چې نبي کريم ﷺ په جنګ کې د ګڼ شمېر او لاتعداد ګډو بزو او اوښانو په شمول شپږ زره وينځې او غلامان هم نیولي وو، ورته د هوازن پلاوې جعرانې مقام ته راغله، ټولو ورته وويل: ای د الله رسوله! ته ښه پوهېږې چې مونږ ستا قام قبيل يو، په کومې ستړې او ستونزې چې مبتلا يو ته پرې ښه خبر يې، الله دې په تا خپلې پېرزو لا پسې ډېرې کړي ته په مونږ پېرزو او احسان وکړه.

د ابوصرد زهير په نوم سړی له هوازنو څخه وپاڅېد وېويل: ای د الله رسوله! د شپول[1] دننه

(۱) مځکې داسې عادت و چې په جنګ جګړه کې نیول شوي وينځې او غلامان به يې په شپولو نو کې ځای

ټولې زنانه يا ستا تندارګانې او يا ترورياني دي، او يا هم هغه ښځې دي چې په کوچنيتوب کې يې پاللې يې، که حارث بن ابي شمر او يا هم د نعمان بن منذر پالنه مو په کوچنيتوب کې کړې وه او د اوسمهال په څېر ورسره بنديوان شوي وو، نو د هغوی ظلم او ستم باوجود به ترې مونږ د خير طمع توقع لرلی وی، خو ولې ته له هر چا ښه او له خيره ډک يې.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: تاسو ته خپله شتمني زياته محبوبه ده او که د کور غړي درته ډېر ګران دي؟

هغوی وويل: د الله رسوله! ايا د شتمنيو او کورني غړو څخه اختيار زمونږ دی؟ مونږ ته خپل کورني غړي له نور هر څه نه زيات محبوب اوګران دي، که هغوی راته راکړې ډېره به ښه وي، نبي کريم ﷺ ورته وويل: زما او د عبدالمطلب زو رسيدلې برخه ما تاسو ته درکړه، او د پاتې خلکو اړوند به تاسو د ماسپښين لمونځ نه وروسته وپاڅېږئ، خلک به ما ته او ما به خلکو ته د خپلو کورني غړو اړوند واسطه کړئ، زه به مو خلکو ته واسطه شم او ستاسو لپاره به ورته سوال زاري وکړم.

کله چې نبي کريم ﷺ د ماسپښين لمونځ په جماعت سره ادا کړ، د هوازن راغلي پلاوي پورته شوه او په نبوي ارشاداتو يې عمل وکړ، د خلکو په وړاندې ورته رسول کريم ﷺ وويل: زما او د عبدالمطلب زو رسيدلې برخه بېرته ستاسو شوه، ټولو مهاجرينو وويل: زمونږ د هر چا رسيدلې برخې واک د نبي کريم ﷺ سره دی، انصارو وويل: زمونږ د هر چا رسيدلې برخې واک هم د نبي کريم ﷺ سره دی.

اقرع بن حابس رضي الله عَنْهُ پورته شو او وېويل: زه او بنو تميم خپله برخه چا ته نه ورکوو، عيينة بن حصن رضي الله عَنْهُ وويل: زه او بنو فزارة هم خپله برخه چا ته نه ورکوو، عباس بن مرداس رضي الله عَنْهُ پورته شو او وېويل: زه او بنو سليم هم خپله برخه چا ته نه ورکوو، بنوسليم پورته شول چې زمونږ د برخې واک د نبي کريم ﷺ سره دی، چې څنګه يې خوښه وي مونږ پرې خوشحاله يو، عباس بن مرداس بنو سليم ته وويل: تاسو خو زه وشرمولم!!

نبي کريم ﷺ غږ وکړ چې که هر چا هوازن ته له هغوی څخه نيول شوی غنيمت بېرته ورکړ، په راروانو غنيمتونو کې به ورته د يوې برخې په سر شپږ برخې ورکړم، مهرباني وکړئ او هوازنو ته خپل بچيان او ښځې ورکړئ.

د هوازن له راغلي پلاوې څخه نبي کريم ﷺ وپوښتل چې کعب بن مالک بن عوف رضي الله عَنْهُ چرته دی؟

هغوی ورته وويل: د ثقيف سره په طائف کې تم دی.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: مالک په دې وخبروئ که راته د اسلام په حالت کې راشي نو ټوله

پرځای کېدل.

شتمني او د کورني غړو په شمول به مزید نور سل اوښان هم ورته ورکړم.

مالک ته د نبي کریم ﷺ پېغام په طایف کې ورسېد، هغه ویرېد چې هسې نه د طائف خلک پرې وخبرېږي او له ځان سره یې بند نه کړي! په پټه توګه یې خادمانو ته امر وکړ چې سورلۍ یې تیاره او چمتو کړي، او په طائف کې ورته د ځغلند مزل لپاره اس هم تیار ودروي، د شپې له پلوه یې د نوی سفر اغاز پیل کړ، هغه و چې د نبي کریم ﷺ سره یې په جعرانه یا په مکه کې لیدل کتل وکړل، نبي کریم ﷺ ورته د کړې ژمنې په بنسټ ټوله شتمني او کورنۍ غړو په شمول نور سل اوښان هم ورکړل، له اسلام راوړو وروسته یې دا شعرونه وویل:

مَا إِنْ رَأَيْتُ وَلَا سَـمِعْتُ بِمِثْلِهِ *** فِي النَّـاسِ كُلِّهِـمِ بِمِثْـلِ مُحَمَّدِ
أَوْفَى وَأَعْطَى لِلْجَزِيلِ إِذَا اُجْتُدِي *** وَمَتَى تَشَـأْ يُخْـبِرْكَ عَمَّا فِي غَدِ
وَإِذَا الْكَتِيبَـةُ عَـرَّدَتْ أَنْيَابَهَا *** بِالسَّـمْهَرِيِّ وَضَرْبِ كُلِّ مُهَنَّـدِ
فَكَأَنَّـهُ لَيْـثٌ عَلَى أَشْـبَالِهِ *** وَسْـطَ الْهَبَاءَةِ خَادِرٌ فِي مَرْصَدِ

- په ټولو خلکو کې ما د محمد ﷺ په څېر تر دې ګړې څوک نه دی لیدلی.
- چې کله ورسره څه شی وی نو ډېره ورکړه کوي او که وغواړی د سبا د ورځې له احوالو دې هم خبروي.
- جنګي قوه چې کله په جنګ جګړې کې سره ښه قوي شي او په نیزو او هندې تورې باندې وهل شرپول شروع کړي نو...
- نو مشرتابه (محمد ﷺ) یې د جګړې په ګرد غبار کې داسې وي لکه زمری چې په مورچه کې ناست وي او بچي یې په جګړه بوخت وي.

هغه و چې د خپل قوم په شمول یې پر ثماله، سلمه، او فهم قبیلو باندې مشر وګماره، له اسلام وروسته به یې د نورو قبیلو په شمول د خپل قام سره د ثقیف په ضد خونړیزې معرکې کولې، د هغوی په چارپایانو به یې حملې کولې، تر دې چې ابومحجن ثقفي وریسې دا شعرونه وویل:

هَـابَتِ الْأَعْـدَاءُ جَانِبَنَا *** ثُمَّ تَغْـزُونَـا بَنُو سَـلِمَهْ
وَأَتَـانَـا مَالِكٌ بِهِـمُ *** نَـاقِضًا لِلْعَهْـدِ وَالْحُرْمَهْ
وَأَتَوْنَـا فِي مَنَـازِلِنَـا *** وَلَقَـدْ كُنَّـا أُولِي نَقِمَهْ

- له یو اړخه غیر اغیارو وځپلو او له بل پلوه راسره بنو سلمه هم جنګ جګړې کوي.
- مالک بن عوف دغه ټول قومونه دلته راوستل او له مونږ سره یې خپلې کړې ژمنې ورنګولې.
- زمونږ پر کورونو یې بریدونه وکړل خو ولې مونږ د غچ او انتقام خلک یو.

خلک د نبي کریم ﷺ پسې لیکه شول او چغې نارې یې وهلې چې ای د الله رسوله! په مونږ د غنیمت اوښان او ګډې بزې تقسیم کړه، تر دې چې هغه یې له لاسه ونې ته تکیه ووهله او

دوی به يې څادر راښکو چې زرکوه... زرکوه...

نبی کريم ﷺ ورته وويل: ای خلکو! که د تهامه د ونو بوټو په څېر چارپيان مې هم لاس ته راشي په همدا تاسو يې تقسيموم، زما له اړخ به هېڅ کنجوسي، بخل او درواغ ونه وينئ.

بيا وپاڅېد او له يو اوښ څخه يې وژغنې راوويستې، د لاس په دواړو ګوتو کې يې پورته کړې او وېويل: ای خلکو! له خمس پرته زما په دې مال کې ددې وېښتانو په اندازه نور هېڅ حق نشته، او خمس بېرته په تاسو تقسيم او توزيع کوم، له غنيمت څخه بايد تول غلا شوی مال که ستن ولې نه وي، تار ولې نه خو بېرته يې راوړئ، ورنه د قيامت په ورځ به ستاسو لپاره شرم او رسوايي وي.

د غږ اورېدو سره سم يو انصاري له وېښتانو جوړ شوی پړی چې له غنيمت څخه يې پورته کړی و راوړ او ورته يې وويل: ای د الله رسوله! دا پړی مې په دې خاطر له اجازې پرته پورته کړی و چې د خپل اوښ د دانو علاج معالجه مې پرې کوله، نبی کريم ﷺ ورته وويل: زما برخه په کې ستا شوه، سړي وويل: چې خبره دې ته ورسېده نو زه ورته هېڅ اړتيا نه لرم.

نبي کريم ﷺ د غنيمت په توزيع کې د قومونو او قبيلو مشران او لوړ پوړو ته ډېره او لويه برخه په دې خاطر ورکړه تر څو يې زړونه خپل کړي.

ابوسفيان بن حرب رضي الله عَنْهُ او د هغه ځوی معاويه رضي الله عَنْهُ ته يې سل سل اوښان ورکړ، سل اوښان يې حکيم بن حزام رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، سل اوښان يې حارث بن حارث بن کلدة رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، نور سل اوښان يې سهيل بن عمرو رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، سل اوښان يې عيينة بن حصن رضي الله عَنْهُ ته ورکړ او سل يې اقرع بن حابس رضي الله عَنْهُ ته ورکړ، سل يې مالک بن عوف او نور سل يې صفوان بن اميه رضي الله عَنْهُ ته ورکړ.

دا هغه هستياني وې چې نبي کريم ﷺ د سلو اوښانو په ورکولو نازولي وو.

د قريشو ځينو نورو خلکو ته يې له سلو څخه راښکته برخه هم ورکړې وه، مخرمه بن نوفل، عمير بن وهب جمحي، هشام بن عمرو او د بنو عامر بن لؤی يو بل غړی - رضي الله عَنْهُمْ - وو، ورته له سلو څخه کم ورکړي وو، خو زه نه پوهېږم چې څومره وو؟

سعيد بن يربوع بن عنکثة او سهمي رضي الله عَنْهُمَا ته يې پنځوس پنځوس اوښان ورکړي وو.

عباس بن مرداس رضي الله عَنْهُ ته يې داوښانو بچي ورکړل، خو ولې هغه پرې خوښ نه و، د نبي کريم ﷺ اړوند يې ځينې بې ادبه شعرونه وويل چې:

كَانَتْ نِهَـــابًا تَلَافَيْتُهَـــا *** بِكَرِّي عَلَى الْمُهْرِ فِي الْأَجْرَعِ

وَإِيقَــاظِي الْقَــوْمَ أَنْ يَرْقُدُوا *** إِذَا هَجَــعَ النَّاسُ لَــمْ أَهْجَعِ
فَأَصْبَحَ نَهْبِي وَنَهْــبُ الْعَبِيدِ *** بَيْنَ عُيَيْنَــــةَ وَالْأَقْــــرَعِ
وَقَدْ كُنْــتُ فِي الْحَرْبِ ذَا تُدْرَإٍ *** فَلَمْ أُعْطَ شَــيْئًا وَلَــمْ أُمْنَعِ
إِلَّا أَفَـائِــلَ أُعْطِـيتُـهَـــا *** عَـدِيدَ قَوَائِمِهَــا الْأَرْبَعِ
وَمَا كَانَ حِصْــنٌ وَلَا حَابِسٌ *** يَفُوقَــانِ شَــيْخِي فِي الْمَجْمَعِ
وَمَا كُنْــتُ دُونَ امْرِئٍ مِنْهُمَا *** وَمَنْ تَضَــعِ الْيَــوْمَ لَا يُرْفَعِ

❁ په خپل خرپ ترپ مې په ډېره اسانه په اسانو ځايونو کې غنيمتونه تر لاسه کړل.
❁ خلک چې به کله ويده شول نو ما به خپل قوم راوېښ کړ او ز به نه ويده کېدم.
❁ زما او زما د اس (عبيد) د غنيمت برخه د عيينه او اقرع ترمنځ وويشل شوه.
❁ په جنګ کې مې له خپل قوم څخه کلکه دفاع وکړه، نه خو پرې راته سمه ډالۍ راکړل شوه او نه ترې پوره بې برخې شوم.
❁ د اوښانو هغه واړه بچي راته راکړل شول چې تش په نوم څلور پښې لري او بس.
❁ په کور کلي (ټولنه) کې د عيينه او اقرع پلاران زما په پلار هېڅ برتري نه لري.
❁ او نه زه له دواړو څخه کم او لږ يم، خو چې نن ورځ څوک بې عزته شو هېڅکله به سرلوړی او پورته نه شي.

د دې شعرونو په اورېدو سره نبي کريم ﷺ وويل: ولاړ شئ او له ما څخه يې ژبه پرې‌کړئ، صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ دومره څه ورکړل چې عباس بن مرداس رضي الله عَنْهُ پرې خوشحاله شو، د نبي کريم ﷺ يې له ژبې پرېکولو څخه موخه دا وه چې نور څه هم ورکړئ[1].

ابوسعيد الخدري رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کريم ﷺ چې کله مؤلفة القلوب او د عربانو راز راز قبيلو ته په غنيمت کې برخې ورکړې، انصارو ته يې هېڅ هم ورنه کړل، انصار له نبي کريم ﷺ په دغې تقسيم لږ زره خفه او ناخوښ وو، د ځينو له خولې نه يې بدې ردې هم وتلې وې، په دې کې سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ راغی او نبي کريم ﷺ ته يې وويل: الله پاک تا ته درکړي غنيمت چې تا د عربانو په قومونو قبيلو او په خپل قام ټبر تقسيم او توزيع کړ نو انصار درڅخه پرې خفه او بې تنده دي چې تا ورته هېڅ برخه ورنه کړه.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: سعده! ته په کومه ډله کې يې؟ هغه ورته وويل: زه هم د انصارو

(۱) ابن هشام وايي: ځينو تاريخ پوهانو راته وويل چې عباس بن مرداس رضي الله عَنْهُ نبي کريم ﷺ ته راغی نو ورته يې وويل: دغه شعرونه تا ويلي دي چې (فَأَصْبَحَ نَهْبِي وَنَهْبُ الْعَبِيدِ ** بَيْنَ الْأَقْرَعِ وَعُيَيْنَةَ)؟ نو ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: (بين عيينة والاقرع) دی، نبي کريم ﷺ ورته کړه: خير دی دواړه يو شی دی، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل: زه د الله پاک د دې قول کلک تصديق کوم چې ستا اړوند يې ويلي دي (وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ...)

یو غړی یم.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: د شپول دننه ټول انصار راغونډ کړه.

سعد رضي الله عَنْهُ ولاړ او ټول خلک یې راغونډ کړل، ځینې مهاجرین هم له اجازې له مخې د خبرو اترو اورېدو لپاره ننوتل، خو ولې ځینې نور یې بېرته ستانه کړل، سعد رضي الله عَنْهُ نبي کریم ﷺ ته راغی چې تا رابللي انصار ټول راغونډ شوي دي.

نبي کریم ﷺ راغی او لومړی یې په الله پاک د هغه شان سره مناسب ثناء او صفت وویل او بیا یې په انصارو غږ وکړ چې:

ستاسو زړونو او ځانونو ته له رسیدلي درد او غم نه وخبرېدم، او ستاسو د خفګان ځینې خبرې هم راته ورسېدې، خو پوښتنه دا ده چې ایا تاسو ورک لاري نه وئ چې الله درته زما په واسطه هدایت وکړ؟

ایا ناداره او محتاج نه وئ چې زما په واسطه الله په خیټه ماړه او شتمن کړئ؟

ایا خپل منځ کې سره دښمنان نه وئ چې زما په برکت مو منځ کې الله اتحاد او مینه محبت واچو؟

د هرې فقرې سره به ورته ټولو ویل: ولې نه د الله رسوله! همدغسې وه، دغه ټول د الله پاک او د هغه د رسول ځانګړې پیرزو ده.

نبي کریم ﷺ غږ وکړ: ای انصارو! ولې ځواب نه راکوئ؟

انصارو وویل: د الله رسوله! نور به څنګه ځواب درکړی شو؟ حالانکه مونږ د الله پاک او د هغه د رسول د لورینې ډېر پور وړي یوو.

نبي کریم ﷺ ورته کړه: که ستاسو خوښه وه هرومرو به مو راته ځواب راکړی وی، او هر چا به په خپلو خبرو کې رښتیا ګڼلی وئ، سره له دې چې ستاسو خبرې رښتیا هم دي، هغه داسې چې باید تاسو ویلی وی:

خلکو په نبوت کې دروغجن ګڼلی وې او مونږ دې تصدیق وکړ، مونږ دې هله مرستیالان او مرستندویه شول چې خلکو دې دښمنۍ ته بډې رانغښتې وې، خلکو له کوره وشړلې او مونږ درته ځای درکړ، د دین او ژوند په هره چاره کې دې اړتیاوې لرلې مونږ درته د قام قبیل د یو غړي په څېر ګرد شیان حاضر کړل.

ای انصارو! تاسو له ما څخه په دې ناخوښ یئ چې فاني او بې ارزښته دنیا مې هغه چا ته ورکړه چې د هغوی زړونه خپلول مې پرې موخه وه ترڅو اسلام ته سمه غاړه کیږدي،

حالانکه چې تاسو مې ستاسو ایمانونو ته سپارلي یاست!!

ای انصارو! په دې خوښ نه یاست چې خلک کورونو ته د څانونو سره ګډې بزې بوځي او تاسو د الله پاک رسول او استازی خپلو کورونو ته بوځئ؟ زما دې په رب لایزال قسم وي چې د محمد واک یې په لاس کې دی که د هجرت پېښې او مسائل نه وی نو زه به د انصارو غړی وم، که ټول خلک په یوه ناوچه روان شي او انصار په بله روان شي نو زه به د انصارو د سفر ملګری یم.

ای الله! په انصارو ورحمېږه، د انصارو په بچو ورحمېږه، او د انصارو په لمسیو باندې رحم وکړه.

ابوسعید الخدري رَضيَ الله عَنْهُ وايي: انصارو د دې خبرو سره دومره وژړل چې ګېږې او ګرېوانونه یې لانده شول او ټولو اواز وکړ چې مونږ په دې خوشحاله یو چې نبي کریم ﷺ مو برخه ده.

په همدې ځای نبي کریم ﷺ او ټول راغلي بېرته خپلو خپلو ځایونو ته ستانه شول.

په اتم هجري کال کې له جعراني څخه د نبي کریم ﷺ عمره، او عتاب بن اسید رضي الله عَنْهُ ته د مکې د چارو سپارتل

له دې پړاو وروسته نبي کریم ﷺ له جعراني څخه د مکې په لور د عمرې د اداء کولو لپاره هوډ وکړ، او په مرّالظهران کې یې پاتې غنیمتونه پرېښودل، خو چې کله یې د عمرې مراسم ادا کړل، له مکې څخه یې د مدینې په لور حرکت وکړ، او مکه کې یې په دیني او دنیوي چارو باندې عتاب بن اسید رضي الله عَنهُ امیر وګماره، خلکو ته د قران کریم د ښوونې په خاطر یې معاذ بن جبل رضي الله عَنْهُ هم پرېښود، او باقي ټول غنیمتونه نبي کریم ﷺ له ځان سره مدینې ته یوړل.

نبي کریم ﷺ دغه عمره په ذي القعده کې وکړه، او مدینې ته د ذي القعدې په اخرنیو ورځو یا د ذوالحجې په لومړیو ورځو کې ولاړ.

ابن اسحاق وايي: په دغه کال کې د حج مراسم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو، د هجرت په اتم کال مسلمانانو د عتاب بن اسید رضي الله عَنْهُ په مشرۍ د حج مراسم ادا کړل.

او د هجرت تر نهم کاله پورې د طائف مشرکان هم په خپل شرک قائم دائم وو.

د نبي کريم ﷺ له طائف څخه له راستنېدو وروسته د کعب بن زهير تشويشناک حالت

کله چې نبي کريم ﷺ له طائف څخه راستون شو، بجير بن زهير بن ابي سلمی خپل ورور کعب بن زهير ته ليک واستو چې په مکه کې هغه وګړي چې د نبي کريم ﷺ هجوه او سپکې ستغې يې خپله دنده بولې وه، ټول ووژل، د قريشو په شاعرانو کې له ابن الزبعري او هبيره بن ابي وهب پرته نور څوک ژوندي نه دي پاتي، بلکې ټول تښتېدلي دي، خو دا چې نبي کريم ﷺ په دربار کې هر سرغړونکی ته دروازه خلاصه ده، ته هم که کولای شې په چټکه توګه ورته توبه تائب راشه، او يا هم د خپل خلاصون لپاره د ځمکې نورو برخو ته پناه يوسه، دا چې کعب دا شعرونه ويلي وو:

أَلَا أَبْلِغَــا عَــنِّي بُجَـيْرًا رِسَــالَةً *** فَهَلْ لَكَ فِيمَا قُلْتُ وَيْحَكَ هَلْ لَكَا؟

فَبَيِّنْ لَنَا إِنْ كُنْتَ لَسْــتَ بِفَاعِلٍ *** عَلَى أَيِّ شَيْءٍ غَــيْرَ ذَلِـكَ دَلَّـكَا

عَلَى خُلُــقٍ لَمْ تُلْفِ أُمًّــا وَ لَا أَبَا *** عَلَيْهِ وَ لَمْ تُــدْرِكْ عَلَيْهِ أَخاً لَكَا

فَإِنْ أَنْتَ لَمْ تَفْعَلْ فَلَسْتُ بِآسِفٍ *** وَلاَ قَائِـلٌ إِمَّــا عَــثَرْتَ: لَعًا لَكَا

سَــقَاكَ بِهَا الْمَأْمُونُ كَأْسًــا رَوِيَّةً *** فَأَنْهَلَــكَ الْمَأْمُونُ مِنْهَــا وَعَلَّكَا

۞ بجير ته زما له اړخه پيغام ورسوه چې خوار شې!! راليږلې خبرې دې راته په کوم بنسټ کړې دي؟

۞ که په رښتيا هم دغې عقيدې ته ژمن نه يې نو اسلام ته غاړې اېښودل دې د څه په معنی دي؟ او اسلام منلو ته څه اړ کړې؟ يعني په خپل دين د سربښندنې اړوند تفصيلات راکړه.

۞ د داسې دين پيروکار جوړ شوې چې مور او پلار دې پرې هم نه دي ليدلي، او نه دې پرې خپل ورور ليدلی دی چې غاړه يې ورته اېښې ده

۞ که دغه دين دې نه وي منلی نو د خفګان خو څه پاتې نه شول او نه د دې اړتيا شته چې ووايم: له ازمېښت څخه وتل درته اسان شه.

۞ په تاباندې لکه چې مامون (څکه نبي کريم ﷺ په امين مشهور و) په لومړي ځل او بيا په دوهم ځل شراب وڅښل؟

کله چې يې دغه شعرونه خپل ورور بجير رضي الله عَنْهُ ته واستول نو له نبي کريم ﷺ څخه يې پټول ښه ونه ګڼل نو ورته يې واورول، بجير رضي الله عَنْهُ چې کله د شعر دې کړی ته ورسېد

(سَقَاكَ بِهَا الْمَأْمُونُ كَأْسًا رَوِيَّةً) نبي کريم ﷺ ورته وويل: که څه هم کعب دروغجن دی خو ولې دا يې رښتيا ويلي دي او زه مامون يم.

او کله چې بيا دې ځای ته ورسيد (عَلَى خُلُقٍ لَمْ تُلْفِ أُمًّا وَ لاَ أَبَا عَلَيْهِ) نبي کريم ﷺ وفرمايل: په رښتيا چې مور او پلار يې ورڅخه بې برخې وو.

ابن اسحاق وايي: چونکه د کعب رضي الله عَنْهُ کينه ګرو د هغه د مرګ او مړينې اوازې خپرې کړې چې نبي کريم ﷺ به يې هرومرو وژني، او له بلې خوا ورته د ورور ليک هم ورسيد، پراخه ځمکه پرې راتنګه شوه او په ځان ورحميد، خپله هغه مشهوره قصيده يې وويله چې د نبي کريم ﷺ مدح او صفتونه يې په کې کړي دي، نبي کريم ﷺ يې هم وخبرو چې کينه ګرو يې اړوند د هرومرو وژلو اوازې خپرې کړيدي، خپله مدينې ته راغی، له جهينې سره چې يې سابقه دوستانه درلوده ورته پناه يوړه، د سهار په مهال يې د لمونځ لپاره مسجد ته راوست، د لمونځ څخه له وزګاريدو وروسته يې ورته اشاره وکړه چې نبي کريم ﷺ هغه دی ورشه او د سر امان ترې وغواړه.

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې چې کعب بن زهير رضي الله عَنْهُ ورغی د نبي کريم ﷺ مخې ته کښيناست، خپل لاس يې د هغه په لاس کې کېښود او ورته يې کړه: ای د الله رسوله! کعب بن زهير توبه تائب او مسلمان راغلی دی، که يې درته راولم نو توبه ترې قبلوې؟

هغه ورته وويل: هو. کعب رضي الله عَنْهُ له ځنډ پرته وويل: زه کعب يم.

ابن اسحاق وايي: عاصم بن عمرو بن ثابت راته وويل چې د دې خبرې سره پرې يو انصاري راغوته شو چې ای د الله رسوله! د الله دښمن دی، راته يې پرېږده چې سر يې قلم کړم.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: کعب پرېږدئ، له تېرو سرغړونو څخه توبه ګار راغلی دی، د انصاري ددغې رويې له کبله کعب د انصاري قبيلې ته کم او ټيټ وکتل، دا ځکه چې ټولو مهاجرينو پرې ثنا وويله، دغه مهال کعب رضي الله عَنْهُ خپله مشهوره قصيده وويله چې:

بَانَتْ سُعَادُ فَقَلْبِي الْيَوْمَ مُتبْولُ *** مُتَيَّمٌ إِثْرَهَا لَمْ يُفْدَ مَكْبُولُ
نُبِّئْتُ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ أَوْعَدَنِيْ *** وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُوْلِ اللهِ مَأْمُولُ
مَهْلًا هَدَاكَ الَّذِي أَعْطَاكَ نَافِلَةَ *** الْقُرْآنِ فِيهَا مَوَاعِيظٌ وَتَفْصِيلُ
لَا تَأْخُذَنِّي بِأَقْوَالِ الْوُشَاةِ وَلَمْ *** أُذْنِبْ وَلَوْ كَثُرَتْ فِيَّ الْأَقَاوِيلُ
لَقَدْ أَقُومُ مَقَامًا لَوْ يَقُومُ بِهِ *** أَرَى وَأَسْمَعُ مَا لَوْ يَسْمَعُ الْفِيلُ
لَظَلَّ يَرْعَدُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ *** مِنْ الرَّسُولِ بِإِذْنِ اللهِ تَنْوِيلُ
مازِلتُ أَقتَطِعُ البَيْداءَ مُدَّرِعاً *** جُنحَ الظَلامِ وَثَوبُ اللَيلِ مَسبولُ

حَـتّى وَضَعـتُ يَمِيْـنِي لا أُنازِعُهُ *** في كَـفِّ ذي نَقِمـاتٍ قيلُهُ القيلُ
لَهُـوَ أَخْـوَفُ عِنـدي إِذ أُكَلِّمُـهُ *** وَقِيْـلَ إِنَّكَ مَسْـبُوْرٌ وَمَسـؤولُ
مِن ضَيغَمٍ مِن ضِراءَ الأُسـدِ مُخدِرَةً *** بِبَطنِ عَـثَّرَ غِيْـلٌ دُوْنَـهُ غِيْلُ
يَغْـدُو فَيَلحَمُ ضِرغامَين عَيشُـهُم *** لَحمٌ مِـنَ القَومِ مَعفـورٌ خَراذِيْلُ
إِذا يُسـاوِرُ قِرْنـاً لا يَحِـلُّ لَهُ *** أَن يَـترُكَ القِرنَ إِلّا وَهُـوَ مَفْلُوْلُ
مِنـهُ تَظَلُّ حَميرُ الوَحـشِ ضامِرَةً *** وَلا تُمَـشِّي بِواديـهِ الأَراجِيْـلُ
وَلا يَـزالُ بِواديـهِ أَخـو ثِقَـةٍ *** مُطَـرَّحُ الـبَزِّ وَالدَرسـانِ مَأكولُ
إِنَّ الرَسـولَ لَنـورٌ يُسـتَضاءُ بِـهِ *** مُهَنَّدٌ مِن سُـيوفِ اللهِ مَسـلولُ
في عُصبَـةٍ مِن قُرَيشٍ قـالَ قائِلُهُم *** بِبَطـنِ مَكَّـةَ لَمّا أَسـلَموا زولوا
زالوا فَمازالَ أَنكاسٌ وَلا كُشُـفٌ *** عِنـدَ اللِقـاءِ وَلا ميـلٌ مَعازيلُ
شُـمُّ العَرانينِ أَبطـالٌ لَبوسُـهُمُ *** مِن نَسـجِ داوُدَ في الهَيجا سَرابيلُ
بيضٌ سَـوابِغُ قَد شُـكَّت لَها حَلَقٌ *** كَأَنَّهـا حَلَـقُ القَفعاءِ مَجـدُوْلُ
لَيْسُـوْا مُفَارِيْـحَ اِنْ نالَت رِماحُهُمُ *** قَوْماً وَلَيْسُـوا مَجازيعاً إِذا نيلـوا
يَمشون مَشْيَ الجِمالِ الزُهرِ يَعصِمُهُم *** ضَربٌ إِذا عَـرَّدَ السـودُ التَنابِيْلُ
لا يَقَـعُ الطَعـنُ إِلّا في نُحورِهِـمُ *** ما إِن لَهُم عَن حِياضِ المَوتِ تَهليلُ

۞ د سعاد اوږد مهاله هجران مې نن زړه وځورو، ډېر يې ارا کړا کړ خو له بند څخه يې رها نه شو.

۞ وخبرېدم چې رسول الله ﷺ راته د مرګ درکې راکړې دي، خو له رسول الله ﷺ څخه د عفوې او درګزرۍ امید ډېر کېدلی شي.

۞ لږ زغم وکړه هغه الله دې درته د درګزرۍ مزيد هدايت نور هم وکړي چې له نبوت پرته يې درته قران کريم اضافه لورينه درکړې ده چې خورا پندونه او تفصيلات په کې دي.

۞ د غمازانو په خبرو مې چې ونه نيسې، ځکه چې کومه سرغړونه مې نه ده کړې که څه هم خبرې راپسې ډېرې شوي دي.

۞ اوسمهال زه په داسې ځای ولاړ يم او هغه څه وينم او اورم که فيل يې واوري نو...

۞ نو که رسول الله ﷺ ورته امان ورکړي سمه ده خو که ور يې نه کړي نو لړزه به يې ونيسي.

۞ د تل لپاره دښتې ميرې په مزلونو وهم، په داسې حال کې چې تاريکې مې ځان ته راغوستې وي او د شپې تورتمونو خپلې پردې راخپرې کړې وي.

❀ خپل ښی لاس مې د هغه په لاس کې کېښود چې له دښمن څخه غچ اخلي او هېڅ راز سرغړونه یې نه کوم، او خبره یې هم حق او حقانیت ده.

❀ زما په نېز د ډېر ډار خبره راته دا بریښي چې راته وویل شي چې تا ته ځینې خبرې دروست نسبت لري او له تا څخه به پوښتلی شي.

❀ له (عثر) مقام له زمري څخه هم په انتقام او غچ کې پیاوړی دی چې په ګڼو بوټو ونو او ځنګلاتو کې اوسیږي.

❀ داسې زمری چې بچو ته په خپلو منډو تررو له خلکو څخه داسې غوښه ورکوي چې په خاورو کې یې توکړې پرتې وي.

❀ کله چې د همسیال سره مخ اتې شي نو تر هغه خپل سیال نه پرېږدي چې مات او ګوډ کړی یې نه وي او شکست یې نه وي ورکړی.

❀ د (جو) مقام ښکارګر حیوانات ترې هم ډارېږي او نه یې په لارو ګودرو ډلې ډلې خلک تللی شي.

❀ ددغې زمري له پیاوړي شجاعت له کبله هېڅ دلاور او زرور انسان نه شي تېرېدی مګر شلیدلې جامې به داسې پروت وي چې زمري به خوړلی وي.

❀ پیغمبر پاک ﷺ رڼا ده چې خلک ترې رڼا اخلي، او د الله پاک هغه راویستل شوې توره ده چې په هند کې جوړه شوېده.

❀ کله چې د مکې هستوګنوال مسلمانان شول نو مکې کې د قریشو په ډله کې یو چا وویل: نور مه تم کیږئ او لاړ شئ (مدینې ته).

❀ له مکې څخه په داسې حالت کې ستانه شول چې نه کمزوري او بې وزله وو او نه جنګې ډګر کې بې تورې او بې ډاله وو، او نه داسې وو چې په اسونو یې ځانونه نه شول ټینګولی او یا ورته پورته کېدلی نه شول.

❀ ټول ښایسته لوړ پوزي بې تحاشا بهادر او دلاور وو، ګویا کې د داود عَلَيْهِ السَّلَامُ په لاس جوړې شوې زغرې یې جنګ کې اچولې وې.

❀ سپینې او په بدن پوره زغرې چې کړۍ یې هم درلودې په ځان داسې راچولې وې لکه (قفعاء) ازغي دار بوټی چې په ځمکه خور وور پروت وي.

❀ که غلیم اغیار کله هم په خپلو غشو دل دول کړي نو ډېرې خوشحالۍ پرې نه کوي او که خپله شکست وخوري نو ډېرې جزعې فزعې هم نه کوي.

❀ د سپینو اوښانو په څېر مزل کوي، او غلیم ترې لکه د ټیټو او کوچنیو اوښانو په څېر تښتي او دوی.

۞ د تل لپاره په مرې باندې تپونه خوري، هيڅکله د مرګونو له ډګره فراري او تښتېدونکي نه دي.

عاصم بن عمرو بن قتاده رضي الله عَنْهُ وايي: کله چې کعب بن مالک رضي الله عَنْهُ د قريشو مهاجرين ځانګړي ستائنه وکړه او د خپلې قصيدې په دې کور (إِذا عَرَّدَ السودُ التَنابيلُ) کې انصارو ته اشاره وکړه، نو انصار پرې خفه او بې تهنه شول، نو له اسلام راوړ وروسته به يې انصار په نېکو او ښو صفتونو ستايل، او هغه سترې او تکليفونه يې ورله ياد کړل چې د نبي کريم ﷺ په ملتيا کې يې ګاللي وو، هغه وويل:

مَـــنْ سَرَّهُ كَرْمُ الْحَيَاةِ فَلَا يَزَلْ *** فِي مِقْنَبٍ مِـــنْ صَالِحِي الْأَنْصَارِ
وَرِثُـــوا الْمَكَارِمَ كَابِـــرًا عَنْ كَابِرٍ *** إِنَّ الْخِيَـــارَ هُـــمُ بَنُـــو الْأَخْيَارِ
الْمُكْرِهِـــينَ السَّـــمْهَرِيَّ بِأَذْرُعٍ *** كَسَـــوَالِفِ الْهِنْدِيِّ غَيْرَ قِصَارِ
وَالنَّاظِرِيـــنَ بِأَعْـــيُنٍ مُحْمَـــرَّةٍ *** كَالْجَمْرِ غَيْـــرَ كَلِيْلَـــةِ الْأَبْصَارِ
وَالْبَائِعِـــينَ نُفُوسَـــهُمْ لِنَبِيِّهِـــمْ *** لِلْمَـــوْتِ يَـــوْمَ تَعَانُـــقٍ وَكِـــرَارِ
وَالذَّائِدِينَ النَّاسَ عَـــنْ أَدْيَانِهِمْ *** بِالْمَـــشْرَفِيِّ وَبِالْقَنَـــا الْخَـــطَّارِ
يَتَطَهَّـــرُونَ يَرَوْنَـــهُ نُسْـــكًا لَهُمْ *** بِدِمَـــاءِ مَنْ عَلِقُوا مِـــنْ الْكُفَّارِ
دَرِبُوا كَمَا دَرِبَـــتْ بِبَطْنٍ خَفِيَّةٍ *** غُلْبُ الرِّقَابِ مِنْ الْأَسْوَدِ ضَوَارِي
وَإِذَا حَلَلْـــتَ لِيَمْنَعُـــوكَ إِلَيْهِمُ *** أَصْبَحْتَ عِنْـــدَ مَعَاقِلِ الْأَعْفَارِ
ضَرَبُوا عَلِيًّـــا يَوْمَ بَـــدْرٍ ضَرْبَةً *** دَانَـــتْ لِوَقْعَتِهَـــا جَمِيْـــعُ نِزَارِ
لَـــوْ يَعْلَـــمُ الْأَقْوَامُ عِلْـــمِي كُلَّهُ *** فِيهِـــمْ لَصَدَّقَنِي الَّذِيـــنَ أُمَارِي
قَـــوْمٌ إِذَا خَوَتِ النُّجُـــومُ فَإِنَّهُمْ *** لِلطَّارِقِـــيْنَ النَّازِلِـــيْنَ مَقَـــارِي
فِي الْغُرِّ مِنْ غَسَّانَ مِنْ جُرْثُومَةٍ *** أَعْيَـــتْ مَحَـــافِرُهَا عَلَى الْمِنْقَارِ

۞ که له ژوند ښه خوند او مزې اخلې نو د انصارو شاهسوارانو په ډله کې دې وننوځې.

۞ د ستاينې وړ خويونه يې کشر له مشر څخه په ميراث کې اخستي دي، په رښتيا چې خپله هم شريف او باعزته او هم د شريفانو بچي دي.

۞ غشي او نېزې يې په خپل ټول طاقت داسې پورته کړي وي لکه د هند هغه پوره اوږدې ساختماني توري چې لنډې نه وي..

۞ له رنځ پرته د سکروټو په څېر تکو سرو سترګو باندې غليم ته ګڼي.

۞ د سخت جنګ او خرپ ترپ په ورځ د پيغمبر پاک ﷺ سره په مرګ باندې بيعتونه

کوي.

- خلک له خپلو فاسدو دينونو څخه په تکو سپينو تورو او نېزو چې په هوا کې خوځول کيږي راخوځول کيږي پرې رابندوي.
- له کفارو او ورسره تړل ملګرو ضد جنګ جګړه هغه ستر عبادت بولي چې انصار پرې ځانونه له ګناهونو څخه پاکوي.
- د خفيه درې د قوي ځېتونو زمريانو په څېر چې په ښکار روزل شوي وي دوی هم په جنګ جګړه روزل شوي دي.
- که دې ورته امان راوړ نو داسې به دې محفوظ له غليمه وساتي لکه د غرونو په سرونو کې چې صحراي غوين مال خپل بچي له بريده ساتي.
- د بدر په ورځ يې علي بن مسعود په دومره مرګوني ګوزار وهلي و چې ټول بنو نزار يې تندريز ګوزار ته غاړه کېښوده.
- که په انصارو باندې نور خلک زما په څېر تجربوي عبور ولري نو هغه خلک به مې رښتونی وګڼي چې راسره ددوی اړوند جنګ کوي.
- کله چې بارانونه ونه شي، نو په قحطونو او سوکړو کې دوي د شپې راغلي ميلمانه هم په ښه توګه پالي.

ابن هشام وايي: ويل کيږي چې کعب رضي الله عَنْهُ نبی کريم ﷺ ته خپله هغه قصيده واوروله چې د سعاد ستاينه يې په کې کړې وه (بانت سعاد فقلبي اليوم متبول..) نو نبي کريم ﷺ ورته وويل: که دسعاد پر ځای دې انصار ستايلي وو ډېر ښه به دې کړي و، نو بيا يې دغه مذکوره قصيده وويله.

د علي بن زيد بن جدعان رضي الله عَنْهُ په روايت راته چا وويل چې کعب رضي الله عَنْهُ د (بَانَتْ سُعَــادُ فَقَلْبِـي الْيَوْمَ مُتَبْـولُ) قصيده نبي کريم ﷺ ته په مسجد کې واوروله.

په نهم هجري کال کې د تبوک غزا

له ذي الحجې څخه تر رجب پورې نبي کريم ﷺ په مدينه کې پاتې شو او بيا يې خلک وخبرول چې د روم ضد جګړې ته تياری ونيسي.

مونږ ته خپلو مشايخو او استاذانو لکه زهري، يزيد بن رومان، عبدالله بن ابي بکر، عاصم بن عمر بن قتاده رَحِمَهُمُ الله او نورو د غزوه تبوک اړوند بيلابيل هغه معلومات راکړل چې

څنګه ورته رسيدلي وو، هغوی راته ويلي دي چې:

نبي كريم ﷺ خپل ملګري د روم ضد جګړې ته چمتوالي باندې داسې حالت كې وخبرول چې ګرمۍ او تودوخه اوج ته رسيدلې وه، وچكالۍ هم سيال نه درلود، د فقرو فاقت او نادارۍ شپې ورځې وې، هرڅوک بې وسه او هر څوک تنګدسته وو، مېوه جات په باغونو كې تازه پخ شوي وو، په دغسې حالت كې هر چا غوښتل چې په كور كاله كې دننه پاتې شي او د هېڅ ډول غير اغيارو سره مشت او ګريوان نه شي.

د نبي كريم ﷺ مبارک عادت و چې كله به يې د غزا لپاره نيت وكړ نو د بل ځای په نوم به له مدينې څخه ووت، خو ولې د تبوک په غزا كې يې د بل ځای نوم بيخي ياد نه كړ او خلک يې په لومړي پړاو كې وخبرول ترڅو د تبوک غزا لپاره هراړخيز چمتوالی ونيسي، دا ځكه چې يو خو يې د دښمن ترمنځ پرته فاصله ډېره زياته وه او شمېر يې هم پرې لوړ و، او تنګي سختي هم ډېره وه، يوه ورځ چې نبي كريم ﷺ د روميانو په ضد جګړې ته خلک هڅول جد بن قيس منافق ته يې وويل: څه پام لرې چې سږكال به د روميانو ضد جګړه كې ونډه ولرې او كه نه؟

جد بن قيس چې د بنو سلمه د قبيلې غړی و، نبي كريم ﷺ ته يې وويل چې هسې نه په فتنه كې مې وانه اچوې!! كه په مدينه كې راته د پاتې كېدو اجازه وكړې ډېره به ښه وي!! لوړه په رب لايزال چې قوم مې هم خبر دی چې د ښځو سره مينې محبت له كبله مې لوړې ژورې خطا كيږي، او په ځانګړې توګه د روميانو ښځې كه مې وليدې هلته به يې په غم اخته شوی يم.

هغه چې نبي كريم ﷺ ترې مخ واړو او اجازه يې وركړه چې ته ناست ووسه.

وخت څه تېر و چې د جد بن قيس اړوند الله وحي نازله كړه ﴿وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ٱئْذَن لِّي وَلَا تَفْتِنِّيٓۚ أَلَا فِي ٱلْفِتْنَةِ سَقَطُواْۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةُۢ بِٱلْكَٰفِرِينَ﴾(١)

معنی دا شوه چې كه جد بن قيس په دې بهانه چې د روميانو ښځو ښايست يې فتنه كې وانه اچوي نو د كفر او نفاق په كومه فتنه كې چې جد بن قيس اخته دی هغه ډېر لوی ازمېښت دی، خپل ځان ورته دومره ګران دی چې د نبي كريم ﷺ په ملتيا د دښمن سره جګړيزه مقابله نه خوښوي.

منافقانو په حق كې له شک او شبهې له كبله، له جهاد نه كولو په خاطر او د رسول الله ﷺ اړوند غلطو اوازو د خپرولو په موخه به يې يو بل ته ويل چې په دومره ګرمۍ كې مه ووځئ، نو الله دا ايت نازل كړ ﴿وَقَالُواْ لَا تَنفِرُواْ فِي ٱلْحَرِّۗ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّاۚ لَّوْ كَانُواْ يَفْقَهُونَ ٨١ فَلْيَضْحَكُواْ قَلِيلًا

(١) سورت توبه: (٤٩). ژباړه: او ځينې منافقان يې لا دا وايي چې د ناستې اجازه راته راكړه او په فتنه كې مې مه اچوه، خبردار چې دوی په فتنه كې لويدلي دي او ډېر زر به د جهنم اور كافران په ځان كې راحصار كړي.

﴿وَلْيَبْكُواْ كَثِيرًا جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ ﴾(۱)

ابن اسحاق وايي: نبی کریم ﷺ د چتکې چمتوالې ښوونې وکړې، بډايان يې د بې وزله او تنګدسته مجاهدينو ته دلارې د توښې او سورلۍ په تيارولو وهڅول، زياتو شتمنو پکې ونډه ولرله او په خپل دغې نيک کار يې له الله څخه د بدلې طمع توقع لرله.

عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ د تبوک په غزا کې بې سارې او کم سارې مالي مرسته وکړه(۲).

له دې وروسته له انصارو او نورو قومونو او قبيلو څخه نبي کريم ﷺ ته اووه نفر راغلل او ورته يې د خپلې تنګدستۍ فرياد وکړ او له خپلې تنګدستۍ يې ورته وژړل، بنوعمرو بن عوف نه ورته سالم بن عمير، له بنوحارثه نه ورته علبة بن زيد، له بنو مازن څه ورته ابوليلی عبدالرحمن بن کعب، له بنو سلمه څخه ورته عمرو بن جموح او بل چې د عبدالله بن مغفل مزني يا عبدالله بن عمرو مزني رضي الله عَنْهُمْ وو راغلل، په دې خلکو کې له بنو واقف څخه هرمي بن عبدالله او عرباض به ساريه فزاري رضي الله عَنْهُمَا هم راغلي وو، دوی ټولو له نبی کريم ﷺ څخه وغوښتل چې دلارې د سورلۍ غم يې وخوري، خو نبی کريم ﷺ ورته وويل: تاسو ته د لارې توښې او سورلۍ څخه بې توانه يم، هغوی ترې په داسې حالت کې ستانه شول چې له سترګو يې اوښکې فوارې روانې وې.

زه داسې خبرشوم چې ابن يامين بن عمير بن کعب نضري رضي الله عَنْهُ د ابوليلی عبدالرحمن بن کعب او عبدالله بن مغفل رضي الله عَنْهُمَا سره وکتل چې دواړو ژړلې، هغه ورڅخه وپوښتل چې ولې ژاړې؟ دواړو ورته وويل: مونږ نبي کريم ﷺ ته ولاړو چې د لارې د سورلۍ لپاره به راته څه راکړي، نه له هغه سره سورلۍ وه او مونږ هم بې توانه يو، هغه ورته د اوبو راوړلو لپاره خپله ځانګړې اوښه ورکړه، دواړو پرې زين کېښود، د خوراک لپاره يې هم ورته څه اندازه کجورې ورکړې او د نبي کريم ﷺ په ملتيا غزا ته ووتل.

ځيني تاريخ پوهان ذکر کوي چې ابن يامين رضي الله عَنْهُ چمتو کړي مجاهدين د بنو غفار د قبيلې غړي وو.

د لړې په دې جريان کې نبي کريم ﷺ ته له بانډو نه هغه خلک راغلل چې په غزا کې د نه برخې لرلو اړوند يې عذرونه او بهانې وړاندې کولې خو ولې الله پاک په کې د هيڅ چا عذر

(۱) سورت توبه: (۸۱-۸۲). ژباړه: منافقانو به يو بل ته ويل چې په سخته ګرمۍ کې جهاد ته مه وځئ، ورته ووايه چې د ګرمۍ په پرتله د جهنم اور ډېر ګرم دی، خو کاشکې چې په خبره سم پوهېدای!! * دوی دې لږه خندا برڅا وکړي او ډېر به وژاړي، دا به ستاسو د کړي عملونو سزا وي.

(۲) ابن هشام وايي: يو ښه او نېک سړي راته وويل: د تبوک په غزا او دغې سترې معرکه کې عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ زر ديناره نفقه کړل، نبي کريم ﷺ وويل: ای الله! زه له عثمان څخه راضي يم ته ورڅخه راضي شه.

قابل قبول ونه ګرځو.

له دې پړاو وروسته نبی کریم ﷺ د خپل کلک هوډ له مخې سفر ته اغاز ورکړ او مکې ته په لاره کې یې په ثنیة الوداع مقام کې دمه واخسته، په دې غزا کې د نبي کریم ﷺ سره د ملتیا نه کولو نه ځینې داسې ایمانداري او رښتوني هستۍ پاتې شوې وې چې عذر احتیاج یې نه درلود خو ولې په اسلام پالنې کې یې هم هېڅ شک او شبهه نه وه چې له جملې څخه یې کعب بن مالک، مرارة بن الربیع او هلال بن امیه او ابوخیثمه رضي الله عَنْهُمْ وو.

باقاعده عبدالله بن ابي بن سلول د نبی کریم ﷺ نه ښکته مدینې پلو غر ذباب کې د خپلو پلویانو دمه ځای ونیو، هېره دې نه وي چې د دوی شمېر هم څه پاتې کم نه و.

نبي کریم ﷺ چې کله سفر ته مزیده ادامه ورکړه، عبدالله بن ابي بن سلول ورحخه د خپلو منافقانو پلویانو په ملتیا پاتې شو، چونکه نبي کریم ﷺ علي رضي الله عَنْهُ په ټولو کورني خدماتو ګمارلی و، منافقانو چې ولید ورباندې یې تورونه پورې کړل چې علي رضي الله عَنْهُ یې ځکه پرېښې دی چې پرې بوج و، تر څو ورڅخه خپې سپکې کړي دا یې ځکه پرېښود.

علي رضي الله عَنْهُ د خپرو شویو تورونو اورېدو له کبله خپل جنګي اوزار راواخستل او د نبي کریم ﷺ پسې دومره څغلند ولاړ چې د جرف[1] نوم ځای کې یې رالاندې کړ او ورته یې وویل: ای د الله پېغمبره! منافقان په مدینه کې انګیروي چې زه دې ګنې په دې خاطر پرېښی وم چې په لاره کې درباندې بوج وم.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: دروغ وایي او په تاپسې پروپاګند کوي، ما خو ته په خپلې کورنۍ باندې نګران ګمارلی وې، څه بېرته ستون شه، زما او د خپلې کورنۍ اړوند دندې انجام کړه، تا ته دا نه پسنده نه ده چې له ما څخه وروسته په مرتبه کې داسې شې لکه هارون عَلَيْهِ السَّلَامُ چې له موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ څخه و، خو دومره ده چې له ما وروسته د انبیاؤ سلسله وجود نه لري.

دا چې نبي کریم ﷺ د څو ورځو په اندازه مسافه وهلې وه ابوخیثمه رضي الله عَنْهُ چې د دوو ښځو څښتن و، خپل باغ ته ننوت، هرې یوې ورته خپل خپل باغ کې وهلې چوپالونه پاک صفا او په اوبو یخ کړي وو، یخې او خوندورې اوبه یې ورته ایښې وې، کله چې ابوخیثمه رضي الله عَنْهُ دغه نعمتونه ولیدل د ځان سره یې وویل: دا بیخي عدل او انصاف نه دی چې زه دې له ګرمۍ پټ او پناه په یخ سیورې کې د خوندورو خواړو او خپلو ښایسته ښځو سره په شخصي جایداد کې په مزو چړچړوبوخت یم، او نبي کریم ﷺ به په سخته ګرمۍ تودو بادونو کې د لمر په سوزینده لمبوکې وي!

بیا یې وویل: په الله پاک مې دې سوګند وي چې تر څو هم نبي کریم ﷺ سره مل شوی نه یم نو ستاسو د یوې چوپالګي ته به هم ونه ننوځم، دواړه باید راته په چټکه توګه د لارې توښه را کړئ،

(۱) جرف د شام په لور له مدینې څخه د درېو مېلو په اندازه کې پرته سیمه ده.

دواړو ورته توښه برابره کړه او اوښه ورته راوستل شوه، زين يې پرې واچو، له دې څخه وړاندې عمير بن وهب جمحي رضي الله عَنْهُ چې په لاره کې يې د نبي کريم ﷺ تالاش پلټنه کوله، دواړه سره ملګري شول او هله يې په مزل کې رالاندې کړل چې هغوی تبوک ته رسيدلي وو.

ابوخيثمه او عمير بن وهب رضي الله عَنْهُمَا دواړه چې کله تبوک ته نزدې شول ابو خيثمه رضي الله عَنْهُ عمير بن وهب رضي الله عَنْهُ ته وويل: له ماڅخه سرغړونه شوې ده، ترهغه راڅخه مه وروسته کيږه تر څو نبي کريم ﷺ ته يو ځای ولاړ شو، هغه ورسره هم داسې وکړه.

نبي کريم ﷺ چې په تبوک کې دمه اړولې وه، خلکو په لاره کې شاه سوار وليد چې په لور يې راروان دی، نبي کريم ﷺ وويل: دا به ابوخيثمه وي، چې راورسېد خلکو وويل: د الله رسوله ﷺ دا خو په رښتيا ابوخيثمه دی.

ابوخيثمه رضي الله عَنْهُ چې کله خپله اوښه چو کړه، نبي کريم ﷺ ته راغی او سلام يې پرې وکړ، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ډېره نزدې وه چې غرق شوی وې!! بيا ورته ابوخيثمه رضي الله عَنْهُ خپله ټوله لړې واوروله.

نبي کريم ﷺ د حِجَر مقام ته ورسېد، هلته خلکو دمه او لږه ساه واخسته او له څاګانو څخه يې اوبه هم وڅښلې، بيا ورته نبي کريم ﷺ وويل: چې نه اوبه وڅښئ او نه پرې اودسونه وکړئ، کوم وړه چې مو په دې اوبو اغښکلي وي اوښانو ته يې بوتاوه کړئ او د خوراک لپاره يې مه تياروئ، له ملګري پرته دې نن شپه هېڅ څوک هم يک او يواځې له معسکر څخه بهر نه وځي.

له بنوساعده قبيلې دوو غړو پرته نورو ټولو خلکو د نبي کريم ﷺ ارشاداتو ته غاړه کېښوده، يو غړي په کې د قضاء حاجت لپاره بهر شوی و چې د اودس ماتي په ځای (مقعد) کې په رنځ اخته شوی و.

او بل د خپل ورک شوي اوښ په تالاش کې وتلی و، طوفاني باد پورته کړی و او د (طي) په غرونو کې يې غورځولی و.

د دواړو اړوند راپور چا تر نبي کريم ﷺ ورسو، هغه وويل: ما تاسو ته نه و ويلي چې له مل پرته دې هېڅ څوک يواځې نه وځي؟

له دې وروسته نبي کريم ﷺ په رنځ اخته شوی راوغوښت او د زر صحت يابۍ لپاره يې ورله دعا وغوښته، هغه و چې الله پاک ورته صحت ورکړ.

او د بنوطي په غرونو کې رالويدلی غړی بنوطي نبي کريم ﷺ ته په تحفه کې ورکړ.

کله چې په خلکو سهار راوخوت د اودس لپاره د هېڅ چا سره اوبه نه وې، نبي کريم ﷺ ته ټولو شکايت وکړ، نبي کريم ﷺ الله پاک ته خپل لاسونه لپه کړل، وريځه راغله او باران وشو،

خلک هم خړوب شول او له څانونو سره يې اوبه هم ذخیره کړې.

پېښه دا وشوه چې په لاره کې له نبي کريم ﷺ څخه اوښه بې درکه شوه ټول خلک يې په لټون بوخت شول، د نبي کريم ﷺ په ملګرو کې د بنوعمرو بن حزم کاکا عُمارة بن حزم چې د عقبې د بيعت ګډونوال او بدري صحابي و په خپل ګروپ کې يې له زيد بن اللصيت چې لوی منافق و، ورڅخه واورېدل: محمد خو په په ډېر باور وايي چې پېغمبر دی، له اسمان څخه په راستول شوي ټول خبرو مو خبروي، او حالانکې د خپلې ورکې شوې اوښې اړوند ورته هېڅ راپور نشته؟؟

نبي کريم ﷺ وويل: په تاسو کې يو سړی دی، په خلکو کې تبليغات کوي چې محمد ځان خلکو ته پېغمبر ورپېژني، دا ګمان کوي چې له اسمان څخه راغلې خبر باندې مو خبروي، خو ولې د خپل ورک شوي اوښ معلومات ورته بيخي نشته، زما دې په الله قسم وي چې زه يواځې په هغه پوهېږم چې الله پاک پرې پوهولی يم، ما ته مې الله پاک ورک شوی اوښ راوښود، زما اوښه په دغې ناوچه کې چې په ونه کې يې مهار نښتی دی حصاره ده، ولاړ شئ او اوښ مې راولئ.

خلک ولاړل او اوښ يې راوستو، نو عماره رضي الله عَنْهُ هم خپل معسکر ته يې وويل: نبي کريم ﷺ چې کومې ويناوې اوسمهال وکړې د ډېرې حيرانتيا وړ او له تعجب نه ډکې وې، د فلانکي سړي په خبرو هم الله پاک خبرولی و، زيد بن اللصيت ته يې ټولې خبرې وکړې، د جنګي قافلې په دغه معسکر کې يو سړي وويل: دا خبرې که څه هم زيد بن اللصيت کړې دي خو مونږ هېڅ چا پرې نبي کريم ﷺ نه دی خبرولی.

عمارة رضي الله عَنْهُ په داسې حالت کې په لوړ اواز غږ کړ چې زيد بن اللصيت يې په څټ څټ کې ووهو: ای د الله بندګانو! ما ته راشئ، زما په ډله کې لوی رنځ رامنځ ته شوی دی خو زه پرې پوهه شوی نه وم.

بيا يې ورته وويل: ای د الله دښمنه! زما سره له ملګرتوب څخه جلا شه چې نور دې ونه وينم.

ځينې تاريخ پوهان وايي: له دې تريخ پېراو ورسته زيد بن اللصيت رښتنې توبه وويسته، خو ولې نور ځينې وايي چې د ژوند تر اخره سلګې پورې منافق و او منافق ومړ.

بيا نبي کريم ﷺ سفر ته دوام ورکړ په لاره کې به ترې څوک ټپ او پاتې شو، خلکو به غږ کړ چې د الله رسوله! پلانکی سړی پاتې شو!!

هغه به ورته کړه: پرېږدئ چې پاتې شي، که خير او فايده په کې وه الله پاک به يې درسره مل کړي، او که خير پکې نه وي نو ايله ترې الله خلاص کړئ.

تر دې چې چا ورته وويل: د الله رسوله! ابوذر رَضِىَ الله عَنْهُ پاتې شو؟

هغه ورته وويل: پرېږدئ چې پاتې شي، که خير اوفايده په کې وه الله به يې ستاسو ملګری

کړي او که فایده په کې نه وه نو ایله ترې الله خلاص کړئ.

ابوذر رضي الله عَنْهُ چې خپلې اوښې ته یې ډېر انتظار وویست چې ګرندی به شي خو ونه شوه، بالاخره یې ترې خپل سازوسامان راواخست او خپله یې بار کړ او پېدل پېدل د نبي کریم ﷺ په نقش قدم پسې روان و، چونکه نبي کریم ﷺ او ملګرو یې دمه اخستې وه نو له ورایه چا ولید غږ یې کړ چې ای د الله رسوله! لرې څوک پیادل راروان دی!!

نبي کریم ﷺ وویل: شاید ابوذر رضي الله عَنْهُ وي، چې رانږدې شو نو خلکو ورته وویل: دالله رسوله! په رښتیا ابوذر رضي الله عَنْهُ دی.

نبي کریم ﷺ وویل: الله دې د ابوذر رضي الله عَنْهُ مل شي، د هغه تلل راتلل، د هغه مرګ او مړینه او د هغه بعث او نشر به یواځې یواځې کیږي.

عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ وایي: عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ چې کله د خپل واک په دور کې ابوذر رضي الله عَنْهُ د ربذې مقام ته په داسې حالت کې واستو چې له خپلې ښځې او غلام پرته ورسره نور څوک نه وو، هلته اجل واخست، دواړو ته یې وویل: چې کله ومرم غسل به راته راکړئ او په کفن کې به مې ونغاړئ، د لارې په منځ کې به مې کیږدئ، چې کله هم لومړی قافله راشي ورته به ووایئ: د نبي کریم ﷺ د خوږ ملګري ابوذر رضي الله عَنْهُ په تدفین کې راسره مرسته وکړئ.

چې کله وفات شو د وصیت سره سم دواړو همدغسې وکړل، او د لارې په منځ کې یې کېښود، څه ګوري چې د عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ په مشری څه شمېر خلک د عمرې ادا کولو په خاطر راروان وو، هغوی وکتل چې د لارې په منځ کې جنازه ایښې ده، وډارېدل نزدې وه چې اوښان پرې ښپې کیږدي، غلام زر ورویاڅېد او پر خلکو کې یې غږ کړ چې دا د نبي کریم ﷺ د نزدې ملګري ابوذر رضي الله عَنْهُ جنازه ده، مونږ سره یې په تدفین کې مرسته وکړئ.

عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ د (لَآاِلَهَ اِلاَّ الله) کلمات په لوړ غږ وویل او په ویر ژړا یې پیل وکړ چې یواځې مړ شوې او یواځې به بېرته راپورته کیږې، بیا عبدالله بن مسعود رضي الله عَنْهُ ورسره شته خلکو ته په تبوک کې د نبي کریم ﷺ کړې خبره واوروله.

بیا یې وویل، نبي کریم ﷺ رښتیا ویلي و چې: تګ راتګ دې هم یواځې دی، او یواځې مړ شوې اویواځې به راپورته کیږې.

بیا عبدالله بن مسعود د خپلو ملګرو په شمول له اوښانو څخه راښکته شول او هغه یې دفن کړ.

تبوک ته په رسېدو نبي کریم ﷺ ته د ایلې واکمن یُحَنَّة بن رُؤبّه تسلیم راغی د نبی کریم ﷺ سره له خیالاتو تبادلې وروسته یې ټېکس ته غاړه کېښوده، د جرباء او ذرح مقام هستوګنوالو هم ټېکس ته غاړه کېښوده، نبي کریم ﷺ یې د سرساتنې لپاره ورته لیکلې ژمنه ورکړه چې له

ځانونو سره یې سمبال ساتلي وه.

د یُحَنَّة بن رؤبه سره یې دا تړون لیکلی و:

[بسم الله الرحمن الرحیم، دا لاسلیک د یحنة بن رؤبه لپاره د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ له اړخ د امن او ډاډ پیغام دی، دا امن لیک د ایلي مقام ټولو هستوګنوالو او کښتیو او تجارتي کاروانونو ته په وچه او لونده کې عام او تام دی.دوی ټول د الله پاک او د محمد ﷺ په ذمه کې دي، دا امن لیک د شام او یمن او بحر ټولو خلکو ته هم شامل دی.که د امن لیک له بندونو څخه هر چا سرغړونه وکړه، امن او شتمني به یې د امن له دائرې څخه وځي، که د سرغړونې په مهال یې هر څوک په شتمنۍ غازي شو نو خوړل یې روا دي، د دې لاسلیک په بنسټ د مذکوره خلکو له هیڅ اوبو څخه مخه نه شي نیول کېدای، او نه یې د بحر یا د وچې له لارې تجارتي کاروانونو مخه نیول کېدای شي].

نبي کریم ﷺ اکیدر دومه ته د خالد بن ولید رَضِیَ اللهُ عَنْهُ استول

بیا نبي کریم ﷺ خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ د بنو کنده نصراني واکمن اکیدر بن عبدالملک ته واستو، او ورته یې وویل: [شاید هغه په داسې حالت کې وګورې چې صحرايي غوا به ښکار کوي].

خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ ووت تر دې چې د هغه ماڼۍ یې په نظر راغله، چونکه د شپې د سپوږمۍ رڼا زیاته وه، نصراني واکمن د خپلې ښځې په ملتیا له ماڼي څخه سر پورته کړ، څه ګوري چې غویا له بهر څخه ماڼې په ښکرونو وهي، ښځې ورته کړه: داسې غوا دې چرته په ژوند کې لیدلې ده؟

هغه ورته وویل: نا، ښځې ورته وویل: ایا داسې ښربه غوا به څوک له لاسه ورکړي؟

هغه وویل: نا هیڅ څوک به یې ورنه کړي.

د ماڼۍ له بامه راښکته شوه، د ښکار لپاره یې د امر سره سم اس په زین سمبال شو، د حسان نوم ورور په ملتیا ورسره نور کورني غړي هم ووتل، ناڅاپه ورسره د نبي کریم ﷺ استول شوی جنګي کاروان مخامخ شو، که څه یې هم هغه خپله بندي کړ خو ولې ورور یې ورله وواژه، او په غاړه چپن چې د سرو زرو تارونو او ریښمو باندې ګل شوې وه خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ ترې په غنیمت کې واخسته او مخکې له دې چې مدینې ته راشي چپن یې نبي کریم ﷺ ته راواستوله.

انس بن مالک رضي الله عَنْهُ وایي: اکیدر بن عبدالملک چې کله مدینې ته راوستل شو د

غاړې چپن ته يې خلکو تعجب او حيرانتيا په نظر وکتل، ګوتې به يې وروړلې او حيرت اخستي وو، نبي کريم ﷺ ورته وويل: تاسو دې ته حيرانتيا وړي ياست؟ په جنت کې د سعد بن معاذ رضي الله عَنْهُ د ستمالونه له دې څخه نهايت زيات پاسته او ښايسته دي.

ابن اسحاق وايي: خالد رضي الله عَنْهُ چې کله هم اکيدر بن عبدالملک مديني راوست، نبي کريم ﷺ ورته د ټيکس د ادائيګي په بدل کې وينه حرامه کړه او مخه يې ورله خلاصه کړه تر څو کلي ته ستون شو.

نبي کريم ﷺ په تبوک کې څه دپاسه لس شپې تېرې کړې او بېرته مديني ته راستون شو، د تبوک او مدينې ترمنځ يوه چينه وه چې له يو څخه تر درې خلکو پورې ترې اوبه څښلی شوې، نبي کريم ﷺ وفرمايل: زمونږ له ورسېدو پرته چې څوک له مذکوره چينې څخه اوبه ونه څښي، هغه و چې ځينې منافقان ورته په قصدي توګه ګړندي راغلل او اوبه يې ورڅخه وڅښلې، نبي کريم ﷺ چې چينې ته کله هم راورسېد څه ګوري چې د اوبو څاڅکې هم نشته، ويې پوښتل چې له مونږ څخه مخکې چينې ته څوک څوک راغلي دي، چا ورته وويل چې فلانکی فلانکی، نبي کريم ﷺ وويل: ايا ما نه وو منعه کړي چې له ما څخه مخکې له چينې نه څوک اوبه ونه څښي؟

بيا ورته نبي کريم ﷺ ښېراه وکړې او لعنت يې پرې ووايه.

له دې وروسته نبي کريم ﷺ له سورلی څخه راښکته شو او له کوم کاڼي څخه چې اوبه راوتې لاس يې پرې کېښود، په لاس کې اوبه راوبهېدې، بېرته يې پرې کاڼی لوند او وروباندې يې اوبه وشيندلې، بيا يې الله پاک ته د سوال زاری منګولې پورته کړې، هغه و چې ډېرې اوبه راوختېدې حتی چې اوبو د وريځو د غړمبا په څېر اوازونه هم لرل، خلکو ترې ځانونه او خپل څاروي خړوب کړل او مشکونه يې ترې هم ډک کړل.

بيا نبي کريم ﷺ وفرمايل: تاسو يا ستاسو له جملې نه که هر څوک ژوندی پاتې شي وبه ګوري چې د دې ځای شاوخوا ګرده علاقه به تکه شنه وي.

ابن اسحاق وايي: ابن شهاب زهري د ابن اکيمه الليثي په روايت د ابورهم غفاري له وراره څخه نقلوي چې هغه د ابورهم کلثوم بن الحصين رضي الله عَنْهُ نه چې د نبي کريم ﷺ سره يې د ونې لاندې بيعت الرضوان ترون ته حضور هم ورکړی و، واورېدل: زه د نبي کريم ﷺ سره د تبوک په غزا کې مل وم، مونږ ټول تبوک ته نزدې د اخضر نوم ځای کې روان وو چې الله پاک راته خوب راوست، ما به زيار ويسته چې خپله سورلی قابو کړم ترڅو خپه مې د نبي کريم ﷺ له خپې څخه ونه لګيږي او زخمي نه شي، زه په دې خبره راوپاڅېدم چې (خوږ دې کړم)، زر مې ورته کړه: د الله رسوله! بخښش راله وغواړه، هغه راته وويل: روان اوسه.

بيا يې راڅخه پوښتنې پيل کړې چې له بنو غفار څخه څوک څوک پاتې شوي دي، ما اګاه

کړ چې پلانکی او پلانکی... بيا يې راځخه وپوښتل هغه تک سره لوړ کوسه ګان ولې پاتې شوي دی؟ ما ورته د هغوی د پاتې کېدو ټوله کهاني واوروله.

بيا يې راته وويل: او هغه تور لنډي پوچي ولې پاتې شوي دي؟

ما ورته کړه: د الله پيغمبره! دغه خلک زه نه پېژنم.

هغه راته وويل: هغه خلک چې (شبكة شدخ) دګډو بزو رمې لري، ما چې سوچ وکړ نو راياد مې شول، ورته مې وويل چې هغوی خو بنوغفار نه دي، هغوی له بنو اسلم څخه دي او زموږ ملاتړ دی.

نبي کريم ﷺ راته وويل: که دغه خلک خپله پاتې کېدل نو له دې څخه څه شي رابند کړي وو چې د الله پاک په لاره کې يې تکړه سړي ته اوښ ورکړی و چې غزا ته پرې ولاړ شي!!

دا راته ډېره د خفګان خبره ښکاري چې په غزا کې رانه د قريشو مهاجرين يا انصار او يا هم د بنوغفار او اسلم غړي پاتې شي.

دهجرت په نهم کال کې د رمضان په مياشت کې د ثقيف د قبيلې پلاوې او اسلام اعلانول

ابن اسحاق وايي: نبي کريم ﷺ له تبوک څخه د رمضان په مياشت کې راستون شو، او په همدې مياشت کې ورته د ثقيف پلاوې هم راغله، پېښه دا وه چې نبي کريم ﷺ کله هم له دوی څخه راستون شو نو وروسته عروه بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ګړندي ګامونه راپورته کړل وړاندې له دې چې نبي کريم ﷺ مديني ته ننوځي، عروه راګير کړل او خپل اسلام يې اعلان کړ، بيا عروه رضي الله عَنْهُ له نبي کريم ﷺ څخه وپوښتل چې خپل کلي کور ته به ولاړ شي تر څو دعوت وکړي، هغه ورته وويل: هسې نه خپل قوم دې مړ کړي!! هغه ورته وويل: نا بلکې زه خپل قوم ته د هغوی له بې بيانو څخه هم محبوب يم.

عروه بن مسعود رضي الله عَنْهُ چې د خپل قوم مشرتابه او ورته ډېر زيات محبوب هم و قوم ته ستون شو، هلته يې په دې خاطر د اسلامي دعوت لړي پيل کړه چې شايد دوی به هم ورته غاړه کېږدي، نو د دعوت لپاره د کور لوړې خونې ته پورته شو او دعوت يې پيل کړ، له هرې خوا پرې د قوم له اړخ د غشو وارول شروع شول په غشي ولګېد او ومړ.

بنومالک اټکل کړه چې له دوی څخه د بنوسالم بن مالک د قبيلې غړي اوس بن عوف وژلي

دی، خو ولې ملاتړو دعوه لرله چې له دوی څخه د عتّاب بن مالک له کورنۍ څخه د وهب بن جابر په نوم غړي وژلی دی.

عروه بن مسعود رَضِيَ الله عَنْهُ ته وویل شول: څه وایې چې باید قاتل سره څه وشي؟ هغه وویل: د الله پاک لویه لورینه ده چې په دې مرګ مې اخلي او د شهادت ستره رتبه راته راکوي، کوم ډول چارې چې د نبي کریم ﷺ د شهیدانو ملګرو قاتلینو سره کېدای شي هم هغسې وکړئ او ما د شهیدانو سره یو ځای خاورو ته وسپارئ.

قوم یې اټکلوي چې نبي کریم ﷺ یې اړوند وویل: [عروه بن مسعود رضي الله عَنْهُ په خپل قوم کې د صاحب یس رتبه لري].

د عروه رضي الله عَنْهُ له شهادت وروسته ثقیف څو میاشتې په کفر او عناد پاتې شول، بیا سره خپل منځ کې راټول شول او په دې پرېکړې سره اتفاق ته ورسېدل چې د شاو خوا پرتو عربانو قبیلو سره د جنګ جګړې څخه بې توانه دي، باید هرومرو اسلام ته غاړه کیږدي.

ټول سره په پای کې په اسلام راضي شول، د قوم په نیابت عبدیالیل بن عمرو بن عمیر چې دعروه رضي الله عَنْهُ همزولی و انتخاب کړی شو چې نبي کریم ﷺ ته یې استازی واستوي، خو ولې هغه ورڅخه په ټپه انکار وکړ تر څو د عروه بن مسعود رضي الله عَنْهُ په څېر پېښه ورسره ونه شي، هغه له قوم څخه وغوښتل چې ستاسو نیابت ته هله غاړه ږدم چې د قوم نور سپین ږیري او مشران راسره واستوئ، هغوی ورسره د ملاتړو څخه دوه نفر او درې نور نفر یې ورسره د بنومالک نه واستول، د عبدیالیل په مشرۍ شپږ کسیزه پلاوې چې له حکم بن عروه بن وهب بن معتِب، شرحبیل بن غیلان بن سلمه بن معتب، او له بنو مالک څخه عثمان بن ابي العاص بن بشر بن عبد دهمان، او له بنو سالم څخه اوس بن عوف، او له بنو حارثه څخه نمیر بن خرشه بن ربیعه جوړه پلاوې د مدینې په لور روان شول.

عبدیالیل چې د قوم مشرتابه او کلک مدافع و له ځان سره دغه خلک ځکه واخستل چې کله هم بېرته طائف ته راستانه شي نو هر څوک به خپلې خپلې کورنۍ او قوم ته قناعت ورکړی شي، تر څو دا هم لکه دعروه رَضِيَ الله عَنْهُ په څېر قتل نه شي.

مغیره بن شعبه رضي الله عَنْهُ چې په خپل نوبت کې د نبي کریم ﷺ د ملګرو اسونه څرول، مدینې نه نږدې ورسره د ثقیف پلاوې مخامخ شوه، له ډېرې خوشحالۍ نه یې اسونه پرېښودل او نبي کریم ﷺ ته یې د زیرې ورلو په خاطر چټک ګامونه پورته کړ، په لاره کې یې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ سره لیدل وشول، هغه یې هم د ثقیف په راتګ وخبرو چې په اسلام کې ننوتل غواړي، ابوبکر - رَضِيَ الله عَنْهُ - ورته وویل: دا زیری به لومړی نبي کریم ﷺ ته زه ورکوم، هغه ورسره ومنله چې هغوی اسلام کې ننوتل غواړي، او په دې خاطر راغلي دي چې نبي

کریم ﷺ ورته د سرساتنې امان، د هغوی د قوم او قبیل، د کلي کور او ګردو شتمنیو اړوند د امن لیکلي شروط هم ورکړي.

بیا مغیره رضي الله عَنْهُ او د ثقیف راغلی هیئت ته د نبي کریم ﷺ سره د ناستې پاستې او مخامخ کېدو ادبونه او د سلام کولو طریقه کار وښود، خو ولې هغوی انکار وکړ چې هرومرو به ورسره د جاهلیت د رسم رواج سره لومړني لیدنه کوي.

د معلوماتو له مخې ددوی د راتګ سره سم ورته نبي کریم ﷺ په مسجد کې ځای سمبال کړ، د ثقیف د وفد او نبي کریم ﷺ ترمنځ منځګړتوب خالد بن سعید بن العاص رضي الله عَنْهُ کو چې بالاخره یې ورله د خالد بن سعید رضي الله عَنْهُ په لاس امن لیک هم ولیکو.

د نبي کریم ﷺ له پلوه راستول شوي خواړه به ثقفیانو تر هغه نه خوړل چې خالد بن سعید -رضي الله عَنْهُ- به ترې لومړی خوراک نه وکړی، تر اسلام راوړو پورې یې دې لړې جریان درلود.

د روانو مذاکراتو په لړ کې ثقفیانو له نبي کریم ﷺ څخه وغوښتل چې تر درې کالو پورې به دلات د رانسکورولو هېڅ اراده نه کوي، خو نبي کریم ﷺ یې دا غوښتنه په کلکه رد کړه، بیا یې تر دوه کاله غوښتنه وکړه، بیا یې ترې د یو کال غوښتنه وکړه ان تر یوې میاشتې پورې یې ترې غوښتنه وکړه چې لات او خونه به یې نه ړنګوي، خو نبي کریم ﷺ ورته تیار نه و چې لات ولاړ پرېږدي، تر دې چې ابوسفیان بن حرب او مغیره بن شعبه رضي الله عَنْهُمَا دواړه یې د هغه د ریز مریز کولو لپاره واستول.

هغوی دا غوښتنه په دې خاطر کوله چې له خپلو بې وقوفه لیونیانو او د ښځو له پېغرندو څخه ځانونه وژغوري.

بل یې ترې دا وغوښتل چې له لمونځ کولو څخه یې معاف کړي، او که بوتان هرومرو ړنګوي باید د ثقفیانو په لاس یې درې ورې نه کړي.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: دا به درسره ومنم چې بوتان به ستاسو په لاس نه ماتوم خو ولې هغه دیانت له خیر او سعادت څخه لوخ لغړ وي چې لمونځ په کې نه وي.

هغوی ورته وویل: که څه هم مونږ ته بې غیرتي ښکاري خو بیا هم ستاسو ارشاداتو ته ضرور غاړه ږدو.

د ثقفیانو له اسلام وروسته د لیکلې ژمنې په شمول پرې نبي کریم ﷺ عثمان بن ابي العاص رَضِيَ الله عَنْهُ امیر وګماره، که عثمان رَضِيَ الله عَنْهُ څه هم ځوان جان او کم عمره و، خو له دین سره د زیاتې مینې او دیني زده کړو او تفقه له کبله یې په مشرۍ هم ونازو، ابوبکر

رضي الله عَنْهُ نبي کریم ﷺ ته وویل: ای د الله رسوله! ما ته په ټول راغلي پلاوي کې دا هلک په دیني زده کړو کې ځیرکه او د چټکې زده کړې ښتن ښکاري، دا به وکولای شي چې قران کریم په توندۍ سره یاد کړي.

کله چې ثقفیانو له مدینې څخه طائف ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، نبي کریم ﷺ ورسره د (لات) د ماتولو لپاره ابوسفیان بن حرب او مغیره بن شعبه رضي الله عَنْهُمَا دواړه واستول، مغیره رضي الله عَنْهُ غوښتل چې ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنهُ ته له ځان څخه د (لات) په ماتولو لومړیتوب ورکړي خو ولې هغه ورته له تن کېښودو نه انکار وکړ، او ورته یې وویل چې ته باید ضرور لومړی خپل قوم ته ورشې او خپله ترې په ذوالهدم مقام کې پاتې شو.

مغیره بن شعبه رضي الله عَنْهُ طائف کې د لات په درګاه ورننوت او پر لات باندې ولاړې ودانۍ په نړولو یې پیل واچو، ټول قوم او قبیله یې ورته په دې خاطر حاضر ولاړه وه چې اوس به ورته لیونتوب او یا بله کومه ستونزه پېښیږي، د ثقفیانو ښځې لوڅ سر راووتې او دا کلمات یې سره زمزمه کول:

لَتُبْكَـــيَنَّ دُفَّـــاعُ *** أَسْــلَمَهَا الرَّضَّاعُ

لَمْ يُحْسِنُوا الْمِصَاعَ

❁ په لات (دفاع) باندې به هرومرو ژړاګانې کیدای شي * چې بوزدیلو ورته له جنګ جګړې پرته وسپارت* او په دفاع کې یې هېڅ چا هم د تورې وهلو مقابله ونه کړه.

مغیره رضي الله عَنْهُ چې په لاس کې ورسره تبرګی باندې یې په (لات) ګوزارونه کول، ابوسفیان رضي الله عَنْهُ به ویل: اه.. اه.. خوار شې!!

مغیرة رضي الله عَنْهُ چې د لات په سر ولاړ منار له رانړولو څخه وزګار شو، په داسې حالت کې یې ابوسفیان رضي الله عَنْهُ وخبروه چې (لات) ته وړاندې شوې منښتې نذرانې یې ټولې راغونډې کړې وې، هېره دې نه وي چې ګاڼه یې د سرو زرو او د برګو کونجکو څخه عبارت وه.

د عروه رضي الله عَنْهُ له شهادت وروسته ابوملیح بن عروه رضي الله عَنْهُ او قارب بن الاسود د ثقیف له پلاوې وړاندې د نبي کریم ﷺ حضور ته داسې مسلمانان راغلي وو چې له ثقیف سره به نور هېڅ راز اړیکي نه لري، دواړو ته نبي کریم ﷺ وویل: چې څوک درته پسند وي نور ورسره دوستانه وکړئ، دواړو ورته وویل: زمونږ د دواړو دوستان الله پاک او د هغه رسول کریم ﷺ دي.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: ایا له خپل ماما ابوسفیان بن حرب رضي الله عَنْهُ سره اړیکي ښې نه بولې؟

هغوی وویل: ولې نه، له هغه سره په نېکو اړیکو لرلو خوښ یو.

کله چې نبي کریم ﷺ د (لات) له رانسکورولو لپاره مغیره او ابوسفیان رضي الله عَنْهُمَا

وليږدول او د طائف خلکو اسلام اعلان کړ، ابومليح بن عروه رضي الله عَنْهُ له نبي کريم ﷺ څخه وپوښتل چې ايا د پلار په ذمه کې پاتې پوروونه د (لات) له درګاه څخه راوړل شوي مالي پانګې څخه ادا کولی شي؟ هغه و چې نبي کريم ﷺ ورسره ومنله.

بيا ورته قارب بن اسود وويل چې زما د پلار په ذمه کې پاتې پوروونه هم ادا کړه!

هغه ورته وويل: اسود چونکه مشرک مړ شوی دی دمسلمانانو لاس ته ورغلي غنيمت څخه يې د پور ادا سمه نه ده.

قارب نبي کريم ﷺ ته وويل: ای د الله رسوله! اوس خو ته مشرک نه بلکې مسلمان پالې، د هغه په ذمه کې پاتې قرضونه خو له ما څخه غوښتل کيږي ګويا که پور همدا زما په ذمه دی، بيا نبي کريم ﷺ ابوسفيان رَضِىَ الله عَنْهُ ته امر وکړ چې د (لات) له خزانې څخه د دواړو پوروونه ادا کړي.

مغيره رضي الله عَنْهُ چې کله ټول ماليت راغونډ کړ ابوسفيان رضي الله عَنْهُ ته يې وويل: تا ته نبي کريم ﷺ ليک راستولی دی چې له دې ماليت څخه د عروه او اسود پوروونه ادا کړه.

د نبي کريم ﷺ هغوی ته داستولی ليک نص په دې توګه و:

[بسم الله الرحمن الرحيم، د الله د استازي محمد ﷺ څخه ټولو مومنانو ته اعلان دی چې د (وج) مقام ازغي داري ونې به څوک نه قطع کوي، که څوک د دې جرم په ارتکاب ونيول شو نو ناغه يې وهل او لوڅول دي، که يې مزيده نوره سرغړونه اختيار کړه نو د الله پيغمبر محمد ﷺ حضور ته به وړاندې کولی شي، هېره دې نه وي چې دا د نبي کريم ﷺ پوخ حکم دی، د نبي کريم ﷺ په امر خالد بن سعيد دا نوشته کړ، هېڅ څوک بايد سرغړونې ونه کړي ورنه د نبي کريم ﷺ له امر څخه په سرغړونه به د ځان سره زياتی او ظلم وکړي].

د هجرت په نهم کال د پلاوو راتګ او د سورت فتح نازلېدل

ابن اسحاق وايي: نبي کريم ﷺ چې د مکې او تبوک له فتحې څخه وزګار شو او ثقيف هم اسلام ته غاړه کېښوده، له هر اړخه ورته د عربانو خېل خېل قبيلوي پلاوي راماتې شوي[1].

د عربانو بېلابېل خېلونه د اسلام له منځه وړلو لپاره قريشو ته تکيه وي، چونکه هغوی اهل حرم او په څرګند ډول د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ اولاد وو، ټولو عربانو د قريشو قيادت ته دوه لاسي سلام کو، خو چې کله دوی د نبي کريم ﷺ ضد تاوتريخوالی او جګړو شخړو مېدان

(۱) ابن هشام وايي: نهم هجري کال ته د پلاو راتګ کال ويل شوی دی.

ګرم وساتو چې الله پاک په کې فتحه او نصرت نبي کريم ﷺ ته ورکړه، عربان وپوهېدل او سر يې خلاص شو چې د نبي کريم ﷺ په ضد جګړه کې به هېڅکله برلاسي نه شي او نه به يې دښمن وګټي، هغه و چې په اسلامي دين کې ډلې ډلې او خېلونه خېلونه خلک ننوتل، الله خپل پيغمبر ﷺ ته وايي ﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ۝١ وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ۝٢ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا﴾[1].

د بنو تميم پلاوي راتګ او د سورت حجرات نزول

د عربانو د بېلابېلو قومونو او خېلونو د پلاو له مخې يوه پلاوې د بنوتميم هم وه چې د عطارد بن حاجب بن زرارة بن عدس تميمي په ملتيا نور مخه ور او لوړ پوړي لکه اقرع بن حابس، زبرقان بن بدر، عمرو بن الاهتم، حبحاب بن يزيد په شمول نبی کريم ﷺ ته راغلل.

د بنوتميم لويه پلاوې چې د هر خېل مشرتابه پکې شتون درلود يو هم په کې نُعيم بن يزيد، قيس بن الحارث، قيس بن عاصم، عيينة بن حصن بن حذيفه بن بدر هم وو.

خو اقرع بن حابس او عيينة بن حصن رضي الله عَنْهُمَا چې د نبي کريم ﷺ سره د مکې او طايف او د حنين په جګړو کې هم ونډه لرلې وه، د بنو تميم د وفد سره يو ځل بيا د نبي کريم ﷺ حضور ته راغلل.

د بنو تميم راغلی وفد چې کله هم مسجد ته ننوتل، نبي کريم ﷺ ته يې د کور له ديوالونو پناه چغې نارې کړې چې محمده!! په چټکه سره مونږ ته راوځه.

په نبي کريم ﷺ يې لوړ غږونه ښه ونه لګېدل.

چې کله نبي کريم ﷺ راووت، دوی ورته ووېل: ستا په حضور کې تاسو ته د خپلو وياړونو لمانځنه پسنده بولو، امېد دی چې زمونږ شاعر او خطيب ته اجازه ورکړې.

نبي کريم ﷺ ورته ووېل: زما درته اجازه ده، ستاسو خطيب چې څه وايي ودې وايي، عطارد بن حاجب ودرېد او خبرې يې په دې کلماتو پيل کړې چې:

هغه الله دکردو ستاينو وړ دی چې په ګڼ شمېر لورينو يې نازولي يو، د ثنا او صفت جوګه

(۱) سورت نصر: (۱–۳). ژباړه: د الله پاک مرسته او بری چې کله هم راشي * او خلک دې داسې تر سترګو شول چې په دين کې ډلې ډلې ننوځي * نو د خپل رب حمد او ثنا بيان کړه او له هغه څخه د ګناهونو بخشش وغواړه، په يقين سره چې هغه توبه قبلونکی دی.

هغه الله دی چې زمونږ په غاړه کې يې د خلکو زعامت اچولی دی، د دې برسېره يې په بې ساره مالي نعمتونو او د خير ښېګړې سترو کارونو په انجامولو توانولي يو، په ټول ختيځ کې د عزت او وقار مالي لګښتونه ته موخوک رسيدګي نه شي کولی، هېڅ چرته مونږ سيال نه لرو، ايا په رښتيا مونږ په خلکو کې د فضيلت او خيريت د بشپړې غوروالي څښتنان نه يو؟ که څوک زمونږ په څېر وياړونه لري نو په ګوته دې کړي! که څوک راسره وياړونه پرتله کوي خپل وياړونه دې زمونږ په څېر ياد کړي، که وغواړو له دې به هم خبرې اوږدې شي، د الله د زياتې راکړې ياداشت نه مونږ ته حيا راځي خو په ورکړه او پاللو کې ستر شهرت لرو، که څوک سيالی ته زړه خوښي وي زمونږ په څېر دې د خپلو وياړونو ياد وکړي او يا دې له مونږ څخه خپل لوړ خويونه او عادتونه ذکر کړي.

ددې خبرو په پای ته رسولو نور نو عطارد کښېناست د بنوالحارث بن الخزرج قبيلې اړوند غړي ثابت بن قيس بن شماس رضي الله عَنْهُ ته نبي کريم ﷺ امر وکړ چې وپاڅه او د خطبې ځواب يې ورکړه.

ثابت بن قيس رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او وېويل:

ستاينې او ټوله ثنا هغه الله لره ده چې لوی لوی اسمانونه او ځمکې يې مخلوق دي، په اسمانونو او ځمکو يې واک دی او علم يې په هر څه ګېره اچولې ده، ګرد شيان د الله له لورينې بل څه نه دي، د الله د قدرت بېلګه دا ده چې مونږ ته يې د خلکو واکمني راکړې ده، زمونږ لپاره يې په ګرد مخلوق کې خپل استازيتوب هغه چا ته ورکړ چې شريف او کريم نسب لري، ګفتګو او خبرې يې ټولې رښتيا دي، هغه ته يې خپل اسماني کتاب په داسې حالت کې ورکړ چې په تبليغ او خلکو ته په رسولو يې امانت دار دی، په ګرد مخلوق کې هغه د الله انتخاب دی، خلک يې پر ځان ايمان لرلو ته راوبلل، هغه و چې خپلې کورنۍ او خپلو خپلوانو يې پرې ايمان راوړ، په خوی عادت او نسبي سپېڅلتوب باندې تمام دی، د ښکلا او ډول ډال نه ډک مخ لري، په ټولو خلکو کې غوره ترين خلک چې رسول الله ﷺ د الله لورې ته راوبلل مونږ (انصار) يو، مونږ د الله پاک د دين مرستندوي او د هغه د رښتني استازي مرستيالان يو، خپل جګړيز مهارتونه د خلکو پر ضد تر هغه په کار اچو تر څو د الله پاک او د هغه په رسول بشپړ ايمان ولري، که الله پاک او د هغه رسول ﷺ ته هر چا تسليمي ورکړه زمونږ له تېغه به خپله وينه، مال او شتمنې بچه وساتي، خو که څوک کړليچونو ته دوام ورکړي الله پاک په خاطر به ورسره د تل لپاره وسله وال جنګ وکړو، او د کافرانو مرګ ژوبله مونږ ته ډېره اسانه ده، خبرې همدا دي چې ما وکړې نور د الله پاک څخه د خپل ځان او د ټولو مومنانو لپاره له لغزشاتو د بخشش سوال کوم، و السلام عليکم.

بيا زبرقان بن بدر وپاڅېد او وېويل:

نَحْنُ الْكِـرَامُ فَـلَا حَيَّ يُعَادِلُنَا *** مِنَّا الْمُلُـوكُ وَفِينَا تُنْصَبُ الْبِيَعُ
وَكَـمْ قَسَرْنَا مِـنْ الْأَحْيَاءِ كُلِّهِمِ *** عِنْدَ النِّهَابِ وَفَضْـلُ الْعِزِّ يُتَّبَعُ
وَنَحْنُ يُطْعِمُ عِنْدَ الْقَحْطِ مُطْعِمُنَا *** مِنْ الشِّـوَاءِ إذَا لَمْ يُؤْنَسْ الْقَزَعُ
بِمَا تَرَى النَّـاسَ تَأْتِينَا سُرَاتُهُمْ *** مِنْ كُلِّ أَرْضٍ هُوِيًّـا ثُمَّ تَصْطَنِعُ
فَنَنْحَرُ الْكُومَ عُبْطًا فِي أَرُومَتِنَـا *** لِلنَّازِلِـينَ إذَا مَا أُنْزِلُوا شَـبِعُوا
فَـلَا تَرَانَـا إلَى حَيٍّ نُفَاخِرُهُـمْ *** إلَّا اسْتَفَادُوا فَكَانُوا الرَّأْسَ يُقْتَطَعُ
فَمَـنْ يُفَاخِرُنَـا فِي ذَاكَ نَعْرِفُهُ *** فَيَرْجِعُ الْقَوْمُ وَالْأَخْبَارُ تُسْـتَمَعُ
إنَّـا أَبَيْنا وَلَا يَـأْبَى لَنَـا أَحَدٌ *** إنَّـا كَذَلِكَ عِنْدَ الْفَخْـرِ نَرْتَفِعُ

۞ په شرافت کې زمونږ په ضد هېڅ قبیلوي همسیال نشته، واک پرې هم زمونږ دی او د یهودانو عبادتخانې مو تر اوسه په چاپېریال کې ودانې دي.

۞ ځومره ډېر کلي او قبیلې مو په جنګونو کې وهلې ډبولې دي، په جنګي ډګر کې وړ هغه څوک وي چې شرف او عزت کې پېروکار ولري.

۞ د قحط او لوږې (ولږې) په مهال زمونږ خلک د جود او سخاوت له مخې وریته شوې غوښې وږو تږو ته ورکوي په داسې حال کې چې د اوړي وریځې هم تشې توري وي.

۞ ته به هم خبر یې چې د ځمکې له هره اړخه مو په لور خلک پیادل راروان وي او مونږ یې په پالنه بوخت یو.

۞ مونږ د خپل اصلي شرافت او عزت له کبله د راغلو میلمنو په استقبال کې هغه اوښان حلالوو چې هېڅ رنځ او علت نه وي ژوبل کړي.

۞ که د ویاړ او فخر په میدان کې راسره کوم کور او ټبر ګز او ګام کوي نو زمونږ تابع به شي او یا به هغه سر جوړ شي چې له تن څخه پرېکیږي.

۞ که د فخر او یاړ سیالي راسره هر څوک کوي ودې کړي چې ویې پېژنو، په داسې حالت کې به ستانه شي چې خلک به یې له یو بل څخه قیصې اوري.

۞ مونږ له خلکو څخه سرغړونې کوو خو ولې زمونږ پرضد هېڅ څوک سرغړونه نه شي کولی، د ویاړ په داسې ځایونو کې زمونږ نوم سر لوړی وي.

چونکه د غونډې په دغې مهال حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ شتون نه درلود، ورپسې یې استازی واستو چې راشي، حسان رضي الله عَنْهُ وایي: ما ته یې استازی راغی او راته یې وویل: راشه او د بنوتمیم شاعر ته ځواب ورکړه، زه راروان شوم او دا شعرونه مې وویل:

مَنَعْنَا رَسُــولَ اللهِ إِذْ حَلَّ وَسْــطَنَا *** عَلَى أَنْــفِ رَاضٍ مِنْ مَعَــدٍّ وَرَاغِمِ
مَنَعْنَــاهُ لَمَّــا حَــلَّ بَيْنَ بُيُوتِــنَا *** بِأَسْــيَافِنَا مِــنْ كُلِّ بَــاغٍ وَظَالِمِ
بِبَيْــتٍ حَرِيْــدٍ عِــزُّهُ وَثَــرَاؤُهُ *** بِجَابِيَــةِ الْجَوْلَانِ وَسْــطَ الْأَعَاجِمِ
هَلْ الْمجد إِلَّا السّؤدد الْعَوْدُ وَالنَّدَى *** وَجَــاهُ الْمُلُوكِ وَاحْتِمَــالُ الْعَظَائِمِ

- بنوعدنان (قريش) خفه وي او كه خوشحاله وي خو مونږ د الله د رسول ﷺ كلك ملاتړ هله وكړ چې زمونږ ترمنځ ديره شو.
- كله چې زمونږ كلي كور ته راغى نو په خپلو تورو مو له باغي او ظالم څخه محفوظ ساتلى دى.
- په شام كې د عجمو ترمنځ د جابية الجولان په كلي هغه كورنۍ لرو چې په عزت او سخا كې ورسره هېڅ څوک شراكت نه لري.
- بار بار مشري يواځې عزت او وركړه ده، او د شاهانو سره ليدل كتل او په سترو ستونزو زغم ويستل دي.

حسان رضي الله عَنْهُ وايي: كله چې زه د نبي كريم ﷺ تر څنګ ورسېدم د راغلي پلاوي شاعر وپاڅېد او هغه يې وويل چې څه يې په زړه وو، بېرته مې هغه ته په خپلې قافيه كې ځواب وركړ، زبرقان چې له خپلو شعرونو څخه وزګار شو نبی كريم ﷺ حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ ته وويل: پاڅېږه او شاعر ته ځواب وركړه.

حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او ويويل:

إِنَّ الذَّوَائِــبَ مِنْ فِهْــرٍ وَإِخْوَتِهِمْ *** قَــدْ بَيَّنُــوا سُــنَّةً لِلنَّــاسِ تُتَّبَعُ
يَرْضَى بِهِمْ كُلُّ مَــنْ كَانَتْ سَرِيرَتُهُ *** تَقْــوَى الْإِلَهِ وَكُلَّ الْخَــيْرِ يَصْطَنِعُ
قَــوْمٌ إِذَا حَارَبُــوا ضَرُّوا عَدُوَّهُمُ *** أَوْ حَاوَلُوا النَّفْعَ فِي أَشْيَاعِهِمْ نَفَعُوا
سَــجِيَّةٌ تِلْــكَ مِنْهُمْ غَــيْرُ مُحْدَثَةٍ *** إِنَّ الْخَلَائِقَ فَاعْلَــمْ شَرُّهَا الْبِدَعُ
إِنْ كَانَ فِي النَّاسِ سَــبَّاقُونَ بَعْدَهُمُ *** فَــكُلُّ سَــبْقٍ لِأَدْنَى سَــبْقِهِمْ تَبَعُ
لَا يَرْقَعُ النَّاسَ مَــا أَوْهَتَ أَكُفُّهُمْ *** عِنْدَ الدِّفَــاعِ وَلَا يُوهُونَ مَا رَقَعُوا
إِنْ سَابَقُوا النَّاسَ يَوْمًا فَازَ سَبْقُهُمْ *** أَوْ وَازَنُوا أَهْــلَ مَجْدٍ بِالنَّدَى مَتَعُوا
أَعِفَّةٌ ذُكِــرَتْ فِي الْــوَحْيِ عِفَّتُهُمْ *** لَا يَنْطَبِعُــونَ وَلَا يُرْدِيهِــمُ طَمَعُ
لَا يَبْخَلُــونَ عَلَى جَــارٍ بِفَضْلِهِمُ *** وَلَا يَمَسُّــهُمُ مِــنْ مَطْمَــعٍ طَبَعُ
إِذَا نَصَبْنَــا لِــحَيٍّ لَمْ نَــدِبَّ لَهُمْ *** كَمَا يَــدُبُّ إِلَى الْوَحْشِــيَّةِ الذَّرِعُ
نَسْــمُو إِذَا الْحَرْبُ نَالَتْنَــا مَخَالِبُهَا *** إِذَا الزَّعَانُفُ مِنْ أَظْفَارِهَا خَشَــعُوا

لَا يَفْخَــرُونَ إِذَا نَالُــوا عَدُوَّهُــمُ *** وَإِنْ أُصِيبُــوا فَلَا خُــورٌ وَلَا هُلُعُ
كَأَنَّهُمْ فِي الْــوَغَى وَالْمَوْتُ مُكْتَنِعٌ *** أُسْــدٌ بِحَلْيَــةٍ فِي أَرْسَــاغِهَا فَدَعُ
خُذْ مِنْهُــمُ مَا أَتَى عَفْوًا إِذَا غَضِبُوا *** وَلَا يَكُنْ هَمُّكَ الْأَمْرَ الَّذِي مَنَعُوا
فَــإِنَّ فِي حَرْبِهِمْ فَاتْــرُكْ عَدَاوَتَهُمْ *** شَرًّا يُخَاضُ عَلَيْهِ السَّــمُّ وَالسَّــلَعُ
أَكْرِمْ بِقَوْمٍ رَسُــولُ اللهِ شِــيعَتُهُمْ *** إِذَا تَفَاوَتَــتْ الْأَهْــوَاءُ وَالشِّــيَعُ
أَهْدِي لَهُمْ مِدْحَتِي قَلْــبٌ يُؤَازِرُهُ *** فِيمَا أُحِبُّ لِسَــانٌ حَائِــكٌ صَنَعُ
فَإِنَّهُــمْ أَفْضَــلُ الْأَحْيَــاءِ كُلِّهِــمِ *** إِنْ جَدَّ بِالنَّاسِ جِدُّ الْقَوْلِ أَوْ شَمَعُوا

- د بنوفهر خورا درنو مخه ورو نورو خلکو ته د انساني رويې داسي کيفتيتونه ښودلي دي چې ورته عملي بڼه اچول شوې ده.
- په دغې رويو ټول هغه څوک خوشحاله او رضا دي چې له الله پاک څخه ډار او ترس او د خير ښېګړې هر کار سره يې مينه او محبت وي.
- دوی داسې قوم دی چې کله هم له دښمن سره مخ اتی شي نو ورته سترې او زيان اړوي، خو که پېروکارو ته ګټه رسول وغواړي توان هم يې لري.
- د دوی دغه خويونه نوي او نااشنا نه بلکې کورني او پخواني خويونه دي، په دې هم ويوهيږئ چې د نوي خويونو رواجول له شر پرته نور څه نه وي.
- که له دوی پرته په خلکو کې د خير ښېګړې نور مينوال هم وي نو هغوی هم د خير په کارونو کې ددوی د کم ونډوال تابع دي.
- په دفاعي حالتونو کې چې د دوی لاسونو څه خيرلي دي هغه مرهم نه اخلي، او نه هغه ستړيا دوی ته ستره ده چې دښمن ورته اړولې ده.
- که د خير ښېګړې په کارونو کې خلکو سره سيالي وکړی نو ورڅخه به مخکې شي، خو که په ورکړه کې له سخيانو سره پرتله شي نو پرې درانه به شي.
- دومره پاک دامنه دي چې وحي يې عفت او طهارت ذکر کړی دی، نه خو پليتيږي او نه ورته پليتي رسيږي.
- له ګاونډي څخه په خپل فضل او احسان هيڅ بخل نه کوي، خو له بل چا څخه د طمع توقع (ګنده خصلت) هم ورته نه رسيږي.
- چې کله مونږ د کوم قوم او قبيلې سره د جنګ اعلان وکړو نو دښمني ورسره په زړونو کې داسې پټه نه ساتو لکه صحرايي غوا ته چې خپل بچی پټ راروان وي، بلکې دښمني ورسره ښکاره په ښکاره کوو.

۞ د جنګ په غځول شوو پنجو چې عام خلک تسليمي ورکوي، که دغه پنجې جنګ تر مونږ وغځوي مونږ پرې لا پورته عزم او لوړ موراله شو.

۞ که په جنګ او نظامي بريدونو کې دوی برلاسي شي نو هېڅ راز فخر او د وياړونو غونډې نه کوي، او نه له بوزديلۍ او بې وسۍ څخه شکستونه خوري.

۞ په هغه جګړيز حالتونو کې چې مرګ په کې تر هر څه نزدې وي دوی لکه د يمن د حليې د زمرو په څېر داسې رادرومي لکه د خپو په بندونو کې چې يې کاږه زنځيرونه پراته وي.

۞ کولای شي چې د قهر او غضب په حالت کې يې له درګزرۍ څخه بشپړ برخمن شې، خو که له څه شي منعه وفرمايي هېڅ کله يې بايد کولو ته اراده ونه لرې.

۞ دوی سره جنګ جګړې او تربګني مه کوه، ستا لپاره پکې له زهرو او ګنډېر او چيچلو پرته نور هېڅ نشته.

۞ کله چې ډلې ټپلې سره تېرو بېر شي نو د هغه قوم مل او ملګرى شه چې رسول الله ﷺ يې ملګرى وي.

۞ د پياوړې هنرمندې ژبې په ملتيا د خپل زړه په مرسته او کومک د ثنا او صفت خپل دغه شعرونه نبي کريم ﷺ ته ډالۍ کوم.

۞ که په خلکو د هوسايني ژوند وي او که بې وسه وي خو دوی په کې تر هر چا غوره ترين قوم او قبيله ده.

د شعر او شاعرۍ مراسم چې کله ترپايه ورسېدل د راغلې پلاوې هر ګډونوال ته نبي کريم ﷺ جائزې هم ورکړې او ټولو اسلام اعلان کړ.

عمرو بن الأهتم چې بنوتميم د خپلو اوښانو د چارو سمبالښت په بنسټ کلي کور کې پرېښی او تر ټولو کشر او کم عمره و، د قيس بن عاصم سره يې اړيکې هم کړکېچنې وې، نو قيس بن عاصم نبي کريم ﷺ ته وويل: مونږ د خپلو کورني خدمتونو په خاطر زلموټى قبيلوي غړى په کلي کې پرېښی دى، که ر اغلو خلکو ته د ورکړې جائزو په څېر هغه ته هم برخه راکړې ښه به وي، ځکه زه ترې بده خاطره لرم، نبي کريم ﷺ ورته د هغه لپاره هم برخه ورکړه.

عمرو بن الأهتم چې دقيس له خبرې وخبرېد نو په دې شعرونو يې د هغه هجوه بيان کړه:

ظَلِلْتَ مَفْتَرِشَ الْهَلْبَاءِ تَشْتُمُنِي *** عِنْدَ الرَّسُولِ فَلَمْ تَصْدُقْ وَلَمْ تُصِبِ

سُدْنَاكُمُ سُودُدًا رَهْوًا وَسُودُدُكُمْ *** بَادٍ نَوَاجِذُهُ مُقْعٍ عَلَى الذَّنَبِ

۞ د پيغمبر ﷺ په حضور کې ببره لکۍ ناست وې او ما پسې دې بدې ردې ويلې!! حالانکه زما اړوند خبرو کې هېڅ دروستوالى نه لرې.

۞ که څه هم مونږ درته مشري درکړې ده خو ستاسو د مشرۍ ژامې وازې دي او داسې ښکاري چې نوره په کوناټو ناسته ده.

ابن اسحاق وايي: د بنو تميم راغلي پلاوي ارونند الله د سورت حجرات دا ایتونه هم نازل کړل ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلۡحُجُرَٰتِ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡقِلُونَ ﴾(١).

د بنوعامر د پلاوي او د عامر بن الطفيل او اربد بن قيس پېښه

نبي کريم ﷺ ته د عامرزو پلاوي چې عامر بن الطفيل، اربد بن قيس بن جزء بن خالد بن جعفر، جبار بن سلمی بن مالک بن جعفر درېواړه پکې وو راغلل، هېره دې نه وي چې درېواړه د قوم مشران وو، د نبي کريم ﷺ سره د دوکې په بنسټ د الله ستر دښمن عامر بن الطفيل نبوي حضور کې عرض شو،، که څه هم خپل قوم يې عامر بن الطفيل ته چې د قوم مشرتابه ويلي هم وو: ټولو خلکو اسلام راوړ عامره ته هم اسلام راوړه.

هغه چونکه د الله دښمن و ورته يې وويل: زه زيار اوباسم ګرد عربان د ځان تابع کړم نو څنګه د قريشو زلمونی ته ځان تسليم او راوړی دين يې ومنم!!

بيا يې اربد ته مخ واړو او ورته يې کړه: چې کله د سړي خوا ته ولاړ شو زه به يې په خبرو بوخت کړم او ته به پرې د تورې مرګوني ګوزارونه وکړې.

د رارسېدو سره سم عامر نبي کريم ﷺ ته وويل: محمده! ما سره د سوچه او خالصې دوستانې پړاو پېل کړه، هغه ورته وويل: تر هغه درسره دوستۍ ته چمتو نه يم تر څو په الله يواځې ايمان ونه لرې، که څه هم عامر بار بار ټينګار کو او په انتظار و چې اربد به کله خپل ګوزارونه پيلوي خو ولې اربد هېڅ ځواب نه شو ورکولای، عامر وپوهېد چې اربد له مرګوني بريد څخه بې توانه دی، بيا يې ورته وويل: محمده! ما سره د خالصې دوستانې او رښتنې ملګرتوب پړاو پېل کړه! هغه ورته بيا وويل: نا ترهغه درسره خالصې دوستانې ته چمتو نه يم تر څو دې په واحد او لاشريک ذات الله پاک باندې ايمان نه وي راوړی.

د نبي کريم ﷺ د غوښ انکار په اورېدو هغه وويل: لوړه په رب لايزال چې مدينه به دې په ضد د جنګيالو او جنګي اسونو او اوښانو څخه ډکه کړم.

چې کله ولاړ نبي کريم ﷺ وويل: ای الله! د عامر بن الطفيل له شر او شرارت څخه راته خلاصون راکړه.

(١) سورت حجرات: (٤). ژباړه: هغه خلک چې له کوره بهر درته چغې سورې وهي زياتره يې کم عقله دي.

راغلي پلاوي چې د نبي کريم ﷺ له حضوره رخصت شوه، عامر اربد ته وويل: غرق شې اربده! ولې دې راسره په کړې ژمنه وفا ونه کړه؟ د ځمکې پر مخ له تا پرته زه له هيڅ چا نه ډارېدم او ته هم بوزديله وښتې ! له دې وروسته درڅخه زه هم نور هيڅ ډار نه محسوسوم.

هغه ورته وويل: خوار شې لږ صبر شه! تا سره د کړې ژمنې ترون له مخې چې به مې کله هم ځان ګوزار ته چمتو کړ نو ته به راته مخې ته شوې نو ايا ستا په سر مې ګوزار کړی وی؟؟

بيا خپل ټاټوبي ته د ستنېدو په مهال لاره کې پرې الله پاک په ښټ د طاعون دانه راپورته کړه او د بنو سلول د قبيلې يوې ښځې په کور کې يې واړوله، نارې به يې وهلې چې [اى بني عامرو! د بنو سلول قبيلې د ښځې په کور کې د ځوان اوښ په مرګوني رنځ اخته شوم نور نو مړ کېږم][1].

پاتې ملګري يې خپل ټاټوبي ته ستانه شول، د رسېدو په مهال يې قوم غبرګ کړ چې اربده! نوی تازه خبر مو له ځان سره څه راوړی دی؟

هغه ورته وويل: تازه خو څه نه وو خو محمد ﷺ مونږ د داسې څه عبادت کولو ته رابللو که مخې ته مې راشي نو له ځنډ پرته به پرې تر هغه غشي ووروم چې ومري.

له دې خبرې يوه يا دوه ورځې وروسته په خپل اوس بهر ووت، په اوښ او اربد دواړو باندې الله پاک د اور لمبه راوسته او دواړه يې وسوځول.

اربد بن قيس چې دلبيد بن ربيعه موريزه ورور و، له خفګانه يې ورپسې وويل:

مَا إِنْ تُعَدِّي الْمَنُونُ مِنْ أَحَدٍ *** لَا وَالِدٍ مُشْـفِقٍ وَلَا وَلَدِ
أَخْشَى عَلَى أَرْبَدَ الْحُتُوفَ وَلَا *** أَرْهَبُ نَوْءَ السِّـمَاكِ وَالْأَسَـدِ
فَعَينِ هَلَّا بَكَيْـتُ أَرْبَدَ إِذْ *** قُمْنَا وَقَـامَ النِّسَـاءُ فِي كَبَدِ
إِنْ يَشْـغَبُوا لَا يُبَالِ شَـغْبَهُمْ *** أَوْ يَقْصِدُوا فِي الْحُكُومِ يَقْتَصِدِ
حُلْـوٌ أَرِيـبٌ وَفِي حَلَاوَتِـهِ *** مُرٌّ لَطِيفُ الْأَحْشَـاءِ وَالْكَبِدِ
وَعَيْنِ هَلَّا بَكَيْـتُ أَرْبَدَ إِذْ *** أَلْوَتْ رِيَاحُ الشِّتَاءِ بِـالْعَضَدِ
وَأَصْبَحَـتْ لَاقِحـاً مُصَرَّمَةً *** حَتَّى تَجَلَّـتْ غَوَابِـرُ الْمُدَدِ
أَشْـجَعُ مِنْ لَيْثِ غَابَـةٍ لَحِمٍ *** ذُو نَهْمَـةٍ فِي الْعُـلَا وَمُنْتَقَدِ
لَا تَبْلُـغُ الْعَـيْنُ كُلَّ نَهْمَتِـهِ *** لَيْلَـةَ تُمْسَى الْجِيَـادُ كَالْقِدَدِ

---

(۱) بنو سلول په عربانو کې هغه قبيله وه چې په بې وفايۍ او بوزديلۍ کې يې شهرت درلود، سموؤل شاعر وايي:
وَإِنَا أُنَاسٌ لاَ تَرَى القَتْلَ سبَّةً ** اَذَا مَا رَأَتْهُ عَامِرٌ وَ سُلُوْلُ
ژباړه: تر څو عامر او سلولزي نه يو جوړ شوي نو مونږ هغه خلک يو چې مرګ ژوبله بيخي بوزديلي نه بولو.

الْبَاعِـثُ النَّوْحَ فِـي مَآتِمِهِ *** مِثْلَ الظِّبَـاءِ الْأَبْكَارِ بِالْجَرَدِ
فَجَعَـنِي الْـبَرْقُ وَالصَّوَاعِقُ *** بِالْفَارِسِ يَوْمَ الْكَرِيهَةِ النَّجُدِ
وَالْحَارِبِ الْجَابِـرِ الْحَرِيبِ إِذَا *** جَـاءَ نَكِيبًـا وَإِنْ يَعُدْ يَعُدْ
يَعْفُو عَـلَى الْجَهْدِ وَالسُّؤَالِ كَمَا *** يُنْبِتُ غَيْثُ الرَّبِيعِ ذُو الرَّصَدِ
إِنْ يُغْبَطُـوا يَهْبِطُوا وَإِنْ أُمِرُوا *** يَوْمًا فَهُـمْ لِلْهَـلَاكِ وَالنَّفَدِ

❁ مرګ او مړيني هېڅ چرته مهربان پلار او يا ورور نه دی پرېښی.

❁ له اسماني افت څخه په اربد ډارېدم خو ولې د اسد (د مياشتې نوم دی) له ستورو څخه هېڅ خوف او ترس مې پرې نه درلود.

❁ ای سترګې! مونږ او ښځې چې کله په سترې او تکليف وپاځېدو نو تا په اربد ولې نه ژړل؟

❁ د خلکو غال مغال به دهغه تڼده نه ترخه کوله خو که چا به ورته پرېکړه راوړه نو د عدل او انصاف پرېکړې به يې کولې.

❁ که اربد څه هم خوږ او دانا ځېرکه و، خو د دې سره بيا هم تريخ او کنجکاو و.

❁ ای زما سترګو! هغه مهال مو په اربد ولې ماتمي ژړا شور ونه کړ چې د ژمي بادونو په کې د ونو بوټو پاڼې ورژولې.

❁ د اربد مړيني سره سم د شيدو اوښان تر هغه وځ کړس شول چې پاتې اوښان په کې رالوی هم شول (خو دې کې شيدې رانغلې).

❁ اربد د ځنګلي ښکار مينه ناک زمري څخه هم ډېر بهادر او اتل و، تر موخې ځان رسونه کې يې مينه لرله او کارپوهه هستي وه.

❁ د اربد ستر اند او لوړ فکر ته کره قوي اسونه چې د شپې له پلوه خلاص مزل وکړي ورته هم نه شي رسېدای په مزل کې به ترې د څرمن په ځېرکمزوري شي، بلکې د سترګو نظر هم ورته نه شي رسېدای.

❁ د اربد په مړيني دومره ډېرو ښځو ماتمي غونډې وکړې لکه په تش تور مېدان کې چې غرڅنی راغونډې شوي وي.

❁ په دغه شجاع او بهادر او شاهسوار انسان باندې د اسماني اور لمبو ډېر وځورولم.

❁ دومره لوی جګړن و چې خپل جګړن سيال ته به يې شکست ورکو او جنګي اوزار به يې ترې اخستل، خو که د بيا مقابلې لپاره به يې سيال راپورته شو نو ده به ورسره بيا مقابله کوله.

- لکه څنګه چې د سپرلي باران لږه ګیاه راشنه کړي او بیا ډېره شي، داسې به یې ډېره ورکړه کوله که څه به هم خپله په تکلیف کې و.
- د ډېرو لږو ازادو ښځو بچیان په داسې مرګ مړه کیږي که څه هم ځنې ښځې یې ډېر بچي وزږوي.
- که خلک راسره زمونږ په ښه ژوند غبطه کوي نو نور به هم ذلیله شي، او که راباندې زیات شي نو لا به پسې هلاک او د زوال سره مخ شي.

د عبدالقیس په پلاوي کې د جارود راتګ

د عبدالقیس د قبیلې غړی جارود بن عمرو بن خنس هم دخپلې قبیلوي پلاوي په ملتیا نبي کریم ﷺ ته راغی[1].

حسن وایي: چې کله هم پلاوي او جارود د نبی کریم ﷺ حضور کې عرض شول نو د اسلامي دین اصول یې ورته وړاندې کړل، اسلام ته یې راوبلل تر څو تن ورته کیږدي، نو جارود رضي الله عَنْهُ ورته وویل: زه ستا د دین منلو په خاطر خپل دین پرېښودو ته چمتو یم، خو ایا ته زما د دین ضمانت کولای شې؟

نبي کریم ﷺ ورته وویل: هو! د دې ذمه وار دې زه یم چې ستا سابقه دین په بدل کې درته الله پاک غوره دین درکړ.

له دې پړاو وروسته جارود او راغلو ملګرو یې اسلام اعلان کړ، د بېرته ستنېدو په مهال یې له نبي کریم ﷺ څخه ویوښتل چې سورلۍ ورکړي تر څو په سهولت او اسانتیا بېرته ستانه شي، نبي کریم ﷺ ورته وویل: ستاسو د سورلیو لپاره راسره هېڅ نشته چې در یې کړم، هغه ورته وویل: ای د الله رسوله! زمونږ او د کلي ترمنځ مو د خلکو ورک شوي اوښان په مېرو کې خوشې ګرځي، ایا کولای شوو چې ځانونه پرې خپلو کلیو کورنو ته سپاره ورسوو؟

نبي کریم ﷺ ورته وویل: په ډېر احتیاط ورڅخه ځان وساته ورنه ستا لپاره به د اور لمبې او سکروټې شي.

جارود رضي الله عَنْهُ د خپلو ملګرو په ملتیا له مدینې څخه رخصت شو او په اسلام او ایمان تر هغه کلک ولاړ و چې وفات شو، د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په خلافت کې د مرتدینو سره د جهاد تر لړې ژوندی و.

(۱) ابن هشام وایي: د عبدالقیس د قبیلې غړی جارود بن بشر بن المعلی لومړی نصراني و.

کومو خلکو چې یې په ملتیا اسلام ته غاړه ایښې وه ځینې ورڅخه د غرور بن منذر بن نعمان بن منذر سره بېرته نصرانیت چې خپل لومړی دین یې و، واوښتل، دغه مهال جارود رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او د حق حقانیت او د شهادت کلمه یې وویله، او خلک یې بېرته په دې کلماتو اسلام ته راوبلل:

[ای خلکو! زه د الله په یووالي چې د عبادت یواځنی حقدار دی ګواهي ورکوم، او غوڅه عقیده لرم چې محمد ﷺ د الله پاک رښتني استازی او بنده دی، که څوک راسره دا ګواهي نه مني زه ورته کافر وایم][1].

د مسیلمه کذاب په ملتیا د بنوحنیفه پلاوې

د بنو حنیفو په وفد کې د نبي کریم ﷺ حضورته ستر دروغجن مسیلمة بن حبیب حنفي هم راغلی و[2].

د دوی پالنه د بنونجار د قبیلې د یوې انصارۍ ښځې په کور کې کېده[3].

ما ته د مدینې متعلق زمونږ ځینو علماؤ وویل چې بنو حنیفه و مسیلمه الکذاب له ځان سره نبي کریم ﷺ ته راوست او په جامو اوپوښاک به یې پټو، نبي کریم ﷺ د خپلو ملګرو سره ناست و چې په لاس کې یې د کجورې لښته وه او په سر پورې یې پاڼې نښتې وې.

نبي کریم ﷺ ته په داسې حالت کې رانږدې شوچې هغوی لا په جامو پټو او ورسره یې خبرې اترې پیل کړې او ځینې غوښتنې یې هم ورڅخه وکړې، نبي کریم ﷺ ورته وویل: که دا لښته هم راڅخه وغواړې درته یې نه درکوم.

ابن اسحاق وایي: د یمامې میشتوال د بنو حنیفه یو غړي راته د مسیلمه کذاب واقعه داسې بیان کړه چې له تیرې پیښې څخه توپیر لري.

هغه راته وویل: بنو حنیفه چې کله نبي کریم ﷺ ته راغلل نو مسیلمه الکذاب ورسره نه و هغه یې په پلرني ټاټوبي کې پرېښی و، دوی چې کله اسلام راوړ نو نبي کریم ﷺ ته یې د مسیلمه قومي او قبیلوي مکانت هم یا د کړ، ورته یې وویل: مونږ د خپلو کورونو او بچو د حفاظت په خاطر هغه پرېښود خو زمونږ ملګری دی.

(۱) ابن هشام وایي: داسې ورڅخه نقل دي چې [که څوک راسره دا ګواهي نه منی زه به ورسره جنګ کوم].
(۲) ابن هشام وایي: د مسیلمه کذاب اسم کنیه ابوثمامة وه.
(۳) ابوذر رضي الله عَنْهُ وایي: ددغې ښځې نوم کیسة بنت الحارث وه.

نبي کريم ﷺ ورته دومره برخه ورکړه چې د پلاوي راغلو ګډونوالو ته يې ورکړې وه، او ورته يې وويل [هغه هم بد سړی نه دی] دا په دې خاطرچې د ملګرو دکور او اوړ په ساتنه بوخت و، او دنبي کريم ﷺ دخبرو موخه هم دا وه، هغه و چې راغلی وفد بېرته يمامې ته ستون شو اومسيلمه ته يې هغه برخه ورکړه چې نبي کريم ﷺ ورته ورکړې وه، يمامې ته په رسېدو هغه ظالم بېرته مرتد شو او د نبوت دعوه يې هم وکړه، او خلکو ته به يې د دروغو سجعې په دې بهانه جوړلې چې زه د نبي کريم ﷺ د نبوت شريکوال يم او مدينې ته تللی پلاوي ته به يې ويل چې ولې چې هغه تاسو ته نه و ويلي چې زه بنه سړی يم بد نه يم؟ هغه درته ځکه ويلي و چې زه ورسره په نبوت کې برخه دار يم.

د قران د ايتونو په ضد به يې سجعې جوړولې لکه [لَقَد أَنْعَمَ اللهُ عَلَى الْحُبْلَى * أَخْرَجَ مِنْهَا نَسْمَةً تَسْعَى * مِنْ بَيْنِ صِفَاقٍ وَ حَشَا](١).

که څه هم مسيلمه د نبي کريم ﷺ په حق کې د نبوت ګواهي ورکوله خو ديمامې څخه خپلو پېروکارو ته يې شراب اوزنا روا کړي وو او ترځنګ يې ورڅخه د لمونځونو فرضيت هم ساقط کړی و.

خو بيا هم بنو حنيفه وربانديې کلک ولاړ وو.

د عدي بن حاتم رضي الله عَنْهُ قيصه

ما ته دارسيدلې معلوماتو له مخې چې عدي بن حاتم رضي الله عَنْهُ به ويل: په ټولو عربانو کې به نبي کريم ﷺ له ما څخه د بل چاډېر بدې نه شو، که څه هم زه شريف انسان وم خو د نصرانيت له کبله چې ما ته به مې قوم د غنيمت څلورمه برخه بې مشقته راکوله پرې ګانه وم.

د قومي احترام له کبله ما ته ځان لوی باچا ښکارېد او دين مې راته محبوب دين و، خو چې د نبي کريم ﷺ اوازې مې تر غوږ شوې ډېرې بدې راباندې ولږېدې.

چونکه زما د اوښانو شپونکی او چوپان عربي هلک و ورته مې وويل: زما د تېښتې لپاره تيار چاغ او څربه تيز رفتاره اوښان چمتو کړه چې د محمد ﷺ د لښکرو اواز دې کله هم واورېد چې دلته راتلل نو ما په چټکه وخبروه، هغه مې ارشادات ومنل او لاړ.

يوه ورځ راته چوپان راغی او غږ يې کړ چې: که د محمد ﷺ له لښکرو سره هر څه کوې نو خبر اوسه چې بېرغونه مې وليدل، بيا مې وپوښتل چې دا لا څوک دي؟ چا راته وويل دا د محمد ﷺ جنګي لښکر دی.

(١) ژباړه: په اميدوارې ښځې د الله لويه لورينه دا ده چې له خېټې څخه يې ترې داسې انسان راويستی دی چې منډې ترړې وهي.

ما ورته وويل: په توندۍ لاړ شه او چمتو شوي اوښان مې زانزدې کړه، اوښان يې راته نزدې راوستل او د تېر په شمول مې شام ته د تګ هوډ وکړ تر څو هلته د خپلو ديني نصراني ملګرو سره يو ځای شم.

د ابن هشام د روايت له مخې عدي رضي الله عَنْهُ د نجد د جوشي يا حوشي نوم غر باندې رهی شو.

هغه وايي: خپله خور مې هم په کلي کې پرېښوده، که څه هم ما په شام کې واړوله خو د نبي کريم ﷺ لښکرو زمونږ په کلي يرغل کړی و او د (طي) قبيلې په وينځو او غلامانو کې زما خور هم وينځه شوې وه.

خو له بل پلوه نبي کريم ﷺ شام ته زما په تېښته هم خبرېدلی و.

د نبوي مسجد ترڅنګ شپول چې په جنګ کې نيول شوې ښځې به پکې ووسولی شوې (سفانه بنت حاتم) هم په کې بنديوانه وه.

يوه ورځ نبي کريم ﷺ تېرېده چې سفانه ورته ورپورته شوه، چونکه هغه ډېره زړه وره وه ورته يې کړه چې: پلار مې مړ دی او چې راپسې راځي هغه هم تر اوسه ورک دی، الله دې مل شه له ماسره ښېګړه وکړه.

نبي کريم ﷺ ورځخه وپوښتل: څوک درپسې راځي؟

هغې ورته وويل: عدي بن حاتم رضي الله عَنْهُ نبي کريم ﷺ وويل: خا... خا... هغه عدي چې له الله او رسول څخه فراري دی؟

سفانه بنت حاتم وايي: بيا نبي کريم ﷺ ولاړ او زه يې پرېښودم، د سبا ورځې په مهال مې ورته بيا پرونۍ خبره تکرار کړه، او هغه هم راته په ځواب کې پرونې ځواب راکړ، په دريمه ورځ بيا ورپاڅېدم که څه هم زه نا اميده وم خو د هغه له شا اړخه راته چا اشاره وکړه چې خبرې ورسره وکړه، ما ورته وويل: پلار مې مړ او د پوښتنې والا مې تر اوسه رانغی، الله دې کومکي شه له ما سره احسان وکړه.

هغه راته وويل: سمه ده، ستا غوښتنه مې ومنله خو که د باور وړ څوک پيدا شي چې تا خپل ټاټوبي ته ورسوي ما خبر کړه.

ما ته چې چا د خبرو کولو اشاره وکړه ما يې پوښتنه وکړه راته وويل شول چې علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ و.

وخت لا تېر نه و چې د (بِلِّي) يا (قضاعه) قبيلې يوه پلاوې مدينې ته راغله، چونکه ما غوښتل شام ته د ورور څنګ ته لاړه شم نو نبي کريم ﷺ ته راغلم او ورته مې وويل: زما د قوم ځيني باور وړ خلک راغلي دي، هغوی کولای شي چې ما تر کوره ورسوي.

نبي كريم ﷺ ما ته سورلۍ اوپوښاک په شمول نوره نفقه هم راکړه تر څو شام ته ورسېدم.

عدي بن حاتم رضي الله عَنْهُ وايي: زه لا په خپل كور كې كورني غړو سره ناست وم چې يوه ښځه زمونږ په لور رارروانه وه، ما وويل: دا خو زما خور ده!! چې ښه رانږدې شوه په رښتيا مې خور وه، په سر راته ودرېده او له حده يې زيات ملامته كړم، راته يې وويل: اى ظالمه! اى خپلولي شكونكيه! خپل بچي او ښځه دې له ځان سره راوستل او د خپل پلار لور دې بې كسه پرېښوده؟!

ما ورته وويل: اى زما خوركۍ! لږ صبر شه، له تاسره مې چې كوم ظلم زياتى كړى دى هېڅ عذر او بهانه يې نه لرم، ته چې راته څه وايي همدغسې مې كړي دي!!

د تېر په څېر په كور كې راسره پاتې شوه، چونكه هغه ډېره هوښياره او ځېركه وه، ما ورڅخه وپوښتل: د محمد ﷺ اړوند څه فكر لرې؟

هغې راته كړه: زما په اند بايد هرومرو يې ملتيا وكړې، كه سړى رښتيا اسماني استازى وي نو لومړيتوب ورته خير او فضيلت دى، او كه اسماني استازى نه وي نو په ملتيا كې يې هېڅكله هم نه شې ذليل كېداى.

ما ورته كړه: لوړه په رب لا يزال چې روغه خبره دې وكړه.

ما له شام څخه سفر پيل كړ تر څو نبي كريم ﷺ ته ورشم، هغه وچې مدينې ته ورسېدم او هغه مې په مسجد كې وليد، مسجد ته ننوتم او سلام مې پرې وكړ، هغه وپوښتل: څوک يې؟

ما ورته كړه: زه عدي بن حاتم يم، هغه وپاڅېد او د كور په لور يې له ځان سره روان كړم، مونږ لا كور ته روان وو چې بوډۍ ښځې په لاره كې راڅخه ودرو او تر ډېره حده يې ورسره خبرې وكړې او خپل حاجتونه يې ورڅخه وغوښتل، زه وپوهېدم چې قسم په الله دا هېڅكله د ملكيت دعودار نه دى او نه باچا دى.

بيا يې زه كورته بوتلم چې كله ننوتو د كجورو له پاڼو څخه ډک شوى بالښت يې ما ته راكوزار كړ او وېويل: په دې باندې كېنه، ما ورته وويل: د الله رسوله! ته ورته تكيه ووهه! هغه راته وويل: نا.. نا.. بلكې ته پرې كېنه زه په بالښت

او هغه په ځمكه كېناست، ما له ځان سره وويل: قسم په الله چې دا هېڅكله باچا نه دى.

بيا يې راته وويل: عدي! ته د نصرانيت او مجوسيت ترمنځ د ركوسيت مذهب پيروكار نه وې؟ ما ورته وويل: ولې نه.

هغه راته وويل: تا ته به دې قوم د غنيمت څلورمه برخه نه دركوله؟ ما ورته وويل: ولې نه، هغه راته كړه: ستا د نصرانيت په دين كې ستا لپاره دا حلال نه و؟ ما ورته وويل: هو همدغسې ده.

بيا زه پوره پوره وپوهېدم چې د اپه رښتيا باچا نه بلكې رښتنى پيغمبر دى.

د ټولو هر پټ او پناه وحې ورته کېدای شي، بیا یې راته وویل: عدي! ایا ستا له اسلام راوړو څخه مانع د مسلمانانو فقر او فاقت و؟ قسم په الله ډېره نزدې ده چې دمسلمانانو شتمني به دومره ډېره شي چې د اخستو والا به یې څوک نه پیدا کیږي، یا شاید له اسلام اعلانولو څخه دې مانع دا و چې غیرو او غلیم یې ډېر او د مسلمانانو نفوس کم دی، خو قسم په الله ډېره نزدې ده چې د بیت الله د زیارت لپاره به له قادسیې څخه زنانه په خپل اوښ راروانه وي او هېڅ راز ډار او ترس به نه محسوسوي.

یا کېدای شي د اسلام اعلانولو مانع دې دا و چې د نړۍ واک او اختیار به همیشه د غیر مسلمو په لاسونو کې وي، خو قسم په الله ډېره نزدې ده چې وابه اورې چې په لاسونو به یې د بابل سپینې ماڼې فتحه شي.

عدي رضي الله عَنْهُ وایي: بیا مې اسلام راوړ.

عدي رضي الله عَنْهُ وایي: دوه مې ولیدلې او دریمه به یې ضرور راښکاره شي، دا مې ولیدل چې د بابل سپینې ماڼۍ د مسلمانانو په لاسونو کې ولوېدې، او دا مې هم ولیدل چې له قادسیې څخه ښځه په خپل اوښ د بیت الله زیارت لپاره په ډېر ډاډ او اطمینان راروانه وه، او قسم په الله چې دریمه هم خامخا شته کیږي، ثروت او مالداري به دومره زیاته شي چې هېڅ اخستونکی به یې شتون نه لري.

د فروة بن مسک المرادي رضي الله عَنْهُ راتګ

ابن اسحاق وایي: فروة بن مسک رضي الله عَنْهُ نبی کریم ﷺ ته په داسې حالت کې راغی چې د کنده قبیلې ټولو مشرانو څخه یې بیزاري او اعتزال اعلان کړی و.

چونکه له اسلام د ر اتګ نه لږ څه وړاندې د مراد او همدان د قبیلو ترمنځ د (ردم خونړیزه) معرکه رامنځ ته شوې وه چې همدانیانو پکې د مراد قبیله کې د مرګ او ژوبلې لویه غوڅه کړې وه، دوی ته یې ستر ځاني زیانونه اړولي وو.

د مراد د قبیلې په ضد د همدان د جنګي قیادت مهار د اجدع بن مالک په لاس کې و[1].

له کله راهیسې چې فروه رضي الله عَنْهُ د کنده قبیلې له مشرانو څخه د نبي کریم ﷺ حضور ته تشریف راوړ دا بیتونه یې وویل:

(۱) ابن هشام وایي: د جنګ ددغه سحنه کې د همدان قیادت د مالک بن حریم په ولکه کې و.

لَمَّا رَأَيْتُ مُلُوكَ كِنْدَةَ أَعَرَضَتْ *** كَالرِّجِلِ خَانَ الرِّجْلَ عَرَقَ نَسَائِهَا
قرّبت رَاحِلَتِي أؤمّ مُحَمَّدًا *** أَرْجُو فَوَاضِلَهَا وَحُسْنَ ثَرَائِهَا

- د کنده د مشرانو خوش ماشي او سرغړوني چې مي وليدې چې کورني او قبيلوي خيانتونه په کې را پورته شول نو...
- خپله سورلۍ مې ځان ته زانزدې کړه او محمد ﷺ سره دملتوب اراده مې وکړه، هلته د هغه سره ډېر خير او ډېر ثروت امېد او طمعه لرم.

ما ته د رارسیدلې راپور له مخې چې فروه رضي الله عَنْهُ کله هم نبي کريم ﷺ حضور ته ولاړ، هغه ورته وويل: ای فروه! د (ردم معرکه) کې چې ستا قوم ته خومره ځاني زيان رسيدلى دى ايا ته پرې خفه يې او که نه؟

هغه ورته وويل: اى د الله رسوله! د (ردم معرکې) په څېر ما ته ځاني تاوان که بل چا ته ورسيږي نو ايا خفه به نه شي؟ نو نبي کريم ﷺ ورته وويل: ستاسو لپاره دغه ځاني تاوان په اسلام کې له خير او فايدې پرته نور څه نه دي.

د اسلام راوړو وروسته نبي کريم ﷺ ورته د (مراد، زُبَيْد او د مُذحِج ټولو قبيلو واک او اختيار ورکړ، او ترڅنګ يې ورسره خالدبن سعيد بن العاص رضي الله عَنْهُ هم د صدقاتو په راغونډولو او توزيع مشر واستو، د نبي کريم ﷺ تر مړينې پورې ورسره خالد رضي الله عَنْهُ يو ځاى و.

د ځینو زبیدیانو په ملتیا د عمرو بن معدیکرب پلاوې

د بنوزبيد د ځينو خلکو په ملتيا د نبي کريم ﷺ په حضور کې عمرو بن معديکرب هم په داسې حالت کې راغی چې اسلام يې قبول کړی و، د نبي کريم ﷺ د نبوت په اورېدو سره سم عمرو ولاړ او قيس بن مکشوح المرادي ته يې وويل: ته د خپل قوم سرکرده او لوی مشرتابه يې، په حجاز کې د قريشو د قبيلې اړوند محمد ﷺ نوم سړي چې د اسماني استازيتوب دعوه لري بايد دواړه لاړ شو او حقيقي راپور په خپله ترلاسه کړو، که د نبوت دعويدار په رښتينې توګه د الله استازی وي نو بيا خو خبره ښيښې پټه نه ده، او که رښتنې پيغمبر نه وي نو سم معلومات خو به راته وشي!

قيس خبره ونه منله اومشوره يې ورله هم بده استقبال کړه، عمرو بن معديکرب د مدينې په لور سفر پيل کړ، مدينې ته په رارسېدو يې سمدستي په نبي کريم ﷺ باندې ايمان راوړ او

د هغه رسالت یې تصدیق کړ، قیس بن مکشوح چې د عمرو په مسلمانېدو وخبرېد نو دمرګ درکې یې ورکړې او ګوستاخي یې هم ورله وکړه چې ولې دې زما ونه منله.

أَمَرْتُكَ يَوْمَ ذِي صنعاء *** أَمْـرًا بَادِيًـا رُشْـدَهْ
أَمَرْتُـكَ بِاتِّقَـاءِ اللهِ *** وَالْمَعْـرُوفِ تَتَّعِـدُهْ
خَرَجْتُ مِنَ الْمُنَى مِثْلَ *** الْحُمَـيِّرِ غَـرَّهُ وَتِدُهْ
تَمُنَّـانِي عَـلَى فَرَسٍ *** عَلَيْهِ جَالِسًـا أُسْـدُهْ
عَلَيَّ مُفَاضَـةٌ كَالنَّهْيِ *** أَخْلَصَ مَـاءَهُ جَدَدُهْ
تَـرُدُّ الرُّمْـحَ مُنْثَـنَى *** السِّنَانِ عَوَائِرًا قِصَدُهْ
فَلَوْ لَاقَيْتَـنِي لَلَقِيْتَ *** لَيْثًـا فَوْقَـهُ لِبَـدُهْ
تُلَاقِي شَـنْبَثًا شَـثْنَ *** الْبَرَاثِنِ نَـاشِزًا كَتَدُهْ
يُسَامَى الْقِرْنَ إِنْ قِرْنٌ *** تَيَمَّمُـهُ فَيَقْتَصِـدُهْ
فَيَأْخُـذُهُ فَيَرْفَعُـهُ *** فَيَخْضِمُـهُ فَيَقْتَصِدُهْ
فَيَدْمَغُـهُ فَيَحْطِمُـهُ *** فَيَخْضِمُـهُ فَـيَزْدَرِدُهْ
ظَلُـومَ الـشَّرَكِ فِيمَا *** أَحْـرَزَتْ أَنْيَابُهُ وَيَدُهْ

۞ په صنعا کې د ملاقات په ورځ مې درته له پېرزوښخه ډکه خبره کړې وه.

۞ له الله ښخه په ډار او په خیر ښېګړې کولو مې درته مشوره درکړې وه.

۞ د هغه خرګوتي په څېر مې مقصد پسې وتېبدم چې خپل موږی (چې ورته تړل کیږي) مرسته اخلي.

۞ ته مې په مرګ ډاروې او حال دا چې زه لکه د زمري په څېر په اس سپور یم.

۞ د اوبو ډنډوکي په څېر راباندې له حفاظت نه ډکه زغره پرته ده داسې ډنډوکی چې وچې کړسې څمکې یې اوبه پرېښې دي.

۞ داسې زغره چې غشي او د نیزې ګوزارونه تمبوي، او تېره غاښونه خواره واره پاشي.

۞ که د جنګ لپاره مې مخې ته راشې نو خبر شه چې داسې زمري له مخې ته ورغلې چې په اوږو یې ببر ویښته ولاړ دي.

۞ ویوهېږه چې هغه چا ته په غېږه ورغلې چې تر هغه دې نه پرېږدي تر څو یې څملولی نه یې، او د هغه چا په ګوتو ورغلې چې خورا قوي لوړې اوږې لري.

۞ که راشې نو هغه چا ته به ورشې چې په خپل هم سیال باندې مقابله کې ورپورته کیږي او متو کې یې قوي نیسي.

- لومړی یې مضبوط ونیسي او بیا یې پورته کړي او بیا یې ځمکې ته په دومره قوت راګوزار کړي چې ساه ترې اوباسي.
- په وهلو ټکولو ترې دماغ راوباسي او اندام اندام یې کړي، توکړه توکړه ورله وخوري او هضم یې کړي.
- داسې زمری سره به مخ شي چې لاسونه او داړې یې د شریکوال سره په ښکاره کې زیاتی کوي.

بیا تر ډېره موده د فروه بن مُسیک رضي الله عَنْهُ په مشرۍ کې عمرو بن معدیکرب په بنوزُبیده کې پاتې شو، خو ولې د نبي کریم ﷺ له مړینې سره سمدستي مرتد شو، او دا شعرونه یې وویل:

وَجَدْنَا مُلْكَ فَـــرْوَةَ شَرَّ مُلْكٍ *** حِمَـــارًا سَـــافَ مُنْخُـــرَهُ بِثَفْرِ

وَكُنْـــتَ إِذَا رَأَيْتَ أَبَـــا عُمَيْرٍ *** تَرَى الْحُوَلَاءَ مِنْ خَبَثٍ وَغَدْرِ

- د فروه مشرې دومره بې کاره وه لکه خر چې په خپله پوزه د خرتوب مینه بویوي.
- ته چې کله ابوعمیر ووینې نو داسې ښکاري لکه د اوښې بچې چې دې په خپل بد شکل کې لیدلی وي.

د بنو کنده په وفد کې د اشعث بن قیس راتګ

ابن اسحاق وايي: اشعث بن قیس هم نبي کریم ﷺ ته د بنو کنده په راغلې پلاوې کې راغلی و.

ابن شهاب زهري راته وویل: د اشعث بن قیس په ملتیا نبي کریم ﷺ ته د بنوکنده اتیا غړي راغلل او مسجد ته په داسې حالت کې ننوتل چې د سر ویښتان یې ګمنځ کړي وو او له یمني تارونو څخه ودل شوې برګې یا کتاني چپنې یې اچولې وې چې ورېښم ورسره شریک وو، خو چې څنګه د نبي کریم ﷺ په حضور کې ودرېدل هغه ورته وویل: ولې تاسو اسلام نه دی راوړی؟ هغوی ځواب ورکړ چې ولې نه، مونږ خو مسلمانان یو، نبي کریم ﷺ ورته وویل: بیا مو ولې له ورېښمو جوړ پوښاک په تن کړی دی؟

هغه (راوي) وايي: د بنو کنده وګړو خپلې چپنې وویشلې او ګوزار یې کړې.

په دې دورانیه کې اشعث بن قیس رضي الله عَنْهُ نبي کریم ﷺ ته وویل: مونږ او ته دواړه د مُرَار (د بوټې نوم دی) خوړونکو بچیان یو.

نبي کريم ﷺ ورته وخندل او ورته يې کړه چې دا نسبي نوم د عباس بن عبدالمطلب او ربيعة بن الحارث دواړو سره ډېر مناسب دی، چونکه د دواړو پېشه پلورل او پېرودل وو نو چې کله به دور دراز علاقو ته ولاړل او چا به ورڅخه وپوښتل چې نسبي اړيکې مو د کومې قبيلې اړوند دي؟ نو دواړو به ورته وويل مونږ (بنو آکل المُرَار) د قبيلې غړي يو.

او هغه داسې چې بنو کنده خپله ټولواکان او مشران خلک وو.

بيا ورته نبي کريم ﷺ وويل چې مونږ د نضر بن کنانه بچيان يو، په نسب کې پلار پسې ځو مورګانو پسې نه ځوو، اشعث بن قيس وويل: ای بنو کنده! ايا له خبرو څخه اوزګار شوې؟ که له دې وروسته مې له هر چا څخه د (بنوآکل المُرار) نوم واورېد نو اتيا دورې به يې ووهم.

نبي کريم ﷺ ته د صرد بن عبدالله أزدي راتګ

د (ازد) قبيلې په راغلې پلاوي کې د نبي کريم ﷺ په حضور کې صرد بن عبدالله ازدي هم تشريف راوړی و، د نيک ښه او باعمله مسلمان په صفت يې د ژوند نوی پړاو پيل کړ، نبي کريم ﷺ د راغلي وفد او د قوم نور هغه غړي چې اسلام ته يې تن اينبی و همده ته يې د ټولو مشري ورکړه، او ورته يې امر وکړ چې د مسلمانانو په ملتيا د يمن او يمن ته نزدې پرتو مشرکانو سره جنګ او جهاد وکړي.

صرد بن عبدالله رضي الله عَنْهُ د نبي کريم ﷺ د امر سره سم د مسلمانانو په ملتيا ولاړ، تر دې چې د (جُرُش) نوم ځای ته ورسېد، د صرد بن عبدالله رضي الله عَنْهُ نه چې کله د خثعم قبيله وخبرېده ټول لاړل او د کليوالو سره يې په جُرُش کې واړول، که څه يې هم نزدې يوه مياشت محاصره کړل خو چونکه د جرش مقام له هر اړخه بنده ساحه لرله اوځينې يمني قبيلې پکې ميشتې وې نو هلته ترې ټول کافران پټ او پناه شول، صرد بن عبدالله رضي الله عَنْهُ محاصره ماته کړه او د (شَکَر) نوم غر ته ولاړ، د جرش هستوګنوالو داسې وېتيله چې ګنې شکست يې وخوړ نو ټول پسې راووتل، صرد بن عبدالله رضي الله عَنْهُ پرې راوګرځېد او بې سارې غوڅه مرګ او ژوبله يې ورته واړوله، خو دا چې جرشيانو د نبي کريم ﷺ اړوند راپور راغونډولو په خاطر دوه جاسوسان ليږدولي وو، د مازيګر لمونځ وروسته نبي کريم ﷺ له دواړو وپوښتل: د الله په ځمکه کې د شکر نوم ځای چرته دی؟ دواړو ورته په خپلې کليوالی لهجه وويل: کشر زمونږ د قلمرو غرييزه سيمه ده، هغه ورته وويل کشر نه دی شَکَر دی، بيا ورڅخه دواړو وپوښتل: ولې هلته څه دي؟ نبي کريم ﷺ ورته وويل: هلته اوسمهال اوښان ذبحه کيږي، دواړه سړي ابوبکر يا عثمان رضي الله عَنْهُمَا ته راغلل او ورسره

کېناستل، هغه ورته وویل: خوار شئ! نبي کریم ﷺ ته ورشئ او ورڅخه وغواړئ چې الله مو له قوم څخه عذاب پورته کړي، ایا تاسو ونه پوهېدئ چې هغه درته د خپل قوم د مرګ ژوبلې پیغام درکړ؟

دواړه پاڅېدل او له نبي کریم ﷺ څخه یې یاده شوې غوښتنه وکړه، هغه وویل: ای الله! په کوم عذاب چې ددې دواړو قوم اښته دی، ته ورته نجات ورکړه.

دواړو له مدینې څخه وکوچېدل، کلي کور ته په رسېدو ربښتیا هم چې د نبي کریم ﷺ په ذکر کړې وخت او ورځ ورته د صرد بن عبدالله رضي الله عَنْهُ په لاس درنه ځاني ضایع اوښتې وه.

له دې پړوا وروسته د جُرُش پلاوې نبي کریم ﷺ ته راغله او خپل اسلام یې اعلان کړ، د هغوی د اسونو، اوښانو او د ځمکې یوې کولو په خاطر په نښه کړې غویانو لپاره یې ورته څرځای په نښو نښانو معلوم کړل، د نورو خلکو مالونه څرول یې په کې حرام وبلل.

د حمیر د نوابانو استازي لیک راوړل

د نبي کریم ﷺ له تبوک نه راستنېدو په مهال ورته د حمیر د نوابانو هریو حارث بن عبدکلال، نُعیم بن عبدکلال، او د ذي رعین نواب نعمان او د همدان او معافر نورو نوابانو په کې د اسلام ته غاړه کېښودلو خوشخبري راواستوله، او زرعه ذو یزن ورته د مالک بن مرة الرهاوي په لاس لیک راواستو چې نور هغوی د شرک او مشرکانو لمنه پرېښوده.

نبي کریم ﷺ ورته ولیکل: [بسم الله الرحمن الرحیم، دا د الله رسول له پلوه حارث بن عبدکلال، او نعیم بن عبدکلال او ذي رعین نواب، نعمان او د همدان او معافر نورو نوابانو ته پیغام دی.

هغه لوی ذات او برحق معبود چې ورڅخه پرته بل معبود نشته، زه یې حمدونه او

ثناګاني وایم، د رومیانو له قلمرو څخه مدینې ته په رارسېدو راسره ستاسو د استازي لیدل کتل وشول، هغه مونږ ستاسو له اسلام څخه وخبرولو، او خبر یې کړو چې تاسو د شرک او مشرکانو په ضد وسلوال بریدونه کړي دي، تاسو ته الله پاک د خپل توفیق له مخې د دین په لورې هدایت وکړ، خو که لمونځ مو ادا کړ او زکاتونه مو ورکړل، له غنیمت څخه مو د الله پاک او د هغه د رسول برخه ادا کړه، په مسلمانانو د واجبو او فرضو صدقاتو خیال مو وساتو، په چینه او باران خړوبه شوې ځمکې پیداوار کې مو واجبي لسمه برخه ورکړه او د بوکو او جاني زیار خړوبه شوې ځمکې پیداوار څخه مونیځمه برخه ورکړه، په څلوېښتو اوښانو کې زکات درې

کلنه اوښه او په دېرشو اوښانو کې يو نر درې کلن اوښ او په پنځه اوښانو کې يو بزه (وزه) فرض صدقه ده، او په هرو لسو کې دوه وزې فرض دي، او په څلوېښتو غواګانو کې دوه کلنه غوا (سخی) فرض صدقه ده، او په دېرشو غواګانو کې يو کلن يا دوه کلن سخی يا سخۍ ده، او په هر څلوېښتو بزو کې يو بزه الله پاک فرض کړې صدقه ده، دا د الله پاک په مسلمانانو باندې فرض کړې صدقات دي، که څوک په صدقاتو کې ډېره دلچسپي لري دا يې غوره ترينه خصلت دی، خو که څوک يواځې فرض صدقه ادا کوي او د کافرانو په ضد د مسلمانانو مرستندويه وي او اسلامي شعائر ښکاره کوي نو مومن دی، دغه انسان د مسلمان په څېر په نورو او نور يې په ده حقوق لري، د دې سربېره د الله او د هغه د رسول په امان کې هم دی.

که کوم يهودي يا نصراني اسلام ته په رښتني توګه غاړه کېږدي هغه هم مومن دی او د مومن په څېر بشپړ حقوق لري، خو که څوک په خپل يهوديت يا نصرانيت ولاړ وي، وي دې خو په دې شرط چې ټېکس به ورکوي او د مذهبي شعايرو او عبادتونه مخه به يې نه شي نېول کېدای.

هر بالغ يهودي نارينه او زنانه، غلام او ازاد له کوم توپير پرته به يوه يمني جوړه (پوښاک) يا يې مساوي درهم د مسلمانانو بيت المال ته ورکوي.

که هر څوک ياده شوې جزيه (ټېکس) د الله پاک او د هغه رسول ته ورکړي نو د الله او د هغه د رسول په امان کې دی، خو که چا يې مخه ونيوله او انکار يې وکړ نو د الله پاک او د هغه د رسول دښمن دی.

زرعه ذي يزن ته د رسول الله ﷺ پيغام دی چې کله هم تا ته زما استازي راشي نو د شان وړ قدر او احترام يې وکړه، زه درته د معاذ بن جبل، عبدالله بن زيد، مالک بن عبادة، عقبة بن نمر، مالک بن مرة رضي الله عَنْهُمْ او د نورو ورسره ملګرو په قدر وصيت کوم.

معاذ بن جبل رضي الله عَنْهُ چې زما د درلېږلې پلاوې مشرتابه دی، ورته خپل ټول فرض زکاتونه او له غير مسلمانانو څخه اخستل شوي ټېکسونه (جزيه) ورکړه، د درلېږلې پلاوې هېڅ غړی درڅخه خفه او بې ټنډه راستون نه شي.

محمد ﷺ د دې کلکه ګواهي ورکوي چې د الله پاک پرته نور هېڅ څوک حق معبودان نشته او خپله د الله بنده او استازی دی.

مالک الرهاوي زه وخبرولم چې په حمير کې اسلام د لومړي ځل لپاره تا راوړی دی او د مشرکانو سره دې جګړېزه مبارزه هم کړې ده، دا ستا لپاره د خير زيری دی، د حمير د ټولو غړو ځانګړی خيال وساته، له خيانت او د خلکو بې ستره کولو څخه ځان وژغوره، نبي کريم ﷺ ستاسو د مالدار او نادار رښتنی دوست دی، بايد خبر ياست چې زکاتونه او صدقات د نبي کريم ﷺ او د هغه د کورنۍ غړو لپاره روا نه دي، زکات باندې الله پاک انسان له بخل او نورو رنځونو څخه پاکوي، او زکات د شتمنو خلکو په شتمنيو کې د غريب او ناداره خلکو حق دی.

مالک الرهاوي د راپور راوړولو سره سم ټول رازونه په سمه توګه ساتلي دي، د مالک په احترام هم درته ځانګړی امر کوم، د ښه باعلمه او دینداره انسان په صفت مې تاسو ته دروالستو، والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته]

ابن اسحاق وايي: عبدالله بن ابي بکر راته وويل: هغه ته چا ویلي و چې نبی کریم ﷺ کله هم معاذ بن جبل رضي الله عَنْهُ یمن استو، نو ورته یې نصیحت وکړ چې خلک په زیار او سترې کې مه اچوه بلکې نرمي ورسره کوه، کرکه او نفرتونه نه بلکې زیري او خوشحالي ورته ورکوه، ته به هلته داهل کتابو دقومونو سره مخامخ کېږې هغوی به درڅخه پوښتي چې د جنت کونجیانې څه شی ده؟ ته به ورته وایې چې (لاَ اِلَهَ اِلاَّالله مُحَمَّدُ الرَّسُوْلُ اللهِ) د جنت کونجي ده.

د خالد بن ولید په لاس د بنوالحارث بن کعب د کورنۍ اسلام قبلول

ابن اسحاق وايي: د لسم هجري کال د ربیع الاخر یا جمادی الاولی په میاشت کې نبي ﷺ نجران کې بنوالحارث بن کعب ته خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ واستو چې ولاړشه او اسلام ته یې درې ورځې راوبله، که یې اسلام ته غاړه کېښوده ډېره ښه ده او که دعوتي مشن ته یې شاه کړه نو ورسره وجنګېږه.

خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ د رسیدو سره سم دعوتي پلاوې په کلیو کوڅو کې خپرې کړې او اسلام ته یې د دعوت اواز خپور کړ چې [ای خلکو! اسلام ته غاړه کېږدئ بچ به شئ] هغه و چې ټولو خلکو اسلام ته غاړه کېښوده.

خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ د نبي کریم ﷺ د امر سره سم هغوی د اسلامي دین احکام او د الله پاک رالیږلي کتاب او د نبي ﷺ د سنتو په زده کړه بوخت وساتل.

بیا خالد بن ولید رضي الله عَنْهُ نبي کریم ﷺ ته لیک واستو چې [بسم الله الرحمن الرحیم، دا د خالد له پلوه د الله پیغمبر محمد ﷺ ته پیغام دی، د الله رسوله! د الله پاک پېرزویني او رحمتونه دې مل شه تا ته دهغه حق معبود او پروردګار ډېره ثنا وایم چې ورڅخه پرته بل برحق معبود نشته، د الله رسوله! صلی الله علیک، زه دې بنوالحارث بن کعب ته په دې راستولی وم چې تر درې ورځو پورې ورسره جنګ جګړه ونه کړم او اسلام ته یې راوبلم، که یې اسلام ته غاړه کېښوده اسلام یې قبول دی او تر هغه به په کې یم چې ستا د امر سره سم ورته د الله پاک کتاب او د هغه د پیغمبر راوړی دین او سلامي احکام ورزده کړم، او که یې اسلام رانه وړ بیا به ورسره ستا د امر سره سم جهاد کوم، زما د رارسیدو سر سم ما په هغوی کې استازي واستول او

د امر سره سم يې ورته وويل [اى بنوالحارث بن كعب! په دې خاطر چې سالم او غانم پاتې شئ نو اسلام راوړئ] هغوى ټولو اسلام راوړ، اوسمهال زه دهغوى په منځ کې يم او د الله په اوامرو ورته امر کوم او د هغه له نواهيو څخه يې رابندوم، ددې ترڅنګ ورته د الله د دين روڼ احکام او نبوي لارښونې هم ورزده کوم، والسلام عليک يا رسول الله ورحمة الله وبرکاته.

نبي کريم ﷺ ورته بېرته ليک واستو چې:

[د الله د پېغمبر او نبي محمد ﷺ له پلوه خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ ته، روغ او سلامت اوسې، تا ته د هغه حق معبود او پروردګار ثنا وايم چې ورڅخه پرته بل حق معبود شتون نه لري، د استازي په ملتيا ستا ليک راورسېد چې له جنګ جګړې پرته په کې د بنوالحارث بن کعب د اسلام راوړلو پېغام و چې هغوى ستا دعوتې مشن ته ورغاړې وتي دي، او هغوى په دې ګواهي ورکوي چې له الله پرته بل حق معبود نشته او محمد ﷺ د الله پاک حق پېغمبر او بنده دى، تا وخبرولو چې الله پاک هغوى ته هدايت کړى دى، د جنت اړوند زېرى ورته ورکړه او له دوزخ له عذابونو څخه يې وډاروه، د بنوالحارث بن کعب د قبيلوي پلاوې په شمول ته هم ورسره زما خواته راشئ، والسلام عليک ورحمة الله وبرکاته].

د امر سره سم خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ د بنوالحارث د پلاوې سره د مدينې په لور رارهوان شو، هېره دې نه وې چې په تشکيل شوې پلاوې کې قيس بن الحصين ذي الغصّه، يزيد بن عبدالمدان، يزيد بن المحجَّل، عبدالله بن قُراد الزيادي، شداد بن عبالله القناتي، عمرو بن عبدالله الضِبابي مخه ور خلک هم وو، د رارسېدو سره نبي کريم ﷺ وپوښتل چې دا څوک دي؟ دا خو داسې برېښي لکه د هند هستوګنوال چې وي.

چا ورته وويل: اى د الله رسوله! دا د بنوالحارث بن کعب مخه ور خلک او راغلې پلاوې ده، نبي کريم ﷺ ته راغلل او سلام يې ورسره وکړ، او ورته يې وويل: مونږ ټول د دې ګواهې ورکو چې د الله پاک پرته بل حق معبود نشته، او ته د الله رسول او استازى يې.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: هو زه هم د دې ګواهي ورکوم چې له الله پاک پرته بل حق معبود نشته او زه د الله رسول يم.

بيا ورته نبي کريم ﷺ درې ځل وويل: ايا تاسو هغه خلک ياست چې څوک مو له څه رابند کړي هم هغه کوئ؟ يزيد بن عبدالمدان چې درې ځله پوښتنه ونه ځوابول شوه، په څلورم ځل يې وويل: هو د الله رسوله! مونږ هغه څوک يو چې له څه نه مو څوک رابند کړي هغه کار کوو.

نبي کريم ﷺ ورته وفرمايل: که خالد راته نه وئ راستولئ چې له جنګ جګړې مو پرته اسلام منلى دى نو د خپو لاندې به مې درله سرونه غورځولي وو.

يزيد بن عبدالمدان ورته وويل: اسلام ته په تن کېښودو کې نه ستا او نه هم د خالد بن وليد رضي الله عَنْهُ ستاينه کوو، نبي کريم ﷺ ورته وويل: نو د چا په ثنا قايل ياست؟ هغه ورته

وويل: ای د الله رسوله! مونږ د هغه پروردګار او حق معبود ثنا خوان یو چې ستا په توسط یې راته هدایت وکړ، نبي کريم ﷺ ورته وويل: روغه خبره دې وکړه.

بيا ترې نبي کريم ﷺ وپوښتل چې د جاهليت په دور کې به مو له خلکو نه جنګي ميدانونه په څه ګټل؟ هغوی ورته وويل: مونږ له هيڅ چا هم ميدان نه دی وړی، هغه ورته وويل: ولې نه چې د چا سره به په شخړه شوې نو مرد ميدان به تاسو وئ!

هغوی ورته وويل: ای د الله رسوله! زمونږ د ميدان ګټلو راز دا و چې مونږ به بېلابيل نه بلکې يو لاس او اتحاد وو، او په هيڅ چا مو ظلم زياتی او چور چپاول نه دی پيل کړی، دا مو د اتلولی لوی راز و.

بيا نبي کريم ﷺ بنوالحارث بن کعب باندې قيس بن الحصين مشر وګماره، د بنو الحارث راغلې پلاوې د شوال يا ذي القعدې د مياشتې په پاتو ورځو کې بېرته خپل ټبر ته ستنه شوه.

د پلاوې خپل ټبر ته څلور مياشتې ستنېدو وروسته نبي کريم ﷺ هم وفات شو.

د بنوالحارث بن کعب د پلاوې ستنېدو وروسته پسې نبي کريم ﷺ د ديني احکامو د پوهاوې په خاطر چې دين ورته لا پسې روښانه شي او نبوي لارښوونې ورته لا مزيدې ورزده کړې عمرو بن حزم رضي الله عَنْهُ واستو، نبي کريم ﷺ ورته خپل ځانګړې اوامر په ليکلې بڼه ورکړل چې:

[بسم الله الرحمن الرحيم، دا د الله پاک او د هغه رسول له پلوه خورا ډاګيز حکمونه دي، ای مومنانو! په خپلو ژمنو وفاء وکړئ، دا ليکنه د الله پاک د استازي محمد ﷺ عمرو بن حزم رضي الله عَنْهُ ته هغه مهال ورکړه چې يمن ته يې استو، هغه ته د ژوند اړوند ټول چارو کې له الله څخه په ډار او ترس امر دی، الله پاک د هغه چا مرستندويه دی چې ورڅخه ډارېږي او نيکې رويې خښتنان دي، عمرو بن حزم رضي الله عَنْهُ ته دا حکم متوجه دی چې د الله پاک د امر سره سم د حق غوښتنې مطابق دنده انجام کړي، خلکو ته به د خير ښېګړې امر کوي او منونکو ته به زېرې ورکوي، خلکو ته به قراني ايتونه او ديني حکمونه ورزده کوي، قران کريم به له طهارت پرته هيڅ څوک نه راخلي، خلک به خپل منځني حقوقو باندې پوهوي، په خلکو به زياته نرمي او اسانتياوې کوي، چونکه ظلم د الله پاک بدې شي نو خلک به له ظلم زياتي څخه په سخته رابندوي، الله پاک فرمايي ﴿أَلَا لَعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ﴾[1].

عمرو بن حزم رضي الله عَنْهُ به خلکو ته په جنت او د جنت په عملونو زېرې ورکوي او د دې برسېره به خلک د اور له عذاب څخه ډاروي.

---

(١) سورت هود: (١٨) ژباړه: خبردار! په ظالمانو دې د الله لعنت وي.

د دینې احکامو د ښه فقاهت لپاره به د خلکو سره مینه کوي، خلکو ته به د حج مراسم، د حج سنتونه او فرضي اعمال به ورزده کوي، حج په خپله لوی حج دی او عمره کوچنی حج دی، له دې نه به خلک رابندوي چې هغوی به په داسې جامه کې لمونځ نه کوي چې بس او کافي نه وي مګر دا چې لاندې باندې تر غاړې ووځي، خلک به ځان په یو ه جامه کې داسې نه سمبالوي چې اسمان ته یې فرج پورته نیولی وی (احتباء به نه کوي) او نه به خلک وېښتان په څټ کې غوټه کوي، خلک به د خپلمنځي رامنځ ته شوې پېښو له مخې قبیلوي رګونه او تعصب ته وده نه ورکوي، خلک به ټول د الله پاک په لورې بلونوال وي، که د الهي دعوت پرځای څوک قبیلوي دعوتونو لړې پېل کړي تر هغه به ورسره په توره او ډانګ خبرې کولی شي تر څو یې بلنه د یک او یواځې الله پاک چې هېڅ راز شریک نه لري په لور بشپړه سوچه شي، زما استازي به خلکو ته د پوره اودس په کولو امر کوي چې مخونه او لاسونه به تر څنګلو پورې او ښپې به تر ګټکو پورې وینځي، او د الله پاک د امر سره سم به په سرونو مسحه کوي.

د الله رسول تاسو ته په خپلو وختونو باندې داسې د لمونځ کولو امر کوي چې رکوع او سجده یې په خشوع سمبال وي.

دسهار لمونځ به دسهار له راختو په لومړي وخت کې ادا کولی شي، او د ماسپښین لمونځ به د زوال سره سم په لومړني وخت کې کیږي، د مازدیګر لمونځ هله د ادا وړ دی چې لمر ځمکې ته شاه کړي، د ماښام لمونځ وخت د شپې د لومړي تاریکو خپرېدل دي، په اسمان کې د ستورو راختو وروسته به د ماښام لمونځ نه شي تاخیر کېدای، او د ماسخوتن لمونځ وخت د شپې لومړۍ برخه ده.

د الله رسول تاسو ته د جمعې ورځې د اذان سره سم لمونځ ته د چټکې حاضرۍ امر کوي، په داسې حال کې چې د ادا لپاره به یې تاسو غسل او اغتسال کړي وي، د الله رسول خپل استازي ته ا مر کړی دی چې له غنیمت څخه پنځمه برخه به الله ته ورکوي.

چینو او اسمان خړوب کړې ځمکې پېداوار کې به مومنان لسمه برخه صدقه او زکات ورکوي، په زیار او تکلیف خړوب شوي پېداوار کې به له ځمکې څخه پنځمه برخه فرضي زکات وي، په هرو لسو اوښانو کې دوه بزې (وزې) دي، په شلو اوښانو کې څلور بزې فرضي زکات دی.

په څلوېښتو غویانو کې یوه غوا، او په دېرشو غواګانو کې یو کلن یا دوه کلن سخی فرضي صدقه ده، په هرو څلوېښتو بزو (وزو) کې یو بزه فرضي صدقه ده، د مومنانو په شتمنیو کې پورتنۍ مذکوره برخې د الله پاک حقونه دي، خو که د مزید احسان په بنسټ څوک اضافه برخه ورکوي دا به ورله ډېره ښه وي.

که هر یهودي او نصراني دزړه له کومې له زور جبر پرته اسلام ته غاړه کېښوده نوسم دم مسلمان بلل کیږي، دا په مسلمانانو او مسلمان په ده حقوق لري.

خو که په یهودیت یا نصرانیت ځوک کلک ولاړ وي مخه یې نه شي نیول کېدای خو هر بالغ یهودی اونصراني نارینه وي که زنانه، ازاد وي که غلام خو پوره دینار یا په عوض کې به د تن جامې په ټیکس کې ورکوي، د مذکوره ټیکس بدل کې ټولو ته د الله پاک او د هغه د رسول د سر ساتنې امان حاصل دی، خو که هر یهودي یا نصراني یې له ادا څخه سرغړونه وکړه نو سرغړونکی به د الله او د هغه د رسول او د ټولو مومنانو ستر دښمن وي]

په محمد ﷺ دې د الله درودونه وي، والسلام علیکم ورحمة اله وبرکاته.

د دوه سترو دروغجنانو مسیلمه او اسود عنسي پېښه

ابن اسحاق وايي: د نبي کریم ﷺ په دور حیات کې دوو لویو دروغجنانو د نبوت دعوې وکړې، مسیلمه د یمامې په سیمه بنو حنیفه کې او اسود عنسي په صنعاء کې د خپل نبوت اوازې خپرې کړې.

ابوسعید خدري رضي الله عَنْهُ وايي: نبي کریم ﷺ په ممبر خطبه ورکوله چې ما ترې واورېدل: [ما لیلة القدر په خوب کې ولید خو وخت یې راڅخه بېرته هېر کړی شو، او خوب مې ولید چې دسرو زرو دوه بنګړي مې په مټ کې پراته دي، له پامه مې بدې راغلل نو پوکې مې ورته وکړ دواړه والوتل، تعبیر مې ورڅخه د یمن او د یمامې دروغجنان واخستل.

د ابوهریره رضي الله عَنْهُ په روایت چې پیاوړي دین پوهه راته بیان وکړ چې زه پرې د دروغو ګمان بیخي نه کوم، چې ابوهریره رضي الله عَنْهُ ویل: (ما له رسول الله ﷺ نه اورېدلي دي چې هغه ویل: تر هغه به د قیامت ورځ رانه شي چې ورڅخه وړاندې دېرشتو دروغجنانو د نبوت دعوې نه وي کړې]

د زکاتونو په راټولولو د ګمارل شوې غړو وتل

د اسلامي دین تر ولقې لاندې ګردې لویدلې دوردراز سیمو ته نبي کریم ﷺ خپل ګورنران او دزکاتونو په چارو ګمارل شوي وکړې د زکاتونو راټولولو لپاره واستول، اسود

عنسي د نبوت دعودار لا په صنعا کې و چې نبي کريم ﷺ يې د زکاتونو راټولو لپاره مهاجر بن اميه بن المغيره رضي الله عَنْهُ واستو، حضرموت ته يې د بنو بياضه د کورنۍ غړی زياد بن لبيد رضي الله عَنْهُ واستو، عدي بن حاتم الطائي رضي الله عَنْهُ يې بنو طيئ او بنو اسد ته واستو، او بنو حنظله ته يې مالک بن نويره رضي الله عَنْهُ واستو، د بنو سعد په يو اړخ يې زبرقان بن بدر رضي الله عَنْهُ او په بل اړخ يې قيس بن عاصم رضي الله عَنْهُ واستول، بحرين ته يې علاء ابن الحضرمي رضي الله عَنْهُ او د نجران د صدقاتو او ټيکسونو راټولو لپاره يې علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ واستو.

نبي کريم ﷺ ته د مسيلمة الكذاب ليک او د هغه ځواب

مسيلمه بن حبيب نبي کريم ﷺ ته ليک راواستو چې:

دا د الله د استازي له اړخه د الله استازي محمد ته پيغام دی.

تا ته دې سلام وي، زه د نبوت په چارو کې له تاسره مل جوړ شوم، د ځمکې نيمه برخه زمونږ او نوره نيمه يې د قريشو ده، خو قريش د لوټ مار او چورچپاول خلک دي.

د مسيلمه دا ليک د هغه دوو استازو راوړ.

ابن اسحاق وايي: د سلمة بن مسعود الاشجعي څخه په روايت يو اشجعي وويل چې سلمه به ويل چې زما پلار له رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چې هغه کله هم ليک ولوست، له استازو يې وپوښتل چې تاسو دواړه يې اړوند څه عقيده لرئ؟ هغوی ورته وويل: د مسيلمه خبره زمونږ خبره ده.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: [لوړه په رب لا يزال چې که استازي وژل کېدای شوی نو ما به هرومرو تاسو وژلای وی].

بيا يې مسيلمه ته وليکل:

[بسم الله الرحمن الرحيم، دا د الله پاک د استازي محمد ﷺ له اړخه لوی او ستر دروغجن مسيلمه ته پيغام دی، سوکالي او سلامتيا دې د خير او هدايت په پېروکارو وي، ځمکه د الله ځمکه ده او د خپلې خوښې له مخې يې خپلو بندګانو ته ورکوي، خو ولې نېکه پايله د متقينو په انجام تماميږي].

هيره دې نه وي چې مسيلمه ته يې ليکنه د لسم کال په اخر کې واستوله.

حجة الوداع

د ذوالقعدې مياشتې په راتګ د حج مراسمو لپاره نبي کريم ﷺ ځان چمتو کړ او خلک يې وپوهول چې د حج لپاره بشپړ تياری ونيسي، د ذي القعدې پنځه شپې ورځې لا پاتې وې چې نبي کريم ﷺ د حج لپاره د سفر دورانيه پيل کړه[1].

نبي کريم ﷺ ولاړ او هلته يې خلکو ته د حج مراسم او سنتونه او طريقه کار وښود، او خلکو ته يې خپله خطبه واوروله، په الله پاک يې له وړ ثنا صفت وروسته وويل:

[ای خلکو! زما خبرې ښه په ځير واورئ، شايد له دې وروسته درسره دلته ليدل کتل ونه کړی شم.

ای خلکو! د الله پاک سره تر ملاقات پورې په تاسو باندې ستاسو وينې او شتمنې داسې حرام او ناروا دي لکه نن ورځ او روانه مياشت چې څنګه حرامه ده.

په دې مې پوهولې ياست چې ستاسو په عملونو به درسره ستاسو رب حساب او کتاب کوي، که له چا سره د امانت په توګه د بل چا ملکيتونه وي نو بېرته دې حقدارو ته خپل حقونه وسپاري، د جاهليت ټول سودي او ربوي عقود لغوه دی، دا چې نه په چا ظلم زياتی وکړئ او نه درباندې ظلم زياتی وشي د خپل راس المال پرته نور حق نه لرئ، دا د الله پرېکړه ده چې سود دې هرومرو زوال وخوري، د عباس بن عبدالمطلب د جاهليت د دور ټول سودي کاروبار د لومړي ځل لپاره زه له خپو څخه لاندې کوم، دجاهليت د دور وينې لغوه او بدله به يې نه شي اخستی، لومړی وينه چې زه يې له غچ اخستو غورځوم د ابن ربيعه بن الحارث بن عبدالمطلب وينه ده، دا چې هغه په بنو ليث کې شيدې خوړلې وې (د ماشومتوب په مهال) او هذيل وژلی دی، د جاهليت د دور مړو کې زه لومړی د هغه وينه بخشش کوم.

ای خلکو! له دې وروسته شيطان دلته نور له خپل عبادت څخه نا امېده شوی دی چې ستاسو په ځمکه يې عبادت وشي، خو ولې هغه له تاسو څخه په دې هم خوښ دی چې په هغه څه کې يې پيروکاري وشي چې ستاسو له نظره حقير او بې باکه چارې وې، بايد هوښيار او ځيرکه اووسئ.

ای خلکو! د مياشتو تاخيرول په کفر کې مزيده تنزلي ده، کافران پرې لا پسې ګمراه کيږي، چې يو کال د مياشتې په حليت او بل کال يې بيا په حرمت قايل وي، دا په دې خاطر چې د الله پاک د حرامو کړو مياشتو شمېر سره ټکراو لري، نو د الله حلالې مياشتې په ځان حراموي او حرامې مياشتې يې په ځان حلالوي، زمانه هم لکه د اسمان او ځمکې د لومړی ځل پيدائښت

(۱) ابن هشام وايي: دا مهال يې د روايتونو له اختلاف له مخې ابودجانه يا سباع بن عرفطه رضي الله عَنْهُمَا کې يو نفر په مدينه امير ګمارلی و.

په څېر راوڅرخېده، د الله په نيز مياشتې دولسو پورې شمېر لري، څلور يې حرامې دي، درې پرله پسې او بل د مضريانو رجب دی چې د جمادی الثانيه او شعبان ترمنځ ده[۱].

ای خلکو! تاسو په خپلو ښځو او ښځې مو په تاسو ځانګړي حقوق لري، ستاسو حق پرې دا دی چې ستاسو په ناستځی کې به هغه څوک نه کېنوي چې ستاسو بدي راځي، او ستاسو حقوق پرې دا دي چې هېڅ ډول فاحشي او بدفعلي به نه کوي، که يې ستاسو څخه سرغړونې پيل کړې نو د الله پاک د امر سره سم ورسره اړيکې بې ميني کړئ، خبرې ورسره مه کوئ، په بسترو او څملاست ځای کې ترې ځانونه راجلا کړئ، د وېرولو په خاطر ورسره اخ اوډب وکړئ خو چې وهل سخت نه وي، که يې درسره خوښ حالت وښودل په تاسو د رزق او پوښاک ثابت حقوق لري.

د ښځو سره له خير نه ډکه رويه وپالئ، دوی له تاسو سره د بنديوان حيثيت لري چې د ځانونو لپاره د هېڅ توان نه لري، ځکه چې تاسو د الله پاک په نوم له ځان سره رابندې کړې دي، او د هغوی فرجونه مو ځانونو ته د الله په نوم روا او حلال کړي دي.

ای خلکو! زما په خبرو ځانونه ښه پوهه کړئ، تاسو ته مې دين په ښه ډول بيان کړ، په تاسو کې مې داسې څه پرېښې دي که منګولې پرې ولګوئ هېڅکله به بې لارې نه شئ، ډېر روښان او خورا څرګند شيان دي، يو د الله کتاب او بل د هغه د پېغمبر سنت.

ای خلکو! زماخبرې واورئ او ځانونه پرې ښه پوهه کړئ، او ښه ويوهېږئ چې يو مسلمان د بل مسلمان ورور دی، ټول مسلمانان سره ورونه ورونه دي، د يو مسلمان لپاره د بل مسلمان د زړه له کومې بخشش پرته هېڅ هم روا نه دي، بايد په ځانونو هېڅ ډول زياتی ونه کړئ، ای الله! ما ستا دين دوی ته ورسو].

زه داسې هم خبر شوی يم چې خلکو به ورته ويل: ای الله! ستا پېغمبر راته ستا دين په ښه ډول راورسو، بيا نبي کريم ﷺ وويل: ای الله! ته پرې ګواه شه.

فلسطين ته د اسامه رضي الله عَنْهُ لېږدول

د ذوالحجې او محرم په مياشتو کې نبي کريم ﷺ په مدينه کې پاتې شو، د خپل غلام اسامه بن زيد رضي الله عَنْهُمَا په قيادت يې د شام په لور لوی جهادي کاروان چمتو کړ او ورته يې

(۱) د رجب مياشتې نسبت يې مضريانو ته ځکه وکړ چې په عربانو کې له دوی پرته نور يې چا احترام نه کو.

امر وکړ چې جهادي کاروان دې د فلسطين بلقاء او داروم په نوم سرحدي سيمو ته رسيدګي وکړي، د دغې جنګ لپاره خلکو مناسب تيارى ونيو او د اسامة بن زيد رضي الله عَنْهُمَا په قيادت کې ټول مهاجرين او انصار ووتل.

ټولواکانو، ملکانو، او باچايانو ته د نبي کريم ﷺ داستازو ليږدول

ابن هشام وايي: نبي کريم ﷺ خپل خپل باچايانو ته خپل استازي د الله پاک دين ته په خورا غښتلو بلنليکونو واستول ترڅو اسلام ته غاړه ورکړي.

ابن هشام وايي: يو ډېر ښه سړي راته وويل چې ابوبکر الهذلي راته وويل چې ماته د رارسيدلي معلوماتو له مخې چې نبي کريم ﷺ د حديبې په ورځ له عمرې څخه له رابندولو وروسته يوه ورځ خپلو ملګرو ته راغی او ورته يې وويل: [اى خلکو، الله پاک زه د ګرد بشريت لپاره رحمت راستولى يم، تاسو له ما سره د حوراييونو په څېر پېښني مه کوئ لکه هغوى چې د عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ سره کړي وې، ملګرو يې وويل: اى د الله رسوله! ولې هغوى ورسره څه کړي وو.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: زما په څېر يې خلکو ته دعوت ورکړ، څوک چې يې د نږدې ځايونو کې ددعوت لپاره انتخاب کړ نو پرې راضي او خوشحاله وو، او د خلکو دعوت لپاره ولاړل خو ولې څوک چې يې د لرو پرتو سيمو لپاره انتخاب کړي وو، نو مخونه يې ګونځې کړل او دعوتي دندې يې هم بې کاره وګڼلې، نو عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ الله پاک ته ددغې ستونزې ګيله وکړه، پېښه دا وشوه چې د سهار په مهال په دعوتي مشن ګمارل شوي ناراضه خلک په داسې حالت کې راپورته شول چې د دعوت لپاره د منتخب شوې علاقې په ژبه غږېدل].

نبي کريم ﷺ له خپلو ملګرو څخه د خپل ليک په شمول ټولواکانو ته استازي واستول چې اسلام ته يې رابللي وو.

- دحية الکلبي رضي الله عَنْهُ يې د روم امپراطور قيصر ته واستو.
- عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عَنْهُ يې د فارس کسرى ته واستو.
- حاطب بن ابي بلتعه رضي الله عَنْهُ يې د اسکندريې باچا مقوقس ته واستو.
- عمرو بن اميه الضمري رضي الله عَنْهُ يې د حبشې ټولواک نجاشي ته واستو.
- عمرو بن العاص السهمي رضي الله عَنْهُ يې د عمان دواړو ورونو باچايانو د جُلَنْدَيْ زامنو جيفر او عِياذ ته واستو.

- له بنو عامر بن لؤي له کورنۍ څخه يې سَلِيط بن عمرو رضي الله عَنْهُ د يمامې ملکانو هر يو ثمامة بن اثال او هوذة بن علي ته واستو.
- علاء بن الحضرمي رضي الله عَنْهُ يې د بحرين تولواک منذر بن ساوی العبدي ته واستو.
- شجاع بن وهب الاسدي رضي الله عَنْهُ يې د شام باچا حارث بن ابي شمر الغساني ته واستو.

ابن هشام وايي: د سليط بن عمرو رضي الله عَنْهُ د هوذ او منذر نسبتونه ما کړي دي.

ابن اسحاق وايي: ما ته يزيد بن حبيب المصري وويل چې ما يو کتاب او ليکنه وليده چې د عربو او عجمو باچايانو او دور دراز علاقه جاتو ته په کې د نبي کريم ﷺ د دعوتي ارشاداتو په شمول د هغه استازو نومونه هم و، ما دغه ليکنه محمد بن شهاب زهري ته واستوله نو هغه هم دروسته وبلله، په دغې ليکنې کې مې وليدل چې نبي کريم ﷺ يوه ورځ خپلو ملګرو ته راووت او ورته يې کړه: زه الله پاک د ګرد انسانيت لپاره رحمت راستولی يم، الله پاک دې په تاسو ورحميږي له ما څخه دغه پيغام په ښه توګه ورسوئ او لکه د عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ سره د حوارييينو په څېر پېښې راسره مه کوئ، صحابه کرامو وپوښتل چې ولې حوارييينو د عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ سره څه چلند کړی و؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ هغوی دور دراز علاقه جاتو ته د دعوتي مشن د پرمختګ لپاره واستول، د چا تشکيل چې نزدې ځايونو ته شوی و هغوی په دعوتي مشن خوشحاله وو، او د چا لپاره چې د لرو پرتو سيمو انتخاب شوی و هغوی دعوتي دندې بيګارونه وګڼل، عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ د رامنځ ته شوې پېښې ګيله الله پاک ته وکړه، خو چې سهار شو نو د دعوت لپاره ورته د انتخاب شوي سيمې په ژبه هر داعي خبرې اترې کولای شوې.

ابن اسحاق وايي: هغه حوارييين او نور دعوتي هستي چې عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ د دعوت لپاره استولي وو يو هم بطرس حواري و، بولس که څه هم حواري نه و خو روميه کې په دعوتي دنده ډېر زيات بوخت و.

اندرَائس او مَنْتا دواړه يې هغه ځای ته استولي وو چې هستوګنوال يې سړي خواره وو.

توماس يې د ختيځ برخې د بابل ښار ته استولی و، فيلس يې د افريقې قرطاجَنَّة سيمې ته استولی و، او د اصحاب کهف د ځوانانو چم ګاونډ (افسوس) ته يې يُحَنَّس استولی و، د بيت المقدس اورشليم ښار ته يې يعقوبُس ليږدولی و، د حجاز (اعرابيه) په لور يې ابن ثَلماء استولی و، او د بربريانو ښارونو ته يې سِيمُن استولی و، که يهوذا څه هم حواري نه و خو د يُودِس پرځای يې دعوتي دنده ترسره کوله.

د اخرني جنګی کاروان لیږدول

ابن اسحاق وايي: نبي کريم ﷺ شام ته اسامه بن زيد بن حارثة رضي الله عَنْهُمَا واستو، او ورته يې امر وکړ چې جهادي کاروان دې د فلسطين د بلقاء او داروم په نوم سرحدي سيمو ته رسيدګي وکړي، د دغې جنګ لپاره خلکو مناسب تیاری ونیو او د اسامة بن زيد رضي الله عَنْهُمَا په قيادت کې ټول مهاجرين او انصار ووتل.

د رسول الله ﷺ د رنځ لومړی پړاو

ابن اسحاق وايي: خلک لا د فلسطين په لور جنګي کاروان لپاره په چمتوالي بوخت وو چې په نبي کريم ﷺ باندې هغه رنځ پړاو واخست چې ورڅخه وفات شو.

د صفر د مياشتې څه ورځې شپې پاتې وې او يا هم د ربيع الاول مياشت تازه پيل شوې وه چې دغه پېښه منځ ته راغله، هغه داسې چې د شپې له پلوه نبي کريم ﷺ بقيع الغرقد ته ووت، هلته يې د مړو لپاره له الله پاک څخه بخشش وغوښت او بېرته کور ته راستون شو، خو د ورځې له پېل کېدو سره سم پرې ناجوړتيا راغله.

د نبي کريم ﷺ غلام ابوموېهبه رضي الله عَنْهُ وايي: د شپې له مخې راپسې نبي کريم ﷺ استازی راولیږدو او راته يې کړه چې ای ابوموېهبه! د بقيع الغرقد د مړو د بخشش غوښتنې لپاره راته امر شوی دی، له ما سره هلته ولاړ شه، زه ورسره ولاړم، چې کله په هديره کې ورديد وېويل: ای د قبرونو څښتنانو! تاسو ته دې سلامونه وي، کومه شپه چې تاسو تېره کړه له هغې شپې څخه بهتره ده چې ژوندو تېره کړه، د تورې تورتمې شپې په څېر فتنې راپورته شوي دي، په پرله پسې توګه يوه فتنه له بلې پسې راروانه ده چې وروستنې يې له لومړنۍ څخه بده او بې کاره وي.

بيا يې ما ته مخ کړ او راته يې وويل: ای ابوموېهبه! د دنيوي خزانو او تل پاتې ژوند او بيا جنت ته د تګ واک راکړل شو خو ما له الله پاک سره ديدار او جنت ته ورتګ غوره کړ.

ما ورته وويل: زما پلار او مور درڅخه قربان شه، د دنيا خزانې او تل پاتې ژوند او بيا جنت ته تګ غوره کړه، هغه راته وويل: ای ابوموېهبه! د الله پاک ديدار او جنت مې خوښ دی.

بيا يې د بقيع مړو لپاره له الله څخه بخشش وغوښت او کور ته راستون شو، له راستنېدو سره سم په نبي کريم ﷺ هغه درد او ناجوړتيا پيل واخست چې له کبله يې وفات شو.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: نبی کريم ﷺ چې له بقيع څخه راغی ما مې له سردردۍ څخه زګيروي کول چې په سر مې درد دی، هغه راته وويل: قسم په الله چې له تا څخه مې په سر ډېر درد دی، بيا يې وويل: تا ته څه تکليف دی، که له ما څخه مخکې مړه شې زه به درته غسل او کفن درکړم، د جنازې لمونځ به درباندې وکړم او د تدفين مراسم به دې ادا کړم، ما ورته وويل: هو کنه، که رښتيا مړه شوی وی بېرته به مې کور ته راستون شوی وی او زما په خونه کې به د خپلو نورو ښځو سره مېلاو شوی وې.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: نبي کريم ﷺ راته وخندل او په نورو بي بيانو يې چکر ووهه او سخت درد نيولی و، دغه مهال د ميمونې رضي الله عَنْهَا په خونه کې ملاست و، خپلې ټولې بي بيانې يې راغونډې کړې اوورڅخه يې اجازه وغوښته چې د وررسيدلې رنځ موده زما په خونه کې تېره کړي، نو ټولو بي بيانو يې ورته اجازه ورکړه.

د نبي کريم ﷺ د بي بيانو (امهات المؤمنين) پېژندګلو

ابن هشام وايي: نبي کريم ﷺ نهه بي بيانې درلودې چې نومونه يې په دې توګه دي:

[عايشه بنت ابي بکر، حفصة بنت عمر بن الخطاب، ام حبيبة بنت ابي سفيان بن حرب، ام سلمة بنت ابي امية بن المغيره، سودة بنت زمعه بن قيس، زينت بنت جحش بن رئاب، ميمونه بنت الحارث بن حزن، جويرية بنت الحارث بن ابي ضرار، صفية بنت حي بن اخطب رضي الله عَنْهُنَّ].

او ټولې هغه بي بيانې چې نبي کريم ﷺ ورسره نکاحونه کړي وو ديارلس دي:

- **[خديجة بنت خويلد رضي الله عَنْهَا]** خديجه رضي الله عَنْهَا د نبي کريم ﷺ لومړۍ بي بي وه، د خديجې رضي الله عَنْهَا پلار خويلد بن اسد ورته په خپله په نکاح ورکړې وه، خو ولې تاريخ پوهان وايي چې په نکاح يې ورته ورور عمرو بن خويلد ورکړې وه، په مهر کې ورته رسول الله ﷺ شل ځواني اوښې ورکړې وې، د نبي کريم ﷺ له ابراهيم پرته نور ټول نارينه او زنانه اولاد له خديجې رضي الله عَنْهَا څخه وو.

د نبي کريم ﷺ سره د نکاح نه مخکې خديجه رضي الله عَنْهَا د ابوهالة بن مالک چې کورني او نسبي اړيکې يې د بنو اُسَيِّد بن عمرو بن تميم چې د بنوعبدالدار حليف او ملاتړ و بي بي وه، له هغه ورڅخه هندبنت ابي هالة او زينب بنت ابي هالة پيدا شوې وو.

او له ابوهالة وړاندې خديجة رضي الله عَنْهَا د عتيق بن عبدالله بن عمر بن مخزوم بي بي وه، له هغه ورڅخه د عبدالله په نوم ځوی او بله جينۍ زږيدلي وو.

❁ نبي كريم ﷺ په مكه كې په [**عايشه بنت ابي بكر رضي الله عَنْهَا**]باندې د اوو كلنۍ په موده كې نكاح تړلې وه او په مدينه كې يې د نهه يا لس كلنۍ په موده كې واده كړه، له عايشې رضي الله عَنْهَا پرته نبي كريم ﷺ په بلې ځوانې او باكرې ښځې نكاح نه ده تړلې، عايشه رضي الله عَنْهَا يې خپل پلار ابوبكر رضي الله عَنْهُ نبي كريم ﷺ ته په نكاح وركړې وه، په مهر كې ورته نبي كريم ﷺ څلور سوه درهم ادا كړي وو.

❁ سليط بن عمرو يا ابوحاطب بن عمرو بن عبدشمس بن عبد ود بن نصر بن مولك بن حسل نبي كريم ﷺ ته [**زينب بنت زمعه بن قيس بن عبد شمس بن عبد ود بن نصر بن مالك بن حسل بن عامر بن لؤى رضي الله عَنْهَا**] په نكاح وركړې وه، په مهر كې ورته رسول الله ﷺ څلور سوه درهم وركړي وو(١).

زينب بنت زمعه رضي الله عَنْهَا د نبي كريم ﷺ سره د نكاح نه وړاندې د سكران بن عمرو بن عبد شمس بن عبدود بن نصر بن مالك بن حسل بي بي وه.

❁ نبي كريم ﷺ په [**زينب بنت جحش بن رئاب الاسديه رضي الله عَنْهَا**] باندې هم نكاح تړلې وه، د زينب رضي الله عَنْهَا ورور ابواحمد بن جحش نبي كريم ﷺ ته د څلور سوه درهمو په بدل كې په نكاح وركړې وه.

له نبي كريم ﷺ څخه وړاندې يې خاوند د هغه غلام زيد بن حارثه رضي الله عَنْهُمَا و، د زينب بنت جحش رضي الله عَنْهَا اړوند الله پاک دا ايتونه نازل كړي دي ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَٰكَهَا﴾(٢)

❁ [**ام سلمة بنت ابي اميه بن المغيره المخزومية رضي الله عَنْهَا**] هم نبي كريم ﷺ په نكاح اخستې وه، خپل زوي سلمه بن ابي سلمه نبي كريم ﷺ ته په نكاح وركړې وه، خپل نوم يې (هند) و، په مهر كې ورته رسول الله ﷺ (ميچن، كاسه، پيالۍ او توشک) وركړي وو، له دې وړاندې ام سلمة رضي الله عَنْهَا د ابو سلمه بن عبدالاسد رضي الله عَنْهُ په نكاح كې وه، له هغه څخه يې (سلمه، عمر، زينب او د رقيه) په نوم بچيان پيدا شوي وو، هيره دې نه وي چې د ابوسلمه رضي الله عَنْهُ خپل نوم عبدالله و.

❁ نبي كريم ﷺ [**حفصه بنت عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهَا**] هم په نكاح اخستې وه، حفصه رضي الله عَنْهَا ورته په نكاح باندې خپل پلار عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ

(١) ابن هشام وايي: ابن اسحاق ددې روايت كلک مخالف دی، هغه په دې اند دی چې د زينب بن زمعه رضي الله عَنْهَا د نكاح په مهال سليط او ابوحاطب دواړه په حبشه كې مسافر وو او په مكه كې يې شتون نه درلود.
(٢) سورت احزاب: (٣٧). ژباړه: د زيد رضي الله عَنْهُ د اړتياو بشپړېدو وروسته مو تاته په نكاح دركړه.

د څلور سوه درهمو په مهر کې ورکړې وه، د نبي کريم ﷺ سره له نکاح نه وړاندې حفصه رضي الله عَنْهَا د خُنيس بن حذافة السهمي بي بي وه.

[**ام حبيبه بنت ابي سفيان بن حرب رضي الله عَنْهَا چې خپل نوم يې رمله وه**] هم په نکاح اخستې وه، نبي کريم ﷺ ته ام حبيبه رضي الله عَنْهَا په نکاح باندې خالد بن سعيد بن العاص په داسې حال کې ورکړه چې دواړه د حبشو په ځمکه مهاجر پراته وو، نجاشي يې د نبي کريم ﷺ په نيابت څلور سوه درهم مهر ادا کړ، له دې څخه وړاندې ام حبيبه رضي الله عَنْهَا د عبيدالله بن جحش بي بي وه.

[**جويرية بنت الحارث بن ابى ضرار الخزاعية رضي الله عَنْهَا**] باندې هم نبي کريم ﷺ نکاح تړلې وه، په اصل کې د بنومصطلق په غزا کې وينځه شوې وه او د ثابت بن قيس بن شماس رضي الله عَنْهُ په برخه کې رسيدلې وه خو د هغه سره يې د ماليت په بدل کې په ازادۍ خبره کړې وه، د نبي کريم ﷺ حضور کې عرض شوه او ترې وغوښتل چې په ازادۍ کې ورسره په اتفاق شده مبلغ کې مالي مرسته وکړي، نبي کريم ﷺ ورته وويل: له دې پرته درته د خير بله لاره نه ښايم؟ دې ورته وويل: ولې نه! بله کومه لار ده؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: زه به ورته ستا له پلوه متفق مبلغ ادا کړم او بيرته به دې زه په نکاح واخلم، دې ورته وويل: سمه خبره ده نو نبي کريم ﷺ په نکاح واخسته.

ابن هشام وايي: ويل کيږي چې نبي کريم ﷺ د بنو مصطلق له جګړې کله هم راوزګار شو نو جويرية رضي الله عَنْهَا يې په لاره کې انصاري ته امانت ورکړه چې بايد تر مدينې يې روغه جوړه ورسوي، پلار يې د لور د ازادولو په خاطر اوښان راروان کړي وو، خو چې د عقيق مقام ته راورسېد په دوو اوښانو يې نظر ډېر خوږ ولګېد نو عقيق کې يې پرېښودل، کله چې مدينې ته راورسېد نبي کريم ﷺ ته يې عرض وکړ چې ما مې د لور ازادولو په خاطر دغه اوښان فديه راوړې ده، هغه ورته وويل: د عقيق په پلانکي ناوچه کې دې ولې دوه نور اوښان له مونږ څخه پټ او پناه کړل؟

حارث له يو څخه دوه ونه کړل او سمدستي يې (أَشْهَدُ أَنْ لاَاِلَهَ اِلاَ الله وَأَنَّكَ رَسُوْلُ اللهِ) کلمه وويله، زما دې په الله قسم وي چې له دغو اوښانو له الله پرته نور هېڅ څوک نه وو خبر، بيا حارث او ورسره دوو زامنو او نورو ډېرو خلکو ايمان راوړ.

په عقيق کې د پاتو دوو اوښانو پسې استازي وليږدول او مدينې ته يې راوستل او نبي کريم ﷺ ته يې ورکړل، نبي کريم ﷺ ورته جويرية رضي الله عَنْهَا ورکړه او اسلام يې هم راوړ، نبي کريم ﷺ يې له پلار څخه بيرته په نکاح وغوښته نو د څلورسوه درهمو مهر په بدل کې يې ورته پلار په نکاح ورکړه.

له نبي كريم ﷺ نه مخکې جويرية رضي الله عَنْهَا د خپل کاکا ځوی عبدالله بې بې وه.

داسې هم ويل کيږي چې جويرية رضي الله عَنْهَا نبي کريم ﷺ له ثابت بن قيس بن شماس رضي الله عَنْهُ ښځه واخسته، بيا يې ازاده کړه او د څلور سوه درهمو مهر په بدل کې يې پرې نکاح وتړله.

۞ [صفيه بنت حيي بن اخطب رضي الله عَنْهَا] هم نبي کريم ﷺ په نکاح اخستې وه، د خيبر په غزا کې وينځه او بيا يې د ځان لپاره غوره کړه، په وليمه کې يې نبي کريم ﷺ له غوښې او وازدې پرته کجورې او سويق (حلوا) خلکو ته خوراک ورکړ، له دې پړاو مخکې صفيه رضي الله عَنْهَا د کنانة بن الربيع بن ابي الحقيق په نکاح کې وه.

۞ نبي کريم ﷺ [ميمونة بنت الحارث بن حزن بن بجير بن هُزَم بن رويبه بن عبداله بن هلال بن عامر بن صعصعة رضي الله عَنْهَا] هم په نکاح اخستې وه، خپل تره عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ ورته په نکاح ورکړې وه او پخپله يې ورله د څلوره سوه درهم مهر هم خلاص کړ، له دې ښځه وراندې ميمونة رضي الله عَنْهَا د ابورهم بن عبدالعزى بن ابى قيس بن عبد ود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤي بې بې وه، ويل کيږي چې ميمونة رضي الله عَنْهَا هغه بې بې ده چې ځان يې د الله پاک رسول ته ډالۍ کړی و، هغه داسې چې دا په خپل اوښ سپره وه او ورسره يې د نکاح اوازه واورېده، نو ويويل: اوښ او په اوښ چې څه بار دي د الله د رسول په واک او اختيار کې دي، نو الله پاک يې اړوند دا قول نازل کړ ﴿وَٱمۡرَأَةً مُّؤۡمِنَةً إِن وَهَبَتۡ نَفۡسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنۡ أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ أَن يَسۡتَنكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾[1].

داسې هم ويل کيږي چې پيغمبر ﷺ ته چې يې ځان ډالۍ کړی و هغه زينب بنت جحش رضي الله عَنْهَا وه، او ځينې نور وايي چې دغه بې بې د بنومنقذ بن عمرو بن معيص بن عامر بن لؤی له خاندان ښځه چې د ام شريک غزية بنت جابر بن وهب نوم يې درلود وه.

او نور ځينې تاريخ پوهه وايي چې دغه ښځه د بنوسامة بن لؤي له کورنۍ ښځه وه خو نبي کريم ﷺ يې غوښتنه وځنډوله.

۞ [زينب بنت خزيمه بن الحارث بن عبدالله بن عمرو بن عبدمناف بن هلال بن عامر بن صعصعة رضي الله عَنْهَا] نبي کريم ﷺ په نکاح اخستې وه، له زياتې دلسوزۍ او په بې وزله او غريب غربه خلکو باندې له شفقت او ترحم له کبله به ورته ام المساکين ويل کېده، قبيصة بن عمرو هلالي نبي کريم ﷺ ته په نکاح باندې ورکړې وه او

(۱) سورت احزاب: (۵۰). ژباړه: او هغه ايمانداره ښځه چې ځان يې پيغمبر ته ډالۍ کړی دی، که د پيغمبر خوښه وي وادې اخلي خو له نورو مومنانو پرته ستا لپاره دا حکم خاص دی.

نبي کريم ﷺ يې په مهر کې څلور سوه درهم ادا کړي وو، له دې وړاندې زينب بنت خزيمه رضي الله عَنْهَا د عبيدة بن الحارث بن عبدالمطلب بن عبدمناف کور ودانه وه، خو ولې د لومړي ځل لپاره يې کور د جهم بن عمرو بن الحارث چې د زينب بنت خزيمه رضي الله عَنْهَا د تره ځوی و، ورسره ودان شوی و.

دا هغه يوولس بي بياني دي چې د نبي کريم ﷺ ورسره کور ودان شوی و، له دوی څخه دوه بي بياني خديجة بنت خويلد او زينب بنت خزيمه رضي الله عَنْهُمَا د نبي کريم ﷺ په دور حيات کې وفات شوې وې او له نهو څخه يې بيا نبي کريم ﷺ وفات شوی دی.

او دوه نورې يې داسې دي چې نبی ﷺ پرې دخول نه دی کړی يوه يې:

- **[اسماء بنت نعمان الکنديه]** چې نبي ﷺ په نکاح اخستې وه، خو دا چې هغه په برګي رنځ اښته وه نور ورسره يو ځای نه شو، په دنيوي زيور يې ښه سمبال کړه او خپل پلرنۍ ته يې واستوله.

- **[عمرة بنت يزيد الکلابية]** چونکه کفر ته نزدې وه، چې ورته نبي کريم ﷺ ورنزدې شو نو پناه يې ترې وغوښته، نبي کريم ﷺ ورته وويل: (له هغه چا څخه زه رابند يم چې د الله په نوم يې پناه غوښتې وي) نو بېرته يې خپل کور ته واستوله.

  داسې هم ويل کيږي چې د الله پاک له نبي ﷺ څخه چې يې پناه غوښتې وه د **[اسماء بنت النعمان د تره لور وه]**.

تاريخ پوهان زياتوی چې کله نبي کريم ﷺ راوغوښته نو هغې ورته وويل: مونږ د داسې قوم مېرمنې يو چې د چا پسې نه ځو، مونږ پسې به خلک راځي، نو نبي کريم ﷺ بېرته خپل تبر ته ستنه کړه.

د نبی کريم ﷺ شپږ کوروداني له قريشو څخه وې:

١. **خديجة بنت خويلد** بن اسد بن عبدالعزی بن قصي بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي رضي الله عَنْهَا.

٢. **عائشة بنت ابي ابکر** بن ابي قحافة بن عامر بن عمرو بن کعب بن سعد بن تيم بن مرة بن کعب بن لؤي رضي الله عَنْهَا.

۳ **حفصة بنت عمر بن الخطاب** بن نفيل بن عبدالعزى بن عبدالله بن قرط بن رياح بن رزاح بن عدي بن كعب بن لؤي رضي الله عَنْهَا.

۴ **ام حبيبة بنت ابي سفيان** بن حرب بن امية بن عبد شمس بن عبدمناف بن قصي بن كعب بن لؤي رضي الله عَنْهَا.

۵ **ام سلمه بنت ابي اميه** بن المغيره بن عبدالله بن عمر بن مخزوم بن يقظة بن مرة بن كعب بن لؤي رضي الله عَنْهَا.

٦ **سودة بنت زمعة** بن قيس بن عبد شمس بن عبد ود بن نصر بن مالك بن حسل بن عامر بن لؤى رضي الله عَنْهَا.

له دوی ښځه پرته يې نورې اووه عربي نژداه يې بيانې وې:

۱ **زينب بنت جحش** بن رئاب بن يعمر بن صبرة بن مرة بن كبير بن غنم بن دودان بن اسد بن خزيمه رضي الله عَنْهَا.

۲ **ميمونة بنت الحارث** بن حزن بن بجير بن هرم بن رُوَيْبه بن عبدالله بن هلال بن عامر بن صعصعة بن معاوية بن بكر بن هوازن بن منصور بن عكرمة بن حصفة بن قيس بن عيلان رضي الله عَنْهَا.

۳ **زينب بنت خزيمه** بن الحارث بن عبدالله بن عمرو بن عبدمناف بن هلال بن عامر بن صعصة بن معاويه رضي الله عَنْهَا.

۴ **جويرية بنت الحارث** بن ابي ضرار خزاعية مصطلقية رضي الله عَنْهَا.

۵ **عمرة بنت يزيد الكلابية**.

او د نبي ﷺ غير عربي بي بي له بنو نظير ښځه **صفيه رضي الله عَنْهَا** وه.

د نبي كريم ﷺ ناجوړتيا ته دوباره كتنه

ابن اسحاق وايي: يعقوب بن عتبه راته د محمد بن مسلم زهري په روايت له عبيد الله بن عبدالله بن عتبه ښځه نقل وكړ چې عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: نبي كريم ﷺ د فضل بن عباس رضي الله عَنْهُ او د يو بل سړي سره لاس په اوږو زما په كور په داسې حالت كې را ننوت چې سر يې تړلی او ښپې يې د ځان پسې راښكلې.

عبيدالله وايي: ما دا خبره فضل بن عباس رضي الله عَنْهُ ته وکړه هغه راته وويل: ته پوهېږې چې ماسره بل څوک و؟ ما ورته کړه: نا، ما ته هېڅ معلومات نشته، هغه راته وويل: علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ راسره و.

بيا په نبي کريم ﷺ راغلی درد دومره اوج ته ورسېد چې بې هوشه شو، نو وېويل: له بېلابېلو ځاګانو څخه راباندې د اوبو اووه مشکونه راواړوئ تر څو خلکو ته ورووځم او لارښوني ورته وکړم.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: حفصې رضي الله عَنْهَا لويه کاسه (لګن) کې کېښو او دومره اوبه مو پرې واړولې چې خپله يې وويل: بس دی، بس دی...

زهري وايي: ايوب بن بشير راته وويل چې نبي کريم ﷺ سر تړلی راووت او په منبر کښېناست، تر هر څه لومړی يې د احد شهيدان وستايل او د هغوی لپاره يې د بخشش دعاګانې وکړې، بيا يې وويل: [الله پاک په خپلو بندګانو کې يو چا ته واک ورکړ چې ايا په دنيا کې ژوندی پاتې کېږې او که د الله سره نعمتونه ته ورځي نو هغه د الله نعمتونه خوښ کړل]

د دې خبرې په مغز له ابوبکر رضي الله عَنْهُ پرته نور څوک ونه پوهېدل چې نبي ﷺ خپل ځان يادوي، هغه په ژړا شو او وېويل: د الله رسوله! له تا څخه مو ځانونه او بچيان زار او قربان شه.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ابوبکره! لږه ساه واخله...

بيا يې وويل: د ابوبکر رضي الله عَنْهُ له کړکۍ پرته دې نور مسجد ته د ټولو خلکو دروازې بندې شي، د ځان لپاره مې له ده پرته بل غوره ترينه ملګری په علم کې نشته.

عبدالرحمن بن معلی راته د سعيد بن معلی د کورنۍ ځينو غړو په روايت وويل: نبي کريم ﷺ د خپلو خبرو په ترڅ کې دغه ورځ دا هم وويل: که په خلکو کې مې په خالصه دوستانه څوک نيولی نو ابوبکر رضي الله عَنْهُ به مې په سوچه دوستانۍ نېولی وی، خو ولې دواړه طرفه ملګرتوب او ايماني ورورولي ده، تر څو په جنت کې مو الله سره يو ځای کړي.

محمد بن جعفر بن الزبير راته د عروة بن الزبير او نور علماوو په روايت نقل کړل چې د اسامة بن زيد رضي الله عَنْهُمَا په مشرۍ کې نبي کريم ﷺ لښکر تم کړ، هغه په خپل رنځ اښته شو، سرتړلی راووت او په ممبر کښېناست، چونکه خلکو د اسامة رضي الله عَنْهُ په مشرۍ داغ ولګو چې دا خو ماشوم او کشر هلک دی، په مهاجرينو او انصارو کې يې د جنګ په ماهرينو او بارسوخه خلکو مشرانو ولې وګماره؟

په الله يې ور ثنا صفت وويل او بيا خلکو ته مخاطِب شو:

ای خلکو! اسامه رضي الله عَنْهُ په جنګي کاروان مشرتابه ومنئ، که تاسو يې قيادت تورنوئ نو د پلار قيادت مو ورله هم تورن کړی و، لوړه په رب لايزال چې اسامه رضي الله

عَنْهُ د دې جنګي کاروان د مشرۍ دومره جوګه دی لکه پلار یې چې د خپل وخت د جنګي کاروان د قیادت وړ او قابل و.

نبي کریم ﷺ نور له ممبر څخه راښکته شو او درد پرې لا پسې زیات شو او خلک هم په جنګي کاروان کې د ونډې لرلو په خاطر توند شول.

اسامه رضي الله عَنْهُ او جنګي لښکر دواړه له مدینې څخه باندې د یو فرسخ په اندازه لرې د جرف په مقام کې په دې خاطر تم شول چې د نبي کریم ﷺ اړوند به الله پاک څه پریکړه کوي!

زهري وایي: عبدالله بن کعب بن مالک راته وویل چې په کومه ورځ نبي کریم ﷺ د احد شهیدانو لپاره بخشش وغوښت نو د نورو ارشاداتو ترڅنګ یې دا هم وویل: ای مهاجرینو! د انصارو اړوند له نېکۍ رویې څخه کار واخلئ، خلک مخ په وړاندې روان دي سرشمېرنه یې زیاتیږي خو انصار په لومړي صورت همغسې کم دي، انصار زما ځانګړي رازداران دي چې ما ورته پناه راوړې ده، له نېکو کار سره یې ښه رویه وکړئ او له بد کار څخه یې بخشش اعلان کړئ.

نبي کریم ﷺ بیا له ممبر څخه راښکته او په داسې حالت کې کور ته ننوت چې مرض یې پرې نور هم حمله اور شو.

په خپلو کورونو کې ورته ام سلمه او میمونه رضي الله عَنْهُمَا او د نورو مسلمانانو په کور ودانو کې ورته اسماء بنت عمیس رضي الله عَنْهَا او خپل تره عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ راټول شول او په دې یې سلا مشوره وکړه چې د خولې په اوښکي کې ورته دارو درمل ورکړي، عباس رضي الله عَنْهُ وویل چې زه به ورته په اوښکي کې دارو واچوم.

ټولو ورته د خولې په اوښکو کې دارو درمل واچول خو چې په هوش کې راغی ویویل: دا مو راسره څه وکړل؟ ټولو ورته وویل: هر څه دې تره کړېدي.

نبي کریم ﷺ د حبشې په لور اشاره وکړه چې دا درو درمل ښځو له حبشو څخه راوړې دي، دا ډول دارو مو ولې راکول؟

عباس رضي الله عَنْهُ وویل: د الله پیغمبره! مونږ وډارېدو چې هسې نه په ډډ کې دې دانې نه وي راپورته شوې! نبي کریم ﷺ ورته وویل: الله پاک مې له دغسې کړاوجن رنځونو څخه ساتي، هغه مې په دې ډول ناجوړتیا نه ابتته کوي، خو زما له کاکا پرته ټولو حاضریتو ته به دا دارو ورکړل شي، او رښتیا هم میمونه رضي الله عَنْهَا چې روژه هم وه ورته د خولې په اوښکو کې دغه دارو واچول شول ځکه چې نبي کریم ﷺ ورته پرې سوګند پورته کړی و تر څو ټولو ته د خپل کار سزا ورکړل شي.

اسامة بن زيد رضي الله عَنْهُ وايي: د نبي کريم ﷺ د سختي ناجوړتيا له کبله زه او خلک بېرته مديني ته راستانه شول، زه نبي کريم ﷺ ته ننوتم، هغه له خبرو څخه ودرېدلی و، لاس به يې پورته کړاو په ما به يې کېښود، زه دومره پوهه شوم چې نبي کريم ﷺ راته دعا کوي.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: ما به له نبي کريم ﷺ څخه دا کلمات ډېر اورېدل چې (إِنَّ اللهَ لَمْ يَقْبِضْ نَبِيًّا حَتَّى يُخَيِّرَهُ) الله پاک تر هغه د پېغمبر ساه نه اخلي تر څو د ځان لپاره ښه انتخاب ونه کړي.

بيا وايي: نبي کريم ﷺ ته چې کله مرګ راغی نو اخيري خبره چې مې ترې واورېده دا وه (بَلِ الرَّفِيقِ الْأَعْلَى مِنَ الْجَنَّةِ) بلکې په جنت کې مې رفيق اعلی ته بوځه.

ما له ځان سره ووېل چې نور مونږ نه غواړي او يادمې شول چې هغه خو ويل: (إِنَّ نَبِيًّا لَمْ يُقْبَضْ حَتَّى يُخَيَّرَهُ).

په لمونځ کې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ امامت

زهري وايي: حمزه بن عبدالله بن عمر راته ووېل چې عايشې رضي الله عَنْهَا به ويل: په نبي کريم ﷺ چې ناروغتيا نوره هم پسې لا درنه شوه ويې ويل: [ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته ووايئ چې خلکو له لمونځ وکړي]

ما ورته ووېل: د الله پېغمبره! ابوبکر رضي الله عَنْهُ خو ډېر نرم زړی او د کمزوري اواز څښتن دی، د قران لوستو په مهال هم ډېره ژړا ورځي، که بل څوک د امامت لپاره غوره کړې ايا ښه به نه وي؟

نبی کريم ﷺ بيا ووېل چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته ووايئ چې خلکو له لمونځ وکړي. ما بيا خپله خبره تکرار کړه، هغه راته ووېل: تاسو خو هسې د يوسف عَلَيْهِ السَّلَامُ د تاوېلو ما وېلو ښځو په څېر ياست، ورشئ او ورته ووايئ چې د خلکو امامتي وکړي.

زما دې په الله قسم وي چې ما د خپل پلار ابوبکر -رَضِيَ اللهُ عَنْهُ- څخه د امامتۍ دنده اړول ځکه غوښتل چې زه ښه پوهېدم چې د نبي کريم ﷺ په ځای د بل چا ودرېدل خلک نه خوښوي، او له بل پلوه به پرې بيا خلک په هر څه کې بد پالي هم نيسي، نو ځکه مې زيار وويست چې د امامت لپاره يې انتخاب بل چا ته واړوم.

عبدالله بن زمعه بن الاسود بن المطلب بن اسد وايي: زه چې د نبي کريم ﷺ په مجلس کې د ځينې نورو مسلمانانو په ملتيا ناست وم او په نبي کريم ﷺ د ناجوړتيا دورانيه لا پسې سخته

شوه، بلال رضي الله عَنْهُ راغی او خبر يې کړ چې خلک د لمونځ انتظار کوي، نو نبي کريم ﷺ وويل: چا ته ووايئ چې لمونځ وکړي.

زه بهر شوم څه ګورم چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ نشته او عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ د خلکو په منځ کې شتون درلود، زه راغلم او ورته مې وويل: عمره! مخکې شه او د خلکو امامتي وکړه، چونکه عمر رضي الله عَنْهُ لوړ غږی و په لوړ اواز يې لمونځ ادا کړ، کله چې يې نبي کريم ﷺ اواز واورېد ويې ويل: الله پاک او مسلمانان پرې ناراضه دي، الله پاک او مسلمانان پرې ناراضه دي، الله پاک او مسلمانان پرې نارضا دي، ولې ابوبکر رضي الله عَنْهُ چرته دی؟ استازی يې پسې واستو، هغه راغی او د عمر رضي الله عَنْهُ په امامتۍ کې ادا شوي لمونځ يې بېرته اعاده کړ.

عبدالله بن زمعه رضي الله عَنْهُ وايي: ما ته عمر رضي الله عَنْهُ وويل: خوار شې! دا دې راباندې څه وکړل؟ تا خو چې ما ته وويل مخکې لمونځ وکړه ما داسې اټکل کړل چې ګنې رسول الله ﷺ درته ويلي دي، ورنه ما هېڅکله هم د خلکو ا مامت نه کو.

ما ورته وويل: که څه هم ما ته نبي کريم ﷺ امر نه و کړی خو د ابوبکر رضي الله عَنْهُ د نه شتون له کبله مې ته د امامت جوګه وليدې او درته مې وويل.

ابن اسحاق وايي: زهري ويل چې انس بن مالک رضي الله عَنْهُ راته وويل: د کومې دوشنبې په ورځ چې رسول کريم ﷺ وفات شو د سهار په مهال يې راځړول شوې پرده پورته او دروازه يې خلاصه کړه، خلک يې وليد چې په لمونځ ولاړ دي، نبي کريم ﷺ د عايشې رضي الله عَنْهَا د کور دروازه بېرته کړه او راووت، نزدې وه چې د خلکو ليدو سره د نبي کريم ﷺ په جوړتيا د بې سارې خوشحالۍ له کبله د خلکو لمونځ ګډ وډ شي، د هغه په ليدو سره د خلکو په زړونو پروت غم وکوچېد، نبی کريم ﷺ يې هم د لمونځ په خورا ښه کيفيت او ادا ډېر خوشحاله شو، او ورته يې اشاره وکړه چې ولاړ اوسئ.

د خوشحالۍ په دغسې موډ کې ما نبي کريم ﷺ هېڅکله هم نه و ليدلی او بېرته لاړ ننوت، خلکو اټکل کړه چې نبي کريم ﷺ نور صحتمند او جوړ شو، ابوبکر رضي الله عَنْهُ هم د ډېر ډاډ له کبله په (سُنح) کې خپل کور ته ستون شو.

محمد بن ابراهيم بن الحارث راته د قاسم بن محمد په روايت وويل چې نبي کريم ﷺ د عمر تکبير واورېد ويې ويل: [ولې ابوبکر چرته دی؟ په دې تقسيم الله پاک او مسلمانان دواړه نارضا دي] که عمر رضي الله عَنْهُ له دې څخه استنباط کړی خپل قول د مرينې په مهال نه وی کړی چې [که زه څوک وګمارم نو د خليفه لومړی تعين هغه چا کړی دی چې له ما څخه ډېر ښه دی[1] او که خليفه ونه ګمارم نو نه تعين يې هم هغه چا کړی دی چې له ما څخه ډېر

(۱) له دې څخه يې موخه ابوبکر رضي الله عنهُ دی.

بهتره او غوره دی[1]] نو مسلمانانو په کې هېڅ شک او شبهه نه لرله چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ انتخاب د نبي کريم ﷺ له اړخه شوی دی.

له دې څخه وروسته خلک وپوهېدل چې نبي کريم ﷺ له ځان نه وروسته هېڅ څوک هم خليفه نه و ټاکلی.

ابوبکر بن عبدالله بن ابي مُلَيکه رضي الله عَنْهُ وايي: ابوبکر رضي الله عَنْهُ چې د خلکو په امامت بوخت و، نبي کريم ﷺ د همدغې سهار لمونځ د دوشنبې په روځ سر تړلی راووت، د نبي کريم ﷺ د راوتو سره خلک ډېر خوشحاله شول، ابوبکر رضي الله عَنْهُ وپوهېد چې خلک د خوشحالۍ دغه ډول څرګندوني له نبي کريم ﷺ پرته نور هېڅ چا ته هم نه کوي، نو له خپل ځايه په شا راروان شو، نبي کريم ﷺ له وروسته په شا کې زور ورکړ او بېرته يې مخکې کړ او خپله د ابوبکر رضي الله عَنْهُ ښۍ اړخ ته کېناست او ورته يې وکړه چې د خلکو لپاره لمونځ تر پايه ورسوه، د لمونځ له بشپړېدو وروسته يې خلکو ته مخ کړ او ويويل: [ای خلکو! د اور لمبې د غومبرو په انتها کې دي، ستاسو ترمخې د تورو تيارو شپو په څېر فتنې راروانې دي او زه درته په رب لا يزال لوړه پورته کوم چې زه تاسو ته هېڅ ملامت نه يم، د قرانکريم د حلالو پرته مې درته نور څه نه دي حلال کړي، او نه مې درته د قرانکريم له حرامو پرته څه حرام کړي دی]

ابوبکر بن عبدالله رضي الله عَنْهُ وايي: نبی کريم ﷺ چې له خپلو ارشاداتو اوزګار شو، ابوبکر رضي الله عَنْهُ ورته وويل[زمونږ د خوښې او غوښتنې سره سم ان شاء الله چې اوس مهال د الله پاک په ځانګړي لورينې سره روغ جوړ او سلامت يې، نن د بنت خارجه نوبت هم دی، ايا زه ولاړ شم؟ هغه ورته وويل: هو ولاړ شه، نبي کريم ﷺ خپل کور او ابوبکر رضي الله عَنْهُ په سُنح کې خپل کور ته ولاړ.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د نبی کريم ﷺ له اړخه د رنځ په پنځمه ورځ علي رضي الله عَنْهُ راووت، خلکو ورڅخه وپوښتل چې په نبي کريم ﷺ باندې شپه څنګه تېره شوه؟ هغه وويل: نبی کريم ﷺ جګ جوړ او په صحت سمبال دی، عباس رضي الله عَنْهُ له لاسه ونيو او درې ځل يې ورته وويل ته له لښتې پرته په نور څه نه سمېږې، لوړه په رب لا يزال چې د نبی کريم ﷺ په مخ کې مې د نورو عبدالمطلب زو په څېر د مرګ نښې وليدې، له نبي کريم ﷺ څخه بايد په تونده وپوښتو چې که د خلکو لارښووني او مشري زمونږ ميراث وي چې حق يې ادا کړو، او که د بل چا حق وي نو چې نبي کريم ﷺ پوهه کړو چې زمونږ اړوند ورته نيک ارشادات وکړي.

---

(۱) له دې څخه يې موخه نبي کريم صَلّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم دی، د مزيد وضاحت لپاره د محب الطبري ليکنه [الرياض النضرة: ۲ / ۷۴] وګوره.

علي رضي الله عَنْهُ ورته وویل: لوړه په رب لایزال چې دغې ته چمتو نه یم څکه که له مشرۍ څخه یې وژغورلو نو هیڅ څوک به یې راته رانه کړي.

خو چې د دغې ورځ د ماسپښین په مهال تودوخه لاپسې سخته شوه نبی کریم ﷺ وفات شو.

عایشه رضي الله عَنْهَا وایي: په دغه ورځ چې نبي کریم ﷺ وفات شو له مسجد څخه زما خونې ته راننوت او په غېږه کې راته تکیه شو، د ابوبکر رضي الله عَنْهُ له کورنۍ څخه دغه مهال څوک راننوتل او په لاس کې ورسره مسواک و، هغه مسواک ته داسې کتل لکه چې یې غواړي، ما ورڅخه وپوښتل چې د الله رسوله! ایا خوښه دې ده چې مسواک درته درکړم؟ هغه راته کړه: هو.

ماورڅخه مسواک واخست، ښه مې پوس کړ او بیا مې ورته ورکړ، مسواک یې دومره ښه استعمال کړه چې ما کله هم داسې نه و لیدلی، بیا یې مسواک کېښود او زما په غېږه کې لا پسې درون شو، ما چې یې مخ ته وکتل سترګې یې ولاړې وې او ویل یې [په جنت کې راته رفیق الاعلی خوښ دی].

ما ورته وویل: په هغه ذات مې دې قسم وي چې ته یې په رښتونې راستولی یې چې اختیار درکړل شو او تا د ځان لپاره غورچاڼ وکړ، او بیا نبي کریم ﷺ وفات شو.

ابن اسحاق وایي: یحیی راته د خپل پلار عباد بن عبدالله بن الزبیر په روایت وویل چې هغه د عایشې رضي الله عَنْهَا نه اوریدلي و: [نبي کریم ﷺ زما په نوبت کې، زماپه غېږه او زما د سینې او ګوګل ترمنځ وفات شو، په دې جریان کې مې له چا سره هیڅ ظلم او زیاتی نه دی کړی، لویه تېروتنه مې دا وه چې نبي کریم ﷺ کله هم وفات شو نو ما یې سر له زنګون څخه پورته کړ او په بالښت مې کېښود، له غم او درد څخه مې د نور ښځو سره خپله سینه او مخ وهل].

ابوهریرة رضي الله عَنْهُ وایي: د نبي کریم ﷺ له مړینې وروسته عمر بن الخطاب رضي الله عَنْهُ خلکو ته مخاطِب او ویویل: [ځینې منافقان اټکلوي چې نبي کریم ﷺ وفات شوی دی، خو ولې زه درته په الله لوړه پورته کوم چې هغه نه دی مړ شوی، بلکې د موسی عَلَیْهِ السَّلَامُ په څېر هغه هم د څلویښتو ورځو په موده د خلکو له سترګو پناه او خپل رب ته تللی دی، او قسم په الله چې د هغه په څېر به بېرته مونږ ته راستون شي، که د هغه د مرګ له اوازو څخه دغه خلک راستانه نه شي، نو هرومرو به یې خپې او لاسونه قطع کړی شي]

ابوهریره رضي الله عَنْهُ زیاتوي چې دغه مهال ابوبکر رضي الله عَنْهُ د ورسېدلي راپورونو له مخې د مسجد دروازې ته راورسېد، په هیڅ چا یې غم غرض ونه کړ او په چټکه د عایشې رضي الله عَنْهَا کور ته ننوت او نبي کریم ﷺ د خونې په اړخ کې څادر کې نغښتل شوی و، او له یمنې پوښاک څخه پرې له پاسه بل څادر پروت و، د نبي کریم ﷺ په لور وټپېد او له مخ مبارک څخه یې پرده پورته کړه، ښکل یې کړ او ورته یې وویل:

[زما پلار او مور درڅخه قربان شه، خپله برخه مرګ دې وکوټ او دوباره به بل مرګ هېڅکله ونه ګوټې] پرته ټوټه يې پرې بېرته راخپره کړه، عمر رضي الله عَنْهُ چې لا په خبرو خلکو ته بوخت ورته وويل: عمره! لږه ساه واخله او غلی شه، خو ولې عمر رضي الله عَنْهُ يې خبره وانه اورېده او خپلو خبرو ته يې دوام ورکړ، ابوبکر رضي الله عَنْهُ وپوهېد چې عمر رضي الله عَنْهُ نور نه خاموشه کيږي، خپلې خبرې يې پيل کړې، خلکو يې د خبرو اورېدو سره عمر رضي الله عَنْهُ پرېښود او ده ته متوجه شول.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ په لوی او ستر الله پاک باندې د هغه شان سره لائق حمد او ثنا وروسته وويل: ای خلکو! څوک چې د محمد ﷺ په عبادت بوخت وو نو خبر شئ چې هغه وفات شو، او د چا شغل چې د الله پاک عبادت کول و نو خبر شئ چې هغه ژوندی ذات دی چې هيڅ مرينه پرې نه راځي او بيا يې دا ايت ولوست ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ ٱنقَلَبْتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيْـًٔا وَسَيَجْزِى ٱللَّهُ ٱلشَّـٰكِرِينَ﴾[1].

ابوهريرة رضي الله عَنْهُ وايي: د ابوبکر رضي الله عَنْهُ دايت لوستو سره خلک داسې شول لکه دغه ايت چې همدا اوس نازل شوی وي، له اورېدو سره ګردو راغلو خلکو به دغه ايت زمزمه کو.

ابوهريره رضي الله عَنْهُ مزيد وايي: عمر رضي الله عَنْهُ وويل: لوړه په رب لايزال چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ څخه د ايت په اورېدو سره لوی دهشت او حيرانتيا واخستم، خپو مې هم ونه شو کولای چې راټينګ مې کړي نو په ځمکه پرېوتم، او په دې مې باور راغی چې نبي کريم ﷺ په رښتيا وفات شوی دی.

د بنو ساعده د سقيفې پېښه

ابن اسحاق وايي: د نبي کريم ﷺ له مړينې سره ګرد انصار د بنو ساعده په سقيفه کې سعد بن عبادة رضي الله عَنْهُ ته راغونډ شول، علي بن ابي طالب، زبير بن العوام او طلحة بن عبيدالله رضي الله عَنْهُمْ د فاطمې رضي الله عَنْهَا په کور کې سره جلا شول، د بنو عبدالاشهل د کورنۍ غړی اسيد بن الحضير رضي الله عَنْهُ په شمول ګرد مهاجرين ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته راغونډ شول.

(١) سورت ال عمران: (١٤٤). ژباړه: محمد ﷺ د الله پاک د تېر شوو استازو په څېر استازی و، ولې که محمد ﷺ وفات او يا يې څوک ووژني نو ايا تاسو به بېرته په وروسته (کفر ته) ګرځئ؟ څوک چې هم کفر ته بېرته ستون شي نو الله پاک ته هيڅ زيان نه شي اړولی، او شکر ګوزار مخلوق ته به الله پاک نېکه او ښايسته بدله ورکړي.

نا څاپه ابوبکر او عمر رضي الله عَنْهُمَا باندې چا غږ کړ چې دبنو ساعده په سقيفه کې انصار د سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ د مشر په ګمارلو بوخت دي، د نبوت کورنۍ چې لا اوس مهال د نبي کريم ﷺ د تدفين د چارو دسمبالښت په خاطر د مړيني په بېلابېلو اړوند کارونو بوخت دي د خپل کور دروازه بنده کړې ده، نو که اړتيا وينئ نو خلک له جلا کېدو مخکې سره راغونډ کړئ.

عمر رضي الله عَنْهُ وايي چې ما ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته وويل: راځه چې ورشو او وګورو چې انصار سره څه کوي؟

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د عمر رضي الله عَنْهُ په اخري حج کې زه د عبدالرحمن بن عوف رضي الله عَنْهُ د منی په کور کې وم او قران به مې ورته وايو، دغه مهال هغه د عمر رضي الله عَنْهُ سره و، هغه خپل کور ته په داسې حالت کې راستون شو چې ما يې انتظار کو، راغی او راته يې وويل: داسې څوک به نه وي چې عمر رضي الله عَنْهُ وخبروي چې د داسې سړی اړوند څه نظر لرې چې وايي: که عمر رضي الله عَنْهُ ومړ نو زه به د فلانکي سره په خلافت بيعت کوم، ځکه چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ سره بيعت له پياوړې مشورې له مخې نه بلکې ناڅاپي کار و.

هغه وايي: عمر رضي الله عَنْهُ په غصه شو او ويې ويل: نن ماسخوتن به زه خلکو ته له لمونځ نه وروسته ودرېږم او له هغه چا څخه به ورته د ډار احساس ورکړم چې له مهاجرينو څه د واک واکې په بله وړي، عبدالرحمن بن عوف رضي الله عَنْهُ وايي ما ورته وويل له احتياط نه کار واخله او داسې چرته ونه کړې!! د حج په موسم کې زياتره هغه خلک راغلي دي چې کم عقل او بې وقوفه دي، خو که خلکو کې خطيب ودرېږي نو همدوی به درته تر هر چا نږدې وي، او ما سره له خبرو دې دا ډار محسوسوم چې دوی به دې په خبرو په سمه توګه پوهه نه شي، او هر يو به د اسلامي قلمرو په خپل خپل ځايونو کې درواغ خپاره کړي او ستا د خبرې صحيح مفهوم به ادا نه کړی شي، تر هغه زغم اوباسه تر څو د سنت خونې مدينې ته ولاړ شې، هلته به د علماوو او باعزته مشرانو سره خبره شريکه کړې، هغوی به دې په خبره هم پوهه شي او ارزښت به يې هم وپيژني، عمر رضي الله عَنْهُ وويل: مدينې ته په رسېدو به هرومرو زه دا خبره په ډاګه کوم.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د ذي الحجې په اخرو ورځو کې مونږ مدينې ته ورسېدو، د جمعې د ورځې د زوال سره مسجد ته په چټکۍ ولاړم، د ممبر ترڅنګ سعيد بن زيد رضي الله عَنْهُ هم ناست و، زه يې ترڅنګ دومره جوخت کېناستم چې ورنونه مې د هغه له ورنونو سره جوخت ولګېدل، څه ګورم چې عمر رضي الله عَنْهُ د ممبر په لور راروان دی، ما سعيد بن زيد رضي الله عَنْهُ ته وويل: نن به عمر رضي الله عَنْهُ د ممبر پر سر داسې څه ووايي

چې له خلیفه کېدو څخه تر دې مهال یې دغسې څه نه دي ویلي، هغه راته کړه: دا به لا څنګه خبرې وې؟ چې تراوسه یې نه دي کړې! خو بهر کیف زما خبره پرې ښه ونه لګېده، عمر رضي الله عَنْهُ په ممبر کېناست، مؤذن چې کله له اذان څخه فارغ شو وپاڅېد او په الله یې د هغه شان وړ حمد او ثناء وویله او بیا خلکو ته وویل: [نن ورځ ستاسو پام قابل غور خبرې ته راړول غواړم چې ډېره اړینه خبره ده، خو نه پوهېږم شاید له مړیني مخکې مې دغه پېښه منځ ته راشي، څوک چې په خبرو وپوهېږي نو تر هغه ځای دې ورسوي چې سورلی یې تللای شي، خو که د پیغام په فهم کې څوک وېره محسوسوي نو پر ما ددروغو تړلو ورته هېڅ جواز نشته.

الله مونږ ته محمد ﷺ د خپل استازي په صفت راستولی و او ورته یې اسماني کتاب هم ورکړی و، له جملې څخه یې یرې د رجم ایت هم نازل کړی و، دغه ایت مونږ هم لولو او هم یې په معنی او مغز پوهېږو، د رجم حد نبي کریم ﷺ په خپله هم او مونږ ورڅخه وروسته قائم کړی دی، دا احساس راته کېږي چې هسې نه په خلکو کې زمانه اوږده شي او ووایي چې د الله په کتاب کې خو د رجم ایت نشته، نو د الله پاک رالیږلي حد په پرېښودو به ګمراه شي، او حالانکه د شادي شده سړي او ښځې لپاره د رجم حد هله ثابتېږي چې ګواهان پرې شتون ولري، یا ښځه امېدواره شي او یا په دواړو کې یو اعتراف وکړي.

مونږ د الله پاک په کتاب کې دا هم لوستلي دي چې له خپلو پلرونو څخه انکار مه کوئ، که څوک له پلار څخه انکار وکړي نو کفر ته به پرې ورسیږي.

په دې ښه وپوهېږئ چې نبي کریم ﷺ فرمايي: (لَاتَطْرُوْنِيْ كَمَا أُطْرِيَ عِيْسَى بْنُ مَرْيَمَ، وَقُوْلُوْا عَبْدُ اللهِ وَرَسُوْلُهُ).

ژباړه: د عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ په څېر راپه کې ظلم او زیاتی مه کوئ، بس دومره وایئ چې هغه د الله بنده او رسول دی.

له یو چا څخه راته رسیدلي دي چې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ خلافت ناڅاپي او غیر محکمه پېښه شمېري، او وايي چې که عمر رضي الله عَنْهُ ومړ نو زه به د پلانکي سره بیعت کوم، که څه هم د هغه خلافت نابېره منځ ته راغی خو الله یې له شر څخه هم وساته، په تاسو کې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په څېر هېڅ څوک نشته خپل اوښان او اسونه به د هغه بدیل او نظیر کې ستړي کړي خو تر لاسه به یې نه کړي.

که د مسلمانانو له سلا مشورې پرته څوک د چا سره بیعت وکړي نو بیعت یې هم دروست نه دی او دواړه به وژلی شي.

د نبي کریم ﷺ د مړیني په مهال د انصارو ورونو سره مو منځنی پېښه داسې راغله چې زمونږ ضد کاروايي یې وکړه، د بنو ساعده په سقیفه کې یې ټول مخه ور او سپین ږیري سره راټول شول، له مونږ څخه علي بن ابي طالب، زبیر بن العوام او نور هغه څوک چې د دواړو سره

وو پاتې شول، مهاجرين ابوبکر رضي الله عَنْهُ ته راغونډ شوي وو، ما ورته وويل: راځه چې خپلو انصارو ورونو ترڅنګ ولاړ شو چې څه روان دي، په لاره کې راسره دوه نېک او صالحه خلک مخامخ شول او د انصارو راپنډېدو اړوند يې راسره خبرې شريکې کړې، او راڅخه يې وپوښتل چې اې مهاجرينو! چېرته روان ياست؟ مونږ ورته وويل چې د راپنډ شوي انصارو تر حضوره د ورتګ اراده لرو، دواړو وويل: پام کوئ هلته نږدې ولاړ نه شئ او خپلې چارې مو خپله سمبال کړئ، ما ورته وويل: مونږ به هرومرو ورځو، ورغلو ترڅو د بنوساعده سقيفې ته ننوتو څه ګورو چې ترمنځ يې په څادر کې رانغښتل شوی سړی ناست دی، ما وپوښتل چې دا څوک دی؟ هغوی وويل: سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ دی، ما وپوښتل چې ولې کوږ نسکور ناست دی؟هغوی راته وويل: تبې اخستی دی، زمونږ له کېناستو سره يې خطيب وپاڅېد او په الله پاک يې وړ ثنا وويله او بيا يې وويل: مونږ د الله د دين مرستندويه او د اسلامي دين ځانګړې جنګيالي يو، او تاسو مهاجرين زمونږ څخه يو برخه تشکيلوې او له باندو څخه راغلي ياست (يا په ارام اوسکون راغلي ياست).

عمر رضي الله عَنْهُ زياته کړه چې هلته مو وليدل چې زمونږ بيخ کني يې کوله او خلافت يې هم راڅخه په جبر زور اخست، خطيب چې يې کله خاموش شو نو ما له ځان سره ډېرې ښې خبرې په ذهن کې راغونډې کړې وې او غوښتل مې چې خلکو ته يې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په شتون کې وکړم، خو ولې ابوبکر رضِيَ الله عَنْهُ راته وويل چې تلوار مه کوه، چونکه ابوبکر رضي الله عَنْهُ له ما څخه ډېر پوهه او قابل احترام و نو ما نه غوښتل چې هغه غصه کړم نو خاموش کېناستم، خو لوړه په رب لايزال چې د کومو خبرو پايلې ما ته نېکې برېښېدې زما ټولې خبرې يې د خپل خطاب په لومړيو کې وکړې چې زما له خبرو سره مساوي او يا هم ترې ډېرې ښې وې.

بيا يې وويل: تاسو چې د کوم فضيلت دعوه لرئ په رښتيا هم چې وړ يې ياست، خو له قريشو پرته عربان د هيڅ چا قيادت او مشري نه مني، ځکه چې په ګردو عربانو باندې قريش له نسب او حسب او د کورنۍ له مخې ډېر ښه دي، ستاسو د قيادت لپاره زه په دې دوو کې يو غوره کوم خو چې ستاسو څوک خوښ وي ورسره بيعت وکړئ، زه او ابوعبيده رضي الله عَنْهُمَا يې له لاسه ونيولو او هغه مو ترمنځ ناست و، له دې پرته يې نورې هيڅ خبرې په ما بدې نه وې لګېدلې.

خو لوړه په رب لايزال که له تن څخه مې څوک سر په توره ووهي دا به راته له دې څخه بهتر وي چې زه دې د داسې خلکو قيادت وکړم چې ابوبکر رضي الله عَنْهُ په کې شتون لري.

دغه مهال يو انصاري وپاڅېد او ويې ويل: زه د انصارو خورا شريف او باوقاره او د هغوی د نېکې مشورې ځای يم، بايد يو امير له تاسو څخه او يو امير زمونږ غړی هم وي.

عمر رضي الله عَنْهُ وايي: د دې خبرې سره سم دستي اله ګوله او شور مچار راپورته شو او له ګډوډې څخه مې وېره احساس کړه، ما غږ کړ چې ابوبکره! رضي الله عَنْهُ لاس دې راوړد کړه، هغه لاس اوږد او ما ورسره بيعت وکړ، بيا ورسره ټولو مهاجرينو بيعت وکړ او بيا ورسره

انصارو ورونو، وروسته مو په سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ باندې ورټوپ کړ، چا وویل چې سعد بن عباده رضي الله عَنْهُ ګوره مړ کوئ! ما ورته وویل: الله دې مړ کړي.

زهري وايي: عروه بن زبير رضي الله عَنْهُ راته وويل چې د عمر رضي الله عَنْهُ په خبرو له دوو نېکو خلکو څخه مراد عويم بن ساعده او بل د عجلان له کورنۍ غړى معن بن عدي رضي الله عَنْهُمَا دي.

د عويم بن ساعده رضي الله عَنْهُ اړوند خبرېدلي يوو چې د نبي کريم ﷺ څخه چا وپوښتل چې ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُواْ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ﴾[1] کې الله پاک چا ته اشاره کړې ده؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: په دوى کې غوره ترين انسان عويم بن ساعده رضي الله عَنْهُ دى.

او د معن بن عدي رضي الله عَنْهُ اړوند راته داسې راپوروونه رسيدلي دي چې نبى کريم ﷺ کله هم وفات شو، خلکو بې تحاشا وژړل او هر چا افسوس کو چې کاشکې له نبي کريم ﷺ مخکې مړ شوى واى، هسې نه په فتنو او ازمېښت کې ولوېږو!!

خو ولې معن بن عدي رضي الله عَنْهُ وويل: د نبي کريم ﷺ له مړيني وړاندې هېڅکله د خپل مرګ ارمان نه کوم، تر څو زه له مړيني وروسته يې په صداقت داسې عقيده ولرم لکه د هغه په دور حيات کې مې چې ورباندې څنګه عقيده درلوده.

هغه و چې معن بن عدي رضي الله عَنْهُ د مسيلمة الكذاب ضد جهادي مبارزه کې د ابوبکر رضي الله عَنْهُ په خلافت کې له دينا څخه شهيد ولاړ.

زهري وايي: انس بن مالک رضي الله عَنْهُ راته وويل: د ابوبکر رضي الله عَنْهُ سره په سقيفه کې د بيعت په سبانۍ ورځ ابوبکر رضي الله عَنْهُ په ممبر کېناست، د ابوبکر رضي الله عَنْهُ نه مخکې عمر رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او په الله پاک يې د هغه د شان وړ ثنا صفت بيان کړ، بيا يې وويل: ما تاسو ته پرون خبره کړې وه چې نه د الله پاک په کتاب کې شتون لري او نه مې له رسول الله ﷺ څخه اورېدلې ده، خو چونکه نبي کريم ﷺ به زمونږ د ژوند چارې خپله سمبالولې، له ځان څخه يې وروسته تاسو ته د الله پاک هغه کتاب تل پرېښود چې الله پرې هغه ته هم هدايت کړى و، که تاسو پر دغه کتاب منګولې ټينګې کړئ، الله پاک به پرې تاسو ته هغه هدايت وکړي چې خپل پيغمبر ته يې پرې کړى و، ستاسو د ژوند اړوند چارو د ښه سمبالښت لپاره الله پاک د نبي کريم ﷺ د غار ملګرى چې په تاسو ټولو غوره والى لري ددغې دندې لپاره وګماره، تاسو ټول راولاړ شئ او ورسره بيعت وکړئ.

په سقيفه کې له شوي بيعت وروسته خلکو د ابوبکر - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - سره په دغه عام تام بيعت کې شرکت وکړ.

(۱) سورت توبه: (۱۰۸). ژباړه: په قباء کې داسې خلک دي چې له طهارت سره مينه لري، او پاک د صفا خلکو سره مينه لري.

بیا ابوبکر رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او په الله پاک یې د هغه لایق ثنا صفت بیان کړ، بیا یې وویل: [ای خلکو! زه دربانديې مشر وګمارل شوم خو له تاسو بهتر نه یم، که په نېکۍ لار رهی وم نوملاتړ مې وکړئ او که په کږو نسکورو روان وم نو اصلاح مې وکړئ، رښتیا امانت دی او دروغ خیانت دی، په تاسو کې کمزورترین بې توانه خلک مې په نېز دومره قوي دي چې تر څو غصب شوي حقوق یې له نورو څخه واخلم، او په تاسو کې د ملاتړ او قوت خلک ما ته دومره کمزوري دي چې ورڅخه بېرته غصب کړې د نورو خلکو حقوق واخلم -ان شاء الله-، تر کومه او چرته چې څوک د الله پاک په لاره کې جهاد ته شاه کړي، نو الله به یې ذلیله او رسوا کړي، او چرته او کوم ځای کې چې فاحشې او بدفعلي عامه او خپره شي مګر الله پاک ټولو هستوګنوالو ته په یو څېر عذاب ورکوي، تر څو چې ما د الله پاک او د هغه د رسول پیروي کوله نو زما د خبرې اوریدونکي او منونکي جوړشئ، خو که دالله پاک او د هغه د رسول ﷺ نافرماني مې پیل کړه په تاسو د پیروکارۍ هېڅ حق نه لرم، الله دې دربانديې رحم وکړي لمونځ ته ودرېږئ].

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: لوړه په رب لا یزال چې د عمر رضي الله عَنْهُ سره د هغه د خلافت په دور کې د څه کار پسې روان وم چې له ما پرته ورسره نور هېڅ څوک نه وو، راته یې وکتل او خپله خپه یې په دوره ووهله او بیا راته کړه: ابن عباسه! تا پتیلي ده چې د نبي کريم ﷺ د مړینې په ورځ مې هغه خبرې ولې کولې؟

ما ورته کړه چې اميرالمومنین! دا به تا ته ښه علم وي، زه نه پوهېږم چې ولې؟

هغه وویل: په هغې خبرو د قران دې ایت هڅولی وم چې ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾[1].

ما داسې انګېرول چې ګني رسول الله ﷺ به تر هغه ژوندی وي چې د امت په وروستني عمل باندې هم ګواهي ورکړي.

د نبي ﷺ کريم د تدفين مراسم

ابن اسحاق وايي: د ابوبکر رضي الله عَنْهُ سره له عام بیعت څخه وروسته د سه شنبې په ورځ د نبي کريم ﷺ د تدفين د مراسمو په سرته رسولو خلکو خپل پامونه راواړول.

عبدالله بن ابي بکر، حسين بن عبدالله او نورو ملګرو راته وویل: علي بن ابي طالب، عباس

(۱) سورت بقره: (۱۴۳). ژباړه: له دې کبله مو منځنۍ امت ګرځولي یئ چې په تېرو خلکو باندې ګواهي ورکړئ او ستاسو رسول به په تاسو باندې ګواهي ورکوي.

بن عبدالمطلب، فضل بن عباس، قثم بن العباس، اسامة بن زيد او د نبي كريم ﷺ غلام شقران رضي الله عَنْهُمْ د نبي كريم ﷺ د غسل او تغسيل مراسم انجام كړل.

له بنو عوف څخه اوس بن خوليّ رضي الله عَنْهُ علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ته وويل: اى علي! ستا دې په الله قسم وي چې مونږ ته په نبي كريم ﷺ كې زمونږ برخه راكړه، هېره دې نه وي چې اوس بن خوليّ رضي الله عَنْهُ د نبي كريم ﷺ بدري ملګرى هم و، نو هغه ته يې د ننوتو اجازه وركړه او د نبي كريم ﷺ ته په غسل وركولو كې يې ونډه واخسته.

علي رضي الله عَنْهُ خپلې سينې ته تكيه كړى و او لاسونه به يې پرې مږل، لاسونه يې پرې په داسې حالت مږل چې په نبي كريم ﷺ باندې خپل كميس پروت و او لاسونه به يې پرې له بره وهل، او دا به يې ويل چې: د الله پېغمبره! زما پلار او مور درڅخه قربان شه په ژوند او مړينه يو ځېر خوش بودار او معطر يې، عباس، فضل او قثم رضي الله عَنْهُمْ به اړو راړو، اسامه او شقران رضي الله عَنْهُمَا پرې اوبه راړولې.

د نورو مړو په څېر له نبي كريم ﷺ څخه بيخي فضولات نه دي حس شوي.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: نبي كريم ﷺ ته د غسل وركولو په مهال خلكو خبرې او مشورې كډې ودې شوې چې ايا نبي كريم ﷺ ته د نورو مړو په څېر غسل وركړى شي چې پوښاك ترې وويستل شي او كه نه د خپل پوښاك په شتون كې ورته غسل وركړل شي.

دغه مهال الله پاک په ټولو خلكو پركالي راوسته، هېڅ څوک داسې پاتې نه شو چې خوبوړى نه و، د كور له يو پلوه اواز وشو خو هېڅ پته ونه لګېده چې اواز چا وكړ! او ويويل: پيغمبر ته په داسې حالت كې غسل وركړئ چې خپل لباس پرې پروت وي، د كميس له پاسه به يې پرې اوبه اړولې او د كميس له پاسه به يې پرې لاسونه راښكل.

ابن اسحاق وايي: بيا چې كله خلک د نبي كريم ﷺ له غسل څخه اوزګار شول نو په دريو جامو كې يې ورته كفن وركړ، دوه جامې د يمن صحار نومې ښار جوړې وې او بله يې كتاني څادر و چې پكې راونغښتل شو.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُمَا وايي: د نبي كريم ﷺ ته د قبر تيارولو لپاره چې خلكو كله اراده وكړه، نو ابوعبيده بن الجراح رضي الله عَنْهُ به شق (كنده) د مكې والا په څېر ويسته او ابو طلحه زيد بن سهل رَضِىَ الله عَنْهُ به د مديني والا په څېر لحد ويسته، عباس رضي الله عَنْهُ دوه كسان راوغوښتل او دواړو پسې يې استازى واستول او وېويل: اى الله! چې كوم قبر د رسول الله ﷺ سره لايق وي هغه سړى مخكې راوله، د ابو طلحه پسې تللي استازي ابوطلحه خبر كړ، هغه راغى او لحد يې جوړ كړ.

د سه شنبې په ورځ د نبي كريم ﷺ د غسل او تكفين له مراسمو څخه له اوزګارېدو

وروسته د خلکو خبرې یو له بله بدلې شوې، چا ویل چې باید په مسجد کې تدفین شي خو ولې نورو ویل چې باید د ملګرو سره یو ځای خاورو ته وسپارل شي.

ابوبکر رضي الله عَنْهُ وویل: ما له نبي کریم ﷺ څخه اوریدلي دي چې [پیغمبران هغه ځای دفن کیږي چې چرته وفات شي].

په کوم ځای چې نبي کریم ﷺ وفات شوی و له هغه ځایه یې توشک پورته کړ او ورله قبر تیار کړی شو.

له دې پړاو وروسته پرې خلک له امام پرته ډلې ډلې راغلل او د جنازې لمونځ یې پرې ادا کړ، د خلکو له اوزګاریدو وروسته ښځې بیا په دریم پړاو کې ماشومان راغلل.

د چهارشنبې شپې په نیمه کې نبي کریم ﷺ خاورو ته وسپارل شو.

عایشه رضي الله عَنْهَا وایي: د نبي کریم ﷺ د دفن اړوند راته هله پته ولګیده چې د چهارشنبې په شپه مو د بېلچو اوازونه واوریدل.

ابن اسحاق وایي: د نبي کریم ﷺ قبر ته ورښکته شوي هستي هر یو علي بن ابي طالب، فضل بن عباس، قثم بن العباس او د نبي کریم ﷺ غلام شقران رضي الله عَنْهُمْ وو.

اوس بن خوليّ رضي الله عَنْهُ علي رضي الله عَنْهُ ته وویل: ستا دې قسم وي چې په نبي کریم ﷺ کې مونږ ته خپله برخه راکړه.

هغه ورته وویل: راځه قبر ته راښکته شه نو د نورو خلکو سره یو ځای راښکته شو.

کله چې نبي کریم ﷺ په لحد کې کېښودل شو، شقران د نبي کریم ﷺ زوندېدار څادر چې پر ځان به یې هم اچو او پرې کښېناسته به هم راواخست او ورسره یې په قبر کې دفن کړ، اوویویل: لوړه په رب لایزال چې له تا څخه وروسته به هېڅ څوک دا څادر وانه اچوي.

ابن اسحاق وایي: څادر یې هم نبي کریم ﷺ سره ښخ کړ.

مغیرة بن شعبه رضي الله عَنْهُ هغه څوک دی چې وروسته ورڅخه بیا چا نبي کریم ﷺ نه دی لیدلی، هغه وایي: ماخپله ګوتمه قصداً قبر ته ګوزار کړه او غږ مې کړ چې قبر ته راڅخه ګوتمه ولویده، په دې خاطر چې زه به هغه څوک جوړ شم چې له ما وروسته به نبي کریم ﷺ ته چا لاس نه وي وروړی.

ابوالقاسم مِقْسَم له خپل بادار عبدالله بن الحارث بن نوفل څخه روایت کوي چې هغه ویل: د عمر یا عثمان –رضي الله عَنْهُمَا– په دور خلافت کې ما د علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ په ملتیا عمره کوله، هلته د خپلې خور ام هانئ رضي الله عَنْهَا سره میلمه شو، له عمرې ادا وروسته

ورته د غسل لپاره اوبه تیارې کړی شوې، چې له غسلو څخه کله راوزګار شو ځینې عراقیان یې حضور کې عرض شول او ورته یې کړه چې مونږ درڅخه پوښتنه لرو، او خوښه ګڼو چې ته مو پوښتنه ځواب کړې، هغه ورته وویل: زما په اند لکه چې مغیره بن شعبه رَضِىَ الله عَنْهُ به درته ویلي وي چې له هغه وروسته چا نبي کریم ﷺ نه دی لیدلی، هغوی وویل: هو، علي رضي الله عَنْهُ وویل: له قثم بن العباس رضي الله عَنْهُ پرته چا نبي کریم ﷺ وروسته نه دی لیدلی.

عبید الله بن عبدالله بن عتبه له عایشې رضي الله عَنْهَا څخه روایت کوي چې په نبي کریم ﷺ چې کله تبه سخته شوه نو سور رنګې لویه دوه خطیزه چپن ورسره وه، په مخ به یې اچوله او بیرته به یې لرې کوله، او دا به یې ویل: [هغه قومونه دې الله تباه کړي چې د خپلو پیغمبرانو له قبرونو څخه مسجدونه جوړوي] په دې کلماتو سره یې خپل امت ډارو چې داسې ونه کړي.

عایشه –رضي الله عَنْهَا– وایي: د نبي کریم ﷺ اخرنی خبره دا وه چې [د عربانو په جزیره به دوه دینونه نه پرېښودل کیږي].

ابن اسحاق وايي: د نبي کریم ﷺ په مړینه د خلکو غم او درد لویه بلا شوه، ما ته د را رسیدلي خبر له مخې به عایشې رضي الله عَنْهَا ویل: د نبي کریم ﷺ له وفات سره سم عربان مرتد شول، د بیا ځل لپاره یهودیت او نصرانیت ریني بوخي شول، نفاق په ښکاره توګه راڅرګند شو، مسلمانان د ژمي په شپه د بادو باران وهلو بزو (وزو) رمې په څېر تیت او پرک شول، په دې چې الله پاک ترې پیغمبر واخست، هغه و چې بیرته الله پاک په ابوبکر رضي الله عَنْهُ راغونډ کړل.

ابن هشام وایي: ابوعبیده او د هغه په څېر نورو علماوو راته وویل: د نبي کریم ﷺ د مړینې په مهال د مکې زیات خلک هم له اسلام څخه بیرته کفر ته په ورتګ زړه خوښي شول عتاب بن اسید[۱] رضي الله عَنْهُ وډارول او ورڅخه پټ او پناه شو.

سهیل بن عمرو رضي الله عَنْهُ وپاڅېد او په الله یې د هغه د ذات لایق ثنا صفت بیان کړل، بیا یې د نبی کریم ﷺ وفات رایاد کړ او ویویل: د نبي کریم ﷺ مړینې اسلام کمزوری نه بلکې لا پسې یې پیاوړی کړ، که د اسلام اړوند شک شبهې راته چا واچولې سر به یې قلم کړو.

بیرته خلک په اسلام کلک ودرېدل او له خپل کړي هوډ څخه راستانه شول او عتاب بن اسید رضي الله عَنْهُ هم راښکاره شو.

د سهیل بن عمرو رضي الله عَنْهُ دا دفاعي دریځ هغه څه و چې نبي کریم ﷺ یې عمر رضي الله عَنْهُ ته په خپلو ارشاداتو کې اشاره کړې وه چې شاید سهیل بن عمرو –رَضِىَ الله عَنْهُ– به په دغې خوله او ژبه داسې خبرې وکړې چې تا ته به پسندې وي.

(۱) دا مهال عتاب بن اسید رضي الله عَنْهُ د مکې ګورنر هم و.

ابن هشام راته د زيد انصاري په روايت وويل چې حسان بن ثابت -رَضِيَ اللهُ عَنْهُ- د نبي كريم ﷺ په مړينه د ورسيدلي غم او درد ښكندوني داسې وكړي:

بِطَيْبَـةَ رَسْـمٌ لِلرَّسُـولِ وَمَعْهَـدُ *** مُنِـيرٌ وَقَدْ تَعْفُـو الرُّسُـومُ وَتَهْمُدُ
وَلَا تَمْتَـحِي الْآيَاتُ مِـنْ دَارِ حُرْمَةٍ *** بِهَـا مِنْبَرُ الْهَـادِي الَّذِي كَانَ يَصْعَدُ
وَوَاضِـحُ آثَـارٍ وَبَـاقِي مَعَالِـمَ *** وَرَبْـعٌ لَهُ فِيـهِ مُصَـلًّى وَمَسْـجِدُ
بِهَـا حُجُـرَاتٌ كَانَ يَنْزِلُ وَسْـطَهَا *** مِـنَ اللهِ نُـورٌ يُسْتَضَاءُ وَيُـوقَدُ
مَعَارِفُ لَمْ تطمـس على الْعَهْدِ آيها *** أَتَاهَـا الْبِـلَى فَـالْآيُ مِنْهَـا تَجَدَّدُ
عَرَفْتُ بِهَا رَسْـمَ الرَّسُـولِ وَعَهْدَهُ *** وَقَـبْرًا بِهَـا وَارَاهُ فِي الـتُّرْبِ مُلْحِدُ
ظَلِلْتُ بِهَا أَبْكِي الرَّسُولَ فَأَسْعَدَتْ *** عُيُـونٌ وَمِثْلَاهَا مِنَ الْجَفْنِ تُسْـعَدُ
يُذَكِّـرْنَ آلَاءَ الرَّسُـولِ وَمَـا أَرَى *** لَهَـا مُحْصِيًا نَفْسِي فَنَفْسِي تَبَلَّدُ
مُفَجَّعَـةً قَـدْ شَـفَّهَا فَقْـدُ أَحْمَدَ *** فَظَلَّـتْ لِآلَاءِ الرَّسُـولِ تُعَـدِّدُ
وَمَـا بَلَغَتْ مِـنْ كُلِّ أَمْرٍ عَشِـيرَهُ *** وَلَكِـنْ لِنَفْسِي بَعْدَ مَا قَـدْ تَوَجَّدُ
أَطَالَـتْ وُقُوفًا تَـذْرِفُ الْعَيْنَ جُهْدَ *** ـهَا عَلَى طَلَلِ الْقَبْرِ الَّذِي فِيهِ أَحْمَدُ
فَبُورِكْـتَ يَا قَبْرَ الرَّسُـولِ وَبُورِكَتْ *** ـِلَادٌ ثَـوَى فِيهَا الرَّشِـيدُ الْمُسَـدَّدُ
وَبُـورِكَ لَحْـدٌ مِنْـكَ ضُمِّـنَ طَيِّبًا *** عَلَيْـهِ بِنَـاءٌ مِـنْ صَفِيـحٍ مُنَضَّدُ
تَهِيـلُ عَلَيْهِ الـتُّرْبَ أَيْدٍ وَأَعْيُـنٌ *** عَلَيْـهِ وَقَـدْ غَارَتْ بِذَلِكَ أَسْـعَدُ
لَقَـدْ غَيَّبُوا حِلْمًـا وَعِلْمًـا وَرَحْمَةً *** عَشِـيَّةَ عَلَّـوْهُ الـثَّرَى لَا يُوَسَّـدُ
وَرَاحُـوا بِحُـزْنٍ لَيْسَ فِيهِـمْ نَبِيُّهُمْ *** وَقَدْ وَهَنَـتْ مِنْهُمْ ظُهُـورٌ وَأَعْضُدُ
يُبَكُّـونَ من تبكي السّـماوات يَوْمَهُ *** وَمَنْ قَدْ بَكَتْهُ الْأَرْضُ فَالنَّاسُ أَكْمَدُ
وَهَلْ عَدَلَتْ يَوْمًـا رَزِيَّـةُ هَالِكٍ *** رَزِيَّـةَ يَـوْمٍ مَـاتَ فِيـهِ مُحَمَّـدُ؟
تَقَطَّـعُ فِيـهِ مَـنْزِلُ الْـوَحْيِ عَنْهُمُ *** وَقَـدْ كَانَ ذَا نُـورٍ يَغُـورُ وَيُنَجَّـدُ
يَـدُلُّ عَلَى الرَّحْمَـنِ مَنْ يَقْتَـدِي بِهِ *** وَيُنْقِـذُ مِنْ هَـوْلِ الْخَزَايَا وَيُرْشِـدُ
إِمَـامٌ لَهُـمْ يَهْدِيهِمُ الْحَـقَّ جَاهِدًا *** مُعَلِّمُ صِـدْقٍ إِنْ يُطِيعُوهُ يُسْـعَدُوا
عَفُوٌّ عَنِ الـزَّلَّاتِ يَقْبَـلُ عُذْرَهُمْ *** وَإِنَّ يُحْسِـنُوا فَـاللهُ بِالْخَـيْرِ أَجْوَدُ
وَإِنْ نَـابَ أَمْرٌ لَـمْ يَقُومُـوا بِحَمْلِهِ *** فَمِـنْ عِنْـدِهِ تَيْسِـيرُ مَا يُتَشَـدَّدُ
فَبَيْنَـا هُـمْ فِي نِعْمَـةِ اللهِ بَيْنَهُـمْ *** دَلِيـلٌ بِـهِ نَهْـجُ الطَّرِيقَـةِ يُقْصَدُ

عَزِيزٌ عَلَيْهِ أَنْ يَجُـورُوا عَنْ الْهُدَى *** حَرِيصٌ عَلَى أَنْ يَسْـتَقِيمُوا وَيَهْتَدُوا
عَطُـوفٌ عَلَيْهِـمْ لَا يُثَـنِّي جُنَاحَهُ *** إِلَى كَنَـفٍ يَحْنُـو عَلَيْهِـمْ وَيَمْهَدُ
فَبَيْنَـا هُـمْ فِي ذَلِكَ النُّـورِ إِذْ غَدَا *** إِلَى نُورِهِمْ سَـهْمٌ مِنَ الْمَوْتِ مُقْصِدُ
فَأَصْبَـحَ مَحْمُـودًا إِلَى اللهِ رَاجِعًـا *** يُبَكِّيـهِ حَـقُّ الْمُرْسَـلَاتِ وَيُحْمَدُ
وَأَمْسَـتْ بِـلَادُ الْحُرْمِ وَحْشًـا بِقَا *** عُهَا لِغَيْبَةِ مَا كَانَتْ مِنَ الْوَحْيِ تُعْهَدُ
قِفَارًا سِـوَى مَعْمُـورَةِ اللَّحْدِ ضَافَـ *** ـهَا فَقِيـدٌ يُبَكِّينَهُ بَـلَاطٌ وَغَرْقَدُ
وَمَسْـجِدُهُ فَالْمُوحِشَـاتُ لِفَقْـدِهِ *** خَـلَاءٌ لَهُ فِيـهِ مَقَـامٌ وَمَقْعَـدُ
وَبِالْجَمْـرَةِ الْكُـبْرَى لَهُ ثَمَّ أَوْحَشَـ *** ـتْ دِيَارٌ وَعَرَصَاتٌ وَرَبْـعٌ وَمَوْلِدُ
فَبَكِّي رَسُـولَ اللهِ يَـا عَـيْنُ عَبْرَةً *** وَلَا أَعْرِفَنَّـكِ الدَّهْـرَ دمعك يجمد
وَمَالَـكِ لَا تَبْكِـينَ ذَا النِّعْمَةِ الَّتِي *** عَلَى النَّـاسِ مِنْهَـا سَـابِغٌ يُتَغَمَّـدُ
فَجُـودِي عَلَيْـهِ بِالدُّمُـوعِ وَأَعْوِلِي *** لِفَقْـدِ الَّذِي لَا مِثْلُهُ الدَّهْـرَ يُوجَدُ
وَمَا فَقَـدَ الْمَاضُـونَ مِثْـلَ مُحَمَّدٍ *** وَلَا مِثْلُـهُ حَـتَّى الْقِيَامَـةِ يُفْقَـدُ
أَعَـفَّ وَأَوْفَى ذِمَّـةً بَعْـدَ ذِمَّـةٍ *** وَأَقْـرَبَ مِنْـهُ نَائِـلًا لَا يُنَكَّـدُ
وَأَبْـذَلَ مِنْـهُ لِلطَّرِيـفِ وَتَـالِدٍ *** إِذَا ضَـنَّ مِعْطَـاءٌ بِمَـا كَانَ يُتْـلَدُ
وَأَكْـرَمَ صِيتًا فِي الْبُيُـوتِ إِذَا انْتَمَى *** وَأَكْـرَمَ جَـدًّا أَبْطَحِيًّـا يُسَـوَّدُ
وَأَمْنَـعَ ذِرْوَاتٍ وَأَثْبَـتَ فِي الْعُـلَا *** دَعَائِـمَ عِـزٍّ شَـاهِقَاتٍ تُشَـيَّدُ
وَأَثْبَـتَ فَـرْعًا فِي الْفُـرُوعِ وَمَنْبَتًا *** وَعُودًا غَـذَّاهُ الْمُزْنُ فَالْعُـودُ أَغْيَدُ
رَبَّـاهُ وَلِيـدًا فَاسْـتَتَمَّ تَمَامُـهُ *** عَلَى أَكْـرَمِ الْخَـيْرَاتِ رَبٌّ مُمَجَّـدُ
تَنَاهَتْ وَصَـاةُ الْمُسْـلِمِينَ بِكَفِّهِ *** فَلَا الْعِلْمُ مَحْبُـوسٌ وَلَا الرَّأْيُ يُفْنَدُ
أَقُـولُ وَلَا يُلْـقَى لِقَـوْلِي عَائِـبٌ *** مِـنَ النَّـاسِ إِلَّا عَازِبُ الْعَقْلِ مُبْعَدُ
وَلَيْـسَ هَـوَايَ نَـازِعًا عَـنْ ثَنَائِهِ *** لَعَـلِّي بِـهِ فِي جَنَّـةِ الْخُـلْدِ أَخْـلَدُ
مَعَ الْمُصْطَـفَى أَرْجُو بِـذَاكَ جِوَارَهُ *** وَفِي نَيْـلِ ذَاكَ الْيَوْمِ أَسْـعَى وَأَجْهَدُ

❁ که څه هم د ژوند نبښې نښانې له یاده وځي او زړېږي خو په طیبه (مدینه) کې له نبي کریم ﷺ څخه پاتې نښانې به د تل لپاره ځلیږي.

❁ له مدینې څخه به دغه ځلانده نښانې هېڅکله هم زوال ونه خوري او په مدینه کې هغه ممبر هم شته چې نبي کریم ﷺ به پرې پورته کېده.

❁ څرګندې نښې او ورانګینې نښانې ورڅخه پاتې شوې چې يو يې کور او بل يې مسجد دی.

❁ د مديني په منځ کې به په خپلو هستوګنځايونو کې ميشت و، نبي کريم ﷺ د الله لورې نه وړانګينه ځلاه وه چې خلکو به ترې روښنايي اخسته.

❁ داسې نښانې يې پرېښودې چې که د ژوند هرڅومره ستړې غميزې راولاړې شي نو زوال ته يې نه شي ورکولی بلکې لا به پسې تروتازه شي.

❁ له نبي کريم ﷺ څخه پاتې نښانو باوجود مې له ذهن څخه د هغه يادونه نه وځي چې لحد کې پرې مُلحِد (چې مړی په قبر کې ږدي) خاورې اړولې.

❁ د نبي کريم ﷺ په فراق مې ډېر وژړل او سترګو مې هم راسره په غم کې مرسته وکړه او ډېرې اوښکې يې وتويولې.

❁ نفس مې د نبي کريم ﷺ د لورينو د شمېر زيار وويست نه خو يې د شمېرلو څوک شته او نفس مې ترې هم حيران دريان پاتې شو.

❁ د هغه مړينه دومره لويه فاجعه وه چې زما نفس يې کمزوری کړ، نو دهغه د احسانونو په شمېر بوخت شوم.

❁ هېڅ غميزه او ستړې يې لسمې برخې ته هم نه شي رسيدی، او زما په نفس غم او درد يې هغسې پرېښود.

❁ د هغه د قبر په خاورينه ډېرکۍ مې سترګې تر ډېره حده ولاړې وې او خپلې مسلسلې اوښکې يې پرې تويولې.

❁ ای د نبي کريم ﷺ قبر او کلی! تاسو له ډېرو برکتونو څخه ډک ياست چې خورا عاقل او دانا انسان درېکې ښخ دی.

❁ هغه لحد هم ډېر بابرکته دی چې له پاک سپيڅلي بنده څخه راتاو دی او له بره پرې قطار او پلن کانې اېښودل شوي دي.

❁ که څه هم لاسونو پرې خاورې اړولې خو ولې سترګو يې په فراق اوښکې اړولې، او د هغه په دفن سره اسعد (د ستوري نوم دی) هم پرېوت (يعني خير اوبرکت دفن شو).

❁ اه! دی خلکو خو برده باري او علم او رحمت راڅخه د شپې له مخې خاورو کې په داسې حالت دفن کړ چې د پرون په څېر يې تکيه او بالښت نه درلودل.

❁ له قبر څخه يې خلک په داسې حالت کې راستانه شول چې پيغمبر ﷺ ورسره نه و، او له خفګان او غم نه يې ملاګانې او لاسونه کمزوري شوي وو.

❁ اسمانونه او ځمکې يې هم په مړينه باندې ژاړي، او ټول خلک هم د غم او درد سختې مرحلې اخستي دي.

❁ د هېڅ چا د مړيني ورځ به د نبی کريم ﷺ د مړيني د ورځ سره په غم او درد کې يو څېر نه وي.

۞ د هغه په وفات سره د ځمکې له لوړو ژورو څخه د وحي سلسله قطع شوه، که څه هم هغه خپله هم نوراني هستي وه.

۞ نبي کریم ﷺ به د رب متعال په لور هغه چا ته ښوونې کولې چې اقتداء یې وریسې کوله، هغه به ورته له کفر او ضلالت او له دنیوي شرمندګۍ څخه نجات ورکو.

۞ د حق او حقانیت په لور هغه د خلکو غمخور امام او د رښتیا په لور یې ښونکی و، هغه سړی به نېکمرغه وي چې پیروکار یې وي.

۞ په لغزشاتو او تېروتنو کې به یې د خلکو عذرونه هم منل او بخشش به یې هم ورته کو، او د خلکو په ښه رویه (احسان) باندې الله ښې بدلې ورکوي.

۞ که په خلکو به داسې مصیبت او ستړې راغله چې له برداشت څخه به یې پورته وه نو نبي کریم ﷺ به ورته دغسې سختی اسانولې.

۞ دوی (صحابه کرام) لا د الله په نعمتونو کې وو چې ترمنځ به یې نبي کریم ﷺ هغوی ته لارښوني کولې.

۞ نبي کریم ﷺ ته به کړلېچ او له هدایت څخه تعدا ډېره ګرانه تمامېده، او د خلکو په دیني سربښندنې او هدایت باندې ډېر حریص و.

۞ په خپلو ملګرو ډېر مهربان و چې خپل اړخ به یې له هېڅ چا څخه کوږ او نسکور نه وړو، بلکې شفقتونه او اسانتیاوې به یې پرې کولې.

۞ صحابه کرام لا په دغه ځلاند نور کې وو چې ناګهانه یې نور د مرګ غشي په خپل رسا ګوزار وویشت.

۞ نبی کریم ﷺ الله پاک ته په داسې حالت کې ستون شو چې د ملائکو سترګې پرې ژاړي او په نېکو صفتونو یې ستايي.

۞ د نبي کریم ﷺ په وفات د مکې حرم ځمکه د وحي په نه راتګ له ترس او ډار څخه ډکه مېره جوړه شوه.

۞ په مدینه کې یې له قبر مبارک پرته مدني حرم هم شاړې دشتې شوې او د قبر په خښتن بلاط (د ځای نوم دی) او غرقد (ازغي داره ونه ده) هم ژاړي.

۞ مسجد یې هم ورباندې ژاړي، او هغه ځایونه له ډار او وحشت څخه ډک دي چې چرته به نبي کریم ﷺ ناسته پاسته کوله.

۞ د تېر په څېر د مړیني له کبله ودان کورونه او د جمراتو میدانونه او خپل کور او زیږیز ځای یې هم له ترس او ډار څخه ډک شو.

۞ ای سترګو! په نبی کریم ﷺ پسې په پرله پسې توګه وژاړئ، هېڅکله مو ونه وینم چې اوښکې درباندې بندې شي.

- د هغو احساسونو په ښښتن باید ولې ونه ژاړئ چې خلک يې په خپلې پراخه ورکړه او لورينو کې رانغښتي وو.
- ای زما سترګو! په هغه چا پريمانه اوښکې توي کړئ او په زوره زوره پرې وژاړئ چې د هغه په څېر شخصيت به ټوله زندګۍ کې شته نه شي.
- د نبي کريم ﷺ په څېر هستي نه له مخکې خلکو څخه وفات شوې او نه به تر قيامته پورې خلکو کې وفات شي.
- هغه ډېر حلال خور او په ژمنه کلک ولاړ انسان و، خپله ورکړه به يې په احسانونکي باندې نه زباتله.
- خپلې مخکنۍ او ورستنۍ دواړه ډول شتمنې به يې هغه مهال ډېر نفقه کول چې کله به سخي انسان بخل شروع کړ (يعني په سختو حالتونو کې به يې نفقه کوله چې خلک به پکې له فقر څخه ډارېدل).
- هغه ډېرې ښې خاطرې لرې او په نسبي لحاظ هم له معززې کورنۍ څخه و او په قريشو کې د ابطحي نيکه لمسی و چې د خلکو مشرې به يې کوله.
- په غونډۍ هم له هر چا پورته و او په بره يې له هر چا څه د عزت او ثبات ستنې هم قوي او پياوړې دي.
- په راټوکېدو او څانګو کې هم له ګردو ثابت و، څکه چې اوبلنو ورېځو يې بېخونه او څانګې خړوب کړې وې.
- الله رب کريم يې پخپله پرورش کړی و او په سمه توګه يې په خورا غوره ترينو ورکړو پاللی و.
- د هغه په لاس د وصيتونو لړې ختمه شوه، نه يې پوهه او علم له چا څخه بند دی او نه يې څوک مشوره داغ داره کولی شي.
- زما په دې خبرو کې د داغ او نقص زيار هغه څوک اوباسي چې ډېر زيات کم عقل وي.
- د هغه له ښه توصيفولو څخه به مې نفسي غوښتنې کله هم په بله وانه اړوي، شايد په دې مدح او صفت ورسره زه د هميش ګرۍ جنت کې تل اووسم.
- په دې مدحي شعرونو مې د نبي کريم ﷺ سره ګاونډ غواړم، او ددغې بختورې ورځې لاس ته راوړلو کې به خپل ټول توان مصروفوم.

حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نبي کريم ﷺ د درد او غم نه ډک دا شعرونه هم وويل:

مَــا بَالُ عَيْنِــكَ لَا تَنَــامُ كَأَنَّمَا *** كُحِلَتْ مَآقِيهَــا بِكُحْلِ الْأَرْمَدِ
جَزَعًا عَلَى الْمَهْــدِيِّ أَصْبَحَ ثَاوِيًا *** يَا خَيْرَ مَــنْ وَطِئَ الْحَصَى لَا تَبْعَدِ
وَجْهِي يَقِيكَ الــتُّرْبَ لَهْفِي لَيْتَنِي *** غُيِّبْــتُ قَبْلَكَ فِي بَقِيــعِ الْغَرْقَدِ

بِـأَبِي وَأُمِّي مَــنْ شَــهِدْتُ وَفَاتَهُ *** فِي يَـوْمِ الِاثْنَيْنِ النَّـبِيُّ الْمُهْتَدِي
فَظَلِلْـتُ بَعْـدَ وَفَاتِــهِ مُتَبَـلِّدًا *** مُتَـلَدِّدًا يَـا لَيْتَـنِي لَـمْ أُولَدْ
أَأُقِيـمُ بَعْـدَكَ بِالْمَدِينَـةِ بَيْنَهُمْ *** يَـا لَيْتَنِي صُبِّحْتُ سَـمَّ الْأَسْــوَدِ
أَوْ حَــلَّ أَمْـرُ الله فِينَـا عَاجِلًا *** فِي رَوْحَــةٍ مِنْ يَوْمِنَـا أَوْ مِنْ غَدِ
فَتَقُـومُ سَــاعَتُنَا فَنَلْـقَى طَيِّبًا *** مَحْضًـا ضَرَائِبُــهُ كَرِيـمَ الْمَحْتِدِ
يَا بِكْــرَ آمِنَةَ الْمبَـارِكَ بِكْرُهَا *** وَلَدَتْــهُ مُحْصَنَةٌ بِسَــعْدِ الْأَسْــعَدِ
نُــورًا أَضَــاءَ عَلَى الْبَرِيَّــةِ كُلِّهَــا *** مَــنْ يُهْدَ لِلنُّورِ الْمُبَــارَكِ يَهْتَدِي
يَــا رَبِّ فَاجْمَعْنَــا مَعًــا وَنَبِيَّنَــا *** فِي جَنَّــةٍ تَثْـنَى عُيُونُ الْحُسَّــدِ
فِي جَنَّــةِ الْفِــرْدَوْسِ فَاكْتُبْهَا لَنَا *** يَا ذَا الْجَلَالِ وَذَا الْعلَا والسّــؤدد
والله أَسْــمَعُ مَــا بَقِيتُ بِهَالِكٍ *** إِلَّا بَكَيْــتُ عَلَى النَّــبِيِّ مُحَمَّــدِ
يَا وَيْــحَ أَنْصَــارِ النَّــبِيِّ وَرَهْطِهِ *** بَعْــدَ الْمُغَيَّبِ فِي سَــوَاءِ الْمَلْحَدِ
ضَاقَتْ بِالْأَنْصَارِ الْبِلَادُ فَأَصْبَحُوا *** سُــودًا وُجُوهُهُــمْ كَلَــوْنِ الْإِثْمِدِ
وَلَقَــدْ وَلَدْنَــاهُ وَفِينَــا قَــبْرُهُ *** وَفُضُــولَ نِعْمَتِــهِ بِنَا لَــمْ نَجْحَدِ
والله أَكْرَمَنَــا بِــهِ وَهَــدَى بِــهِ *** أَنْصَــارَهُ فِي كُلِّ سَــاعَةِ مَشْــهَدِ
صَــلَّى الْإِلَهُ وَمَنْ يَحُفُّ بِعَرْشِــهِ *** وَالطَّيِّبُــونَ عَلَى الْمُبَــارَكِ أَحْمَــدِ

۞ ستركي دي ولې نه بېدي (ويدې) كيږي، ګويا كه ستركاتي يې د غم او درد په رنجو رانجه شوي دي!

۞ په هدايت بخش (نبي كريم ﷺ) باندې د مړيني له كبله درد او غم لرم چې د تل لپاره په قبر كې تم شو، د هغه يادونه او يادګارونه دې هميشه وي.

۞ له خاورو ښخه دې زما مخ وساته، كاش چې له تا ښخه مخكې وفات او په بقيع الغرقد (هديره) كې ښخ كړى شوى وى.

۞ د هغه لارښود پيغمبر ښخه مې دې پلار او مور قربان شي چې د دوشنبې په ورځ يې زه مړيني ته حاضر شوى وم.

۞ له مړيني وروسته يې دومره كمزورى شوم چې په ځمكه راپرېوځم او دومره هک پک حيران يم چې كاشكې پيدا شوى نه وى.

۞ څه اټكلوې چې ستا له مړينې ورسته به زه په مدينه كې پاتې شم؟ ارمان چې په سهار وختي راباندې د اسود (يو ډول مار دى) زهر وڅښل شي.

۞ او يا راباندې د الله له پلوه افت په چټكه راشي او د همدې ورځې بيګانۍ او يا سبانۍ كې مو واخلي.

۞ نو قيامت به راباندې قائم شي او بېرته به پاک سپيڅلي طبيعت او له بنسټه کريم انسان سره يو ځای شو.

۞ ای د امينې له برکت څه ډک لومړی بچی، چې مور يې په خپل عفت کې د سعود (ستوري نوم دی) د ځلېدو په وخت زږولی و.

۞ ته داسې وړانګينه رڼا وې چې ګرد مخلوق دې ځلانده کړ، که د دغه مبارک نور طرف ته چا ته توفيق ورکړی شي نو هدايت به بياموي.

۞ ای الله! په جنت کې مونږ او نبي ﷺ سره يو ځای کړه او کينه ګرو سترګې راڅخه چپې کړه (واړوه).

۞ ای الله د لويي او سيادت څښتنه! دغه ملاقات راته په جنت الفردوس کې نصيب کړه.

۞ په الله مې دې قسم وي چې تر څو هم ژوندی يم او د چا له مرګ مړيني څخه وخبرېږم نو په محمد ﷺ باندې به وير او ژړا کوم.

۞ نبي کريم ﷺ د لحد په منځ کې له ښخېدو وروسته دې په تاسو د نبي ﷺ ملګرو او انصارو باندې ورحمېږي.

۞ نو په انصارو هم خپل کلي کورونه راتنګ شول او مخونه يې هم لکه د اثمد (يو ډول رانجه دي) په څېر تور وتښتېدل.

۞ هغه له مونږ څخه پيدا و (ځکه چې انصار د نبي کريم ﷺ د پلار له پلوه ماماګان وو) او قبر يې هم دلته دی او له دې پرته يې له نورو نعمتونو څخه هم انکار نه شو کولای.

۞ هر دم او وخت الله پاک د هغه په وسيله مونږ ته عزت او هدايت دواړه کړي دي.

۞ د الله او د هغه له عرش څخه ګرد چاپېره ملائکو او د پاکو سپيڅلو خلکو ثناګانې دې په بابرکته محمد ﷺ باندې وي.

حسان بن ثابت رَضِيَ اللہ عَنْهُ په نبي کريم ﷺ د درد او غم نه ډک دا شعرونه هم وويل:

نَبِّ الْمَسَاكِينَ أَنَّ الْخَيْرَ فَارَقَهُمْ *** مَعَ النَّبِيِّ تَـوَلَّى عَنْهُمْ سَـحَرَا

مَنْ ذَا الَّذِي عِنْدَهُ رَحْلِي وَرَاحِلَتِي *** وَرِزْقُ أَهْلِي إِذَا لَمْ يُؤْنِسُوا الْمَطَرَا

أَمْ مَنْ نُعَاتِبَ لَا نَخْشَى جَنَادِعَهُ *** إِذَا اللِّسَانُ عَتَا فِي الْقَوْلِ أَوْ عَثَرَا

فَـلَيْتَنَا يَـوْمَ وَارَوْهُ بِمُلْحِدِهِ *** وَغَيَّبُـوهُ وَأَلْقَوْا فَوْقَـهُ الْمَدَرَا

لَمْ يَـتْرُكِ اللہ مِنَّا بَعْـدَهُ أَحَدًا *** وَلَمْ يَعِشْ بَعْـدَهُ أُنْثَى وَلَا ذَكَرَا

ذَلَّـتْ رِقَابُ بَنِي النَّجَّـارِ كُلِّهِمْ *** وَكَانَ أَمْرًا مِـنْ امْرِ اللہ قَدْ قُدِرَا

۞ خوار او مسکين خلک وخبروئ چې د سهار په مهال ترې له نبي کريم ﷺ سره خير او سعادت دواړه وکوچېدل.

۞ چې د رحمت بارانونه نه وي نو د وچکالۍ په مهال به زما او زما د کورني غړو خوراک، زما داوښانو او اسونو خوراکه به له نبي کریم ﷺ پرته نور څوک راکړی شي!!

۞ او که نه هغه څوک به ملامته کو چې له شر څخه یې د هیڅ ډار احساس نه لرو کله چې ژبه په خبرو کې طغیان او له حده تجاوز وکړي.

۞ په کومه ورځ چې یې پرې په لحد کې خاورې واړولې کاشکې چې له مونږ څخه...

۞ الله پاک هیڅ څوک نه وی پرېښی، او له هغه وروسته هیڅ نارینه او زنانه نه وی پاتې شوی.

۞ که څه هم د نبي کریم ﷺ وفات د الله تقدیر و او منځ ته راغی خو د مړینې په ورځ یې ټولو بنو نجار له غم څخه سرونه ښکته نیولي وو.

حسان بن ثابت رَضِىَ اللهُ عَنْهُ په نبي کریم ﷺ ژړل او دا شعرونه یې وویل:

آلَيْتُ مَـا فِي جَمِيعِ النَّـاسِ مُجْتَهِدًا *** مِـنِّي أَلْيَـةَ بَـرَّ غَـيْرِ إِفْنَـادِ

تَا اللهِ مَا حَمَلَتْ أُنْـثَى وَلَا وَضَعَتْ *** مِثْلَ الرَّسُـولِ نَـبِيِّ الْأُمَّـةِ الْهَادِي

وَلَا بَـرَا اللهُ خَلْقًـا مِـنْ بَرِيَّتِـهِ *** أَوْفَى بِذِمَّـةِ جَـارٍ أَوْ بِمِيعَـادِ

مَـنِ الَّذِي كَانَ فِينَـا يُسْـتَضَاءُ بِهِ *** مُبَـارَكَ الْأَمْـرِ ذَا عَدْلٍ وَإِرْشَـادِ

أَمْسَى نِسَـاؤُكَ عَطَّلْنَ الْبُيُوتَ فَمَا *** يَضْرِبْـنَ فَـوْقَ قَفَـا سِـتْرٍ بِأَوْتَادِ

يَـا أَفْضَلَ النَّاسِ إِنِّي كُنْـتُ فِي نَهَرٍ *** أَصْبَحْتُ مِنْهُ كَمِثْلِ الْمُفْرَدِ الصَّادِي

۞ له افراط او تفریط پرته زه په رښتني توګه په الله تاکیدي قسم خورم چې...

۞ د دې امت د لارښود نبي کریم ﷺ په څېر مولود به هیڅ زنانه د بیا ځل لپاره ونه زږوي.

۞ او په دې هم قسم خورم چې د ګاونډې سره په ژمني کلک ولاړ او په عهد پیمان وفادار له نبي کریم ﷺ په څېر به الله پاک بل څوک پیدا نه کړي.

۞ هغه زمونږ ترمنځ داسې و چې خلکو به ترې نورانیت اخست، د دې سربیره یې کارونه هم بابرکته ول، او ډېر عدل او نیکې لارښونو څښتن و.

۞ د بي بیانو کورونو دې هم تش تور پراته دي، اوس پکې هیڅ پردې نه وهل کیږي (یعني ستا پوښتنې ته چې به څوک راتلل اوس پکې د ستر لپاره پرده نه وهل کیږي چې څوک راشي).

۞ هغوی (بي بیانې) دې په کورونو کې د ښځینه راهبانو په څېر ناستې دي او د راهبانو پوښاک یې اچولی دی، او له نعمتونو وروسته یې په یقیني مایوسی کې دي.

۞ ای بهترین انسانه! ﷺ زه دې له نهر (علم او معرفت) څخه خړوب وم خو ولې اوسمهال نهایت تندي او جل نیولی یم.

ابن هشام وايي: د لومړي بيت اخر د ابن اسحاق له سيرت څخه نه دی

د نسخې په پای کې ليکل شوي وو:

[کتاب په دې ځای پای ته ورسېد، الله لره ډېر حمدونو او ثناګانې دي، او زمونږ په پيغمبر محمد ﷺ او د هغه په پاکې کورنۍ او غوره ملګرو دې درودونه او سلامونه وي].

د محمد بن عبدالرحمن البرقي څخه په روايت راته ابومحمد بن عبدالواحد وويل: ابن هشام چې کله له سيرت ليکلو څخه فارغ شو نو ترڅنګ يې ځيني فصيح ډول عرب ناست وو، نو ويېويل:

تَمَّ الكِتَابُ وَ صَارَ فِيْ الْعَرضِ *** عِشْرِيْـــنَ جُزْءاً كُلُّهَـــا تَرْضِيْ

كُمُلَتْ بِــــلاَ لَحْنٍ وَلاَ خَطَلٍ *** فِيْ الشَّكْلِ وَالاِعْجَامِ وَالقَرضِ

وَالحَمْل حَـــتَّى صَحّ نَـــاقِلُهُ *** بَعْضٌ مِنَ الْعُلَمَاءِ عَنْ بَعْضِ

- د سيرت کتاب شل ټوکه له بشپړېدو وروسته د فايدې اخستو په پړاو کې شو، په داسې حالت کې چې هر ټوک به يې د لوستوال پسند وي.
- له لحن او فاسد منطق، له ګډوډې او ابهام او له کږکيچ څخه پرته پای ته ورسېد.
- داسې کتاب چې علماء يې سره ځيني له نورو څخه په اسانه نقل او روايت کولی شي.

د ابن هشام د سيرت تهذيب د پنجشنبې په ورځ چې د ۱۳۸٤ه کال د رمضان لومړی شپه ده تر پايه ورسيد

الحمدلله بنعمته تتم الصالحات

عبدالسلام محمد هارون

د تهذيب سيرة ابن هشام پښتو ته د ژباړې ګردې چارې د پنجشنبې په ورځ د ربيع الثاني په (٢٦) تاريخ کال (١٤٣٨ ھ) چې د (٢٠١٦ م) کال د جنوري د مياشتې (٢٥) سره سمون خوري پای ته ورسېدې .

الحمدلله أولاً و أخراً.

لقمان حكيم حكمت